

د استاد الفت نثري كليات

سريزه او راټولوڼه

د

محمد اسد علي يون

Ketabton.com

د الفت نثري كليات

سريزه او راټولونه

د

محمد اسمعيل يون

کتاب پښندنه

د کتاب نوم:	د الفت نثري کليات
راتولوونکی:	محمد اسمعيل يون
خپرنډوی:	يون کلتوري يون
چاپشپر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۰ ل کال
دویم چاپ:	۱۳۷۸ ل کال
درېیم چاپ:	۱۳۸۷ ل کال
د راتولوونکي	
پرله پسې نومره:	(۴)
د خپرنډوی	
پرله پسې نومره:	(۴)
کمپوزر:	اسدالله تويان
ډیزاینر:	ضياء الرحمن ضياء

نیولیک

مخ	سرلیک	مخ	سرلیک
۱۱۲	خیرات	۱	د درېیم چاپ سریزه
۱۱۴	د زیارت ډیوی	۴	یادون
۱۱۵	د مزار لوحه	۹	سریزه
۱۱۶	لیاقت	۶۴	غوره نثرونه:
۱۲۱	کوچنیان	۶۵	د پردې خبرې
۱۲۴	جگ برجونه	۶۶	لازوی
۱۲۶	حقیقت	۶۷	ژوند
۱۲۹	لویه خدایه	۶۸	نوی نسل
۱۳۱	ماشومان	۶۹	لوی او وړوکی
۱۳۲	شعر او ادب	۷۱	د شاعر تحفه
۱۳۷	د ادب راز	۷۲	خدمتگار
۱۴۰	نوی کال	۷۳	عقل
۱۴۳	زما د لاس نیالگیه!	۷۶	پوهه او هوبنیایي
۱۴۵	د فکر پالونکی	۸۲	احمق څوک دی؟
۱۴۶	د ژوند نغمه	۸۸	نوی درس
۱۴۸	نوی فکر	۹۰	درې کاله
۱۵۰	زور فکر	۹۴	قوي او ضعیف
۱۵۱	ناداني او ناداري	۹۷	بڼه گټه
۱۵۳	سیند	۹۹	د اختر په ورځ
۱۵۶	عقیده	۱۰۲	خاني لاره
۱۵۷	عمل	۱۰۳	یوازې
۱۵۸	عبادت او دعا	۱۰۴	فاتح
۱۶۰	بې زړه	۱۰۶	لباس
۱۶۱	ملک او ملا		

۲۳۷	ډار	۱۲۳	شاعر
۲۴۰	حقيقت	۱۲۴	سبا
۲۴۲	زما نظر	۱۲۷	د پسرلي گله!
۲۴۴	عشق او هوس	۱۲۹	درمي خاونده!
۲۴۹	مضر احتياط	۱۷۱	بي گناه بندي
۲۵۳	حاکمانو ته وایم	۱۷۳	نظر لالا
۲۵۷	مليونر خيراتخور	۱۷۸	جبر او اختيار
۲۶۰	گرانه ليکواله!	۱۸۴	د خان واده
۲۶۶	بله ډيوه:	۱۸۵	غم او خوشحالي
۲۶۷	خپله ژبه	۱۸۹	اخلاقي اساس
۲۷۰	خپل مليت ساتل	۱۹۲	بڼه او بد
۲۷۵	حرکت او ويننتوب	۱۹۴	پخوانۍ ډيوې
۲۷۸	لوئيدل او جدیت	۱۹۷	انتخاب
۲۸۲	پوره ژوندون	۲۰۲	د عقل برخه په ژوندانه کې
۲۸۷	د ژوند مقصد	۲۰۵	حسابي خبرې
۲۹۲	گڼل	۲۰۶	شعر او فلسفه
۲۹۵	زړه او سترگې	۲۰۷	ولاړې اوبه
۲۹۸	زړه دې پېژنم	۲۱۱	بڼه حاکم
۳۰۰	حقيقت	۲۱۲	ليکوالي املا او انشا:
۳۰۳	د محبت رڼا	۲۱۳	دوه دهقانان
۳۰۵	شعر او ادب	۲۱۶	دوه جنازې
۳۰۷	شاعر او عالم	۲۱۸	مليت او ملي استقلال
۳۱۳	د تورې رڼا	۲۲۴	ملي يووالي
۳۱۹	کورنۍ مرغه	۲۲۵	ژوند
۳۲۱	خوږ ژوند	۲۲۷	مترقي ژوند
۳۲۴	څه ليکل يا ليک پوهه:	۲۳۰	د خلکو نظر
۳۲۵	دعا	۲۳۵	د حق اظهار

۳۸۰	کار او عمل	۳۲۷	رحم وکره!
۳۸۸	له کار سره علاقه	۳۲۹	سوداگره!
۳۹۱	عقیده	۳۳۰	خلک وپېژنئ!
۳۹۳	اخلاق	۳۳۳	د کوم خای دی؟
۳۹۷	تعلیم او تربیت	۳۳۵	کوم یو ښه دی؟
۴۰۰	ذوق	۳۳۶	وښیه څوک دی؟
۴۰۳	خیال	۳۳۷	رشوت خوره! ته راپه یاد شوې
۴۰۶	حرص او عشق	۳۳۸	سیاست
۴۰۹	د مشرانو عشق	۳۳۹	خلک څه وایي؟
۴۱۳	یوازپتوب	۳۴۱	څوک وایي؟
۴۱۷	زه او ته	۳۴۲	څه وکړو؟
۴۱۹	سترگې مه پټوئ!	۳۴۷	ووېرېئ او مه وېرېئ!
۴۲۳	د زمانې تعبیر	۳۴۹	استاذ ویل
۴۲۶	برابر نه دي	۳۵۱	عجیب انسان
۴۲۹	د اسلام درد منو!	۳۵۲	خان لالا
۴۳۱	د سبا فکر	۳۵۳	رشوتونه
۴۳۳	پخوانۍ ډیوی	۳۵۴	د متملقینو منطق
	ادبي بحثونه:	۳۵۵	د ښځو ډار
۴۳۸	ادب	۳۵۶	موږ په چا پسې نه ځو
۴۳۹	د ادب د کلمې تاریخ	۳۵۷	په خرو کې هم الفت شته
۴۴۰	د ادب تعریف	۳۵۸	د رجب خان دعوتنامه
۴۴۱	د ادب تقسیم	۳۵۹	نتیجه یعنی څه؟
۴۴۲	شعر	۳۶۱	انسان یعنی څه؟
۴۴۴	شعر د خوشال په نظر کې	۳۶۳	خوشحالی او غم
۴۴۷	شعر د حمید په نظر کې	۳۶۶	ارزو
۴۴۸	شعر د شیدا په نظر کې	۳۶۸	اجتماعي نظریات:
۴۴۹	شعر د علي خان په نظر کې	۳۶۹	فکر

۵۲۸	عشق	۴۵۱	په ژوند کې د شعر او ادب اغ
۵۳۰	عمل	۴۶۹	د ادب تاثیر پر اسلامي فقه
۵۳۱	د ایمان ځای زړه دی	۴۷۲	صریح او کنایه
۵۳۲	زموږ باغ	۴۷۳	ظاهر، نص مفسر، محکم
۵۳۳	بې تمیزي	۴۷۵	د استشنا بحث
۵۳۴	د ظالم فلسفه	۴۷۷	لغوي تدقیق
۵۳۵	دستور العمل	۴۷۹	د ابن زبیري د اعتراض ځواب
۵۳۷	اصلي غل	۴۷۹	د ادب بڼه او ځای
۵۳۸	د غلو منطق	۴۸۱	فصاحت
۵۴۰	د غلو ډیوه	۴۸۲	بلاغت
۵۴۱	د حاکم اشتباه	۴۸۳	عواطف
۵۴۲	څه لري او څه نه لري	۴۸۳	د عواطفو صدق
۵۴۳	آمر او مامور	۴۹۷	د عواطفو تجلې او ظهور
۵۴۵	توره پرده	۴۹۸	د عواطفو ثبات او نه رالوېده
۵۴۶	د ژوند نغمه	۴۹۹	خیال
۵۴۸	خوشالي	۴۹۹	مبتکر خیال
۵۴۹	لوړ خیالونه او ژور فکرونه:	۵۰۱	مصور خیال
۵۵۰	ازادي	۵۰۲	مفسر
۵۵۲	اجتماعي عیبونه	۵۰۲	تمثیل
۵۵۳	گل ویل	۵۰۸	عامیانه بلاغت
۵۵۴	شپږ زره کاله پخوا	۵۱۲	د پښتو څو لنډۍ
۵۵۶	حضرت محمد (ص)		نوی سبک او نوی ادب:
۵۵۸	له مرگه نه وپریږم	۵۲۰	د خدای قانون
۵۵۹	د غم خوښي	۵۲۱	د کار فکر
۵۶۰	د ژوند لوبه	۵۲۳	زه خبر نه وم
۵۶۰	پوهه	۵۲۵	د خیر خاوند
۵۶۱	هر چا وځورولم	۵۲۶	دیموکراسي

۵۹۰	ژوند	۵۲۱	زما ترانې
۵۹۱	قوت او جرئت	۵۲۲	د هوسونو مرگ
۵۹۱	تاريخ	۵۲۳	د شاعر حال
۵۹۱	لوړه پايه	۵۲۴	شاعره
۵۹۲	بدبختي	۵۲۵	ادب او محبت
۵۹۲	عقل	۵۲۵	د حقيقت اظهار
۵۹۳	ترقي او تكامل	۵۲۶	پيغمبر
۵۹۳	د ژوند ضروري شرطونه	۵۲۷	د نېكانو ارمان
۵۹۴	علم او اخلاق	۵۲۸	قبر او گل
۵۹۵	فكر او احساسات	۵۲۹	افتخار
۵۹۶	تمسخر او ترحم	۵۷۰	څه غواړم
۵۹۷	د خلكو انتظار	۵۷۱	د بډاى فقر
۵۹۸	خطرناك	۵۷۴	هېرول
۵۹۸	د ژوند مخ او څټ	۵۷۵	له هرچا نه لرې
۵۹۹	لېوتوب او حماقت	۵۷۵	د شاعر خوشبختي
۵۹۹	په ځان باور	۵۷۶	تسلي
۶۰۰	تعصب	۵۷۶	هابيل او قابيل
۶۰۱	ځان وپېژنه!	۵۷۸	سختو
۶۰۲	شخصيت	۵۷۸	بې اسرې
۶۰۳	بقا	۵۷۹	خلک او شاعر
۶۰۳	کب	۵۸۰	انسان
۶۰۴	هغه چې دنيا ته رانغله	۵۸۱	په انگليستان کې
۶۰۵	څنگه به يو؟	۵۸۲	غويي
۶۰۵	ستاسو فکر	۵۸۳	د ټاگور نغمې
۶۰۶	که طبابت ترقي وکړي	۵۸۶	شاعر او پربننه
۶۰۷	څه غواړئ؟	۵۸۹	غم او خوشالي
۶۰۸	پوه او ناپوه	۵۹۰	پارلمان

۲۱۸	اجبار او اختیار	۲۰۸	مرگ
۲۱۹	عقل او زړه	۲۰۹	روح
۲۱۹	کینه او مینه	۲۱۰	افلاطون
۲۱۹	احتمالي مصیبت	۲۱۱	زموږ پوهه
۲۲۰	لیاقت لرل	۲۱۱	بدې خبرې
۲۲۰	لوی خلک	۲۱۲	انساني سلوک
۲۲۰	اجتماع	۲۱۲	انساني کمال
۲۲۰	د جنگ احساس	۲۱۳	د فکر روزنه
۲۲۱	نجیبه غریزه	۲۱۳	بنکلیتوب
۲۲۱	شهرت او شرافت	۲۱۳	بنايست
۲۲۱	هدیه قبولول	۲۱۴	سیاستمدار
۲۲۲	هېرول	۲۱۴	غولول
۲۲۲	ځان غوښتنه	۲۱۴	فکر په شعر کې
۲۲۳	مکررات	۲۱۴	بدبختي او شعر
۲۲۳	نېکي	۲۱۵	عشق او سعادت
۲۲۵	د طبیعت قوانین	۲۱۵	پوهه او عشق
۲۲۶	انساني تکلیف	۲۱۵	بنوونځی
۲۲۷	ژوند	۲۱۶	د فکر پانگه
۲۲۸	هېرول	۲۱۶	معرفت
۲۲۹	حکمت او سعادت	۲۱۶	علم او علما
۲۳۱	انشاء	۲۱۶	ځان بنودل
۲۳۱	مطالعه او تفکر	۲۱۷	د ښه کار علت
۲۳۳	خوی او خصلت	۲۱۷	تاج او قلم
۲۳۴	دوستانه مناسبات	۲۱۷	مطبوعات او تاریخ
۲۳۴	بدې او ضرر	۲۱۷	حکومت او روزنامه
۲۳۵	لویه اشتباه	۲۱۸	د ځان سعادت
۲۳۵	افتخار	۲۱۸	ځان مسعود گڼل

۷۲۹	د زړه پوښتنې	۲۳۲	غضب او شهوت
۷۳۰	د ژوندانه روح	۲۳۷	دوستي
۷۳۳	د مشرانو عشق	۲۳۹	بڼکلا
۷۳۹	ستر قوت	۲۴۰	وحشي او مدني انسان
۷۴۲	له کار سره علاقه	۲۴۱	کابل مجله:
۷۵۲	د پوهې غرور	۲۴۲	ستا شان
۷۵۸	عقل، قانون، غرايز	۲۴۴	له مدرسې نه ايستل
۷۶۲	اجتماعي نظام	۲۴۵	انسان څه غواړي؟
۷۷۴	د ځان مينه	۲۵۲	کارونه
۷۸۳	افغان جريده:	۲۵۲	وده او تکامل
۷۸۴	د خان ناظر	۲۵۸	ماشومان
۷۸۷	کميت پېژندنه	۲۵۹	رياکاران
۷۹۰	اداري سياست	۲۶۲	د شپڼو کېږدی
۷۹۵	اشتباہ	۲۶۸	د قضاوت شعور
۷۹۶	خان او بډای	۲۷۱	بختوره
۸۰۱	ولس جريده:	۲۷۴	ځان ساتل
۸۰۲	څنگه حاکم؟ رښتيا وایم	۷۸۰	کتیوری
۸۰۵	فکر او کار	۲۸۳	د شاعر مقام
۸۰۷	وطن	۲۹۰	څنگه ژوند کوو؟
۸۱۰	ملت	۲۹۶	کورنۍ
۸۱۳	حقيقي غل	۷۰۲	فکرونه هم تغير مومي
۸۱۵	بنديوانه	۷۰۶	شاعرانه خيال
۸۱۹	اصلاح ورځپاڼه:	۷۰۸	تیاره او رڼا
۸۲۰	ملي ناموس	۷۱۰	بله دنيا
۸۲۲	نوې رڼا:	۷۱۲	د بشریت قافله او منزل مقصود
۸۲۳	پښتون د ملت نوم دی د قام نوم نه دی	۷۱۵	د محبت لېوال
۸۲۸	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۷۲۰	پوهه او معرفت

د درېيم چاپ سريزه

(۱۳۲۷-۱۳۷۰) کلونه، زه د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي محصل وم، دامهال دا فکر را سره و، چې زه بايد داستاد الفت نثري کليات راټول کړم. نږدې دوه کاله مې پرې کار وکړ، د ۱۳۷۰ ال کال په بهير کې يې پر بشپړاوي بريالی شوم.

د هماغه کال په وروستيو کې مې په ډېرو منډو تر پرو ددې امکانات پيدا کړل، چې دا اثر د دولت په امکاناتو چاپ کړم. هغه وخت له چاپ څخه زما مقصد دا و، چې دا اثر له مرگه وژغورل شي، ځکه ټولو دا اټکل کاوه، چې نظام د ړنگېدو يا بدلون په حال کې دی او دا هم څرگنده وه، چې گډوډي به رامنځته کېږي.

د ۱۳۷۱ ال کال د ثور پر ۲ مه نېټه کتاب چاپ او د دولتي چاپخونې په يوه خونه کې کېښودل شو، دوه درې ورځې وروسته پر دولتي چاپخونې توغندی ولگېد او هر څه لولپه شول، خو د خدای (ج) په فضل، دا کتاب يو چېرته په يوه گوت کې خوندي پاتې شوی و. دا چې څه ډول مې دا کتاب ترلاسه کړ، دا يوه اوږده کيسه ده. خوشاله پر دې وم، چې کتاب له مرگه ژغورل شوی و. ۸ کاله وروسته (۱۳۷۸ ال کال) په پېښور

شاعر نساغلي صديق كاوون خخه مننه وكرم، چي ددي اثر لومري چاپ كي يي د زره له تله همكاري وكړه، كه پر هغه وخت، د كاوون صيب همكاري نه واي، نو خداي (ج) خبر، چي دا اثر په دې بڼه تر موزه رارسېدلای واي. په دويم گام كي له گران اسد دانش خخه مننه كوم، چي دا اثر يي د دويم ځل لپاره، تر پخواني بڼې ډېر بڼه چاپ كړ او تر دې دمه يي راوړس او ه. د گران ورور، ځوان او ځيرمن ليكوال سيدنظيم سيدي خولا ډېر مندوي يم، چي ددي اثر دواړه چاپي بڼې يي يو بل سره پر تله كړي، په دقيق ډول يي كمپوز او ايډېټ كړي او د تېرو دواړو چاپونو املايي او چاپي تېروتنې يي په پوره زغم او دقت سمې كړي، دغه راز قدرمن انجنير صيب حاجي نصيب احمدي د زياتې مننې وړ دي، چي ددي اثر د درېيم چاپ لگښت ته يي اوږه وركړه. په پای كي يو ځل بيا له ټولو هغو دوستانو خخه، چي دا اثر يي په بېلابېلو بڼو تر دې دمه راوړس او ه، مننه كوم، كور ودانی ورته وايم، د لوی خداي (ج) له درباره هيله لرم، چي زموږ د ژبې او ملت ټول تاريخي، هنري او علمي اثار، د زمانې له ډول ډول توپانونو خوندي وساتي.

په مينه او درناوي

پوهندوی محمد اسمعيل يون

ارگ، د جمهوري رياست ماڼۍ

د ۱۳۸۷ ل كال د كب ۲۳ مه

يادون

...زه ساقي يم.

خو ساقي د مرگ او ژوند زرو شرابو،

خو هرچاته په هرځای کې او په هر وخت کې نا اشنا دی.

(شهيد مجروح)

مور په يوه جالبه او د حيرانتيا وړ زمانه کې ژوند کوو، د دغې زمانې هر ه خبره، هر ه کتنه! بالاخره هر ډول احساس، انسان هغه لوړو او هغه پړاو ته لارښوونه کوي، چې هلته دې د نېکمرغۍ وزونه پرانيزي او سوکاله دې شي. تر اوسه په ټوليز لحاظ چا داسې نظام او جوړښت، چا داسې ټولنيز تړون او قانون نه دی په گوته کړی، چې هغه به د دغه اواره او په ژوند بې گودره انسان لپاره تلپاتې خندا ورپه برخه کړي. زموږ زمانه د برلاسی زمانه ده، زموږ په زمانه کې د ماشين ستم برلاسی دی او زموږ زمانه د ظاهري سترگو زمانه ده، په هغه زمانه کې يوازې هغوی ته شان و شوکت ورپه برخه دی، چې لباسي تظاهر، لباسي ايمانداري، لباسي عبادت يې د کړو وړو او خرگندونې ځانگړتيا ده.

په داسې چاپېريال کې هغوی، چې د «معنويت» په سمندر کې د خپل اندوژوند بېرې چلوي او په هغه پراخ بهير کې يې د نېکمرغۍ ساحل ته په امن رسوي، ډېر رنځونه گالي او له ډېرو بدمرغيو سره مخامخ کېږي، ځکه چې د «معنويت» د نړۍ فتح کول تر هر څه دمخه يوه اوچت معنوي غرور ته اړتيا لري، که دا بڼکلي ناوې، دا بڼکلی پسرول ونه لري، نو بيا يې د بنايست او بڼکلا په باب خوله تناکي کول، د ظالم واکمن د عمر د اوږدوالي

هيله ده. په هر ډول هغه انسانان، چې د خپل ژوند اوږد بهير، د معنويت په ناپايه سمندر کې، په لويه حوصله تېروي، هغوی لوی انسانان دي، چې په هغو لویو کسانو کې يو هم زموږ د زمانې او زموږ د معنوي اروا پر رمز پوهېدلی انسان، استاد الفت دی!

نن سبا زموږ په فرهنگي چاپېريال کې د «الفت» کلمې خپل رښتيني مفهوم د کلمې په رښتيني مانا سره ترلاسه کړی دی. اوس د الفت د کلمې اړيکي د هرې ورځې په تېرېدو سره د هغې له ظاهري څېرې (گل پاچا) سره کمزوری کېږي او الفت د زړونو او فکرونو د معنويت اوچتې څوکې ته ځان رسوي، ځکه چې گل-پاچا ددغې اوچتې مرتبې په ارزښت ان هغه وخت پوه و، چې ملگرو يې ورته ويلی وو:

الفت صيب وگوره په خرو کې هم الفت شته.

هو، لکه چې زه په تاسې کې يم.

د نظر خاوندانو پر وړاندې د الفت په باب دا ټکی روښانه دی، چې الفت زموږ د رنځونو د پېرې ليکوال او شاعر دی. دا پېرې په عمومي لحاظ داسې راغله، چې د هغې په زړه کې بيا هم په خوب ویده ملتونه قرباني شول. لويديځ په ټوله ځواکمنۍ سره په دې برخه کې هلې ځلې وکړې، چې پر وروسته پاتې ملتونو باندې خپل فرهنگي برلاسی هم وساتي. ددغې او هغې ايډيولوژۍ تر طلسم لاندې يې ان د خوارو ملتونو فرهنگي بهير ته هم زيان ورساوه، ددغه څپاو پر وړاندې له ژونديو ليکوالو او شاعرانو پرته، څوک له کښلې تورې سره ونه درېدل، ځکه چې هر چا يوه

لوري ته د خوشبيني په خاطر پر خپلو خولو لاسونه ونيول، الفت په دغه مهم پړاو کې د افغاني ټولني، افغاني احساس او رښتيني غرور بېلگه شو. ده وکولای شول، چې خپله ټولنه رابيداره کړي، ده وکولای شول، هغه دردونه په ډاگه کړي، چې انساني احساس له هغه څخه فريادونه کوي او ده وکولای شول، چې افغانان د ملي او نړيوال فرهنگي او سياسي ستم پر وړاندې، د يوه واحد ځواک په توگه بيدار وساتي. دومره فريادونه، چې ده په شلمه پېړۍ کې د پښتنو د يووالي، ازادۍ، فرهنگي برلاسی او پښتني کلتور د ودې په برخه کې کړي، هغه له هغو فريادونو سره يو شى دي، چې ننگيالي او توريالي خوشال خان په خپل عصر کې اوچت کړي وو. ځکه نو دى زموږ د عصر خوشال خان دى. له همدې کبله موږ دا ويلای شو، چې الفت لوى انسان دى. شاندل وايي: «کله چې يو لوى انسان پېژنو او په دې پوهېږو، چې هغه پر ژوند برېمن راځلېدلى دى، د هغه روح زموږ په کالبد کې ځای نيسي، له هغه سره ژوند کوو او دا حالت موږ ته د بياځلې ژوند حيثيت لري».

موږ چې الفت يادوو، دهغه تر يادون دمخه د هغه روح له موږ سره ملگرتيا کوي او زموږ معنوي لارښوونه کوي.

د الفت په باب يو ټکى بايد له ياده ونه باسو، هغه دا چې دى ليکوال دى، شاعر دى، ولې دده ليکوالي او دده شاعري تر هر څه دمخه، دده د اجتماعي ټپ تر سيوري لاندې را ايجادېږي، په حقيقت کې دى د خپلې ټولني د داسې دقيق او ژور فکر خاوند دى، چې دده په افکارو او ايجادياتو کې دده ټولنه او چاپېريال دومره دقيق مطالعه کېدى شي، چې ډېر جزيي اړخونه يې هم په کې له پامه نه لوېږي. دى کولای شي، چې خپله ټولنه په اخلاقي

لحاظ تشریح کړي او هغه معیارونه درته په گوته کړي، چې هغه دده لپاره دلته د اخلاقي روزنې بنسټ جوړوي. دی په رواني لحاظ کولای شي، د خپل چاپیریال د انسان هغه غوټې، د خپلو افکارو په ساده جادويي الفاظو کې پرانيزي، چې هغه د هېڅ ډول جبر او فشار په وسیله طبعاً نه پرانیستل کېږي. دی پر دې ټکي کلک باوري دی:

چې انساني رڼا پیدا شي په مغزو کې د چا
هغه کوبښن کړي په عالم کې انسانان جوړوي

(دزره وینا ۸۲ مخ)

که چېرې موږ الفت په لږ دقت سره مطالعه کړو، د هغه په افکارو کې یوازې زموږ د ادبي بهیر مطالعه د بحث وړ نه ده، بلکې الفت یوې بلې څېړنې او مطالعې ته هم اړتیا لري، چې هغه دده د اند وژوند فلسفه ده، هغه فلسفه، چې ده لیکوالي او شاعري د هغې لپاره کارولې ده، دا کار یوازې الفت نه دی ترسره کړی، بلکې د نړۍ ډېرو مهمو او نامتو مفکرینو هم دا کار کړی دی، وايي چې: «نیچه له دې سره مینه درلوده، چې خپل نظریات په معما او داسې ډول وړاندې کړي، چې عادي لوستونکي د حیرانتیا په سمندر ور لاهو کړي...» د استایفسکي په همدې ډول شهکارونه ولیکل، مارکس سره له دې چې دده نوم باید په ادبیاتو کې څوک وانخلي، مگر د هنر او ادب پر ارزښت ډېر ښه پوهېږي او شعريې هم ویلی دي. دا ډول مثالونه خورا زیات دي، زموږ په عصر کې تر اوسه د الفت په باب نوموړي ټکي ته ډېر لږ کسان هم نه دي متوجه شوي. همدا وجه ده، چې تر اوسه موږ

هرڅه د الفت په باب لیکو، په هغو کې نوې خبرې ډېرې لږ دي. باید د الفت پېژندنې تگلاره یوازې د لیکوالۍ او شاعرۍ په بازار باندې پای ته ونه رسوو، د الفت پېژندنې مسئله د پوهې او څېړنو پرله پسې لړۍ او هلو ځلو ته اړتیا لري.

تفاوت لري حاصل کې هره ځمکه
ته دې خپل زړه کې دکر دپاره ښه که
په کې وکره ښه تخم د الفت
نوبه وویني له هر چا محبت.

(د زړه وینا ۴۲ مخ)

نتیجه: ډېره موده وشوه، چې د الفت صیب نشري اثار سړي ته په سختۍ سره لاس ته ورځي، اوس چې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د استاد الفت نشري کلیات، د ځوان شاعر او د پښتون د ځوان کاله د بریمن اسمعیل یون په ستړیا او زیار خپروي، دا کار به زموږ د اوسني فرهنگي بهیر په ترڅ کې یوه نه هېرېدونکې ملي او فرهنگي خاطره وي، ځکه:

خپل او پردي به په نظر د محبت لیدلم
په حقیقت کې د تمام کلي لیلومه زه
په ډېرو سترگو کې مې مینه د خپل ځان لیدلې
په زړه کې گران د ډېرو خلکو په رښتیا ومه زه.

په درناوي

پوهنمل عبدالخالق رشید

کابل، ۱۳۷۰ل کال د سلواغۍ لومړۍ نېټه

سريزه

داستاد الفت نثر، ژوند او اثار

" زمانه چې پرمدار د کينې راسي
د کمال پر منارو ټکي پرېباسي
ډېر کلونه دي په کارچي په دې ملک کې
بيا (الفت) غوندي شيوا شاعر پيدا شي " (۱)

استاد گل پاچا الفت د پښتو په معاصرو ادبياتو کې د رانه زړه، ضمير او وجدان خاوند، يو داسې ځلېدونکی مخکښ ليکوال دی، چې په نظم او نثر دواړو کې د استادۍ ترپولې رسېدلی دی. هغه دخپل ټول ژوند په اوږدو کې هر څه چې وليکل، په زغرده يې وليکل، په مينه يې وليکل، د الفت په وړانگو يې وليکل، انتقادي يې وليکل او دهېڅ ډول تکلف او تصنع گرد او غبار يې د ليکوالۍ پلو گردجن نه کړ. په همدې وجه زموږ ليکوال هغه د خپل عصر (خوشال خان) بولي.

د استاد د همدغه ستر انساني کرامت، مينې، الفت، د نفس پاکۍ او تذکيې، پښتو، پښتونولۍ او انسانيت ته د خدمت ديوه اوچت معيار پايله وه، چې زما په زړه کې د هغه د تخليقي نثرونو

(۱) پوهاند عبدالشکور رشاد، د الفت ياد، سرحدونو چارو وزارت د نشراتو رياست،

۱۳۶۰ ل کال، ۳۸ مخ.

د کلیاتو د راټولو لولو تکل راوتوکېده او دخپلو ځوانو ملگرو په مشوره او مرسته مې ددې کار د سرته رسولو کار پیل کړ. دلته غواړم په لومړي سر کې د استاد پر نشر تر خپله وسه لنډه رڼا واچوم او وروسته به یې پر ژوند او اثارو څه ناڅه په بشپړه توگه خبرې وشي، که څه هم زما په شان د یوه مبتدي لیکوال لپاره، د استاد پر نثر څه ویل گرانه خبره ده، خو هغه مینه او الفت، چې د الفت له نثرونو څخه زما په زړه کې راټوکېدلې، نه شم کولای پته خوله پاتې شم، دلته یوازې د هغه څه بیان لازم بولم، چې د استاد له نثرونو څخه زما د فکر او ذهن د اخیستنې پایله ده.

«که څوک غواړي، چې د خلقت او فطرت په رمزونو او اسرارو پوه شي او په یوه شنه پاڼه کې د معرفت دفتر وگوري، خپل عقل، شعور او احساس دې په کار واچوي او د زړه سترگې دې وغوروي. په یوه لاره ډېر خلک تېرېږي، مگر یو نیم په کې چپرته یوه بنکلی مرغلره پیدا کړي، چې د چاله امپله پرېوتې او په خاورو کې پرته ده.»^(۱)

زموږ زمانه کې خو الفت د خلقت پر رمزونو پوه شوی، د زړه په سترگو یې دا رازونه لیدلي او د مینې، انسانیت او احساس مرغلره یې ترې راکښلې ده او بیایې (د زړه دنیا) د لوړ خیال او ژور فکر په لویپته کې تاوه کړې، چې اوس زموږ له مینې ډک زړونه تربنه رڼا اخلي.

^(۱) الفت لیکوالی. املا و انشاء پښتو ټولنه ۱۳۲۹ کال ۳۵ مخ.

«دانسان په وجود کې دوه شپه ډېر عزیز معلومېږي، چې يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي.

له دماغ نه علم او فلسفه پيدا شوه، له زړه نه شعر او ادب....
صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت د زړه کار دی، عشق او مینه په زړه کې وي».^(۱)

الفت هم خپلې د «زړه وينا کې» «عالي افکار» نويستل، «نبه لمسون» يې ترينه جوړ کړ، «غوره اشعار» شول، «د ازادۍ پيغام» لپاره «د پسرلي نغمه» شوه، په «نوی سبک او نوی ادب» يې «غوره نثرونه» وليکل او زموږ لپاره يې ترې «بله ډيوه» جوړه کړه.

ورسره يو ځای يې د غربيانو له ملگرتيا، د عاجزانو او خوارانو له ورورۍ، د کاريوگرو د لاس نيالگي، د خادمانو له خدمت، ظالمانو ته له بدکتلو، پر مظلومانو له ژرېدلو او له بدو کارونو څخه د پردې له اوچتولو نه لاس وانه خيست او د ژوند تر پايه يې د خپل دغه هوډ مزي ټينگ ونيول، «کوم وخت يې چې اداري کارونه پرېښودل يوازېتوب ته وزگار شو، فقيرانه ژوند او د روحانيت جهان ته ورننوت، سپين کالي، سپينه خولۍ، نوراني مخ، خوږه موسکا، تسپې په لاس فقيرانه ژوند، د الفت نه ډکې خبرې! ده له خدايه غوښتل چې د فقيرانو او دروېشانو په لباس کې له دنيا نه سترگې پټې کړي».^(۲)

^(۱) الفت، غوره نثرونه، پښتو ټولنه ۱۳۳۶ کال ۵۶ مخ.

^(۲) محمد صديق روهي. ادبي څېړنې، تنگهار پوهنتون، ۱۳۲۰ کال ۹۸ - ۹۹ مخونه.

الفت د ژوند تر پایه د خپلو خلکو په دردونو ودرېده او د زړه د درد ټولې خبرې یې له الفت نه به ډکو کلمو او تورو کې تاوې کړې او د کاغذ پرمخ یې موږ ته راوسپارلې. زموږ یو لیکوال هغه له لیف تولستوی سره ورته کوي: «لکه څنګه چې لیف تولستوی ته د روسیې د انقلاب هنداره ویل کېږي هماغسې الفت د خپل ماحول د ټولنیزو جریانونو او مسلطو کلتوري ارزښتونو په منعکسولو کې ستر نقش لوبولی دی.»^(۱)

الفت یوله هغومخکېښو لیکوالو څخه دی، چې د پښتو د معاصر ادب په وینستایي پېر کې یې د بنکلي هنري نثر مانی تیاره کړه، د بنکلو الفاظو او رنگینو ماناوو شال یې ورپه سر کړ، د غوره نثرونو زړې یې په کې وټوکول او د تل پاتې ژوند په هیله یې د بنایست مرغلرې په کې وکرلې.

الفت د خپل څلوېښت کلن ادبي ژوند په بهیر کې لږترلږه د پنځه دېرشو ادبي اثارو په منځ کې خپل درې تخلیقي نثري اثار: (بله ډیوه، نوی سبک او نوی ادب او غوره نثرونه) موږ ته راپریښودل. د نثریوه بېلګه به یې دلته راوړوو.

بې گناه بندي

«پرېږدئ! پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ.
مه وپرېږدئ ده په ازادولو کې هېڅ خوف او خطر نه شته.
فساد او شرارت له ده څخه نه پيدا کېږي.»

(۱) محمد صديق روهي، ادبي څېړنې، ننگرهار پوهنتون، ۱۳۶۰ ل کال، ۹۳ مخ.

د ده بندي کول لويه گناه ده.
دی هغه يوسف دی، چې د بي گناهی په سبب په زندان کې
لوېدلی دی.
که دی له زندانه راوالوزي ستاسې آينده سنجولی شي او
ستاسې د بلې ورځې غم خوړلی شي.
پرېږدئ! دا بي گناه بندي پرېږئ.
که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر بڼه شان وکړي.
ستاسې وړې به ماړه کړي، ستاسې برېڼه به پټه کاندې.
تاسې دغه ښکلی موجود په تورو څاگانو کې مه غورځوئ.
په زندانونو کې يې مه اچوئ!
پرېږدئ! دا بي گناه بندي پرېږدئ!
دی به ستاسې د گډو وډو او پرېشانه خوبونو صحيح تعبيرونه
وکړي.
ډېرې سختې، مبهمې او مجملې غوټې به پرانيزي.
دی د راتلونکي حال پيشبيني کولی شي.
د طبيعت په رمزونو او اسرارو پوهېږي.
د جوي او فلکي اوضاعو اقتضارات ورته معلوم دي.
پرېږدئ! پرېږدئ! دا بي گناه بندي پرېږدئ!
د ده په ازادولو باندې علم او پوهه زياتېږي.
وطن رڼا کېږي او رانده بينا کېږي.
دی له خپلو جفا کارو ورونو سره هم ښه سلوک کوي.
دی ډېر پېچلومي اوارولی شي.

دی ډېرې کړې سمولې او ډېر مشکلات حل کولې شي.
ما خوب لیدلې، چې دا بندي خلاصېږي او د سلطنت په کرسی
کېني.

ښه فکر وکړئ.

دا بندي څوک دی.

پس له ډېره فکره وایم

فکر دی فکر! (۱)

لوی استاد پوهاند علامه عبدالحي حبيبي د الفت نشر او نظم
دواړه شعر بولي او وايي:

«د پښتو ادب چې په خپل سمسور بڼ کې يو ښکلی او رنگين
گل غورولې هغه بې له شکه» گل پاچا الفت» دی. دی فطرتاً شاعر
و، شاعري او نازکخيالي په خټه ور اخښلې شوې وه. که به يې
نظم ليکه هغه به ضرور خوږ، روان او له معانيو ډک و، خو نثريې
تر هغه لښکلی، لطيف او په گټورو نقطو پسوللی او گټور و،
هغه لفظي او ښکلې ماناوې، چې ده په منشور و ابداعاتو کې
ځايولی سواي کټ مټ داسې وې، لکه سره اوډلی او پرله پسې
شعر! د قلم رابطه يې يوازې له الفاظو سره نه وه، له زړه سره هم
نغښتې وه، احساس او عاطفه يې دونې په ادبي تخليقاتو کې
نغښتله، چې هره ټوټه به يې يو عاطفي شهکار و.» (۲)

(۱) غوره نثرونه، ۸۲ مخ.

(۲) د الفت یاد، ۳-۴ مخونه.

«زما د الفت تر منظومې وينا د ده منشورې ټوټې خوښې دي. دی شاعر او فنان دی. د ده نثر هم شعر دی، خو نظم يې هغسې خوند، ښکلا او هغه جمال لري. دی د خاصو افکارو په پرورښت او تصوير کې استاد دی او نوي نوي نکات پيدا کوي، د ژوندانه اسرارو ته ملتفت دی، د طبيعت بسیط او پلن ډگر دده د مطالعې او غاير نظر جولانگه ده.»^(۱)

کانديد اکاډميسين محترم محمد صديق روھي وايي: «د الفت نثر په حقيقت کې شعر دی... يو ځلې، چې څوک د الفت د کوم اثر په لوستلو پيل وکړي، نو د هغه مقناطيسي خاصيت يې نه پريردي، چې په اسانۍ سره ځان ترې خلاص کړي.»^(۲) او بيا د فرانسيس بيکن په هغو خبرو کې، چې د ليکوالو په باره کې يې کړي دي، د الفت موقف داسې څلوي:

«ځينې د مېرپيانو په شان ټول وخت دانې راټولوي، ځينې د غڼو (عنکبوت) په څېر هر څه له گېډې را وباسي او ځينې نور د مچيو په شان د گلانو شيره راغونډوي او په شاتو يې بدلوي. پخپله الفت په دغه وروستۍ کټگورۍ کې راځي.»^(۳)

اجمل خټک وايي: «پاچا صاحب يو لوی پښتون عالم او اديب شاعر دی، په نظم او نثر دواړو کې د دې دور په وړومبي صف کې په اوچتو سترگو او دنګه غرانګه مخکې روان دی.»^(۴)

^(۱) ډجرگې مجله، ۱۳۶۷ کال، ۵ مې ۱۶ مخ.

^(۲) د الفت ياد، ۱۴ مخ.

^(۳) د الفت ياد، ۱۳ مخ.

^(۴) د الفت ياد، ۹۱ مخ.

محترم ليکوال کانديد اکاډميسين محمد ابراهيم عطايي يې
نثر د ويکتور هوگو له سبک سره ورته کوي: «د ده نثر په ادبي
ټوټو کې له يوه خاص سمبوليزم څخه مراعات کاوه، چې هغه ډېر
خوږ او په دغه سبک کې ويکتور هوگو ته ورته و.»^(۱)
د هېواد ځوان نوښتگر ليکوال زرین انځور، د الفت نثر او نظم
دواړه د پرتلنې په تلې تللي او په پای کې دې پایلې (نتيجې) ته
رسېدلی دی، چې الفت تر شعره په نثر کې مخکې دی، نو ځکه
وايي:

«د الفت نثر د هغه له نظم او شعر نه په زیاته پیمانه د پښتو
ژبې د معاصر جریان لپاره اغېزمن جوت شوی او جوتېږي، ځکه
نویي باید د معاصر بشپړ انتقادي نثر مخکښ وبولو.»^(۲)
که دخپلو خبرو مزي را لنډ کړو، نو د الفت صیب نثرونه خود
هنريو داسې کان دی، چې هرڅومره یې سړی سپړي هماغومره
ورته خوند ورکوي. په ټولیز ډول په لنډیز سره کولی شو، د الفت
صیب د نثرونو د جولیز (شکلي) او محتوايي خواو ځینې ښکلاوې
په لنډ ډول بیان کړو:

الف- د جولي له مخې:

په شکلي لحاظ الفت غواړي خپله د خپل فکر مرغلره د عاطفې
په اوبو و مينځي او د ساده، عام فهمه او روانو کلمو په لويپته کې
يې تاوه کړي، هغه ساده گي يو صفت گڼي، له تکلف، تصنع او

^(۱) د الفت یاد، ۳۷ مخ

^(۲) د الفت یاد، ۸۰ مخ

ځان جوړونې څخه خپله لاره بېلوي او وايي: «هغه انشا چې ډېرې قلقلي پکې وي او ډېر جليل ولري، يعنې لکه رعد او برق يې ځلېدل او غرېدل زيات وي، د ليکونکي عجز او تصنع نښي، دا راز هنر ښودنه د واعظانو کار دی، په شعر او ادب کې ساده گي لوی صفت دی، نه کاکه توب او طمطراق، څومره چې د چا فکري او معنوي پانگه زياته وي، هغومره يې سبک ساده او روښانه وي. مغلق او پېچيده ليکل غالباً د ليکونکي له علمي او معنوي فقر څخه پيدا کېږي، هغه څوک چې د عبارت په ډول په سينگار پسې ډېر گرځي او له لفاظۍ څخه ډېر کار اخلي، خپل معنوي فقر د الفاظو په برق او ذلق کې پټوي.»^(۱)، نو په دې وجه الفت د روان او ساده نثر غوښتونکی دی، چې د تکلف نښې نښانې پکې نه وي، خو «دا ساده گي له ساده گي څخه نه ده، بلکې د ليکوال له زيات قوت او حاکميت نه ساده گي ده» ليکوال کولای شي په ډېرو روانو، ساده او خوږو کلمو کې په ډېره دقيقه، نازکه او باريکه بڼه د خپل زړه غوټه پرانيزي. د الفت صيب نثرونه هم په همدې ډول دي لنډې لنډې جملې يې راوړي، هره يوه يې تامه جمله ده، ټاکلی اهنګ لري، له ذهني او عيني انځورونو څخه ډک، د گرامري جوړښت او معيار توب او چټي نمونې دي. په نثرونو کې يې «د ادبي ټوټو، شعري او ادبي طرحو او همدارنگه د داستاني لنډو طرحو نمونې ليدل کېږي.»^(۲)

(۱) ليکوالي املاء او انشاء، ۴۱ مخ.

(۲) زرین انځور، د الفت یاد، ۶۰ مخ.

ب- د محتوا او فکر له پلوه:

الفت د خپلو نثرونو د شکل او محتوا تله داسې برابره کړې، چې سپرې نه شي کولای و وایي، کومه خوا یې درنه ده. دی په فکري لحاظ د نوښت، د مضمون د نوي والي او د فکر د ازادۍ سر سخت پلوی دی، وایي:

«خومره چې یو شاعر یا لیکوال ازاد فکر کولای شي او له ذهني اسارت نه خلاص وي هماغومره یې انشا هم له تقلید او ابتذال څخه لرې وي.»^(۱)

په محتوايي لحاظ یې په خپلو نثرونو کې زموږ د ټولني او په ټوليز ډول د ټولې بشري ټولني دومره بېلابېل کرکټرونه ځلولي، چې که سپرې ورته به ځیرتیا سره وگوري، نو د الفت قوت به هله ورمعلوم شي، له یوه ساده بزگر نه نیولې بیا تر یوه حاکم پورې، د انساني ټولني ټول اشخاص په کې ځلېږي.

د انسان او انسانیت روح او روان یې د خپلو نثرونو رگونو ته نوبستی، په همدې وجه خو یې د تلپاتي ژوند او زړه راکښون ځواک ډېر زیات دی.

د ده د نثرونو په هنداره کې د بشري ټولني هر فرد په خپل خاص کیفیت او کړنې خپل ځان ویني او داسې کوم څوک که پیدا شي، چې په دې هنداره کې دې د خپلو اعمالو څېره ونه ویني.

الفت هر څه د یوه باریک رمز او قوي استدلال په کړیو کې راگیر کړي، خاص فلسفي فکر یې په کې ځلولی، انتقادي لاره یې په کې

(۱) لیکوالي املاء او انشاء، ۴۹ مخ.

پرائیستی، مینه یې په کې زرغونه کړې، د ټولنیز فکر لوپته یې په کې غوړولې، د نفس د تذکیرې او روان د پاکوالي لاره چاره یې په کې بنودلې او د انساني روح په داسې یو تمخي کې یې دا ټول سره راټول کړي، چې نه یوازې زموږ د ټولنې انسان پرې خپل روح ارامولی او خپل نفس وینځلی شي، بلکې د ټولې بشري ټولنې لپاره د گټې اخیستنې وړ دي، دا ځکه چې دا د نړیوالو انساني تجربو د رڼا په رنگ لیکل شوي دي.

د الفت د نثر په باب که هر څومره د خپلو خبرو مزې وغځوو هماغومره غځېږي، خو بڼه به داوي، چې د الفت نثر په خپله د الفت د قوانینو په هېنداره کې وگورو:

استاد الفت په خپل یو اثر (لیکوالی-املا او انشاء) کې د یوه بڼه او غوره نثر او انشاء لپاره دغه لاندې ځانگړنې ټاکلې دي:

- ۱- وضاحت:
- ۲- صراحت، الفاظ له مقصودو ماناگانو سره تناسب ولري.
- ۳- ضبط، په کلام کې زیاتې او بې ضرورته برخې نه وي.
- ۴- طبیعت، په کلام کې له تکلف څخه کار وانه خيستل شي.
- ۵- سهولت.
- ۶- انسجام.
- ۷- اتساق، د معانیو ټینګ اتصال او ارتباط ته اتساق وايي.
- ۸- جزالت، بڼه معاني په مناسبو الفاظو کې ادا کول دي.
- ۹- گرامري لحاظ.
- ۱۰- د لغاتو استعمال.

- ۱۱- فعلونه.
- ۱۲- استدلال او منطق.
- ۱۳- آهنگ.
- ۱۴- د لفظ او معنا تول.
- ۱۵- د مضمون راښکون.
- ۱۶- د لیکوال عقیده.
- ۱۷- نظم او ترتیب.
- ۱۸- ابتکار.
- ۱۹- تخیل.
- ۲۰- ذوق.
- ۲۱- حافظه.
- ۲۲- احساس.
- ۲۳- ذکا.
- ۲۴- د لیکوال شخصیت او اخلاقي شجاعت.
- ۲۵- د فکر ازادي.

که د یوه غوره نثر لپاره د الفت صیب دا پورته څرگندونې په پام کې ونیسو په پښتو کې د الفت صیب له نثر پرته به داسې لږې بېلگې پیدا کړو، چې پورتنې بنایستونه او ښکلاوې دې ولري، دا خو الفت دی، چې په طبیعي ډول یې د وضاحت او صراحت په جامه کې مضمون راټوکولی، د منطق او استدلال په تاریخي تړلی، نوی رنگ یې ورکړی، د ځانگړي ذوق په اوبو یې وینځلی، د کلمو د آهنگ د لفظ او مانا په تول یې تللی، د فطري ذکاوت او

احساس روح يې ورننو بستې، د ازاد فکر او رنگين تخيل د امېل لړ يې ور په غاړه کړې دى او «کله چې فکر او خيال سره يو ځاى شي، نو غرونه نړوي.»^(۱) الفت صيب هم خپل فکر او خيال د احساس په مزو داسې تړلى، چې «لوړ خيالونه او ژور فکرونه» تربنه جوړ شوي دي.

«وگورئ! ورېځې پاس په هوا کې دي، څاگانې بنسکته په زمکه، هغه څه چې په هسکو ورېځو کې شته، په ژورو څاگانو کې هم شته، په دغو اوبو باندې هم هماغه تنده ماتېږي، د لوړ خيال او ژور فکر نتيجه يوه ده...»^(۲)

لکه څنگه چې مو دمخه د دې خبرې يادون راوړ، د الفت صيب د پنځه ويشتو په شاوخوا کې دا ټاکل شوې ځانگړنې کولى شو د ده په نثر کې ومومو، نورې داسې کمې بېلگې به پيدا کړو، چې دا ټولې ځانگړتياوې دې ولري. کېدى شي الفت صيب دا ځانگړتياوې د خپل نثر له پلوه راټولې کړې وي او بيا يې د يوې غوره انشا لپاره د يوه ضرورت په توگه په نښه کړي وي.

د الفت صيب د نثر جادو، خوږوالى، زړه راکښون، تلپاتې توب او ښکلا په دې کې ده، چې دا د څو هنرونو مجموعي پايله، شيره او شات دي او «کله چې يو هنر له بل سره مل شي او يو ښايست په بل کې حل شي، نو هغه څه تربنه جوړ شي، چې سترگې يې په

(۱) ذهدى، روانشناسى کودک،

(۲) غوره نثرونه، ۱۱۴ مخ.

ليدلو او غورږونه يې په اورېدلو او زړونه يې په مينه او محبت نه
مړېږي...^(۱)

اوس راځو د استاد ژوند او د اثارو پېژندنې ته:

د استاد د ژوند او اثارو په باب په بېلابېلو کتابونو او جريدو کې ليکنې شوي دي، خو يوه هم دومره مشرح او قناعت بښونکې نه وه، چې د الفت صيب د ژوند او اثارو ټول څرنگوالي مورت ته معلوم کړي، له نېکه مرغه زما ځوان مبتکر استاد محترم زلمي هېوادم د الفت صيب د ژوند او اثارو په باب مفصله څېړنه کړې او د (الفت ياد) نومي کتاب کې يې خپره کړې ده. زما لپاره ډېر وخت په کار و، چې د الفت صيب په باب دومره گټور او مفصل معلومات ترلاسه کړم او يا هم کېدې شي هېڅ مې ترلاسه کړي نه وای. هماغه و چې له محترم استاد هېوادم سره مې په دې باب خبرې وکړې او د دې ليکنې د لنډون او د ضرورت په صورت کې د ځينو ټکو د زياتونو په باب مې ورسره مشوره وکړه، هغه د سر په سترگو ومنله، چې دا دی دلته يې راوړم:

کورنۍ، زوکړه او ټاټوبی:

[پير ۱۲۸۸ ل کال - ۱۹۰۹ ع کال، د لغمان د عزيز خان کڅ د منصور په کلي کې د سيد فقير پاچا د زوی ميرسيد پاچا په کور کې يو نوي ماشوم سترگې برانيسټې.

(۱) د زړه وينا، ح مخ.

نوم، تخلص او مستعار نومونه:

کورنۍ پردغه نوي زوکړي ماشوم، گل پاچا، نوم کېښود. ماشوم گل پاچا د خپلې کورنۍ په غېږه کې لويېده، تر هغې چې د ليک لوست شو، د استعداد خاوند ځوان، د سرشارې شعري قريحې خاوند ځوان، دغه ځوان د الفت تخلص غوره کړ او چې پر کومو ليکنو يې د خپل نامه څرگندول نه غوښتل، نو يې بيا پر دغو لاندې مستعارونو نومو: (ظريف افغان، کجوروال، علاقمند، محتاج، ستمديده، نواموز، نادار، ارزومند، نکته رس، نکته دان، منتظر، مشاهد، حق بين، منصف، حق پسند، دلسوز، امنيت خواه، لغت دان، پارلماني وکیل، دقت پسند، اعتدالي، ملتفت، قانوني، خپل، بې زړه، ا، ط، گ) ليکنې وکړې.

زده کړه:

گل پاچا الفت د پښتو د اوسني ادب د نورو سرلارو په څېر په سيستماتيک ډول کوم ښوونځی او يا د تحصيل کومه عالي موسسه نه ده لوستې، بلکې د لغمان، ننگرهار او کابل په ديني مدرسو کې يې له جيدو علماوو څخه زده کړه وکړه: صرف، نحو، منطق، تفسير، معاني، بيان او د احاديثو کتابونه يې ولوستل. دغه زده کړې که څه هم غيرې منظمې وې، خو د ده د څپاند فطري استعداد په تاندولو او روزلو کې يې ستر رول درلود. اما د الفت

لپاره هماغه لومړنۍ زده کړې بسيا نه وې، بلکې ده د ژوند تر پايه مطالعه کوله، نوي نوي شيان يې زده کول او نوي مضمونونه يې لوستل او د خپلو دغو مطالعو او لوستنو محصول يې د خپل ژوند په اوږدو کې په بېلابېلو بڼو خپلو هېوادوالو او پښتنو وروڼو ته وړاندې کړی دی.

ژبې:

د الفت مورنۍ ژبه پښتو وه، فارسي يې هم په ښه توگه زده کړې وه ان تردې حده، چې په ډېره لوړه ادبي پيرايه کې يې هر ډول مضامين په دې ژبه کښل او داسې اشعار يې ويل، چې په لوړو پارسي اشعارو کې حساب کېږي. سربېره پردې الفت په ديني مدارسو کې عربي ژبه تردې حده زده کړې وه، چې مضامين يې پرې ليکل او دغه ژبه يې هم ښه زده وه.

رسمي ملازمتونه:

الفت چې د کابل او ننگرهار په درس ځايونو کې دوديزې زده کړې وکړې، د شپږو پوښتنو کالو ځوان و، چې رسمي ملازمتونو ته يې مخه کړه، لومړی ځل پر ۱۳۱۴ ل کال د انيس اخبار په اداره کې د کاتب په توگه ومنل شو، خو ده په کتابت بسنه ونه کړه، بلکې د ليکوالۍ په برخه کې يې له خپل استعداد څخه کار واخيست او ډېرې مقالې يې وکښلې، نوي او تازه اشعار يې وويل او خپاره کړل، د ده دغو ادبي او مطبوعاتي هڅو دی د کابل په ادبي انجمن کې جذب کړ او پر ۱۳۱۵ ل کال د ادبي انجمن د

تالیف او ترجمې په څانگه کې د غړي په توگه ومنل شو. کله چې پر ۱۳۱۲ ل کال پښتو ټولنه جوړه شوه او د زېري جريدې پر خپرولو يې پيل وکړ. پر ۱۳۱۲ ل کال د زېري چلوونکي مقرر شو، پر ۱۳۱۲ ل کال د پښتو ټولني د صحافت د مدير مرستيال مقرر شو. پر ۱۳۱۹ ل کال د اصلاح ورځپاڼې مشاور او د پښتو ټولني د قواعدو مدير شو. پر ۱۳۲۰ ل کال د اصلاح ورځپاڼې مشاور، د پښتو ټولني عمومي مبصر او د کابل مجلې د چلوونکي په توگه وټاکل شو.

پر ۱۳۲۵ ل کال د اتحاد مشرقي جريدې مدير مقرر شو. پر ۱۳۲۷ ل کال په ننګرهار ولايت کې د قبايلو عمومي مدير شو. پر ۱۳۲۸ ل کال د شوری د اوومې دورې لپاره د جلال اباد د خلکو له خوا د وکیل په توگه انتخاب شو.

پر ۱۳۳۱ ل کال د لغمان د کرغیو د ولسوالۍ خلکو، د شوری د اتمې دورې لپاره خپل وکیل وټاکه. پر ۱۳۳۴ ل کال د جلال اباد د خلکو له خوا د لويې جرگې وکیل شو.

پر ۱۳۳۵ ل کال په لومړۍ رتبه د پښتو ټولني رئيس او د پوهنې وزارت د عالي شورا غړی مقرر شو. پر ۱۳۳۸ ل کال د پښتو ټولني پر ریاست سربېره د افغان شوروي د دوستۍ ټولني د رئيس په توگه وټاکل شو.

پر ۱۳۴۲ ل کال دکابينې غړی شو او د قبايلو د مستقل ریاست چارې ورو سپارل شوې. پر ۱۳۴۴ ل کال د ولسي جرگې د دولسمې دورې لپاره د جلال اباد د خلکو له خوا د وکیل په توگه انتخاب شو.

نمانځنې:

گل پاچا الفت د کار او ملازمتونو په دغه اوږده دوره کې د ښو کارونو، ابتکار او جدیت له امله د مقاماتو له خوا نمانځل شوی هم دی، چې د ده اخیستنې او نمانځنې په لاندې ډول دي:

۱- د خوشال خان د ادبي جایزې گټل.

۲- د ابوعلی سینا د علمي جایزې ترلاسه کول.

۳- د صدارت له خوا دویمه درجه ستاینلیک.

۴- د ستوري درېیمه درجه نښان.

۵- د پوهنې دویمه درجه نښان.

۶- د وکالت د دورو نښانونه.

۷- د لویې جرگې یادگاري نښان.

سفر ونه:

گل پاچا الفت د رسمي ملازمتونو په اوږدو کې ځینې سفرونه هم کړي دي، چې په لاندې ډول ښوول کېږي:

۱- پېښور ته د یوه ادبي هیئت په مشرۍ، چې پوهاند رښتین او مرحوم استاد خادم هم ورسره مله وو.

۲- مسکو ته د یو کلتوري هیئت په مشرۍ.

۳- د ختیځپوهانو پنځه ویشتم کانګرس کې د گلپون په منظور مونشن ته سفر، چې په دې سفر کې یې د خوشال خان خټک او پښتو ټولني په باب دوه کنفرانسونه ورکړي دي.

۴- د آسیایي او افریقایی لیکوالو په کنفرانس کې د گډون لپاره تاشکند ته سفر.

۵- د افغان - شوروي دوستۍ ټولني په بلنه د یوه هیئت په مشرۍ مسکو ته سفر.

۶- د ختیځپوهانو په شپږویشتم کانګرس کې د گډون په منظور د یوه هیئت په مشرۍ مسکو ته سفر. په دې کانګرس کې یې د خوشال خان او رحمان بابا د شاعرۍ په باب کنفرانس ورکړی دی.

الفت په دغو سفرونو کې ویناوې کړي او کنفرانسونه یې ورکړي دي او دغه لاندې ځایونه یې نور هم لیدلي دي:
مسکو، لیننګراد، سوچی، باکو، دوشنبه، تاشکند، تهران، پېنسور او مونشن.

د حج سفر:

الفت د ژوند په وروستیو کلونو کې د حج د فریضې د ادا کولو لپاره بیت الله شریف ته هم تللی و.

کړه وړه او عادات:

مرحوم گل پاچا الفت د نېکو اخلاقو خاوند، مهربان، پر خوارانو زړه سواند، پر وطن او وطني مصالحو مین شخصیت و. لوی استاد پوهاند عبدالحي حبيبي یو ځای کښلي دي: «الفت په رسمي چارو کې تکړه همکار او د ملګرو په جرګه کې خوږ او خندونکی او نکته رس ملګری و. په مشاعره او نکته دانی کې

ترهېچا پس نه پاتېدی او کله چې به د «جد» ډگر ته راغی، نو به یو مدیر، فکور او وطنپال سپری و.»

استاد عبدالروف بېنوا په دې باب وايي: «بناغلی الفت په اجتماعي ژوند کې یو مخی، خوش خلقه، متین او په عین حال کې د ورین تندي خاوند سپری دی. مجلس یې ډېر خوږ دی او خبرې یې مزاحیه روح هم لري...»

اجمل خټک د رهبر مجلې د ۳ ټوک په ۲۴ شماره (۴) نمبر کې لیکلي دي:

«...پاچا صاحب یو لوی پښتون، عالم او ادیب او شاعر دی، په نظم او نثر دواړو کې د دې دور په وړومبي صف کې په اوچتو سترگو او دنگه غرانگه مخکې روان دی، ولې تاسې ته به هومره غلی او خوله خاموشه وي... د لغمان دا پیاوړی ادیب الفت، چې بیان او لیکونه یې سپری گوري، نو د اور لمبه محشرستان معلومېږي، ولې چې مجلس کې یې ووينې، نو دومره خاموش متین او قلاز سپری، چې ته به ونه وايي، چې دا هغه گل پاچا الفت دی، چې قلم یې د ادب او شاعرۍ پیدا کولو نه هډو قلازېږي نه. د ده په ژبه به بې ضرورته خبره رانشي او د ضرورت خبره هم پخپل وار او خپل ځای داسې په قلاز کوي، چې ته به وايي اول یې جووي او بیا یې په څه هنر، د مجلس ذهن ته د رسولو کوښښ کوي او دې سره سره موسکا د ده مستقل او حاوی صفت دی، چې دا فیصله به د الفت ډېر کم دوستان وکړي شي، چې شوندي یې موسکا ډېره کوي که وینا!

ما خو په ډېر لنډه تنگ ملاقات کې دا محسوسه کړه، چې د الفت صاحب موسکا هم له وينا نه خالي نه وي. ده خوږه موسکا شه داسې په فن او هنر بلده کړې ده، چې ترې د موسکا کاراخيستی شي هم که څوک ډېر اهم بحث کې را ونښلي، نو د ده تشه موسکا هغه ته داسې جواب ورکولی شي، چې که د دليل ځای پکې هم نه وي، نو د مينې او خلوص په زور هغه خبره په خوږوالي کې په بل فريق پرې کړي.»

فکري مسير، ملي او سياسي سرگرمي:

د پښتو ژبې يو معاصر ليکوال د استاد الفت د فکري مسير په باب کښلي دي:

«الفت يو انتقادي رياست و، چې د حاکمې طبقې ارتجاعي څېره يې افشا کوله او د فساد، اختناق او ارتجاع پرضد يې کله علني او کله په رمزي توگه مبارزه کوله.»

«الفت زموږ د هېواد له شرايطو سره سم د يوه نوي او مترقي فکر خاوند و. ده ته ملي او وطني مصالح تر هرڅه لوړ ښکارېدل او د وطن له آبادۍ، ملي حاکميت او د رنځونو له لرې کولو سره جدي علاقمند و، د ظالمانو، رشوت خورو او د نورو په وینو او غوښنو د چرچه مارو له سر دښمن الفت د دغسې يو فکر په لرلو سره په هېواد کې د سياسي او ملي غورځنگونو څخه لرې نه شو پاتېدی.»

«کله چې د وینو ځلمیانو نهضت شروع شو الفت په دې نهضت کې شریک و او د دغه نهضت په خصوص کې د ده خپل هغه وختنی نظر دا دی.»:

«زلمی دانه دی، چې د بلوغ سن ته رسېدلی وي او شیطان یې وغولوي، بلکې زلمی هغه دی چې په نفس و شیطان دواړو باندې غالب وي او د هلاکتوب له خویونو او خواهشاتو تېر شوی وي، د جدید عصر فضایل او مدنیت دلته راوړي او په ترویج کې یې کوبښ وکړي، نه دا چې تش یې زده کړي وي یا له جدید عصر نه غلط تعلیم واخلي او حریت و ازادۍ گمان په بې قیدۍ او بې مبالاۍ وکړي. مور د زلمیانو په مغزو کې نوي افکار، تازه نظریات د نورو علومو رڼا، د نوي عصر معانی او د جدید قرن عشق لټوو. د جدید قرن عشق، یعنې د وطن مینه او ملي محبت، مگر تش په خوله نه، بلکې هغه مینه او محبت، چې په کار او عمل کې ظاهرېږي...»

«الفت دغه مهال د سردار شاه محمود خان د حکومت له نیم بندې ازادۍ نه په گټې اخیستنې سره وکولای شول، چې د هېواد د نورو فکورو او منورو شخصیتونو په ملگرتیا په هېواد کې د سیاسي مفکورو د پیاوړتیا او د ملي غورځنگونو د پرمختیا لپاره کار وکړي.

هو کې! په همدې نیامت یې د «اولس» ملي جریده را وایسته. د دې جریدې د امتیاز خاوند گل پاچا الفت و، دا جریده د ۱۳۳۰ ل

کال د جوزا له میاشتې د ۱۳۳۲ ل کال د عقرب تر اخره نوموړي
الفت سرته رسولې ده.

تر ۱۳۳۲ ل کال وروسته په هېواد کې د ملي جریدو خپرېدل او
د سیاسي مفکورو د تبلیغ په باب علني فعالیتونه بند شول او
الفت دغه وخت له خپل رسمي موقف نه په استفادې وړاندې د
خپلو ادبي لیکنو او تخليقي ایجاداتو له لارې د ملي او سیاسي
مبارزې سنگر تود وساته. کله چې تر ۱۳۴۵ ل کال راوړوسته بیا
په هېواد کې د قسمي دیموکراسۍ په رامنځته کېدو سره د ملي
غورځنگونو او سیاسي فعالیتونو د ودې لپاره زمینه برابره شوه،
ملي مطبوعات منځته راغلل، الفت بیا هم غلی نه و، بلکې له
خپل ملي فکري مسیر سره سم یې د جامعې، د اصلاح، د ظلم او
بېعدالتۍ د له منځه وړلو لپاره، د قلم په ژبه، سیاسي مبارزه پیل
کړه، خصوصاً په ۱۳۵۰-۱۳۵۲ کلونو کې یې په افغان جریده
کې ډېر سیاسي مضامین په پښتو او پارسي ژبو په خپلو اصلي
او مستعارو نومونو ولیکل.

څنگه، چې دمخه مو اشاره وکړه، الفت د خپل وخت یو
ریالیست لیکوال او شاعر و او د خپل وخت د حاکمه طبقي له
ناوړو کړو وړو څخه یې پرده او چته کړې، د مظلومانو پر حال یې
ژرلي او ظالمانو ته یې بد کتلي. څومره روښنفرانه افکار چې د
الفت په اشعارو کې د ټولني د وینتیا لپاره ځلېدل، د ډېرو کمو
لیکوالو په اشعارو کې دا شان شور او زوږ موجود و.

نوپه دې وجه يې د خپل عصر د نويو افکارو مخکښ او سرغندوی بللی شو. دغه راز کله چې د وینس زلمیانو غورځنگ جوړ شو الفت يې له مخکښانو څخه و او بيا کله، چې تر ۱۳۲۲ل کال وروسته د وینس زلمیانو غورځنگ د ځينو غړو ترمنځ درز پيدا کېږي او يوازې د انگار جریده تر پايه پورې د وینس زلمیانو نوم ساتي، الفت هم تر پايه پورې له نورو پښتنو فرهنگيانو، لکه: ساپي، خادم، انگار، رښتين، تره کي او بېنوا سره په دې غورځنگ پاتې کېږي. دې غورځنگ د هېواد په ځينو ولايتونو، لکه کندهار، پکتيا، کابل او ننگرهار کې څانگې لرلې، چې د کندهار د څانگې مشر استاد عبدالروف بېنوا، د پکتيا د څانگې مشر غلام محی الدين زرمتمی، د کابل د څانگې مشر نور محمد تره کی او د ننگرهار د څانگې مشر الفت او خادم وو. نو په دې ډول ویلی شو، چې د وینس زلمیانو په غورځنگ کې هم د استاد الفت رول ټاکونکی او بارز و.

پارلماني مصروفیتونه:

گل پاچا الفت د افغانستان د پارلمان (ملي شوری) ولسي جرگې په اوومه، اتمه او دولسمه دوره کې د لغمان د کرغیو او د ننگرهار د جلال آباد خلکو وکیل و. د ملي شوری په اوومه دوره کې يې د شوری دویم مرستیال ټاکل شوی و. الفت د وکالت په ټولو دورو کې له خپلو پارلماني حقوقو ناوړه استفاده نه ده کړې او د ملت حقوق يې د خپلو شخصي گټو په منظور تر پښو لاندې کړي نه دي، بلکې د یوه بادبانته او با وجدانه وکیل په توگه يې د

خپلو موکلینو او د افغانستان د محرومو خلکو د گټو ملاتړ کړی دی. د حکومتونو قدرت ته، په دغو دورو کې لکه د ډبرو وکیلانو په څېر نه دی تسلیم شوی، د هغه وخت په جريدو او د شوری او ولسي جرگې په نشريو کې د ده خپرې شوې ویناوې او آراوې د دې وینا بنکارندويې دي.

صحافي مصروفیتونه:

گل پاچا الفت د زېري جريدې د چلوونکي، د کابل مجلې او اتحاد مشرقي د مسوول مدير، د ولس جريدې د امتياز خاوند او د «کابل کالني» د څو گڼو د منتظم، مرتب او مهتمم په توگه کار کړی دی. د کابل مجلې د مدیریت پر وخت يې څو کتابونه هم چاپ کړي دي، چې په دې توگه موږ د ده هڅې د يوه صحافي په توگه هم نه شو هېرولای.

الفت د زېري پر لومړۍ نشراتي دوره او پر اووم نشراتي کال بنایي تر مولوي صالح محمد هوتک (۱۳۳۹ ل مې) وروسته د زېري جريده چلوله.

دغه وخت زېری دوه مخیزه او د قلمي اهدافو لپاره خپرېده، صحافت يې هم دودیزو، په ډبرین چاپ خپرېدله، کومه فوق العاده بنسټګنه يې نه لرله. پر داسې مقاصدو سربیره يې د هغه وخت ادبي مطالب هم خپرول.

خو کله چې گل پاچا الفت د کابل مجلې مدیر و ټاکل شو او د دې مجلې هغه گڼې، چې د ده د معاصرو اصولو له معایرو سره برابرې

دي او د دغو مجلو مطالعه د الفت خپره د يوه پياوړي مجله چلوونکي په توگه رابرسېره کوي.

د الفت په مسووليت چاپ شوې گڼې، د مسلکي اختصاصي مجلې ټولې ځانگړنې لري، که د کابل مجلې پنځوس کلن نشراتي کلونه، د مديرانو د کار د دورو پر اساس وڅېړو، نو د الفت دوره د برياليو مديرانو کتار کې د اوليت حق لري.

د الفت د مسووليت پر وخت کابل مجلې سربېره پر علمي او تحقيقي موضوعاتو او ترجمو ځينې کتابونه هم په متفرق شکل خپاره کړي دي، لکه د غنمو وړې، پښتو سندرې، د پير محمد کاکړ دېوان، د افغانستان پخوانی تاريخ او د پښتانه شعرا د درېيم ټوک لپاره مواد.

د کابل مجلې تر مسووليت وروسته الفت د اتحاد مشرقي مسوول مدير شو. اتحاد مشرقي دولتي اخبار و او د هماغه وخت د دولت د پاليسيو او غوښتنو بنکارندويي يې کوله، الفت لکه نور اخبار ليکونکي د دولت مطرحو پاليسو په رڼا کې دغه اخبار چلاوه، خو د ده ابتکار په دې کې دا و، چې ذوقې او ادبي موضوعات يې په کې زيات خپاره کړل. د ورځپاڼې ليکنې د اوصولو له مخې دغه اخبار کوم ابتکاري اړخ نه لري، بلکې زموږ د هېواد له شرايطو سره سم دوديز اخبار دی.

الفت کابو دوه کاله د ولس د ملي جريدې د امتياز خاوند و، چې د چلونې او مضمون ليکنې زيات کار يې په ده پورې اړه درلوده، نو ځکه د دغې جريدې خپرونې هم د ده په صحافي فعاليتونو پورې اړه پيدا کوي، د دې جريدې مضامين، ملي،

اجتماعي، انتقادي او سياسي دي، فكري اشعار هم په کې په كافي اندازه خپاره شوي دي، خو دا چې دغه اخبار په گستنري ډول چاپېده، نو يې صحافتي خوا ځكه نيمگړې ده او له دې پلوه يې ارزښت دومره لوړ نه دی. سربېره پر دغو صحافي فعاليتونو، الفت د كابل كالنيو په ترتيب، تنظيم او چاپ كې هم برخه اخيستي ده او دغه لاندې كالنۍ د ده په اهتمام او مسووليت چاپ شوي دي:

۱- د ۱۳۲۱ ل كال كالنۍ.

۲- د ۱۳۲۲ ل كال كالنۍ.

۳- د ۱۳۲۳ ل كال كالنۍ.

د الفت په مسووليت خپرې شوې كالنۍ د كابل كالنيو په لړۍ كې تر نورو كالنيو پاتې نه دي، هم يې صحافي خوا بشپړه ده او هم يې علمي او معلوماتي خوا.

د تدريس چارې:

الفت د خپلو مصروفيتونو تر څنگ د كابل پوهنتون د حقوقو او ادبياتو په پوهنځيو كې د استادۍ چارې هم سرته رسولي او په بېلابېلو مواقعو كې يې د دغو دوو پوهنځيو د ځينو صنفونو شاگردانو ته تدريس هم كړی دی.

په نړيوالو سيمينارونو كې گډون:

الفت په ځينو نړيوالو سيمينارونو كې د گډون لپاره بهرنيو هېوادونو ته هم تللی دی. پر دې سربيره په هېواد كې د جوړو شويو نړيوالو سيمينارونو غړی هم و.

په دغو سیمینارونو کې یې ویناوې کړي او علمي مقالې یې لوستي دي، لکه:

۱- د خواجه عبدالله انصاري (۴۸۲ هـ ق مړ) د نهه سوم تلین په نړیوال سیمینار.

۲- د نورالدین عبدالرحمن جامي (۸۹۸ هـ ق مړ) د زوکړې د پنځه سوه پنځوسمې کالیزې نړیوال سیمینار.

۳- د خوشال خټک (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هـ ق) په کابل کې جوړ شوی لومړنی نړیوال سیمینار، په دې سیمینار کې یې «د خوشال خان د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا» تر سره لیک لاندې مقاله لوستې وه.

سربېره پردې الفت له ۱۳۱۴ ل کال راپه دې خوا د هېواد په موقوتو خپرونو کې پرله پسې خپلې مقالې او اشعار چاپ کړي دي، غنیمت اثار او لیکنې یې پښتو ادب ته پرې ایښي دي. که د الفت د ټولو علمي او فرهنګي هڅو جاج واخیستل شي، نو بې له شکه دی د پښتو د معاصر ادبي غورځنګ په سرلارو کې د مشرتابه حق لري او پر ځای ده، چې موږ یې استاد وبولو او د ده درنو ادبي او ګټورو اثارو ته د احترام سر ټیټ کړو.

اثار او لیکنې:

که سړی د استاد گل پاچا الفت د اثارو مطالعه ولري، نو به ور زیاد شي، چې ده اثار په عمومي ډول ترپنځه کتګوریو لاندې مطالعه کېدی شي:

۱- تخلیقي اثار.

۲- تحقیقي اثار.

۳- تحلیلي اثار.

۴- ترجمي.

۵- په نورو ژبولىکنې.

۱- تخليقي اثار:

د استاد گل پاچا الفت په اثارو کې د ارزښت وړ اثار، د ده تخليقي ايجاديات دي، چې هم د هنري اړخ له پلوه بشپړ دي او هم د موضوعي. د ده تلپاتې تخليقي اثار زموږ د ژبې په معاصرو ادبي اثارو کې په ډېره او چټه پورې کې حای نيسي، لوی استاد پوهاند عبدالحي حبيبي د ده په هنري تخليقاتو کې لاندې نښکنيې ښوولي دي:

۱- جمال چې د الفاظو او کلماتو غوره کول (انتخاب) او بيا د هغه اوډنه (ترتيب) او پيودونه (نظم) يې غټې نښانې دي.
۲- برهان او استدلال که د فطرت له هره مظهره څخه دی، يو منلی دليل جوړولی شي او د ده په نظر کې د دنيا ټول مظاهر د استدلال لپاره څرگندې نښې دي.

۳- انتقاد دده د هنر غټه نښگڼه ده. دی د مظلومو خواخوږی دی، د اجتماعي ظلمونو سخت دښمن دی، په خپل ليک کې که منظوم وي که ولسي، تجاوزاتو ته گوته نيسي او د ده قلم په دې خوا کې ډېر تېره دی، د ظالمانو اسرار لټوي او د مظلومانو او لوڅو لغړو په کوټو ورننوځي، د دوی د فلاکت او بدبختۍ حال گوري او هغه د ولس د عبرت لپاره په داسې ژبه بيانوي که د چا زړه ډېر کلک هم وي بيا به هم اغېزه پرې وکړي. د الفت هېڅ

منظوم او منشور ليک نه شته، چې له دغو بنسپگڼو ځنې تش وي، ځکه نن د پښتو ليکوالو په ډله کې الفت تر ټولو مخکې ودرېږي او د ده ليکونه د پښتو ادب شمله گڼلی شي.

د استاد الفت تخليقي اثار په لومړي سر کې په دوو عمده څانگو بېلېږي:

منظوم او منشور اثار: په هنري، ادبي او فکري لحاظ د ده منظوم او منشور اثار دواړه خاصې بنسپگڼې او مزایاوې لري، چې يوله بله بېرته نه پاتېږي، خو ځنې خلک يې منظوم تر منشور ونه گڼي او ځينې نور يې بيا منشور وته تر منظومو هغو ونه وايي.

الف: منظوم اثار:

د ده منظوم اثار په شکلي لحاظ په غزل، قصيدې، رباعي، مثنوي او نورو فورمونو کې ويل شوي دي، کله کله يې د پښتو په خپلو اصیلو او ملي فورمونو کې هم ځينې اشعار ويلې دي، چې نمونې يې موږ د استاد په ځينو مجموعو کې پيدا کولای شو.

په موضوعي لحاظ د استاد اشعار اجتماعي، ملي، وطني او انتقادي خواوې لري، خو کله کله دمینې سندرې هم بولي او بعضي وختونه عرفاني تمايلات هم ښيي، خو فکري خوا د ده په ټولو تخليقي اثارو کې درنه ده.

د استاد منظوم چاپي او ناچاپ اثار په لاندې ډول دي:

۱- د پسرلي نغمه:

دغه مجموعه د استاد د منظومو تخليقي اثارو لومړنۍ چاپي مجموعه ده، چې څو پسرلني او اجتماعي شعرونه په کې خوندي

دي. دا مجموعه پر ۱۳۲۰ ل کال په وړه کچه، زر ټوکه، ۴۰ مخه په دولتي مطبعه کې چاپ شوي ده.

۲- بڼه لمسون:

دا د استاد دويمه راټوله شوې مجموعه ده، چې د ده (۳۸) ټوټې ملي، وطني، پښتني او اجتماعي، اشعار په کې خوندي دي او خطي نسخه يې د ده په خپل خط (۷۰) مخه په ملي ارشيف کې خوندي ده او د ملي ارشيف په خطي کتابونو کې يې نومره (۴)، (۱۴۴) ده. مجموعه پر ۱۳۲۰ ل کال ترتيب شوې ده او په پيل کې يې استاد يوه مقدمه گوټې هم کښلې، چې ځينې برخې يې دا دي: «که څوک د شعر او سنی تعريف په نظر کې ونيسي او په نننۍ دنيا کې ښې سترگې وغړوي، دابه ورته څرگنده شي، چې نن د دنيا ژوندي ملتونه له شعر او شاعري ځنې يوازې همدغه هيله نه لري، چې د خلکو سترگې د جمال او طبيعي مظاهرو خواته راوړوي او د اورېدونکي په طبيعت کې تش همومره قبض او بسط پيدا کړي، چې د يوه ساعت خوشحالتيا موجب وگرځي او نور څه اثر ورباندې مرتب نه شي.

هو! نن شعرته په هغه پخوانۍ سترگه نه کتل کېږي، چې يا به د شتمنو او لويو خلکو په دروازو کې ويل کېده او يا به ميخانو او خراباتو کې اورېدل کېده، ځکه چې نننۍ شعر له دې ابتدايي مراحلو ځينې ډېر وړاندې شوی دی او د ملتو په حال کې مسيحياتي تاثير لري. نن شعر د اسرافيلي شپېلۍ داسې زړونه را وينسپړي، چې سړی ورباندې د مړو گمان کوي، نن دا کولی شي چې پخپل حرارت او حرکت يو ملت د خپل حیات او بقا دپاره هر

راز مشکلاتو ته وړاندې کړي او د هر چا په زړه کې مړاوی اور
تازه کړي.»

۳- عالي افکار:

د استاد د اشعارو درېیمه مجموعه ده، چې د ۱۳۲۷ ل کال پر
ثور (۷۰۰) ټوکه دننگرهار په دولتي مطبعه کې، په ۵۸ مخونو
کې چاپ شوې ده. د دې مجموعې د روح او محتوی د څرگندونې
لپاره اړیم، چې د دغې مجموعې دوه نمونې، چې یوه د پښتو
شاعری په ملي اوزانو کې ویل شوې ده، تا سوته وړاندې کړم:

وینا ته چې بې گورې د وطن په غم غمجن دی

پرې مه غولېږئ غل دی

په ژبه هرڅه وایي، وطن او ملت ستایي

په دې غم مبتلا یي

مجلس د صادقانو ته راغلی په څه چل دی

پرې مه غولېږئ غل دی

د خپل مطلب لپاره، هر ځای ته لرې لاره

تل گرځي ناقراره

د خپل شخصي غرض نه تېرېږي گوډ او شل دی

پرې مه غولېږئ غل دی

شپو یې که په سروې، په غاړه یې کالروي

په پوهه معتبر وي

په بد نظر یې گورئ که یې بل شاني عمل دی

پرې مه غولېږئ غل دی

بله بېلگه:

زموږ په محله کې يو دوه ماموران دي
تنخوا او په رتبه کې څه فرق نه لري يو شان دي
خوراک د يوه هر شپه نرۍ وريجي چرگان دي
د ورځې کبابونه سالنونه نور شيان دي
د بل مامور په کور کې ماشومان گورم چې ژاړي
پخ کړي يې پيتي وي دوی شوروا له موره غواړي
سل رنگه نعمتونه د هغه کور کې پخېږي
مېوې لمدې او وچې په کې هر وخت پيدا کېږي
د نثار مامورين واره د هغه کور کې عذرېږي
د نېسې ډوډۍ صفت يې مجلسونو کې تل کېږي
سهار يې په کاله کې پراتې شوې هگۍ دي
په هره ورځ پېروي شيرچايونه په چرگۍ دي
دا بل مامور که کله سابه کله شوروا وي
به مياشت کې دې يو دوه ځله نرۍ وريجي روا وي
مدام د پورورو ورسره غم او سودا وي
يوه تنخوا تر بلې نه رسېږي حال يې دا وي
هغه څنگه مامور دی د دې بل ولې دا حال دی؟
د غور خاوندانونه زما دا رنگه سوال دی!

۴- د ازادۍ پيغام:

د استاد الفت د پښتني ننگ او غيرت او د پښتني او ملي
احساس زېږنده اشعار، د ازادۍ په پيغام کې راټول شوي دي.

دغه مجموعه چې پښتنو شاعرانو ته يې اهدا كړې ده. دوه زره
ټوكه په ښكلي قطع، په افسيت ډول، په دولتي مطبعه كې چاپ
شوي ده.

په مجموعه كې د استاد ديارلس پاركي خوندي دي او د
شعرونو عمومي روحيه يې داده:

د دې لوړغرونو وړمه يـم
راوښ كړي مې پښتون دي
د مېراني سـرنامه يـم
ازادي زما مضمون دي
د غيرت او تنگ نغمه يـم
هر آهنگ مې ډېرموزون دي
د خيبر غرونه رغونه ما په سرو وينولپي
غليمان د پښتنو مې پښتنو باندي وژلي

۵- غوره اشعار:

د استاد الفت د اشعارو ترټولو لويه مجموعه ده. دغه مجموعه پر
۱۳۳۴ ل كال، ۲۵۶ مخه، دوه زره نسخې، د پښتو ټولني له خوا
په افسيت ډول، په دولتي مطبعه كې چاپ شوي ده.

۶- د زړه وينا:

د استاد الفت د اشعارو وروستۍ چاپي مجموعه ((د زړه وينا))
نومېري، دغه مجموعه په دوه ډوله (لويه او وره كچه) ۱۲۲ مخه،
په پوهني مطبعه كې په افسيت ډول چاپ شوي ده. مجموعه پر

۱۳۴۱ ل کال پښتو ټولني خپره کړې ده. په پيل کې يې د ځينو اديبانو او شاعرانو تقريظونه هم چاپ شوي دي.

۷- ناچاپ اشعار:

د استاد ځيني نور اشعار، چې تر اوسه يا نه دي چاپ شوي او که ځيني يې په ځينو مهالنيو خپرونو کې چاپ شوي هم وي، په يادو شوو مجموعو کې نه دي راغلي.

د استاد الفت د اشعارو د مجموعو په باب يوه بله خبره هم د يادونې وړ ده، چې ځيني مجموعې يې تکراري اشعار هم لري او دابه په دې مانا وي، چې د يوې مجموعې شعرونه يې بلې ته هم انتخاب کړي او راوړي دي.

ب: منشور تخليقي اثار:

لکه چې ويل کېږي، د الفت منشورې ټوټې هم لکه اوډلی نظم هسې خوند لري، بې ځايه خبره نه ده. د ده منشور تخليقي اثار هم لکه منظوم اثار يې زړه وړونکي او جذاب دي. په موضوعي لحاظ هم دغه اثار د ټولني دردونه تمثيلوي، اجتماعي فسادونو ته ګوته نيسي او د کليوالو خلکو له ژوند سره اړه لري، بېوزلو بزگرانو او خوارېکښو شپنو او نورو خوارانو بد حال او د ظالمانو چرچې، مزې او ناروا دی په ډېرو هنري اشکالو کې څرګندوي. کله کله د طنز او مزاح روح، چې اجتماعي مقاصد پرې ولاړوي، د ده په منشور ټوټو کې تجلي مومي.

د استاد الفت منشور تخليقي ايجادات دادي:

۱- بله ډيوه:

د استاد الفت د هنري نثر دغه ښکلي گډې پر ۱۳۲۰ ل کال ۹۵ مخه، پنځه سوه ټوکه په دولتي مطبعه کې د پښتو ټولني له خوا چاپ شوي ده. په مجموعه کې مضامين ترشلو بېلو بېلو سرليکونو لاندې خوندي شوي دي او د کتاب له هغې مقدمې څخه، چې درانه ليکوال او محترم استاد (ع-ب) پرې کښلې داخرگندېږي، چې د ښکلو نثرونو دغه مجموعه د درسي مقاصدو لپاره کښل شوې ده.

۲- نوی سبک او نوی ادب:

د استاد الفت د هنري تخليقي منشور و اثارو دويمه مجموعه ده، چې ټول ۲۳ مخونه لري او د داخلي نشریاتو له خوا (۵۰۰) ټوکه په دولتي مطبعه کې، په وره کچه چاپ شوي ده.

۳- غوره نثرونه:

د استاد الفت د هنري نثرونو لويه او بشپړه مجموعه غوره نثرونه نومېږي، چې پر ۱۳۳۲ ل کال د پښتو ټولني له خوا (۲۵۰۰) ټوکه په دولتي مطبعه کې چاپ شوي ده. د مجموعې مخونه ۱۱۸ دي. استاد الفت چې کومه مقدمه د دغه اثر په پيل کې ليکلې، يو ځای يې ليکلي دي:

«...دې کتاب پانې زما د ډبرې مودې د خاطر اتو یوه برخه ده، چې زما په نظر ادبي قیمت لري او زه یې خپل غوره نثرونه گڼم.»

(۲) تحقیقي اثار:

استاد الفت د خپلو مهمو او جالبو تخلیقي اثارو تر څنګه په بېلو بېلو برخو کې تحقیقي اثار هم رامنځته کړي دي، چې لاندې به د ده دغه ډول اثار په گوته کړو:

الف: ژبني څېړنې:

استاد گل پاچا الفت په دودیزه توګه د ژبنيو مسایلو په باب هم څېړنې او لیکنې کړې دي، چې زه به یې د ځینو مقالو او په دې خصوص کې د کتابونو معرفي وړاندې کړم:

۱- لغوي څېړنه:

د استاد ژبنيو څېړنو په باب مستقل چاپ شوی کتاب دی، چې دغه موضوعات څېړي:

«په پښتو کې بدلیدونکي توري، ځای بدلونکي توري، لوېدونکي توري، پښتو لغوي استعداد، مرادف لغات، د لیکنو لغاتو معنوي سهوې، د لغاتو پلټنه» دغه اثر ۸۴ مخه لري، پر ۱۳۳۱ ل کال په وره کچه، په دولتي مطبعه کې، د پښتو ټولني له خوا چاپ شوی دی.

تر دغه مستقل چاپ شوي کتاب دمخه او وروسته هم استاد الفت ژبني څېړنې کړي دي، چې د مقالو په ترڅ کې یې په کابل

کالیو او کابل مجلې کې خپرې کړي دي. زه به د استاد د دغه ډول ځینو مقالو یادونه وکړم.

۱- پښتو ته یوه کتنه: په دې مقاله کې پر لغاتو، پر مصادرو، قواعدو او محاورې باندې بحثونه شوي دي.

۲- د پښتو په شاوخوا کې: په دې مقاله کې تر مقدماتي خبرو وروسته مترادف لغات د پښتو ادبي خصوصیات څېړل شوي دي.

۳- چندنکته در گرامر و لغت پشتو: دغه مقاله د پښتو گرامر د ځینو خواو او لغاتو په باب استاد په پارسي ژبه کښلې ده.

۴- پښتو مصدرونه:

۵- کره او فعلونه:

۶- متعدي او لازمي افعال: د ده نورې مقالې دي، چې مالیدلي دي او په دې خصوص کې نورې متفرقې لیکنې هم لري.

ب- د لیکوالۍ (املا- انشاء) په باب څېړنې:

گل پاچا الفت زموږ د پښتو د اوسني ادبي غورځنگ په سرلارو کې تر هر چا زیات د لیکوالۍ (املا- انشاء) په باب لیکنې کړې دي. په دې باب د ده لومړنۍ مقاله پر ۱۳۲۱ ل کال «د پښتو لیک» ترسرلیک لاندې او بله مفصله مقاله پر ۱۳۲۳ ل کال «د پښتو نثري سبکونه» ترسرلیک لاندې خپره شوه. ده بیا په دې خصوص کې مفصل اثار ولیکل او نشر کړل، چې زه یې لاندې معرفي کوم:

۱ - څه ليک يا ليک پوهه:

د املا او انشاء په باب د استاد الفت لومړنی اثر دغه دی، چې پر ۱۳۲۸ ل کال، ۲۰۰ ټوکه، ۹۶ مخه، په جلال اباد کې چاپ شوی دی.

استاد د دغه کتاب د ليکلو هدف پخپله داسې بيانوي: «لازمه ايسي، چې ليکونکی د خپلې ژبې له ادبي قواعدو او فصاحت له اصولو خبر شي او کوبنښن وکړي، چې خپل ليک ښه کړي، يعنې يو څه ښه صحيح، سليس، خوږ، عام فهمه، فصیح او بليغ وليکي. د همدې مطلب لپاره زه غواړم، چې د پښتو د ابتدايي او نويو ليکونکو دپاره څه ناڅه لارښوونه وکړم او په دې لاره کې لږه رڼا پيدا کړم، گوندې د پښتو د املا او انشاء د تعليم په سلسله کې يو کوچنوتی خدمت وباله شي او لږ غوندې مفيد واقع شي».

د استاد تر مقدمې وروسته بيا پر املا د تنقيط علامات، انشاء، فصاحت، معاني او بلاغت بيان شوي او د کتاب تر ۴۷ مخ وروسته «د انشاء او څه ليکلو نمونې» تر سرليک لاندې، پر دې کتاب د لوی استاد پوهاند حبيبي، س، م، استاد بېنوا، استاد خادم، مرحوم سعید او پوهاند رښتین تقریظونه او نظریات چاپ شوي دي.

اروانباد استاد قیام الدین خادم (۱۳۵۸ ل م) د دغه اثر په باب کښلي دي: «څه ليکل يالیک پوهه مې له اوله تر اخره وکتله، پس له يوې مقدمې، چې د قلم زورپه کې له ورايه نارې وهي، د املا،

انشاء، فصاحت، بلاغت، کنایې، استعارې، مجاز، بحثونه، د کلام محاسن او مصایب، د تنقیط اصول او داسې نور ادبي مباحث په ښه خوږه ادبي ژبه او خوندورې لهجې سره، د ښو مثالونو او تمثیلاتو په وجیز او لنډ صورت شوي دي، کتاب مختصر ولې معنا دار دی، زه یې یو معتنم تالیف بولم».

(۲) املا او انشاء:

د استاد د دې سلسلې دویم کتاب دی، چې د لومړي کتاب مطالب یې په څه بشپړ شکل په کې راوړي دي، دغه کتاب پر ۱۳۳۸ ل کال پښتو ټولني خپور کړی دی.

(۳) لیکوالي (املا او انشاء):

په دې لړ کې د استاد درېیم کتاب په دې نامه یادېږي او دا د دې سلسلې د دویم نومره کتاب بشپړ شکل او دویم چاپ دی، چې تر لومړي چاپ څخه زیاتونې هم په کې شوي او زیاتې برخې لري. دغه کتاب پر ۱۳۲۹ ل کال، ۲۲۰ مخه پښتو ټولني درې زره نسخې، په دولتي مطبعه کې چاپ کړی دی. د دې کتاب مطالب دادی: «املا ټکي او لیک نښې، د املا په باب د پښتو ټولني فیصلې، پښتو املا په پښتو کتابو کې، انشاء (لیکوالي) سبک، خوشحال سبک، دحمید سبک، پښتو څنگه ولیکو، په پښتو کې ځینې لغوي او گرامري تغیرونه، گرامري اختلاف، ادبي انتقاد، شعر، او ادب، د ادب راز د پښتو پخواني نثرونه، اوسنی نثر» او بیا په کتاب کې ترپایه د اوسني نثر نمونې راوړل شوي دي.

دا اثر نه یوازې د زده کوونکو او محصلینو لپاره د اړتیا وړ یو مهم اثر دی، بلکې د ټولو هغو کسانو لپاره، چې لیک لیکي د یوه لارښود اثر ارزښت لري.

په دې اثر کې د یوې ښې ادبي لیکنې او اثر لپاره د شپږویشتمو په شاوخوا کې مهم ټکي په ګوته شوي، چې د هغو په تطبیق او مراعات سره کېدی شي، یوه ادبي لیکنه خپل لوړ معیار ته ورسېږي.

ج: ادبي څېړنې:

استاد گل پاچا الفت د ادبیاتو او ادبي مطالعاتو په باب هم تحقیقي څېړنې کړي دي، چې په هغو کې یې تر ټولو مهم اثر «ادبي بحثونه» نومېږي. دغه اثر پر ۱۳۳۲ ل کال، ۱۴۴ مخه، د کابل په عمومي مطبعه کې، د پښتو ټولني له خوا چاپ شوی دی. ادبي بحثونه لومړی په کابل مجله کې پرله پسې خپور شوی و، بیا په کتابي بڼه راټول شو.

د: د پښتو ادبي تاریخ او ادبي مشاهيرو په باب لیکنې:

استاد الفت دخپل ادبي زیار او کونښن په لړۍ کې د پښتو ادب تاریخ او ادبي مشاهيرو په باب هم لیکنې کړي دي لکه:

۱- د پښتانه شعرا په لیکلو کې برخه اخیستنه:

د پښتانه شعرا د لومړي ټوک په لیکنه او پلټنه کې، د پښتانه شعرا د دویم ټوک لپاره د نیاز محمد گوجر، محمد ولي، حضرت علي او اکرم جان سوانح دوی کښلي دي، د پښتانه شعرا درېیم ټوک لپاره هم څلور تنه شاعران دوی معرفي کړي دي.

۲ - پښتو سندرې:

دغه کتاب پر ۱۳۲۵ ل کال کې، ۱۲۸ مخه، د پښتو ټولني له خوا چاپ شوی دی، لومړی په متفرق شکل کابل مجلې چاپ کړ، بیا يې کتابي شکل غوره کړ.

د کتاب پېژندنه پخپله د استاد الفت په الفاظو کې ولولئ: «په دې کتاب کې د پښتو غوره او منتخب اشعار او هر ډول سندرې ټولې شوې دي، خو يوازې منتخب اشعار ورته نشو ويلی، ځکه چې اشعارو باندې ادبي تبصره هم شوېده او د ادبي انتقاد روح هم په کې لیده شي، د پښتو سندرو تاریخ هم په کې په اجمالي ډول پروت دی او د شاعرانو مقابله او موازنه هم په صریح ډول تریوه حده شوې ده».

په دې کتاب کې د پښتو، شعر د تاریخ په لحاظ ۱۳۹ هـ ق څخه تر ۱۳۰۰ هـ ق پورې تر نظر لاندې نیول شوی دی او د دې له امله، چې د پښتو شعر سیر او تحول له هغه وخته تر دغه وخته معلوم شي.

کوم شاعران، چې دې کتاب کې يې د کلام نمونې راغلې دي ۳۸ تنه کېږي، وروسته تر دې د پښتو څه غوره او منتخبې لنډۍ راغلې دي او ورپسې د شاعرانو قضاوتونه، د پښتو شاعرانو په باب را اخیستل شوي دي.

۳ - ملي قهرمان:

د پښتو د اوڅار شاعر خوشال خان خټک په باب لیکل شوی کتاب دی، چې پر ۱۳۴۴ ل کال د قبایلو ریاست له خوا، دوه زره

ټوک په شمېر، د پوهنې مطبعه کې چاپ شوی دی. ټول مخونه یې ۱۲۴ دي. د استاد دغه لور یاد شوي دوه کتابونه (پښتو سندرې او ملي قهرمان) دوه برخې لري: یوه یې تحقيقي برخه ده او بله یې تحلیلي.

ه: اجتماعي او دیني اثار:

استاد گل پاچا الفت د ادبي اثارو د ایجاد او تحقیق ترڅنګه تل پر مختلفو اجتماعي موضوعاتو اثار، کتابونه او مقالې لیکلي دي، چې لنډيز يې لاندې وړاندې کېږي:

۱ - منطق:

په دې نامه د استاد الفت یوه رساله، زر ټوکه، ۵۷ مخه، پر ۱۳۳۵ ل کال پښتو ټولنې خپره کړې ده. د دې رسالې عناوین دا دي: منطق، د منطق لنډ تعریف، منطق، شرح تفسیر او ترجمه، هغه تفسیر چې په غرب کې منطق ته ورکړ شوی دی. د نوي او زاړه منطق اختلافات، د منطق مدخل، پنځه کلیات او نور...

۲ - پښتونولي: د استاد د یوې مقالې عنوان دی، چې په کابل کالني کې خپره شوې ده.

۳ - دیني مقالې او کتابونه:

استاد الفت د اسلام د مقدس دین د اساساتو په باب ډېرې مقالې کښلې دي، چې د هېواد خپرونو په متفرق ډول خپرې کړې دي، سربېره پر دې استاد دخپل ژوند په وروستیو کلونو کې د اسلامي نظریاتو پر بنا د ټولنې پر جوړښت او ټولنیزو مسایلو یو

مهم کتاب کنبلي دی، چې پر ۱۹۷۹ م - ۱۳۵۸ ل کال په افسیت ډول په لاهور کې چاپ شوی دی.*

* [نسایي له دې کتاب څخه د استاد هېوادم مل مقصد هغه کتاب وي، چې استاد الفت د خپل ژوند د وروستیو کلونو په بهیر کې لیکلی دی. دا اثر " اسلام او د اسلام نقش د فرد او جامعي په جوړولو کې" نومېږي، چې د استاد تر مړینې وروسته د هغه د زوی مرحوم عزیزالرحمن الفت په زیار ترتیب او چاپ شوی دی. دا اثر ټول ۲۴۱ مخونه لري.

په افسیت ډول، په ښکلې قطع او صحافت خپور شوی دی. د کتاب شمېر د چاپ کال او ځای نه دی معلوم، خو د کتاب د پښتۍ پر لومړۍ مخ د ۱۳۵۶ کال د حوت میاشت نېټه لیکل شوې ده.

دلته دا نه معلومېږي، چې دا د چاپ کال دی که د مدون د کار د پای نېټه ده، ځکه چې د کتاب د ترتیب کار د ۱۳۵۶ کال د قوس تر میاشتې وروسته، چې د الفت صیب د ژوند وروستی وختونه دي، پیل شوی دی. د دوو میاشتو په موده کې یې ایله که ترتیب کړي وي او د چاپ کار یې ممکن نه بریښي. بله دا چې د کتاب له چاپي چارو څخه داسې بریښي، چې په افغانستان کې نه دی چاپ شوی، دلته نسایي د هېوادم مل صیب خبره صدق وکړي، چې وایي: «پر ۱۹۷۹ م ۱۳۵۸ ل کال په افسیت ډوله په لاهور کې چاپ شوی دی.»

د نوموړي کتاب په پیل کې په ۱۴ مخونو کې د مرحوم عزیزالرحمن الفت له خوا د دې کتاب په باب یو گټور او معلوماتي تقریظ لیکل شوی دی. دا کتاب پر دې لاندې مطالبو باندې بحث او څېړنه کوي:

۱- اسلام ۲- صالح عمل، ۳- اسلام او ایمان، ۴- اسلامي جامعه جوړول، ۵- طبقاتي جامعه د اسلام په نظر کې، ۶- امر په معروف او نهې له منکر څخه، ۷ د ظلم مخنیوی، ۸- مرسته او تعاون، ۹- د فرد جوړول، ۱۰- مالکیت او مالي سیاست په اسلام کې، ۱۱- د اسلامي اخلاقو غایه او اغېزه، ۱۲- جود او سخا، ۱۳- اسلامي تصوف، ۱۴، شریعت او حقیقت یا تشریح او تحقیق. ۱۵- د صوفیانو مقامونه او احوال. ۱۶- د تصوف طریقی، ۱۷- د تصوف مدرسې، ۱۸- د تصوف په باب ځینې ایتونه او حدیثونه، ۱۹- متکلمین او علم کلام، ۲۰- اجتهاد. (د تقریظ د - ه مخونه).

و- درسي لیکنې:

استاد گل پاچا الفت د پښتو ژبې دکورسونو لپاره دوه درسي کتابونه هم لیکلي دي، چې لومړی یې «پښتو کلي پنځم جلد- لومړی ټوک» دی دغه کتاب د پرش لوسته لري او پر ۱۳۲۱ ل کال، ۴۶ مخه، د پښتو ټولني له خوا دکابل په عمومي مطبعه کې چاپ شوی دی.

دویم یې: «د پښتو کلي پنځم جلد- دویم ټوک» نومېږي، چې دا هم پښتو ټولني پر همدې کال، ۵۶ مخه، دکابل په عمومي مطبعه کې چاپ کړی دی. په دې کتاب کې ۳۶ لوسته راغلي دي.

۳- تحلیلي لیکنې او اثار:

د استاد الفت ځینې اثار او لیکنې تحلیلي بڼه لري، د موضوعاتو تفصیل او تفسیر یې د ده خپل تحلیل دی، لکه چې دمخه مې هم ددې خبرې ذکر وکړو، چې په «ادبي بحثونه»، «ملي

قهرمان، (پښتو سندرې) او قسماً په لیکوالي نومي اثر کې ځینې داسې برخې شته، چې د استاد د تحلیل زېږنده دي. پر دې سربېره استاد پر بېلابېلو وختونو تحلیلي څېړنې او مقالې وړاندې کړې دي، چې د مثال لپاره یې د څو لیکنو یادونه کوم:

(۱) زموږ ادبي نهضت یا اوسنی ادب:

په دې لیکنه کې د پښتو پر معاصر ادب یوه تحلیلي څېړنه وړاندې شوې ده، د مخلص، پوهاند حبیبی، خادم، پژواک، رښتین، جلالی او بېنوا اشعار یې په موضوعي لحاظ تحلیل کړي دي.

(۲) د پښتو اوسنی مشاعرې:

په دې مقاله کې د پښتو پر دوو مشاعرو تحلیلي څېړنه وړاندې شوې ده، د دې مقالې تحلیلونه د ۱۳۲۳ ل کال د ثور پر میاشت پر جوړه شوې پسرلۍ مشاعره او د ۱۳۲۲ ل کال د سنبلې پر میاشت پر جوړې شوې مشاعرې باندې ولاړ دي. د ۱۳۲۳ ل کال پسرلۍ مشاعره د ښکارندوی غوري.

پردۍ قصیده:

((د پسرلي ښکلونکي بیا کړل سینکارونه

بیا یې ولونل په غرونو کې لالونه))

باندې شوې وه.

(۲) د شعر او ادب په مجموعه کې د (شعر) په باب د استاد یوه تحلیلي مقاله چاپ شوې ده، سر بېره پر ادبي تحلیلي څېړنو استاد، د سیاسي پېښو او اجتماعي مسایلو په باب هم ځینې تحلیلي څېړنې او لیکنې لري.

لکه:

- په (ولس)، (افغان) او نورو ملي او دولتي جريدو کې د ورځنيو پېښو، سياسي او اجتماعي مسايلو په باب تحليلونه.
د شوری د دولسمې دورې ورځپېښې او تحليل د دوی بل دغه ډول اثر دی.

(۴) ترجمې:

استاد گل پاچا الفت د ليکنو ترڅنگ ځينې ترجمې هم لري، چې د ځينو هغو يادونه دلته لازمه ايسي:

(۱) لور خيالونه او ژورفکرونه:

د استاد د دغه اثر پر پښتۍ کښل شوي دي: انتخاب، تاليف او ترجمه، په دې اثر کې د نړۍ د بېلابېلو هېوادو مفکرينو او پوهانو لنډې ويناوې، وچيزې او کښنې ترجمه شوې دي. کتاب ۹۷ مخه، زرتوکه، پر ۱۳۳۵ ل کال د پښتو ټولني له خوا چاپ شوی دی.

(۲) د ټولني علم:

(۳) د موفقيت لاره: د استاد دوه نور اثار دي، چې له نورو ژبو يې ترجمه کړي، خو چاپ شوي نه دي.

(۴) د احمد شاه بابا افغان ترجمه او لنډيز:

دغه اثر مرحوم مير غلام غبار (۱۳۵۲ ل مړ) په پارسي ژبه کښلی دی، استاد دغه کتاب لنډ کړی او په پښتو يې ژباړلی دی، د ده ترجمه د کابل مجلې په دوو گڼو کې خپره شوې ده.

(۵) په نورو ژبو ليکنې:

لکه چې دمخه مې ويلي وو، استاد الفت پر خپلې مورنۍ ژبې
(پښتو) سربېره په نورو ژبو هم پوهېده، په دغو ژبو يې ليکنې
کړي او اشعار يې ويلي دي:

(۱) پارسي ليکنې:

په پارسي ژبه د استاد کوم مستقل اثر ما ته نه دی معلوم، خو
متفرقه ليکنې يې زياتې دي، چې دځينو يادونه يې په تېرو برخو
کې وشوه. استاد ډېر علمي، سياسي او ادبي مسایل، په دې ژبه
کښلي دي او ښه اشعار يې هم په دې ژبه ويلي دي، چې د نمونې
لپاره يې لاندې پارکي وگورئ:

می شنیدم از نسیم هر لحظه در باغ این سخن
نیستم در قید رنگ و بو چو بلبل ای چمن
مانع سیرم نه کوه و دشت و صحرا میشود
میتوان رفتن به یکدم از چمن در انجمن
گر میدانی نه پایم هیچگونه سر بر متاب
می برم بوی خوشت را در مشام مرد و زن
فارغ از قید زمان و از مکان تنها منم
گاه اندر باغ می گردم گهی اندر دمن
رفتن بالا و پایینم نشانت میدهد
کاین فراز و این نشیب هیچست اندر نزد من.

مرحوم خان محمد خسته ده پر پارسي اشعارو د تبصرې په
ترخ کې يو ځای کښلي دي: «ابتکار مضامين از خصوصيات طبع

عالی اوست در پشتو و فارسی با اقتدار تمام شعر میگوید و در اشعار خود بسا فلسفه حیات و ممات انسانی را تبارز میدهد.»

(۲) عربي ليکنې:

استاد الفت په عربي ژبه هم ليکنې لري، د ده عربي ليکنې په الفلاح مجله کې چاپ شوي دي. تردې ځايه ما د استاد اثار معرفي کړل، استاد پر دغو اثارو سربېره نور ډېر کتابونه هم ليکلي دي، چې ناچاپ دي، لکه:

(۱) نوی خرک.

(۲) اجتماعي نظريات.*

(۳) څه گورم.

(۴) د اشعارو مجموعې:

هغه مقالې چې استاد پر مختلفو موضوعاتو په زېري، کابل مجله، اصلاح، انيس، کالينو، ژوندون، طلوع افغان، وږمه، الفلاح، اتحاد مشرقي او نورو کې ليکلي، شمېرې ترزو زياتېږي.

* د استاد الفت دا اثر (اجتماعي نظريات) د هغه تر مرگه وروسته، د هغه زوی عزيز الرحمن الفت په هڅه او هاند په پېښور کې چاپ شوی دی. دا کتاب ما يوه شپه له يو چا سره وليد، خو د لوستلو فرصت راته مساعد نه شو، بيا مې ډېره هڅه وکړه، خو تراوسه پورې لاسته رانغی، د چاپ کال يې راته په یاد پاتې نه دی، د کتاب قطع او صحافت نسبتاً کوچني وو، پر پښتۍ يې ليکل شوي وو: «د افغانستان د مجاهدينو د اطلاعاتي مرکز له خوا».

تر رسمي ملازمتونو وروسته:

د استادگل پاچا الفت وروستی دولتي ماموریت د قبایلو مستقل ریاست او بیا تردې وروسته د شوری دولسمه دوره کې وکالت و. تر وکالت وروسته د مرگ تر ورځې کابو اته کاله پرکور ناست او د زړه پررنځ اخته و. د ډاکترانو له خوا له سختو بندیزونو سره سره هم، ده دغه اته کاله وخت خوشې تیرنه کړ، بلکې مطالعه یې درلوده او تر ۱۳۵۲ ل کال پورې یې په ملي جریدو کې سیاسي، اجتماعي او انتقادي مضامین خپرول، شعر خويې د مرگ تر ورځې پورې وایه.

ژمې به د لغمان په کڅ او جلال اباد کې و، اوږې به کله کوهستان کې اوسېده او کله به هم په کابل کې په خپل کور کې د پره و.

مړینه او مزار:

استادگل پاچا الفت تر کابو څلوېښت کلنو ادبي، ملي او اجتماعي خدماتو وروسته د ۱۳۵۲ ل کال لېنډۍ د میاشتې پر ۲۸ مه نېټه له نړۍ نه سترگې پټې کړې او د هېواد ټول ادبي او علمي محافل یې په مړینه ویرمن شول.

دی د عزیز خان کڅ د منصور کلي په هدیره کې د کابل - ننگرهار د لوی واټ پر غاړه خاورو ته وسپارل شو. په جنازه کې یې پر خپلوانو سربېره د کابل او ننگرهار ادبا وو، شاعرانو او دولتي عالي رتبه مامورینو گډون کړی و.

د پښتو ټولني غړي یې جنازې ته تللي وو او پښتو ټولني له خوا یې سوانح پر مزار ولوستل شوي او د گلانو گډې پري د

پښتو ټولني رئیس کېښوده، فاتحه يې هم د دغې موسسې له خوا واخيستل شوه، اروا يې ښاده.

کورنی:

استاد الفت يوه مېرمن، پنځه زامن او يوه لور لري^(۱) هغه څوک چې د بشریت، انساني کرامت او خپل ولس د خدمت لپاره خپل ژوند قربانوي، که د نړۍ په هر گوټ کې وي، د زړه خبره يې يوه وي.

د نړۍ يوه مبارز شخص به ويل: «د تاريخ په ټولو دورو کې هغوی، چې د ۷۰ کلنۍ سن ته رسېدلي دي، ډېر لږ پيدا کېږي، زه چې سربکال د ۷۹ کلنۍ سن ته رسيدلی يم د دغو (لږ پيدا) کسانو په ډله کې راځم، که څه هم روغتيا مې د تېرو کلونو په پرتله يو څه کمزورتيا موندلې ده، لېکن ضمير مې هماغسې روښانه دی.

ما د ژوندانه په دوران کې په صميمانه ډول خپل ملت او هېواد ته خدمت کړی دی، که اوس له نړۍ څخه ولاړ شم، نو شرمنده نه يم او يوازې په دې کار افسوس کوم، چې نور نه شم کولای زيات خدمت وکړم.

زما تر مرگه وروسته دې د ماتمي تشريفاتو له سرته رسولو څخه ډډه وشي، چې د خلکو وخت او پيسې يې ځايه مصرف نه شي»^(۲)

الفت صيب د احساس، مينې او عاطفې د سمبول په توگه په خپل ژوند کې هرڅه چې له لاسه وشول، د خپل ولس د خدمت

^(۱) زلمی هېوادم: د الفت یاد، ۱۳۴۱ کال ۸۴۴ - ۱۲۱ مخونه.

^(۲) محمد نبي صلاحی، قبایلي ځلمیان، ۱۳۲۲ کال پرله پسې ۲۱ مه گڼه.

لپاره يې ترې کار واخيست او په خپل وصيت ليک کې يې داسې
څه ويلې، چې وروسته تر مرگه هم د خلکو د خدمت لپاره په کې د
ده مينه له ورايه بنکاري.

وصيت

غواړم چې مرگ مې وي په شان د يو فقير
نه دې په کې ويرو وي نه د خلکو ډېر بهير
نه دې راډيو کې وي زما د مرگ اعلان
نه دې وي زما په قبر خان وييک امير
خاورو ته دې وسپاري ما هغه دهقانان
هغه چې کري تخم او وړي خيري يې کثير
نور څه وړم عجز نياز به وړمه خدای ته
رحم او کرم ته به يې وړم عذروتقصير
لاس کې څه نه و چې نهر وړي ماړه کرم
زړه کې خو څه و چې يې په دوی کړمه ذهير
بنه به وي که لږمې دا تياره قبر رڼا کاندې
که مې رڼا کړي وي د چا ذهن وضمير
مه کړئ د ريا لپاره ما پسي خيرات
ځان پسي نه غواړم خيراتونه چشمگير
ورکړئ غريبانو ته که وي زما څه مال
پت غوندي له خلکو چې پکې نه وي تشهير
خدای ته ډېر ډېر نږدې وي له هر چا څخه الفته
هغه چې دنيا کې وي غريب خوار و حقير.

کومه بله خبره، چې د الفت صیب د دې نثرونو په باب یې یادول ضروري برېښي هغه د هېواد په بېلابېلو خپرونو کې د هغه د لیکنو او نثرونو خپرېدل دي. ماچې له کومو خپرونو څخه د هغه نثرونه راکښل، نو کله کله به له دې پرو مشکلاتو سره مخامخ شوم، د هغه نورې لیکنې هم دومره خوږې وې، چې سپرې فکرکاوه داهم تخلیقي نثرونه دي، د یو چا پر کتاب له تبصرې څخه نیولې تر ژباړې، تحقیقي، انتقادي او تحلیلي لیکنو پورې ټولې دومره خوږې دي، چې کېدی شي د الفت صیب دویم تخلیقي نثرونه یې وبولو.

ماچې د دې اثر د ټولولو په ترڅ کې کومې ژباړې ولوستلې، نو دومره لذت مې ترې واخیست، چې حد نه لري. که چېرې د ژوند د ستونزو په نورو برخو کې مصروف نه شوم، نو ضرور به د ادبیاتو په برخه کې د الفت صیب د ژباړې یوه مجموعه ترې جوړوم، چې ټولنه او خلک ترې، لکه (لور خیالونه او ژورفکرونه) گټه واخلي. د استاد الفت یو شمېر لیکنې د هغه په مستعارو نومونو هم خپرې شوي دي، خو تخلیقي نثرونه یې اکثراً په خپل اصلي نوم او لنډ نوم (گل پاچا الفت) خپرې کړيدي، ما د هغه په مستعارو نومونو د هغه د تخلیقي نثرونو لټون هم وکړ، نورې لیکنې مې زیاتې پیدا کړې، خو تخلیقي نثرونه مې دگوتو په شمار وموندل، چې له هغو څخه هم ځینې د هغه په اصلي نوم خپاره شوي دي. د الفت صیب په دې نثرونو کې داسې نثرونه هم شته، چې سرلیکونه یې یو شان وو، خو متن او تریوی اندازې یې محتوا تغیر موندلی دی، ما دا واره متنوته راوړي، لکه (شعر او ادب) او

(ماشومان) داسې نثرونه هم په کې وو، چې عنوانونه يې بېل بېل وو، خو متن او محتوا يې يو شان وه، له هغو څخه مې يو متن را اخیستی. بل ټکي د ادی، چې ترخپله وسه وسه مې کونښن کړی، چې د الفت صيب نثرونه په همغه خپله بڼه او اصالت سره رانتقال کړم او په متن کې له امانتکاري څخه کار واخلم، يوازې په څو برخو کې د ضرورت له مخې څه تغير ته مجبور شوی يم.

يو دا چې کله مې يو نثر لوست، که له کتاب څخه مې اخیسته، نو متن مې د سمون ليک له مخې بڼه کره کاوه بيا مې را انتقالوه، همدارنگه د کابل مجلې ځينو گڼو هم په پای کې سمونليکونه درلودل، د طباعتي تېروتنو په صورت کې مې له هغو څخه استفاده کوله، دغه راز په نورو نثرونو کې چې کوم ټکي يا کلمه ماته طباعتي تېروتنه ښکارېده، په هغو کې مې هم سمون راوړی دی.

دويم دا چې د پښتو د څو کلونو (۲۰ - ۴۰) په مخني ليکدود کې ځينې کلمې په يوه بڼه ليکل کېدلې، خو اوس په بله بڼه ليکل کېږي، چې ما د دغو کلمو اوسنی شکل راوړی دی، لکه: (چه، بلکه، کښې، خلق) او داسې نور، چې اوس يې د (چې، بلکې، کې او خلک) په بڼه ليکي.

نور مې د الفت صيب نثرونه په پوره امانت را انتقال کړيدي. ما تر دېره حده زيار ووېست، چې د الفت صيب ټول تخليقي نثرونه راټول کړم او د هغه د نثري کلياتو په نوم يې ونوموم، خو زما له هڅو سره سره کېدی شي د الفت صيب ځينې نثرونه پاتې شوي وي.

په پای کې غواړم د هېواد د نوميالي شاعر محترم صدیق
کاوون توپاني، چې د کتاب د چاپ په برخه کې یې له ماسره ډېره
ډېره مرسته وکړه، د پښتو ادب د پالونکي او لوی خدمتگار
محترم زلمي هېوادممل نه، چې ماته یې په دې برخه کې دقیقې
لارښوونې وکړې، گران ورور ځوان او نوبتگر شاعر لال پاچا
ازمون، خپل درنوهمتیو لگیانو (کریمې، گل غوتی، انجیلا جلیلی
او بلقیس اندر) نه، چې د دې اثر په را ټولېدنه کې یې تر خپله
وسه له ماسره مرسته کړې، د زړه له کومې او د احساس له تله
مننه وکړم.

په ډېر درنښت

له پښتو، پښتونولۍ او انسانیت نه په ډکو ولولو

اسمعیل یون

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو

څانگې محصل

۱۳۷۰ لمريز کال، چنگاښ

غوره نثرونه

د پردې خبرې

ترڅو، چې د بنځو مخونه پټ وي خبرې به هم په پرده کې وي،
ځکه چې په پښتو کې خبره هم موندل شوه ده.
يوازې خبره لاسه، چې ژبه، وينا، معنی، خطاب، مقاله هم د
تانیث علامې لري.
هغه وينا، چې ابتکار په کې وي د ادب پردې ته لاس پر ضرورت
لري.

تاسې زما خبرو ته لږ غوندې باریک شی!
د ادب او سیاست خبره ډېره باریکه ده.
زه په ډېره نری او باریکه لار لارم، خدای دې وکړي، چې ډېر
باریک بین خلک پر دغه لار راشي او په ځیرځیر وگوري.
ما او بنان نه دي بارکړي، زما قافله دمچيو ده، چې د گلونو له
پاڼو نه په هوا څه راوړي او عسل جوړوي.
له دې قافلې سره د سبا وړمو خوشبويي بار کړې ده، چې څوک
یې په سترگو نه ویني، مگر حساس دماغونه یې احساس کولی
شي.
هو! زما کار له احساس سره دی، زما خریدار باید ډېر حساس
وي یا ډېر حساس شي.

لاروی

مونږ د خپلو کورونو له څنگه په دېره کې ناست وو.
له پاسه یو لاروی راغی د ونې ډډ ته یې ډډه ولگوله.
له ملانه یې ډوډی پرانیستله او له څه شي سره یې په خوند
خوند خوړله مونږ وږي تږي وو، هغه ځان مور کړ او یخې اوبه یې
وڅښلې.
مونږ روژه وو. هغه بوزه و، ځکه چې په مسافرو باندې روژې
نشته.

لاروي وویل: ماته دخوړلو اجازه شته او تاسو ته نشته.
ماته خدای خواږه او اوبه رواکړي دي، په رمز او معنی پوهېدل
په کار دي.
د خدای کارونه بې حکمته نه دي، تاسې د دغه عملي تعلیم په
اصلي معنی 'ښه فکر وکړئ!'
تاسې ولې وږي یاست او زه مور یم؟
زه په کار او مقصد پسې روان یم او تاسې ځای پر ځای پراته
یاست.

ستاسو حرکت لنډ دی، ځکه یې وږي کړئ!
تاسې د خدای قانون منلی دی، مگر پوه شوي پرې نه یاست.
زه راوگرځېدم، چې تاسې په دغه راز پوه کړم او له لوږي نجات
و مومئ، پاخیږئ روان شی او لرې ځای په نظر کې ونیسئ!
لوږه او تنده په توقف او سکون کې ده به حرکت کې نشته.

ژوند

د یوې چینې اوبه دي، څوک یې د زرو په جام کې څښي، څوک یې د خاورو په کنډولي کې.
هغه، چې نه دا لري نه هغه، په لپه کې یې را اخلې.
په اوبو کې هېڅ فرق نشته، فرق په لوښو کې دی.
د شاه او گدا فرق په لوښو کېږي.
د اوبو په خوند هغه څوک پوهېږي، چې ډېر تږی وي.
هغه لاروی، چې له بیدیا نه ستړی ستومانه راځي او تنده یې ډېره زیاته ده، دا اوبه ډېر خوند ورکوي.
هغه دهقان، چې په سره غرمه کې یوې کوي او خولې پرې راماتي دي دا اوبه د هغه دپاره ډېر لوی نعمت دی.
یو شپون، چې له غره نه تږی را کوزېږي او په چینې باندي خوله رږدي د اوبو په خوند ډېر ښه پوهېږي.
یو بل سړی چې یخ سیوري ته په ارامه چوکۍ ناست دی، ښایسته صراحي یې له څنگه ایښې ده او په ښوگیلاسونو کې اوبه څښي له اوبو نه هغه خوند نشي اخیستلی.
هو! ده دلارویو او شپنو تنده نه ده لیدلې.
په سره او ټکنده غرمه کې یې لو نه دی کړی، ځکه هغه تلو سسه په ده کې نشي پیدا کېدای.
چا، چې لوږه او تنده نه ده لیدلې، هغه د خوړو او اوبو پوره خوند هم نه دی لیدلی او د ژوند په کیف نه دی پوه شوی.

نوی نسل

له زمکې نه بخار پورته شو.
له بخار نه ورپخ پیدا شوه.
له ورپخې نه باران وورپده.
له بارانه د پسرلي گلونه پیدا شول.
د گلونو نه خوشبويي پیدا شوه.
وگورئ! مور او لور یا پلار او زوی خومره فرق لري؟
هغه تفاوت، چې د باران او گلونو یا د زمکې او بوټو ترمنځ
وینئ د یوه او بل نسل تفاوت هم دومره دی.
که اولادونه میندو غوندي وای، نو له غرونو څخه به لعلونه نه
پیدا کېده، له دریاونو څخه به مرغلي نه راوتلې، له ایشار نه به
برېښنا نه راتله، د رندو اولادونه به رانده وو، له کینو نه به کانه
زېږېدل.
اوس پوه شوی! چې نوی نسل او زور نسل یو رنگه نه وي.
که څوک خپل زوی ته زړه بوډی به نکاح اخلي یا خپله پېغله لور
اتیا کلن بوډا ته ورکوي ښه نه کوي.
زړه تربیه او نوی نسل همدغسې وگڼئ.

لوی او وړوکی

په شفتالو کې زړی دی په زړي کې ونه ولاړه ده.
د غنمو په وړو کې دانه شته، په دانو کې همدغسې وړي شته.
په چرگه کې هگی. ده په هگی کې چرگه ده.
دغه یوه دانه پندانه، چې گوري تپل او پلته دواړه لري او په
حقیقت کې بله ډیوه ده، مگرستا سترگې دغه رڼا نه ویني.
ته خبرنه یې، چې په یوه دانه او په یو خاڅکي کې عالمونه پراته
دي.

ته پخپله هم دغنم په دانه کې وږده وې بیا دې په یوه خاڅکي
اوبو کې لامبو وهله نن په لویه بېړۍ کې ناست یې او په لویو
دریابونو کې گڅې.

څه شی، چې ته وړوکی گڼې هغه هم لوی دی یا هغه څه، چې تا
ته لوی بنکاري هغه هم کوچنی او وړوکی دی.
ته ونه لویه گڼې هغه په یوه زړي کې ده.

تا ته زړی وړوکی معلومېږي په هغه کې غټه ونه ځای شوې ده.
دغه غټه هندوانه، چې گوري کال ته نه پاتې کېږي او عمر یې
ډېر لنډ دی، دغه د هندوانې کوچنی زړی تا ته هر کال تازه
هندوانې درکوي.

د زړي قیمت له هندوانې نه لږنه دی.
که زړی وړک شو هندوانه ورکېږي.

نوراشه هېڅ شی وړوکی او کوچنی مه گڼه، ځکه چې دلته غټ
او کوچنی لوی او وړوکی نشته، ټول برابر دي یوازې خدای لوی
دی او بس.

د نن ورځې دیموکراسي له همدغسې ژوند کتنې څخه پیدا
شوي او د ډېر دقت نتیجه ده.

د شاعر تحفه

زه چې ورغلم هغه په کوټنۍ کې ناست و، سر يې په گربوانه کې
بنکته کړی و، فکري عبادت يې کاوه.

کله چې هغه سر راپورته کړ او پر ما يې نظر ولوېده، ما خپله
تحفه يو د پړانگ پوستکي او يو غزنيچي پوستين د هغه په مخ
کې کېښوده.

هغه وويل: دا يو د ظالم پوتکي دی، ځکه له پښو لاندې
لوېږي، دا بل د ضعيفانو له پوستکو نه جوړ دی او پر غاړې پورې
تعلق نيسي.

د شاعر تحفه بايد همدغسې وي او همدغه معنی ولري.
دی بايد دا دوه منظرې همدغه راز وښيي او خلك په دغه رمز
ښه پوه کړي.

په دغو خبرو زه له خوبه راويښ شوم او په خوب کې د خپل
خوب په تعبير پوهيدلی وم.

خدمتگار

هلته يو روند بي لاري روان و، هغه پر سمه لاره برابرکړې، مگر روند پوه نشو چې زما رهبر څوک دي.

يو بل په خواږه خوب وېده و، په خوا کې يې يوه منگري سر را اوچت کړې، هغه په بېرېه وواژه او ويده هماغسې ناخبره پاتې شو. د شپې په مسجد کې ناروغه مسافر زگېروي کول، هغه يې په خدمت کې شپه سبا کړه، مسافر سبا وون خواته مړ شو او خپل زړه سواندی خدمتگار يې ونه پېژانده، هغه پر لاره روان و، يو ماشوم ته يې يو موتي ميوه ورکړه، مگر يوه هم ونه پېژانده، چې دی څوک دی.

له دې لويې لارې نه هغه ډېر اغزي او کاني لري کړه، مگر څوک چې سبا ته پر دې لاره راځي د هغه له خدمت څخه نه خبرېږي او هغه نه پېژني.

په رښتيا، چې مونږ خپل خدمتگاران نه پېژنو او باداران ډېرښه پېژنو.

عقل

ډېر لږ خلك دي، چې كله كله يو نيم كار د عقل په خوښه كوي. نور ټول كارونه د مينې او محبت دپاره، د حسد او عناد دپاره، د حرس او هوس دپاره وي يا د كوم زورور په امر او د نادانۍ په فرمان اجرا كېږي. سره له دې چې د عقل برخه په ژوندانه كې ډېره لږه ده بيا هم هر څوك د عقل ستاينه كوي او د عقل دښمن هم عقل ښه گڼي او بې عقلي نه خوښوي.

ښايي، چې عقل په همدغه سبب د هر چا خوښ وي، چې د چا په كار كې كارنه لري او د زورورو خوي په كې نشته.

عقل زمونږ تابع دی او زمونږ زړه ته گوري هغسې مشوره راکوي، ځکه يې ستا يو او صفت يې کوو.

که عقل پر مونږ باندې حاکم وای او اقتدار يې درلودای مونږ به ترينه ډېر سرتکاوه او بد به مو گانه، ځکه چې تر اوسه مونږ له يوه حاکم نه هم زړه كې ډېر خوښ نه يو او ډېر ښه حاکم هم ډېر خلك له ځانه خوابدي كړي دي.

په رښتيا، چې عقل غوندې بې ضرره شي نشته.

عقل هر كله زمونږ خیر او گټه رانښيي او عقل د همدغه شي نوم دی. که مونږ د عقل يوه خبره هم ونه منو بيا هم عقل رانه نه ځي او بد راسره نه كوي که مونږ په ناکاره كار پسې په بده لاره روان شو عقل راسره ملگری دی او څومره، چې کېدای شي له خطر نه مو ساتي.

ډېرې غلاگانې د عقل په مرسته کېږي، که څه هم غلا ته په ښه نظر نه گوري او غلا يې نه ده خوښه.

هغه شيطاني چلونه، چې انسان کشف کړي دي او شيطان هم ورته حيران دی د سادگانو او احمقانو کارنه دی.

فريب او ټکي سره له دې، چې سم او صحيح عقل ورته بد گوري بيا هم د هونښيارۍ بد عمله اولاد دی او د بدسړي له عقل څخه دغه راز بد اولاد پيدا کېږي، همدغسې عقل يوه غله ته هم د تېښتې لاره ښيي هم يې د ماره کاله ته بيايي او که حاکم ونيوه د ځان د خلاصولو چلونه هم ورنښيي.

که سړی هرڅومره گنهکار و عقل ورته د نجات لاره لټوي او له همدردۍ نه يې لاس نه اخلي. په رښتيا، چې دومره مهربانه ملگری بل نشته.

هغه وخت، چې څوک عقل له ځانه شړي او په عقل هجوم ور وړي باده او پيالې دی په لاس کې ورکوي او دمخه ورته لايو داسې ځای پيدا کاندې، چې ډېر رسوا نشي او محتسب يې گربوان ته لاس وانچوي.

د عقل خوی او خصلت په هيچا کې نشته په زړه کې حسد او عناد نلري، لکه ماشوم مرور کېږي، نه ظلم او نه يې ناروا خوښه ده، مگر له ظالم سره دښمني هم نه کوي، فسق او فجور ورته بد معلومېږي، خو د ذاهد په شان له فاسق او فاجر نه تېښتي، هر چا ته د خپرخواه په نظرگوري او د انسان په مجبوريت ډېرښه خبر دی.

عقل په دې خبره ډېر زور اچولی دی، چې انسان پخپلو کړو کې پوره ازادې او اختیار نلري او د مجبوریت جنبه یې ډېره غالبه ده. هو! عقل دا غواړي، چې د انسان له ضعف او ناتوانۍ نه یو داسې قوي دلیل جوړ کړي، چې د هغه بل جهان له ملامتۍ نه یې هم خلاص کاندې.

عقل په دې پوهېږي، چې انسان د خپلو غرایزو او احساساتو تابع دی او منطق هر کله د خپلو اغراضو دپاره استعمالوي. د انسان له منطقي تعریف څخه هم دا معلومېږي، چې دی اول حیوان او بیا عاقل دی، یعنې د ده نطق او عقل د حیوانیت تابع دی او حیواني غرایز پکې د اولیت حق لري. دا یو منلی حقیقت دی، چې عقل زموږ تابع دی، موږ د عقل تابع نه یو.

عقل زموږ دپاره پیدا شوی دی موږ د عقل د پاره نه یو پیدا. که موږ په عقل باندې د لیونو او ماشومانو کار کوو، کوي یې او زموږ له امر نه غاړه نه غړوي. که زه او ته دوستان یو زما او ستا عقل هم دوستي کوي. که موږ غلیمان شو زموږ عقلونه یو له بل سره دښمني کوي او په جگړه اخته کېږي.

ښه عقل هماغه دی، چې د مینې او محبت په غېږ کې وده وکړي او د ښو عواطفو او احساساتو په لمن کې وروزل شي. عقل د اخلاقو تابع دی، که اخلاق ښه و عقل ښه کېږي که اخلاق بد و عقل په بده لار روانېږي او بده لاره ښيي.

پوهه او هونبنياري

زه چې وړوکی وم، اگر چې اوس هم لوی نه يم له هر چانه به مې اورېدل:

فلانی بې عقله دی، په څه نه پوهېږي، د عقل په پوله هم نه دی تېر شوی او د دوه خړو اوربشې نشي بیلولی، مگر یو یو به چیرته داسې هم پیدا کېده، چې خلکو به ورته پوه او هونبنيار ویلې. زه همدغه وخت په دې خبره پوه شوم، چې پوهان او هونبنياران په دنیا کې ډېر لږ دي او ناپوهان ډېر زیات دي. کله چې زه په سبق کښېناستم ماته یې وویل:

سبق ووايه، چې پوه او هونبنيار سړی درنه جوړشي.

دا خبره په ما باندې ښه ولگیده او پوه شوم، چې پوهه او هونبنياري مې خوښه ده، هغه وخت زه هونبنيار نه وم، مگر هونبنياري مې ښه گڼله او ناپوهي راته بده ښکارېده، نه پوهېږم چې دغه تمیز ما له کومه کړی و او یو بې عقل څنگه پوهېدی شي، چې عقل ښه دی او بې عقلي ښه نه ده، خو اوس پوه شوم چې ماشومانو ته که څوک هر څه هر رنگه وښيي هماغسې یې گڼي او له ځانه څه فکر نشي کولی.

ماشومان لا پرېږده، چې د ږېرو خاوندان هم دغه شان دي او لوی سړي د یو او بل په خبرو تېروزي.

ما هغه وخت د ملا صاحب سوکانو ته د همدې دپاره سر ونيوه، چې پوه او هونبنيار شم.

هو! د پوهې او هوښیاری خای سر او د ماغ و، مگر پوهه د ملا صاحب په لاس کې وه او له هر چا سره نه وه. ما ته هوښیاری، ځکه ښه ښکارېده، چې دېره لږه وه او له لږو خلکو سره وه، هر څه چې لږ وي قیمت یې دېرو وي او خلک یې ارمان کوي، هر څوک هغه څه غواړي، چې نه یې لري. که زه پوه او هوښیار وای په پوهې او هوښیاری پسې به نه گرځېدم.

دېر خلک دېرو شیانو ته د ناپوهۍ په سبب هڅه کوي او دېر کارونه له ناپوهۍ ولاړېږي، زه هم نه پوهېدم چې پوهه مې غوښتله.

هرڅه، چې وو او هر څنگه چې وو ما به لیک او لوست کې دانایي لټوله او سبق مې وایه، چې یوه ورځ مې د رحمان بابا په کتاب کې ولوستل:

دا دنیا په احمقانو ده ودانه دانا نه کا په دنیا باندې غرض مگر، چې شاوخوا مې ښه وکتل په رښتیا، چې د کلي خان به ټوله ورځ په دېره کې یخ سیوري ته پروت و او هېڅ به یې نه کول دهقانانو او مزدورانو به سره غرمه کې یوې، لونه او غوبلونه کول، زحمت او خواري به د دوی وه گټه، به د خان کورته راتله.

زه دغه وخت د عقل او هوښیاری په کرامت او برکت نور هم پوه شوم او باور مې راغی، چې زمونږ په کلي کې یوازې خان صاحب هوښیار دی، چې هېڅ نه کوي او نور ټول بې عقله او ناپوهه دي، چې د دنیا کارونه کوي. د ده د پوهې او هوښیاری یو بل دلیل هم

له ما سره و هغه دا، چې دی به په ژمي پیتاوي ته کښېناسته او په اوږي کې بیخ سیوري ته، هغه نور به په سره اوږي کې سره لمر ته ولاړ وو او کار به یې کاوه ما به په جومات کې په زوره زوره ویل: دا دنیا په احمقانو ده ودانه دانا نه کا په دنیا باندې غرض خو هغوی په دې خبره نه پوهېدل او زما چیغې عبث وې. دېره موده وروسته زه له کلي کوره راووتم بنار ته راغلم په دفتر کې مرزا شوم د مرزایانو له څنگه کښېناستم، په چپراسیانو به مې حکمونه کول او په هر کار پسې به مې لېږل. دلته هم هماغه قانون جاري و او د رحمان بابا خبره راته د کاني کرښه ښکاره شوه، چپراسیان به ټوله ورځ په سره ژمي او په واورو کې دېره په دېره گرزېدل، مکتوبونه به یې رسول مونږ به په توده کوټه کې ناست وو مکتوبونه به مولیکل. زمونږ مدبر صاحب به نور څه نه کول یوازې دسخط به یې کاوه، یعنې زمونږ کار به د ده په نامه ختمېده. که د دسخط په ځای مهر لگول رواج وای دا کار به هم کاتبانو کړی و، مگر نه پوهېږم چې مدیران ولې مهرونه نه جوړوي؟ که یو کاتب خپل کار د مدبر په نامه ختم کړي او دی پخپله د هغه مهر د مکتوب په اخر کې ولگوي دا کار اخلاقاً ښه دی، ځکه چې د ايثار او فداکاری معنی لري، که څوک پردی کار پخپل نامه ختموي ښه نه معلومېږي له چپراسیانو نه زمونږ کار لږ او اسانه و او له مونږ د مدیر صاحب کارسپک و. رئیس صاحب، چې عاقل عالم و هغه بېخي کار نه کاوه او کله کله به د یوه ساعت له مخې ریاست ته راغی ځینې خو

به يې خپل مبارك نوم هم په كوم مکتوب يا حاضری په کتاب کې نه لیکه، چې د کار کمې د ده په نامه پرې نوزي او هوښیاری ته يې زیان ونه رسیږي.

زمونږ مکتوبونه ځینې داسې وو، چې چپراسي ته به مو ورکول، چې په مدیر یې امضا کړي، ځینې به مونږ پخپله رئیس صاحب ته د امضاء دپاره وړل.

د رئیس صاحب حضور ته چپراسي مکتوبونه نشو وړلی، چې د ادب تقاضا دا نه وه، چې یو خوار چپراسي په خواره جامه کې د یوه لوی سړي په حضور کې ودرېږي که څه هم د خدای حضور ته په لمانځه درېږي.

هو! د دربار په ادبو هر څوک نه پوهېږي او درباري پوهه له هر چا سره نشته، هلته موقع شناسي له هر کار نه زیات قیمت لري او د نزاکت مراعات ډېر په کار دی. په رمز او اشاره پوهېدل، مزاج پېژندل، د بل په خوښه خبرې کول، د بل په نظر هر څه لیدل، ډېر لیاقت او مهارت غواړي هر څوک نشي کولی، چې له ځانه به هېڅ فکر او هېڅ عقیده نلري، مگر د بل هر فکر او هره نظریه به د ارسطو په منطق ثابتوي.

پخپلو اوږو باندي هر څوک د بل پېټی وړلی شي، مگر له زړه نه د نورو یابو جوړول اسانه کار نه دي.

تاسې درباریانو ته په عادي نظر مه گورئ، دومره باریک بین خلک بل چیرته نشته، د دوی ډېر لږ کار د پوهې او هوښیاری له برکته د نورو له ډېرو درنو کارونو نه دروند خېږي. د دوی مثقال

او د نورو خروار برابر نه دي. که د نورو د فعالیت دورې او گردونه
اسمان ته ورسېږي او دوی محض د چا د بوتونو گرد پاک کړي، د
دوی د کار قیمت زیات دی او له هغوی نه یې محتوا ډبله ده.
دوی په جنگونو او جگړو کې د سربازی میدان ته نه حاضرېږي.
په فابریکو او کارخانو کې کارونه نه کوي، لوړې ژورې نه
اوروي، معدنونه نه سوري کوي، مگر گټه یې له نورو نه زیاته ده
او په لوړ مقام کې ځای لري.

د دوی کار دومره باریک دی، چې هر چا ته نه معلومېږي، مگر
لیاقت یې معلوم دی او په هونښیاری کې یې څه شک او شبه نشته.
څومره، چې پوهه او هونښیاری زیاتېږي هغومره فعالیت او د کار
ستوماني کمېږي. نه گورئ چې ماشومان له لویو او درنو خلکو
څخه ډېر حرکت کوي دا باشي ولاړ دی او مزدوران تېرې چلوي.
مشران له ځایه نه نسوري او کشران په مخکې منډې وهي که
لرې نه گورئ د خپل لاس ساعت ته وگورئ ثانیه گرد، چې وړوکی
دی څومره ژر گرځي دقیقه گرد، چې لوی دی ورو روان دی.
کوچني موټر ډېر گړندي ځي او لویه لاری هغسې نشي تللی.
اوس پوه شوی، چې لویوالی او دروندوالی همدارنگه عقل او
پوهه فعالیت کوي او منډې رامنډې د بې عقلو کار دی.
هونښیاران کار نه کوي، فکر کوي او چرت وهي ناپوهان جبل
وهي او غرونه سوري کوي.

یو مرزا هېڅکله په خپل کار کې د یوه جوالي غوندې نه دی
ستړی شوی (عقل نیست جان در عذاب) همدغه معنی لري او

رحمان بابا د همدې له امله وايي، چې دنيا په احمقانو ودانه ده او دانا د دنيا په کار څه غرض نلري.

تاسې له هونبنيارانو او پوهانو ډېر کار مه غواړئ، دوی پرېږدئ چې فکر وکړي او بې کاره بې زياره گټه خپل کاله ته راوړي.

هونبنياري او پوهه همدغه ده، چې کار يې لږ او گټه يې ډېره وي يا په بل عبارت هېڅ نه کوي او هر څه د ده وي، د نورو له زيار او کار څخه گټه اخيستل، بل غولول او ځانته گټه اړول پوهه او هونبنياري ده. دا د پوهې او هونبنياري برکت دی، چې ډېر لږ خلک، يعنی هغه چې د نن ورځې په اصطلاح به اقلیت کې دي او لږه کي ورته ويل کېږي د ډېرو خلکو له ستړيا او ستوماني نه ډېره زياته استفاده کوي. که تاسې د هر وطن د ناز او نعمت خاوندان او شتمن وگورئ، دوی ډېر لږ دي، مگر ډېر زيات خلک د دوی د گټې دپاره استعمالېږي. معنی دا، چې د دوی سمسور بن د نورو په خولو وده کوي او د دوی راحت د نورو د زحمت نتيجه ده.

دا ده هغه پوهه او هونبنياري، چې ما په ليک او لوست کې لټوله او زه يې له کاره وايستم.

هو! پوهه او هونبنياري سپی له کاره باسي، د کار خلک نور دي، پوهان او هونبنياران ځان ته خیر رسوي او خپل خیر لټوي.

دهمدې لا مله وايي چې د جنت اکثره خلک ساده گمان دي او دنيا هم به ساده گمانو او احمقانو ودانه ده.

احمق خوك دى؟

هغه چې د دنيا په سود او زيان نه پوهېږي او د گټې په ځاى تاوان كوي، خلك ورته احمق، بې عقل او ساده وايي. دا درې نومونه، لكه د يوه سړي مختلف عكسونه، چې په بېلو بېلو كمر او مختلفو احوالو كې بېلو عكاسانو اخیستې وي. په عين اتفاق كې اختلاف هم لري او په يووالي كې يې يو څه بېلوالى معلومېږي.

كه خوك كوم بې عقل سړى سپكوي احمق ورته وايي او كه يې ستايي، نو ساده يې بولي. د وينا او بيان سحر د الفاظو په همدغسې فريب كې پټ دي.

په كتابونو كې راغلي دي، چې پخوا به يې توقيانو ته احمقان ويلې او د دربار احمقان به هغه كسان وو، چې پخپلو خبرو به يې خلك خندول او په مجلس كې به يې خوشحالي پيدا كوله، د احمق او ساده يو مثال ملانصرالدين دى، چې په ظرافت او مسخره توب هم شهرت لري. د دغه مرحوم د حماقت دليل د خلكو په نزد دا دى، چې ده به په يوه روپۍ څلور دانې هگۍ واخيستلې هغه به يې وختولې په رنگ به يې سړې او شنې كړې بيا به يې د روپۍ پنځه دانې خرڅولې، يعنې د گټې په ځاى به يې تاوان كاوه او خپل مال به يې ارزانه خرڅاوه.

اوس چې څوك له چا نه څه شي ارزانه وغواړي هغه وايي: څه ملا نصرالدين خونه يم. دا نوم اوس دومره عام شوی دی، چې که هر څوك يو شی گران واخلي او ارزانه يې خرڅ کړي خلك ورته ملا نصرالدين وايي.

مونږ په خوله وايو، چې عقل بېل شی دی او د دنيا مال بېل شی دی، څوك به عقل لري مال به نلري، ځينو نورو سره به مال وي او عقل به نه وي، مگر په عملي ډول د هر چا عقل او بې عقلي د دنيا د گټې او زيان له مخې معلومو او په حقيقت کې گټې ته عقل وايو او تاوان بې عقلي يا حماقت بولو.

زمونږ په خيال او تصور کې دا نشي راتلی، چې ملا نصرالدين دا کار د دی دپاره کاوه، چې نرخ ارزانه کړي او خپل احسان په دغه تجارت کې پټ کړي، چې خريدار يې په سخاوت هېڅ پوه نشي او کرامت حماقت وگڼل شي.

که زمونږ گمان نېک او ښه وای ملا نصرالدين به مو د خير او فيض خاوند گانه او د هغه په عقل پورې به مو نه خندل.

هغه بل کال زمونږ په هېواد کې قحطي او گراني وه يوه لوی سوداگر له هرات نه ډېره غله کندهار ته راوړه او په خلکو يې د بازار له نرخه ارزانه خرڅه کړه، يعنې گټه يې ونکړه تاوان يې وکړ. دا کار هېچا د هغه په بې عقلي حمل نکړ او په اخبار ونو کې يې ډېره ستاينه وشوه، هغه ته چا ملا نصرالدين ونه ويلې، بلکې د خير او برکت خاوند يې وباله.

يو وخت زه د يوه شتمن سړي کره مېلمه شوم د هغه په کاله کې هر څه پاڅه شوه، مگر سوکړک يې نه درلود، د کاله خاوند څو غنمېې ډوډۍ خپلو همسايه گانو ته ولېږلې او هماغومره سکرگان يې راوړه.

ما ته دا معلومه شوه، چې دوی هره ورځ دغه راز تجارت کوي او پخپل کاله کې جوارۍ نه پخوي. دا سودا ما ته د خوارانو او غريبانو د پاره سودمنه ښکاره شوه او مرحوم ملانصرالدين راپه ياد شو.

زه دا جرئت نه شم کولی، چې دغه راز ښه کار احمقانه وگڼم. په کوم کاله کې، چې هر څه ډېر وي دغومره لږ تاوان هېڅ تاثير نلري.

بدايان له دغسې تظاهر نه يو مخصوص خوند اخلي، چې مونږ هغه نه دی څکلی. که دغه راز کار يو خوار او غريب وکړي حماقت دی، مگر د بدايانو د پاره صفت دی.

عقل او پوهه خوارانو او فقيرانو ته دا اجازه نه ورکوي، چې ډوډۍ په جوارې باندې سر په سر ورکړي او خپل حماقت ښکاره کړي، مگر بدايان په دغسې کارونو ښه ښکاري او څوک ورته ملانصرالدين نه وايي، بلکې حاتم طايې يې بولي. که خواران او غريبان له اسراف او تبذير نه کار واخلي ډېره لويه ناپوهي او نادانۍ ده، مگر بدايان په اسراف او تبذير د جود او کرم خاوندان گڼل کېږي.

دغه عقل، چې د خوار او غريب رهبري کوي د بډايانو دپاره نه دي په کار.

هو! عقل امسا ده، چې گوډ او ضعيف انسان ورته اړ دي، هغه چې د قوت او قدرت خاوند دي، دغه د ضعيفانو وسله ورته نه بڼايي، د عقل عينکې د کمزوري نظر بينايي زياتوي او د تېز نظر خاوندان يې کله کله د ډول او فېشن دپاره په سترگو کوي.

که څوک عقل او هوښياري لټوي د خوارو او غريبو په کور کې دي ولټوي زورور او بډايان له دغه شي نه بې نيازه دي.

تاسې يوه انسان يا يوه حيوان ته، چې څه نه وينې روند وپلې شي، مگر سيند او سيلاب ته روند ويل غلطه خبره ده. که څه هم په نااواره لاره روان وي او په سمه لاره نه درومي، دا ځکه چې دغه پرزېدل او جگېدل هغه ته څه هم په نااواره لاره روان وي او په سمه لاره نه درومي، دا ځکه چې دغه پرزېدل او جگېدل هغه ته څه زيان نه رسوي او بې سترگو هم ډېر گړندۍ تللی شي.

که مونږ د خپل هېواد په خلکو کې فکر وکړو هغه کارونه، چې ځينې زورور او بډيان يې کوي په عقل برابر نه دي، که مونږ يې وکړو بد ښکارو او ضرور وينو، ځکه زمونږ د عقل مخه نيسي، مگر زورورو او د قوت خاوندانو ته زيان او ضرر نه رسوي، ځکه يې عقل هم مخه نه نيسي او دغه د غريبانو ناصح د هغوی حضور ته لاره نلري.

د زورورو په مخکې عقل گونگ وي او ډېر مزخرف معلومېږي، هر څه چې بې ضرورته وي او احتياج ورته نه وي بد ښکاري او قيمت يې لږ وي.

که چېرې په انسان کې ډېره نيمگړتيا او کمزوري نه وای او عقل ته يې احتياج نه درلودای عقل او پوهې به دغومره قدر نه درلوده.

اوس پوه شوی؟ چې هر خوار او غريب سړی که ځان ته خپلې يا پڼې لږې غوندي گرانې واخلي او دوه يا درې روپۍ پکې وغولېږي هر څوک ورته احمق وايي. يو بډای که په زرهارو روپۍ په يوه شپه په قمار کې وبایلې احمق نه دی، هغه چې د ورځې د شلو يا دېرشو روپو په سگرتو او لگوي يا د سينما او تياتر په تشه ننداره پيسې ورکوي څوک ورته احمق نه وايي، مگر که يو مزدور يوه ورځ کار ونکړي او وزگار وگرزي احمق دی، ځکه چې بيگا ته په کور کې څه نلري او وږی پاته کېږي.

يو بډای گړندي موټر کې ډېر لږې ځای ته په ښکار پسې ځي په لاره کې ډېر تېل مصرف شي، د موټر کمانۍ ماته شي او تيار هم بچ کاندې، مگر د ښکار برابرې رانشي او پس له دوه درې شپو پنځه يا شپږ دانې زرکې له ځان سره کاله ته راوړي، چې دانه په سلو روپو هم نه پرېوزي. هغه ته څوک ملانصرالدين نه وايي، ځکه چې ژوند دغسې تفريح او پام غلطولو ته احتياج لري او د شوق او ذوق دپاره مال تاوانول نا پوهي نه ده.

کله چې یو بډای یوه بنکلی نفیسه تابلو په ډبرو روپو اخلي یا
ځینې انټیک او زاړه شیان د تش نمود دپاره په ډبر لوړ قیمت
رانیسي هغه بل، چې یو زور قلمي کتاب چې ذوق او صنعت پکې
خرخ شوی په گرانه بیه اخلي او د هماغه کتاب چاپي نسخې ډبرې
ارزانه لاس ته راځي، ته وایه چې دغه راز تاوانونه د څه دپاره
دي؟

که غرض معنوي استفاده وي هماغه معنی په چاپي کتاب کې
هم شته.

معلومه شوه، چې مال تاوانول د نامه او شهرت دپاره د شوق او
ذوق دپاره د هوا او هوس دپاره حماقت نه دی، صنعت دی او
ستاینه یې کېږي، مگر په دې شرط چې سړي خور او فقیر نه وي،
بډای وي او ډبرې پیسې ولري.
اوس خو به پوهیدلي یاست، چې احمق څوک دی او مونږ چا ته
احمق وایو؟

نوی درس

چیرته مې د چا په کوم کتاب کې ولوستل، استاد خپل شاگرد ته دا درس ورکاوه:

له خدایه ډېر خوښ او سه! چې ته یې بې هنر پیدا کړې او تا ته یې هغه استعداد درنکړ، چې یوه ورځ د خلکو دپاره لویه بلا درنه جوړه شي. ته په دې پوه شه، چې خدای ته هماغه څوک ډېر نږدې دي چې له ذوق او هنر نه ډېر لرې وي.

هغه تند او تېز فکر، چې زما په برخه رسېدلی دی ما ته په دنیا او اخرت کې زیان رسوي او زما اسایش خرابوي.

ډېر فکر کول ډېر بد مرض دی، چې په څو تنو پورې اختصاص لري که دا مرض خپرېدلی ډېر ژر به یې د بشر نسل تباه کړی و.

زه پدې ښه پوه یم، چې په ژور فکر او عقل کې د روح تباهي ده ژور فکر د بشر دپاره طبیعي کارنه دی.

همدغه شی دی، چې په سړي کې د عمل اقدام وژني.

هېڅوک هېڅ کار نشي کولی، ترڅو چې څه قدر تنگ نظره او

لنډ فکره نه وي تفکر د انسان دپاره ډېره لویه بد بختي ده.

هغه چې لږ فکر کوي یا هېڅ فکر نه کوي په دواړو جهانونو کې

کامیاب دي، مگر د ډېر فکر او عقل خاوندان هر چیرته او هر کله

له جسمي او روحي هلاکت سره مخامخ دي.

په رښتیا، چې فکر او عقل کې ډېر خباثت پټ دی.

پوهه او فلسفه په حقيقت کې پر ذهن باندې د شيطان استيلا ده. بشر په اصل کې يو احمق حيوان دی او د ده معنوي ترقي د ده د فکري اضطراب د پوچو اثارو نوم دی. هغه څوک، چې د نبوغ او قريحيې خاوند دی د معشرت په درد نه خوري او د معامليې خاوند نه دی. زه د فکر ازادي له هرڅه پورته گڼم هر څوک له ځانه خوابدي کوم، مگر خپل ځان او خپل وجدان خوشحاله ساتم.

درې کاله

يو کال موسم ډېرښه راغی بارانونه وخت په وخت پخپله موقع وشول، چې نه له ضرورته زیات و او نه کم. د زمیندارو فصلونو ته هېڅ زیان ونه رسېده او للمه ډېره ښه راغله دهقانان ډېر خوشحال وو، چې فصلونه ډېرښه دي او کال ډېرښه راغلی دی.

کله چې درمندونه تیار شوو خلك په رښتیا د غلې په چلولو ستړي شوو او په کورونو کې د غلې ځای نه و. په دغه کال په ملک کې ارزاني راغله او دغسې ارزاني چاپه خوب کې هم نه وه لیدلې. د غلې خریدار، لکه د انځرگل چا په سترگو نه لیده زمیندارو به تېل او مالگه په غنمو اخیسته او جنس بدلیده.

د زمیندارو په کور کې مړی نه و او ویريې و، دوی د پاک خدای په دغې مهربانۍ خوشحاله نه وو او د شکر په ځای به یې شکایت کاوه همدغه ناشکري وه، چې بل کال هغسې رانغی او غله بېخي ورکه شوه. ځینو ویل چې تخم هم په لاس رانغی او خروار په چارک ولگیده.

په دغه کال پر وطن باندي قحطي او گراني راغله هرڅوک به په غلې پسې لالهانده او سرگردانه گرزېده او د چا په کور کې د مړک لکۍ نه سپېره کېده.

زمینداران بیا خپه وو او ډېر افسوسونه یې کول، چې گرانې او قیمتي د دې کال وای او غله د پروسې کال، مگر دا اجتماع محاله وه او دغه کال هم په افسوس او ارماندو تېر شو دریم کال له دواړو کلونو نه مخالف راغی، یعنی د ځینو زمیندارو غله ډېره زیاته وه او د ځینو کښت ته زیان او ایت ورسېده، ځکه نرخونه جگ شوو، مگر قحطي نه وه د چاغله، چې ډېره وه او په گران نرخ یې وپلورله هغه له ډېرې خوشحالی په جامو کې نه ځایده او چا چې د خرڅون غله نه درلوده په کاله یې دغم کانی وړېدل.

زه دغه وخت په دې پوه شوم، چې مونږ ټول نشو خوشحالیدلی او په داسې حال کې واقع یو، چې که یو خوشحالېږي هغه بل به خپه کېږي، یعنی د ځینو خوشحالی د ځینو نورو د خپکان نوم دی د همدې لامله وایي، چې یو مړ نشي بل نه مړېږي.

د دنیا په بازار کې داسې سود نشته، چې پلورنکي او پیروونکي دواړه گټه وکړي، یعنی یو خپل مال گران خرڅ کړي او هغه بل یې ارزانه واخلي په کومه سودا کې، چې سود او زیان نه وي او خریدار یا خرڅوونکی یو هم ونه غولېږي یو هم نشي خوشحالېدلی که یو سپری خپل سل گون نوټ په شلو پنځه گونو بدل کړي په دغه تجارت کې خوشحالی او خپگان نشته، ځکه چې سود او زیان پکې نشته که یو په حساب کې وغولېږي، دی به خپه شي او هغه بل ته به خوشحالی پیداشي اوس پوه شوی، چې مونږ په څه خوشحالېږو او په څه خپه کېږو؟

که بنه فکر وکړو ایا د یوه گټه د بل د تاوان نوم نه دی؟ زما یو ملگری دومره شته او جايداد لري، چې جامه او ډوډۍ ډېر بنه ورسپري. کور لري، ځمکه لري، باغ لري، لنگه غوا ورته ولاړه ده، موټر يې شته او د هېچا پور وړی نه دی په بانگ کې يې هم پیسې پرتې دي او له هرې هوا بېغمه معلومېږي، مگر یو بل سړی له ده نه هرڅه ډېر لري او ځمکې، باغونه، کورونه او نغدې پیسې يې له ده زیاتې دي. هغه خپه دی، چې زه ولې دغه بل قدر ته جايداد نه لرم دا بل خوشحاله دی، چې له هغه نه يې جايداد ډېر دی. زموږ اکثره غمونه همدغه راز دي، چې د یو بل سړي له خوشحالی پیدا شوي دي او ډېرې خوشحالی هم شته، چې د نورو له خپګانه پیدا کېږي. دغه یو چې د زړه په جونگره کې اوسي دغه بل، چې په لوړه مانی کې استوګنه لري، دی د هغه جونگره ویني، ځکه خوشحاله دی هغه د ده قهر ویني، ځکه خپه دی که چیرې موږ ټول په جونګرو کې اوسیدلی یا ټول لوړو مانیو کې وای نه به جونگره کې د غم کوډۍ وه نه به لوړه مانی د خوشحالی ځای و.

که حقیقت ته ځیرشو، یو ګوډ پدې نه دی خپه چې ولې ګوډ دی، بلکې پدې غمجن دی چې ولې نور ده غوندې نه دي. هغه چې پر آس باندي سپور دی او نور يې په مخکې منډې وهي د آس په سپرلی دومره نه دی خوښ، لکه چې د نورو له پلې توب څخه خوند اخلي. دا وه زما د درو کالو مطالعه، چې ته يې په لږ ساعت کې مطالعه کوي. دغه لږه پوهه چې ته ورته په سرسري نظرګورې او ستا په نظر کې ډېره سادګي لري زما دپاره ډېره عمیقه فلسفه

ده زه په ډېره موده کې دغه حقيقت ته رسېدلای يم ته به په گړندي
گډاي کې يوه ځای ته ډېر ژر بې تکليفه ورسېږي، مگر هغه څه
چې په لاره کې يو پلې ويني ته يې پوره نشې ليدای ستا نظر په
دغه لاره ډېر ژر عبور کوي او کندي کېږي دا خوا هغه خوا نه
گوري. ستا سیر ډېر گړندی دی او په دغومره سرعت کې دقت او
تعمق نه ځايېږي.

قوي او ضعيف

د دنيا دود او دستور خو دا دی، چې زورور به کمزوري وهي او ضعيف به د قوي له لاسه په عذاب وي، مگر په کورونو کې د مينې او محبت تقاضا بل راز ده، هلته يو کوچنی ماشوم خپل مشر ورور په خپرو وهي او خاندي، يعنې له ټولو نه کمزوری په ټولو زورور دی.

ما ته دغه کورنی دود او دستور ډېر ښه ښکاري او له خدايه غواړم، چې د ارواج عام شي. پدې پوهېږم چې په هر کاله کې همدغه حال دی او په هره کورنۍ کې کوچنيان په لويانو زورور او زړور دي.

د گيرا او ترسا په کاله کې هم د کوچنيانو زور چلېږي او جوړ د ناجوړه په مخکې منډې وهي، مگر چې له کورونو نه د باندي وگورو، نو بيا قوي پر ضعيف مسلط دی. د دنيا طبيعي قانون همدغه دی، چې غتيان او لويان به په وړو او بيوزلو سوک او خپېره پورته کوي او د قوت خاوند به هېڅ تحمل او حوصله نلري. د دغه ظالمانه قانون د ماتولو دپاره، چې پاک خداى څه شی پيدا کړی هغه مينه او عاطفه ده.

د مینې او محبت په نړۍ کې ضعیف او کوچنی د لوی او قوي تر څپېرو لاندې نه دی، بلکې کوچنیان په لویانو حکومت کوي او د ورو پادشاهي ده.

مونږ بنځه عاجزه بولو، مگر مینې او محبت ډېر زورور او پیاوړي د دوی د خوښې او رضا تابع کړي دي.

څنگه چې په زړه زمانه کې دیوان د بناپېریو تابع وو او س هم د قوت او قدرت خاوندان د دغه ضعیف او لطیف جنس په مقابل کې ډېر ضعیف معلومېږي.

که عشق او مینه په مینځ کې نه وي، نو د دیو او بناپېری زور هېڅکله برابر نه دی او یو ماشوم هېڅ وخت د سپین رېږو په رېږه لوبې نشي کولای او نه د مشرانو پر اوږو سپریدلی شي. یوه ورځ یو ماشوم یو غټ سپری له لمنې ټینګ نیولی و او کاله ته یې په زوره بیوه هغه خپله لمن د ده له لاسه خلاصه نکړې شوه که څه هم د ده زور او د هغه زور برابر نه و د ماشوم مینې او محبت د ماشوم په پنځو کې دغه قوت ایښی و، چې یو لوی سپری یې ځان پسې رانېکوده او هغه هم ځان نشو خلاصولی.

که زما فکر صحیح وي، نو قوت او قدرت هماغه د پخوا زمانې دیو دی او مینه هماغه بناپېری ده، چې دیوان یې د فرمان لاندې وو.

که د مینې او عاطفې ماشوم د هر څنگه لوی سپری گروان ته لاس واچوي یا یې لمن ټینګه ونیسي څوک ترینه ځان نشي خلاصولی، ځکه چې دا قوت په ټولو قوتونو زورور دی.

زه مينه او عاطفه د زور او قوت په مقابل کې، ځکه ماشومان بولم چې زور او قوت ډېر پخوا پيدا شوي دي او انساني عاطف، انساني رحم او شفقت وروسته پيدا شوو، يعنې هماغه شان چې فرعون له موسى نه دمخه دنيا ته راغی، حيواني غرايز هم له انساني عواطفو نه ډېر پخواني دي او د عمر په لحاظ عواطفو ته کوچنيان ويلى شو، مگر دغو کوچنيانو ته پاك خداى هغه قوت ورکړي دى، چې فرعونيان ترينه په خوب کې هم وپرېږي او بد بد خوبونه وينې.

که څوک په دنيا کې د صلح او سلام غوښتونکي دي او غواړي، چې د ناروا او ظلم مخ ونيسي، نو يوه داسې اختراع په کار ده، چې د عشق او مينې له عنصر نه پکې کار واخيستل شي. دا اختراع د دماغ کار نه دى د زړه کار دى او د زړه توجه ته ضرورت لري. پدې باب کې ساينس او تخنيک ته رجوع نه ده په کار دا افتخار که هر وخت دنيا ته حاصلېږي، نو د شعر او ادب په لمن کې به وي او د زړونو په مملکت کې به پيدا شي.

بڼه گټه

قصاېې پرېږدئ له مېږو او پسونو نه بل شان گټه واخلي!
د وړيو له پوستکو نه پوستينو نه مه جوړوئ له وړيو يې بڼه
توکي جوړ کړئ. که تاسې وړين کالي واغوندئ پوستين ته څه
حاجت نشته.

هغه وخت، چې انسان نه پوهېده د مېږو او وزو پوستکي يې
اغوستل، کله چې انسانيت ترقي وکړه او شپون د رمې خاوند شو
پشمينه پوشي رواج شوه او د زاهد خرغه له وړيو نه جوړه شوه.
د مېږو او پسونو له غوښو نه د غرو لېوان او پرانگان استفاده
کوي او شپانه ترينه يوازې پي او وړي اخلي.
د وحشي او مدني انسان فرق همدغه دی، چې هغه د ونې بناخ
را ماتوي او ميوه يې خوري، دی ترينه يوازې ميوه ټولوي او ونې
ته زيان نه رسوي.

دا گټه بڼه گټه ده. د انسان گټه بايد همدغه راز وي.
د گټې بڼه او بده لاره بيژندل د انسان کاردی، گټه به کار او
زيار پاکېږي او بي کاره گټه بڼه نه ده.
د گټې لاره. چې هر څومره او بده وي هغومره بڼه وي.
هغه کسان، چې د نورو په تيارو درمندونو داړې غورځوي او د
گټې دپاره يې لنډه لاره غوره کړې ده لاسونه او پښې يې د تړلو
دي.

تاسې کونښن وکړئ، چې گټه له لرې ځايه راوړئ او د کار برخه پکې زياته وي. هغه چې د کلي په دکان کې سودا کوي او هغه چې له لرې ښاره سودا راوړي په متاع او بها کې يې ډېر فرق موجود دی.

تاسې پخپلو بڼو او بازانو د همسايه گانو چرگوري مه نيسئ!
د هوا مرغان او د غرونو زرکې او سيسۍ ونيسئ!
له نږدې ډنډونو څخه ناپاکې اوبه مه راوړئ، لږ لرې لارشي له هغه سيند يا له هغې چينې نه رڼې او پاکې اوبه راوړئ، چې رنگ او خوند يې ډېر ښه دی.

دا ښه گټه نه ده، چې يوه روپۍ په دوو روپو ورکوي او خوشې په خوشې د گټې خاوندان شي.

گټه بايد په غيرې مستقيم ډول وي او کار په کې ډېر دخل ولري.

په مستقيم ډول هېڅوک څاره او پارو د غلې په کندوانو کې نه اچوي، مگر هغه غله چې له همدغه ناپاک جنس څخه د کار په وسيله پيدا کېږي پاکه او حلاله ده. لنډه دا چې بې کاره گټه که په غلا وي، که په سوال وي، که په زور وي انسان ته نه ښايي او هغه گټه، چې په کار او زيار پيدا کېږي ډېره ښه گټه ده. ښه کار او ښه عمل د خدای په دربار کې ډېر قدر لري او په مثالونو خرڅېږي.

د اختر په ورځ

د اختر په ورځ ځينو کورونو ته لارم، چې د بنایست او بنکلا پکې هېڅ نیمگړتیا نه وه او له ډېرې خیالورې ناوې نه یې هم ډول او سینگار زیات معلومېده.

د کور په نقشه او هندسي شکل کې د جمال مظاهر له ورا معلوم وو، رنگ امېزي په ذوق او سیلقه برابره وه.

د کور پردې ډېرې بنکلې وې.

قالینې، میزونه، چوکۍ او هر څه ډېر نفیس او بنکلي معلومېدل.

راز راز میوې به په بلوري لوبڼو کې ایښې وي او بې له اشتها نه د بل شي نیستي نه وه.

د ثروت او غنا ټولې کرشمې موجودې وې.

عېش او نعمت، لکه د سید محمود پاچا لټان له دغه کاله څخه نه وتل که د دنیا جنت ورته ووايم، څه ډېره مبالغه به نه وي، مگر دومره فرق و، چې ډېرو غټو گنهکارو ته یې ور بېرته وو او ساده مسلمانان نشو ورتلی.

هلته ما ته دا فکر پیدا شو، چې مونږ ولې هغو کورونو ته نه ورځو، چې دغه راز شیان پکې نشته او یوازې همدردی او انساني عاطفه سپی ورولي کله، چې له دغه کاله په خبرو راووتم،

نو فکر مې وکړ چې چا ته ورشم او څوک ووينم په دې کې يو فقير وطن دوست سترگو ته ودرېده، چې نس يې وړې، مگر سترگې يې ډېرې مړې وې، په کور کې هېڅ نه و، مگر په زړه کې يې د وطن مينه او د خدمت ارزو ډېره زياته وه.

زه، چې د هغه دروازې ته ورسېدم پنځه تنه نور هم په دروازه کې ودرېدل د کور خاوند د دروازې په ټکولو راوت او له مونږ سره يې په ډېره مينه روغې وکړ، د هغه له وضع دا معلومېده، چې له مونږ سره پخپل کور کې کښېناستو ته نه دی جوړ او غواړي، چې خبره په ولاړو پښو خلاصه شي، مگر زمونږ زړه غوښتل چې څه شېبه ورسره کښېنو ده او د ده له حاله ځان ښه خبر کړو.

هغه له ناکامه مونږ خپل کاله ته بوتلو، د کاله په مخکې يوه زړه چوکۍ او يو زوړ شکېدلی کټ پروت و، چې خاص د مېلمنو دپاره و او بې له مېلمه څخه يې د يوه پوزې تحمل هم نه درلود. مونږ دوه درې تنه د کټ په بازو گانو کښېناستو او نور په خاورو کښېناستل، څو دقيقې چې تېرې شوې هغه مونږ رخصت کړو او نور يې نه غوښتل، چې خپل اشنايان په سپېره ډاگ کښېنوي.

پدې کاله کې د اختر ورځ، لکه د روژې ورځ داسې وه او په تمامه معنی د يو غريب سړي کور و. د ده د دروېشانه ژوند او صبرو قناعت ماته ډېر معظّم او محترم ښکارېده او له ځانه سره مې ويل هغه افتخار، چې د دې کاله په برخه رسېدلی دی هغه بل کور ترينه محروم دی هلته که غنا او ثروت خپل زيب و ذينت ښيي

دلته تقویٰ او پاکنفسی خپل شهامت څرگندوي او قلندرانه
استغنیٰ سترگو ته ودرېږي.

دا هغه سپری دی، چې د یوه ستر شرکت لویه سرمایه یې په لاس
کې وه او کله به یې دوه لوی ریاستونه په اختیار کې و.

که چیرې ده ناجایزه استفاده کولی یا یې جایزه استفاده هم پوره
کړی وای نن به دغسې نه و او د ده د کوټو فرش به د نیستی باد
دومره ژرنه وای وړی، مگر گورئ چې پدې سپرې باندې زړه ونه
سپزئ او په حقارت ورته هېڅکله ونه گورئ. زه هم دا حال د دې
دپاره نه لیکم، چې د چا توجه ورته جلب کړم، ځکه چې دې دنیا ته
په حقارت گوري او له ده سره د بې نیازی غرور ملگری دی.

د ده په نظر کې خپله تقویٰ ډېره درنه معلومېږي. دی ځانته په
ډېر درانه نظر گوري او نورو ته هم ډېر دروند ښکاري. مونږ باید
په هغه چا زړه وسيزو، چې له ډېر مال او دولت سره هم ځانته دغه
حيثیت او شخصیت نشي پیدا کولی، یعنې په لوړ مقام کې
خلکو ته ټیټ معلومېږي او په ډېر لوی کور کې هر چا ته وړوکی
په نظر ورځي. څوک عزة النفس لري او د خلکو په نظر کې د
شخصیت خاوند دی په هغه زړه سوی نه دی په کار.

خرقه پوشو په خرقه کې دي موندلي

هغه حظ چې په دنیا کې دنیا دار کا

خاني لاره

په موټر کې سپاره وو، يو خانزاده غوندي سړی هم په موټر کې ناست وو، د تېر وخت زړې قصې يې کولې. هغه وويل: پخوا موټرونه نه وو، مونږ به په آسونو سواره وو، نوکرانو به مو په مخکې منډې وهلې. هغه وخت خان او غريب معلوم و، خانزاده او د اب سړی پېژندل کېده، عام او خاص يو رنگه نه و. اوس هر سړی په موټر کې سپرېږي او نوکر د بادر له څنگه ناست وي.

چې موټرونه راغله او غريبان پکې سپاره شوه، خاني لاره او باداري بې رونقه شوه. د خان قصه ډېره اوږده وه، خو د مطلب ټکی دا و، چې خاني لاره، ځکه چې خواران او غريبان په موټرو کې سپاره شوه.

یوازي

ماشومان، خوانان، سپین ږيري د پسرلي مېلې ته روان وو. زه هم له دوی سره لارم او په ډېرو گڼو خلکو کې ننوتم. هلته د پښې د اېښودو ځای نه و او بې حسابو مخلوق راغونډ و، نه پوهېږم چا له ما نه پوښتنه وکړه، چې ته یوازي یې که څوک درسره شته!

ما وویل: زه یوازي یم.

همدغه وخت زه د یوازي په معنی پوه شوم او دا راته معلومه شوه، چې په ډېرو گڼو خلکو کې هم سړی ځانته یوازي ویلی شو.

فاتح

سکندر له ډېر قوت او ډېرو لښکرو سره ښار ته راغی، د ښار له خلکو سره یې څو ځله زورور جنگونه وکړه. له دواړو خواوو نه ډېر خلک ووژل شوه، ډېرې وینې تویې شوې، ډېرې ککړۍ تر پښو لاندې شوې، وروسته له ډېرو جگړو هغه د مرو په سرونو پښې کېښودې او د لوی فاتح په حیث ښار ته ننوت.

دی ډېر په قهر و. ده غوښتل چې ښار لوټ کړي او قتل عام جوړ کړي، مگر دا کار ده ونشو کړی، ځکه چې په ښار کې یو پټ قوت موجود و، چې ده ورسره مقابله نشوه کولای. دی چې ښار ته ننوت په یوې ډېرې ښکلې پېغله یې سترگې وښتې او په یو ځل لیدو یې زړه بایلود.

څوک، چې بې زړه شي هغه بیا جنگ او جگړه نشي کولی، ځکه ده هم له خپل ټول قوت او قدرت سره ځان دغې پېغلې ته وسپاره. دغه لوی فاتح، چې عشق او مینې په پنځو کې گېر شو بل راز شو او د خپلې معشوقې د خونې دپاره یې د ښار د خلکو خدمت ته ملا وتړله.

دغه وخت دا معلومه شوه، چې دی فاتح نه و فاتح بل څوک و. دی په دې نه پوهیده، چې په ډېر زور او قوت خپل ځان یوه قوت

او قدرت ته سپاري، چې له سلطان او شهنشاه نه د خلکو
خدمتگار جوړوي.
په رښتيا، چې د عشق مقام ته رسېدل هم څه اسانه کار نه دی او
د ښکلا په دربار کې پادشاهي هم په تعظيم او احترام سرټيټوي.
هلته محمود د اياز تابع دی او سکندر هم په يوه نظر بل راز
کېږي او قهر و غضب خپل ځای مینې او محبت ته پرېږدي.

لباس

بدرنگه خیاط وه، مگر کاری بی بنایسته و او کالی بی ډېر بنه گنډل. د فېشن خاوندانو خپلې درېشۍ په بل چا نه جوړولې، هر چا به ویل چې فلانکی ډېر بنه خیاط دی، د ده په شان لباس بل څوک نشي جوړولی.

دغه هنر په دغه سړي کې ډېر غرور او تند خوي پیدا کړي و، یعنې څومره چې د ده څېره سپۍ وه هغومره یې خوی هم سپی و، مگر دغو دوو سپو د چامخه نشوه نیولی او د خلکو هجوم په ده باندې ورځ په ورځ زیاتېده، ځکه چې صفت او هنر په ده باندې د بنه خیاط نوم ایښی و.

که دا سړی له دغې ناشولتې څېرې او خپل بد عادت سره بنه خیاط نه وای، له ده نه به بد بخته انسان بل نه و یا به دی هغه وخت د بنه سلوک او بنه خوی خاوند او سیرت به یې بل راز و، یعنې بنه خیاط به نه و بنه سړی به و، مگر اوس د ده هنر او کمال بنه خوی ته ضرورت نه لري او د ده په بد خوي او بده څېره یې ډېره پرده غوړولې ده، ځکه هر چا ته بنه ښکاري او هر څوک ورته په قدر او عزت گوري. فن او صنعت ډېر ښکلي شاگردان د ده لاس لاندې کړه او د ډېرو ښکلو د قد او اندام اندازه اخلي. زه دغه خیاط په دې حقیقت ډېر بنه پوه کړم، چې د انسان حقیقت په صنعت او هنر پتېږي، ځکه دغه سړی د خلکو په نظر کې محبوب دی او هر څوک یې د زړه ساتلو کوښښ کوي. همدغه شان چې یو بدرنگه مخ له بنایسته پلو لاندې پټ دی او د هر چا نظر ځانته را کاري. دا خیاط هم د بنه لباس په

جوړولو کې پټ دی، چې څوک یې حقیقت ته نه گوري کار او لیاقت ته یې گوري.

د ښه لباس اغوستل، خو په ځای پرېرېده جوړل یې هم د غومره اثر لري، چې بد ښه کولی شي.

لباس په لومړي وخت کې د ځان پټولو دپاره جوړ شو، چې پخوا یې ښایست هم پټاوه او د ښکلا مخه یې نیوله خو وروسته پخپله دومره ښکلي شو، چې د انسان اصلي او حقيقي ښایست یې له هر چا هېرکړ او د تاوس ښو کار ترینه واخیستل شوه.

د انسان لباسونه د پریزیاات او خورازه دي، چې ځینو ته مونږ د لباس په نظر نه گورو، هغه ښایست او ښکلیتوب چې د انسان په خپره کې وینئ، له یوه لباس نه زیات قیمت نلري که څه هم په دې پر جگ نرخ خرڅېږي او له انسان نه یې قیمت دېر لوړ شوی دی.

په دغه قیمتې لباس کې هم د انسان عیبونه پټ دي او ستا دا عیوب دا ښکلي پرده د ستر دپاره د انسان په معایبو اچولې ده.

هغه، چې مونږ ورته خوبان وایو او دېر ښکلي په نظر راځي مونږ پرې زړونه بایلو او عشق ور سره لرو، مگر په دې نه پوهېږو، چې څومره بد خویونه او ناکاره عادتونه په دغه ښکلیتوب کې پټ دي. که دا خبرې او عادات په بل چا کې وي دېر بد ورته گورو، مگر دلته د صورت ښایست د سیرت عیب پټ کړی او په همدغه وجه د لیلی سپی د مجنون په نظر کې ښاغلی دی. د همدې لامله د معشوقو جفا له وفا نه ښایسته ده او د ښکلو ظلم او ستم ظالمانو ظلم غوندې بدرنگه نه دی.

مونږ علاوه په دغو ظاهري لباسونو معنوي لباسونه هم ځانته پيدا کړي دي، چې يو له بله پکې ځان پټوو او په دغه وسيله خپل حقيقت له پوهانو او هونبنيارانو نه هم پټ ساتلی شو.

د دغه لباس نوم پوهه او هونبنياري ده، چې د علم او معرفت په نامه يادېږي.

هغه چې زمونږ په نظر کې عالم، فيلسوف يا اديب او هنرمند معلومېږي د هغه عيبونه د علم او پوهې د پردې لاندې پټ دي، چې مونږ يې ښه نه وينو يا يې ډېر ښه وينو او نقص راته کمال معلومېږي. څنگه چې فصاحت او بلاغت کله حق ناحقه کوي او غلط صحيح ښيي د فصاحت او بلاغت خاوندان هم له ډېرو عيبونو سره زمونږ په نظر ښاغلي ښکاري او اصلي حقيقت يې رانه پټ دی.

هو! د جمال او کمال خاوندان او د علم او معنی صاحبان د ډېرو ښکلو او ښايستو پردو تر شا پټ دي، چې مونږ يې اصلي ښه نه شو ليدلی.

د منطق او بيان خاوندان خپله بدې هم ښکې ښودلی شي او د بل ښکې بدرنگولی شي.

د دې عصر سحر او جادو په دغه ډول زمونږ په سترگو او نظر لوبې کوي.

ډېر وخت په کار دی، چې انسان طلسم هم مات کړي او حقيقت ته ورسېږي يا له يو بل طلسم او بل سحر سره مخامخ شي.

مونږ اوس انسان نه وينو يا د انسان رنگ او صورت وينو يا يې په وينا او خبرو کې گورو، که ډېر وړاندې لار شو، نو کار او هنر کې يې وينو.

د انسان حقيقت صورت نه دی، پوهه نه ده فصاحت او بلاغت نه دی. په کار او صنعت کې هم د انسان فطرت او نفسي کيفيات څوک نه شي ليدای.

دا ټول شيان د انساني حقيقت د پټولو او بڼه بنسودلو رنگ رنگ لباسونه او حجابونه دي. د انسان غرايز او خوبونه د انسان اصلي حقيقت دی، چې ډېرې پردې يې په مخ پرتې دي. انسان پس له مړينې په قبر کې هم بې پردې نه شي او سپدلی او چپرته، چې دی نه ځان وينې او نه بل وينې بيا هم بايد په کفن کې پټ وي، ځکه چې د ده ټول عزت او حرمت په دې کې دی، چې بې پردې نه شي او څوک يې بې پردې ونه وينې.

هغه انسان، چې په عبادت کې يې ریا پټه ده، په هونبيارۍ کې يې شيطنت پټ دی او سخاوت يې هم د يوه داسې پټ تجارت نوم دی، چې له گمرکي محصولاتو نه هم معافيت لري، هغه ترقيامته له نورو نه ځان پټولی شي.

دا ستر، لکه د بنځو حجاب او حيا هغه شی نه دی، چې د مدنيت او تجدد شمال يې له مخه لرې کړي. په دغه ستر ډېر بې پردې خلک هم ډېر ټينگ دي.

چېرته، چې د نن جامې ډېرې لنډې شوې دي او خلک د صورت بريندولو ډېر هوس لري، هلته هم د انسان سيرت او حقيقت په ډېرو پردو کې پټ دی.

په انسان کې ځينې داسې ضعيفې جنبې شته، چې له ډېرې حيا نه خپل خاوند ته هم ځان پوره نه بښي او انسان ورته له ډېره خجالته سم

نه شي کتلی، همدغه سبب دی چې هر څوک خپل ځینې شيان هېروي او خپلو عیبونو ته داسې اصلاحي رنگونه ورکوي، چې په خپل ځان بې گمان بل راز شي او خپل شعور هم وغولوي. نن د انسان څېره په تلویزون کې له ډېر لرې ځایه ښکاري، مگر د انسان معنوي څېره او باطني تصویر دومره پټ دی، چې سړی په خپله خپل ځان پوره نه شي لیدلی، بلکې خپل عکس د نورو په نظر کې ویني. که چا ته چا ښه ویل هغه ځان ښه گڼي او خوشحالیږي، که خلکو څوک بد وگانه له بدو خلکو سره په زندان کې لوېږي، که څه هم یوسف یا سقراط دي. همدغه وجه ده، چې له ډېرو خلکو نه د ستایونکو په ستاینو د متملقینو په منطق ځانونه ورکېږي او خپل ځان بل شان ویني. د همدغې اغیزې په سبب اوس د ځینو رنځورانو علاج په خبرو کوي او ډاکټران ورته وايي، چې ډېر ښه یې او هېڅ مرض درکې نه شته، یعنې د دغه دروغو شاهدي ناروغ هم ښه کولی شي او یو طبي علاج گرځیدلی دی.

زه دا منم، چې په دنیا کې ښه او بد شته، مگر د ښو او بدو په پېژندلو کې دومره سودايي شوی يم، چې دغه تمیز رانه ورك غوندې دی. کیدای شي، چې مونږ ډېرو کسانو ته په دروغو ښه ووايو او هغه ښه شي یا ډېر ښه بد گڼو او هغه بد شی، چې زمونږ ښه او بد زمونږ د تصور او تفکر نومونه دي نه د حقایقو. مونږ هغه چا ته ښه وایو، چې زمونږ ښه او بد زمونږ د تصور او تفکر نومونه دي نه د حقایقو. مونږ هغه چاته ښه وایو، چې زمونږ په ذهن او نظر کې ښه وي نه دا، چې په خارج کې ښه وي یا بې حقیقت ښه وي

مونږ څومره او څو زړه کاله پخوا هم د بنسو او بدو په نامه ځينې
شيان له ځينو نه بڼه گڼل او اوس هم بڼه او بد يو راز گڼو، بنيايي چې
بد بڼه وگڼو او بنسو ته بد ووايو، په همدغسې تمیز ځان له بې تمیزی
نه وژغورو.

مونږ ظلم بد گڼو او عدالت خو بنسو، مگر ځينې مظالم راته د
عدالت په څېر بنسودل شوي دي او ډېرو بدو خلکو راته ځانونه بڼه
بنسکاره کړي دي، يعنې منطق او استدلال، ریا او تذویر، شعر او
ادب، عقل او فلسفه، عرف او عادت، سياست او تمدن، کله له
سمې لارې نه اړولي یو او زمونږ په شعور او احساس یې هر راز لوبې
کړې دي. دا کار هر کله او هر چیرته پوهانو او د هنر خاوندانو کړی
دی، احمقان او ساده گمان خدای له دغسې سترو گناهانو نه ساتلی
دی، د هغوی اغراض او مطلب دومره لوڅ دی، لکه د متمدنو خلکو
مېرمنې، هغوی د حقایقو په پتولو کې ډېره لږه برخه لري او ژبې یې
له زړونو سره ډېر غدر او خیانت نه کوي. هلته دوستي او دښمني،
گناه او تعدي ظلم او رحم ځان بل راز بڼيې.
ریا او ټگي د هغوی کاله ته ډېره لاره نه لري.
هلته د صداقت ځای سیاست نیولی دی.
هلته خلک ډېر لباسي خلک نه دي او په ډېر ساده لباس کې ژوند
کوي.

خيرات

دېر غټه سپي مړ و او په بدرگه کې يې دېر پسونه، غويان او چرگان حلال شو، دا خيرات دېر لوی او زورور خيرات و، چې د شاهانه مېلمستيا رنگ يې درلود. د خيرات د انتظام دپاره دېر خلك مقرر وو او دېرو بڼو اشپزانو پخلى كاوه، د خداى د رضا دپاره راز راز نعمتونه او هر رنگه طعامونه تيار شوه، خلك لکه مېلمان په ټکتو را وبلل شوه او د هر چا ځاى معلوم و، هغه چې په گړنديو گاډيو کې راغلل دننه قصر ته ننوتل. د خانانو او ملکانو دپاره بېل ځاى و، مامورين او ميرزايان گوينې ناست وو.

د سوداگرو او زميندارو دپاره بل ځاى جوړ شوى و. هر چا ته د هغه په اندازه برابره ډوډۍ راتله. د هر چا درجه او مرتبه معلومه وه. د عامو وگړو دپاره غټې وريجې وې او له معتبرو نه بېل ناست وو.

د سوداگرو او زميندارو دپاره بل ځاى جوړ شوى و. هر چا ته درجه او مرتبه معلومه وه. د عامو وگړو دپاره غټې وريجې وې او له معتبرو نه بېل ناست وو.

خینې خواران او فقیران که څه هم وړې پاتې شوه او چا هلته
پرې نښودل، مگر د اب او عزت خلك په ډېر ښه شان عذر شوه او
د زورورو قدر او عزت پوره شو.

د دې خیرات قصې تر ډېره وخته کېدلې! هر چا به ویل، چې ډېر
زورور خیرات و، ډېرې پیسې پکې ولگېدې.
هلته یوړوند او یو شل ناست و هغوی وویل: افسوس، چې
زمونږ څه پکې نه وه او مونږ هلته چا پرې نښودو.

د زیارت ډیوی

د جمعی مبارکه شپه وه، خلك زیارت ته راتلل او شمع به یې بلولې، ځینو به په خاورینو ډیوو کې تېل اچول او ډیوی ټولې د زیات په اروا بلې وې. زه چې کور او کلي ته راغلم په کلي کې د غریبانو کورونه تیاره وو، هغوی تېل نه درلوده، ځکه په تورتم کې ناست وو.

څوک چې په ثواب پسې گرځېده ټولو د زیارت ډیوی ولگولې او د خوارانو غریبانو له حاله ناخبره وو.

هو! د غریبانو په کورونو کې تیاره وه، ځکه چا نه لیدل.

په دوی باندې یوازې د خدای نظر و او بس.

د دوی ډیوی دې خدای ولگوي، مونږ به د زیارت ډیوی بلوو.

د مزار لوحه

کور په کور او کلي په کلي به گرځېدمه او د خدای په نامه به
مې څه غوښتل چا به یو موټی ناپاکه غله راکړه او چا به سوې
ډوډی راکوله.

ډېرو کورونو به جواب راکاوه او ځینو به په دروازو کې هم نه
پرېښودم.

څو ورځې دیوه او بل له درگاه نه وړي او بېنوا راغلم.
هېچا هېڅ رانکړه له ټولو خلکو نه مې زړه بد شو دنیا ته مې په
کرکه وکتل، خدای ته مې رجوع وکړه او په دغې کوټنۍ (قبر) کې
پرېوتم.

هغه چې زه به یې په دروازه کې چا نه پرېښودم اوس ماته لاس
په نامه ولاړ وي له ما نه څه غواړي.

زما په نامه زما کوټنۍ ته هرڅه راوړي او د خدای په نامه
خوارانو او غریبانو ته سوې مړی هم نه ورکوي.

لیاقت

یوه وویل: دغه مدیر د وزارت لیاقت لري او هغه وزیر بی لیاقته لوړ مقام ته ختلی دی. زما ملگری په دې خبره هماغومره خوشحاله شو، لکه زه چې خپه شوم.

ما ویل: لیاقت باید دومره بی قدره نه شي. هغه ویل: د یو مملکت د ترقی او لوړتیا دلیل همدغه دی، چې لیاقت پکې ډېر قیمت ونه لري، چېرته چې علم او پوهه ډېره ترقی وکړي، هلته بیا ډاکتران او پوهان ځان ته کار او ډوډی نه شي پیدا کولی او د لوړو شهادتنامو خاوندان یا وزگار گرځي یا چېرته تپیر او گازرې خرڅوي.

په مترقي هېوادونو کې یو پولیس او ډرېور هم لوړ تعلیم لري او یو دهقان د کرهڼې په کار کې زمونږ له رئیس زراعت نه ډېر پوه معلومېږي. دلته چې لیاقت ډېر لږ دی او له لږو خلکو سره دی، نو یو سړی په لږ غوندې پوهه خدای نظر خان شي او لوړ مقام ته وڅېږي. زه په دې اړماند یم، چې زمونږ په هېواد کې هم لیاقت ډېر ارزانه شي او له خارج نه یوه عالی شهادتنامه راوړل څه ډېر قیمت ونه لري.

زه به هغه وخت ډېر خوښ یم، چې یو سړی د وزارت لیاقت ولري او په ډېره ټیټه رتبه کار وکړي. زما ملگری د خبرو په چل ډېر نښه

پوهېده او د بل خوله کې يې خبره وچوله، ما ته د څه ويلو موقع
ډېره لږه پيدا كېده، هغه ماته ايله همدغومره وويل:

زه پدې نه يم خوابدې، چې يو مدير د وزارت لياقت لري او
وزير نه دى، ځكه چې وزارتونه هر چېرته لږ دي او لايق كسان بايد
په هر ځاى كې دومره ډېر وي، چې هر يوه ته مديريت هم ونه
رسېږي، مگر دا بله خبره كه رښتيا وي، چې يو سړى بې لياقته
لوړ مقام ته ختلى دى، په ډېرې خوابدې ارزى او د لياقت په
دغسې بې پتۍ په سرو سترگو ژړل په كار دي كه چېرې د دنيا
ټول كارونه د لايقو خلكو په لاس كې وي او ځينې لايق او
وركسان وزگار پاته شي يا دهقاني وكړي څه بده خبره نه ده.

هغه ويل: زه نه پوهېږم، چې ته لياقت څه ته وايي، ځكه چې
سياسي او اداري لياقت، لكه د بوډۍ ټال مختلف رنگونه لري او
يو هوايي نمايش ورته ويلى شو.

دا لياقت، لكه علمي او فني لياقت يو ټاكلې او معين شكل
نلري، چې هر وخت او هر كله هر چا ته يو شان ښكاره شي او ټول
ورته په يوه نظر وگوري، چې عملي، فني لياقت، سياسي او
اداري لياقت، اخلاقي او روحي لياقت يو له بله فرق لري او دغه
ټول لياقتونه په يوه سړي كې ډېر لږ لېدل كېږي.

دلته كار نه دى، چې مونږ له هر سياسي او اداري شخص نه د
اخلاقي لوړتيا انتظار ولرو يا ترينه علمي او فني لياقت وغواړو.
د يوه سياستمدار او اداره چي سړي لياقت دا دى، چې خلكو ته
ځان او جهان په بل راز وښيي او څه، چې ځانته روا گڼي د نورو

دپاره يې ناروا وگڼي، يعنې په خپله هره شپه قمار ووهي او نورو جوارگرو ته سزا ورکړي، د بزم په مجلس کې هر څه وکړي او په نورو باندې ټنگ ټکور ودروي.

ده ويل: ما د خپل ماموريت په وخت کې خپل لوی لوی امران وليدل، چې د مطبوعاتې چارو په باب يې ما ته هدايتونه را کول، مگر دغه کلمه يې (مطبوعاتي) ليکله. د اخترنو په ورځ به يې پخپلو رسمي نطقونو کې د عدالت گستر په ځای رعيت گستر ويلې.

ښه مې په ياد دي، چې يوه ورځ چاد ده دپاره مېلمستيا کړې وه، چې هر څه ډېر زيات و، مگر د کيفيت په لحاظ يې مزه نشته. زمونږ آمر، چې ډېر لوی کاردار و، مگر د کم او کيف په معنی ښه نه پوهېده، هغه ته وويل چې: (کميت نگو کثرت بگو) زه دغه وخت پدې پوه شوم، چې اداري او سياسي اشخاص علم ته ډېر احتياج نلري، دوی پخپل قوت او قدرت لوړ مقام ته رسېدلی شي او پوهه د لاس لاندې خلکو دپاره ډېره په کار ده.

ما ته دا معلومه شوه، چې علم عادي لياقت دی او قوت د فوق العاده لياقت نوم دی، په فوق العاده لياقتونو کې ځينې هغه لياقتونه هم داخل دي، چې هر څوک يې نشي ليدای او بلا تشبه له سحر او ساحرې سره شباغت لري، چې زرنګي، چالاګي، خود نمايي او عوام فريبې ورته ويل کېږي او د چانس او تصادف برخه پکې زياته ده.

کوم قوت او قدرت چې د اداري او سياسي کسانو په برخه رسېدلی دی، هغه د يوه روحي تاثیر په وجه د فوق العاده لياقت رنگ پيدا کوي او د جلال او عظمت په رڼا کې ډېر معمولي لياقتونه فوق العاده معلومېږي.

که ښه فکر وکړو او ونه غولېږو، نو لياقت او کفايت د زور او قوت دوهم نوم دی او علمي يا فني لياقت به هر وخت په هر ځای کې د قوت او قدرت تابع دی.

افلاطون او ارسطو که په هر ځای کې وي د سکندر لاس لاندې به وي او سقراط به په زندان کې د زهرو کنډول په سر اړوي.

هغه کسان، چې اوس په مدني دنيا کې د ديموکراسۍ په اساس دارا په کثرت لور مقامونه نيسي هغه په علمي لحاظ نه وي، بلکې له ځينې نورو نه يې لياقت ښکته وي. په اخلاقي لحاظ هم دوی په نورو څه تفوق نلري، مگر په يوه ساحرانه قوت له خپلو حريفانو نه ميدان وړي او په ځينو وسايلو يا غولونکو شيانو عمومي توجه ځانته راگرزوي.

دا د منلو خبره ده، چې ځان د خلکو په سترگو کې ښه ښودل او لور مقام ته رسېدل ډېر ځله د خلکو د غولولو او ځان بل رازښودلو نتيجه وي او ډېر لږ کسان دي، چې د يوه حقيقي لياقت په مرسته يوه مالي مقام ته رسېږي او په اخلاقي فضايو په عالم کې مجبوريت پيدا کوي.

يو اجتماعي عالم د خپل علمي تحقيق په رڼا کې وايي:

هغه څوك، چې په رښتيا له ټولو اجتماعي عیبونو، يعنې له خود پرستۍ له تعصب، له خطا كارۍ او له ریا او دروغو نه خلاص وي، له اجتماع سره به هېڅكله موافقت ونه كړي او هر گوره انزوا به اختيار كړي. كه دغه خبره رښتيا وگڼو، نو هغه لياقت چې خلك يې خونبوي او په خلكو اغيزه لري بله قیافه پيدا كوي او داسې مثال لري، لكه چې يو بدرنگه مخ په ډول او سينگار بنايسته وښودل شي. همدا سبب دی، چې ځينې بدرنگه مخونه خلكو ته ښه ښكاره كېږي او ځينې بنايسته مخونه، چې د حيا او عفت په پرده كې پټ دي د چا توجه نه جلبوي. لياقت كله كله يو لوړ برج له ډېر لرې ځايه نظر جلبوي، مگر هېڅ پكې نه وي او بې له نموده نور څه نلري. كله لكه وړانه كندواله گنجدونه پكې وي او څوك يې نه وينې. ما دغه راز ډېر مختلف او متضاد لياقتونه ليدلي دي او پوهېږم، چې هر لياقت ښاغلي نه دي. ډېر خلك دا هم لياقت بولي، چې سپرې قلیه روپۍ په بازار كې وچلوي او په يوه روپۍ د دوو روپو مال واخلي، ځكه په لياقت باندي ډېره ښه عقیده نلرم او ډېر ځله راته دغه متاع، لكه د غلا مال كه هر څومره قيمتي وي ارزانه او بې قيمته معلومېږي.

کوچنیان

زه نه پوهېږم، چې مونږ ولې کوچنیانو ته په کوچني نظر گورو،
یعنې ولې ځانونه لوی گڼو او دوی کوچني بولو؟ ښایې چې په دې
خبره زه ساده غوندې ښکاره شم او زما دغه خبره د کوچنیانو خبره
وي، مگر څه وکړم؟ زه په رښتیا تر اوسه ښه نه یم پوه شوی، چې
لوی څوک دی او کوچنی څوک دی؟ ځینې کسان چې د لویوالي
دعوا کوي او ځانونه لوی گڼي ما ته کوچني او واړه په نظر راځي.
ښایې د دې سبب همدا وي، چې زه په خپله کوچنی یم. د یو
کوچني ماشوم ځمکه او اسمان هم ډېر لوی نه وي او لمر او
سپوږمۍ ورته یو ټیکلی ښکاره کېږي، د دنیا لکونه او کروړونه
هم د ماشومانو په نظر کې له څو شلونه زیات نه دي او هر څه کم
په نظر ورځي. پاته شوه دا بله خبره، چې کوچنیان زما په نظر کې
خدای ولې لوی کړي دي او زه څله هغه چا ته په لویوالي قایل یم،
چې نورو ته واړه معلومېږي. دا هم بې دلیل نه ده زه په ماشومانو
کې ځینې داسې لوی خویونه او ستر صفتونه وینم، چې هغه
(ستاسو په اصطلاح) په ډېرو لویانو کې نشته. هغه کسان، چې
لویي لري او ځانونه ورته لوی او زورور معلومېږي د خپلې کینې
او بغض په مقابل کې ډېر کمزوري دي.

که زه او ته هر څه لوی شو او قوت ومومو په خپلو غلیمانو رحم نه شو کولی په زورورو باندي قهر او غضب ډېر زورور وي، مگر ماشومان دغه راز نه دي، د دوی په زړونو کې که کله عناد او کینه پیدا شي ډېر ژر یې محوه کولی شي او یوه شېبه وروسته له هغه چا سره مینه کوي، چې یو ساعت دمخه یې ورسره منگولې لگولې.

دا کار لویان نه شي کولی، لوی خلک د خپل قهر او غضب په مقابل کې ډېر واره او ډېر کمزوري دي دا زور او قوت د کوچنیانو په برخه رسېدلی دی، چې د حسد او عناد اور مړ کړي او دا جهنم په گلزار بدل کاندې.

د دنیا لوی لوی غمونه او مصیبتونه، چې د لویانو ملا ماتوي په کوچنیانو ډېر تسلط نه لري او د حوادثو ډېره زوروره سیلی د دوی له شونډو خندا او خوشحالي نه شي ورلی. دوی په همدغه جگړه کې خپل کاغذي پتنگان په هوا کوي او خاندي، دوی تصور او تخیل له دوزخ نه فردوس جوړولی شي او مونږ په جنت کې هم له مارانو او لږمانونه نه شو خلاصیدی.

دوی په ډېر لږ څه ډېر زیات خوشحالیږي، یعنی ډېره زیاته خوشحالي په ډېر لږ شي اخیستلی شي، مگر لویان په ډېر څه هغومره نه خوشحالیږي.

په دي سودا دوی له هر چا نه بڼه پوهېدلي دي او نور پکې غولېدلي دي.

د کوچنيانو په زړه کې، چې هر څه وي هغه په خوله هم وپلې شي، مگر لويانو ته دغه پوره حاصل نه دی، اجتماعي اداب او قيود، عرف او عادات، اصول او قوانين په لويانو حکومت کوي او کوچنيان د عقل غلامی نه هم خلاص دي.

دا خبره صحيح ده، چې انسان اول په جنت کې و، وروسته بيا دغه نیمگړي جهان ته راغی، د هر ماشوم سرگذشت همدغه دی، ماشومان او کوچنيان ټول په جنت کې دي، د مور غېږه د ماشوم دپاره جنت دي، د ميندو تيونه د شودو لښتي دي، د حیات اوبه همدغه سپينې پی دي، چې د ميندو له تورو پلونو لاندې پټې دي، ترڅو چې ماشوم، ماشوم دی او اندېښنو سره نه دی آشنا، د دنيا له غمونو نه داسې بې غمه دی، لکه چې په دې دنيا کې بيخي نه وي او په بل جهان کې اوسي.

کله چې له دغه معصوميت نه لرغوندي لري شي او شيطان يې وغواړي، نو له جنت نه بهر شي او دنيا ته راشي.
اوس پوه شوی! چې د بلوغ او لويوالي علامه له شيطان سره آشنا کېدل او غولېدل دي.

جگ برجونه

د کلا برجونه او دېوالونه ډېر جگ وو، د کلا شاوخوا ته خندق
ډېر ژور و.

له دغه جگوالي سره دغه ټيټوالي تړلی و او د لوړتيا راز په
همدغه کنده کې پټ و، ترڅو چې يو ځای ډېر ژور نه شي د چا
برجونه نه جگېږي.

د يوه لوړېدل او د بل ټيټېدل يو له بله تړلي دي.
دا جگ برجونه هر چا له لرې ليدل، مگر دا لويه کنده له لرې چا
نه لیده او د نژدې خلکو هم ډېر پام ورته نه و.

زمونږ سترگې له ډېر لرې ځايه لوړ ځلي او جگ برجونه ويني،
مگر ژورې څاگانې او لويې کندي څو قدمه هغه خوا نه ويني.

د دې هسکو دېوالونو او لوړو برجونو خټه له همدغه ټيټ ځايه
اخيستل شوې ده. دا خټه د سنډا له پنبو لاندې پخه شوه او ډېرو
خلکو په لتو ووهله، بې له دېنه دا ديوالونه او برجونه نه لوړېده.

يو لوړ مقام ته رسېدل دغه راز کارونه په مخکې لري او ټيټ
همدغسې جگېږي.

د دنيا جاه و جلال، عزت او منزلت هماغه لوړ برجونه دي، چې
سرگذشت يې له ډېر ټيټ ځايه شروع کېږي.

کوم سر، چې د ډېرو خلکو مخکې په تعظیم ټیټ نه شي نور
سرونه ورته په احترام نه ټیټېږي. هغه چې بل ته لاس په نامه نه وي
ولاړ نور ورته لاس په نامه نه درېږي.

دا هغه پور دی، چې سپری یې یوه ته ورکوي او له بل نه یې
غواړي.

که دا خبره تاسې منلې، نوراشئ د ځان نوکران وگورئ! هغه
چې د خان په مخکې خپل سر ډېر ټیټوي، په نورو باندې تفوق
لري او درجه یې لوړه ده، هغه آس چې د ارباب د سپرلۍ د پاره په
کمند کې ولاړ دی له نورو آسونو نه ډېر قدر لري او میتران یې
ډېرښه خدمت کوي.

که مونږ حقیقت ته ځیر شو، عزت ډېر ځله په ذلت گاته شي او
بادري د غلامۍ نتیجه ده.

ډېر خلك شته، چې د شخصیت گټلو د پاره خپل شخصیت له
پښو لاندې کوي او د عزت د پاره عزة النفس قربانوي.

څنگه چې دهقانان غنم په خاورو کې شیندي او بیا د غنمو
درمندونه اخلي دوی هم عزت او شخصیت له خاورو لاندې کوي
او دویۍ ته یې منتظر وي.

په دنیا کې لږ کسان دي، چې خپل فطري او طبیعي لوړالی په
بل شان ساتي او د لوړو برجونو غوندې نه دي، بلکې د غرو له
جگو څو کو سره شباهت لري.

حقیقت

لکه، چې ریا په عبادت کې وي او شیطنت په هوبنیاری کې.
د بنمینی هم که د دوستۍ په جامه کې پټه وي او رقابت د محبت په
خبر بنکاری. ډېر محبتونه دي، چې ډېرې پټې کینې په کې پټې دي.
په ډېرو احساساتو کې ډېر زیانونه پټ دي.

د دې زماني خندا د ماشومانو او ساده گانو خندا نه ده، چې
یوازې د مینې او محبت له پښته وي، د دې وخت نښگڼه هم که هر
خومره نښکلې وي، عفت او تقوی پکې نه شته او ډېره رسوایي
ورسره ملگرې ده.

د رقیبانو احسان او مهرباني د خلکو په نظر کې ځوانمردي
معلومېږي، مگر له دغه باران سره تندر، رلی او سپلایونه ملگرې
دي.

زه د دښمنانو مروت عالیجنابي گڼم، مگر صداقت او محبت ورته
نه شم وپلی، همدغه سبب دی، چې زه دروغ او ریا بېخي نه شم ویلی
او په ځینو مواردو کې ورته ډېر ښه ښه نومونه هم پیدا کوم.
زه پوهېږم، چې عالیجنابان خپل رقیبان څنگه وژني؟ ما ته
معلومه ده، چې قاتلان ټول یو راز نه دي. ځینې خپل رقیب په توره
وژني، ځینې په تگۍ او ځینې په احسان، ته کولې شي چې د خپل
رقیب سر د احسان په زور ځانته ټیټ کړي او له خپل حقه هم ورته تېر
شي، مگر له رقابت نه نشي تېرېدلی.

په احسان او مهرباني رقيب محوه كېږي، مگر رقابت نه محوه
كېږي، رقيب وژل او رقابت وژل ډېر فرق لري، ډېرو خلكو خپل
دښمنان مړه كړه، مگر دښمني يې مړه نه شوه.
د پهلواني په ميدان كې يو پهلوان بل ته د ملگرتيا لاس غځوي
او احترام په ځاى كوي، مگر ځان ورته نه ځملي.
دغه راز احسان د زور او قوت خاوندان له چا سره نه شي كولى دا
نېكي يوازې د ضعيفانو كار دى.
هغه، چې خلك ورته سخي وايي او ستاينه يې كوي، عاليجناب
به وي، مگر د خير خاوند نه دى.
د خان او ملك دا لويه او ښكلي مهمانخانه (مېلمستون) چې گورئ
په زور او جبر جوړه شوې ده او ډېر كورونه يې د خپلې ودانۍ دپاره
وران كړي دي.
دا راز سخيان د خوارانو او غريبانو گېډې نه مړوي، بلکې
خواروي او وږي كوي يې. حجره چلول او مېلمانه پالل په حقيقت كې
د ډېرو وږي كول او د لږو مړول دي. دغه اسراف او تبذير چې تا ته
جواد او سخا معلومېږي، د پاكي او حلالې گټې نتيجه نه ده.
كه څوك په ظلم او زور په چل او فريب پردي مالونه خپل نه كړي
دغه راز لوى دسترخان نه شي غوړولى.
د چا په كور كې، چې هره ورځ پسونه او چرگان حلالېږي له هغه
سره اړومرو يا د لېوانو قوت ملگرى دى يا د گيډرانو چل او فريب.

که څوک غواړي، چې رښتیاڼی سخي او د خیر خاوند وگوري، نو لارې شي هغه دهقان دې وگوري، چې یوه لاروي ته یې سکرک او شرومبې په مخکې ایښې دي او په خپله یې هم همدغه خوراک دی. څوک چې پردي مالونه په چا باندې نه خوري او د خپل زیار او زحمت په گټه مېلمه او مسافر پالي په سخاوت نه دي مشهور، مگر د خیر خاوند ورته یلی شو.

هغه چې خانقاه چلوي او په لنگر کې یې ډېر وږي مړېږي، په ظاهره خو دې نورو ته ډوډی ورکوي، مگر په حقیقت کې دی د نورو ډوډی خوري.

دغسې پیر او فقیر ته که ډېر خلک ډېر څه راوړي او له ډېرو غټو سوداگرو نه په تول کې دروند وڅېږي، رښتیاڼی فقیر ورته ویلی شو، ځکه د ده هر څه د نورو مال وي او په خپله هېڅ نه لري. څنگه چې د خان او ملک سخاوت د پردي مال برکت دی، د شیخ کرامت هم د نورو د کرم نتیجه ده.

هغه څه، چې مونږ ته په ظاهره ښه ښکاري په حقیقت کې ښه نه دی او اصلي څېره یې ډېره بده ده. مونږ د یوه لښتې روانې اوبه پاکې گڼو که څه د لارو او د کوڅو ډېرې پلټنې اوبه ورسره گډې شوي او ډېرو څارویو پکې بولې کړې دي.

ډېره ښه ده، چې زمونږ سترگې د حقیقت د لیدو دپاره نه دي پیدا او هر وخت ظاهر ته گورو.

لويه خدايه

که زه بنه وکرم، ته راسره بنه کوي، که بد وکرم د بدو سزا را کوي.
که ستا مينه زما په زړه کې وي، په محبت راگوري.
که زه بې مينې شم، ستا مهرباني کمپري.
ستا د محبت بارانونه په ما باندې هغه وخت ورپېږي، چې زما په زړه کې رحم وي. زه چې هر څه وکرم ته هماغسې راسره کوي.
زما نېکبختي او بد بدتختي زما په عمل پورې اړه لري او جنت ته يا دورخ ته تگ زما د بنه عمل او بد عمل نتيجه ده.
زمونږ عقل او فکر همدغه دی، مونږ چې تا ته په خپله آئينه کې وگورو ستا په باب دغه شان فکر کوو، که مونږ ځانته ونه گورو ستا لوی شان ته وگورو، ته زمونږ له خيال او فکر نه ډېر لوی يې.
مونږ، چې د ځان غوندي خلکو دپاره کالي نيسو او هغه د سر په سترگو نه وينو يا لنډ وي يا او رده مونږ، پوهېږو چې ستا ستاينه له مونږ نه پوره نه ده.
مونږ ډېر واړه او کوچني يو، ته ډېر لوی يې.
دا زمونږ کار دی، چې د بنو په مقابل کې بنه وکړو او د بدو په مقابل کې بد. که مونږ څوک ووهو حاکمان هم مونږ وهي.
که مونږ په ځمکه کې غنم وشيندو او اوبه ورکړو ډېر غنم راکوي او زمونږ اب و دانه ځمکه هم بې عوضه نه پرېږدي، که د

یوه نیالگي پالنه او روزنه وکړو، خوږه میوه او یخ سیوری
راکوي.

که سوداگر ته پیسې ورکړو هر څه، چې وغواړو راوړي یې.
که له یو ماشوم سره مینه وکړو له مونږ سره مینه کوي.
ستا شان له ټول مخلوق نه ډېر اوچت دی.
ستا اراده زموږ د ارادې تابع نه ده.
ستا کره زموږ له کره نه، نه پیدا کېږي.
ستا محبت زموږ د محبت مولود نه دی.
ته خالق یې او مونږ مخلوق.

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومانو زمونږ له څنگه لوبې کولې.
کله به یو له بله ونښتل، چغې به جگې شوې ژړا انگولا به وه.
کله به د خدا شور او زور دومره او چت شو، چې په عذاب به
یې کړو.

یوه به، چې د بل د لوبو شیان گډوډ کړه، هغه به په قهر شو او
کنځلې به یې کولې. زمونږ پام نه و، یو راپاڅېده د بل مخ یې
شوکارې کړ، د هغه په مخ وښې وبهږدې او له مستی به جنگ
جوړ شو.

مونږ ویل: خیر دی واره دي نه پوهېږي.
زمونږ لویوالي دا تقاضا درلوده، چې د کوچنیانو طفلانه لوبې
هېڅ وگڼو او ملامت یې نه کړو، ماشومان د عمر او وجود په
لحاظ په رښتیا له مونږ نه واره دي، مگر دومره واره نه لکه مونږ،
چې د خدای په دربار کې واره یو.

د ماشومانو پوهه به له مونږ نه لږه وي، مگر زمونږ پوهه ډېره
لږه ده، زمونږ لوبې هم د ورو غوندې دي، زمونږ خدا او ژړا
هماغسې ده،

ماشومان پوهېږي، چې واره یو او مونږ نه پوهېږو.
راشئ! چې په دې خبره ډېر خوشحال شو او د لوی خدای
لویوالي ته په ډېر امید وگورو.

شعر او ادب

د انسان په وجود کې دوه شپه ډېر عزیز معلومېږي، چې يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي. له دماغ نه علم او فلسفه پيدا شوه له زړه نه شعر او ادب.

اروپايان زړه د عواطفو او نفسي احوالو ځای گڼي، مسلمانان د ايمان او عقيدې ځای ته زړه وايي. صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت د زړه کار دی، عشق او مينه په زړه کې وي. شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري.

ډاروين وايي: «هغه لوی کمال، چې د تحول او تکامل په لاره کې يوازې د انسان په برخه رسېدلی او نور ژوي ترې نه محروم دي، د انسان قلبي عواطف دي، چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت، نوعه پرستي ترې نه تعبير کېږي.»

انسان غواړي، چې له حيوانيت نه لرې وي، بايد دغه عواطف بڼه وروزي، د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلياتو کوه طور ويلی شو.

څنگه چې د لمر وړانگې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزي او وروستی وداغ هم د غرو له څوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پر توهم د شاعر په زړه له نورو نه زيات لوېږي او ځينې زړونه، لکه د غرونو سمخې او غارونه دغه رڼا يا بېخي نه وينې يا يې ډېره لږه وينې. همدغه عواطف او

احساسات، چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثر کوي.

هو! د شعر موضوع بنکلي خیالات، عالي احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالی خوبونه، روهي او جسمي بنکلا، اغېزې او عشق او محبت دی.

که دغه شیان په یوه بنکلي تعبیر او بنسو الفاظو کې بیان شي، چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوي وي شعر ترینه جوړ شي او ډېر ښه شعر هماغه دی، چې په دغه معیار برابر وي.

خومره، چې د یوه شاعر فکر او خیال ازاد وي او د محدودیت له قیوداتو راوتلی وي هغومره یې شعر لوړ او عالي وي. که یو شاعر د نورو په شان هر چا ته او هر شي ته سر تیتوي او په فکر کې یې د بغاوت جذبه نه وي موجوده له هغه نه د ښه شعر هیله نه شي کېدای.

شاعر باید د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي. شاعر ته نه ښایي، چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي. د شاعر خیال باید ډېر لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسک ځایه دغه جهان ته وگوري.

د شاعر نظم باید د نورو غونډې نه وي او هر څه په بل شان وويني. د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقلید یا ابتذال د شاعر مرگ دی.

د شعر او ادب دنيا په دلدارۍ ولاړه ده، شاعر بايد په هرڅه او هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري.

هغه چې په زړونو کې هيجان، تاثر او حساسيت نه شي پيدا کولی او زړونه نه خوځوي شاعر ورته نه شو ویلی.

که دا خبره رښتيا وي، چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زړه په خوښې پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري، يعنې د عقل ادراک د قلبي تمايلاتو له تاثير لاندې وي، نو ویلی شو. چې د يوه ملت عقلي او ذهني سير او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسياتو او روحياتو کې تغير او تحول راوستلی شي.

همدغه شعر دی، چې په زړو کې زلزلې او طوفانونه پيدا کوي او کله پکې داسې صبر او سکون دی، چې غرونه يې ثبات او استقامت ته حيران وي.

که دا رښتيا وي، چې د چرگانو په نارويده خلك له خوبه پاڅېږي، نو دا بايد ومانو چې د شاعرانو په نغمو د يوه ملت مړه احساسات او جذبات را وينښېږي او په دې اسرافيلي شپېلۍ کې بل راز تاثيرات موجود دي.

کوم فيلسوف، چې هر څه بد گڼي او زندگي توره په نظر ورغلی ده، هغه هم شعر ته ښه گوري او شعر د انسان دپاره يوه ښه پناگاه بولي.

شوپنهاور وايي: ټولې بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشئ کوي او له ژوند سره ډېر مصيبتونه او غمونه ملگري دي، که څوک

یوه داسې چاره لټوي، چې له بدبختیو نه لرغوندي په امن کې شي باید په صنعت او هنر کې مستغرق شي او د بنکلا په مظاهرو کې ځان ورک کړي.

په دغه حال کې سړی په ظاهره له خلکو سره وي، مگر په معنی کې یوازې وي او دنیا ورته، لکه یو سراب معلومېږي، چې د ده لمنه نه شي لمدولی.

په همدغه بیخودی کې انسان د دنیا له شر او شوره اسوده کېږي او د بې نیازی مقام ته نږدې کېږي، چې غیر له حقایقو بل شي ته متوجه نه وي. دغه صنعت او هنر، چې د شوپنهاور په نظر کې د بنکلا مظهر دی او دی ورته بڼه پناگاه وایي شعر دی. که چېرې په دغه غم لرلي جهان کې د سعادت او نېکبختي پلوشو کله کوم کور رڼا کړی وي هغه به د شعر کور (بیت) وي.

د شاعر خیالي دنیا تر ډېره حده له غمونو او مصیبتونو نه پټه ده او هلته داسې بې دردی سره بیخودي شته، چې له سړي نه هر څه هېروي، تاسې شعر او ادب ته په عادي او معمولي نظمه گورئ د شعر تومنه او قدسیت په نظر کې ونیسئ، هغه څه چې په زړونو کې پیدا کېږي او په زړونو اثر کوي هغه عادي او معمولي څیز نه وي.

دا دغم او خوشحالی ترانه د انسان په ژوندانه کې ډېره زیاته اغیزه لري او انسان ترینه هېڅکله نه شي بې نیازه کېدی، د یوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږي، د یوه ولس د ذوق او شعور، د فکر او خیال، د احساساتو او عواطفو هنداره

شعر او ادب دی، هر څومره چې د یوه ملت شعر او ادب عالی وي هغومره یې اخلاق، نظر او روحیات لوړ وي او له لوړو ملکاتو او انساني فضایلو سره یې ارتباط او تعلق زیات وي، شعر او ادب د بشرعلايق له دین او مذهب سره ټینګوي او په هونښیاری کې بینایي او همدردی کوي کله چې زړونه کلکېږي یا تورېږي، نو شعر پکې دقت او صفایي پیدا کولی شي، هغه څه چې انسان د مادیت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتي شعر دی عارفانه ذوق، انساني عاطفه، حکیمانه شعور د شعر په نغمو وده کوي او د حسن و نظر علايق همدغه شی ساتي. کوم ملت چې شاعر نه لري زړه نه لري، سترګې نه لري، عواطف نه لري او د ذوق و تمنا له خونده محروم دي.

شاعران دا کولی شي، چې د انسان فرعونې غرور په تواضع بدل کړي او د دوهۍ ملنګ ته د شاه جهان خوي او مړې سترګې ورکړي.

غم او سرور د شاعر هدیه ده، چې له زړونو څخه یې اخلي او زړونو ته یې ورکوي، نو کوم قدر او قیمت چې د انسان په بدن کې زړه لري په یوه جامعه کې یې شعر او شاعر لري.

د ادب راز

چا چې د شعر او شاعر په باب ډېر فکر کړی دی او دواړه یې ډېر
ښه پېژندلي دي، هغه وايي ډېر ښه شاعر هماغه دی، چې ډېر خود
پرست وي او بې له ځانه په بل هېڅ شي کې فکر نه کوي.
دغه راز شاعر خپل ځان په خپل شعر کې ښيي او مونږ گمان
کوو، چې زمونږ تصویر یې ایستلي دی. شاعر ځکه په مونږ گران
دی چې زمونږ د زړه خبرې کوي او زمونږ خاطرات رايادوي، شعر
د زړه غږ دی او د زړه غږ نه ډېر قوي دي.
شاعر پوهېږي، چې عقل او منطق، دلیل او برهان په مونږ
باندي حاکم نه دی، بلکې غرايز او احساسات زمونږ رهبري کوي.
د همدې لامله هغه له اساس او غريزي سره خپل تعلقات ټينگ
ساتي او له زړه سره کار لري.
هغه څوک، چې زړونو ته ښه ښه پيغامونه راوړي او زړونه
خوشحاليوي شاعر دی، هغه پيغام چې د معشوقې له خوا عاشق
ته راځي شعر دی.
شاعر له مونږ سره د عشق او مينې په کار کې کومک کوي او له
دېنه ښه کومک بل نه شته. شاعر پوهېږي، چې له نا اميدي نه
څنگه لذت اخيستل کېږي او غم څنگه خوږوالی پيدا کوي.

شاعران، لکه ماشومان ډېر بڼه بڼه خوبونه ویني او په همدغو خوبونو د زړونو تسلي کوي، که خواږه رویا او بڼکلي تخیلات نه وي د ژوندانه تحمل ډېر گران دی.

څه شی، چې مونږ ته ژوند خوږ او بڼه بڼکاره کوي د هغه شي تصور دی، چې په ژوند کې بېخي نه شته. تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقایق مه غواړئ، د شعر هدف حقیقت نه دی، جمال دی. بڼکلا او جمال لکه علم په ټینګ اساس نه دي ولاړ.

د علم په دنیا کې په یو څه پوهېدل خوند لري او په شعر او ادب کې ابهام او ایهام مزه دار وي. دلته سر او راز، پرده او حجاب کمال دی، هلته تشریح، تفصیل، تحلیل او تجربې ته ضرورت دی. هغه جذبه، چې د انسان په وړاندې د سرجذبه ده. هېڅ بڼکلیتوب بې پرې او بې حجاب نه دی.

هر څه چې مونږ خوښوو اړومرو یې په مخ باندې د سر پرده پرته ده. انسان له هغو اشعارو سره شدید علاقه لري، چې ځینې برخې یې ابهام لري او مختلف تعبیرونه پکې کېدلای شي. په شعر کې یوازې د غریزې رهبري کافي ده.

شاعر باید د خپل فن په قوانینو کې ډېر تاو راتاو نه شي، چې لطف او زیبایي خپل معصومیت له لاسه ورنه کړي.

د لوړ او عالي شعر د پېژندلو معیار بل شی نه دی، له ژوند سره ارتباط دی. هر څومره چې ادبي اثر له ژوندانه سره بڼه ارتباط ولري هماغومره ورسره علاقمندی زیاته وي. په شعر او ادب کې

ساده انشاء له نورو سبکونو نه زیات پایښت لري، مگر ساده انشاء دا نه ده، چې بېخي بې پروايي وي او مختلف اجزاو عناصر پکې نه وي. هغه انشاء چې مختلف اجزا او عناصر پکې داسې ویلې شوي او گډ شوي وي، چې تشخیص او تجزیه یې نشي کیدی ساده انشاء ورته ویلی شو.

څنگه د لمر رڼا ظاهراً سپینه او یو رنگه معلومېږي، مگر په حقیقت کې له اوو رنگونو څخه جوړه ده، ساده انشاء هم له دغسې ترکیبه پیدا کېږي.

هغه انشاء، چې ډېرې قلقلې پکې وي او ډېر جلیل لري، یعنی لکه رعد او برق داسې وي د لیکونکي عجز او تصنع ښيي.

دغه راز هنر ښودنه له واعظانو سره ښايي، په شعر او ادب کې سادگي لوی صفت دی نه کاکه توب او طمطراق.

شعر له علم او فلسفې نه دین او مذهب ته ډېر نژدې دی او الهامي څیز دی.

په شعر کې عواطف او خدایي فکرونه ډېره اغیزه لري.

په شعر او ادب کې یوازې بشر ولټوی او بس.

اناتول فرانس چې په ادب کې ډېر ژور فکر لري شعر او شاعر، ادب او ادیب ته په دغه نظر گوري او دغسې یې معرفي کوي.

نوی کال

مونږ حسابي خلق يو او له ځان سره يو حساب لرو.
زمونږ حسابي زور کال ختم شو او د نوي کال په سر باندي مو
قدم کېښود.

مونږ پوهيږو، چې زمونږ حساب نورو غوندي نه دی.
د هغوی نوی کال د شلم قرن شپږپينځوسم کال دی او مونږ د
خوارلسم قرن پنځه دېرشم کال ته نوی وايو.
په رښتيا، چې مونږ په خپل حساب ډېر ښه پوهېدلي يو او
پوهيږو، چې په کومه زمانه کې ژوند کوو او څومره بېرته پاتي
يو.

مونږ هم د زمانې په گړندي گډای کې سپاره يو او چېرته څو،
دا گډای لکه د وزيرانو موټر کال په کال نوی کېږي، مگر په زړو
او خرابو لارو روان يو، ځکه گړندي نه شو تللی.
مونږ په کال، کاله او کالو کې ژوند کوو او ډېر خوشحاليږو،
چې له زاړه کوره نوي کاله ته او له زاړه کال نه نوي کال ته لاړ شو.
هو! مونږ نوي کال ته خوشحاليږو او هر کله غواړو، چې نوي
لوبني پيدا کړو او په نوي پياله خوله کېږدو که څه هم د زړې
زمانې د قرمز او چاپان لوبني د دې وخت له لوبنو نه ډېر ښه دي.

زمان او مکان هم دوه ظرفه (لوبسي) دي، چې زمونږ ژوند ورپورې تړلی دی او په دواړو کې مو نویتوب خوښ دی، مگر د امکان په ساحه کې زوړ او نوی ښه پېژنو او پوهیږو، چې دغه ښار نوی او هغه زوړ دی، دا ودانۍ زړه او دا بله نوې ده، خود زمانې په زړښت او ځوانۍ کې، لکه چې تېر وتلي غوندي یو. د زمانې ظرف، چې هر څومره زړېږي زمونږ په حساب همدغومره نوي کېږي.

مونږ د زمانې اغاز ته نږدې وختونه زړه زمانه بولو او د زمانې وروستیو پیړیو ته نوی عصراو نوې زمانه وایو. نوی کال هم په همدغه حساب بنا دی.

د اتیا کالو بوډا خپلو وروستی کال نوی گڼي او د خپل ماشومتوب زمانه ورته زړه معلومېږي، هر کال چې نوی کېږي له ځان سره څه نوي شیان راوړي، ځکه یې نوی گڼو، له نوي کال سره نوي خیالونه، نوي فکرونه، نوي کارونه ملگري وي؟ که نوی کال خپل ټول کالي نوي نه کړي، یو څه نوي کوي او ځینې زړې جامې له ځانه لرې غور ځوي.

مونږ هیله لرو، چې نوی کال په ډېرو نوو جامو کې ووینو او ډېر نوي شیان ورسره وي، مونږ له نوي کال نه په رښتیا نوي څه غواړو او په دې پوهیږو، چې زوړ بوډا په نوي جامه کې هم زوړ دی او نوی ځلمی په زړو جامو کې زوړ نه دی.

که نوی کال زړو ښکاریانو ته نوې مرغۍ راوړي، نوی کال ورته نه شو ویلی، د نوي کال د لومړۍ ورځې مېله هم څه نویتوب نه

لري، ځکه چې زمونږ په هېواد کې د هر نوي کال شروع په مېلو او ساعت تېريو کېږي او قلبه کشي، يعنې د کار اغاز رسماً يوه نمايشي لوبه وي.

مونږ بايد په دې پوه شو، چې نوي کال له مونږ نه څه غواړي او په خپله څه کوي.

نوي کال سمدلاسه د ورځو په اوږدولو او د شپو په لنډولو پيل کوي، يعنې د خوبونو وخت کموي او د بېدارۍ وخت د کار فعاليت دپاره زياتوي. د تيارې او تورتم عمر لنډوي او د رڼا عمر اوږدوي.

که مونږ د نوي کال په رمز او اشاره پوه شو او د پسرلي برېښناگانې همدغه مطلب ته اشاره کوي، چې د نوي ژوند اساس په برق او برښنا اېښودل شوی دی او هغه زمانه تېره شوه، چې د حيات اوبه په په تورتم کې وې او ژوند په تيارو کې و.

د نوي کال له شروع کېدو سره سم په هوا کې اعتدال پيدا کېږي او د ژمي سوږوالی ور کېږي.

د نوي کال لومړی درس همدغه دی او ساړه زړونه يې نه دي خوښ.

راشئ، چې د زمانې په تقاضا ځان پوه کړو او پيروي يې وکړو.

زما د لاس نيا لگيه!

زه نه وم خبر، چې ته چپرته وې او له كوم ځايه راغلي؟
دومره پوهېږم، چې له نورو گڼو نيا لگيو سره په يوه تنگ ځاي
کې ولاړ وي، هلته ستا د لوبډو او غټېدو د پاره زمينه مساعده نه
وه، ځکه ستا تعلق له هغه ځايه قطع شو او دلته راغلي، زه ستا په
راتلو ډېر خوشحاله يم او تا ته په خپل انگړ کې ځای درکوم.
زه غواړم، چې ستا تعلق او ارتباط له دغه کاله سره بڼه ټينگ
شي، ستا نيولې او ريښې هرې خواته وغځېږي، ستا خانکې او
بناخونه په دغه هوا او فضا کې ډېره وده وکړي او له تانه غټه ونه
جوړه شي، زه به ستا د ترقۍ او لوبډو د پاره زيار کارم، ته دلته
زماله اولادونو سره په دغه کاله کې او سپړه! دا ځای په تا باندې
نه تنگېږي، دا ستا کور دی، ته د دغه کاله له ماشومان يو ماشوم
بيې.

زه هيله لرم، چې ستا له سيوري لاندې ډېر خلك کښېني.
ستا شگوفه او خوږه ميوه هر څوک وويني، ستا له خانگو او
بناخونو نه د مرغانو خوږې نغمې واورم.
زما نيا لگيه! که زه تا شين او سمسور ووينم څومره به بڼه وي،
ستا بنايسته شگوفه ستا سيوري او ستا ميوه به زما د پاره ډېر
لوی نعمت وي، که دغسې بڼه اثر او دغه شان نېک عمل له ما نه

يادگار پاته شي، دا به زما نېکبختي وي. زه دغه د گلابو بوټي او دغه د عکاسۍ نيالگي هم ستا له څنگه ږدم او تا ته درنسيم، چې زما زيار يوازې د ميوي د پاره نه دی، زه ستا له شگوفې او شنو پاڼو سره هم ډېره مينه لرم.

که له ما سره گډه شته او بې خورا که ژوند نه شم کولی له ما سره سترگې هم شته او په مخ باندې پوزه هم لرم. څومره به نښه وي، چې سبا يې ستا له څانگو د مرغيو خواږه اوازونه واورم او په خوږو نغمو يې را وینس شم. زما نيالگيه! ته په دغه هوا کې وده کوي بايد خپله خوشبويي هوا ته وسپاري او د هوا مرغان له تانه استفاده وکړي. هغه وږمه، چې ستا کاله ته راځي بايد له ځان سره يو څه يوسي، د شاتو مچۍ بايد ستا له کوره بېنوا لارې نه شي. کاشکې زما دوستان او ملگري ستا له سيوري لاندې خوشحاله کښېني او دلته د خوشحالي خدا واورم. يوه خوله خدا او يوه شپه خوشحالي په دې ارزي، چې زه څو کاله ستا خدمت وکړم او له لرې ځايه اوبه درته راوړم.

د فکر پالونکی

پیر او فقیر نه یې، چې خلکو ته دعا وکړې او د هر چا د پاره د
تسلی زیارت شې.
فیلسوف او عالم نه یې، چې خلك درنه علم او پوهه یوسي.
طیب نه یې، چې د رنځورانو علاج وکړې.
پیسې نه لري، چې حاتم طایې شې او وړې ماړه کړي.
قاضي یا حاکم نه یې، چې عدالت وچلوې او د حق ملگرې شې.
دغه راز افتخارات ستا په برخه یو هم ونه رسیده.
ته یو شاعر او لیکونکی یې، مگر له تا نه نښه شاعران او نښه
لیکوالان ډېر پیدا کېږي، سره له دې زه تا ته په ډېر قدر گورم او
په ډېر لوی حق قایل یم.
دلته د فکر او قلم خاوندان ډېر دي، مگر د فکر او قلم د ازادۍ
علمبرداران ډېر لږ دي، ځکه ستا مقام له نورو نه هسک گنیمه.
که څوک تا ته د فکر خاوند ونه وایي زه ورسره کار نه لرم، مگر
که د فکر خاوند تا خپل حقدار ونه گڼي، زه به ورته بې انصافه
ووایم.
هغه څوک، چې په وطن کې هېڅ نه لري او د وطن د ازادۍ د پاره
سرور کوي په وطن باندي حق لري.
همدغه وجه ده، چې د فکر پالونکي مقام له فکر لرونکي څخه
ډېر اوچت دی او زه هم دواړو ته په یوه نظر نه گورم.

د ژوند نغمه

ټول غلي دي، هېڅوك څه نه وايي، د ژوندانه نغمه غلي ده.
په دغسې چوپه چوپتيا كې ذوقونه مري، فكرونه محوه كېږي
نشاط او خوښي، لكه وحشي مرغه له انسانانو نه تنبتي.
زه غواړم د دغه سكوت طلسم مات كړم او خپله سرينده وغږوم.
د اسرينده ما د عشق له هېواده او د بلبلو له كوره راوړې ده.
زما د سريندې اواز ډېر خوږ دی.
راشئ! كښېنئ زما نغمې واوړئ، زه نه غواړم، چې ارزوگانې
مړې او زړونه ساړه وي.

زه د احساساتو او جذباتو د ښودولو دپاره راغلی يم.
دغه ده ما خپله سرينده را واخيستله او خپلې نغمې شروع كوم.
آه، داڅه وشه؟ له دې سريندې نه خو هېڅ اواز نه پورته كېږي.
سرينده خونه ده، ما ته تارونه يې هم په ځای دي دا ولې نه
غږېږي؟

ولې بې سره ده؟ له دې نه لويه ضايعه بله نشته.
پوه شوم او پوهېدم دا سرينده د بلبلو له كوره ده او بې د گلونو
له خوا بل چېرته نه غږېږي.
دا سرينده له عشق سره ارتباط لري او تارونه يې په هماغه مقام
پورې تړلي دي.

زه بايد گلزاروته ننوزم او د گلونو په حرم کې د خپلې سريندې
اواز واوړم.

زه بايد د نرگس سترگې د غوتې خندا، د چندرو لښتې، د
سنبلو پرېشانه زلفې وگورم او د حسن گلزار کې خپله سرپنده
وغږوم.

بې له دېنه دا خاموشي نه ورکېږي او خوشحالي نه پيدا کېږي.
دا تورې ورپخې بايد د لمر او سپوږمۍ له مخې لرې شي.
د بلبلو پنجرې او قفسونه بايد مات شي.
د باغ تړلې ور بايد بېرته شي، چې خوشحالي راشي او ذوق و
شعور سترگې وغوروي، د ژوند نغمه دغه تقاضا لري او بې له
دېنه په ژوندانه کې نشاط او سرور نه پيدا کېږي.

نوی فکر

هر چپرته لارم، هر چا ته ورغلم بنکته پورته ډبر وگرځیدم.
بنارونه مې ولټول په هېڅ ځای کې یې له هېچا سره پته نه وه.
هغه څه، چې زه غواړم دلته نه پیدا کېږي، چا چې غټه څوکی
غوښتله پیدا یې کړه، څوک چې په نوي موټر پسې گرځېده هغه
دی پکې ناست دی، هغه چې په پیسو پسې لالهانده و بانکونه یې
ډک کړه.

یوازې زه خپلې ارزو ته ونه رسېدم، په رښتیا چې زه په ډبر
نادار او نایاب څیز پسې گرځم او زما حرص له ټولو نه زیات دی.
هو! زه نوی فکر، نوی خیال او نوی جهان غواړم.
دلته نوې راډیو گانې، نوي فلمونه، نوي ساعتونه، نوي
فېشنونه پیدا کېږي، مگر نوی فکر او مضمون نه شي پیدا
کېدی.

دلته شاعرانو ډېرې سندرې وویلي، خو نوی فکر پکې نه و.
پسرلي بیا هماغه گلونه راوړل، چې مونږ څو ځله لیدلي او بوي
کړي دي، مونږ په قرنو قرنو د گل او بلبل زور مضمون اړوو را
اړوو، مگر نوي څه نه شو پیدا کولی، مونږ نوي مضمونونه په
زړو موضوع گانو کې لټوو او د زړې بوډۍ په سر نوې درې ږدو.
دلته میندې نوي اولادونه راوړي، مگر دماغونه نوي فکرونه
نشي راوړي.

دلته ښځې له کورونو نه وتلې شي، خو نوی مضمون له
دماغونو څخه نه راوړي، دلته دا عادت دی، چې پېغله د پلار په
کاله کې زېږېږي او بیا وډېږي، دلته اوس هم د زړو فکرونو کاله ته
ریباران ځي راځي او له نوو نه زړې خبرې ښې خرڅېږي.
دلته دېوې په تال کې زړې ارزوگانې زانگي او زاړه سرودونه
غږېږي.

دلته به خیرات خواره ملیونران شي، بیسواده به رئیسان شي.
زمونږ کوچنیان، چې پیدا شي، نو سپین ږيري وي او په ډېره زړه
ځانگو کې ځملي او زمونږ لږو ډېره زړه ده او زړه دایي زمونږ د
ماشومانو تربیت کوي، زمونږ ځوانان که ږيري ونه څريي، نو سپین
ږيري ورته ویلی شو.

مونږ نوې خولې په سر کې، مگر نوی فکر مور د کې، نوي
ښارونه مو جوړ کړه، مگر زاړه بوډاگان پکې ناست دي زړې کیسې
کوي.

مونږ د زړو بوډاگانو په محفل کې زور راگ غږوو او له سپین
ږيرو نه د ځوانانو اتن غواړو.

دا ارزو بېهوده ده. زه باید په نوي فکر پسې بل چېرته لاړ شم.
دا شی له زړو شاجانیانو سره نه شته.

که د اتیا کالو بوډا نوی واده وکړي هم زور دی. که زړو سپی نوی
پوستین واغوندي بیا هم زور دی. که له زاړه ښاره نوي ښار ته راشي
هم زور والی ورسره دی.

هو! کور یې نوی دی، مگر فکر یې زور دی، دغسې نوي کور کې
نوی فکر او نوی مضمون نه پیدا کېږي.

زور فکر

سترگې يې مه خلاصوئ! کوم بسکلی مخ به وويني ليوني به شي.

ميخانه به وگوري مست به شي، خان به وويني خودبين به شي.
د بل عيب به وويني بدبين به شي.
پرېږدئ، چې سترگې يې پټې وي او څه نه ويني.
کوبنس وکړئ! چې په بنو او بدو پوه شئ او څه زده کړئ.
که دی د سواد او علم خاوند شو، که دی په سمه لاره روان شو.
که ده د بنو او بدو تمیز وکړ، بیا به يې سترگې پرانيزو.
د سترگو پردې به يې غوڅې کړو، د سترگو غړولو اجازه به ورکړو.

پخوا له وخته د ده سترگې مه خلاصوئ.
دی باید هر څه په پټو سترگو قبول کړي او سپين ږی نشي.
دی باید هر څه د زړه په سترگو وويني او د سر سترگې يې تړلي وي.

ناداني او ناداري

په کور کې غله نه وه، جامې يې هم زړې او شکېدلې وې. پور چا نه ورکاوه، مزدوري نه پيدا کېده حيران و، چې څه وکړي او ډوډۍ ځانته څنگه پيدا کړي. وروسته له ډېرو اندېښنو له کوره راووت او شپه ډېره تياره.

پخوا تردې يې کله غلانه وه کړې، ځکه زړه نازړه په يوه کاله نتوت او پس له ډېره تردد نه يې غلا ته زړه ښه کړ. په دغه شپه د ده بخت بيدار و، ځکه چې د کاله خاوند ويده و. ده په بېړه يو څه مال راټول کړ او په ويره ويره يې کورته راوړ. وايي چې د غله په غره کې ځای نه شته، نو په کاله کې به يې څه حال وي.

له ده سره دا سودا ډېره زياته وه، چې که سبا ته يې خلک کور ولټوي او د غلا مال ترينه راوړي څو کاله به په جېل کې پروت وي او له دېنه به هم بدبخته وي.

ده بله چاره ونه لیده د کوټې په يوه کنج کې يې د ځمکې په کيندلو شروع وکړه، چې د غلا مال خوندي کړي، مگر يو ساعت وروسته له خاورو لاندې يو داسې گنج رانېکاره شو، چې د سرو او سپينو زرو دولت پکې پروت و.

کله چې دا پټه خزانه رانېکاره شوه غل و پوهېده، چې په ټول کلي کې د ده غوندي بل بډای نه و او ده غوندي د ذلت شپې هم بل چا نه دي تېرې کړي.

هو! ده د خزاني د پاسه په لور په شپې تېرولې، د ده په کاله کې هر څه وه، مگر دی ناخبره و او خپل شته ورته نه ومعلوم. دی نه پوهېده، چې زه لوی بډای یم او زما په کور کې هر څه شته.

د ده ناداري په حقيقت کې ناداني وه نور څه نه و. د دغسې سړي په حال افسوس په کار دی او که د یوه ملت دغه حال وي له دې نه لویه بد بختې او د افسوس خبره بله نشته. د ناپوهانو فطري او معنوي استعداد همدغسې له خاورو لاندې پټ پاته کېږي، لکه چې د ناپوهه ولس معدنونه پټ پاته وي او څه کار ترینه نه اخیستل کېږي.

سیند

د وچو ډاگونو د دښتو او مېرو له څنگه لوی سیند بهیږي، مگر
دغې وچې بیدیا ته اوبه نه ورکوي. په دغسې وچکالی کې، چې
په اوبو باندي سرونه ماتېږي سیند، لکه شوم بخیل په شتاب
درومي او زمونږ تندي نه گوري.

کله چې سیند په چپو راشي کورونه او اباد پتي هم له ځان سره
یوسي.

همدغه سیند له مونږ هغه خوا بل راز روان دی او له نورو سره
یې رویه بل راز ده، هلته دغسې وړانی نه کوي. دومره بخل نه
لري. دغه راز یې رحمې پکې نه شته. هلته د سیند په غاړه
زرشویان د سیند له شگوفو زر را باسي.

ماهیگران پکې په خروارو کبان نیسي او ښکاریان یې په لوی
او ستر ډنډ کې هیلی ولي، هلته له سیند نه ډېرې لویې ویالې
بیلي شوې دي، ډېر لوی لوی ډاگونه له اوبو لاندې شو، کلي او
ښارونه اباد شوه. شاپې ځمکې په ثمر راغلي، د غلو او میوو
پکې څه کمی نه شته. هلته د سیند په مخکې لوی لوی بندونه
جوړ شوه. د برېښنا ماشینونه ودرېده، فابریکې او کارخاني په
کار ولوېدې، خلك اباد او ماړه شوه.

دا سیند ولي دلته دغسې او هلته هغسې دی.
مونږ ته په قهر دی او په هغوی پیرزوینه لري، دلته ډېر تند او
په څپو روان دی، هلته غلی او آرام بهیږي.

دلته سيند کور وړ ځي او خپله مجرا بدلوي هلته په خپله ټاکلي لاره روان دی او بې لارې نه ځي په رښتيا، چې سيند دلته ډېر وړانې کوي او هلته ديوه نظام او قانون تابع دی، چې رواني ته بې نه پرېږدي.

زمونږ گناه د سيند په غاړه ده. سيند له مونږ نه ډېر څه وړي دي او ډېر بې رانه وژلي دي. دا سيند خوني سيند دی او له مونږ سره يې زړه دنښمني ده، څو ځله يې زمونږ کورونه وړان کړي او اباد پتې يې رانه په وار وار وړي دي.

زمونږ ټوله گناه د سيند په غاړه ده. سيند زورور دی او په مونږ باندې هر وخت ظلم او تيری کوي.

اه! مونږ څومره ناپوه يو، چې دغه راز فکر کوو او په خپله گناه نه پوهېږو، مونږ خپله گناه د سيند په غاړه اچوو، د سيند په غاړه خو مونږ پراته يو، په رښتيا چې دا زمونږ گناه ده د سيند نه ده. سيند له چاسره دنښمني نه لري، سيند هر ترې ته اوبه ورکوي او د هر چا خيرنې جامې پاکوي. سيند پوخ کار غواړي او پاخه بندونه ورته په کار دي.

که زمونږ کار پوخ وای او زمونږ بندونه پاخه وای زمونږ ويالې نه وچېدی او زمونږ پتې اوبونه وړل.

مونږ د سيند په بندوبست پوه نه شو او له سيند نه مو کار وانخيست،

دا سيند د ژوند او حيات سيند دی په ده کې د وړانې او ودانۍ دواړه قوتونه موجود دي.

سیند د هر چا ظرف او استعداد ته گوري هغومره اوبه ورکوي.
د منگي خاوند او د منگوتي خاوند ته سیند برابره برخه نه
ورکوي او نه ورو لښتو ته د لويو ويالو په اندازه څه ورکولی شي.
سیند د هر چا کار ته گوري او هغسې ورسره کوي، يعنې خام
بندونه وړانوي او پاڅه بند ته ځان تسليموي.
هغه څوک، چې د ژوندانه سیند په خپل سر پرېږدي او يوه
معينه مجرا ورته نه شي ټاکلی له ژوند نه استفاده نه شي کولی.

عقیده

په سترگو یې څه لیدل، مگر د خدای کتاب یې ترڅنگه و او مسجد ته راغی.

ده هغه اسماني کتاب په تاخچه کېښود او په لمانځه ودرېده. کله چې له عبادت نه فارغ شو او له مسجد نه روانیده هغه کتاب پاته شو او یو بل کتاب لاس ته ورغی. دی وروند و کتاب یې نه لیده او په کتاب نه پوهیده، مگر ډېر ټینګ یې په غیږ کې نیولی و. ده ته دا نه وه معلومه، چې په کتاب کې څه دي او د چا کتاب دی؟ له ده سره ټینګه عقیده وه، مگر پوهه او بینایی ورسره نه وه. ده د خدای دپاره دغه کتاب ښکلاوه او لکه تعویذ له ځان سره یې گرځاوه.

عمل

هغه خپله امسا ټکوله او بازار ته راغی. په سترگو یې څه نه لیدل، مگر په نامه یې هر څه پېژندل له ده نه خپلو ماشومانو وڅکې غوښتې وې.

دی په همدغه شي پسې راغلی و.

د دنیا بازار ته ډېر رانده راځي او څه اخلي. دکانداران د هغوی په سترگو کې خاورې اچوي او پردې مالونه ورکوي. ده ته هم دکاندار له خاورو ډکې وڅکي ورکړي، چې هر څه ورسره گډو.

دی روان شو او په لاره کې یې ځولی له لاسه خوشې شوه.

ده ځمکې په منځ لاس وگرځاوه او هر څه یې راټول کړه.

دی نه پوهیده، چې خپل کاله ته څه وړي؟ او د ده وڅکي څنگه دي؟

ده غوندې ډېر رانده دلته راځي او هغه څه وړي، چې د وړلو نه دي.

هو! د ړندو عمل همدغسې دی، مگر رانده له دېنه زیات څه کولی شي؟ ړوند که په سمه لاره لاړ نه شي باید معذوري وگڼو!

عبادت او دعا

د رحمت بارانونه ونه اورېدل، چينې وچې شوې، په کاريزونو کې د مرغۍ مېنوکه نه لمدېده.

د ونو پانې په پسرلي کې زيږې وې. په سمسورو باغونو خزان ولگېده. په خلکو دلورې هيبت راغی.

ټول د عبادت او دعا دپاره بيديا ته ووتل، پاک خداى ته يې زارى کولې، لمونځونه يې کول، درودونه يې ويل، دعاگانې يې کولې د باران ترې وو، زورور بارانونه يې غوښتل. دغسې د اخلاص عبادت، دغه راز د سوز دعاگانې کله دوى نه وې کړې، په دغه وخت کې د دوى تعلق له خداى سره ډېر زيات و. دوى بارو درلود، چې روزي له خداى سره ده، ډوډۍ له اسمانه راځي او ځمکه د خداى دسترخان دى.

هر چا له خپلو بدو عملونو توبې ايستلې، د هر يوه له سترگو اوښکې بهيدې، مگر د اسمان له سترگو يوه اوښکه هم توبه نه شوه.

د باران په انتظار کې ورځ بېگناه شوه، ماښام هر څوک خپلو کورونو ته لاړل. د قبلې له خوا توره وربخ راښکاره شوه، پوه نشوم څه شى زياته ورسره وه، خلکو ويل د حيات اوبه په تورتم کې دي. زمونږ دعا قبوله شوه اوس به داسې زورور باران وورېږي، چې غرونه رغونه به په اوبو ماړه شي او د ځمکې تنده به ماته شي. دا تياره ورو ورو زياتيده، کلي، کورونه، غرونه، رغونه په دغه

تورتم کڼې وړک شوه. له اسمانه ډېر زورور باران رابښکته شو، چې
تالندې، بریښنا گانې له هیبته ډک غږونه او زورور سپلايو نه
ورسره وو.

دهوا موجونه په دغه شپه طوفاني معلومېده، باران د یوه
زورور ایت هیبت درلود، سپلاب له غره نه ډېرې غټې تیرې
رغړولې، د هر چا دا یقین و، چې هر څه به سپلاب یوسي، مالونه،
اولادونه، ښځې او نر به ټول تباہ شي. د مړو پته به نه وي معلومه،
کلي کورونه به له خړو لاندې شي او هېڅوک به هېڅ پیدانه کړي.
دغه ډار بیا په کلي د ژړا انگولا او زونه او چت کړه، خلکو بیا
پاک خدای ته رجوع وکړه هماغه اوراد او هماغه دردونه بیا
لوستل کېده، هر چا به دعا کوله، چې باران ودرېږي او د خدای له
قهره نجات ومومي.

بې زړه

د ایمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی.
چې وړوکی و له شیشکو او پپریانو ډاریده، چې لږ غوندې لوی
شو د ملاصاحب له ډاره په سبق نه پوهېده.
اوس، چې لوی دی د خان ډار، د ملک ډار، د حاکم ډار یې په
زړه کې ټینګ ځای نیولی دی. په لاره کې ورسره د غلو وېره ده او
په کور کې د غلیمانو له ویرې ډېر ځای نه شي پیدا کولی.
په دغسې زړه کې ستا خوب ته ډېر لږ ځای پیدا کېږي، که ستا
ډار او د ظالمانو ډار په یوه زړه کې یو شان موجود وي له دینه
لویه گناه بله نه شته.
کاشکې دوی یوازې له تا ویرېدلی او ستا د دښمنانو ډار یې په
زړه کې نه وای. د خلکو ډار ستا وېره په زړونو کې کموي او ایمان
ته زیان رسوي، ستا ضعیفه بندگان یوازې له تانه نه وېرېږي له
نورو نه هم وېرېږي، دوی اوس د زورورو په مخ کې حق نه شي
ویلی او ته د حق طرفدار یې. ته په دروغو خپه کېږي او دوی له
ډاره رښتیا نه شي ویلی.
ستا ظلم نه دی خوښ، دوی له ویرې د ظالمانو خدمتونه او
صفتونه کوي. هغه مسلمان اوس چېرته دی، چې یوازې له تا نه
ډارېږي او بس. ستا بنده باید د ډار بنده نه وي او د نمرود له اوره
بې سترگه ونه سوځي.

ملك او ملا

د کلي ملک به، چې هر څه کول څوک يې مخې ته نه شو ورتلی. زرو که زور دواړه له ده سره وو. هر څه د ده په لاس کې و او هر څوک د ده لاس لاندې وو. هېچا د خپلې خور او لور واک نه درلوده. د کلي غوړي او چرگان هر څه د ده و، بنایسته بنځې به ده کره وې، بنکلي هلکان به د ده په مخکې گرځېدل او هر چا به د ده خدمت کاوه.

يوه ورځ په کور او کلي کې دا اواز خوره شوه، چې هغه بې موره او بې پلاره هلك، چې په علم پسې تللی و د علم او کمال خاوند شو، هغه اوس له ډېرې پوهې سره بېرته وطن ته راځي، هر چا ته سمه لاره نښي، هر څوک په حق پوه کوي او هر چا ته حق وايي، ځکه چې هغه د حق ملگری دی او له ظلم سره د بنموني لري. د اواز په ملک باندې بڼه ونه لگېده.

ملک له دغه هلك نه وډار شو او پرېشانه خوبونه يې وليدل. ملک پوهېده، چې هغه خيرات خور ملانه دی، د هغه سترگې ډېرې مړې دي او په زړه کې يې د زورورو ډارنه شته.

هغه هېڅکله بې له خدايه بل چا ته سر نه ټيټوي، له هغه سره د حق جذبه او حقاني قدرت شته او په وينا کې يې بل شان تاثير موجود دی.

خو ورځې پس ملا له يوې امسا سره راغی، ظلم او ناروا ته يې بد وويل د زور او قوت مخه يې ونيوله خلك يې په خپل حق پوه کړل او د مظلومانو ملگری شو.

د ده ملگری ورځ په ورځ زياتېدل او په ولس کې پوهه او بيداري پيدا شوه. هغه ملک لري شو او په ځای يې بل ودرېده. دغه بل ملک هغسې ملکي نه کوله او ډېر به سم چلېده، چې علم او پوهه پيدا شي ملکان سمېږي او خلك دروي.

د فرعون او موسی کیسه، د ملک او ملا افسانه همدغه معنی لري.

هلکان بايد په علم پسې لاړ شي او د علم رڼا له ځانه سره راوړي.

شاعر

شاعر یوازې پرېږدئ، ځکه چې دی د جرگو او مرکو سپری نه دی.

هغه چې له نورو نه گټه کوي باید نورو ته ورشي.
دی غواړي، چې له ځانه استفاده وکړي، نه له بل چا نه.
هغه وخت، چې برخې وېشل کېدې سازنده یې د ساز او سرود
مجلس ته را وباله او شاعر یې له خلکو نه لرې یوازې کښېناوه،
شعر اجتماعي شو، مگر د شاعر په برخه تنهائی ورسېده.
څوک، چې په ازادۍ مین وي هغه هېڅکله ځان نه شي
مقید کولی.

د ازادۍ معشوقه هغه وخت چا ته ځان نښي، چې له نورو نه بېل
او یوازې وي. شاعر له ځان سره عشق لري او په ځان مین دی.
دی نه غواړي، چې په نورو کې ورك شي او نورو غوندې شي.
دی له خلکو سره همدرد لري، له خلکو سره ناسته ولاړه نه
شي کولی، عاشق دی، خو معشوقه نه لري.
درد لري، مگر دوا نه خوري.
ذلت یې نه دی خوښ او عزت ته هم به ښه سترگه نه گوري.
د ده طبیعت بل شان دی.
دی تاسې ته لاره نښي، مگر په لاره درسره نه شي تللی.

سبا

هغه ورځ، چې تر اوسه يې نه د لمر وړانگې د غرونو په سرو
لوېدلي دي او نه يې د پېښو او واقعاتو مطلع چا ته معلومه ده، د
سبا په نامه يادېږي.

دا ورځ لکه يوه پټه معشوقه له هر چا نه پټه ده او د سحر نسيم
يې هم له مخه پورنې نه دی لرې کړی.
دا نه ده معلومه، چې دغه ورځ به څه له ځان څه سره راوړي او
څه به له ځان سره يو سي.

د چمن په گلونو به شبنم وروي او که رلی؟
يو اشنا به په سرو سترگو له بل نه بېل کړي او که دوه خواږه
ياران به غاړه په غاړه کړي.

دا ورځ له دغه مجهوليت او معماتوب سره د هر چا په زړه کې
محبوبيت لري او هر څوک ورته په امید گوري.

د هر چا کار او زيار د سبا ورځې د ښه والي دپاره دی او د نن
ورځې د عمل نتيجه د سبا ورځې په لمن کې لتوي.
هر څوک هيله لري، چې د نن ورځې زحمت به د سبا ورځې په
راحت بدل شي او سبا به له نن نه ښه وي.

په همدغه اسره د ژوندانه مشقت سپکېږي او د امید مزې
غځېږي، د نن ورځې بندي د سبا ورځې ازادي په خوب کې ويني
او همدغه راز خوبونه د غمونو تله سپکوي.

چا چې نن د خوښۍ او خوشحالی ډولۍ کاله ته راوړې ده، هغه یقین لري، چې سبا ته به د زوی پلار شي او له دغې خوشحالی نه به بله خوشحالی پیدا شي، دا غولونکی سبا هېڅکله نه سبا کېږي او تر قیامتو دوام لري.

د ژوندانه ټول خوږوالی په همدغه شي کې پټ دی، که دغسې سبا ته څه امیدونه لرو د ژوندانه تحمل هېڅکله نه شو کولی.

ځمکه او اسمان په همدغې ورځې پسې سر په څپړۍ سرگردانه ګرځي او د اتیا کالو بوډا هم له دغې ورځې نه نا امید نه دی.

که د سبا ورځې مینه زمونږ له زړونو نه راوړي مونږ بیا ژوند نه شو کولی، ځکه چې زړونه سپړي او ارزوګانې مري.

که مونږ له سبا سره خپل تعلقات قطع کړو ډېر تاوان به وکړو او خپل ژوند به فاني وګڼو.

په دغسې حال کې مونږ بیا اوږده فکرونه نه شو کولی او د مریخ سفر رانه پاته کېږي.

د سبا ورځې فکر زمونږ په اخلاقي ژوند کې هم ډېره اغېزه لري او د بشر هر راز مادي او معنوي ترقیات ورپورې تړلي دي.

دهقان د همدغې ورځې دپاره کار کوي او باغوان په باغ کې نیالګي ږدي، د خرما زړي په ځمکه کې کرل او د خرما له ونو نه خرما ټولول د هغو کسانو کار دی، چې سبا ته امیدونه لري او د نن ورځې په تنګه دایره کې ایسار نه دي.

څومره، چې د انسان ذهن او دماغ ترقي کړې ده. په هره اندازه چې انسان لوی شوی او پوه شوی دی هغومره یې له سبا سره تعلق

زیات شوی دی، د سبا ورځې غم خوړل، د سبا دپاره فکر کول د سبا ورځې ضرورت او احتیاج په نظر کې نیول د ډېرو پوهانو او د ډېرو لویانو کار دی. زه لوی او کوچنی په همدې پېژنم، چې یو ډېر لري گوري او بل ډېر نږدې گوري. د یوه سبا هم ډېر لري او د بل لندې دی.

د مسلمان سبا پس له مرگه هم شته، د ده نظر باید ډېر لري څار وکړي او ابدي ژوند په نظر کې ونیسي.

ابدي ژوند همدغه دی، چې سپری له سبا نه غافل نه وي او د سبا اندېښنه ورسره وي.

نن او سبا هغه دوه مېلمانه دي، چې یو ځی مونږ له یوه سره وداع کوو او د بل په خدمت مشغولېږو.

زمونږ خدمت باید د سبا ورځې دپاره وي او خپله اینده په نظر کې ونیسو، د عقل او دور اندیشۍ تقاضا همدغه ده.

د پسرلي کله!

ستا بنايسته او گلالي خپره په جهان کې خومره قدر لري او د
اسمان له دومره لويوالي سره هر سحر د شبنم په پاکو او رڼو
شاخکو ستا بسکلی مخ وينځي او ځمکه د خپل زړه له نمه اوبه
ورکوي.

د ځمکې مخ په تا بنايسته دی هو! ستا په وړمو معطره شوه، د
بلبل خوږه نغمه ستا د جلوي برکت دی، شاعران ستا په ستاينه په
جامعه کې مقبول وو، بسکلو پېغلو تا ته په خپل اوربل باندې ځای
درکړ، بورا ستا په مينه په غزلو کې وستايل شو. په شعر او ادب
کې ستا برخه ډېره زياته ده، د مينې او محبت ډېر ښه سوغات ته
يې.

مگر گوره، چې په خپل جمال او کمال مغرور نه شي او له باغه
ونه وزې.

تا غوندي ډېر بسکلي او بنايسته گلونه د هېواد په غرو رغو کې
پيدا شوه، چې نه چا وليدل او نه وستايل.
که ته هم له دغه چمن نه ووتلې او په غرونو کې دې ځای ونيو نه
به بلبل پيدا کړې او نه ماليار.
ته د خلکو له نظره مه لرې کېږه او ځانته ماليار پيدا کړه.

د انسان دا عادت دی، چې مطلق بڼه نه ستایي او هر بڼه څیز بڼه
نه گڼي.
هو! دی هماغه شی بڼه بولي، چې ده ته نږدې وي او د ده خپل
وبلل شي.
دلته هر څوک خپل بڼاغلی گڼي او هر یو د خپل باغ گلونه
ستایي.
نه هېڅکله د خلکو له نظره لرې کېږه مه!
ستا بڼایست د خلکو د توجه او التفات نتیجه ده.
که ته غواړې، چې هر څوک دې قدر وکړي او په خپل سر د پاسه
ځای در کړي، لکه نرگس هر چا ته په بڼه سترگه گوره او لکه د باغ
غوتی هر سحر خلکو ته خنده!
په دغسې التفات او یوه خوله خندا سپری د خلکو زړونه
خپلولی شي.
په یوازې گلتوب او گلالتوب هېڅوک قدر او منزلت نه مومي
او نه په تش بڼایسته دلبري او دلربایي کېږي.
راشه زما د باغچې گل شه.
چې هر سحر دې په دیدن او به کومه.

د رمې خاونده

د تورې کېږدی او د لویې رمې خاونده!
په دې سره او ټکنده غرمه کې، په دې وچه بیدیا او سپېره
صحرا کې، چې یخې اوبه، یخ سیوری، توده ډوډی، شودی او
مستی، کوچ او پېروی، کورت او غوړي، پوڅې او پنیرونه هر څه
له تاسره دي. په خوارانو او بیوزلو رحم وکړه!
هر څوک، چې ستا کېږدی، ته په هیله او اسره راځي هغه له خپلو
سپینو نه ساته او قدر یې کوه!
په دې وچ ډاگ کې بل سیوری نه شته یوازې ستا سیوری ته
هیله او اسره کېږي.
که ته خپل سپي ونه نیسې له دینه لویه بې رحمې بله نه شته.
ای د خورو سپیو خاونده!
ستا د سپیو تاوان له تا ته رسېږي او د دوی په ضررته مسوول
بېږي.
سپی او نفس دواړه یو شانته دي.
ته خپل سپي ونیسې او په مونږ رحم وکړه!
ته په خپلو سپو دا گمان مه کوه، چې دوی به هر وخت ستا
غلیمانو ته وغاږي.
دوی ډېر ځله د اسمان ستورو او سسپورمې ته هم غاږي.
ستا په ملگرو او دوستانو هم بلوڅې او غوتې وهي.
آه - هېڅوک زما نارې نه اوري.

د خپلو سپيو حملې هم نه وينې.
زما غږ تر کېږدی، نه رسېږي.
دوی ولې څه نه اوري؟
ولې څه نه وينې؟
ولې په چا رحم نه کوي؟ پردي خوبه نه وي؟
کېږدی، خو د پښتنو معلومېږي.

بې گناه بندي

پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ.
مه وپرېږئ، د ده په ازادولو کې هېڅ خوف او خطر نه شته.
فساد او شرارت له ده څخه نه پيدا کېږي.
د ده بندي کول لويه گناه ده.
دی هغه يوسف دی، چې د بې گناهی په سبب په زندان کې
لوېدلی دی.
که دی له زندانه را والوزي ستاسې اينده سنجولي شي او
ستاسې د بلې ورځې غم خوړلی شي.
پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږئ.
که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر ښه شان وکړي.
ستاسې وړې به ماړه کړي، ستاسې برېښه به پټ کاندې.
تاسې دغه ښکلی موجود په تورو څاگانو کې مه غورځوئ.
په زندانونو کې يې مه اچوئ!
پرېږدئ، دا بې گناه بندي پرېږدئ!
دی به ستاسې د گډو وډو او پرېشانه خوبونو صحيح تعبيرونه
وکړي.
ډېرې سختې مبهمې او مجملې غوټې به پرانېزي.
دی د راتلونکي حال پيشيني کولی شي.
د طبيعت په رمزونو او اسرارو پوهېږي.
د جوي او فلکي اوضاعو اقتضارات ورته معلوم دي.

پریردئ! دا بی گناه بندی پریردئ!
ده پر ازادولو باندې علم او پوهه زیاتېږي.
وطن رڼا کېږي او رانده بینا کېږي.
دی له خپلو جفا کارو ورونو سره هم ښه سلوک کوي.
دی ډېر پېچومي او رولی شي.
دی ډېرې کړې سمولې او ډېر مشکلات حل کولی شي.
ما خوب لیدلی، چې دا بندی خلاصیږي او د سلطنت په کرسی
کېږي.
ښه فکر وکړئ!
دا بندی څوک دی؟
پس له ډېر فکره وایم!
فکر دی فکر!

نظر لالا

په يوه ستانه كورنۍ كې يو سپين زيرى خدمتگار اوسېده، چې هر چا به ورته نظر لالا ويل.

دا سړى د ماشومتوب له وخته د بودا توب تر زمانې په دغه كاله كې و او خپل ژوند يې په همدغه كاله كې خاورې كړ. د دې كاله نسبې سړى نه و او د خدمتگار په حيث يې كار كاوه، مگر مزدور ورته نه شو ويلى، ځكه چې د مزدور په شان كار يې نه كاوه.

هېڅوك به خپل ځان د ځان دپاره په كار كې د غومره سترې نه كړي، لكه چې نظر لالا د دغې كورنۍ په خدمت كې سترې او ستومانه و.

كوم كار، چې څوك د يوې ټينگې او لوړې عقيدې دپاره كوي هېڅ حريص او په گټه مين سړى يې د پيسو دپاره نه شي كولى. ده دغه خدمت د خداى دپاره كاوه او په داسې جذبه يې كاوه، چې لمانځه د قضا كېدو هم څه ډېره پروا ورسره نه وه.

په دغه سړي كې ډېر زيات اخلاص، امين توب او صداقت موجود و، چې په دې وخت كې بې مثل او نظير نه شي پيدا كېدى يا ډېر لږ پيدا كېږي.

دا سړى بې نامه او بې نشانه سړى و، جامې به يې تل زړې او خړې وې، مگر د زړه صفايي يې دومره زياته وه، چې زه ورته حد او اندازه نشم ټاكلې.

په کوم کلي کې، چې نظرللا او سپده د جاه او جلال خاوندان او د علم وفضل صاحبان هم پکې او سپدل، چې ځينو مريدان هم نيول، مگر زه له هغو ټولو نه نظرللا انتخابوم او له نورو نه په ادب تېرېم.

زما دا عادت دی، چې له مخدوم نه خادم ته په محبت گورم او له پير نه مې مريد خوښ دی.

له ماسره اوس دا فکر ډېر پوخ شوی دی، چې د خیر او برکت خاوندان په ساده مسلمانانو کې ډېر موندلی شو او پوهان او هونبیاران د بل دپاره د خپلې گټې نه نشي تېرېدلی.

خو، چې د خدای دپاره د نورو خدمت کوي او خپل ژوند د نورو له ژونده قربانوي هغه لکه نظرللا داسې وي، چې خپله مادي گټه هېڅ نه پېژني او په پردي کاله دومره زهیر وي، چې له هېچا سره به د خپل کاله دغومره غم نه وي، دا سړی په تور او سپين نه پوهېده، الف او بي يې نه و لوستي، د لفظ او معنی فرق يې نه شو کولی، مگر د نېکۍ او خیر رسولو په لور په مبدا يې ټينگه عقیده لرله او دا جذبه پکې د عشق حد ته رسېدلې وه. نظرللا د هر چا په نظر کې ډېر سخت او بخيل سړی معلومېده، هر چا به ويل چې ده غوندي سخت سړی بل نه پيدا کېږي، په رښتيا چې د ده پېرزوينه په ځان باندې ډېره لږه وه، مگر بخيل ورته نشم ويلى او ډېر حاتمان زه ورځنې څاروم.

کله به، چې د کاله خاوند، نظرللا له کابله تنگرهار ته استاوه، چې څاروي او پسونه بوزي، نو يو څو ډوډۍ به يې پخې کړې او

ډېرې لږې پیسې به یې هم ورکړې، چې په لاره کې ځان ته کوم وخت څه ننگولی واخلي یا چېرته د څارو دپاره څه واښه پرې رانیسي. دا سړی به له کابله لغمان ته ولاړ او څاروي به یې هم ورسول، مگر یوه میاشت یا دوه میاشتې پس به، چې څوک مېلمانه راغلل او چرګ به په کار شو نظرللا به هغه پیسې په چرګوړو ورکړې، چې مېلمانه په ښه شان عذر شي او د کاله د خاوند ښه نوم وساتل شي.

دی هغه راز خدمتګار نه و، چې له خپل مخدوم نه څه واخلي او د ځان دپاره یې ذخیره کړي، بلکې ده به هغه ته څه ورکول او خدمت یې بیخي وړیا و.

د ده خور او خوربې ډېر غریبان وو، مگر هېڅ بدګمانه سړی هم دا ګمان نه شو کولی، چې دی هغوی ته څه ورکړي.

که کله به د کاله خاوند د ده په خاطر هغوی ته څه ورکړه، دی به خپه کېده او د دغه کاله زیان ورته، لکه د ایمان زیان معلومېده.

د نظرللا دا عادت و، چې کله به له خوبه پاڅېده او د سپېدو به رڼا کې به غره ته روان و، ترڅو به چې لمر څرک واهه ده به له غره نه د خسو گېډی راوړو، چې سبا نارې به یې وکړ، نو بیا به په نورو کارو پسې روان شو او ډېر ناوخته به ویده کېده.

د ده په کار کې د رخصتۍ او تعطیل ورځې نه وې او د ناروغۍ دپاره یې هم فرصت نه درلود.

دی د عادت او ډېر کار کولو په وجه له پولادو نه هم کلک و.

هغه گېډی، چې ده د شپېتو کالو په عمر په شا باندې راوړ د
دې زمانې ښه ښه ځوانان یې نه شي وړلی.
ده به هرکله د خمتا پیوندي کالي اغوستل او خوراک هم ډېر
خوړو، ترڅو به چې ډېر مجبور نه شو، نو د اختر په ورځ به یې هم
نوي کالي نه اغوستل. په دغه کاله کې به، چې هر څومره ښه څه
پاڅه شوو د ده برخه به پکې ډېره خوراه وه، ځکه چې ښه ډوډی د
ده له ستونې څخه نه تېرېده او په همدغه وجه به د چرگ ورمېر د
ده برخه وه.

نظرلالا له تودې ډوډی سره هم دښمني درلوده او چې په کور
کې به سره پرته وه تودې ته به یې لاس نه وروړو.
په همدغه سبب دی په بخیل مشهور و او هر چا به ورته سخت
او بخیل ویلی.

دا و د خلکو قضاوت، چې له حقیقت نه ډېر لرې و او په ډېرې
ظاهر بینې بنا و، هغه څوک چې خپل ژوند د بل دپاره وقف کړي
او هېڅ دنیايي گټه پکې له نظر لاندې نه وي هغه ته به څنگه بخیل
ووايو.

هو! نظرلالا په ځان باندې بخیل و، ځکه چې له ځانه تېر و او
خپل ځان یې بل ته بخښلی و.
ده ته به که چا د خدای دپاره څه ورکړه هغه یې د بل دپاره
اخیستل او بل ته یې ورکول.

دا ايثار او فدا کاري، چې په دې وخت کې لکه د اينځرگل يا د مرغی پي ډېر نادر څيز معلومېږي، له انساني غرايزو سره ډېر موافقت نه لري او مثالونه يې ورك دي. دا راز سړی د خلکو په نظر کې ډېر ساده او ډېر احمق معلومېږي.

په عقل او پوهه دا گمان نه شي کېدی، چې چا ته د دغسې ايثار او فدا کاري اجازه ورکړي.

خپل ځان خوارول او بل پالل، له ځانه تېرېدل او د بل په بڼه ورتلل د عقل او فکر کار نه دی، د دغسې کارونو دپاره يو لوړ معنوي عشق په کار دی او د نظرللا اخلاص غواړي. د دغه کاله هر څه د نظرللا په لاس کې وو او د ده په امانت داری هر چا داسې يقين درلود، چې هېڅ شک پکې چا نه شو کولی. زه د هغه چا ستاينه نه کوم، چې نظرللا ورته ډېر اخلاص او عقيدت درلود.

زما په نظر کې د ستايلو وړ نظرللا دی او د ده په بڼه سړيتوب ټينگه عقیده لرم.

دی اوس له نظره پناه دی او زه د ده زيارت ته په ډېر اخلاص ورځم، په هغه اديره کې چې دی بنځ دی نور قبرونه هم ډېر دي او په ځينو باندې لا جنډې هم ولاړې دي، مگر زه خپل مراد له نظر لالا څخه غواړم او د ده حسنات راته ډېر درانه معلومېږي. په رښتيا، چې زما خادمان خوښ دي او بڼه خلک په خدمتگارانو کې وينم.

جبر او اختیار

هغه کار، چې د انسان په اراده او اختیار نه وي شوی د فخر وړ نه دی او د ملامتی موجب هم نه گرځي، یعنی که د چا ونه ټیټه وه، گرم نه دی که چا متوسطه قد او قامت درلود، ورته نه شو ویلی چې ډېر ښه کار دې کړی او اندازه دې ساتلې ده.

که یو سړی خپل سپین مخ تور کړي ملامت دی، مگر د حبش مخ که هر څومره تور وي څوک یې نه شي ملامتولی، ځکه چې د ده اختیار او اراده پکې دخل نه لري.

که یو سړی خپل غلیم په جنگ کې مړ کړي او خپل شجاعت ښکاره کړي حق لري، چې په خپله توره او توریالیتوب فخر وکړي، مگر که مرغی ولي او سړی ولگېده که څه هم د ده ډېر زورور او زړه وړ دښمن وي، خپل بریت نه شي تاوولی او توریالی ورته نشو ویلی. هېڅوک یو گونگ په حق نه ویلو نه گرموي، ځکه چې هغه مجبور او معذور دی، مگر هغه چې ژبه لري او له ډاره حق نه وایي له ملامتی نه نه خلاصیږي که څه هم یو څه مجبوریت دلته هم شته او اختیار نیمگړی دی.

د جبر او اختیار مسله ډېر اړخونه لري او دغه فیصله څه اسانه خبره نه ده.

زه په دې ځای کې دا اراده نه لرم، چې له علمي څېړنې نه کار
واخلم، زما مقصد بل دی او د ملایانو په کار کې کار نه لرم.
زه حتی امکان له فلسفې بحثونو نه ډډه کوم، مگر کله کله مې
د موضوع تعلق او ارتباط مجبور وي، چې په وچه منزل وکړو،
ځکه چې دلته بحر نه شته او زموږ په هېواد کې بېړۍ نه ګرزي.
همدغه شان مونږ له کابل ښار نه ډډه کولای شو، ځکه
چې هوایي سرویس نه دی جاري، مگر دغه راز مجبوریتونه په
ځینو نورو ځایو کې نه شته، هلته یو سپری اختیار لري، چې په هوا
ځي که به بحر کې او که په وچه.
اوس پوه شوی! چې جبر او اختیار په هر ځای کې یو شانته نه
دي او ټول انسانان یو راز مجبور نه دي.

ډېر مجبوریتونه پخوا وو، چې اوس نه شته او خپل ځای یې
اختیار ته پرې ایښي دي. یو ماشوم چې اول پیدا شي هېڅ اختیار
ورسره نه وي او د بل په غېږ کې ژوند کوي. په خپله نه چیرته تللی
شي او نه راتلی شي. څملول او پاڅول یې د بل په لاس کې وي او
کالي بل څوک وراغوندي، مگر څومره چې لوېږي او غټیږي
هغومره د مور له غېږې لرې کېږي او له مجبوریت نه د اختیار خوا
ته درومي. کله چې په خپلو پښو روان شي، نو بیا خپل مخ په
خپله وینځي او پخپله خونبه له کاله اوزي یا کاله ته راځي.
کله چې ځوان او ځلمي شي، د کاله واک او اختیار هم د ده شي
او د پلار په جایداد تصرف وکړي.

په هره اندازه، چې د ژوندانه درجه او مرتبه لورېږي مجبوریت کبېږي او اختیار زیاتېږي، یو کانی که څوک هرې خواته غورځوي او هر راز لوبې پرې کوي کولی یې شي، مگر ونې او بوټي دغسې نه دي، یعنی دنیا ته مجبوریت له جماد نه لږ دی، ځکه چې د حیات اثر په ده کې زیات دی.

له ونو او بوټو نه بیا د څارویو اختیار ډېر دی او جبر نور هم تخفیف موندلی دی، انسان چې له حیوان نه پورته مقام لري او د تکامل په لاره کې وړاندې دی د ده اختیار نور هم زیات شوی او له خپلې ارادې نه ډېر کار اخلي.

په انسانانو کې هم د وحشي او مدني انسان، عالم او جاهل انسان، د قوي او ضعیف انسان په اختیار کې ډېر فرق موجود دی، مگر بیا هم په هر حال کې یو څه مجبوریتونه شته او په جبر او اختیار کې ډېر فلسفي بحثونه کیدی شي. د دنیا ډېر پوهان پدې عقیده دي، چې د انسان ډېر لږ کارونه په ظاهره ارادې او اختیاري معلومېږي، مگر په حقیقت کې د مجبوریت اثر دی او خبرې له اختیاره وتلې دي. دوی وایي هغه سپری، چې ډېر په غیظ او غضب کې وي او په همدغه وجه د چا د وژلو اراده وکړي مونږ ورته د اختیار خاوند نه شو ویلی، ځکه چې دی په دغه حال کې د داسې اغېزو او نفسي تاثراتو محکوم دی، چې له دغه کاره ځان نه شي ژغورلی او پخپلو احساساتو حاکمیت نه لري. که مونږ پوه شو چې دی په دغه وخت کې له یوه لېوني نه څه فرق نه لري او په

طبیعی حال کې نه دی، دی به ارومرو مجبوره گڼو او دغه کار ته به غیر اختیاري ووايو.

همدارنگه هغه څه، چې یو عاشق په جذبه کې د عشق دپاره کوي له مجبوریت نه نه وي خلاص او اختیاري ورته نه شو ویلی. د دغو خبرو خلاصه او نتیجه داده، چې شدید محبت او شدید بغض د انسان اختیار سلبي او هغه څه ورباندې کوي، چې په عادي او طبیعي حال کې یې یو عاقل انسان ته کوي. د همدې لامله ډېر خلک په خپلو ځینو کارونو بل وخت پښېمانه کېږي او پوهېږي، چې ښه یې نه دي کړي.

ځینې نور په دې عقیده دي، چې انسان د اختیار خاوند دی، که ښه کوي باید ښه ورته ووايو او که بد وکړي باید بد یې وگڼو، دوی وايي که انسان د عشق دپاره کوم کار کوي او که د دښمنۍ دپاره په دواړو حالتو کې دغه کار د ده گڼل کېږي او په ده پورې تعلق نیسي، ځکه چې دغه مختلف احوال چې د زورورې مینې یا د شدید عناد په اثر پیدا کېږي او نفسي یا روحي اغیزې ورته ویل کېږي په خپله له نفس څخه عبارت دی او نفس د همدغو احوالو او کیفیاتو نوم دی. هسې نه چې کوم بل شی په نفس اغېزه کوي او دا اختیار مې سلبي.

ارسطو د جبر او اختیار حدود ډېر ښه ټاکلي دي او بدې باب کې یې ډېره ښه فیصله کړې ده، دی وايي هغه کار چې یو سپری په خپله اراده نه کوي او د ده اختیار پکې هېڅ دخل نه لري ښه او بد یې ده ته نه دي راجع او د ده کار ورته نه شو ویلی، یعنې که یو

زورور باد يو سپرى كومې خواته يوسى يا يې خوك لاس او پښې وټري او له يوه خايه يې بل خاى ته وړي، نو دلته اختياري سلب دى او په مجبوريت كې هېڅ شك او شبه نه شته، مگر كه يو سپرى د خپل شرافت د ساتلو دپاره كوم كار كوي او خپل عزت او وقار يې يوه كار ته مجبوروي، نو دغه راز مجبوريتونه د جبر له قانون لاندې نه راځي.

دى د مثال په ډول وايي: كه د يوه سپري مور او پلار يا اولادونه د يوه ظالم او مستبد له تهديد لاندې وي، چې د ده په تسليمېدو او اطاعت هغوى له زيان او ضرره محفوظ پاته كېږي او كه اطاعت ونه كړي هغوى ضايع كېږي، نو دغه صورت كې دا سوال پيدا كېږي، چې كه دغه سپرى د هغه ظالم له خوا په يوه ناوړه كار مامور شي دى په دغه باب كې مجبور دى او كه مختار؟ ارسطو وايي چې دلته جبر او اختيار مخلوط شانتته دي، مگر د اختيار جنبه غلبه ده، ځكه چې د دغه كار په كولو او نه كولو كې د ترجيح او انتخاب مسئله مېنځ ته راځي، نو هره خوا چې دى انتخابوي او ترجيح وركوي هغه د ده خوښې او ارادې ته راجع ده او د ده كار گڼل كېږي.

دى وايي په دغسې مواردو كې كه سپرى ناوړه او بد كار وكړي دغه راز مجبوريتونه معقول عذر نه شي كيداى، په دغسې مجبوريت بايد سپرى پښې كېږدي او هغه څه وكړي، چې انساني شرافت او وجدان يې تقاضا لري.

شجاعت او شهامت، چې يو اخلاقي فضيلت دی په همدغسې
مواردو کې ځان بښي او د افتخار حق پيدا کوي.
هغه د سر خطر، چې په جنگ او جگړه کې يو بې زړه سړی
تېښتې ته مجبوروي. د خلکو په نظر کې څه اعتبار نه لري په
همدغه وجه له تعدد او ټوپکو نه ټښتېدونکي هر چا ته سپک
ښکاري او هغه، چې له مرگ نه وېرېږي او په ايستلو تورو ورځي
د خلکو په نظر کې درانه معلومېږي.
که په دغسې مجبوريت خلک قابل وای هر څوک به له جگړې
څخه ټښتېده او هېچا به هغه ته په سپکه نه کتل.
هغه افتخار، چې د شجاعت او شهامت خاوندان يې گټي د
دغسې مجبوريتونو په نافرمانۍ کې پټ دي، لکه چې عار او
ذلت د دغه راز مجبوريت اطاعت او انقياد ته ويل کېږي.

د خان واده

له خوبه راپاڅېدم، د ډول او سرنې اواز مې ترغور شو او ډېره لويه ورا رابښکاره شوه، چې ډېر خلك ورسره خوشحاله روان وو او د خان په واده كې يې لاسونه غورځول، زه هم له دوى سره ملگرى شوم او په دې خوشحالى كې مې ځان شريك كړ. د دې بنادى، د ډول او سرنې غږ تر ډېر لرې ځايه رسېده او ډېرو خلكو پكې اتڼونه كول.

چا به ډزې كولې، چا به اسونه، ځغلول، ځينو به ټوكې او مسخرې كولې. په دغسې خوشحاليو كې ما بنام تياره كلي ته ورسېدو او ډولى د كاله په مخكې بښكته شوه.

د كلي بښخې په ډېرې خوشحالى راغلي او د ډولى پردې يې جگې كړې همدغه وخت خدا او خوشحالى خپل ځاى غم او ژړا ته پرېښود او دا معلومه شوه، چې دغې بښكلي ناوې د خپلې ازادۍ دپاره ډېره لويه قرباني وركړه او د اجباري واده ملا يې ماته كړه.

د دغه حال په ليدلو د هر چا په احساس كې بدلون راغى او مونږ وپوهېدو، چې كله خلك جنازه هم په ډول او سرنې وړي او په غم د بنادى گومان كوي.

په دنيا كې ډېر داسې غمونه شته، چې د خوشحالى په ډولى كې پټ دي او د خلكو په شعور او تميز مسخرې كوي.

زما پوه ملگرې په دغه ورځ وويل: په رښتيا چې خوشحالي څوك په زور او جبر يا په ډېرو پيسو كور ته نشي وړل، مگر خان لا تر اوسه په دغه حقيقت نه دى پوه او خپله خوشحالي په دغه ډول غواړي.

غم او خوشحالي

زما اشنا له ډېرو غمونو سره نااشنا دی. د هغه په کاله کې چا د ماشوما ژړا نه ده اورېدلې او خپلو ماشومانو په مرگ او درد یې هېڅکله نه دي ژړلي، هغه حال چې یو پلار یې د خپل کوچني زوی یا ځلمي زوی د ځانگدن په وخت کې ویني، دی ترینه ناخبره دی. ده غوندي بې غمه سړی ډېر لږ پیدا کېږي او په همدغه سبب یې د خوشحالي برخه هم ډېره لږه ده.

دی چې په خپل کاله کې خپل خلف الصديق نه ویني په زړه کې ډېر ځورېږي او ځان بد بخته گڼي، مگر د ده دغه غم زمونږ په نظر کې د هغه چاله غمه ډېر سپیک دی، چې دوه زامن یې ژوندي دي او یوه د ده په غېږ کې خدای ته ځان سپارلی دی، ځکه مونږ هغه ته د فاتحي دپاره ورځو او ده ته نه ورځو.

زمونږ دا عادت دی، چې که د چا په کاله کې نهه میاشتني اولاد مې پیدا شي ویر ورسره نه کوو او هغه هم د غم کمپله نه غوروي، مگر په کوم کاله کې چې د دوه ورځو ماشوم مې شي، هلته د غم او مصیب مجلس جوړېږي او خلك ورسره همدردی کوي.

موريس مترلینگ وايي: «تاسې په ملیاردونو نطفې ضایع کوئ، مگر خوابدي کېږئ نه او دغه راز ضیاع د چا د غم او خپگان موجب نه گرځي».

د دې خبرې معنی 'داده'، چې زموږ غمونه معقول نه دي، محسوس دي. هره ضایعه، چې یوازې عقل پرې پوهېدی شي او احساسات ورسره تعلق نه لري همدغسې بې اثره وي.

زموږ خوشحالی هم، لکه زموږ غم په عقل او منطق اتکا نه لري، بلکې د شعور او احساس نتیجه ده.

غم او خوشحالی یوه په بل پورې تړلي دي او یو له بله نه بېلېږي، ځینې گمان کوي، چې خوشحالی له بې غمه خلکو سره زیاته ده او هغه څوک ډېر نېکبخت دی، چې هېڅ غم نه لري، مگر حقیقت دغسې نه دی او بنادي هر چېرې د غم په اندازه ده.

حقیقي بدبختي په بې غمی کې ځای لري او بې غمه سړي ته که سړی وویلی شو، نېکبخت خو ورته هېڅکله نه شو ویلی.

غم او خوشحالی، لکه د یوې ټوټې دوه مختلف مخونه دي، چې اصل یې یو دي. څنگه چې شپه او ورځ یو په بل پورې نښتي دي او هر کاله ته دواړه وړاندې وروسته راځي، د غم او خوشحالی ارتباط هم دغه راز ټینګ دی. که څوک وغواړي، چې هغه یو خپل کاله ته پرېږدي او دا بل ایسار کړي، له دینه لویه اشتباه بله نه شته.

داسې کېدلی شي، چې ورځ اوږده شي او شپه لنډه، یا شپه لویه وي او ورځ وړه وي، مگر داسې ورځ چې شپه ونه لري یا داسې شپه، چې ورځ ورپسې نه وي په دنیا کې نه شته.

که لمر تر اخرته پاس په سر ځای په ځای ولاړ وای د زمانې په رنگ کې هېڅ تغیر او تحول نه وای موجود هېڅوک به نه پوهېده چې شپه څنگه وي او د همدې لامله، چې شپه به چا نه پېژندله په

دې به هم نه پوهېده، چې ورځ څنگه وي او څه كيف لري. غم او خوشحالي هم، لکه شپه او ورځ يو په بل پېژنو، که غم له دنيا نه بېخي لاړشي خوشحالي هم ورسره ځي که ژړا نه وي خدا هم نه شته.

هماغسې، چې هڅې له چرگې پيدا کېږي او چرگه له هڅې نه غم او خوشحالي هم يو د بل اولاد دي.

انسان بايد په دې پوه شي، چې غم او خوشحالي يو ظاهري او اعتباري فرق لري، يعنې دا فرق هم لکه د شپې او د ورځې فرق د سترگو او نظر فريب پيدا کړي دی، چې د عقل او بصيرت خاوندان پرې نه غولېږي، بلکې رانده هم دواړه يو گڼي. څوک چې د عقل سترگې لري او د فلسفې شعور خاوند دی هغه زمانې ته په بل شان گوري او د شپو ورځو له سپينو او تورو پردو نه هغه خوا بې رنگه زمانه په بل ډول ويني، هغه پوهېږي چې د زمانې دواړه مخونه يوه شي ته منسوب دي او يو حقيقت دوه رنگه بڼي.

ډېره بڼه ده، چې عقل او پوهه په مونږ ډېر تسلط نه لري او مونږ يې له وهم او خيال نه لري کړي نه يو، گڼي اوس به شپه او ورځ را باندي يوه وه او خوشحالي به هم راباندي غمېدلې وه.

زمونږ غمونه او زمونږ خوشحالي زمونږ په ژوند کې هغه سوز او ساز پيدا کوي، چې بې له هغه د ژوند كيف او خوند نه پاته کېږي.

غم د خوشحالي څکلو ذايقه او احساس روزي او خوشحالي، لکه د خوږو ميوو خوراک ترڅو مرچو ته ضرورت لري.

که په دنیا کې ترخه شیان نه وي خواره ډېر ژر زړه وهي او بې
خونده کېږي.

د ژوندانه خوند، غم او خوشحالی ته ډېر ضرورت لري او په
دغه خوند کې د عواطفو او احساساتو خاوندان ډېره برخه لري،
هغه رانده هونبسياران، چې په ظواهر و نه غولېږي او د غم او
خوشحالی په فرق نه دي قایل، له دغه نعمته محروم دي، که مونږ
ډېر عمیق فکر وکړو هماغه شی مونږ ډېر خوشحالوي، چې مونږ
یې ډېر خپه کړي یو او ډېر ځله هغه شي ته خوشحالېږو، چې
زمونږ غم پکې پټ دی، لا ډېره بڼه ده چې په جهان کې دغه راز
ژور فکرونه ډېر لږ دي او احساسات مونږ ته دغه موقع راکوي،
چې د غمونو او خوشحالیو حقیقت ته ډېر ځیر شو.

ډېر خلك دي، چې یوه ورځ یې گرانه بڼه مري او دی غمجن
کېږي، مگر بله ورځ نوی واده کوي او د خوشحالی هغه زور غم
بېخي هېروي، نو دغه د خوشحالی ډولۍ او هغه د غم جنازه یو له
بله ډېر ربط لري، که هغه غم دغه کاله ته رانه شي دغه بناډي هم نه
شي راتلی.

دا وصال په حقیقت کې د هغه فراق نتیجه ده او په هغه ویر کې
دغه سرور او سرود پټ دی. هر څومره چې د خوشحالی د پسرلي
بارانونه زورور وي هغومره یې سېلابونه هم زورور دي. له دغې
زورورو باروانونو سره تندر او رلی هم شته، لکه چې له ډېرو نویو
افتخاراتو سره ډېر لوی خطرات ملگري دي. همدغه وجه ده چې
زه له سپکو او کوچنیو غمونو څخه لوی او ستر غمونه ډېر بڼه
گنیم.

اخلاقي اساس

شوپنهور وايي: د اخلاقو دپاره له ترجم نه بڼه اساس نه شته، انساني اخلاق بايد په همدغه اساس قايم وي. د ده په نظر کې اخلاقي عمل هغه دی، چې د شخصي گټې هېڅ اثر پکې نه وي او محض د بل د خیر دپاره وي. کانت وايي: د انسان هغه عمل اخلاقي ارزښت لري، چې خاص د انساني تکلیف دپاره وي.

د ده په نزد انسانیت یو قانون لري، چې مخالفت ترې بڼه نه دی او انسان مکلف دی، چې له دغه قانون سره سم وچلېږي. د ده په نظر هغه کار، چې د قانون دپاره کېږي او هغه کار چې د قانون دپاره نه وي شوی، مگر له قانون سره موافق دی یو له بله فرق لري.

دی هر نېک او بڼه کار اخلاقي عمل نه گڼي، د ده په فکر اخلاقي عمل هغه دی، چې خاص د قانون د پېروی او د انساني تکلیف د پر خای کولو دپاره اجرا شوی وي، نه د شخصي گټې دپاره په همدغه سبب د یوه سوداگر صداقت او راستي، چې د تجارتي گټې دپاره نېک کار گڼي، مگر اخلاقي عمل ورته نه وايي، همدارنگه هغه څوک، چې ډېر زړه سواندی وي او په

همدغه سبب له خلکو سره نېکي او احسان کوي، دغه راز نېکي او احسان د کانت په عقیده اخلاقي عمل نه دی.

دی وايي که دغه سړی له خلکو نه ډېرې جفاگانې ووينې زړه به يې سخت شي بيا به له چا سره احسان او نېکي نه کوي، مگر هغه څوک چې د خلکو جفاگانې ونيې او محض د تکليف دپاره له خلکو سره نښه کوي، دا کار اخلاقي قيمت لري او اخلاقي عمل ورته ويل کېږي.

مترلينگ وايي: هغه مينه چې انسان يې له انسان سره لري بايد له ډېر لوړ او هسک ځای نه اخیستل شوې وي، که يو انسان وکړی شي چې له انسانانو سره عشق ولري او بشر دوستي د عشق له کوره واخلي نه بڼايي، چې له ترحم نه کار واخلي او مينه يې د مرحمت او مهربانۍ رنگ پيدا کړي.

که څوک چا ته د عدالت له مخې څه ورکولی شي د احسان له لارې دې څه نه ورکوي، که د چا له لاسه پوره وي، چې د انسان احترام وکړي دلجو يې او تسلي ورکولو ته حاجت نه شته. دی د انسان دپاره له چا نه رحم او شفقت نه غواړي، عشق غواړي د احسان له ورکړې نه د عدالت ورکړه نښه گڼي او له نوازش نه يې احترام د انسان دپاره غوره گڼلی دی.

دا سړی د عشق طرفدار دی، د ده په مذهب بايد بادشاه او گدا يو له بله عشق ولري. ده ته له شفيق نه رفيق نښه ښکاري او له هغې مينې نه کرکه کوي، چې يو مهربان بادار يې له خپل صادق خدمتگار سره لري، دغه راز مينه چې د ترحم او شفقت رنگ لري

يو انسان لوی او بل کوچنی نښي، په دې مينه کې چې هر څومره مهرباني پرته ده هغومره پکې د محبوب حقارت هم شته، مگر په عشق کې کبر او لويي نه ځايږي او اغاتوب نه مني، دی انسان ته په ډېر لوی حق او ډېر زيات احترام قايل دی، مگر دغه حق ورته په سوال او گدايي د استرحام له لارې نه غواړي، د عدالت په اساس يې غواړي.

که بشر ښه انصاف وکړي خواران او مزدوران په بډايانو باندې ډېر لوی حق لري، خو دغه حق پټ پاته دی او خلکو هېرکړی دی. روسو وايي: (هر وخت چې تاسې يو اسمان خراش قصر وينئ، يقين وکړئ چې د يوه ولايت کورونه د دغه قصر د بنا دپاره وران شوي دي، که چېرې سم او صحيح حساب منع ته راشي ډېر لوی بډايان د ډېرو زياتو خلکو پوروي دي او د دوی خيرات په حقيقت کې د دغه پور نيمگړې ادا ده، که يو سړی په دغسې احساس خوار او غريب ته څه ورکوي احساس يې ډېر لوړ او عالي دی او له هغه بل نه، چې دا کار خپل رحم او کرم گڼي عالي همت او لوړ شعور لري.

د چا پوهه چې د عشق په اب و هوا کې وده وکړي او عواطف او احساسات يې په عقل غالب وي، هغه د مترلينگ په شان فکر کوي او له نورو پوهانو نه يې فکر بل راز وي.

بڼه او بد

خدای خبر دی، چې غل وکه خونې، یا یې کوم ډېر د شرم کار کړی و، هر څه چې و، خو خلکو یې مټې تړلې وې او حاکم ته یې راوست، هر یوه ویل: دی ډېر بد سړی دی مونږ د ده له لاسه ډېره په عذاب یو، دی باید بندي شي او ډېره سخته سزا وویښي.

حاکم هغه بد وگانه او زندان ته یې ولیږه، د هغه خپلوان اخندزاده صاحب ته ورغلل او هغه یې حاکم ته وروست، کله چې حاکم د اخندزاده صاحب له راتگه خبر شو یوه ټوټه مخې ته ورغی، د هغه لاسونه یې بنکل کړه او په ډېر عزت یې خپل ځای ته راوست.

د اخندزاده صاحب له خبرې هېڅوک نه شو وتلی، حاکم هم د ده امر ته غاړه کېښوده او بندي یې خوشې کړ.

ما چې دغه حال ولید په دې پوه شوم، چې دلته د ښو او بدو فرق نه شته، ځکه د ښه سړي لاسونه بنکلوي او د بدو سړو لاسونه تړي، مگر ټول د ښو او بدو په فرق یو شان نه دي پوه شوي. د همدې له امله هغه سړی، چې د خلکو په نظر کې بد و اخندزاده صاحب ښه وگانه او له بنده یې خلاص کړ.

زما ملگري وویل: دوی د ښو او بدو په تمیز کې ډېر غولېدلي دي، وايي زمونږ ملک ډېر بد سړی دی، ځکه چې د غلو ملگری دی او غله په حاکم باندې خوشې کوي، مگر همدغه کار چې اخندزاده صاحب وکړ هغه ته بد نه وايي.

هرکله چې خونيان او داره مار بنديان شي د ده په برکت خوشې کېږي او د گنهماکارو شفاعت د ده کار دی. دی يوازې له حاکمانو نه غله نه خلاصوي. که شکرانه غټه وه په اخرت کې يې هم د خلاصولو ذمه کوي او پس له مرگه يې هم ملگري دي.

که يو حاکم يو غل د ملک په خوله خوشې کړي دا کار دوی ته بد بنکاري، مگر که د اخنذزاده صاحب سفارش يې پرېږدي، نو بيا په بنه سریتوب او دینداری کې حسابیږي. د هر چا بدې که په ډېرو پردو او رنگونو کې پټه وه هغه د دوی په نظر کې بنه سړی دی او که چا خپله بدې نه پټوله يا يې نه شوه پتولی دوی ورته بد وايي او په بد نامه يې یادوي.

دوی هغه خوک غل گڼي، چې د سوداگرو قافلې وهي او د بډايانو په کورونو د اړې غورځوي، مگر د هغه چا لاسونه او پښې بنکلوي چې په چل او فرېب د خبراتونو قافلې خپل کاله ته راگرځوي او د مسکینانو حق غصبوي.

پخوانی ډیوی

په کاله کې برق لگېده، مگر پاس په رف باندې د تورو تېلو مسینه ډیوه ایښې وه، په څنگ کې یې یوه بله ډیوه هم وه، چې یو وخت پکې شمع بلېده.

هغه خوا د خاورینو تېلو لاتین بنکارېده او داسې معلومېده، چې هرې ډیوی په خپل وخت کې دا کور رڼا کړی او د کاله خلکو یې په رڼا کې ډیوی شپې سبا کړي دي، مگر اوس ترېنه څه کار نه اخیستل کېږي او د شپې په کور کې برقونه بلېږي.

د زمانې دا عادت دی، چې زاړه شیان له کاره باسي او نوي شیان په کار اچوي، مگر خلک خپل زوړ حال نه هیروي او زوړ شیانو ته په جگورفونو باندې ځای ورکوي.

دا عادت بد نه دی، چې څوک زاړه خدمتونه هېر نه کړي او زوړ خدمتگارانو ته په قدر وگوري، مگر کار باید له نوو شیانو واخیستل شي او په کورونو کې وخت په وخت نوې رڼا گانې پیدا شي.

انسان په هر وخت کې یوې رڼا ته محتاج دی او دا رڼا د هر کاله خپله خپره او خپله وضع بدلوي. د عالم تغیر چې د دنیا یو قانون دی همدغه تقاضا لري، چې هر څه باید یو راز او بل راز شي او یوازې لوی خدای تل تر تله په یوه حال باقی وي. د همدغه بدلون او تغیر په وجه د علم او پوهې رڼا هم هر وخت خپل فانوس بدلوي او د لوبنو په بدلون په لوبنو کې پراته شیان هم بل راز کېږي. هغه

رنا چي د خاورو له تپلو پيدا کېږي هغه نور، چي د لمر او سپوږمي له کوره راځي، هغه برېښنا چي د اوبو له ابشار څخه حاصلېږي د ظرف او محل په اعتبار يو له بله بېلېږي. که څوک په دغو ظاهري صورتونو ونه غولېږي او حقيقت ته ځير شي، نو د شپښمو او پښې په بوټو د غوزانو او زيتونو په ونو کې يوه رنا موجوده ده، چي په هر راز ډيوه کې بېل کيف پيدا کوي. که څوک هغه تيل چي په ډيوه کې ويني يا دغه سيزونکي برق، چي په برقي نغريو کې گوري په اوبو کې وليدي شي هغه ته اور او اوبه دومره فرق نه لري او د جهان په هره زره کې يوه رنا ويني، چي د صحرا په کانو کې هم شته. هغه نور چي کلیم په کوه طور کې لیده، په هره ونه کې شته، مگر محرمانه سترگې غواړي.

که د انسان تعقل قوي شي او د حواسو له قيده واوزي که څه هم د بشر او سني پوهه هماغه رنا ده، چي د حواسو له کرکيو راننوتلې ده، په هر شي کې به يو نور گوري او د وجود په نړۍ کې به دا تور او سپين نه وي! اوس مونږ د حواسو له تاثير لاندې يو، چي په تپلو غور لاسونه په پندانه وچوو.

که لوبښي او ظروف زمونږ د نظر مانع نه شي، نو په هر کور کې د يوې ويالې يا د يوې چينې اوبه دي او د ټولو مشرب يو دی. که مونږ د سيند او ويالې، د کوهي او کاريږ، د واورې او باران په نومونو او صورتونو ونه غلېږو، نو واوره، رلي او باران د يوې کورنۍ خلق دي او اور او اوبه هم دومره پردي نه دي، په حقيقت کې همدغه خوږوالی دی، چي په خټکي، هندوانه، توت، انگور،

ناک او منیه کې یې حلول کړي او په هر محل کې یې بېل صورت بېل خوند او بېل نوم پیدا کړی دی.

هغه لوی او واړه خمونه، چې د بېلو بېلو میوو او دانو شربتونه او عرقونه پکې پراته دي ټول یو کیف لري او د کجورو او اوربشو په مېنځ کې څه فرق نه شته. په دغسې کتنه چې سپری له اشکالو او صورتونو نه هغه خوا وگوري سپری ته دا معلومېږي، چې کورت او شپو مېې له یوې غړکې راوتلي دي او مایعات او جمادات زمونږ ظاهري حواسو بېل کړي دي.

هغه وخت چې زمونږ تماس او تعلق له مادیاتو نه قطع شو او مجرد شو بنسایې، چې د نن ورځې علم او معرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شاتنه ووینو، دغه وخت به د نن ورځې وسایل لکه د دې کوټې بېکاره ډیوی په کارنه وي او علم و پوهه به په نورو قلبونو کې ځان څرگند کړي، چې اوس یې مونږ نه شو لیدلی.

انتخاب

زما ملگری له اجتماعي مسایلو سره ډېره زیاته علاقه لري، کله چې ولس د شوروي دپاره وکیلان انتخابوي یا د حکومت مشر خپل وزیران ټاکي دی په انتخاباتو باندې په زړه کې سل اعتراضه لري.

د ده په نزد سم او صحیح انتخاب ډېر مشکل کار دی او که دغه کار بل څوک کوي، دی پکې ډېر عیبونه پیدا کولی شي. دی وایي د گوستاولویون دا خبره رښتیا ده، چې په خلکو باندې حکومت کول دومره گران کارنه دی، لکه چې په خلکو کې لایق کسان پیژندل او انتخابول مشکل کار دی.

زما ملگری دا یوه لویه اشتباه گڼي، چې اجتماعي کارونه داسې کسانوته وسپارل شي، چې هغوی په خبرو کې ډېر مهارت لري او په خبرو ډېر ښه پوهېږي. ده د کوم عالم خبره ډېره خوښه کړې ده چې په خبرلوڅو نطقانو کې د فکر خاوندان ډېر لږ پیدا کېږي.

د ده په نزد هغه څوک، چې ډېرې ښې خبرې کولي شي ښه ښه کارونه نه شي کولی او ډېر فکر کونکي هم د کار ځک نه دي. زه د ده دا خبره ځکه ښه گڼم، چې دی په خپله د فکر خاوند دی او په خبرو کې هم ډېر ښه دی، هغه څوک چې د ځان په باب کې هم له حقه نه تېرېږي او د قضاوت په وخت کې په ځان هم حکم کولی شي باید ښه یې وگڼو او په قدر ورته وگورو. او س خو به پوه

شوي ياست، چې زما ملگری په اجتماعي مسایلو کې څومره عمیق فکر لري، مگر زما علاقه له ده سره په فکري او علمي دقت نه ده بنا، بلکې د ده شعر او ادبي جنبه مې ډېره خوښه ده.

دې علاوه په دې، چې شاعر او لیکونکی دی په شعر او ادب کې ډېره ښه نقادي هم کولی شي، یعنی که هر څومره ښه شعر بد په نظر ورغی یا د شعر خاوند ښه سپری نه و، دی پکې داسې باریک عیبونه پیدا کولی شي، چې نور یې په ذره بین هم نه شي لیدلی، مگر کوم شعر چې دی په خپله انتخاب کړي هغه هم ډېر ښه نه وي یا یې نور په ښه والي نه شي پوهېدای. گورئ! زما مقصد دا نه دی، چې ښه شعر او بد شعر نه پېژني، بلکې یقین لرم چې ادبي محاسن او معایب ورته ډېر ښه معلوم دي، زما په نظر کې دی ډېر ښه شاعر دی، مگر د ده له باریک نظر څخه په وېره کې یم، چې دا خبره یې په مزاج بده ونه لگېږي، ځکه چې اناتول فرانس په خپل یوه کتاب کې لیکلي دي، چې ډېر ښه شاعر هماغه دی چې ډېر خود پرست وي او بې له ځانه بل څوک په نظر کې نه لري.

زما دغه ملگری یوه ورځ د وطن په کاردارنو باندې بحث کاوه، چې ځینې یې ښه گڼل او ځینې بد، ما چې د ده دغه انتخاب ولید په دې پوه شوم، چې د شعر له پېژندلو نه د سرو پېژندل گران کار دی او د اشخاصو په عمل کې دومره اختلاف نه شته، لکه چې په نظر کې شته.

دا کېدی شي چې ډېر خلک په یوه چلم خوله کېږدي، مگر فکرونه او نظرونه یو راز نه دي، د حسن انتخاب، د شعر

انتخاب، د شخص انتخاب په هر ځای کې یوه اختلافي مسله ده، چې د هر چا د ذوق او نظر په لحاظ فرق کوي. که هر چېرته لارښی او هر چا ته لارښی یو به د بل په انتخاب اعتراض کوي او دغه شکایت به هر ځای موجود وي.

حجازي د ایران ډېر بڼه او مشهور لیکوال لیکي: زما یو دوست چې له ډېرو بڼو لیکوالو څخه دی د ایران په فرهنگستان انتقاد کاوه، چې په دغه علمي او ادبي انجمن کې ولې ځینې بېسواده اشخاص په عضویت انتخاب شوي دي او لیاقت ته نه دي کتل شوي، مگر څومره چې ده د ایران د فرهنگستان اعضاوو ته بد ویل هغومره یې د فرانسی د اکاډمی اعضاء ستایل او د هغوی انتخاب یې ډېر صحیح گڼه، څو ورځې وروسته چې زه (حجازي) د فرانسی د اکاډمی له یوه غړي (مسیو ماسین یون) سره په پاریس کې مخامخ شوم، نو د اکاډمی بحث منع ته راغی او هغه په ډېر قهر وویل: (د فرانسی له اکاډمی نه خرابه دستکاه بله نشته. څو ورځې پخوا یو تن د کتابونو ناشر، یعنی کتاب پېرودونکي) کتاب فروش، چې د اکاډمی د ځینو اعضاوو کتابونه د تملق دپاره چاپوي او خرڅوي یې د اکاډمی غړی شوی، چې د ادبیاتو په پوله هم نه دی تېر شوی).

دا کیسه همدغلته پرېږدئ، چې د فرانسی د اکاډمی انتخابات د اناتول فرانس په وخت کې وگورو.

دغه لوی او مشهور لیکوال په خپل یوه کتاب کې د دوو تنو (شاگرد او استاد) مذاکره د اکاډمۍ د یوه غړي په باب داسې لیکي.

شاگرد: مسیو... د اکاډمۍ په عضویت انتخاب شو او دا انتخاب زه ډېر بد گڼم. دا سړی د معاشرت په ادابو ډېر ښه پوهېږي او له هر حزب سره تگ راتگ لري، سربېره په دې یوې لورې کورنۍ ته هم منسوب دی او وراره یې د کلیسا واکدار دی. دی په خپله هم ډېر څه لري او په کاله کې یې ډېر ښه شراب پیدا کېږي، مگر ذوق او هنر نلري او د لورې قریحې خاوند نه دی، ځکه راته دغه انتخاب ډېر ناوړه معلومېږي او په بد نظر ورته گورم. استاد: ناوړه انتخاب ته هېڅکله بد مه وایه او په دې پوه شه، چې په کارونو کې د تصادف او انفاق ۱- ۲ برخه ډېره زیاته ده، هغه کار چې تاسو ته مسخره معلومېږي په حقیقت کې یو انتقام وي، چې تقدیر یې د تفریح دپاره د عقل او تدبیر له خاوندانو څخه اخلي.

تاته دې دا معلومه وي، چې په دغسې انجمنونو کې د هوس او تفنن دپاره هم ځای پرېښودل په کار دي. د قریحې او نبوغ خاوندان غالباً د معاشرت او گذران خلک نه وي. تاته دې، د قریحې او نبوغ خاوندان غالباً د معاشرت او گذران خلک نه وي.

که یوه جامعه سل په سلو کې عقلي او منطقي وي سل په سلو کې به د تحمل وړنه وي او د عدالت له ساره فشار لاندې به هر څه

سار په وي. كوم انجمن چې يوازي له لويو او فوق العاده اشخاصو جوړ شوی دی ډېر لږ خلك به ورسره علاقه ولري. ډېره ښه ده چې ټيټ او حقير اشخاص له دوی سره گډ شي او د تفريح باعث وگرځي. په دغه صورت کې به ټيټ کسان له لوړو کسانو نه علمي او معنوي استفاده کوي او لويانو به هم، چې خپله مقايسه له دوی سره په نظر کې نيسي خوند اخلي. دا کار د دواړو په گټه دی او اکاډمي په دغه ډول د خپلو مهمو غړو اهميت نورو ته ورکولی شي. څنگه چې د لمر او ستورو څخه ځيني ذاتي او ځيني اکتسابي ځلښت لري، د اکاډمي اعضاء هم بايد دغه راز وي، چې د ځينو رڼا ځينو نورو ته انتقال او سرايت وکړي.

دغه راز ناوړه انتخابات د دغه انجمن د حيات او بقا دپاره ډېر ضرور معلومېږي او ډېره ښه ده، چې اکاډمي د خپلو غړو په انتخاب کې اشتباه وکړي يا د تصادف له تاثير لاندې راشي او دغه راز خلك هم انتخاب کړي.

که ناوړه اشخاص هېڅکله د اکاډمي په غړيتوب نه انتخابېدلی، نو هغو کسانو ته به ډېر لوی توهين او تحقير متوجه و، چې اکاډمي نه قبلولې. مونږ بايد دغه راز ظاهري اشتباهات حقيقي هونښياري وگڼو او په نفرت ورته ونه گورو.

د عقل برخه په ژوندانه کې

پاک خدای چې ژوند پیدا کړ غرايز يې هم ورسره پیدا کړه، چې ژوند وساتي او د حیات شمع مړه کېدو ته پرې نږدې. همدغه غرايز دي، چې د هوا مرغان او د ځمکې ځناور يې د زيږولو او نسل ساتلو کار ته داسې متوجه کړي، چې هېڅ غفلت پکې نه ځاييږي. د همدې لامله د هوا مرغان هر کال نوي کورونه جوړوي او نوې هگۍ پکې ږدي. له هگيو نه بچي را ايستل او بچو ته دانه په خوله کې راوړل د غريزې کار دی.

يو کوچنی ماشوم، چې په لومړۍ ورځ د مور په تې باندې خوله ږدي او وري يې بې له غريزې بل لارښونکې نه لري، هغه پاملرنه چې يوه چرگه يې د خپلو بچيو په نسبت لري کوم تعليمي کار نه دی، بلکې د غريزې او فطرت په تقاضا اجرا کېږي. کومه شهواني قوه، چې تر او ښځه يې يو د بل په نسبت لري د غريزې غوښتنه ده، چې د ژوند ساتلو او د نسل د بقاء دپاره په انسان او حيوان کې وجود لري، يعنې د ژوندانه ساتنه او د نوع پايښت د غرايزو وظيفه ده. هر کله چې غرايز په حيوان کې ډېر قوي وي او په انسان کې ضعيف غوندي دي، نو انسان ته عقل هم ورکړ شو، چې د ژوند په کار کې له غرايزو سره مرسته وکړي او د غريزې په خوښه

استعمال شي، يعني عقل يوه آله ده چې غريزه يې استعمالوي، نو عقل بايد د ژوندانه د وسايلو برابرولو په کار کې صرف شي او د ژوند اسباب برابر کړي، نه دا چې د حقايقو او پتو اسرارو د کشفولو په کار کې صرف شي او د ژوند اسباب برابر کړي، نه دا چې د حقايقو او پتو اسرارو د کشفولو کار ترېنه واخلو او بېخايه يې استعمال کړو. د عقل اصلي کار همدغه دی، چې له مادې سره تعلق پيدا کړي او په موادو کې تصرف وکړي. طبيعي علوم او رياضي علوم دا مدعا ډېره ښه ثابتوي، چې د عقل کار له جسم او مادې سره دی چې بايد ابعاد وپيژني او کميت ته متوجه شي، ځکه چې د کيفيت پيژندنه د عقل کارنه دی او عقل د دغه مقصد دپاره نه دی پيدا شوی همدغه سبب دی، چې انسان يا له کيفيت نه بېخي غافل دی يا کيفيت ته هم د کميت په نظر گوري، مثلاً: زمانه په اصل کې کيفيت دی او د کيف له مقولې لاندې راځي، مگر انسان د خپلې ساعت تيرۍ دپاره، چې د ژوندانه يکنواختي ورکه کړي دغه کيفيت له مقولې لاندې راوست او د ځمکې حرکت د ستورو حرکت او نور حرکتونه يې زمانه وبلله، هئيت نجوم رياضيات په همدغه مفیده اشتباه بناه شوه او د دغې لويې غلطۍ په وسيله لوی لوی مقصدونه حاصل شول.

که انسان ښه غورو کړي پوهېږي، چې عقل انسان ته د دې دپاره ورکړ شوی دی، چې د الاتو او مصنوعاتو په جوړولو کې ترېنه کار واخيستل شي او يو څه جوړ کړي، نه دا چې په څه پوه شي او د کميت ادراک وکړي.

د عرب پوهان په دغه راز بڼه پوهېدلي دي، ځکه يې د ژوند بڼه کولو په کار کې له عقل او پوهې نه ډېر کار اخیستی دی او زموږ پوهان په نورو تصوراتو کې غرق دي.

موږ بايد د جوړولو او پوهېدلو په فرق قايل شو.

جوړول اسانه کار دی، مگر پوهېدل گران کار دی.

د شاتو مچۍ عسل جوړوي، مگر په حقيقت يې نه پوهېږي.

موږ ژوند کوو او د ژوند وسايل برابر وو، مگر د ژوندانه په حقيقت نه يو پوه شوي.

ډاکټران او طبيبان د ژوند په خدمت تر ډېره حده موفق شوي دي او د زړه حال، د سږو حال ورته معلوم دی، مگر ژوند نه پېژني او له روح نه ناخبره دي.

د انسان ډېره لويه او مهمه وظيفه د ژوندانه ساتنه او روزنه ده.

عقل او فکر، علم و فن د همدغه مقصد دپاره دي، چې د ژوندانه اسباب او وسايل برابر کړي او په همدغه لاره کې ترېنه کار واخيستل شي.

حسابي خبري

استاد ويل: تاسي بايد هر وخت له ځان سره حساب وکړئ او حسابي خلک اوسئ!

د ده يو حسابي درس دا و: که يو عدد له بل سره داسې يو ځای کړو، چې يو پاس او بل لاندې وي لکه ۲ نو څلور (۴) ترېنه جوړېږي او دواړو وجود هم په خپل حال نه پاتې کېږي، که دواړه څنګ په څنګ يو ځای کړو لکه: ۲۲ دوه ويشت ورنه جوړېږي او دوه شلې کېږي. د دواړو عددونو شکلونه او صورتونه هم په خپل حال پاتې کېږي، ځکه چې دلته د ملګرتيا او ورورولۍ راز پټ دی او په هغه بل صورت کې تفوق تسلط او محوه کول معلومېږي.

ده ويل: که دوه مساوي عددونه لکه: (۱-۱)، (۲-۲)، (۳-۳) هريو له بل نه وړاندې يا وروسته کړو نتيجه يې يوه ده، مګر په دوه متفاوتو عددونو کې تقدم او تاخير ډېرزيات فرق راولي او په مقدار کې ډېر تفاوت راځي. که مونږ (يو) او نه (يو) ځای کوو او داسې يې لیکو (۱۹) نونس کېږي، مګر شل کېږي نه، که همدغه دوه عددونه داسې وليکو (۹۱) خبره سلوته نږدې کېږي او ډېر زياتوالی پکې راځي.

شعر او فلسفه

ورېڅې پورته په هوا کې دي، څاگانې بڼکته په ځمکه کې.
هغه څه چې په هسکو ورېڅو کې شته په ژورو څاگانو کې هم
شته په دغو او بو باندې هم هماغه تنده ماتېږي.
د لوړخيال او د ژور فکر نتيجه يوه ده.
ته: يا خپل نظر ډېر لوړ کړه يا په خپل گړپوان کې ډېر سر بڼکته
کړه:

د شاعر او فيلسوف فرق همدغه دی
زه شعر او فلسفه دغه شان گڼم

ولارې اوبه

له ښاره ووتم سمه او ودانۍ مې پرېښوده، د لوړو غرونو سر ته وختم، له هغه ځايه ستاسې لوړې مانۍ ډېرې ټيټې ښکارېدې او په دې پوه شوم، چې مونږ په ډېر ټيټ محيط او ټيټه هوا کې ژوند کوو.

د غره له سره ډېر لرې ځايونه ليدل کېږي او نظر ډېر لرې څار کوي، ځکه ما هم د زمان او مکان په لرې گوټ کې هغه څه ليده، چې د کور او کلي خلکو نه شو ليدلی.

همدغه وخت زه وپوهېدم، چې فرعون او قارون په کلو او ښارونو کې پيدا کېږي، مگر خدايي تجلي په غرونو کې ځان ښيي او کلیم له کوه طور نه الهام اخلي. د لمر لومړۍ رڼا د غرو په څوکو پرېوزي او وروستۍ وداع هم د غرو له څوکوسره کوي. شپانه په غرونو کې دي او قصابان په ښارونو کې.

د بودا او زردشت ښې نښانې په غرونو کې دي او فرهاد د عشق د غره ازانگه ده.

د غرونو اوبه ډېرې پاکې او ډېرې رڼې دي. د غرونو هوا ډېره صافه او بې دورو ده.

تاسې غرونو ته يوازې د کميت په لحاظ مه گورئ، د کيفيت په لحاظ هم دلته ډېر څه شته، چې په سمه کې نه شته.

که په غرونو کې قيمتي لعلونه شته، نو د غرونو ښکلي او ښايسته منظرې هم په ښارونو کې نه پيدا کېږي.

زه غرونو ته نندارو او تماشو دپاره تللی وم او د ولاړو اوبو
سیل مې کاوه، ما ته چا ویلي و، چې هلته یو ډېر لوی ډنډ دی،
چې پخوا به پکې نسا پریو لمبل او ملوک به له بدری سره
همد غلته کتل.

زه لاړم او دغه ډنډ مې ولید د ډنډ په غاړه ډېر ساعت
کښېناستم او تر ډېره وخته له فکر او خیال سره مشغول وم.
دغه لوی ډنډ د صبر او سکون په مقام کې څه شور او فریاد نه
کاوه، د حال په ژبه یې خپل عمیق احساسات داسې ښکاره کول.
زه د لویو غرونو په ډېره لویه کنده کې ایساریم او د ولاړو اوبو
په نامه یادېږم، زما لیدو ته خلك راځي او زما مهیبه منظره ویني.
هېڅ لامبوزن دا جرئت نه کوي، چې زما په سر ودانگي او زما مخ
په خپرو ووهي. په ما باندې د چا بېرې نه (گرځي زما کبان څوک
نشي نیولی) د هېچا جال په ما باندې نه دی لوېدی. زه د هېچا په
واک او اختیار کې نه یم، مگر په عین حال کې بې واکه او بې
اختیاره یم. زما په پښو کې لکه غرونه لوی لوی زنجیرونه پراته
دي او زه یې ځای په ځای درولی یم.

هغه ازادي، چې له مستو سیندونو او زورورو سېلابونو سره
شته له ما سره نه شته.

زه عمق لرم، شور او مستي لرم، موج او حرکت لرم.
زه ډېر خلك غرقولی شم، مگر ځان له قیده نه شم خلاصولی.
زما قوت او طاقت ایسار دی، ما ځان ته د یوې چینې او یوه
لښتي قدر ته مجرا پیدا نه کړه او د دغو ماشومانو ازادي هم زما

په برخه ونه رسیده. زه ډېر لوی قوت یم، مگر ازاد نه یم، ایسار یم، ځکه هېڅ نه شم کولی او هېڅ رانه جوړ نه شوه.

زما عمر عبث تېرېږي، نه رانه برق او بریښنا پیدا شوه نه سمسور باغونه، نه مې جهان ولیده او نه جهان ولیدم. زه ښارونو او ودانۍ ته ښکته نه شوم. ما خپل موج او حرکت ونه لید او د شور او مستۍ په کیف ونه پوهېدم. زه د ځان غوندې نورو ډنډونو سره یو ځای کېدای نه شم، مگر د کابل سیند د کونړ له سیند سره یو ځای کېږي او دواړه له اباسین سره خپل موجوده خپل شور او خپله مستي یو ځای کوي.

قید او اسارت عزیزان له عزیزانو نه لرې ساتي، ځکه د یوه کوهي اوبه له بل سره نه شي گډېدلې. لوی ډنډ ته لاره نه لري، مگر د اسمان ورپېڅې یو له بله گډېږي او د یوه باغ مرغۍ بل باغ ته ځي.

زما طبیعي میل دانه دی، چې ځای په ځای غلي ولاړ یم او هېڅ حرکت نه کوم. زه د سپلاني حرکت او توپاني قوت غوښتونکې یم. زه باید دغه سکندري ضد مات کړم او ځانته لاره پیدا کړم. که زه له دغه قیده خلاص شم. زما له طوفان به خلك وویرېږي او زما له فیضه به ملکونه اباد شي.

زه به بحر او درياب ته لاره پیدا کړم او هلته به بې برخې نه یم. زما په زړه کې ډېر څه نه شته، مگر د شور او غوغا ژبه نه شته. ته زما د حال په ژبه پوه شه او زما په حال کې عمیق فکر وکړه.

هغه وخت، چې زه د ډنډ په غاړه ناست وم، لکه صحب حال په بل حال کې وم او د خیال پروازونه ډېر او چټ وو. په دغه وخت کې زه له لوړو خیالونو او ژورو فکرونو سره آشنا شوم او ډېر لرې به مې کتل همدغه وخت ما ته د پسرلي زورور بارانونه را یاد شوه، چې له دې لوړو غرونو په ډېر شور او زوږ مخ بښکته روان وو او هیچا یې مخه نه شوه نیولی.

د هغه سېلاب تعلق د اسمان له ورېخو او اسماني برېښنا گانو سره وه، ځکه یې ډېرې ځمکې لاندې کړې او له هره قیده ازاد و. دا ډنډ له ټیټ او ژور محیط سره علاقه لري، ځکه په ځای ولاړ دی او عمري قید تېروي. ای هغو کسانو، چې د پوهې او هوښیاری، عمق ته پریوتې یاست او په اسفل السافلین کې ژوند کوئ! په دې پوه شئ، چې دغه راز لوی ډنډونه د هغه شبنم مقام او منزلت نه شي پیدا کولی، چې د شپې د گل په نازکو پاڼو پرېوزي او سحر د لمر د وړانگو او حرارت سره اسمان ته خپزي.

هغه اوبه چې د نورو څاگانو په تل او تورتم کې دي، په دې نه شي پوهېدی چې د پسرلي بارانونه او سېلابونه څنگه دي او څه کوي؟

دغه راز لوړ مضمون دغسې ټیټو ته نه شو ویلی او د ژورو څاگانو په اوبو کې د دنیا زورور بارانونه هم موج او حرکت نه شي پیدا کولی.

بڼه حاکم

هغه چې نه نفس لري، نه نفسي خواهشات.
نه يې په زړه کې ډار شته، نه طمع.
نه له موقوفۍ وېرېږي، نه د ترفيع پروا لري.
نه رشوت اخلي، نه تنخواه.
نه له چا سره عناد لري، نه د چامراعات کوي.
نه د چا مخ گوري، نه چا خټ.
نه زور ور پېژني، نه غريب.
نه يې څوک خپل دي او نه پردي.
نه سپارش مني، نه تملق اوري.
نه چاته خاندي، نه چاته وچولی تريووي.
پوهيږئ دا حاکم څوک دی؟
هو! قانون او عدالت.

ليکوالي املاء انشا

دوه دهقانان

دهقانانو د مني فصلونه ټول كړه او د كروندي كارونه تمام شوه، هر چا خپله غله كور ته ويوړه او خپل وابنه يې په حاي كړه، د ژمي واورې شروع شوې. هر څوك تيارې غلې ته كښېناست نرخونه له پخوانه جگ لارل، د پروړې قيمت يو په دوه شو.

يوه دهقان فكر وكړ، چې اوس د قلبي غوايان خپله نيمه بيه په نس خوري او يو پنډه وابنه په پنځه روپۍ خرڅېږي، بڼه به دا وي چې خپل غوايان خرڅ كړم او په وښو خرڅولو هم ډېرې پيسې پيدا كړم، چې ژمي تېر شو او پسرلي راغی بيا به د يوې دپاره غوايان واخلم خپله دهقاني به كوم.

بل دهقان غوايي نه درلودل هغه هم ده غوندي هونبنيار او د فكر خاوند و، هغه وويل چې اوس ژمي دی غوايان په نيمه بيه لاس ته راځي، نوراشه همدغه اوس غوايان واخلم او پسرلي ته مه گوره، ځكه چې هغه وخت دغه نرخونه نه پاتې كېږي. دا دوه هونبنيار دهقانان په سودا كې جوړ شوو او هر يوه دا ومنله، چې دغه سودا د ده دپاره سودمنه ده.

په دې سودا كې دواړو خپل عقل او فكر بڼه جنگولي دي، مگر دا يو قمار دی، چې وړونکی يې لانه دی معلوم، انسان كه هر څومره عميق او دقيق فكر وكړي بيا هم ديوه شطرنج باز مثال لري، چې ټول فكر يې د قمار په لوبه كې خرڅېږي او بې د چانس له موافقه لوبه نه شي وړلی. دا دوه دهقانان هم په حقيقت كې

شطرنج بازان دي او هغه چالونه شطرنج بازان يې داسې او پيل په وړاندې كولو او بېرته كولو كې سنجوي. دوى يې د غوايانو په خرڅولو او اخیستلو كې له نظر لاندې نيسي، مگر دومره خبره ده چې دوى له يوه چاله زيات نه شي سنجولى او فکرونه يې له ابتدا او انتها نه تجاوز نه كوي. هغه يو د وېنو گرانې وينې، د غوايانو ارزاني نه وينې، دغه بل د غويو ارزاني ته ملتفت دى، د وېنو قيمت ته يې پام نه دى.

د غويو خاوند، چې خپل غوايي يې په هغه بل خرڅ كړي، هغه مجبور شو د ده واېنه هم په گران قيمت واخلي او كڅوړه تشه كړي.

د دوى سودا خوسرونيوه اوبه گورو، چې چانس او طالع له كوم يوه سره ملگرتيا كوي او دا بيع د چا په گټه تمامېږي.

په دې انتظار كې څه موده تېره شوه، پسرلى لا نه و راغلى، چې ټاكو راغى او د دهقان دواړه غوايان په تېره چور كې حلال شوه. لومړي په خپلې هونبىارۍ شكونه ويستل او ويل يې زه پوهېدم، چې زنده جان مال مرگ او درد لري، هسې نه چې د څارويو مرض راشي او لوى تاوان راواوړي، نوراشه خپل غوايي پرې خرڅ كړه او پيسې نغدې كړه. په كور او كلي كې به يوه او بل ويل، چې د غويو پلورنكى هونبىار و گټه يې وكړه هغه بل كم عقل و، ځكه يې تاوان وكړ.

هر كله چې د لومړي دهقان هونبىاري ټولو ومنله، نو هغه بل خپلې ناپوهۍ ته ملتفت شو او گمان يې كاوه، چې هغه په رښتيا

دغه ورځ لیدله او زه خدای روند او کون کړم، چې له پسرلي نه مې دمخه غوايي واخیستل.

خو ورځې، چې نورې هم تېرې شوې د لومړي دهقان په کور غدی ولوېده. دی کم بخت ووژل شو او پیسې غلو ویورې دا ټاکو د غوايي له ټاکو نه هم بتر و، چې هم سر لار او هم مال. یه کور کې یې کونډه او یتیمان پاتې شول، چې خپل خوراک او پوښاک ته حیران و. هر چا به ویل، چې نغدې پیسې په کور کې ساتل همدغسې کارونه لري. ده غریب د څاریو مرگ او درد لیده او خپل مرگ یې نه لیده دغه وخت دا معلومه شوه، چې دویم دهقان، یعنی دغویو اخیستونکی ترده هونبیار و، د هغه بلا په مال ولگېده او د ده په ځان شوه اوس، نو ده خپل برېت تاوول او ځان ته یې عاقل خان ویلي.

دغه وخت پېښو او حوادثو دا څرگنده کړه، چې د دهقانانو په پوهه او سنجش کې څه ډېر فرق نه و، دواړه لکه د یوه خره غوړونه برابر وو، یوه که د غویو مرض لیده، د تورې شپې غله یې نه لیدل هغه بل، چې له غلو نه خبر و د غویو مرض ورته نه و معلوم.

وگورئ! پېښې او حوادث زمونږ په قضاوتونو او فیصلو کې څومره دخل لري که دهقان په کاله غدی نه وای لوېدلی هونبیار ترېنه هېچا نه شوه ورلی، مگر کله چې غلو د ده سر او مال ویوره هر چا پرې د بې عقل فتوا وکړه. دا ده زمونږ پوهه او هونبیارې.

دوه جنازي

په يوه ورځ په يوه ساعت کې له يوې شفاخانې نه دوه جنازي راووتلې هغه يو د کم خونۍ په وجه او دا بل د فشار خون په سبب مړ شوی و، هغه جنازه څلورو تنو په اوږه رااخيستي وه. د دې بل په جنازي پسې بې حساب له لوی او واړه موټرونه روان وو.

هغه يوه وينه نه درلوده، ځکه مړ شو، د دغه بل وينه زياته شوې او تېزه شوې وه، ځکه يې ژوند ونه شو کړای.

دوی دواړه مړه شول، مگر مرگونه يې يو راز نه وو او مرضونه بېل وو، يو د نورو وينې هم ځکلي وې او دېته محتاج و، چې ډاکټران يې له وجوده وينه وباسي. بل ته چا خپله وينه نه وه پرېښې او بې وينې و.

يو د افراط او بل د تفريط له لاسه مړ شو، هغه چې فقير و او په فقر الام مړ شو، د هغه له مرگه د باختر اژانس هېڅ خبر نه شو، د دې بل د مرگ اطلاع اخبارونو په ډېر تاسف اخستي وه او د جرايدو مخونه يې په ماتم کې تور شوه.

دوی دواړه يو بادار او بل مزدور و، څه موده پخوا ښاغلی بادار رنځور شو، ډاکټر د مزدور وينه د رنځور وجود کې انجکشن کړه، د مزدور قوي وجود کمزوری شو او بادار په لږ وخت کې د هر راز خوراکونو په زور او د عياشي په وجه په فشار خون مبتلا شو.

چېرته چې دغه شان باداري او مزدوري وي دغه شان کارونه
کېږي او د یوه په خای دوه مري.
یو کمزوری کول او بل قوي کول د دواړو په مړینه تمامېږي او د
ظالم او مظلوم عاقبت همدغه شان وي.
مونږ دا راز مرگونه طبعي گڼو، مگر په حقيقت کې قتل او
مقاتله ده، چې د وینو پور ورته ویلی شو.
په دغسې مرگونو کې هم قاتل او هم مقتول شته، مگر زمونږ
پوليسان او حاکمان پرې نه خبرېږي او داسې معنوي قتلونه له
نورو نه دوی ډېر کوي.
دلته دا عبادت دی که چا څوک په ټوپک وويشت یا یې په چرو
وواهه پوښتنه یې کېږي، مگر که چا د چا ډوډی وخوره او هغه له
لوږې مړشو، دغسې قاتل ته سزا نه ورکوي.

ملیت او ملی استقلال

هغه وخت چې یو کوچنی ماشوم په خبرو نه پوهېږي او خبرې نه شي کولی، نو د مور او پلار نومونه هم نه پېژني او په ذهن کې یې د خپل او پردي مفهوم نه وي ناست. د کورنۍ او قبیلې، د قام او ملت څه فکر له ده سره نه وي او له دغو الفاظو سره وروسته اشنا شي، مگر په همدغه حال کې هم دومره تمیز لري، چې خپله مور پیژني او خپل پلار هم نه غلطوي.

دا د پوهې لومړۍ نښه ده، چې د ماشوم په سترگو کې ظهور کوي او دایره یې ورځ په ورځ لویېږي.

دا احساس له عقل او تفکر نه پخوا پیدا کېږي او د مشرۍ حق لري. د انسان د معرفت اساس همدغه دی او له همدغې نقطې نه د بصیرت او بصارت لیکه شروع کېږي. د ماشوم فکر چې هر څومره وده کوي هغومره د خپلوانو په پیژندلو زیات موفق کیږي او خپلوان یې ډېرېږي، یعنې له کوره کورنۍ ته راشي او له کورنۍ نه قبیلې ته ورننوزي او بیا له ملت او ملیت سره اشنا شي، یعنې د خپل ولس ټول افراد خپل وگڼي او د یوه بېل ملت ټول افراد ورته پردي ښکاره شي.

د خپلو او پردو د پیژندلو وروستی حد همدغه دی او د دنیا ملتونه په همدغه حد ولاړ دي.

د یوه متمدن او مترقي انسان معیار همدغه دی، چې د قرابت سلسله یې دغه حد ته ورسېږي او د کور او کورنۍ، د قام او

قبیلې په تنگه دایره کې ایسار پاته نه شي. د دې خبرې معنی 'دانه ده، چې نږدې خپل او لرې خپل په منځ کې به څه فرق نه وي او د ملت هر فرد به عیناً خپل سکني ورور گڼي یا به د کور او کورنۍ دایره محوه کوي او په دغه لویه دایره کې به اوسي.

نه هېڅکله داسې نه شي کیدای، بلکې څنگه چې هر سپری په خپل کور کې اوسي او کور یې په یوه لوی ښار کې وي او ښار په یوه مملکت کې واقع دی هر فرد به په خپل ملت کې همدغه شان وي او په دغه ډول به ځان یو واړه ملت جز گڼي. خپل ځان د ملت جز گڼل او دغه کل پېژندل همدغه معنی لري، چې د خپل پردي فرق به کوي او دواړو ته به په یوه نظر نه گوري. که څوک د خپل ملت او پردي ملت فرق نه کوي یا یې نه شي کولی هغه د کوم ملت جز نه گڼل کېږي. که څوک هېڅوک پردي نه گڼي هغه په حقیقت کې هېڅوک خپل نه گڼي او خپلوان نه لري. که پرديتوب په دنیا کې نه وای خپلتوب به هم نه و.

ملیت او ملي وحدت په همدغه احساس بنا دي، چې سپری د خپل او پردي فرق وکړي او دواړو ته په یوه نظر ونه گوري دا حس په انسان کې ډېر قوي او ډېر طبیعي دي. د انسان په فطرت کې دا خبره پرته ده له پردي زویه به خپله لور ښه گڼي او خپل به ورته ښاغلي معلومېږي.

دغه احساس په یوه قام او یوه ملت پورې اختصاص نه لري.

هر چپرته همدغه حال دی او په دې کار کې د مشورې او سلا څه فرق نه شته. د خپل او پردې تمیز په ډېرو بې تمیزو خلکو کې هم شته. مسلمان او کافر یو او ناپوه د خپل او پردې په فرق قایل دي. څو زره کاله پخوا هم خپل خپل و او پردې پردې و، څو زره کاله وروسته به هم دغه شعور او دغه احساس موجود وي دا هغه حقیقت دي چې، په شرق او غرب کې نه بدلېږي او په هر دین او هر آئین کې شته هغه زمانه په خیال او تصور کې نه راځي، چې یا وروري او عزیزگلوي دومره بېخونده شي، چې د یوه پلار زامن ځانونه پردې گڼي یا پردې خلک د عشق او محبت هغه جذبه پیدا کړي، چې هر څوک هر چا ته ورور او عزیز ووايي او د یوه میراث د ټول عالم حق وگرځي، زه یقین لرم چې هېڅکله به میندې او پلرونه د نورو او لاد ته په هغه نظر ونه گوري، لکه چې خپل بچو ته گوري.

زه دا نه شم منلی، چې د خپل او پردې مرگ به په خلکو یو شان اثر وکړي او په دغه ویر او هغه ویر کې به څه فرق نه وي موجود. په عمرونو به د مور ژړا او د خور ژړا له نورو نه فرق لري او هر څوک به د خپل پلار په مرگ یتیم کېږي.

هغه زمانه د هېچا په تخمین کې نه راځي، چې د خپل او پردې کاله توپیر او تمیز له منځه لاړ شي او ټول کورونه خپل شي یا ټول پردې شي.

اوس خوړوند هم د خپل کاله لاره نه ورکوي او څاروي هم ماښام خپل کاله ته راځي، په دې بې ثباته دنيا کې، چې کوم شی ډېر ثابت او پایدار معلومېږي هغه د خپل او پردي فرق دی. ملیت او قومیت په همدغه ټینګ اساس ولاړ دي او ملي وحدت د فطرت د تشکیلاتو فصل او باب دي. دغه متمایز رنگونه، چې په اقوامو او مملکتو کې وینئ ډېر پاڅه دي او هېڅوک یې نه شي بدلولی. له دغه وحدت سره، چې په یوه ملت کې یې وینئ، هغه غیرت تړلی دی چې یو ملت یې د بل په نسبت احساس کوي. که چا د خپلو او پرديو فرق نه کولی، ملتونه به نه وو جوړ شوي او دغه سیاسي او ملي تشکیلات، چې نن وینئ په دغه ډول به نه وو. همدغه د ځان او د بل فرق دی، چې یو ملت د بل ملت سلطه او نفوذ نه مني او د خپل ملي استقلال دپاره ډېرې لویې قربانۍ ورکوي. مراکش او تونس همدغه احساس له فرانسویانو نه بېل کړل او الجزایر هم د دغه حس او شعور په قوت د فرانسې له لوی قوت سره په جګړه اخته دي. د پښتونستان توریالي ملت د پاکستان په مقابل کې همدغه احساس ټینګ درولی دی، هغه پردیتوب چې د دې دواړو ملتو ترمنځ موجود دی ارومرو دوی یو له بله بېلوي او دا بېلتون ډېر حتمي او یقیني دي.

دغه راز ترکیب او تالیف، چې په زور او جبر بنا وي او انساني فطرت ترېنه کرکه کوي ډېر بې بقا او بې وفا معلومېږي. د خپل او پردي تمیز د فطرت قانون دی او هر سیاست، چې له دغه قانون څخه مخالف وي هېڅ قوت یې حمایت نه شي کولی. د بشر فطرت او طبیعت په بله خوا اګر ځول د انسان کار نه دی او عقل یې نه مني. نن ملي شعور او ملي احساس ډېر قوت موندلی دی او له دغه قوت سره هېڅ قوت مقابله نه شي کولی، ځینې ګمان کوي چې که علم ډېره ترقي وکړي او د ګډ ژوند وسایل زیات شي، نو ملي او قومي تعصبات به ورک شي او ټول عالم به د بشریت په نامه یو وجود شي، یعنې بیا به د خپل او پردي فرق نه وي او درست ملتونه به یو ملت شي. دا ارزو په اول نظر ډېره بنکله معلومېږي، مګر له حقیقت نه دومره لرې ده، چې مونږ د مریخ له کرې نه هم دومره لرې نه یو. اوس خو مونږ وینو او ګورو، چې د دنیا ډېر پوه او مترقي ملتونه له نورو نه په خپل ملیت ډېر ټینګ دي او ملي احساس په متمدنو قومونو کې ډېر قوي دی. همدغه احساس د نن ورځې په ادب او فلسفه کې ډېر اثر لري او په انسان کې یې ډېره خودي او خود شناسي پیدا کړې ده. د جهان د څو زرو کالو تاریخ په همدغه بنسټ ولاړ دی او دغه بنیاد یې ډېر مضبوط کړی دی. نن د هر ملت په نظر کې خپل ملي استقلال د یوه ډېر لوی ناموس حیثیت لري او له دې نه لوی افتخار بل نه شته. د دغه مقصد دپاره خلک سونه اولادونه قربانوي او بې استقلاله ژوند

ډېر لوی ذلت گڼي، که چېرې ملي احساس او ملي شعور په ډېر قوت موجود نه وای د استقلال قیمت به ډېر لږ و او د دنیا لویې امپراطورۍ به نه پټگېدی، استعمار به د غسې بده قیافه نه درلوده او یو ملت به د بل ملت له سیوري لاندې خوشحاله و.

دغه ملي جشنونه، چې هر مستقل ملت یې د خپل استقلال په یاد کوي او په ډېر قدر ورته گوري د ملیت تجلیل او احترام په کې پروت دی او همدغه معنی لري، چې یو ملت د بل ملت حاکمیت په ځان نه شي منلی. مونږ باید په دې خبره ډېر فکر وکړو، چې ملي استقلال د ملي احساس او شعور محصول دی. هر څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زمونږ استقلال هم قوي وي. د استقلال ساتنه د ملیت قوي جذبې ته ډېر شدید ضرورت لري، که دغه احساس په یوه ملت کې کمزوري شي هغه د استقلال په قدر او قیمت نه شي پوهېدلی او د همدغې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.

مونږ باید خپل ملي امتیازات ملي شعور او ملي احساس ډېر ټینګ وساتو او د خپل استقلال تقویه ورپورې مربوط وگڼو.

ملي يو والی

هغه خلک، چې په يوه وطن کې اوسېږي گټه او زيان يې يو وي، د يوه واکمن امر ته يې غاړه ايښې وي له يوه بېرغ لاندې راټولېږي او مشترک تاريخ لري يو ملت بلل کېږي.

افغانستان يو وطن دی، د دې وطن اوسيدونکي يو ملت دی، د دې ملت نوم افغان دی، لکه چې په افغانستان کې ساړه او تاوده، وچ او لامده، هسک او ټيټ ځايونه شته، چې په ځينو کې يوازې غلې او ميوې کيږي، په ځينو کې بل راز. په ملت کې هم راز راز خلک شته، چې کره وړه يې يو بله ځيني فرقونه لري. مونږ ته په کار دي، چې په دې خبره ښه ځان پوه کړو، چې وطن هغه تنگ او گوچنی کور نه دی، چې د يوه پلار او د يوې مور او لادونه به پکې استوگنه لري او نه هغه کلی دی، چې ټول اوسېدونکي به يې يو خپل يا يو قوم وي. په دې اوسني زمانه کې اوس ځيني داسې کورونه هم شته، چې يو مسلمان پښتون له يوې روسۍ يا امريکايۍ مېرمنې سره پکې اوسي او دواړه د يوه اولاد مور او پلار وي.

هر کله چې په يوه کاله کې دا حال وي، نو په يوه لوی وطن کې به ولې هندو او مسلمان، شعيه او سني، پښتون او تاجک د يو ملت په حيث نه اوسېږي.

زه ډېر داسې دوه وروڼه پيژنم، چې يو پښتو وايي او بل پارسي.

ژوند

ښايي چې تاسې به کله داسې سړي ليدلي وي، چې لاس او پښې نه لري، سترگې يې ړندې او ژبه يې گونگه وي، مگر ژوندي وي.

دغه راز سړی که په گېډه مور او په تن پټ وي او په ښه کور کې اوسي، يعنې د شتمنۍ کورنۍ غړی وي بيا هم د ده ژوند بې خونده او بې اهميته دی.

په ژوند کې چې حرکت او فعاليت نه وي او له قوت او قدرت نه محروم وي، څه ارزښت نه لري. هغه ژوند چې پوهه او بصيرت ورسره نه وي او د شعور او احساس برخه يې نيمگړې وي ښه ژوند ورته نه شو ويلی. گېډه مړول، په ښه کور کې اوسېدل او ښه اغوستل د ژوند لومړي ضرورتونه دي، مگر کافي نه دي. په ژوند کې د ذهن او روح اطمینان د اينده په نسبت ښه انتظار، د انساني ازادۍ او بشري حقوقو تامين او تکميل ډېر مهم ضرورتونه دي. په ژوند کې له کميت نه کيفيت ډېر مهم دی. ژوند بايد ښکلی او ښاغلی وي.

د ژوند د پاره جمال او جلال دواړه په کار دي. لذت او افتخار د ژوند لاس او پښې يا د الوتلو وزرونه دي. که ژوند خوار او غريب وي دا دومره ډېره د افسوس خبره نه ده. ډېر افسوس هغه وخت په کار دی، چې له ژوند نه د خلکو زړونه تور شي او ژوند ته په کرکه وگوري. د يوه هېواد د واکمنو او

مشرانو کار یوازې دا نه دی، چې د خلکو ژوند ښه کړي، بلکې
ستر او مهم خدمت دا دی، چې د ژوند مینه په زړونو کې زیاته
کړي او هیلې، اسرې را ژوندۍ کړي.

کېدای شي، چې په جنت غونډې ځای کې سپی له ژوند بېزاره
شي یا په جونگره کې له ژوندانه سره مینه ولري. په ژوند کې یو
معتدل حالت ډېر ښه دی او ښه ژوند هماغه دی، چې اعتدال پکې
وي، یعنې نه ظالم وي او نه مظلوم، نه د چا باده وي او نه یې
څوک باده وي. هو! اجتماعي عدالت تل د ژوند د پاره ډېر ضرور
دی، د ژوند ساتنه، د ژوند وده او د ژوند خوشحالي په همدغسې
معتدله هوا کې امکان پیدا کوي.

چېرته چې عدالت او عدل نه وي هلته ژوند خوښ او ښاغلی نه
وي او په دغسې ځای کې ژوند ډېر لوی عذاب دی. (وقنا عذاب
النار).

مترقي ژوند

ژوند د تحول او تکامل نوم دی. صحراکانې چې په پېړيو په يوه حال پاتي دي، ژوندي ورته نه شو ويلی. د پسرلي گلونه، چې له ځمکې را ټو کيږي، لويېږي، غوړېږي، مړاوي کېږي او خاورې کېږي په ژوندانه کې برخه لري او ژوند د همدغسې تغير او تحول نوم دی. هغه غله چې په کندو يا په گوډي کې پرته ده او هغه، چې دهقان يې په ځمکه کې کړي د ژوند په لحاظ ډېر فرق لري. همدغه له خاورو لاندې زرغونېدل، لويېدل او پخېدل د ژوند انتظار دی او مترقي ژوند همدغه دی. که مونږ انساني او حيواني ژوند مقایسه کړو، پوهېږو چې په انساني ژوند کې تغير او تحول، يعنې د حالاتو بدلون ډېر زيات دی او غير له انسانه په نورو حيواناتو کې تحولات ډېر لږ دي. حيوانات په زرگونو کالو کې هغومره فرق نه کوي، لکه چې انسانان يې په څو کالو کې کوي. انسان په مرور د زمان خپل لباس، خپل کور، خپل خوی خپل فکر بدلوي او وخت په وخت په بل رنگ او بله بڼه را اوزي. يو عصر له بل نه د همدغو تحولاتو په بنا بېلېږي او بدلېږي. د عصر او زمانې په اقتضاء له ماضي نه مستقبل ته راتگ، زوړ حال پرېښودل او د نوي حال قبول مترقي ژوند دی.

هغه قام چې د حالاتو په بدلون قادر نه وي او خپل زور فکر، زور خیال، زور عادت، زړه پوهه په نوي نه شي بدلولی مترقي ژوند نه لري.

د ژوند د بقاء او لوړتيا دپاره د انسان په طبیعت کې د تحول او تجدد غوښتنه پرته ده او قدرت هم د تغیر او تحول قانون په ټولو مخلوقاتو جاري کړی دی.

هغه ژوند، چې د ودی او لوړتيا په حال کې وي د تجدد خوا ته ډېر تمایل لري.

کوم ژوند چې مرگ ته نږدې وي طبعاً د مړینې خوی او عادات پیدا کوي.

همدغه سبب دی، چې کوچنیان او ځوانان نوو شیانو ته ډېره هڅه کوي. نوی لباس ښه گڼي او نوې کورنۍ له زړې جونگرې نه ډېره خوښوي، مگر زاړه او سپین ږيري له زړو شیانو او زړښت سره خدای پامانۍ ته نه دي تیار.

که مونږ د دنیا مترقي ملتونه له هغو قومونو سره مقایسه کړو، چې ژوند یې د ترقۍ په حال کې نه دی، دا به ومانو چې د مترقي حالت تغیر او تحول ډېر گړندی او په بېرته پاتې قومونو کې تحولات ډېر ځنډني دي. د جهان تاریخ همدا ښيي، چې د بشري ټولنو تحولات په لومړیو مرحلو کې ډېر سست وو او اوس پکې ډېر گړندیتوب راغلی دی.

که څوک غواړي، چې خپل ارتقايي سیر او حرکت ځانته معلوم کړي، خپلو اجتماعي تحولاتو ته دې ځیر شي او ودې گوري، چې په عمومي او ضاعو او حالاتو کې څومره فرق راغلی دی.

د یوه ملت د پوهې او هوښیاری د معلومولو دپاره هم اجتماعي تحولاتو ته دې ځیر شي او ودې گوري، چې په عمومي او ضاعو او حالاتو کې څومره فرق راغلی دی.

د یوه ملت د پوهې او هوښیاری د معلومولو دپاره اجتماعي تحولاتو او تجدد پسندی ته کتل په کار دي.

د علم او پوهې خاصه او ممیزه همدغه ده، چې په انسان کې د زړو دودونو او رواجونو پابندي کموي او د نوي عصر ضرورت او احتیاج ته یې متوجه کوي، یعنی د تقلید پېټی سپکوي او د عقل او منطق په اساس د نوو افکارو او نوو خیالاتو د قبلولو استعداد ته ترقي ورکوي او ابتکاري قوه زیاتوي.

د عرف او عادت له غلامۍ څخه ازادي، د مدني پېشرفت په برکت حاصلیږي او زاړه ناکاره رواجونه د همدغې رڼا په مرسته له مینځه ځي.

راشئ! چې اوس خپل ځانته په ډېر ځیر وگورو او پخپل حق کې قضاوت وکړو، چې مونږ د نوي ژوند په قبلولو کې څنګه یو او د نوو افکارو په څرګندولو کې څومره جرئت او همت لرو.

زمونږ ذهني ازادي، چې د پوهې او تنویر نتیجه ده ترکومه حده ده او له اجتماعي نهضتونو سره څومره علاقه لرو؟

د خلکو نظر

انسان ډېر زیار کاږي، چې د نورو په نظر کې ښه شي او خلک ورته ښه ووايي.

د دغه مطلب دپاره دې ډېر ځله سمه لاره پرېږدي او په کره لاره ځي، یعنې حقيقي ښه والی بدلوي او د دې دپاره، چې د خلکو په نظر کې ښه معلوم شي، نو د ریا او تګۍ رنگونه هم په ځان پورې مښي.

د خلکو نظر هم عموماً سم نه وي او ښه یا بد پېژندل د هر چا کار نه دی، ځکه ځینې بد کسان هم د خلکو په نظر ښه ورغلي دي. زه دانه وایم، چې سپری دې د نورو د نظر مراعات نه کوي. او دود دستور ته دې نه گوري، ځکه دا کار هر څوک نه شي کولی او علا الاطلاق ښه هم نه دی.

ما ته معلومه ده، چې د نورو ښه او بد نظر د انسان په ژوند کې څومره اثر لري. د ډېرو خلکو ډېرې خوشحالی او ډېر خپګانونه د نورو د نظر اغېزه ده او د خلکو نظر په سپري باندې هر څه کولی شي.

څنگه چې د یوه نظر باز نظر روغ سپري رنځور کوي او ډېره ښه مانی را نړوي دغسې د اجتماع نظر هم ډېر قوت لري او ډېر خلک یې ځانته تابع کړي دي.

ډېر کسان شته، چې پخپلو سترگو شه نه گوري او ښه و بد د نورو په نظر پېژني.

د خلکو نظرونو ډېر ښه شيان او ډېر ښه خلک هم بد معلوم کړي يا يې بد ښه ښودلي دي، خلک لا پرېږده چې يوازې د حاکم په نظر به هم ښه سپری بد پېږي، نو بد سپری ښه کېږي، يعنې د نورو نظر په سپري اثر اچوي او په ژوندانه کې ډېر دخل لري. که هرڅنگه سپری وي او د مودو ځوان وي بيا هم د نورو په ښه نظر خوشحاليږي او په بد نظر خوابدي کيږي، کله کله سپری د دې دپاره، چې د خلکو ښه نظر ځانته جلب کړي د هغوی نظر ته دومره ورجذب شي، چې هر څه د نورو په خوښه کوي او له هر څه ورته تېرېږي، د همدغې جذبې دپاره کله انسان ځيني ښه کارونه هم کوي او له ناوړو کارونو نه ځان ساتي، قرباني او فدا کاري، د نورو خیر غوښتل او نورو ته گټه رسول، په فن او هنر کې نوم ايستل، د نورو د ښه نظر د جلبولو اثر او برکت دی. که چېرې چا د نورو نظر ته په اعتنا نه کتلی انسانان به لکه د صحرا کاني يو له بله بې تعلقه وو او بل شان ژوند به يې کاوه، مگر ډېر ښه ده چې دغسې نه دي او د نورو په نظريه هم کار کوي. دا کار د اخلاقو د اصلاح دپاره هم ښه دی او د بې مبالۍ مخه نيسي زه دغه کار ته ښه وایم، مگر داسې چې په هېڅ حد او اندازه ورته قایل نشم.

سړی باید په دغه باب کې دومره افراط ونه کړي، چې د نورو د نظر حلقه بگوش غلام شي او خپل فکر او شعر پکې داسې بایلي، چې د ده شخصیت او حریت محوه شي او هېڅ ورته پاته نه شي. څومره چې د انسان د شخصیت تجلی ته د نورو حسن نظر په کار دی، هغومره د نورو نظر ته ځان سپارل د انسان شخصیت هم محوه کوي.

د هر مجلس په رنگ رنگین کېدل او د هر چا فکر او نظر ته خضوع او خشوع د سړي شخصیت راټیټوي او د عادي انسانانو په ډله کې یې دروي. انسان باید ډېر کونښن وکړي، چې خپله ازادي ورځ په ورځ زیاته کړي. د فکر د حریت دپاره خدمت وکړي او پخپل شخصیت متکي شي.

د هنر خاوند، چې هر څومره له ابدیت نه زیاته استفاده وکړي او له انسانیت سره زیات تعلق پیدا کړي، هماغومره له خپل عصر او محیط څخه لوړېږي او معاصرین ورته په ښه نظر نه گوري.

د عصر او زمانې له خلکو سره غوږ په غوږ تلل او د هغوی په فکر ځان برابرول د عادي خلکو کار دی. فوق العاده اشخاص او د لوړ فکر خاوندان هېڅ کله په دغسې قید او زندان کې نه اوسي او د خلکو ستاینې ته دغومره سر نه ټیټوي.

پوهان هر وخت په هر څه کې د خپل وجدان او ضمیر غږ ته غوږ ږدي او ناپوهان له اندازې نه زیات د یوه او بل نظر ته گوري.

د بصيرت خاوندان له دې خبرې سره دومره ډېره علاقه نه لري، چې د خلکو په نظر کې ښه ښکاره شي، بلکې کوبښن کوي، چې د خلکو نظر ښه کړي او ښه نظر پيدا شي.

د جامعي اصلاح او د فکر خدمت سپری مجبوروي، چې له هغو خبرو او هغو شيانو سره مبارزه وکړي، چې هغه په جامعه کې ښه گڼل شوي دي، مگر ښه نه دي.

که څوک د خلکو د نظر مراعات کوي، نو هغه بتان نه شي ماتولی، خلک ورته په ښه نظر گوري، بلکې مجبورېږي چې سر ورته ټيټ کړي او خلک ده ته هم په ښه نظر وگوري.

دغه راز خو د خواهي او خود پرستي، چې ظاهراً غير پرستي ده بايد سپری پرېږدي او د نورو د نظر مراعات له اندازې نه زيات ونه کړي. د خلکو قضاوتونه اکثراً صحيح نه دي او پدې نه ارزي، چې سپری هر څه ترېنه قربان کړي.

د خلکو خدمت دا نه دی، چې سپری به ارومرو د دوی د خوشحالی د پاره کار کوي، بلکې حقيقي خدمت دا دی، چې د خلکو خیر او گټه په نظر کې ونيول شي او فکرونه، نظرونه، کارونه، خويونه اصلاح شي. که سپری د هر چا کار ته ښه وایي، چې هغه خوشحاله شي او ده ته په ښه نظر وگوري دا ډېره ټيټه سودا ده او د غلامۍ بوي ترينه ځي. که څوک خپه کېږي او خوشحالېږي، که خلک سپري ته په ښه نظر گوري که په بد نظر، سپری بايد ښو ته ښه او بدو ته بد ووايي. د بيان او وينا ازادي همدغه ده، د فکر او قلم ازادي همدغه تقاضا لري.

د یوه او بل بڼه نظر دومره قیمت نه لري، چې د انسان ازادي
سلب کړي او په غوږ کې یې د غلامۍ کړۍ واچوي. د نورو نظر
که هر څومره بڼه وي بیا هم هر سړی پخپلو سترگو بینا دی او له
خپل نظر نه کار اخیستل په کار دي. که څوک هر څه د نورو په نظر
گوري خپل نظر ته به شرمنده وي او د بصیرت حق به یې نه وي ادا
کړی.

سړی باید یوازې د پوهانو نظر په نظر کې ونیسي او بس.

د حق اظهار

په هر هېواد کې، په هر ولس کې، په هر عصر کې ځينې اشخاص په کار دي، چې د حق اظهار خپل فرض وگڼي او خپل مال، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي حق او حقيقت وساتي. ولسونه دغسې خلکو ته له حده زيات محتاج دي، د ظلم د جبر او د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي.

که دغسې خلک په يوه محيط کې نه وي، هلته داسې تياره او تور تم وي، چې د حق او باطلو فرق نه شي کېدای، خدمت او خيانت، روا او ناروا د خلکو په نظر کې يو شان جلوه کوي. هغه اشخاص بايد له سرو او سپينو سره وتلل شي، چې د زور او قوت يا د مال او دولت په خاوندانو پسې نه وي روان، بلکې په حق او حقيقت پسې درومي او حقايق څرگندوي.

ولسونه د همدغسې ايماندارو خلکو په بدرگه منزل مقصود ته رسېږي او همدغه اشخاص دي، چې ظلم او استبداد محوه کوي. که دغسې خلک چېرته نه وي، نو هلته عدالت نه شته، انصاف نه شته، حقيقت شته او انسانيت هم بل راز څېره لري.

هر څوک بايد په دې پوه شي، چې حق ويل لوی عبادت دی او حق نه پالل لويه گناه ده، دا گناه په دنيا کې هم انسانان په سل رنگه عذابونو گرفتاره کوي او په ژوندونې بنيادمان په دوزخونو کې اچوي. که د حق او حقيقت رڼا مړه کېږي دا مرگ د ملت او ولس مرگ دی او د عدالت جنازه هم سمه ورسره وزي.

ځينې کسان وايي، چې د حقايقو په اظهار کې د وخت او زمان او د محيط اقتصاد په نظر کې نيول په کار دي او هغه حقايق، چې ويل يې زيان او ضرر لري او نتايج يې بد دي بايد ونه ويل شي.

مونږ دوی ته نه وايو د حق او حقيقت شان له دې نه ډېر پورته دی، چې موقع شناسي وپېژني او د اشخاصو د اقتضاتو قيد او شرط ته غاړه کېږدي.

د حقايقو د اظهار دپاره حدود ټاکل او له قيد او شرط لاندې يې راوستل له حقايقو سره مجادله او مبارزه ده.

حق او حقيقت هر کله او هر چېرته د هر چا له خولې، چې وي د اورېدولو او منلو شی دی. د حقايقو پيروي په هر کار کې او په هر حال کې د هر چا دپاره په کار ده، ترڅو چې يو قام او ولس په حقيقي لاره روان نه شي او حقيقي اساسونه قبول نه کاندې توره شپه به يې سبا نه شي.

يو مملکت هغه وخت سعادت، قوت او شهامت پيدا کولی شي، چې حقايقو ته نژدې شي. په حقايقو پوه شي او په حقيقي اساساتو استفاده او اتکا ولري. حقيقت لکه د مداريانو ننداره نه ده، چې هر ساعت بېل رنگ او بېل شکل ولري. يوه سمه او مستقيمه لاره که لږه غوندې کره شي بيا ورته سمه نشو ویلی او تور هر کله تور او سپين هر کله سپين دي.

ډار

زه چې وړوکی وم، د شپې به بيبکې توړی د تناره په غاړه د پېريانو، د يوانو يا دروو او شيشکو کيسې کولې او ما به ورته غوږ ايښی و.

دې کيسو په ما کې ډېره وېره پيدا کړه، چې زه يې د شپو له تورتمه، له وړانو کنډوالو، له قبرونو او هډيرو نه ډېر وډار کړم او هره شپه به مې پرېشانه او وېرونکي خوبونه ليدل. اوس چې لوی شوی او پوه شوی يم هغسې نه يم. هغه ويره اوس زما په زړه کې نه شته او د شپې له تيارې نه نه ډارېږم.

که زه کومه شپه د هديرې او يا وړانې کلا له څنگه تېر شم پېريان را باندې نه کښېښي، مړي مې مخې ته نه پاڅېږي، د قبرونو له شناختو نه راته بلاگانې نه پيدا کېږي. ما اوس د شادمان ديو کيسه هېره کړې ده او د شيشکو ډار مې له زړه وتلی دی، مگر گورئ! دا گمان ونه کړئ، چې زما وېره به اوس بېخي ورکه وي او هېڅ ډار به راسره نه وي. څنگه چې بې وېرې ژوند انسان ته نه ښايي او هغه انسان، چې په زړه کې يې هېڅ ډار نه لري، له يوه ځناور نه ډېر فرق نه لري.

زما ډار اوس له پخوا نه ډېر شوی دی، پخوا زه د شپې ډارېدم
اوس د ورځې هم ډارېم، د رڼا ورځې ډار د شپې له ډار نه ډېر
هيبت لري.

خومره ويړه، چې له بناغلي انسان نه په کار ده له ديو او پيري نه
نه ده په کار.

پخوا زه له مرگه وېرېدم، اوس ژوند زما په نظر کې ډېر مصيبت
دی.

زه اوس له مړو نه نه وېرېم له ژوندو وېرېم.

کله چې زه کوچنی وم زما ډار هم کوچنی و.

هغه وخت، چې زه ناپوه وم زما ډار هم ناپوه و او د ډارولو په
چل دومره ډېر نه پوهېدم، يو کوچنی ماشوم د خلکو له خپيرو او
قهر و غضب څخه وېرېږي، مگر لويان او پوهان د خلکو له خدا نه
هم ډارېږي.

يو پوه او هونبنيار سړی له مکروبونو او د ملاريا له مياشونو نه هم
ډارېږي، مگر ماشومان او نا پوهان له دغسې ډار سره اشنا نه دي.
د يوه کوچني ماشوم د ډار دپاره تعويذونه هم شته، مگر د
لويانو ډار په تعويذ هم نه ورکېږي. د واهمې ډار دومره دوام نه
لري، لکه د عقل او پوهې ډار، چې دروند او دوام دار دی. پخوا
مونږ له هغه جنگ څخه وېرېدو، چې په کور او کلي کې به پېښ
شو اوس له هغو جنگونو نه هم په وېره کې يو، چې د دنيا په يوه
سراو بل سر کې پيدا کېږي.

يو وخت زه نورو څخه ويرېدم اوس له خپل ځانه او له خپل عمل
څخه هم وپرېږم. پخوا به چې چا د لارې ملگري پيدا کړ، وېره به
يې کمه شوه، مگر اوس له خپل ملگري ويرېږي او ورور له ورور
نه په خوف کې دی.

مونږ اوس پوهېږو، چې شيشکې او ديوان او پېريان انسانانو
ته څه زيان او ضرر نه رسوي، لکه چې خپله انسانان يې يو بل ته
رسوي.

زمونږ د بنمنان په کور و کلي کې نه، بلکې زمونږ په ځان کې
موجود دي.

مونږ بايد له ځانه وډار شو او په ځان وډار شو.

حقیقت

دا کلمه زمونږ په نظر کې ډېره ښکلي معلومېږي او په تقدس ورته گورو، مگر خومره چې حقیقت ستایو هغومره حقیقت نه وایو.

که حقیقت ستایو هغومره حقیقت نه وایو.

که حقیقت رښتیا و بولو، نو رښتیا خویا لېونی وایي یا زورور او دا دواړه زمونږ په هېواد کې ډېر لږ دي.

د حقیقت له لفظ سره ډېر ځله تریخ کلمه یو ځای کوي او وایي:

«دا یو تریخ حقیقت دی»

هو! حقایق اکثره ترخه وي او حق په تریخوالي ستایل کېږي.

په علمي اصطلاح حقیقت په درې ډوله دی، مهجور حقیقت، متعذر حقیقت او متعارف حقیقت. په دغه لحاظ ویلی شو، چې زمونږ په خبرو اترو کې د حقیقت برخه ډېره لږه ده.

په شعر او ادب کې، خو معلومه ده چې له حقیقت نه مجاز او استعماري پله ډېره درنه ده، د ادب ژبه د حقیقت ژبه نه ده او ډېر خوږ شعر هماغه دی، چې د حقیقت له اظهار سره ډېر موافقت نه لري او ډېر ځله یو سړی د حقیقت په ویلو بې ادبه معلومېږي.

یوه ورځ یوه لوی سړي خپل لیکلي مضمون، چې څوک یې په معنی 'ښه نه پوهیدل خو تنو پوهانو ته لوسته او خلک یې په ستاینه مجبور کړي وو په هغه مجلس کې، خو هېچا څه انتقاد ونه شو کړای، مگر په بل مجلس کې چې هغه جناب نه و د حق

ويلو او حقيقت بيانولو مسابقه شروع شوه او له ډېر اخلاقي جرئت نه كار واخيستل شو. يوه ويل چې په ټول مضمون كې له سره تر اخره د مبتدگانو يو سلسله وه، چې هېڅ خبر يې نه درلود، بل ويل دا ځكه چې د پخپله مبتدي دى او له هېڅ نه خبر نه دى، دغه راز حقايق چې د بناغلي... په غياب كې وويل شوه د غيبت رنگ يې پيدا كړ، چې شرعي جواز يې نه درلود اخلاقاً ممنوع و. اوس چې زه دغه حقيقت داسې بيانوم، چې نه د هغه لوى سړي نوم اخلم او نه د غيبت كوونكو پته درنښيم دا بيا يو بل ډول حقيقت دى، چې بايد گونگ حقيقت ورته ووايم. هو! د حقيقت ژبه گونگه ده او فصاحت و بلاغت د ادب ژبه ده، چې په مجاز، كنايه، اشاره او استعاره چلېږي. اوس پوه شوى، چې زمونږ په وينا كې د حقيقت برخه څومره خواره ده او د حقيقت د اظهار دپاره څومره موانع موجود دي؟

زما نظر

صحرا ته لارم يو کاني له بل سره برابر نه و.
غرونو ته وختلم، ځيني جگ او ځيني ټيټ وو.
بنارونه مې وکتل ځيني کورونه لوی او ځيني واره وو.
په باغونو وگرځېدم ټولې ونې په يوه مېچ نه وې.
د سيندونو کبان مې وليدل يو له بل سره په تول کې برابر نه
ختل.

د هوا مرغان هم ځيني غټ او ځيني کوچني وو.
ملایان مې وليدل د چا پگړۍ غټې او د چا وړې وې.
کتابونه مې ولټول هلته هم ډېر تفاوت موجود و.
له يوه هېواده بل ته لارم او له بل نه بل ته په هر ځای کې ټيټه و
پاس او لوړې ژورې وې.
په هېڅ ځای کې نه د يوه لاس گوتې برابرې وې او نه د يوې
خولې غاښونه.

د لوی خدای کتاب مې بېرته کړ او دا مې پکې ولوستل.
ايا پوه او ناپوه برابر دي؟ ايا د رانده او بينا څه فرق نه شته؟ ايا
د جنت او دوزخ خاوندان څه توپير نه لري؟ ايا نور او ظلمت يو راز
دي؟ په دې پوښتنو د غفلت له خوبه راويښ شوم او هرې خوا ته
مې په ځير ځير وکتل، څنگه چې د يوه پټي ټپير او د يوه بوټي
کدوان يو راز نه و، د انسانانو سرونه هم غټ او واره او د ټولو
خولې برابرې نه وې.

ما په دې عالم کې په وارو وارو سترگې وغړولې او هرچا ته مې
له هرې خوا په غور وکتل همدغه وخت زه د پرېستو او لعینانو په
معنی 'پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپېژندل، د عدل او ظلم، د
خیر او شر، د علم او جهل فرقونه راته بنکاره شوه.
هغه دیوان، چې خلکو له کوه قاف نه هغه خوا گڼل، ما دلته په
کور او کلي کې ولیدل.
د انسان په بڼه شیطان او د پرېستو په صورت د یو سیرت انسان
ته مې پام شو.
اوس زما له سترگو نه ډار په کار دی، ته زما له حقیقت بین نظر
نه وډار شه!

عشق او هوس

نظرونه ټول یو راز نه دي، هر چا هر څه یو شانته نه دي لیدلي.
د عشق نظر او د هوس نظر یو له بله ډېر فرق کوي. د مین او
بوالهوس ترمنځ د ځمکې او اسمان قدر فاصله موجوده ده. مین
یو لیلی لري او هغه یې هم داسې لیدلې ده، لکه چې په توره شپه
کې د غر له څوکې سپوږمۍ لږ غوندي سر بنکاره کړي او بیا
سمدلاسه په تورو ورېځو کې پټه شي.

عشق د همدغسې اسماني پرنښتې یوه جلوه ده، چې د عاشق په
زړه کې طوفانونه پیدا کوي او د انسان نظر یوې نقطې ته داسې
جلبوي، چې نور څه بیا نه شي لیدلی او هغه هم نه ویني، نور
خوندونه او نورې نندارې د سړي هېرې شي او شپه ورځ د هجر او
فراق په لمبو سوزي، مگر د هوا او هوس خاوندان د عشق له غمه
بې غمه دي. دوی هره شپه په خرابات او میکده کې بل شان لوبې
کوي او د عشق او عشرت په باده مست دي.

عشق د ناکامۍ او محرومیت نوم دی. هوا او هوس بې مشقته
لذت او بې هجرانه وصال ته وايي.

معشوقو ته رسېدل هغه گران کار دی، چې د جهان لوی لوی
امپراتوران یې هم له حده زیات سرگردانه کړي وي او ځینې کسان
د ډېرو لښکرو په زور هم دغه سعادت ته نه دي رسېدلي، مگر
هوس پالونکي هره شپه یوه نوې لیلی په غیر کې نیسي او هغه
شونډې بنکلوي، چې ډېرو نورو یې هم په وار وار خوند لیدلي

دي. هغه چې د هر خريدار دپاره ځان سينگاروي او د يوه په غېږ کې بل ته ځاندي، د هوسرانۍ دپاره پيدا ده، نه د عشق دپاره. دغه راز مبتذل خوندونه د هوسناکو خلکو دپاره لږ نه دي، له دغسې ناپاکې يارانې نه د عشق داستان نه جوړېږي، د دوه مينو وصال هر چا ته بنکلي معلومېږي او هر څوک د مجنون او ليلې په فراق متاثر کېږي، مگر د هوس د خاوندانو معامله بده گڼي او په نفرت ورته گوري. دا ځکه چې عشق د خلکو په نظر کې دروند معلومېږي او هوس ته په سپکه سترگه گوري. هغه د پتنگانو کار بولي او دا د مچانو هر کار، چې د عشق دپاره وي په هغه کې ارو مرو يو څه فوق العادگي موجوده وي او د هوس د خاوندانو کارونه ټيټ او عادي معلومېږي، هغه قوت او قدرت، چې له عشق سره شته هوس ترېنه محروم دی. فرهادي عزمونه د عشق د خاوندانو په برخه رسېدلي دي. ايشار او فداکاري د هوس د خاوندانو کار نه دی، سربازي او سرفرازي دواړه له عشق سره ملگري دي، په شعر او ادب کې هم د عشق برخه معلومه ده، هغه څه چې په يوه عالي احساس او لوړ خيال بنا وي او هغه چې د هوا او هوس دپاره وي او په ټيټ غرض بنا وي برابر نه دي، چا چې دغه هنر(ادب) ته د عشق په نظر کتلي دي او د دنيا د سود او گټې دپاره دا کار نه کوي هغه کله کله په ډېرو جگرخونيو يو ادبي شهکار د ابتکار ميدان ته راباسي او ډنډه وينې يې خوراک وي، څوک چې د بازار رونق ته گوري او د خپلو هوسونو د تامين دپاره څه ليکي هغه هره ورځ بې زيار او زحمته مبتذل مضامين بازار ته

وړاندې کوي او ظاهري ډول برابر وي. هغه هېڅکله عمیق فکر نه کوي او په لوړو خیالاتو پسې نه ګرځي. ژورو فکرونو او د لوړو خیالونو خریداران هر کله او هر چیرته ډېر لږ دي.

دا راز متاع د خرڅولو هم نه ده، څه شی چې په دنیا کې ډېر نادر وي بې له احمقانو نه یې بل څوک نه خرڅوي. د ذوق او هنر په خاوندانو کې هر رنگه بده ورځ راشي خپل ګران او ډېر بها شیان نه خرڅوي، مګر عادي او معمولي شیان له کوره باسي. هغه چې پخپل فن مین دی او له خپل کار سره عشق لري هر راز ناکامي او محرومیت قبلوي، مګر عشق په هوس نه بدلوي. زه دا منم، چې د هوس خاوندان له روحي عذابونو او شکنجو نه خلاص دي او د دنیا په خوږو کې له نورو نه ډېره برخه لري. په دې هم پوهېږم، چې د عشق په کار کې څومره مشکلات موجود دي او په دغه خطرناکه لاره تګ څه مصیبتونه په مخ کې لري او دغه افتخار په ډېرو بدبختیو او کړاوونو کې پټ دي، د فن او هنر خاوند باید له هوا او هوس نه ځان وژغوري او له عشقه برخه ولري. په خپل کار کې عشق ګډ کړي او د عشق د پاره هر څه قبول کړي.

د حقیقت عشق د ازادۍ عشق، د جمال عشق، د وطن او ملت عشق که په شعر او ادب کې ځای ونه لري، نو هوا او هوس پکې ځای نیسي او تجارتي متاع ترېنه جوړېږي، یعنې د ابتکار ځای

ابتدال نیسی او شهوات په عواطفو او احساساتو غلبه پیدا کوي.

شاعر او ادیب باید د ذوق او قریحې دپاره څه ولیکي او د آني مصلحت په قید کې ځان ایسار ونه گڼي، که دغه راز متاع نن خریدار ونه لري او څوک ورته په قدر ونه گوري، له دېنه لویه مساله بله نشته. راشئ! چې د خرڅون فکر ورتو او کوچنۍ سودا پرېږدو. د شعر او ادب ازادي همدغه ده، چې هېڅ قیمت ونه لري او د مال په نظر ورته ونه کتل شي، ذوق د خرڅولو شی نه دی څوک چې خیال او فکر خرڅوي خیال او فکر خرڅوي، هغه د دغه شي ازادي نه شي ساتلای او خپله ازادي اړومرو له لاسه ورکوي. که ازادي د انسان معشوقه وي او د هوس په نظر ورته نه گوري، که څوک غواړي چې خپله ازادي په خپلو اثارو، په خپلو افکارو، په خپلو خیالاتو کې وساتي مادي سودا دې له زړه نه وباسي او د سود و زیان د ډار او امید غلامی دي پرېږدي. د شعر او ادب ارتقا او اعتلا له هر څه نه دغې ازادۍ ته زیات احتیاج لري او له معنی نه د مادیاتو قربانول غواړي. دا قربانی د هغه چا له لاسه پوره ده، چې شعر او ادب ته د عشق په نظر گوري نه د هوا او هوس په نظر، عشق ډېر خطرات، ډېر زیانونه او ډېرې گټې له پښو لاندې کوي او په همدغه وسیله لوړېږي او د لوړتیا حقیقي راز د هوا او هوس په قربانولو کې پټ دي او عشق د قربانی او فدا کارۍ نوم دی.

قرباني او فدا کاري د لوړو احساساتو او عواطفو کار دی، چې په یوه شاعر او اديب کې باید ارومرو موجود وي، که دغه کسان دغه کار نه شي کولی او نه یې کوي هر څوک پوهیږي له دېنه زیات معنوي انحطاط په تصور کې نه راځي. د فکر او ادب حقيقي پالنه د ډېرو پانوپه تورو لو نه شي کیدای او مقید ذهنونه دغه کار نه شي کولی، دا د هغو کسانو کار دی، چې د لوړ شعور او ادراک خاوندان دي او د عقیدې له مخې کار کوي، دا کار زمانه په گمان دلته بڼه نه دی شوی او دغه وظیفه چا بڼه نه ده په ځای کړې. دلته د وطن مزدورانو او کاریگرو څه نا څه خپل کار کړی دی او مونږ وینو، چې څوک لارې جوړوي او پېچومي اواروي، څوک کارخانو او فابریکو کې خدمت کوي، ځینې مانیې او قسرونه ابادوي. ځینې نور د وړانولو په کار بوخت دي، ځکه وایم چې دلته ناپوهانو ډېر کار کړی او دا بیان یا ډېر لږ دی یا خپلې وظیفې ته بڼه ملتفت نه دی او له عشقه محروم دی.

څومره توجه، چې معنی ته په کار ده اهل معنی یې معنی ته نه لري او په دې باندې ډېر افسوس او حسرت په کار دی، مگر دغه کار هم بوالهوس نه شي کولای او د درد خاوندانو ته ضرورت لري.

مضر احتیاط

که رښتیا ووايم مونږ ډېرې هونښیاری او ډېرو احتیاطونو برباد کړي یو. یو چا زمونږ په حق کې ویلي وو، دا خلک له ضرورته زیات هونښیار او محتاط دي.

راځئ چې په دې خبره کې فکر وکړو.

هونښیاری، چې له اندازې نه زیاته شي او هام قوي کوي.

احتیاط، چې ډېر زیات شي لاسونه او پښې شلوي.

شمې اکا زمونږ په کور او کلي کې په ډېرې هونښیاری مشهور و

او هر چا به، چې کومه مشوره غوښتله ده ته به راتلل.

د ده د هونښیاری او احتیاط یوه نښه دا وه، چې ده تر اخره

پورې خپل کور ته برق را نه ووست او ویل به یې که کله برق

شارت شي، نو حریق به واقع او کور به مې وسوزي.

د ده دا عدت و، چې په موټر کې به نه سورېده او ډېر لرې ځای

ته به هم پیاده روان و، ځکه چې د موټر له چپه کېدل و پرېده او

احتیاط یې کاوه.

هو! دی له ډېره عقله پیاده گرځېده او کور کې به یې رښتیا هم

ډېر لر و.

دغه شان هونښیاران او د احتیاط خاوندان زمونږ په مملکت کې

زښت ډېر دي او د نوي تهذيب او تمدن قبلول له برق او موټر نه هم

زیات مضر بولي.

زمونږ په ادارو او شعباتو کې ډېر هوښيار او ډېر محتاط اشخاص زيات ليدل کېږي، د دوی د نوي نهضت او نوې رڼا په قبلولو کې ډېر سخت مقاومت کوي او هغه کسان، چې له ځينو مزخرفاتو او مضرو افکارو سره مجادله کوي بې تجربې او افراطي هلکان گڼي، دوی وايي په هر کار کې اعتدال ښه دی او بايد په هر څه کې له ډېر احتياط نه کار واخيستل شي.

هغه څوک، چې يو قدم د عصر خوا ته نږدې کېږي او ارزو لري چې د دنيا له سیر سره موافقت و شي، دوی ورباندې سترگې سرې کړي او تهديدوي يې. چې تاسې د قوم له روحياتو، د محيط له مقتضياتو ناخبره ياست او جامعه بربادوئ.

دوی ځانونه داسې ښيي، لکه چې د علم او عقل او تجارو سرمايه داران همدوی وي او دنيا د دوی په ښکر ولاړه، په دوی ودانه وي، مگر رحمان بابا وايي:

دا دنيا په احمقانو ده ودانه دانا نه کا په دنيا باندې غرض دوی هر وخت د اعتدال پسندی په نامه د نوي نهضت او مدنيت مخه نيسي او غواړي، چې وړاندې تلونکي او پېشرفت غوښتونکي په خټ بوزي او بېرته يې وگرځوي.

دوی خيال کوي، چې اعتدال او احتياط، سکون او جمود قبلول دي او يو قدم وړاندې اېښودل له احتياط او اعتدال نه وتل دي. تاسې پدې پوه شئ، چې همدغه کسان په خټ تلونکي (مرتجعين) دي. چې اعتدال په حقيقت کې نه پيژني او يا په دغه نامه د ملت د پېشرفت مخه نيسي.

دغه محتاط او اعتدال پسندنه طبقه، چې په اصل کې له اعتدال نه ډېر لرې دي دوی کې د مسامحه کارۍ مماسات او سازشونو استعداد موجود دی، په کوم ځای کې چې د حق او حقیقت اظهار په کار وي، دوی غلي او خاموشه ناست وي او هر څوک، چې هر څه وایي دوی ورسره سرخوزوي او خپل محبوبیت ساتي.

د دوی دا عادت دومره قوي شوی، چې د خدای رضا هم د خلکو په نارضایی کې نه خوښوي او که د قوم له روحیاتو نه خلاف وي د دین او عقیدې اظهار هم نه کوي.

له یوه خان او ملک سره دومره ناجایزه مراعاتونه کوي، چې طوایف الملوکی ته خبره ورسېږي، له سپین پگړیو سره تردې حده مماشات اختیار کړي، چې د حقیقي اسلام په عوض ورسره جعلی او موضوعي خبرې ومني.

هو! دوی له هر چا سره سازش کوي، مگر له عصري ترقیاتو سره یې جوړه نه راځي، دوی په عین حال کې چې د نوي نهضت او عصريت له زړه نه مخالف دي یا یې د خپل مفاد دپاره مضر گڼي، ځلمو او ځوانانو ته داسې ښکاره، کوي چې تاسې نه پوهیږئ او پخوا له وخته دنیا ته راغلي یاست، مونږ غواړو چې مخکې ولاړ شو او ترقي وکړو، مگر قوم جاهل دی او باید له ډېر احتیاط او اعتدال نه کار واخیستل شي.

دوی ته باید وویل شي، چې که تاسو غونډې محتاط او اعتدالیون موجود وو، دا جهل او ناپوهي به هېڅکله نه ورکېږي او څوک به یو قدم وړاندې وانخلي.

مگر که تاسو خلکو و پیژندلئ او زمانې ستاسې حال ښکاره کړ
بیا به ډېر گړندي منزل مقصود ته ورسېږو او تاسو ته به د پښتنو
په تاریخ کې بې ملامتۍ نور څه پاتې نشي.
هغه ځوانان، چې تاسو بېرته را گرزولي دي او په نورو مغزو
کې مو زارې فکرونه اچولي دي، تاسو سره به په خجالت کې
شریک او سهیم وي او ستاسې د خوشحالی او هوښیاری او
مضر احتیاط سر به ډېر ژر ښکاره شي.
زه خپل وجداني مسئولیت رفع کوم او وایم: کومه رویه چې
تاسې نیولې ده، اعتدال نه دی تفریط دی، بلکې هېڅ نه دي او
تاسې هېڅ نه کوئ، مونږ تاسې پېژنو او پدې خبرو نه غولېږو.
ستاسې هوښیاري او احتیاط ډېر ضعیف احتمالات او
توهمات غټوي او تاسې وېروي.
تاسې زمونږ قافله ځای په ځای درولې ده او درخپلو اسونو
جلبونه مو دومره ټینګ نیولي، چې یو یو قدم وروسته او په شا
ځي.
دا ارتجاعي قدمونه مونږ ته ډېر مضر تمامېږي. تاسې د کاروان
او قافلې مخه نیولې ده او ستاسې توقف د ټولو د معطلۍ سبب
گرځي. د خدای دپاره تاسې له مخې لرې شئ او مونږ پرېږدئ، چې
وراندي ولاړ شو او یو ځای ته ورسېږو.

حاکمانو ته وایم

ای هغو کسانو، چې ستاسې په لاس کې د حکومت لښته ده ستاسې په امر یو سپری وهل کیږي، تړل کیږي، جرمه کیږ او هر څه کیږي.

ستاسې په نظر یو بې گناه په محبس کې لویږي او یو گناهگار له بنده خلاصیږي. ستاسې په عدالت مظلومان له ظلمونو نه نجات مومي او ستاسې په بې انصافی ظلمونه، جبرونه په عالم کې خرڅیږي.

ستاسې غفلت او بې خبري عالمونه تباہ کوي او ستاسې په ویښتوب او هوښیارتوب ډېر ښه ښه کارونه کېدلی شي.

که تاسې په سمه او صحیح لار روان شئ ډېر بې لارې خلک په په لار کیږي. که تاسې پخپله د نفس او شیطان په لاره درومئ، نو په عالم کې د ظلمونو له لاسه بې تمیزه قیامت او بې میزانه محشر جوړیږي.

ستاسې په لاس کې د حکومت زور او قوت موجود دی. که تاسې لېوان یا لېونیان شئ د خدای مخلوق تباہ کیږي.

که تاسې ماشومان او اطفال اوسئ ستاسې په طفلانه لوبو ډېر کورونه خرابیږي، که تاسې پانده او کانه شئ حق او عدالت مري او ظلمونه، فسادونه، بدبڼه کارونه رواج مومي.

تاسې پدې پوه شئ، چې د دنيا د نظام او انتظام دپاره خدای دوه شیه پیدا کړي دي، چې یوه ته حکمت او بل ته حکومت وايي. حکومت هېڅکله بې له علم او پوهې، بې له تدبیر او سیاست څخه چې له دې ټولو نه په حکمت تعبیر کېدلی شي، مخکې نه ځي او تش کونک په دنيا کې نه چلېږي.

اوس په متمدنه او مترقي دنيا کې یو سړی په ډېر علمي لیاقت او لوړ شخصیت حاکم کېدلی شي او هغه څوک دغه رتبه او مرتبه گټلی شي، چې په تدبیر او سیاست کې اوله درجه مهارت ولري او د مهمو صفاتو خاوند وي، مگر په تاسې کې لا اوس هم بې سواده، بې ذوقه، بې علمه، بې رحمه، بې انصافه او له جهانه ناخبره اشخاص پیدا کېږي، چې بې رشوت اخستلو، وهلو او ټکولو، کنځلو او بدو ویلو په نور څه نه پوهېږي او نه شي پوهېدلي.

تاسې پدې پوه شئ، چې حکومت له دې نه پس تجارتي متاع نشي کېدلی، چې څوک یې په پیسو او رشتونو واخلي. هغه وخت او زمانه په تېرېدو کې ده، چې څوک د حکومت چوکۍ په خوشامندو او تملقنو وساتلی شي یا ظلم او بې شعوره قوت په یوه منطقه کې حاکمیت وکړای شي.

مونږ د دې عصر په شپو کې دا خوبونه لیدلي دي، چې علم او لیاقت، خیر او اصلاح به ډېر ژر خپله کرسی اشغال کړي او جهل او ناداني، ظلم، ستم، ریا کاری او فریب کاری به له خپلې چوکۍ را ولوېږي.

تاسې خپل ځانونه اصلاح کړئ او پخپل ځان گوتې ووهئ،
مقصد ظاهري فېشن او ار ایش نه دی، بلکه د عیبونو اصلاح او
د ځان معنوي جوړول مې مراد دی.

راشئ دا زړه طریقه نوره پرېږدئ او هر کار د سوتې په زور مه
کوئ!

انسانان خدای د وهلو او ټکولو دپاره نه دي پیدا کړي.
د مجرمینو د قایلولو او اصلاح کولو د پاره نور وسایل هم
شته.

ظلم په ظلم باندې هېڅ کله نه ورکېږي.
تاسې به ډېر خلک په وهلو معیوب کړي وي.
ډېر کسان به ستاسې د شدت او تشدد له لاسه تېښتیدلي او
ورک شوي وي، مگر جرایم او جنایتونه نه دي ورک شوي.
یو شاعر وایي:

د انسان اصلاح په پوهه انسان کړي
ناپوهان یې په وهلو د انسان کړي
نو راشئ له علم او پوهې نه کار واخلي، ظلمونه او جبرونه
پرېږدئ!

بې گناه خلک په وهلو او ټکولو مه قایلوئ!
په رشتونو او لحاظونو له حق او حقیقت نه مه تیریرئ او د یوه
په گناه بل ته جزاء مه ورکوئ! تاسې پخپل نفس او خپلو
خواهشاتو حاکمیت پیدا کړئ او د همدغه حاکمیت په اثر ځانونه
د دې لایق کړئ، چې په نورو داسې حکومت وکړئ، لکه چې یو

پلاریې پخپلو زامنو باندې پخپل کور کې کوي او هېڅ راز
ظلمونه پکې نه وي.

میلونر خیرات خور

که شوک خپه کېږي که خوشحالېږي زه خو څه وایم او خپله غاړه خلاصوم، گوندې دا ساده مخلوق لږ غوندې پوه شي او فکر وکړي.

زه اروپا ته نه يم تللی، امریکا مې نه ده لیدلې، په افریقا کې نه يم گرځیدلی او هېچرې نه يم تللی، مگر یو عجیب مملکت مې لیدلی دی او عجیب مخلوق پکې اوسي. په دې مملکت کې د دې په ځای، چې بډایان او مالداران خوارانو او غریبانو ته څه ورکړي خوران مسکینان د ډېر مال او دولت خاوندانو ته څه ورکوي او هغوی هم نه شرمېږي اخلي یې.

ته به وایي دی رشوت خواره ماموران او حاکمان یا دوي، چې په لکونو روپۍ او بې حسابه جايدادونه لري له یوه ډېر عاجز سړي نه هم په ډېره جزیي فقره کې ترڅو سل دوه سوه روپۍ وانخلي نه یې پرېږدي.

نه زه دغه بې رحمه، بې انصافه رشوت خواره نه بنسیم، خیرات خواره بنسیم.

په دې مملکت کې، چې زه ورته عجیب مملکت وایم ملیونر خیرات خور هم پیدا کېږي او ډېر غنیان د خوارانو او مسکینانو خیراتونه خوري.

په دغه وطن کې ما داسې خلک ولیدل، چې اسونه ورته ولاړ دي موټر لري، قصرونه او باغونه، ځمکې او پټي یې په هر ځای

کې شته، مگر له داسې خلکو نه خیراتونه او شکرانې اخلي، چې هغوی د خپل اولاد نفقي او جامې ته حیران دي او د دوی نوکرو ته هم نه رسیږي.

په دغه مملکت کې معکوس وضعیت دی او وږي، برېښه یې له مړو او دولتمنو سره مالي مرسته او کومک کوي.

په کوم ځای کې، چې د بې وزلو او خورانو په خیراتونو او شکرانو غنیان او متمولین ځمکې او جايدادونه، کورنه او باغونه، موټر او اسونه اخلي.

ایا د هغوی په حال افسوس او حسرت نه دی په کار؟

ای خوارو او بې وزلو پښتنو! هر څوک چې غني او دولتمن شي میا وي که ملا، سید وي که پیر او پېشوا هغه د خیراتونو او ذکاتونو مستحق نه دی.

هغوی باید تاسې غوندې عاجزانو ته زکاتونه درکړي او په تاسې باندې زړه وسوزوي، که تاسې نه دریرې او ارومرو نورو ته څه ورکوی د قصرونو او باغونو خاوندانو ته څه مه ورکوي، بلکې ګوډ، رانده، کونډې، یتیم، بندي او مسافر ته یې ورکړی، چې په آخرت کې په ښه درشي.

ستاسې په خیراتونو په عمرو عمرو خلکو مزې، چرچې او ورمیرونه وکړه، که رښتیا وایم نو شرابونه هم پرې واخیستل شوه او فحاشي پرې وشوه، لږې سترګې وغړوئ او لږ غوندې هوبښیار شي.

آخر رانده خو نه یاست دا څه درباندي کیږي.

تاسې خپلوشکېدلو جامو ، خپل فقر او مسکنت او د دوی مال
او دولت وگورئ!
چې دوی څنگه دي او تاسې څنگه یاست؟
که دوی نه شرمیږي او ستاسې خیراتونه قبلوي ، بلکې غواړي
یې تاسې د دوی له حیثیت او شان نه وشرمیږي او دوی تر قیامته
او په قیامت کې مه شرموئ.

گرانه لیکواله!

د دې عصر قافله ډېره گړندی ده، له دې کاروان سره برابر تگ
نوي اقتضاگانې لري او د انسان په ظاهري او معنوي حال کې
بدلون غواړي.

پخوا به يو کارواني له ځان سره پتيري اخيستي او په پڼو به يې
ميخونه او نالونه وهل، مگر اوس د الوتکو په سفر کې دغه شيان
نه دي په کار او د دې وخت مسافرت هغسې نه دی.

مونږ اوس د ژوندانه په نوې مرحله کې داخلېږو او له يوه حاله
بل ته انتقال کوو. هغه څوک چې له خپل خره راکوزيږي او په
الوتکه کې الوزي بايد فکر او نظر يې بل راز شي او ناسته ولاړه
يې هغسې نه وي.

هغه چې ټول عمر پلې گرزبدلی او له عقله پيا ده دی د آس يا
بايسکل سپرلي هم ورته ډېره گرانه معلومېږي، د سپورمۍ کرې
ته ختل خولا څه کوي.

له يوه زاړه جهان نه نوې دنيا ته ورتگ او په نوو توغنديو
سپرېدل ډېر مراحل په مخکې لري او نوې عصري پوهه غواړي.
انسان لکه د تجارت مال داسې نه دی، چې د اوبس له شانې
الوتکي ته رانقل شي او هېڅ تغير پکې رانه شي.

تجارتې مالونه هم د اوبسانو په شا په خټو او غونډو کې وي او
په الوتکو کې خپله جامه او ظرف بدلوي. هغه وخت چې مونږ د
خپل کلي او کور له څو تنو کاروانيو سره به خرو پسې روان وو او

اوس، چي د مختلفو ملتونو له افرادو سره په الوتکو کې لري هېوادو ته ځو او راځو بايد له هغه حاله ډېر فرق ولرو او هغسې نه اوسو.

که هغه وخت زمونږ نظر محدود و زمونږ مزلونه هم لنډ و، مگر اوس له دغه اوږدو مزلونو او لوړو پروازونو سره لوړ فکر او لري نظر هم په کار دی.

زمونږ خلک خواوس د هوايي سرویسونو له برکته له ځمکې نه لوړې فضا ته هسک شوه او وزرونه یې پیدا کړه، مگر د خلکو فکرونه او اخلاق لوړول د غومره اسانه کار نه دی، چي کوم داخلي یا خارجي شرکت یې سرته ورسوي.

دا کار تر ډېره حده د هېواد د پوهانو اولیکوالو کار دی.

دا د دوی وظیفه ده، چي د یوه نوي نهضت او ارتقايي حرکت ملگرتیا وکړي او د خلکو ذهنونه د نورو افکارو او عصري ایجاباتو قبلولو ته تیار کړي. نوي نهضتونه په هر ځای او په هر وخت کې پالونکي او رټونکي لري.

په هر ملت کې (نوې خوبني) او (زړه خوبني) شته.

زاره هر چېرته زاره رواجونه او عادتونه خوبنوي، ځوانان هر کله د نوي فکر او د نوي ژوند طرفدار وي.

د دې دواړو ډلو تر مینځ یوه بله ډله مینځگړیتوب کوي، یعنی ځینې نوي شيان بڼه گڼي او ځینې بد بولي. په زړو شيانو کې هم ځینې خوبنوي او ځینې نه.

دا دريمه ډله په جامعه کې معتدل اشخاص گڼل کيږي او هغه دوه نور د افراط او تفريط خاوندان بولي.

زه دلته دانه وایم، چې د افراط طرفداران ښه دي که اعتدال پسند، مگر په لیکوالو دا پیرزونه لرم، چې دوی باید هر کله او هر چیرته د نوو نهضتونو ټینګ طرفدار وي او هغه زاړه رسمونه او رواجونه بد وگڼي، چې د یوې جامعې د بېرته پاتې کیدو موجب دي.

لیکوال باید خلک پدې پوه کړي، چې د دوی اجتماعي او انفرادي ژوند څه راز دی؟ دوی څه کوي؟

د دوی خویونه، فکرونه، عملونه او نېتونه څنگه دي؟ د نن ورځې د ژوند دپاره څه په کار دي او د سبا ورځې ضرورتونه څه دي؟

د یوه ولس د حقيقي سعادت د تامین دپاره له هر چانه د پوهانو او لیکوالو مرسته ډېره په کار ده، دوی باید خلک د اصلاحي فعالیتونو او پروگرامونو په ښېگڼو پوه کړي او په عالم کې داسې خوشبیني پیدا کړي، چې واقع بینۍ ته زیان ونه رسوي.

مونږ لکه چې د ښو او سمولارو جوړولو ته ډېر ضرورت لرو دپته هم اړیو، چې په ښه لاره تگ خلکو ته وښیو او ښه حرکت را پیدا کړو.

که سرک هر څومره بڼه جوړ شي او لياره ډېره اواره هم وي، چې څوک په سمه لاره نه ځي او د حرکت اراده نه لري څوک به يې څه کړي؟

که د چا صحت هر څومره بڼه وي او په وجود تکړه وي، چې خوي يې وران او عمل يې بد وي، نو څه فايده؟ ترڅو چې زمونږ عادات او اخلاق سم نه شي او بد ذهنتونه راسره ملگري وي، که دا ملک جنت هم شي زمونږ بد عملونه او بد رواجونه به يې په جهنم بدل کړي او په هغو اوروڼو به سوزي، چې زمونږ له نفسونو نه يې لوڅرې او لمبې پورته کېږي که مونږ خپل ځانته متوجه شو او خپل کردار او رفتار په نظر کې ونيسو زمونږ هغه ظلمونه او جهالتونه، چې د رسم و رواج او عرف او عادات نوم پرې ايښودل شوی دی، زمونږ د بدبختۍ ډېر مهم عوامل دي، چې يوه اساسي مجادله او قلمي مبارزه ورسره په کار ده.

په دې اوس وخت کې، چې د تحول وېمه، رسم و رواج پورنی له مخه اخلي او محبوبيت له مينځه ځي د ليکوالو په غاړه ډېر مهم مسؤليتونه پراته دي، چې د حقايقو له مخې پرده لرې کړي او بنو ته بڼه بدو ته بد ووايي، يعنې له هېچانه ونه وېرېږي حتی، چې له عرف و عادت نه يې هم سترگه ونه سوزي او د حقانيت په جذبه د ناپوهۍ له هغه بد ذهنت سره مجادله وکړي، چې قوت او قدرت يې د زړې زمانې له فرعونيانو کم نه دی او يوازې ابراهيمي جرئت ورسره مقابله کولی شي.

د ليکوال لويوالی په همدغه ټکي کې پروت دی، چې د جامعې عرف و عادت ته په انتقادي نظر وگوري او خپله عقیده پټه نه کړي.

هغه څوک چې خپل صحيح فکر او نظر د عام ذهنيت په مخالفت نه شي څرگندولی څوک ورته په نفرت نه گوري، مگر کوم ارزش هم د جامعې په نظر کې نه لري.

رښتياڼی ليکوال او ستر ليکوال هماغه دی، چې د راتلونکي نسل قضاوت په نظر کې ونيسي او له سبا ورځې وډار شي، نه له نن ورځې نه.

يو مسلمان بايد هغه ورځ په نظر کې ولري، چې يو صحيح قضاوت پکې کېدونکی دی او حقيقت پکې له رسمونو او رواجونو نه لوړ مقام لري.

څنگه چې په يوه باغ کې هر وخت ناکاره بوټي، درب او کبلې پيدا کېږي باغبانان يې له بېخه باسي، چې له باغ نه ځنګل جوړ نه شي په يوه ولس کې هم په مرور د زمان ځينې وران خويونه او بد عادتونه پيدا کېږي، چې انساني باغ و بن ته زيان رسوي. هغه اصلاحي نهضتونه چې په ملتونو کې وخت په وخت پيدا کېږي د همدې دپاره وي، چې دغه راز بد بوټي ورک کړي او د خلکو په ذهن کې نوې رڼا پيدا شي.

د جهان تاريخ، چې سپری گوري او د سترو ليکوالو او پوهانو د ژوندانه مطالعه کوي دا ورته معلومېږي، چې د فکر او پوهې مشرانو او لويانو د خپلې عقيدې او فکر د نظر په اظهار او ابلاغ

کې خومره جرئت او جسارت نه کار اخستی او خپل ژوند یې د
نورو د ژوند ښه کولو دپاره خومره خوار کړی، بلکې قربان کړی
یې دی.

د راتلونکي نسل په نظر کې خپله لویې ثابتول څه اسانه کار نه
دی، چې خوشې په خوشې لاس ته راشي. که سړی د پوهې او فکر
په رڼا کې د حقایقو په اظهار نن هر خومره منفور واقع شي او عام
ذهن و نظر ورته په کرکه وگوري هغومره به دغه سړی د سبا ورځې
په رڼا او د راتلونکي نسل په نظر کې ښکلی او محبوب ښکاري.

بہ پیوہ

خپله ژبه

دغه لمر، چې پاس په اسمان کې زمونږ د پاسه ځليږي او پخپل نور او حرارت د ځمکې د مخ په بوتو او ژونديو شيانو کې د نشوي نما قوت پيدا کوي. همدغه شان يو بل معنوي لمر هم شته، چې وړانگې او پلوشي يې د انسان په زړه او دماغ وليږي او له انعکاس څخه يې افکار او خيالات پيدا کېږي، دا افکار يا خيالات چې د الفاظو او کلماتو په جامه کې څرگند شي نطق، خطابه، شعر، موعظه، نصيحت او داسې نور ورته ويل کېږي، چې دا ټول د ژبې تر عمومي عنوان لاندې راځي او انسان ورباندې له نورو حيواناتو امتياز پيدا کوي.

نو ويلى شو، چې زمونږ الفاظ او کلمات تش هغه اصوات نه دي، چې له مرغانو او نورو حيواناتو اوريدل کېږي، بلکې دا زمونږ د زړه غږ او د فکر فانوس دی، چې زمونږ فکري رڼا او نور وزياتوي او مونږ په همدغه وسيله کولى شو، چې يو د بل په مقصد پوه شو او يو له بله فکري او معنوي استفاده وکړو. دا بايد مونږ ومانو چې که انسان د نطق او وينا قوت نه لرلي او د افکارو او خيالاتو د جريان دپاره يې دا مجرانه درلودى، هېڅکله به يې دغه ذهني او عقلي ارتقا نه وه کړې او نه به يې له نورو حيواناتو دومره توپير درلود، نو زمونږ وينا که څه هم د هغې رڼا زيږيدنه ده، چې له يوه ډېر لوړ اسمانه زمونږ ذهن ته رابښکته کېږي، مگر د

دې رڼا په زیاتوالي کې زښت ډېر تاثیر او دخل هم لري، چې باید په ډېر زیات اهمیت ورته قایل شو.

داهم باید وویل شي، چې د دغه معنوي لمر فیضان چې انسان ورځنې فکري رڼا اخلي او ژبه ورځنې پیدا شوې ده او هم لکه، چې یو مملکت له بل ځنې پخپلو مخصوصو بوټو او حیواناتو امتیاز پیدا کوي او معنی بیلیري، قامونه هم یو له بله پخپله ملي او مخصوصه ژبه جلا کېږي او دا هېڅ امکان نلري، چې د مخکې د مخ ټول انسانان په یوه ژبه وگړیږي، بلکې دا طبیعي او منل شوی قانون دی، چې هر ملت به ځانته ژبه لري او پخپله ژبه کې به علمي او معنوي ارتقا کوي. همدغه سبب دی چې یو سړی په ډېر زیار او زحمت هم په پردی ژبه کې داسې ادیب کیدی نشي، چې له اهل زبانو څخه یې هېڅ فرق ونشي. دا ځکه چې د بلې ژبې الفاظ او کلمات د ده د هغو دقیقو القاتو ترجماني نشي کولی، چې دی پخپله ژبه کې ورځینې تعبیر کولی شي، نو ضرور د ده ذهني او دماغي واردات بې تعبیره پاتي کیږي او د فکر لار یې بندېږي، چې دیته باید فکري او معنوي اختناق ووايو.

نو ملتونه هم لکه اقلیمونه او مناطق د اجتماعي ناموس او طبیعي نظام تر اغیزې لاندې دي، چې هېڅلکه ورځنې سر نشي غږولی او حتماً ورسره موافقت کوي. که څوک له دې قانون مخالفت کوي او غواړي چې په بله ژبه کې د علم او عرفان، ادب او بصیرت خاوند شي هغه داسې مثال لري، لکه چې د تودو ملکو

مخصوص بوټي په سرو ملکو کې کړي يا د يوه موسم کرهڼه په بل کې کوي.

دا څرگنده ده، چې له دغسې سعي او عمل ځينې هېڅ نتيجه نه اخیستل کېږي او دا راز زیار او زحمت انسان نشي مسعود کولی. که یو ملت وغواړي، چې خپل احتیاجات په بله ژبه پوره کاندې او په پردۍ ژبه کې د علم او معارف خاوند شي، بنایي چې پخپل جدو جهد ځینې معلومات لاس ته راولي او لږ څه خپله مخه رڼا کړي، مگر دا رڼا به لکه د غلو ډیوه ډېره ضعیفه او خړه وي، چې په نري شمال به مري او هېڅ دوام به نلري. که ملت د بل په ژبه څه زده کوي هغه زده کړه به لکه د طوطي او مینا زده کړه تش د ژبې په سر وي او زړه ته به هېڅ لار نلري، په داسې ملت کې هېڅکله د فکري نشوې او ارتقا هیله نه کېږي او نه په علم او ادب کې سمه او صحیح لار ورته پیدا کېږي، دا راز ملتونه همېشه خپلې سترگې غړوي، مگر څه نه ویني نومونږ باید ارومرو خپله ژبه ژوندۍ کړو او د علم و عرفان ډیوه پکې بله کړو، ځکه چې دا ژبه د ملت په ذهن او زړه کې ځای لري او په رڼا باندې یې طبعاً د ملت ذهني او دماغی خونه روښانه کېږي او ډېر ژر د معارف پلوشې د وطن په هره خوا کې خپریږي.

خپل مليت ساتل

هر ملت بعضې مخصوص شيان لري، چې که سپری هغه ورځيني لري کړي هېڅ امتياز ورته نه پاته کېږي.

د همدې لامله هر ژوندی او بيدار ملت خپل ټول ملي شيان لکه: رسوم او ادا، ملي موسيقي او ملي ادب، ملي ژبه او ملي روايات، ملي ذوق او ملي اخلاق په ډېر بڼه شان ساتي او هېڅکله ځان د بل قوم په څير نه ښکاره کوي، بعضي ملتونه پدې باب کې دومره ډېر احتياط کوي، چې خپل خرافات او بې معنی شيان، چې هېڅ فايده پکې نه وي هم له لاسه نه باسي او ډېر احتياط کوي، چې ورباندې ټينک وي. يو ملت له بل ځنې علم و فن، صنعت اخلي، خو ملي خصايص يې هېڅکله نه قبلوي، مگر ځينې ضعيف النفس ملتونه چې د نورو تر تاثير لاندې راغلي او خپل ملي ذوق او احساس يې ورک کړی دی، ځکه چې هغوی ته خپل هرڅه بد معلومېږي او پردي هرڅه ورته بڼه ښکاري، نو په هر شي کې د نورو تقليد کوي او د مليت په معنی هم هېڅ نه پوهېږي خپل ځانونه ورته ډېر ټيټ او ښکته ښکاري، بڼه او بد د نورو په ذوق ځانته معلوموي او له ځانه هېڅ فکر نشي کولی.

که سپری د يوه قام ازادي او خپلواکي د روح او نفس له خوا په نظر کې ونيسي، نو پوره ازادي او حقيقي خپلواکي هغه قوم لري،

چې پخپل فکر کې د بل قوم تر تاثیر لاندې نه وي راغلی، يعنې په غیر شعوري طور په بل قام پسې نه وي روان، نه يې ذوق د بل د ذوق تابع وي او نه د بل قوم فکر له خپل فکره ښه گڼي.

هر کله پښتون يو توريالی او ننگيالی ټبر دی، چې تراوسه په دنيا کې په جگو او هسکو ژوند کوي او هېڅکله ورته بل څوک له ځانه لور او ستر نه ښکاره کيږي، نو طبعاً بايد خپل ملي خصوصيات او پښتني مميزات په ښه شان وساتي او هېڅکله يې له لاسه ونه باسي.

د پښتنو ملي اخلاق او خويونه، چې په پښتونواله ورځني تعبیر کيږي د مليت ستنې او مهم ارکان دي، چې په اجتماعي حیات کې ډېر زيات قيمت او اهميت لري او حقيقي تهذيب پکې ليدل کېږي، د پښتنو صاف اورښتيا ويل، پخپل عهد او قول له سر او ماله تېرېدل، له ضعيفانو او بې وزلو سره مرسته او کومک کول دا ټول هغه صفات او خويونه دي، چې پښتانه يې د پښتونولۍ ارکان او شروط گڼي.

د پښتنو ملي تربيه هم پر يوه داسې اساس باندې قايمه ده، چې له نني حیات او ژوندون سره پوره موافقت لري. دا قوم اوس د يته نه دی محتاج، چې څوک ورته د شجاعت او زړورتوب درس ورکړي يا يې د زيار ايستلو او زحمت گاللو دپاره تربيه کاندې، ځکه چې دوی ته خپل مليت دا تعليم ورکړی دی، چې بايد هېڅ کار ورته په دنيا کې گران او مشکل معلوم نشي او له هيچا ځنې يې سترگه ونه سوزي. وگورئ! يو پښتون چې کله خپل ځان

ستایي، نو وایي چې زه اسمان ته تیره غورزوم او سر ورته نیسم،
صفتونه خو نور هم ډېر دي، مگر هر قوم او هر څوک له خپل ملي
ذوق او احساس سره سره یو صفت ځانته غوره کوي او فخر
ورباندې کوي.

نو معلومه شوه، چې پښتنو ته له مشکلاتو سره مقابله کول او
گرانو کارو ته سر نیول ډېر بڼه ښکارېږي او دا قوم د هر راز
سختیو مقابله ته تیار او مستعد دی. دې قوم ته له هر چا ځنې
خپل ځان لوړ ښکاري او تل پخپل ملیت او پښتنواله افتخار
کوي، د همدې لامله د قسم په ځای کې وایي:

پښتون به نه یم که دا کار مې ونکړ.

نو قومونه که عزته النفس او ځان بڼه گڼل یا پخپل ملیت باندې
فخر کول کسې زده کوي، دوی ته خپل محیط او ملیت دا وربښي
او بل معلم ته یې هېڅ حاجت نه پېښیږي.

د پښتنو ملیت او ملي اخلاق د دوی له نامه سره تړل شوي دي.
که څوک د پښتنو په کلو او قبایلو کې وگرزي دا به ورته
معلومه او څرگنده شي، چې پښتانه هغه چا ته پښتون نه وایي،
چې هغه یوازې په پښتو خبرې کولی شي او نه پښتو یوازې د دغو
مخصوصو الفاظو او کلماتو دپاره استعمالیږي، ځکه چې د دوی
د محاوراتو او اصطلاحاتو په نالیکل شوي قاموس کې دا دوه
کلمې خورا ډېرې معناوې لري، چې د دې قوم ټول صفات او
ممیزات پکې راځي.

نو مونږ بايد خپل ملي اخلاق او پښتونواله په ښه شان وروزو او د خپلو تېرو پښتنو هغه خوږونه، چې بايد انسانان او انسانيت ورباندې فخر وکړي تل په نظر کې ونيسو.

زمونږ اسلاف او پخوانۍ برسېره په دې، چې توره او تورياليتوب ورځنې په ميراث پاتې دي، د نورو لوږو او ښو صفتونو خاوندان هم و، چې په هېڅ قوم کې په طبيعي او غريزي ډول نه ليدل کېږي.

دوی مهذب او خوشبين وو، دوی پخپل ناموس ډېر ټينگ وو او بل چا ته يې هم هېڅکله په سپکه سترگه نه کتل، په هر ميدان او هر ډگر کې د ظالمانو دښمن او د مظلومانو ملگري وو، هر چا به چې دوی ته تنگ راوړ له سر او ماله به ورباندې تېرېدل او هغه به يې تر خپل سيوري لاندې په ډېر ښه شان ساته.

خپله سيمه به يې ډېره درنه ساتله او پخپله يوه لويشت محکه به يې خپل سرونه ورکول، هېڅکله يې په دنيا کې د بې تنگۍ ژوندون نه کاوه او نه به يې د چا پېغور خپل ځانته پرېښوده، خپل نوم ورته له هر چا ځنې ښه ښکارېده او د پښتونولۍ اب و ابرو يې په ډېر ښه شان ساتله، نو مونږ بايد خپل ټول ملي شيان او ملي اخلاق له هر چا ځينې ښه وگڼو او پخپله پښتونواله ونازيږو، کوم طبيعي جوهر او معنوي ښېگڼې چې مونږ لرو، هغه په بل هېڅ قوم کې نشته او نه يې پيدا کولی شي، که څه هم په فن او صنعت کې له مونږ ځنې ډېر وړاندې او مخکې وي.

نو مونږ بايد له نورو اقوامو ځنې فنون او صنايع، علوم او معارف واخلو. د نورو سياست او معاشرت، کره وړه هر څه ځانته معلوم کړو، مگر د هغوی په ظاهري بنايست او بنسکليتوب خپل زړه بای نلو او نه خپل ملي ذوق د چا په تقلید کې ورکړو، مونږ بايد د پښتونولۍ بڼ خور کړو او لکه بلبلان د نورو د باغ په گلانو ونه ټپېږو.

مونږ بايد د خپلې ملي ژبې له ژوندون کولوسره سم خپل معنويت او مليت پوره ژوندي کړو او لفظاً او معنی له پلوه ځانونه پښتانه کړو، مونږ بايد د خپلې ملي ژبې په قانون کې د پښتونولۍ رڼا او د علم و عرفان نور دواړه جمع کړو او پښتو و پښتنواله يو ځای وروزو او عقیده ولرو، چې زمونږ خاوره د تهذيب او ښو صفتونو زانگو وه او د تاريخ په حق شهادت تهذيب پلوشې زمونږ د ملک او زمونږ د پلرو د اعمالو د هندارې څخه په دنيا کې منعکس شوي دي.

حرکت او پښتون

لمر ختلی او وړانگې یې له درونڅپې نه کوټې ته را پرې وتلې دي، یو وړو کی ماشوم، چې نوی له خوبه را پاڅیدلی په کټ کې ناست دی او د لمر پلوشو ته هر ساعت لاس وراچوي، مگر هېڅ شی په لاس نه ورځي او موټي یې هماغسې تش پاتي کېږي. دی پدې نه پوهېږي، چې دا وړانگې زما په سترگو کې ځای لري او هیچا ته لاس نه ورکوي.

او ه! واړه او کوچنیان څه عجیبه طایفه ده او څنګه شیانو پسې هڅه کوي، دوی چې کله خپل ځان په هنداره کې وویښي هم لاس وراچوي او منګولې ورسره لګوي، دوی ته خپل ځان هم پردی ښکاري او د خپل سر خولۍ هم د بل ګڼي. که ښه فکر وکړو مونږ هم لکه دوی له خپل ځان سره په جګړه اخته یو او په همدغسې شیانو پسې هڅه کوو، خو دومره فرق شته چې دوی ته خپل شی هم د بل ښکاري او مونږ د نورو مال هم خپل ګڼو، دوی په اورني کې کلک تړلي وي سره له دې لاس او پښې خوزوي او خپل ځان خلاصوي، مگر مونږ یې تړلو هم هېڅ حرکت نه کوو او ځای پر ځای پراته یو.

هو! مونږ او واړه دومره ډېر فرق نلرو، که موږ لکه دوی د خپل ځان او وطن لپاره څه نشو کولی یا واړه یو او یا ویده.

هو! خوب هم يو عجيب کیفیت دی يوه شپه، چې زه په درانه خوب ويده وم او تندې راباندې ډېره غلبه کړې وه، نو ما به لوی لوی سیندونه او ولې لیدلې او هر ساعت به مې اوبه څښلې، خو مړېدم به نه او تنده مې نه ماتیدله. کله به مې په لویو ډنډو کې لمبل او کله به مې په لوی سیند کې غوتې وهلې، مگر له خوبه را پاخیدم لاس مې هم لوند نه و او سخت تری وم.

د ویدو قومونو ټول کارونه به البته همدغه شان وي، چې هېڅ نتیجه به نلري دوی. به گمان کوي چې مونږ کار کوو او گرزو، مگر په حقیقت کې به ځای په ځای پراته وي او هېڅ به یې نه وي کړي.

خوبونه هم ټول یوراز نه دي ځینې خلک ويده دي او په خوب کې خبرې کوي، بعضې لا داسې هم وي چې له ځایه پاڅېږي او گرزې، مگر وینس نه وي. د چا خوب ډېر زیات او دروند وي، چې په چیغو هم نه راوینسېږي او ځینې کسان په یوه نري گنگوسې وینس شي، نو وینسول که څه هم د وینسونکي کار دی، مگر د ویدو حال پکې ډېر تاثیر لري. همدغه سبب دی چې د یوه ځای شاعران ډېر ژر خپل قام پرېښولی شي او د بل ځای شاعران دا افتخار نشي گټلی او د سوز نارې یې د هوا په امواجو کې بې فایده ورکېږي.

وینسول هم ډېر اقسام لري، سړی ټول په یو شان نه وینسوي، کشرانو ته سړی نارې وهي او بسوروي یې، مگر ځینې کسان په چاپي کولو او کښمنډلو بيدارېږي. پدې عصر کې چې

ويښتوب تر هر څه ضرور دي بايد هېڅوک ويده پاتې نشي، هر څوک که د خپلو خواخوږو په نارو نه وينسيري، نو دښمنان يې دبرچوپه څوکو وينوي. او هسې يې نه پرېږدي، نو دښمنان يې د برچوپه څوکو وينوي او هسې يې نه پرېږدي، نو بايد وينس شو، مگر داسې وينس نه لکه واره هلکاه، چې له يوه خوبه راپاخيدلي او په بل شان خوب کې پراته دي. لاس او پښې بنورول ضرور دي، خو دا سپنه چې سرې د وړانگو په نيولو خپل وخت تير کړي، وړانگې هم سرې نيولي شي او پوره استفاده ورځيني کېږي، مگر هله چې سرې پوره وېښ وي او د زړه سترگې يې هم غړولې وي.

لوئیدل او جدیت

لکه چې د باغ بوتی او نیالگی ورځ په ورځ لوئیږي او وده کوي همدغه شان انسان همه د رشد او تکامل لور ته روان دی، مگر هېڅوک دا مسیر په سترگو نشي لیدی او هره شپه په تفاوت نه پوهیږي. کله چې نباتات له مخکې نوي را جگ شي له خاورو سره برابر وي او ښه لانه لیدل کېږي، مگر څه موده وروسته ښایسته ډېر لوی شوی وي او ښه وده یې کړې وي، دا لویوالی یو ځل نه پېښېږي، بلکې له ابتدا ځنې په یوه داسې تدریجي صورت جاري وي، چې څوک یې هره ورځ فرق نشي محسوس کولی، مگر هېڅوک ورځنې انکار نشي کولی، دنیا هم له خپلو ټولو موجوداتو سره همدغه شان د ترقی په لور روانه ده، که څه هم مونږ پکې پتې سترگې پراته یو او حرکت یې نه وینو دغه نشو و نما، چې په کایناتو کې په طبیعي صورت جریان لري او هېڅوک یې مخه نشي نیولی کله کله د بعضې عواملو په اثر کې د طبیعي حاله وزی او تغیر پکې پېښېږي.

هو! انسان دا اقتدار لري، چې د طبیعت سپر د خپل تدبیر په موسسه کې گړندی کړي او پخپله روزنه او زیار یو باغ ډېر ژر سمسور کاندې. د انسان جدیت او فعالیت هم په حقیقت کې همدغه معنی لري، چې دی له طبیعت سره یو لاس شي او خپل تاثیر څرگند وښيي.

کله کله سړی پدې راز بحثونو کې له ځینو کسانو اوري، چې په هر کار کې اعتدال ښه دی او ډېره بېړه ښه نه ده...

هو! اعتدال ښه دی او په هېڅ کار کې دومره بېړه نه ده په کار، چې سړی پخوا له فکر کولو یوه کار ته ملا وتړي او داسې منډې پکې ووهي، چې په یوه شېبه کې ځان دومره ستومانه کړي، چې بیا دوه ساعته ځای پرځای پروت وي او د حرکت نه وي، مگر داسې هم باید ونشي چې سړی اعتدال د ځان د پاره پلمه کړي او ټول کارونه طبیعي جریان ته وسپاري.

وگورئ! اوسپنه یا نورو فلزات پس له ډېرو قرنو او پېړیو د یوه مناسب حرارت او طبیعي تحول په اثر کې دا صلاحیت پیدا کوي، چې بعضې الات او اسبابونه ورځني جوړ شي، مگر کوم وخت چې صنعتي فابریکې د انسان لاس ته را ورسېږي ډېر ژر هر راز تحولات قبلوي او د انسان جدیت او فعالیت ته ځان تسلیبوي.

نو د طبیعت سیر همپشه پداسې طور جاري وي، چې لیدل کېږي نه، مگر د انسان د فعالیت اغېزه ښکاره او څرگنده وي. په هرځای او هر مملکت کې، چې د جدیت څرخونه په بېړه چلېږي هلته په ټولو شعبو کې ښکاره پېشرفت لیدل کېږي او ورځ په ورځ په کارونو کې تفاوت محسوس کېږي، نو باید هر سړی د خپل جدیت او فعالیت له مخې هر راز موانع لرې کړي او مخ پر وړاندې لاړ شي، پدې لاره کې که سړي ته هر څومره پېچلومي مخې ته راشي باید سترگې یې ورته سپېنې نشي او اسانه یې وگڼي.

سړی که په یوه قوي زړه او د امکان په سترگه هر شي ته گوري هغه ته ډېر موانع پېښېږي او څه شی یې مخه نشي نیولی، مگر هغه کسان چې ضعیف النفس دي هغوی پخپله ځانته موانع پیدا کوي او دومره اهمیت ورکوي، چې د اقدام تصور هم نشي کولی. ډېر خلک یوازې د همدې لامله چې یو کار ورځینې خراب نشي هېڅ کار ته زړه نه ښه کوي او له هر شي ځنې ډډه کوي. زما په خیال دغه راز ذهني موانع له ټولو موانعو ځنې ډېر تاثیر لري، څوک چې له خپل پیشرفت سره مینه او علاقه لري هغه باید دا راز فکرونه بیخي له ځانه لرې کړي او خپل هغه حرکت، چې د ده نقصان او تاوان موجب کېږي هم له سکونه ښه وگڼي.

سړی باید په لوی لاس خپل ځان یا بل ته ضرر ونه رسوي، مگر له موهوم ضرر ځنې هم دومره ونه ډارشي، چې هېڅ کار ته لاس وړاندې نکړي او لاس ترزني ناست وي.

انسان له ډېرو زیانونو او تاوانونو ځینې یوه ډېره قیمتي او مهمه فایده اخلي، چې هغه تجربه ده، څوک چې د ژوندون په حقیقي مفهوم پوهېدلی وي، چې حیات بې له حرکت او جدیت ځنې بل شی نه دی او دا هم ورته معلومه وي، چې د دنیا ټول ژوندي شیان د همدغه ورزش په مرسته قوت او طاقت مومي، هغه هېڅکله ځای په ځای کښېناسته نه قبلوي. وگورئ! کوچنیان او واره د خاپوړو او ځخیدلو په ذریعه خپل غړي قوي کوي او په سکون نه راضي کېږي.

دا ځکه چې د حیات له قانونه خپل سر نه غړوي او که هر څومره پخپلو حرکاتو کې تکلیف وويني او هر ساعت پر مخ ولوبېږي بیا

راپاڅېږي او پخپلو پښو درېږي. دا گرزیده او ښوریده دوی خپل کار گڼي او هېڅکله له خپلې مور یا پلار ځنې پکې مرسته نه غواړي.

هر څوک چې غواړي له خاورو ځنې خپل سر را هسک کړي او پورته شي یا په بل عبارت د بلې ورځې دپاره ځان قوي کړي هغه باید له دغسې پرزیدلو او ولیدو ونه ډار شي او نه په د راز واقعاتو، چې د حیات په لاره کې هر چا ته پېښېږي دومره متاثر شي، چې له هر څه لاس واخلي او په هسې کښیناستو راضي شي. نو اعتدال پسندی باید زموږ د پیاوړو ملگرو د جدیت او فعالیت سیر ورو نکړی شي او نه باید د احتیاط نوم په دوی دومره اغیزه وکړي، چې غړي یې بیخي سست شي او هېڅ ونکړي، ځکه چې احتیاط دیته نه وایي، چې سړی هېڅ نه کوي او نه اعتدال دغه شی دی، لکه چې بعضې خلکو د خپلو داسې حرکاتو دپاره نوم ورکړی، چې په سترگو نه لیدل کېږي او نه یې چا ته تاثیر معلومېږي.

کوم قومونه چې د ترقۍ په لار کې له نورو ځنې وړاندې او دمخه دي که هغوی د اعتدال په نامه خپل سیر لږ څه ورو کوي او په وقار و متانت و تکامل سیر قطع کوي، ورته ښایي، مگر یو داسې قام چې له نورو ځنې بیرته پاتې وي هغوی باید له منډو کار واخلي او په نورو پسې ځان ورسوي.

پوره ژوندون

دغه شپې او ورځې چې زمانه او وخت بلل کېږي، د نړۍ پر ټولو موجوداتو باندې راځي او تیرېږي، مگر کوم تاثیر چې په حیواناتو کې کوي هغه د صحرا په کاینو کې نشي کولی.

زمانه او وخت د باغ په ونو او بوټو خزان او بهار راولي، چې بعضې بوټي ورکوي او بعضې نوي پیدا کوي، همدغه شان په حیواناتو کې زړښت او ځواني، قوت او ضعف پېښوي، مگر د بیدیا گانې که هر څومره وخت ورباندې تېر شي هماغه شان وي، د پسرلي نسیم او د منې بادونه پکې هېڅ توپیر نه ښکاره کوي، نو ویلی شو چې عصر او زمانه په ژوندیو شیانو کې تاثیر کوي او ژوندون هم د زمانې تاثیر قبلولوته وایي.

هو! زمانه او عصر په ژوندیو شیانو کې د هر شي د احساس په اندازه اغیزه او عمل کوي او په هغه ځمکه کې ښایسته او میوه داره بوټي زرغونوي، چې هلته د حیات ماده او ژوندي ذرات موجود وي، په شنډه محکمه او وچ ډگر کې هېڅکله هغه تاثیر نشي کولی چې په باغ او بڼ کې یې کوي. همدارنگه کوم تاثیرات، چې زمانه او وخت د انسانانو په ډله او ټولگي کې لري هغه د غرو او رغو په حیواناتو کې نلري، نو ویلی شو چې انسان د زمانې له تاثیر نه نسبت ټولو موجوداتو ته زیاته استفاده کوي او لکه څنگه، چې زمان په ده کې تاثیر او عمل کوي، دی هم په زمان کې عمل او اغیزه کوي، همدغه انسان دی، چې د ده په افعالو او

اعمالو يو عصر له بل ځينې بېلېږي او د ده په شاهکار يو قرن په بل باندې افتخار او سر لويې کوي.

زمانه ځي او تېرېږي، مگر د انسان اعمال او افعال له ځانه سره داسې نشي وړي، چې د خلکو هېر شي او د چا له ياده واوړي. زمانه دا کولی شي، چې انسان له ځان سره ملگري کړي او له دې نړۍ څخه يې بوزي يا په بل عبارت د ده وجود خاورې کړي، مگر د ده ښه نوم او ښه عمل هېڅکله او په هېڅ شان نشي محو کولی.

ښايي، چې بعضې کسانو ته د ښه عمل په نسبت دا سودا پيدا شي چې مونږ ښه عمل څه شي ته وايو؟ او مونږ مقصد پدې ټکي کې څه شی دی؟

د دې پوښتنې ځواب به همدومره لنډ او اسانه ښه وي: هر کار چې د نورو انسانانو په خیر او فايده تامېږي او خلکو ته يې فايده رسېږي هغه ښه عمل او ښه کار دی.

زمونږ دا لنډ عبارت البته هر راز مادي او معنوي امور چې د بشریت په فايده باندې تامېږي د ښه عمل په نامه خلکو ته معرفي کولی شي. همدغه ښه عمل دی، چې د بشر په تهذيب او تمدن کې لويه برخه لري، چې بايد زمان او مکان ورباندې فخر او لويي وکړي.

دغه راز ښه عمل که هر څوک پخپلو سوانحو کې لري هغه به په اخرت کې هم د ده په مخکې لکه د جنت ښکلې او گلالۍ حوره گرزې او دی به ورځنې خوند او حظ اخلي.

زمونږ دا بحث د ژوندون په شاو خوا کې دی او هغه انسان ور باندې ستایو، چې دغه راز ښه عملونه ورځنې پخپل عصر او زمانه کې ولیدل شي. مونږ مخکې وویل چې ژوندون د زمانې تاثیر قبلولو ته وایي، مگر دا د حیواني او نباتي ژوندون تعریف دی، چې د انساني ژوندون په نسبت نیمگړی او ناقص معلومېږي، مونږ هغه انسان په انساني ژوندون باندې ستایو، چې هغه هم د زمانې عمل او تاثیر قبلوي او هم پخپله په نورو شیانو کې اغیزه او عمل کوي، مونږ هېڅکله هغه قوم یا هغه ملت ژوندی نشو بللی، چې زمان ور باندې راځي او تېرېږي او دوی پکې هېڅ نه کوي.

دغسې عمر یا شپې او ورځې خو په حیواناتو او باغ و بڼ باندې هم تېرېږي، چې هغوی ورځنې استفاده کوي او لوېږي، مگر دغه لوییده د دوی کار او عمل نه بلل کېږي، ځکه چې دوی یوازې د زمانې تاثیر قبلوي او پخپله څه نه کوي.

مونږ غواړو چې انسان پداسې حیات او ژوندون وستایو، چې له ده سره وړ او مناسب وي. انسان باید په دنیا کې داسې ژوندون وکړي، چې د نورو په ژوند کې هم برخه واخلي او خپل قرن ژوندی کړي.

د دنیا لوی مصلحین او لارښونکي، لوړ او نوموړي فیلسوفان چې د بشریت کاروان یې د جهالت په توره شپه کې په سمه لار روان کړي دي او د جهالت په توره شپه کې یې، لکه د اسمان ځلیدونکي ستوري هر چا ته لوری او لودن ښودلی دی، چې د بشر

د مادي او معنوي حیات د دوی مرهون دی او تر اوسه پورې د دوی په نامه په دنیا کې ژوندي دي. همدوی د انساني ژوندون مثالونه او بڼې بڼې نمونې دي، چې په لوړ او تام حیات ستایل کېږي. دا راز حیات نه د زمانې سیلاب وړلی شي او نه یې قرنونه او عصرونه په اثر و باندې خاورې اړولی شي، دا راز ژوندون دومره قدر او قیمت لري، چې زمان او مکان ورباندې ویاړي او د مخکې پله په همدغسې کسانو باندې درنه او سنگینه ده، چې پرېنتې ورته د لمر او سپوږمۍ ډیوه په لاس ولاړې دي او ننداره یې کوي.

مورډ غواړو چې انسان خپله اندازه او خپل استعداد په نظر کې ونیسي او ځانته هغسې ژوندون غوره کړي، یعنې هېڅکله په یوه داسې ټیټ او ناوړه حیات، چې حیوانات یې هم لري راضي نشي. حیات او ژوندون ځانته مدارج او مراتب لري، چې مونږ یې دلته په نباتي، حیواني او انساني ژوندون ستایو، چې نباتي حیات بې شعوره او حیواني حیات ته شعوري ژوندون ویل کېږي، هر کار چې انسان له شعوره ورتېږد عقل او فکر خاوند هم دی باید د ده حیات او ژوندون هم لکه فانوس د علم او پوهې په رڼا بنایسته او روښانه وي، چې د زمانې په حال تاثیر وکړي شي او تیاره یې په رڼا بدله کړي. همدغه حیات چې هم د زمانې تاثیر قبلوي او هم پخپله په زمانه کې تاثیر کول دي، کامل او پوره حیات بلل کېږي، چې د انسان د پاره مناسب دی، که مونږ غور

و کړو د مځکې د نورو موجوداتو ژوندون هم په حقیقت کې د انسان په حیات پورې تړلي دي. که د انسان حیاتي فعالیتونه نه وي، د حیات او ژوندون ماده به د مځکې له مخه که بېخي ورکه نشي، نو دومره خوبه کمه شي چې له دې وخت سره هېڅ نسبت پیدا نکړي.

نو انسان باید لکه لمر یو با حرارته او روښانه ژوندون ولري، چې د ده په تاثیر د مځکې د مخ ټول شیان وروزل شي او وده وکړي.

هو! انسان باید لکه لمر داسې وي، چې د ده په تلو د مځکې نیمه کره د غم او ماتم تور کالي واغوندي او هر څوک د ده تگ له دنیا ځني پوره حس کړي.

د ژوند مقصد

هر سپری چې هر څه غواړي یا له هر شي سره مینه لري، هماغه شی د ده مقصد او مطلب یا په بله ژبه خواهش او ارزو بلل کېږي، هغه مین او عاشق چې خپلې معشوقې ته رسېدلې او خپله محبوبه یې په داسې خوشحالی په غېږ کې نیولې ده، چې بې شرابو مست او مدهوش دی یا هغه څوک، چې شپه او ورځ یې د شهرت د گټلو او اعتبار پیدا کولو دپاره یوه کړې او لوړې رتبې ته رسېدلې دی، همدارنگه هغه د علم او عرفان د ډیوي پتنگ، چې د جهالت په توره شپه یې ځان د معرفت رڼا ته رسولی دی او له هر چا ځنې خپل ځان مسعود گڼي، دا ټول په حقیقت کې بې له دې نه چې خپل مقصد ته رسېدلې دي بل مفهوم نلري.

نو د دنیا هره خوشحالی یوه گرانه او قیمتي مرغله ده، چې د مقصد په لمن کې موندل کېږي.

دنیا په حقیقت کې یو نندارتون دی، چې انسان ته هر راز بڼکلي او بنایسته شیان وربښي، چې هر څوک له خپل ذوق او خواهش سره سم یو شي پسې هڅه وکړي او ځان ور ورسوي، بلکې انسان لاشه چې حیوانات او د هوا مرغان یې هم هسې نه دي پرې اېښي، بورا یې د گل په گلالیو پانو مین کړی او د پتنگ په زړه کې یې د شمع د محبت ډیوه بله کړې ده، نو چې سپری خپلې

سترگې ښې وغړوي او هر طرف ته ښه په ځير ځير وگوري هر شی او هر څه د خپل مطلب او مقصد دپاره زیار باسي او په هر شواخون، چې وي ځان ورسوي، نو بیا ویلی شو چې ژوندون په حقیقت کې د خپل مقصد دپاره حرکت او جدیت دی خوشحالي یا سعادت هم د مقصد په رسېدلو یا د مقصد دپاره په زیار ایستلو کې دی، بلکې هغه کسان چې خپل مقصد ته لانه دي رسېدلي او په لاره کې دي د هغوی خوشحالتیا لایو بل شان کیف لري، چې په کامیابی کې نه پیدا کېږي.

مونږ مخکې وویل، چې ژوندون هغه حرکت دی، چې د خپل مقصد او مطلب دپاره وي، ځکه چې هر حرکت او ژوندون سند او دلیل نشي کیدی، هغه گټه چې څوک یې له غره ورغړوي او په ډېره بېره مخ ښکته راځي یا هغه خزان وهلې پانډه، چې د مني باد یې له ونې بیله کړي او یوه خوا بله خوا یې وړي دا هم حرکت دی، خو ژوندون ورته نه وېل کېږي، همدارنگه موټر، بایسکل، طیاره او داسې نور، چې د بل مقصد دپاره په حرکت کې دي او پخپله کوم مقصد نلري ژوندون نه بلل کېږي. مونږ دلته په مطلق حرکت کې بحث نه کوو او نه مطلق حیات زموږ د بحث موضوع ده، زموږ غرض انساني ژوندون او انساني حرکت دی، چې عالي یا حقيقي حیات ورته ویل کېږي، نو هر انسان چې په هغه کې دغه راز حرکت نه وي هغه ژوندی نه بلل کېږي، مگر په حیواني ژوندون قاپلیدی شو. د انسان حرکت د حقيقي ژوندون ښه نه ده. هغه انسان چې گوزنگ وهلې دی شپه او ورځ په حرکت دی یا د

سړو له لاسه او د چاله ډاره، لکه پانه رپېرې. دا هم حرکت دی، خو د مقصد دپاره نه، همدارنگه هغه څوک چې پتې سترگې پروت دی او په ویدو یوه خوا بله خوا لاس اچوي یا ډډه په ډډه اوړي راوړي دا هم حرکت دی، مگر داسې ناقص حرکات د حقیقي او انساني ژوندون دلیل نشي کیدی. مونږ هغه انسان ته په حقیقي ژوندون قایلیدلی شو، چې په خلاصو سترگو پخپله اراده او مینه د خپل مقصد، خپل ملت او خپل وطن دپاره کار او حرکت کوي او که داسې نه وي، نو د دغسې کسانو مرگ او ژوند څه فرق نلري، ځکه چې د دغسې کسانو حیات او ژوندون بې له خوراکه بله هېڅ نتیجه نلري او په دې هر څوک پوهېږي، چې ژوندون په نامه خوشحال وي، ځکه چې دا راز ژوندون د حیواناتو په برخه رسېدلی دی، چې باید انسان هېڅکله ورباندې خوشحاله نشي. زمونږ له دې تېر بحث ځنې به دا څرگنده شوې وي، چې زمونږ مقصد په دې وینا کې د حقیقي او انساني ژوندون تعریف او نبودنه ده، چې د هر چا ورته پام شي او پیدا یې کړي، نو بیا د نتیجې په ډول وایو، چې حقیقي یا انساني ژوندون هغه حرکت دی چې د خپل مقصد دپاره وي او هر څومره، چې د سړي مقصد لوړ او ښه وي هغومره یې ژوندون هم ښه او د ستایلو وړ وي. که د یو سړي مقصد له خپل شخصي مفاد ځنې لوړ او پورته وي، یعنې یوازې د خپل ځان په غم نه وي اخته او د اجتماعي سعادت دپاره هم زیار باسي، البته د دې سړي ژوندون او حیات ډېر قدر او قیمت لري، چې باید هر څوک یې وستایي او ورباندې

خوشحاله وي، ځکه چې حیات د مقصد حاصلولو وسیله ده او قیمت هم د مقصد په اعتبار ټاکل کېږي، مگر دا هم باید ووايو چې لوړ او ښه مقصد هر څوک د ځان د پاره نشي ټاکلی او نه د هر چا سترگې ورباندې نښلي، ځکه چې هر څوک د خپلې پوهې او خپل فکر په اندازه یو شی خوښوي، چې هغه یې مقصد بلل کېږي، نو هر څومره چې د یوه سړي تعلیم لوړ وي او تربیه یې ښه وي او په هره اندازه، چې د چا بصیرت او بصارت زیات وي هماغو مره یې مقصد هم ښه او عالی وي، نو مونږ هېڅکله له یوه داسې سړي چې هغه د انفرادي حیات له دایرې څنې دباندې نه وي وتلی او د اجتماعي حیات تصور هم نشي کولی، دا امید نشو کول چې هغه دې یو اجتماعي مقصد ولري او د هغه مقصد د پاره دې زیار وباسي، نو زموږ د پوهانو او لیکوالو دا وظیفه ده، چې خلکو ته لوړ او عالی مقاصد ور وښيي او له اجتماعي حیات سره یې آشنا کړي، یعنې د لوړو مقاصدو محاسن او ښېگڼې ورته پوره ښکاره کړي، چې هر څوک په ډېره مینه او محبت د یوه ښه او لوړ مقصد په لور روان شي او دومره شوق ورسره ولري، چې هېڅکله سترې او ستومانه نشي او نه یې هېڅ راز تکلیف او زحمت مخه ونيولی شي. هو! د پوهانو په برخه له اولې ورځې دغه وظیفه رسېدلې ده، چې د خلکو له سترگو د جهالت پردې لرې کړي او له درانه خوبه یې راجگ کاندې، چې هر څوک د خپل حیات او ژوند د پاره حرکت وکړي او له دغو شپو او ورځو، چې په هر چا باندې تېریږي استفاده وکړي، ځکه چې زمانه په حقیقت

کې لکه یو بحر داسې دی، چې هر څوک ورځنې د خپل مقصد په اندازه استفاده وکړي څوک ورځنې بنایسته او قیمتي مرغلرې راوړي او څوک پکې یوازې کبان نیسي. بعضي لا داسې هم وي چې بې له اوبو څښلو نوره استفاده نه کوي. مونږ باید د زمانې له دریابه پوره استفاده وکړو او په قیمتي مرغلو پسې لاس وگرزوو، زمونږ بناغلي او پوه ادیبان باید لکه د پښتو او پښتونولي حامی خوشحال خان خټک خلکو ته د سعې جدو جهد درس په دې ډول ورکړي.

که غوټی پسې وهي په لاس به درشي
چا وې دا چې په دریاب کې گوهر نشته

دا راز صحیح افکار که د چا په مغزو کې ځای ونیسي او یقین پیدا کړي، چې په سعیه او کوشش، جدو جهد هر راز مطلب حاصلېږي او سړی پخپل زیار و زحمت له وخت او زمانې ځنې هر ډول مادې او معنوي استفاده کولی شي، هغه هېڅکله محروم نه پاتې کېږي او هرو مرو د زمانې له ډکه دریابه خپل مقصد او د مراد گوهر لاس ته راوستلی شي.

گنل

شپه ده او د اسمان ځلیدونکي ستوري درگرده سترگه کونه
وهي. زه پورته پاس په اسمان کې د سپوږمۍ او ستورو ننداره
کوم یو بل هلک، چې د یوه لوی ډنډه پر غاړه ناست دی هماغه
سپوږمۍ او رېږیدونکي ستوري په رڼو او بو کې ډېر بنسکته د
مخکې په تل کې ویني.

گورئ! د انسانانو نظر څومره توپیر لري، چې یو شی په یوه
وخت کې څوک پاس پخپل سر ویني او څوک یې ټیټ په مخکه
کې مومي، همدغه یوه رڼا ده چې هم پورته په شنه اسمان کې او
هم بنسکته په مخکه کې ترسترگو کېږي، نه همدغه یو شین ډنډه دی
چې هم پاس په سر ولاړ دی او هم ترپنسو لاندې لیدل کېږي، مگر
که سړی لږ څه د شپږو جهانو او خواو له قیده ځان خلاص کړي او
د خپلو اعتباراتو له دایرې څنې بهر شي، نو بیا د حقیقت په لویه
او لایتناهي فضا کې لوري او لودن ورکوي او خپل ځان هم ورڅنې
ورکېږي.

نو انسان په حقیقت کې تل د خپل اعتبار او گمان په نړۍ کې
ژوند کوي او هرڅه په هغه جامه کې ویني، چې دی یې وراغوندي.

هو! د دنیا ټیټوالی او پورته والی زموږ سترگو او اعتبار پیدا کړی دی او داسره اوشنه رنگونه زموږ د دوو سترگو مولود گڼل کېږي.

که زموږ اعتبار او گڼل څه قیمت ونلري سره او سپین، زیر او گلیټ څه توپیر نلري.

موږ ته خپل گمان بعضې واړه شیان غټوي او بعضې غټ شیان راته واړه ښکاره کوي، د کار گرانټیا او اسانتیا زموږ په لاس کې ده او د هر شي قیمت او اهمیت زموږ په اعتبار او گڼلو پورې اړه لري.

همدغه زموږ گڼل او اعتبار په هر څه کې تاثیر کوي او په دنیا کې نوي دودونه او ذهنټونه پیدا کوي.

همدغه شی دی، چې کله انسان له یو موهوم شکل ځنې ویروي او کله یې د توپ خولې ته د حملې دپاره تیاروي. د انسان گمان او اعتبار یو داسې طلسم دی، چې که دی یې پخپله مات نکړي هېڅوک یې نشي ماتولی.

نو هر قام او هر ملت ترهغه وخته لوړ او غښتلی وي، چې پخپل ځان ویسا او اعتماد لري او هر کله، چې خپل ځان ضعیف وگڼي نو بیا یې هېڅکله پښې نه ټینگېږي او نه د سیالی په میدان کې پخپلو پښو درېدلی شي.

همدغه سبب دی، چې نن د هر ملت پوه او پیاوړي واکداران خپل ملت ته د غرور ملي او اعتماد بنفیس درس ورکوي او په دغه راز تلقیناتو کې یو قوي زړه پیدا کوي، چې بعضې ورځنې په

خودي باندې تعبير کوي او د ملتو په لوړوالي او ارتقا کې زښت
ډېر تاثیر او اغيزه لري او اجتماعي پوهان يې خورا ډېر ستايي،
ځکه چې حقيقت تر يوې اندازې زموږ د اعتبار او نظر په واک
دی او لوړوالی يا ټيټوالی هم زموږ په ليدو پورې اړه لري.
هو! همدغه انسان دی، چې کله حقايق باطلوي او کله د خپل
لاس په بوتانو خپل ځان غولوي، همدغه انسان دی چې کله
سومنات ماتوي او کله يې پخپله جوړوي، همدغه انسان دی چې
کله د دين او شريعت له دايرې اوزي او کله د عرف او عادت په
لومه کې داسې نښلي، چې هېڅکله ځان نشي خلاصولی.
هو! انسان کله د لاس غوټه په خوله خلاصوي او اسانه کار
ځانته گرانوي. کله ډېر مشکل او گران کارونه اسان شمېري او د
خپل گمان په مرسته يې په اسانه سرته رسوي، نو ویلی شو چې د
انسان خپل گمان د ده په حق کې منلی او صحيح حقيقت دی او
که يو ځل پخپل گمان بد گمان شو، نو بيا په هېڅ ځای کې حقيقت
نشي پيدا کولی او پخپل وجود هم نه قايلېږي.
خومره به ښه وي، چې زموږ او ستاسې گمانونه ښه وي.

زړه او سترگې

کله چې یو شی په سترگو کې بڼه ښکاره شي او په زړه کې ځای ونیسي او کله زړه یو شی سترگو ته بڼه ښکاره کوي. د سترگو کار له بنایست سره دی او د زړه له مینې او محبت سره، کله مینه د بنایست په اثر کې پیدا شي او کله د مینې په سبب سړي ته یو شی بنایسته او گلالی ښکاري. بعضې خلک دي چې زړه یې په سترگو کې دې او بعضې په زړه کې سترگې لري، ډېر ځله د سر سترگې غولېږي او لکه ورکې هلک په یوه بنایسته مار خپل زړه بايلي، لکه د هوا مرغه شنه پتي ته رانښکته کېږي او د څو دانو دپاره ځان په لومه کې نښلوي، مگر د زړه سترگې په داسې شیانو نه غولېږي او هر شي کې د نقص او مفاد ډېر واړه ذرات ویني، یوازې ظاهري ښکلیتوب او داسې گلالیتوب نه خوښوي، چې عاقبت او نتیجه یې بڼه نه وي. دغه د سر سترگې چې د لمر او سپوږمۍ په رڼا کې یو شی او بل شی ویني هر څوک لري، مگر ډېر لږ خلک دي چې د زړه په سترگو څه شي لیدلی نه شي، ځکه چې دا سترگې د علم او عرفان رڼا غواړي او بې له دغې رڼا هېڅ نه ویني او ورباندې تورتم وي. کله کله سره د علم له رڼا هم دا سترگې څه نه ویني، ځکه چې بعضې داسې پردې ورباندې پرتې وي، چې بې د هغو له پریکولو هېڅ کار ورځني نه اخیستل کېږي، دا پردې زیاتره د

تقلید په سبب پیدا شوي دي يا د اوهامو او خرافاتو گړد او غبار پیدا کړي دي، چې علم يې هم علاج نشي کولی. دا سترگي د انسان هغه پټ استعداد دی، چې په مختلفو نومونو، لکه عقل، بصیرت، فکر او داسې نوو ورځنې تعبیر کېږي.

او انسان ورباندې له نورو حیواناتو پېژندل کېږي. انسان باید اړومرو خپلې دغه سترگي وغړوي او کار ورځنې واخلي. سترگي پټول چې د پښتنو په محاوره کې لوی عیب دی، هغه د همدغو سترگو پټول او حقیقت ته نه کتل دي. کوم ضعف یا عیب که په دغو سترگو کې وي هغه باید حتماً اصلاح شي، ځکه چې تر هرڅه دمخه دغه علاج ضرور او لازم دی. که دا سترگي روغې نه وي د علم رڼا هېڅ او بې فایده ده، لکه چې یوه ږانده ته د لمر پلوشې هېڅ دي، څوک چې دا سترگي نلري هغه لکه بناپیرک د علم له رڼا تښتي او ځان ورنه پټوي یا لکه هغه بوټی، چې د لمر رڼا ور باندې بده لگېږي او په سیوري کې ښه وده کوي، دی هم په تورتم او تیاره کې خوښ او خوشحاله وي.

چا چې د زړه له سترگو کار اخیستی او په همدغه نظر يې دنیا ته کتلي هغوی د دنیا په صحنه کې ډېر شیان لیدلي او هر څه يې پخپله لمن کې راغونډ کړي دي، ځکه چې د دې سترگو مخه هېڅ شی نشي نیولی او تر ډېرو لږې ځایو پورې رسېږي، که انسان له دې سترگو کار واخلي او دا سترگي وروزي، نو خپل وړاندې

وروسته حال و مال تر یوې اندازې ویني او خپل بڼه او بد تر هغه
حده چې د بشر لاس رسېږي سنجولی شي.
څوک چې دا سترگې لري هغه له هغو شيانو، چې مونږ ته عادي
معلومېږي بڼه لوړ مطلب معلومولی شي او د یوې مېنې له لویدلو
ځنې د محکې د قوي جاذبه معلوموي، د داسې کسانو په نظر کې
د ونې یوه شنه پاڼه د معرفت دفتر او کتاب وي، چې ډېر حقایق
پکې ویني او بڼه بڼه نتایج ورځنې اخلي.

زه دې پېژنم

که ته سل ځله ځان راته په بل څېر وښيي او خپله جامه بدله کړي، زه دې پېژنم او پخپل زړه کې ستا حقيقت ته په ځير ځير گورم، ستا خوبه چې ځان هر څنگه ښکاره کوي او پخپل ظاهري وضعيت کې هرڅه تغير کوي، مگر پدې پوه شه چې نه به د چا په ادراک او بصيرت پرده وغوروي او نه به خپل حقيقت بدل کړي، لکه چې يو مين خپله ليلې په لوی ټولگي کې پېژني يا لکه يو حقيقت ليدونکي، چې ريا کار زاهد تر سپين خادر لاندې ويني چې دا څوک دی او څه کوي، همدغه شان ته هم هېڅکله نه پتېږي او زه دې پېژنم.

ته په خپله چالاکی خپل ځان بل راز ښکاره کوي او زه هم ستا په مخکې څه نه وایم، مگر په زړه کې پوهېږم چې ته څوک يې؟؟ ته پدې پوه شه، چې ښه لباس، ښه وينا، ښه شهرت، عزت او اعتبار همدارنگه يو هسک او جگ مقام ته ختل هېڅکله د سړي معنوي معيار نشي لوړولی که څه هم د ځينو په نظر کې لوړ ښکاري. ته پدې پوه شه، چې که خلک ستا له ظاهري حاله متاثر کېږي او تا بې موجه ستايې، دا ستاينه تاته هېڅ فايده نشي رسولی او نه ستا په حقيقت کې څه تغير او تحول پېښوي.

هو! که يې سل ځله څوک لعل لعل بولي

په ستايلو به لعل نشي کوتی لال

لکه یو غمجن سړی پخپله مصنوعي خوشحالي ځان نشي
خوشحالولی همدغه شان ټول ظواهر د حقیقت په تبدیل کې بې
دخله او بې تاثیرې دي.

یو ټیټ سړی که دغره سر او جگ ځای ته وڅېږي هغه ته هر څه
ټیټ بڼکاري، مگر دی هم ټیټ وي او په حقیقت کې هېڅ نه وي
لوړ شوی.

نو دا راز لوړوالی بې له دېنه، چې د سړي په نظر کې نور ټیټ
بڼکاره کړي او غرور پیدا کړي بله فایده نلري.

هو! داراز لوړوالی سړی له نورو خلکو ځنې لرې کوي او لویوي
بې نه!

حقیقت

لکه چې کله کله سړي ته خپله واهمه په توره شپه کې بعضې ډارونکي شيان پيدا کوي، چې هغه يوازې د ده په سترگو کې ځای لري او بل څوک يې نه ويني. د بنمنان او معاندین هم بعضې داسې عیبونه د سړي په شان کې ويني، چې نور خلک يې نشي ليدلی او يوازې د همدو (تخیل پيدا کړی وي، نو لکه څنگه چې عشق او محبت زمونږ سترگې داسې تړي، چې د خپل محبوب معايب له محاسنو ځنې نشو بیلولی، حسد او عناد هم زمونږ او د حقیقت ترمنځ حایل کېږي او لکه د جهل حجاب ډېر حقایق له مونږ ځنې پټوي يا يې په بل رنگ بنکاره کوي.

نو نه هغه ستاينه حقیقت لري، چې مجنون يې د لیلې د سپي کوي او نه هغه عیب، چې د بنمنان يې په سړي پسې تړي. ترڅو چې مونږ خپل ځان د عشق او محبت له پنځو او د عناد او حسد له منگلو خلاص نکړو، څنگه به حقیقت ته ورسيږو او په څه شان به د حقیقت په شاو خوا کې ازاد فکر وکړی شو؟؟

نو اړومرو به يا د عشق او محبت لامله د يوه شي په حق کې خوشبين يو او بڼه گمان به ورباندې کوو يا به د نفرت له کبله بد بين يو، چې هېڅکله به محاسن نشوليدلی او هر شي ته به د بد گمانۍ په سترگه گورو په دغه دواړو حالتو کې به مونږ ته خپل گمان حقیقت بنکاري، مگر له حقیقت نه به ډېر لرې يو.

زما په گمان ځنې کسان ډېر زيات غولېدلي دي، چې خپلو عيبو په پلټنه کې خپل دښمنان په حقه گڼي او دا گمان يې کړی، چې دښمن لکه ائینه د سړي عيب په رښتياني صورت سړی ته ورنښي، ځکه چې حسد او عناد ارومرو د دښمنانو ذوق او ذايقه دومره خرابوي، چې انگين ورته سکنجين بنکاره شي، لکه چې شيدا وايي:

گله من يم له حاسده بڼه متاع کاندې کاسده

انگين سکنجين کا په مزه يې تريو جين کا

نوکه مونږ خپل عيب د دښمن په ذوق پيژنو او د حاسدانو ذايقي ته اعتبار ورکوو، کېدای شي چې خپل خواږه تروه وگڼو او د دې په ځای، چې ځان اصلاح کړو له ښو ځنې بدو ته واوړو، نو بيا به هم حقيقت ته نه يو رسېدلی او غولېدلي به يو.

هرکله که له دغو شيانو مجرد شو او د خپلو احساساتو او عباراتو له دايري بهر شو، مگر پدې شرط چې د همدغې بې اعتبارۍ په نړۍ کې پاتي نشو او لوړ مقام پيدا کړو، يعنې مايوس نه شو او لا په حقيقت پسې وگړزو، ښايې چې هغه وخت مو سترگې پخې وي او حقيقت ومومو.

نو زموږ او د حقيقت ترمنځ ډېره لاره ده او هغه وخت ور رسېږو، چې د جهل له تورتمه واوړو او د کور کورانه تقليد بوتان مات کړو او له خپلو هغو نفسي کيفياتو ځنې هم ځان خلاص کړو، چې بعضې شيان مونږ ته ښايسته کوي يا يې بد راته بنکاره کوي.

او برسېره پدې دومره تجربه هم حاصله کړو، چې رښتیا نې او غولونکې رڼا وپېژنو او پدې پوه شو، چې د اسمان دغه رانه ستوري يا لمر او سپوږمۍ وليدونکي او پريوتونکي دي او يوه بله رڼا شته، چې هغه د زړه په سترگو ليدل کېږي او دا ټول شيان د هماغې رڼا په اثر کې پيدا شوي دي، نو حقيقت لکه يو غمى تر لوړو غرو لاندې نه دى او نه لکه د حيات اوبه په تورتم کې خاى لري، چې مونږ يې په هېڅ شان ونه ليدلى شو، بلکې د حقيقت رڼا دومره ځلانده ده، چې بعضې نور شيان هم ځليدونکي ښکاره کوي او مونږ، لکه چې د سپوږمۍ په شپه د سحر او سپوږمۍ رڼا نشو بيلولى، همدغه شان د حقيقت د رڼا امتياز هم نشو کولى که څه هم له هرې خوا يې په مونږ احاطه کړې او مونږ يې په غېږ کې نيولي يو، نو مونږ هر وخت د حقيقت په رڼا کې يو او هر وخت له خپل فکر او بصيرت سره سم يو شى د حقيقت مثل او نظير يا عين حقيقت گڼو، لکه يو مين چې کله د غره زرکه او کله باغ سروه د خپلې معشوقې نظير گڼي او د هوسۍ سترگې د ليلې سترگې بولي او ډېر ځله لا خپله معشوقه هم په دغه راز نومونو ستايي او له حقيقت په لوى لاس ځان لرې کوي. انسان ته خداى دا استعداد ورکړى، چې په حقيقت پسې له هرې حلقې او د جامعې او محيط له غولې واوړي، ترڅو چې حقيقت پيدا کړي او يوه ملت ته د هدايت رڼا شي.

د محبت رڼا

سړی چې د محبت رانجه په سترگو پورې کړې هغه بیا هر شی
په یوه بڼه رڼا کې ویني او د هر شي بڼه ډډه گوري.
هو! دا راز خلک هېڅ شي ته د تنقید په سترگه نشي کتلی او نه
د اعتراض او عیب لټولو افکارو ته پاتي کېږي.

څوک چې د محبت تراغېزې لاندې راشي هغه لکه بلبل او بورا د
گل په یوه پاڼه خوښ او خوشحال وي او ټول باغ په همدغه یوه
پاڼه کې ویني، هغه هېڅکله د خزان تصور نشي کولی او نه ورته
دنیا بې وفا معلومېږي، مینه او محبت هر محبت سړی روند او
گنگ کړي، چې په سترگو عیب لیدلی او په خوله یې ویلی نشي،
ځکه چې د هغه زړه لکه یوه پاکه مرغی په یوه داسې فضا کې
طيران کوي، چې هلته د بد گمانی گرد او غبار هېڅ نه لیدل
کېږي، د محبت خاوندان هېڅکله لکه منطقیان د چا د دلایلو
منطقي ضعف ته نه ملتفت کېږي او نه د چا وینا ورته د سیاست
او منافقت له مخې معلومېږي.

هغه هره خبره رښتیا او صدق گڼي او په هېچا کې د غدر،
خیانت او فریب علامې نشي لیدلی. مینه ناک خلک به هېڅکله
لکه فلاسفه د عیب او نقصان ذرات په کائیناتو کې نه ویني، لکه
هغوی چې د محبت او عشق نازک او خوندور کیفیتونه، لکه یو
مین او عاشق نشي حس کولی او عشق ته مرض یا جنون وايي.

د محبت لرونکی لکه یو صوفي د مینې په رڼا کې حقیقت ته رسېدلی وي او نور خلک د خپلو او هامو او گمانونو په گرد او غبار کې ورکوي.

که مونږ له چاسره مینه او محبت لرو هر ورو به د هغه په حق کې خوشبین یو او لکه پتنگ، چې هېڅکله د شمعې حرارت او سوزېده نشي حس کولی، مونږ به هم د خپل محبوب په شاو خوا کې هېڅ عیب نشو لیدلی، مگر څوک چې د خپلو دوستانو په حال کې لکه یو مفتش داسې غور او تعملق کموي او د هغوی د ملامتې دپاره قراین لټوي هغه که څه هم کله کله حقیقت ته رسېږي ډېر ځله به پخپل اجتهاد کې سهوه کېږي او د دې لامله، چې په سلو کې یو ځل حقیقت ته رسېدلی دی، هر وخت به خپل فکر صحیح او صایب گڼي.

شعر او ادب

چپه چپي او قراره قرارې ده، سپوږمۍ په سپينه رڼا د مخکې
مخ بنایسته او روښنایي ده، هېڅ طرف زور او زوگ نشته او د
شپې اوله شومه ده. یو ژور لښتې چې په شنه گیاه پټ او پوښلی
دی له اوبو نه ډک او غلی روان دی، سړی چې دا وضعیت گوري
گمان کوي چې دا اوبه به شعوره نه دي، چې په عزم او اراده کوم
طرف ته ځي.

زه هم په همدغه گمان ورپسې روان شوم او تلم څه شپبه
وروسته گورم، چې په یوه شنه باغ کې گرزم او قدم وهم پدې باغ
کې هر راز بوټي ولاړ دي، دا اوبه چې له ډبرې مودې را ایسي دې
باغ ته راغلي دي د دې باغ په شنو پانو، خوږو میوو، بنایسته
گلانو کې یې حلول کړي. دا شین بڼ او تازه چمن یې د انسانانو او
د هوا د مرغانو دپاره سمسور کړی دی، دا اوبه کله د تاک په رگو
کې ننوتلي او ډېر خلک یې پخپل خوند مست کړي او د ډېرو
نشته یې د بنگو په پانو زیاته کړې ده. په یوه بوټي کې یې ځان
لکه عسل خوړ کړی او په بل کې یې د سرکې تریوالی پیدا کړی
دی.

دا اوبه برسیره پدې، چې د دې میوو او گلانو د وجود سبب
گرزېدلي دي په عمران او ابادۍ کې یې هم زیاته برخه اخیستې، د
دې باغ دیوال او گرد چاپیر سرایونه یې سرته رسولي دي، دې
اوبو یوازې د مخکې تردد نه دی کړی، کله یې چې په زړه کې د

همدردی، حرارت پیدا شوی د اوقیانوس له دریا به راجگې شوي
او په وچو میرو یې د رحمت څاڅکي ورولي دي او کله د گل له
پاڼو هوا ته هسکې شوې دي.

همدغه اوبه دي (د نوعیت په لحاظ) چې کله بلې ورځنې جوړه
شوې ده او کله شبنم شوي دي، همدغه اوبه دي چې د ډېرو خلکو
تنده یې ماته کړې او له مرگه یې نجات ورکړې دی او کله یې لوی
لوی فرعونیان غرق کړيدي.

هو! پدې اوبو کې هر راز صلاحیت شته، چې کله په تبغ کې
ځای نېسي او د تورې اب په ځای کوي او کله د گل په پاڼو
(بنايسته جامه) کې ننوزي د حسن او جمال مظاهره کوي. ځینې
وخت لا د صدف ورکې ځان تربیه کړي او د جوهرې په دکان کې د
تجارت بازار تودوي. بڼه فکر وکړئ؟ په دنیا کې بل شی هم شته،
چې دا ټول کارونه ورځنې واخیستل شي.

هو!

شاعر او عالم

دوه شپه دي، چې يوه شعر او بل ته حکمت يا علم وايي، يو په عقلي استدلال او منطقي قياس د حق او حقيقت اثبات کوي بل په تخيلي دلایلو او سحري کيف سرې حقيقت ته رسوي، شعر د عشق او مينې رڼا په زړونو کې پيدا کوي او علم و حکمت د عقل په نور ذهنونه روښانه کوي، دا دوه شپه که څه هم د خپل تعريف په لحاظ سره بېل او جلا دي، مگر لکه اوبه او هوا کله کله يو په بل باندې بدلېږي او دا دواړه زمونږ د حيات دپاره ضرور دي.

نو کېدی شي، چې شعر حکمت او حکمت شعر شي، لکه چې زمونږ اسماني کتاب هم له ځينو اشعارو په حکمت سره تعبیر کړی او په همدغه سبب زمونږ د پر مشاهير هم د شعر په تذکره کې راغلي او هم د علم او عرفان بېرغ جگړونکي دي، نو هغه څه چې د شاعر له خولې اوریدل کېږي هغه هم حق او حکمت وي، مگر د زړه له سوزه سره، لکه چې علامه اقبال وايي:

حق اکر سوزي ندارد حکمت است

شعر میگردد چو سوز از دل گرفت

نو دا باید و منو، چې شعر او حکمت کله لکه د سپوږمۍ او سحر رڼا، چې په یوه افق کې جمع کېږي دا دواړه هم په یوه ذهن او دماغ کې یو ځای کېږي، چې یو بیان هم شعر او هم حکمت گڼل کېږي او یو سرې هم شاعر او هم عالم یا حکیم کېدی شي، مگر له دې

خبرې هم باید سترگې پټې نكړو، چې شعري تعبیر او علمي تعبیر
ډېر فرق سره لري علمي تعبیر له هرې خوا په حق او حقیقت احاطه
کړې وي او دقیق نکات هم ورځنې نه وي پاتې، مگر شعري تعبیر
او قافیې په محدوده دایره کې حقیقت ته یو اشارت کړې وي، خو
دا اشارت لکه د معشوقو سترگک دومره پرکیف او جذاب وي،
چې له یوه علمي کنفرانس ځنې عمیق او با دوامه تاثیر لري.

علم او حکمت د حقیقت له مخه ټول لباسونه لرې کوي او پخپله
تشریح او تجزیه د یوې موضوع عروق او شرائین او ټول فقرات
بنکاره کوي، مگر شعري یې پس له تزئین او ارایش ځنې په یوه بڼه
لباس کې نیم پټ او نیم لوخ ظاهر وي، چې هر څوک ورباندې زړه
بایلي، تعبیر هم لکه شعري تعبیر داسې وي، چې په یوه فلسفې
او علمي تحقیق نه وي بنا، بلکې کله کله په علمي لحاظ غلط هم
بلل کېږي.

څومره دمخه ما په مصري مجلاتو کې یوه جمله د اقتراح په
ډول ولیده، چې د بنو بنو لیکوالو توجه یې ځانته جلب کړې وه او
سره له دې، چې هر یوه په علمي لحاظ غلطه گڼلې وه، بڼه څه یې
پکې لیکلې و جمله دا وه:

عمل څه کوي او مونږ کومې خوا ته بیایي، د سعادت لور ته او
که هلاکت ته؟ په دې عبارت کې علم لکه یو قاید داسې بنودل
شوی، چې مونږ یې خوزولي یو او چپرته مو بیایي او دا څرگنده
ده چې علم دا اقتدار نلري، بلکې د یوه موټر یا بیړۍ مثال لري،
چې مونږ ورباندې خپل ځان رسوو، مگر دا جمله سره له دغه

علمي نقصانه پخپله ادبي جاذبه ليکوال مجبوروي، چې په دغه موضوع کې څه وليکي او هر سړی دې خبرې ته ملتفت کړي، چې نن د دنيا متمدن او علم لرونکي قومونه له خپل علم او تخنيکي معلوماتو څخه د خپل استهلاک او بربادۍ په لاره کې کار اخلي، نو ویلی شو چې اکثره شعري او ادبي تعبیرونه همدغه شان جاذبيت لري او یوې مهمې موضوع ته د خلکو مخه راگرزوي، مگر علمي تدقیق پکې نه وي شوی.

هر کله چې مونږ تر یوې اندازې د شعر او حکمت یا علم په ټکو لږه رڼا وغوروزوله او دا خبره موهم لږه څرگنده کړه، چې شعر او حکمت څومره بیلوالی او څومره نږدییوالی لري، نو اوس راځو د هغې ورځې بحث ته، چې د څو کسو پوهانو په مجلس کې د شاعر او عالم په شاو خوا کېده، په هغه ورځ یو عالم چې شعري برخه یې هېڅ نه درلوده شاعر ته په همدومره اهمیت قایلیده، چې د لږ ساعت دپاره یو مجلس تودولی شي، چې څوکسه یې خواته یوه شپه راټول شي او بس.

ده ویل، چې شاعر یو بې ثباته شخص دی، چې په یوه اساس باندې نه وي روان او هر ساعت یې فکر او حال بدلېږي، مگر عالم لکه یو غر په وخت او هر حال کې ثبات او استقامت لري او د یوه فکر خاوند وي.

ده ویل، چې شاعر یو بې ثباته شخص دی، چې په یوه اساس باندې نه وي روان او هر ساعت یې فکر او حال بدلېږي، مگر عالم

لکه یو غر په هر وخت او هر حال کې ثبات او استقامت لري او د یوه فکر خاوند وي.

لنډه یې دا، چې ده عالم ته دا حق ورکاوه، چې د یوه قوم مقتدا شي او د سعادت لور ته یې بوزي، مگر شاعر ته په دغه مقام نه و قایل، له ده ځینې که څه هم چا پوښتنه ونکړه، چې دی څه دلایل لري، مگر ښایي چې د ده دلیل به همدا و، چې د شعر اساس تخیل دی او هغه یو اساسي شی نه دی، هر ساعت بدلېږي او بېل رنگ پیدا کوي او د علم اساس هغه یقیني مقدمات او دلایل دي، چې عقل یې تزکیه او تصدق کوي او هر ه شېبه نه بدلېږي. د ده دغه وینا د مجلس اکثر و خلکو په ښه وایي او حق وایي باندې بدرگه کړه، مگر زموږ د مجلس یوه ښاغلي ملگري له شعر او شاعر ځنې تر یوه حده مدافعه وکړه او یوه بل مشر سړي د فیصلې په ډول وویل، چې شعر یو قالب دی ښه او بد، صحیح او غلط هر څه پکې اچول کېږي، نو ښه او بد یې بد دي، مگر هغه چا چې شعر او شاعر ته په کمه سترگه کتل هغه وویل: هو! شعر یو ښمگړې قالب دی، چې حقیقت پکې پوره نه راوړل کېږي. د دې خبرې ځواب خو موږ مخکې ورکړ، چې شعر یو حقیقت پوره نشي راوړلی، مگر داسې جذاب اشارت ورکوي چې تاثیر یې له عام بیان او تعبیر ځینې ډېر زیات او بادوامه وي، نو اوس به راشو دې خبرې ته، چې ایا دغه فیصله موږ منلی شو که نه؟

له دې فیصلې ځنې معلومېږي، چې شعر د یوه ظرف حیثیت لري چې دارو او زهر دواړه پکې اچول کېږي او پخپله هېڅ شی نه

دی، که د فیصله کوونکي غرض همدغه وي مونږ هېڅکله دا نشو منلی، چې شعر لکه یو لوبښی وگڼو او نور اهمیت ورنکړو، ځکه چې شعر پخپله دوا ده، چې دوايي خاصیت او تاثیر پکې حلول کړي او یو له بله د هیولي اورصورت نسبت لري او که کله کله له شعر ځنې یو ضرر ولیدل شي، نو دا راز مخالف تاثیر په هره دوا کې کله کله د بعضې موجباتو په سبب لیدل کېږي او علم هم ځینې وختونه د فکري او اجتهادي سهو په سبب ضرر رسوي، نو مونږ پدې ځای کې هم فیصله کوونکي خپلې فیصلې ته ملتفت کوو او هم هغه چا ته، چې شعر او شاعر ته په ښه سترگه نه گوري وایو، چې که دی ټول شاعران په نظر کې ونیسي او یو شاعر د تمامو شاعرانو نمونه ونه گڼي، دی به د فیلسوفانو او متصوفینو د عالمانو او حکیمانو په ډله کې ښه ښه شاعران پیدا کړي او دا به ورته معلومه شي، چې شاعر هم لکه یو ډبر لوی سپری یو داسې استقامت لري، چې نه وي لکه ده چې تصور کړی دی، شاعر هم لکه یو لوی سپری یو داسې استقامت لري چې نه یې د زمانې بهار له چټې باسي او نه یې خزان سر راټیټولی شي، لکه چې رحمان بابا چې وایي:

لکه ونه مستقیم پخپل مکان یم

که خزان راباندي راشي که بهار

په شاعرانو کې هم لوی لوی خلک او لکه خوشحال خان خټک د ټینگ عزم خاوندان پیدا کېږي چې نه د دښمنانو لښکرې او نه د

حاسدانو خبرې د ده په قوي او غټ زړه کې څه وېره او حرکت پيدا کولی شي، لکه چې پخپله وايي:

د علم ډېرې خبرې دنيا توري لښکري

زړه مې نه ښوري له ځايه غر خوھسي وي که نه

که شاعران يو ازې د تخيل خاوندان وای او نورو اساسي افکارو يې په ذهن کې ځای نه نيولی هېڅکله به لکه اقبال ديوه نصب العین او مستقيم فکر خاوند سړی په شاعرانو کې نه پيدا کېده او لکه حکيم سنایي او عطار، سعدي او رومي غوندې اشخاص به د شاعرانو په ټولگي کې نه ښکاره کېدل او نه به لکه بوعلی د عمبقو افکارو خاوند د شعر ويلو اقتدار درلود، شاعر هم انسان دی او انسان ته خدای هر راز استعداد ورکړی، که شاعر له نورو خلکو ځنې زياته برخه نه وي اخیستی، نو نیمگړې خو به نه وي پاتې شوی.

د توري رڼا

د زمانې اميل چې شپې او ورځې يې لکه د زنجير کړې يو له بله تړلې دي او د شپو او ورځو، مياشتو او کلونو، قراینو او پيريو په حساب لويې او وړې حلقې لري سپرې پکې عجيب و غريب واقعات او مختلفې صحنې ويني، نن چې مونږ د استقلال په نامه يو داسې ورځ لرو، چې شپه يې هم له نورو ورځو نه روښانه ده او د دې ورځې په لمن کې مونږ د خپلواکۍ او ازادۍ شرف او وقار موندلی او هره شېبه يې زمونږ په نظر کې ډېر قدر او قيمت لري، دا ورځ مونږ ته يوه داسې شپه هم رايادوي، چې له ډېرې تيارې سترگه په سترگه نه ښکاريده او بيخي تور تم و. دا تور تم د سحر او طلسم يوه داسې تياره وه، چې مونږ يې په غټو سترگو ويده کړې وو او خلکو به راباندې لوبې کولې، پدې تياره کې به د دې غرو رغو په هغو زمريانو د استعمار لاس رانېکول کېده، چې پخوا به يې خلک له تش صورته وپربدل او چا به ورته په زغرده نشو کتلې، دې تيارې د پښتونخوا د اسمان لمنې په تورو وريځو لړلې وې او داسې معلومېده لکه چې پښتانه پاس په اسمان کې يو ستوری نه لري، په دغه شپه د بد بختۍ يوه داسې سيلۍ را الوتې وه، چې زمونږ ټولې ډيوې يې وژلې وې او په هېڅ ځای کې د اميد رڼا نه ځليده، زمونږ زورونه لکه ساړه نغري له حرارته تش او خالي و او د مليت په کالبوت کې مو د حيات او ژوند گرمي بيخي لږه وه، پدې وخت کې ناڅاپه زمونږ په مخکې يوه داسې رڼا

و برنښېده، چې زموږ حال او استقبال يې روڼ او روښانه کړ او زموږ توره شپه يې په سحر بدله کړه.

دا رڼا زموږ د هغې تورې برق او برېښنا وه، چې هر وخت ورباندې پښتنو خپله مخه رڼا کړېده او د خپلې بدبختۍ تورې تيارې يې پرې ورکې کړېدې. په دې رڼا کې دومره تودوالی او حرارت و، چې زموږ په گوگل کې يې سره وينه توده کړه او ډېر ژر يې زموږ په حال او استقبال کې تغېر او تحول پېښ کړ.

په دې رڼا کې موږ د حیات هغه اوبه د تورې په خوله کې پیدا کړي، چې سکندر په تورتم کې لټولي. کله چې موږ له دغې تيارې رڼا ته راووتو او د پښتونخوا د غرو په څوکو باندې د سعادت وړانگې او پلوشې وڅرکېدې زموږ په زړو کې د حیات مينه، د وطن محبت، د مليت احساس، د علم او ترقي شوق او د ژوندانه ټول صفات او خواهشات پیدا شوه، د وطن ښايسته غرونو او ناوونو، ډکو سيندونو او گڼو ځنگلو زموږ په زړه کې وطني عشق پیدا کړ موږ په همدغه رڼا کې خپل ځان پېژانده او په ځان مو وپېژانده، چې ملي غرور او افتخار هم ورسره تړلي دي.

موږ په دې وپوهېدو، چې د دنيا طوفانونه هېڅکله موږ د نړۍ له مخې نشي ورکولی او نه دغه راز لرې او تورې وربخې زموږ د سعادت د رڼا مخه نيولی شي.

هو! موږ حق لرو چې پخپل قوي او متين موجوديت ونازېږو او ووايو، چې موږ هغه خس او خاشاک نه يو، چې د حوادثو سيلۍ

موتیت په پرک کړي، ځکه چې مونږ پخپله پښتو او پښتونواله د هر راز مشکلاتو مقابله کولی شو او د پښتنو په اصطلاح اسمان ته تېره غورزو او سر ورته نیسو.

مونږ هغه ښاغلي پښتانه یو، چې ځان راته ډېر لوی او ستر ښکاري او د خپلې سیمې درنښت، خپل ملي افتخار، د پښتونولۍ ننگ او ناموس د تېرو پښتنو ښه نوم په داسې ډول ساتو لکه چې یو ډېر پاک او له مېنې ډک مین د خپل مقدس عشق احترام او حرمت ساتي.

مونږ خپل ځان او خپله خپلواکي، خپل پښتنې موجودیت ارومرو ساتو او له سرو مالو ورباندې تېرېږو، مگر باید په دې پوه شو چې مونږ دا په څه شان ساتلی شو؟ د دې پوښتنې په ځواب کې څه شی، چې زما په نظر کې ډېر مهم معلومېږي هغه زموږ ملي تربیه پښتنې، خویونه او پښتونواله ده، ترڅو چې مونږ پښتانه یو او پښتونولي لرو زموږ د خپلواکۍ او لوړتیا جنډه به ارومرو پورته وي او په ازاده هوا کې به د ازدي په وړمه رېږي.

هو! دا رښتیا او کټ مټ حقیقت دی، ترڅو چې د یوه قام په نفسي کیفیت او حال کې تغیر پېښ نشي د هغوی په حال کې خدای هم تغیر نه پېښوي، ترڅو څوک پخپله ځان شاه ته ونه غورزوي لوی څښتن یې د ذلت او انحطاط په کنډو کېږي او نه اچوي، زموږ ملي او پښتنې روح په دومره لوړه او هسکه فضا کې گزري، چې که مونږ یې پخپله رابښکته نکړو د هېچا د لېندې غځې نه وررېږي او نه د چاله تیرلاندې راځي. وروسته تردې

چې زه د ځان په ساتلو کې پښتنې اخلاقونه په اوله درجه اهميت
قاييلېږم، نو بيا علم او د نن ورځې مختلف فنون ثروت او بډايي او
ځينې نور شيان هم ضروري گڼم. که مونږ علم او بصيرت نلرو
خلک مو په سحر او چل ترخپلې اغيزې لاندې راولي او لوبې
راباندې کوي، که مونږ شته او ثروت نلرو زمانه مو وږي کوي او د
نورو دام و دانې ته مو را ټيټوي، که مونږ فن او تخنيک نلرو
پخپل لاس ځان اور ته غوروزو او له ځان سره دښمني کوو، نن
خلک د حربي فنونو په قوت د اسمان له ورېځو او لوړو کار اخلي
او پخپلو دښمنانو باندې تندر اوږلې وروي، نن خلک د صنعت
او حکمت په مرسته هغه هوا، چې د حيات مهم عنصر دی د مرگ
اله گرزوي او د دښمن په حق کې ورځنې د زهرو کار اخلي. که
څوک غواړي چې په دې عصر کې خپل ځان او خپله خپلواکي
وساتي هغه بايد دومره کامل انسان وي، چې خپل هر څه يې
پخپل لار کې وي او د خپل هر مرض علاج وکړي شي. پدې وخت
کې که نور هېڅ نه وي، خلک د يوه قام لاندې کولو دپاره بعضې
داسې مکرو بونه د هغوی په وجود کې انجکشن کوي چې ډېر ژر
يې ملي وينه فاسدوي او روح يې وژني، نو برسېره په نورو خبرو
نن د ازادۍ ساتلو دپاره ډاکټري هم لازمه ده.

نن ځينې کسان د نورو د اسارت دپاره خپل ځانونه بنايسته
کوي او پخپل بنکليتوب ورځنې زړه وږي، نو سړی بايد هېڅکله
لکه بلبل د چا په بنايسته گلانو زړه باي نلي او په پردي باغ کې
اسير نشي، بلکې خپل ځان، خپل مليت، خپل دودونه، خپله

ناسته ولاړه له هر چا ځنې بڼه وگڼي او خود يې ولري، ترڅو چې يو ملت خپلې ټولې نيمگړتياوې پوره نکړي او خپل ځان د بل له احتياجه ونه ژغوروي هغه په دنيا کې حقيقي ژوندون نشي کولی او په هر راز، چې وي د نورو تر تاثير لاندې راځي.

سړي بايد دې ټکې ته بڼه متوجه شي، انسان چې هر څومره مدني شوي او مدنيت ته ورنژدې شو دی هماغومره يې ډار او وېره ورکه شوې او نور ژوندي او زېروح شيان يې خپل لاس لاندې کړي دي او له خپلې اغېزې لاندې يې راوستلي، يعنې انسان د مدنيت په مرسته په وحشت باندې غالب شوی او قوت يې موندلی، لکه چې اوس هم د دنيا متمدن قومونه په وحشيانو او نيمه وحشيانو باندې حکومت او حکمراني کوي، که څوک غواړي چې د نن ورځې مدني اقوامو تر تاثير لاندې رانشي بايد ارومرو په مدني سیر کې ځان ور سره برابر کړي او تمدن ته په سپکه سترگه ونه گوري.

په دنيا کې دا صلح يو طبعي قانون دی او لوی څښتن هم مونږ پوه کړي يو، چې دا محکه د صالحانو ميراث دی او صالحان به ور باندې تسلط لري، دلته غرض هغه صلاحيت دی چې دمخکې دمخ حکمراني پرې کېږي، چې دا صلاحيت د اسلام په ابتدا کې په عربو کې پيدا شوی او زمونږ پښتنو په مليت او پښتنولي کې اغېرل شوی دی.

مونږ بايد دا صلاحيت هېڅکله له لاسه ونه باسو او ورباندې ټينگ او سو- د دې صلاحيت لومړۍ بڼه داده، چې مونږ به په

حق او حقيقت ٿينگ ولاڙ يو او ملگرتيا به يي ڪوو، هيڻڪله به مو زړه ته خوف او ويڙه لار نلري او د ضرورت په وخت ڪي ه وڀني تويول راته هيڻ ښڪاري او له مرگه به نه وڀرږو، بلڪي د خپلي اسلامي او ملي لوڙتيا د ساتلو دپاره مرگ، ابدي ژوندون او خپل سعادت بولو او د دنيا د هر راز سختيو او مشڪلاتو په مقابل ڪي به لکه د خپل وطن لوڙ او هسک غرونه په هر ميدان سر لوڙي ولاڙ يو، عزم او اقدام به مو ډر ٿينگ او کلک وي.

اڀثار او قرباني به ډر لوی افتخار گڼو، اتفاق او اتحاد به هيڻ شي نشي خرابولي، پخپل مښخ ڪي به يو له بله مښه او محبت، پپروزښه او رواداري لرو او د خپل مقدس دين او گران وطن د دښمنانو په مقابل ڪي به د سختو زړو خاوند يو. د لوی څښتن په ضعيفو مخلوقاتو باندې به زړه سوی لرو، عدل او انصاف به راته له هر شي ښه ښڪاري، د بي تنگي ژوندون به په هيڻ شان نه قبلوو او د خپل مقدس او پاک مقصد دپاره به له سر او ماله تږږو، خپل ځان او اولاد به د خدای د رضادپاره قربانو او بي له خدایه به بل هيچا ته سر نه ټيټوو، دا ځکه چې د خدای له بندگي سره بله بندگي نه ڪږي او نه خدای پاک په دې باندې راضي ڪږي، چې د ده بنده د بل چا بندگي وکړي.

هو! مومن او مسلمان بايد ارومرو آرام او ازاد وي او پښتون بايد تل ازاد او مستقل وي، نو تل دې وي زمونږ ازادي او خپلواکي او همپشه دې وي پښتو او پښتنواله.

کورنی مرغه

کله چې سپری ستورو سره خبرې کوي او د خپلې پوهې په رڼا کې بله نړۍ ویني او کله پخپلو خبرو نه پوهېږي او په رڼا ورځ بې له خپل ځانه نور څه نشي لیدي، که سپری ښه ځیر شي چرګان هم خبرې کوي، خو د زړه په غوږو او رېدل کېږي - هو! یوه ورځ چې زه د چا مېلمه وم او هغه غوښته چې زما دپاره هغه غټ چرګ، چې ډېر وخت یې ساتلی و پوخ کړي، نو یې خپل زوی ته د هغه د نیولو وویل، زوی یې په کوڅو کې ورپسې منډې وهلې او له ډېرو منډو وروسته یې چرګ ونيو او کور ته ستړی ستومانه سانیولی راغی. دې سپری په کاله کې یوه بڼه هم لرله، چې په یوه ډره ناسته وه او د چرګ منډې یې لیدلې وې، نو یې پخپله ژبه چرګ گرماوه او ورته یې ویل، چې ته خو ډېر وخت دې سپری پخپل کور کې ساتلی وې او وخت په وخت به یې ډوډۍ او هرڅه درکول او ستا روزنه به یې کوله کوم وخت، چې ده ته نیولې، نو تا د ده ټول ښه هېرکړه او لاس دې نه ورکاوه.

وګوره! زما په غاړه کې یې مزی اچولی، سترګې یې راته پټې کړې ګرزېدو او الوتو ته مې نه پرېږدي، سره لدې کله چې ما پرېږدي او والوزم هر راز لویې او وړې مرغۍ نیسم او ده ته یې راوړم، خپل ځان بېرته د ده منګولو ته سپارم او دی نه خوا بدي کوم.

چرګ ورته مخ راواړه او ورته یې وویل، چې ستا سترګې پټې دي، هغه لور چې ده زما دپاره تېره کړې دی ته یې نه ویني.

يوه شېبه وروسته، چې دی زما بڼکې وشکوي او خپل ځان ته ترېنه بالښت او سروېږدی جوړ کړي او ما په اورباندي دا پلو هغه پلو واړوي او بيا مې ټوټې ټوټې کړي او په کټو کې مې لاندي باندې کړي، نو چې ته مې ژړا او کوکاري واورې، ما به هېڅ گرم نه کړې او پوه به شې، چې دده ټول بڼه زما سره د خپل ځان لپاره و او زه يې د همدغې ورځې لپاره لټولم.

هو! هر څوک او هر څه چې د بل د لاس لاندي وي هغه د همدغسې ورځې د پاره روزل کېږي، وگوره بزگر خپل غويي څنگه بڼه ساتي، په سره غرمه کې ورته واښه کوي، او به ورکوي، چې بيا پرې جغ کېږدي او مخکې پرې واړوي. همدغه شان خپل کښت وخت په وخت پڼه کوي، له غويو او پسويې ساتي، چې له مخکې هسک او ژر ورېبل شي.

همدارنگه هر کام چې خپل واک نه لري او د بل لاس لاندي ژوند کوي، هغو د نورو د ژوندون دپاره لکه چرگان او غويي ساتل کېږي او روزل کېږي، نو دوی ته که هر څومره بڼه خواږه ورکول کېږي، همغه خواږه دوی د مړينې د پاره غټوي او نژدې کوي يې، دوی ته هغه څه نه وربښودل کېږي، چې دوی په خپل ځان ويسا پيدا کړي شي او په نړۍ کې په خپل واک ژوندون وکړي شي او د بل پاتې شونکو ته سترگې ونه نيسي.

هو! دوی هېڅکله نه شي کولای، چې هر څه په خپله وگټي او بل چاته هيله او اسره ونه کړي.

خوږ ژوند

غر په غره نه ورځي او سپرې په سپرې ورځي - د همدغه تگ له کبله، چې وگړي يې يو له بله لرې سپرې ته د نورو ژوندون څه نا څه څرگند پري او راز راز وگړي ويني.

يوه ورځ زه يو داسې سپرې کره پېښ شوم چې پوله او پتې يې هېڅ نه درلودل او په کور کې يې د مرک لکۍ هم نه سپېره کيده. ده خپلې شپې او ورځې په لور او لور تېرولې او د کاله ټول څرخورې يې دومره نه و، چې د يوه بډای او شته من سپرې د غاړې کالي شي.

پدې کاله کې يې له سپوږمۍ بله ډيوه نه وه او نه چا بې له خپل لاس او مړونده بلې سر و کېږدی درلوده.

دې سپرې په دغه ورځ برسېره پدې چې خپل زوی (کتوري) ته يوه سدرۍ او يوه سره خولۍ راوړې وه، کور ته يې هم څه غوښه اخېستې وه، کتوري چې وروسته له ډېرو وختونو نوې نرې خولۍ موندلې او نوې سدرۍ اغوستې وه له هلکانو سره په کوڅو کې منډې رامنډې وهلې، کله چې کاله ته راغی او د غوښو کتو په نغري باندې وليد په منډه بېرته لاړ او په نورو هلکانو يې زيری وکړ چې مونږ نن غوښه پخ کړې ده.

هغوی که څه هم په دغه ورځ لا څه ډېرې ورځې يې غوښه په سترگو نه ده لېدلې، خو د پښتنو زامن دي دا ورته ښه نه ښکاري

چې د دوی له کاله نه په بل کور کې ښه څه پاڅه شوي دي او نه دا زغملی شي، چې دوی دې له چا نه ښکته او ټیټ وي.

نو هر یوه به چا یو څه او چا بل څه ښودل او خپل ننگولي به یې ستایه، چا به ویلې چې مونږ لږ مونږ پوخ کړی او چا به ویلې، چې مونږ نن چرگ باندې کړیدی، دا خبرې دوی پداسې خوند کولې لکه چې لگیا وي او خوري یې، نه خدا پرو په خوړلو کې یې دومره خوند نشته لکه دوی یې چې له نوم اخستلو خوند اخلي.

یوازې کتوری له هلکانو سره دا خوږې خبرې نه کوي مور یې هم له ښځو سره ناسته ده او وايي: لاره شم چې د غوښو کتو مې ونه سوزي، غوښه خو نه سوزي، ځکه چې کتو تر خولې له اوبو ډکه ده، هغه ترسبا هم نه وچېږي، خو دا غواړي چې نورې ښځې خبرې کړي. د کتوري پلار چې خپل گلالی ځوی په ښو کالیو کې ویني من من غوښې اخلي او په کالیو کې نه ځایېږي، خو له بلې خوا چې د خپلې ښځې زړه ټیکری او شکېدلي کمیس ته گوري سور او تور ټول یې په زړه کې گززي، خو چې هر څومره خپلې سترگې یوه خوا بله خوا غروي داسې څوک نه ویني، چې د ده زړه پرې ورشي او څه پور ترې وغواړي.

سره له دې، چې پدې کاله کې هېڅ نه و، خو خوښي او ژوندانه خوند پکې زښت ډېر و او له بدایانو ځنې د دوی ژوند ډېر خوږ و، ځکه و چې د شتمنو او بدایانو زړونه تل هغه څه غواړي چې هېڅکله یې لاس نه ورسېږي.

هو! د دوی خوښي او زړه ښه والی دومره وړیا نه وي، چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي، د دوی سترگې په ټوله نړۍ هم نه مړېږي، د لویو او شتمنو کورو لوی لاشه، چې وړو ته یې هم ډېر خوندور څیزونه بېخونده شوي وي او ورپښمۍ نې ټوټې ورته، لکه بیټي داسې ښکاري. د دوی نړۍ وریجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي، د نورو سوکړک او شنو سبویا شپږمبو ته په خوند کې نه رسېږي، نه پوهېږم چې دا ولې؟ نو ښه ده که ښه څېزونه د نورو په مخکې اېښي وي، خو خوند د دوی په برخه رسېدلی دی او خوښي هم د دوی په کاله کې ده.

نه یوازې دا نه روغتیا او جوړوالی هم دوی ته ورکړل شوی دی، دوی هېڅکله لکه بډایان په لوړو وریجو او کلکو غوښو نه نس خوږې کېږي او نه هغومره ژر ژر ناروغتیا ورته پېښېږي، دوی بې ترو څیزونو ښایسته ډېره ډوډۍ خوړلی شي او که نور څه نه وي د غرو پرگي، نانگه او ممانې، شنې او داسې نور... هم خوړلی شي، ځکه چې دوی لا د پستو او خوندورو څېزونو خوند نه دی لیدلی. نه نه لېدلی یې دی، خو په همدغو ځینې ونو کې لکه چې رحمان بابا وايي:

«پتنگانو لره خدای په اور کې ورکړ
هغه عیش چې یې بللې په گلزار کا
خرقه پوشو په خرقه کې دي موندلي
هغه حظ چې په دنیا کې دنیا دار کا»

خه لیکل یا لیک پوهه

دعا

د ټول جهان واكداره! ته هر څه لرې او هر څه كولى شي، د هر چا
اميد تا ته كېږي او څوك څه له تا غواړي. ستا خزاني او كارخاني
ډكې دي، ستا په باغونو كې د شودو، شرابو او عسلو وېالي
بهبېري

ستا بخششونه او انعامونه بې پايانه دي، ستا د رحمت نور په
ځمكو او اسمانو كې نه ځايېږي.

فقيران او مسكينان درنه د ډوډۍ سوال كوي.

ماږه او بډايان درنه اشتها او د هضمولو قوت غواړي.

څوك درنه په زاريو او دعاگانو او لادونه غواړي، ځنې وايي

چې مال او دولت راكړه!

يو وايي جنت مې په كار دى، بل وايي له دوزخه امان او پناه

غواړم.

څوك د حورو شوقمن دي او د چا غلامانو ته نيم زړه نشته.

مرتبې او لوړې درجې له تاسره دي، كاميابي او موفقيت ستا

په توفيق حاصلېږي.

دين او دنيا ستا په لاس كې دي، راحت او زحمت، عزت او ذلت

ستا له خوا انسان ته رسي.

بهار او خزان ته راولې، مرگ و ژوند ستا په اختيار كې دي.

هر څه ته كوي او هر څه له تا غوښتل كېږي.

د دې جهان او د هغه جهان اجرونه، خيرونه، خوندونه او
خوشحالي خلکو ته ته ورکوي زه. پوهېږم چې تاسره څه شته.
زما دعا او د زاهدانو دعا.
زما ارزو او د پادشاهانو ارزو يو راز نه ده.
زما سوال د بديانو ومسکينانو له سوال ډېر فرق لري.
زه نه وایم، چې ځمکې او پیسې راکړه.
نه غواړم، چې عزت مې ډېر لوړ، رتبه مې لوړه شي.
موټرونه او اسونه مې ندي په کار.
قصرونه او عمارتونه نورو ته ورکړه!
پټي او باغونه هغه چا ته وبخښه، چې په خاورو نه مېرېږي.
په بانکونو کې د سوداګرو پیسې زیاتې کړه.
د بزرګۍ اعتبار مه راکوه! ځکه چې ستا په اطاعت او عبادت
له خلکو نه اجر او عزت غوښتل را ته ښه نه ښکاره کېږي.
زه له دې ټولو نه تېریم او نور څه غواړم.
زه وایم په جهان کې د ظلم بېرغ نسکور کړه.
حق او عدالت ته قوت ورکړه!
په زړونو کې رحم او د خیر مینه واچوه!
په دماغونو کې د حق نور او د حقیقت رڼا پیدا کړه!
ته کولی شې چې د ظلم قوت په وړو وړو کاینو میده میده او
ذرې ذرې کړې یا د هوا په ماشو ظالمان تباہ کړې.
مګر مونږ د اتوم په بمونو هم دا کار نشو کولی.

رحم و کره

د توري کېږدی او د ډېرو رموخاونده!
پدې سره او ټکنده غرمه کې.
پدې وچه بیدیا او سپېره صحرا کې، چې یخې اوبه، یخ
سیوری، توده ډوډی، شودی او مستې کوچ او پېروی، کورت او
غوړي، بوڅې او پنیرونه هر څه له تاسره دي.
په خوارانو او بې وزلو رحم وکره!
له مسافرو او لاریو نه خپل خوړونکي سپې ایسار کره!
هر څوک چې راځي او ستا د کېږدی تر سیوري لاندې کېږي،
هغه له خپلو سپیو نه وساته او قدر یې کوه!
ای د خورو سپیو خاونده!
ستا د سپیو تاوان تاله رسېږي او د دوی په ضرر باندې ته
نیولی یې.
سپي او نفس دواړه یو شان دي او هر شي ته خوله اچوي.
ته خپل سپي ونیسه او په مونږ رحم وکره.

ته په خپلو سپيو دا گمان مه کوه، چې دوی به هر وخت ستا
دښمنو او غلیماتنو ته غاپي. دوی ډېر ځله د اسمان ستورو او
سپوږمۍ ته هم غاپي او ستا په ملگرو او اشنایانو هم بلوسې او
غوټې وهي.

آه – هېڅوک زما نارې نه اوري.

د خپلو سپيو حملې نه ويني.

زما غږ ترکېږدی، نه رسيږي.

دوی ولې څه نه اوري؟

ولې څه نه ويني؟

ولې په چا رحم نه کوي؟

پردي خو به نه وي؟

کېږدی، خو د پښتنو معلومېږي.

سوداگر

هر څه چې خرڅوي هغه خرڅ کړه، مگر خپل دين او ايمان مه خرڅوه!
هر څه چې خوري هغه وخوره، مگر سود مه خوره او پنځه گوتې په
خوله مه منډه. هر څه چې اخلي هغه واخله، مگر د خوارو غريب ازار
مه اخله!

له هر ځايه چې هرڅه راوړي رايې وړه، مگر گوره چې بې انصافي او
بيرحمي درسره راټوري.

په اسونو او موټرو سورېږه! خود چا په اوږو مه سپرېږه!

له بناړه اوزه، خو له نرخه او له چتې مه اوزه!

لوی لوی کورونه د ځان د پاره جوړ کړه، خود خپل بام واورې د بل
په بام مه غورځوه!

پېټي ډېر پيدا کړه، مگر خپل پېټي مه درنوه او ځانته اغزي مه کړه.

د ځان غم دې وخور او د نورو غم هم وخوره!

لوي بنگلې دې پيدا کړې، لور همت هم پيدا کړه!

خلک وايي په ډېرو ليووني خوښ دي، ته هم په لږه گټه قانع شه او
ليوني کېږه مه!

بډايانو وپيژندلی، مگر خوار او غريب دې نه پېژني.

راشه! دوی ته ځان وښيي د دوی په غم کې شرکت وکړه!

پدې شرکت کې که هر څومره سهمونه ولري هغه هېڅکله نه ضايع

کېږي او گټه يې يو په لسه، بلکې بې حساب ده مگر دا سود ناروا

دی، بې انصافي نه ده انصاف دی.

خلک و پېژنئ!

هغه څوک چې د مملکت کارونه يې په لاس کې دي او د واک و
اختيار خاوندان بلل کېږي يا په وطن کې تاثير او نفوذ لري پوره
و پېژنئ!

هغه کسان چې زمونږ د پاره خدمت کوي يا زمونږ په سر تجارت
کوي بايد و پېژنو او ښه يې و پېژنو.

پېژندل دانه دي، چې فلانکې رئيس يا وزير دی، هغه بل په
ملک او وطن کې ډېر عزت او اعتبار لري، د دې بل مال او دولت
ډېر دی. يا په لوړو ځايو کې په ښه نظر ليدل کېږي. دا راز پېژندل
زه نه وایم زما مقصد انسان شناسي او د سړو پېژندل دي، نه د
چوکیو او نومونو پېژندنه.

مونږ بايد تر هر څه دمخه سړي و پېژنو او دا معرفت يه صحيح
ډول حاصل کړو.

د دې معرفت د پاره ډېرې پخې سترگې او صايب نظر په کار
دی.

د انسان جوهر او ذاتي قيمت معلومول د جواهر و له پېژندلو يو
په څو گران او مهم کار دی، انسان په ډېرو پردو او ډېرو رنگونو
کې پټ دی او غير له دغو جامو نه، ده نور کالي هم زښت ډېر
اغوستي دي او ډېر لباسي مخلوق دی.

دی په هر ځای کې بېله جلوه لري د منبر په سړيو راز او په
خلوت کې بل راز دی.

په بازار کې انگور نه خوري په کور کې بوتلونه په سر اړوي او
په دوايرو کې د خلکو ويني څښي.

مونږ بايد د هر چا معنی او حقيقت ته وگورو او په لباسونو،
نومونو رنگونو ونه غولېږو. که تاسې زما منی! د چا قصرونو،
منصبونو ته مه گورئ، بلکې کار، فکر، ارادې، عمل او ارزوگانو
ته يې وگورئ!

تاسو بايد په سړو پسې وگرزئ او سړي ولټوئ!
هغه کسان، چې د ممکت بهبود او سعادت غواړي او د
اجتماعي درد او احساس خاوندان دي هغه وپېژنئ او په محبت
ورته وگورئ!

اوس هغه وخت تېر شو، چې يو سړی به د معاش او رتبې، عزت
او اعتبار له مخې پېژندل کېده او بيا به د قوت او اقتدار له خوا
ورته خلکو وکتل دی، عصر هغه باداران او اغاگان له اعتباره
وغورځول او د وطن خدمتگارانو ته په قدر او احترام گوري.

د دې وخت انسان په انسان کې معنويت او فضيلت لټوي.
پدې وخت کې هماغه سړی ښاغلی او منلی دی، چې وطن او
مملکت ته يې خیر او نفع رسېږي، اوس هغه وختونه لارل چې
خلکو به د جاه و جلال يا دريا او تدویر په طلسم کې ځانونه پټ
کړل او چا به يې کار او عمل ته نه کتل.

د دې زمانې ائینه بل راز ده او علاوه د لباس او جامو په
صفایي او خیرنتوب د انسان معنوي توروالی او سپینوالی هم
سړي ته ښيي.

تاسې بڼه څېړشئ! دغه لوی خلک او د رتبو او مقامونو
خاوندان ټول په رښتیا لوی نه دي او نه ټول واړه خلک حقیقتاً
واړه او کوچني دي.
اوس مونږ پوهېدلی شو، چې په مشرانو کې کشران او په
کشرانو مشران شته.
له لرې او له ورايه خلکو ته مه گورئ او محض امریت او
ماموریت په نظر کې مه نیسئ!
د وطن او مملکت صادق خدمتگاران له دروغجنو او مظاهره
کوونکو نه بېل کړئ او خلک وپېژنئ!

د کوم ځای دی؟

یو کور یې دلته دی بل په کابل کې، بل په یو بل ځای کې.
څه ځمکه په کوهدامان کې لري، څه په بغلان کې څه په یو بل
ځای کې.

نغدې روپۍ یې په رشوتونو دلته پیدا کړې، مگر گټه ورباندې
نور بانکونه کوي په یو بل ځای کې.
ته ووايه چې دا دکوم ځای دی؟
مېنه یې له دې خلکو سره نشته او د نورو ملکونو خلک ورته
ډېر گران دي.

د دې وطن له شعر او موسیقي نه خوند نه اخلي او د خارجي
موزیک په صفت مېرې نه، مونږ ته په نفرت گوري او د پرديو
مستخدمينو په مقابل کې ډېره تواضع کوي.
ته ووايه چې دا دکوم ځای دی؟
دی د هېڅ ځای نه دی، ځکه چې هر ځای د ده دی او سپری ورته
هر ځای یې ویلی شي.

هو! دا هغه مرغان دي، چې څلور فصلونه په څلورو مملکتونو کې تېروي او وطن نلري، وطن نه پېژني، د يوه وطن په هوا کې نه الوزي او د وطن سرې او تودې نشې تېرولي. دا هغه عياشان دي چې بې له عيش او راحت نه نور څه نه پېژني او له وطن سره هېڅ مينه او علاقه نلري.

مونږ هغه کسان د دې وطن بللي وو، چې د وطن په کاپو او بوټو سرور کوي او په سختو ورځو کې د وطن په کارېږي، که څه هم پوله او پټی نلري او په زړو کوډلو او جونگرو کې اوسي. هو! زما په عقیده دا وطن د هغه چا نه دی، چې د ډېرو ځمکو قبالي يې اخستې دي، بلکې د هغه چا دی، چې د وطن مینه يې په زړه کې ده او له وطن سره علاقه لري.

کوم یو ښه دی؟

یو دی چې په خبرو ډېر ښه پوهېږي د هر مطلب د پاره ډېر ښه پېرايه او ښه دلایل پیدا کولی شي، د خپل منطق په زور هر څوک تېرباسي او له ډېره عقلمه وښسته چې.

ساحرنه دی، مگر یو شی په بل راز ښودلی شي او خلکو په اذهانو او نظرونو هر راز لوبې کوي. عملاً هېڅ نه کوي، مگر په خوله هر څه کوي او هر کار ځانته منسوبوي.

بل هغه ډېی، چې ډېرې خبرې او مبالغې نشي کولی، د ځان ښودلو او ځان ستایلو اقتدار نلري، په هره خبره کې لکه د شپو مېوې نه لوبېږي، د هر چا توجه ځانته نشي جلبولی، په مجلو سونو کې په وچ زور ځانته د خبرو موقع نه پیدا کوي او په پټه خوله کار کوي، په دماغ کې یې ښه ښه فکرونه او په زړه کې یې د وطن او قام مینه ډېره ده، مگر په خوله څه نه وايي او خپل صفتونه نشي کولی.

ته ووايه چې کوم یو ښه دی؟

زه خو وایم، چې دی ښه دی، مگر د هغه قدر کېږي او د ده نه کېږي.

هغه پېژنو او دا نه، د هغه ساحرانه کلمات راباندې اثر کوي او د ده صفایي او معنوي فضیلت را نه پټ دی.

هو! مونږ په خبرو غولېږو او حقایق نشو لیدلی.

مونږ باید دا نقیصه رفع کړو او د خپل احساس او ادراک علاج وکړو.

مونږ په غوږو او رو او په سترگو څه نه وینو، ځکه کارونه خراب او خبرې ښې دي.

وښيه څوک دی؟

اصلي نوم يې نشم اخستلی، مگر رسمي نوم يې مامور صاحب دی.

په کار نه پوهېږي، مگر په خوشامدو او چاپلوسی ډېر ښه پوهېږي.

د لویو او معتبرينو په مخ کې د حاضرېاش او خانه سامان کار کوي، مگر د خوارانو او غريبانو سلام هم نه اخلي.

سواد نلري، مکتب يې نه دی لوستی، مدرسه يې نه ده لېدلې، اخبار او کتاب نشي لوستلی، مگر ماموریت کولی او ساتلی شي. په درباري او ضاعو کې د ټولو استاذ دی، مگر انسانیت او سریتوب يې هېڅ نږده، مکتوب نشي لیکلی، مگر شطرنج کولی شي.

لیاقت نلري، مگر ډوډی لري.

د خدای اطاعت ته يې ملا ماته ده، مگر د امرانو په اطاعت کې اول نمبر اخلي، دنیا يې ډېره ده، مگر همت يې کم دی.

تنخوا يې لږه ده او جايداد يې ډېر دی.

مسافر او فقير ته يوه سوې مړی نه ورکوي، مگر مېلمنو ته هره شپه چرگان حلالوي.

غل نه دی، مگر له غلو سره سمه نیمه برخه لري. ساحرنه دی، مگر په يو څو خبرو لوی لوی خلک پانده او کاڼه کړي.

وښيه! څوک دی؟

رشوت خوره! ته راپه ياد شوې

چاوويل: تندېرې، مگر مړيږي نه، ما ته سملاسه ته راپه
ياد شوې.
بل وويل: گېډه خو يې مړه ده، مگر سترگې يې وږې دي، بيا ته
راپه ياد شوې.
يوه وويل: قصاب نه دی، مگر ډېر خلک يې بې تيغه حلال کړي
دي، دلته هم ته راپه ياد شوې.
هغه بل وويل: منگولې او پنجې يې د لېوانو نه دي او خونخوار
دی، دا ځل هم ته راپه ياد شوې.
بې گناه خلک مې په زندان کې وليدل، ته راپه ياد شوې.
هغه ورځ چا پوښتنه وکړه، چې په غلو زهېر، د مجرمينو
طرفدار د مظلومانو دښمن، د نا حقۍ ملگري، د قاتلانو حامی
څوک دی؟
ماته ته راپه ياد شوې.

سياست

وايه يو څه كوه بل څه.
له بل نه پوښتنه كوه! پخپله هېڅ مه وايه!
په شپه كې د لمر وړانگې بڼيه! په ورځ كې د تورتم نښې.
كه خبر وي ځان ناخبره كړه! كه خبر نه وي د باخبري مظاهره كوه!
شكره لكه مرچ خوره، مرچ لكه شكره.

خلک څه وايي؟

يو وايي په دوايرو کې بې پيسو د چا کار نه کېږي، بل وايي د خان او ملک رسوخ او اعتبار ورځ په ورځ زياتېږي او ضعيفانو ته پنډې تېرې کېږي.

څوک وايي دلته نوی نهضت او فعاليت نشته، ځنې وايي صحيح اشخاص او د فکر خاوندان نشته.

شاعر وايي: نشاط او طراوت، ذوق او سرور، احساسات او جذبات نشته.

ملاو وايي: د جلال اباد په نوي ښار کې مسجد او د اذان غږ نشته.

رجب خان وايي: د جلال اباد نوی ښار جوړ نشو او زور ښار په لوی لاس وران شو.

د نوي ښار نقشه لکه د سيد جمال الدين قبر، يا د قرغې بند هېڅ نه جوړېږي او هېڅوک نشي پوهېدلی، چې د ښار مخه کومې خوا ته ده او څنگه يا کله جوړېږي.
حميد وايي:

چې دې نکر په نيکوننگ و نام لوړ

په دوه چمه دې د خټو مشه بام لوړ

بل ځای وايي:

د ریا په حق پرستو پورې خاندې
په هر دم د برهمن بت پرستي
یونس وایي:

بندگي چې د ریا کوي یونسه!
د هغه پره خيسته ده نايي غوراي
بڼه لباس کې څه د خدای بندگي نشي؟
چې جامه دې د ریا واغوسته برهه
علي خان وایي:

ژوبل زړه به دې روغ نکړي علي خانه!
پسې مه څه جراحان دي طيب نشته
د بغل په کتاب څه شی علم بويه
هر صحاف په ملایانو حساب نه دی
پير محمد وایي:

داد فریاد مې تر فلکه نه رسېږي
د پتنگ په دود ورېټېرم خموش ځکه
شیدا وایي:

چې لېده پکې اثر د الم نشي
څه حاصل لکه شبنم له چشم تره

څوک وايي؟؟

څوک وايي چې کور بار تر منزله نه رسېږي او د دروغو منزل لنډ
دی.
د دروغو منزل خو تر اخرته پورې دې او کاره بارونه ترهماغه
وخته منزله ته رسېږي. څوک وايي چې بد گرزې بد پرزې.
که دا خبره رښتيا واي او س، خو به يو سړی روغ نه و پاته.
څوک وايي چې د دروغجن مخ تور دی. ما خو ډېر دروغجن
وليدل، چې مخونه يې تک سپين دي.
څوک وايي، چې د شيطانانو دې کور وران شي.
څوک وايي، چې د غله په غره کې ځای نشته.
رادي شي ودې گوري، چې بنارونه بازارونه ترې نه دي ډک؟
څوک وايي چې غل نه يې له پاچا مه ډارېږه!
ايا د ناحقۍ له شاهدانو نه ويره نه ده په کار؟
څوک وايي چې په تشو خبرو کار نه کېږي؟ دلته خو په خبرو
هرڅه کېږي او بي خبرو هېڅ نه کېږي.
څوک وايي چې د غله په ډېره خلی وي، ډېر غله شته چې بيخي
ډېره نلري.
څوک وايي چې ډېر وايي لږ ترې خپري، ما خو وليدل چې هېڅ
ترې نه خپري.

خه وکړو؟؟

مونږ ډېر کارونه لرو او زموږ وظيفې ډېر سنگين دي.
هر خه چې کوو، هېڅ نه کېږي او هېڅ نشو کوی دا ولې؟
دا ځکه چې: کار په سپړو کېږي او مونږ ډېر د کار سپړي نلرو.
څوک چې لږ غوندې سم او صحيح کار کولی شي، خلک يې نه
خوښوي او ناکامه کوي يې، هغه چې د خلکو خوښوي هغه يې د
خلکو له مراعاتونو نور هېڅ نه کوي او د خلکو د خوشحالي
دپاره هرڅه کوي.

د څنگه خلکو مراعات او خوشحالي؟
د هغو خلکو چې پخپل خیر و شر هېڅ نه پوهېږي.
ژرنده او حمايت نه پېژني.
لکه گډې او اوزې په قصاب او شپون پسې یو راز مندې وهي.
دوه ملکان يې یو د بل سيوری په ډانگونو وهي.
د دوه خانانو خوسي يې یو ځای نه خري.
د دوه پيرانو مریدان يې یو له بل سره د خدای دپاره دښمني
کوي.

دوه ملایان يې یو په بل پسې نه ځي.
اجتماعي شعور او احساس پکې نشته.
له حق او حقيقت، انصاف او عدالت سره مينه نلري.
ښه نومونږ خه وکړو؟

مونږ بايد يو څو تنه د کار سړي پيدا کړو.
چې هم کار وکړي هم په کار پوه وي هم د کار کولو صحيح
طريقه ورته معلومه وي.

ځينې کسان وايي په يو څو گلانو نه پسرلی کېږي، په يوه
مملکت کې څو تنه هېڅ نشي کولی. څو تنه به کوم ځای ته
ورسېږي، ترڅو ټول بڼه نه شي کارونه نه بڼه کېږي.

په دغسې خبرو ساده گان ډېر ژر غولېږي او هغه کسان، چې
انسان ته يوازې د جسمانيت له خوا نه گوري، بلکې تدبير، فکر او
د ادراک قوت ته گوري هغه پوهېږي، چې يو سم او صحيح انسان
د يوې سمې او صحيح نقشې او صحيح پروگرام په طرح کولو په
دنيا کې لوی لوی کارونه کوي او ډېر خلک په سمه لاره د عالي
مقصد په لوري روانولی او بيولی شي.

د دغه شان څو تنو سړو له لاسه ډېر ډېر کارونه کېږي او دغسې
اشخاص هر ځای ته رسېدلی شي.

په دغسې يوه گل باندې سل پسرليه جوړېږي، مگر په څو
پسرليو کې مونږ دغه شان څو گلونه نشو پيدا کولی، ځکه چې نه
يې شو پېژندلی.

زه دا نه وایم، چې نشته يا پدې خاورو کې استعداد محوه
شویدې، بلکې وایم چې بايد په دغسې سړو پسې وگرزو او د
وطن غرونه رغونه، کلي او کورونه ورپسې ولټوو.

مونږ نه يو خبر، چې زمونږ په غرونو کې څه راز گنجونه
ترخاورو لاندې پټ پراته دي؟ پدې وچې او سپېره بيديا کې کوم

ځای د حیات اوبه تر ځمکې لاندې غلې شوې دي؟ په دغو خوارو
او زړو جامو کې څه راز انسانان پیدا کېږي؟

په دغو خلکو کې چې زمونږ نظر او توجه نه جلبوي، څه فکرونه
او څه ارزوګانې موجودې دي که مونږ په دې پوه شو چې.

دیوسف څېرو جامو کې څه ګناه ده

ښه لباس کې چې ګناه کېږي زیخاده

راځی، څېرې کړو دا ښې جامې رنگینې

پکې وګورو څېرې ډېرې ننگینې

نو هله به داشخاصو حقیقت او ماهیت ته ورسېږو او زمونږ
انتخاب به د لباس او څو خوږو خبرو له مخې نه وي، بلکې د
معنی او حقیقي هویت له حیثه به وي.

مونږ باید هر چا ته په ځیر ځیر وګورو او په خلکو کې سترګې
وغړوو.

سترګې غړول یا کتل دانه دي، لکه چې اوس هم ځینې د جاه
وجلالات خاوندان نورو ته به حقارت ګوري.

ډېر خلک شته چې د چا تر ډېرې لاندې یې کلونه تیر کړي، مګر
لیدلي یې نه دي.

ډېر خلک وايي او زه هم وایم، چې د کار سپري نشته، ځکه
کارونه خراب دي.

دا خبره له لویو نه نیولې تر وړو پورې هر یو کوي، مګر سوال
دا دی چې چېرته او په کوم ځای کې؟ په یوه کورنۍ او یوه ښار
کې نشته؟ که په وطن او هېواد کې که چېرې د کلي او کور خبره

وي، نوکله کله خو په يوه کاله کې د څښلو اوبه هم نه وي، مگر په بل ځای کې سيند بهېږي او په ځينو کورونو کې ويالې روانې وي. که په وطن او مملکت کې يې لټو، نو په گوشته کې هم ځوانان شته او لعل پوره خو په مېړو پوره ده.

که په زړه کې فساد او خيانت نلري! که صحيح نيت او نېسي ارزوگانې درسره وي، که د حق او حقيقت په قوت عقیده لري. له حق وپلو او حقيقت ښکاره کولو مه وېرېږئ او په حقاني جرئت ناحقه ظلمونه او د اوهامو بوتان مات کړئ! په هر ځای او هر چا کې، چې خيانتونه او فسادونه، ظلمونه او بد کارونه، ریا او تزوير، بې کفایتي او نالایقي وینئ ورسره جهاد وکړئ او په هر مورد کې خپل صحيح او انتقادي نظريات ښکاره کړئ!

له هېچا مه وېرېږئ او هېڅکله سترگې مه پټوئ!
که د خپل شخصي او نفسي اغراضو دپاره کارکوئ!
که د وطن او مملکت په نامه خلک غولوئ!
که په زړه کې ټگي او برگي لري!
نو د دې عصر بصيرت نه وويرېږئ او پوه شي چې کاره بارونه ترمرله نه رسېږي او بې اساسه عمارتونه ډېر ژر نړېږي.
که يو امر په تاسې باندې سترگې سرې کړي او له قانون او عدالت نه خلاف امرونه کوي، که يو خان او ملک په خپل زور او قوت له تاسې نه بيخايه لحاظونه او مراعاتونه غواړي، که څوک

لوړو مقاماتو ته لاره لري او په تاسې د سفارش خطونه راوړي مه وپرېږي او په حق ټينګ ودرېږي.

که تاسې خيانت ته اقدام کوئ يا د نفس د شيطان دپاره حق باطلوئ که هر څومره موافقتونه درسره وي او قوي لاسونه درسره شريک وي، که ټول عمر مو يوه او بل ته تملقونه کړي وي، نو د سبا ورځې له باز خواست نه وو پرېږئ!

هو! د مظلومانو او بې وزلو له آه و فریاد نه وو پرېږئ! هغه کسان چې تاسې خپلو معايبو ته ملتفت کوي او ستاسې نقايص درنښيي له هغوی نه مه و پرېږئ، مګر له هغو تملقینو وډار شئ، چې ستاسې خيانت ستايي او ستاسې په سترګو پردې غوړوي.

چا چې په مملکتې دواېرو کې لکه د شرکتو امران يوازې په پیسو کومه رتبه پیدا کړېده يا يې په خوشامدو او تملقونو ځان يوه حد ته رسولی دی او وظيفه نه پېژني، بلکې اشخاص او درباريان پېژني هغه بايد له خپل اينده سرنوشت څخه وو پرېږي.

هغه کسان چې پخواني يې پېژنئ او له وطن او مليت سره علاقمند وي د مملکت له تخت و تاج او له خپل اولولامر او پادشاه سره رنښتيا نې مینه او علاقه لري، د حق او عدالت له مقتضا سره سم د خدای دپاره کار کوي نو :

(لاخوف عليهم ولاهم يحزنون)

ووپرېږئ او مه وږېږئ

که په زړه کې فساد او خیانت نه لرئ! که صحیح نیت او نښې
ارزوګانې درسره وي، که د حق او حقیقت په قوت عقیده لرئ.
له حق ویلو او حقیقت ښکاره کولو مه وږېږئ او په حقاني جرئت
ناحقه ظلمونه او د اوهامو بوتان مات کړئ!
په هر ځای او هر چا کې چې خیانتونه او فسادونه، ظلمونه او
بدکارونه، ریا او تزویر، بې کفایتي او نالایقي وینئ، ورسره
جهاد وکړئ او په هر مورد کې خپل صحیح او انتقادي نظریات
ښکاره کړئ!

له هېچا مه وږېږئ او هېڅکله سترګې مه پټوئ!
که د خپل شخصي او نفسي اغراضو لپاره کار کوئ!
که د وطن او مملکت په نامه خلک غولوئ!
که په زړه کې ټګي او برګي لرئ!
نو ددې عصر له بصیرت نه ووږېږئ او پوه شئ چې کاره بارونه تر
منزله نه رسېږي او بې اساسه عمارتونه ډېر ژر نړېږي.
که یو امر په تاسې باندې سترګې سرې کړي او له قانون او عدالت
نه خلاف امرونه کوي، که یو خان او ملک په خپل زور او قوت له
تاسې نه بېخایه لحاظونه او مراعاتونه غواړي، که څوک لوړو
مقاماتو ته لاره لري او په تاسې د سفارش خطونه راوړي مه
وږېږئ او په حق ټینګ ودرېږئ.

که تاسې خیانت ته اقدام کوئ یا د نفس د شیطان لپاره حق باطلوي که هر څومره موافقتونه درسره وي او قوي لاسونه درسره شریک وي، که ټول عمر مویوه او بل ته تملقونه کړي وي، نو د سبا ورځې له بازخواست نه وو پرېږئ!

هو! د مظلومانو او بېوزلو له آه و فریاد نه وو پرېږئ! هغه کسان چې تاسې خپلو معایبو ته متلفت کوي او ستاسې نقایص درنښيي له هغوی نه مه و پرېږئ! مگر له هغو متملقینو نه وډارشی چې ستاسې غفلت او خیانت ستایي او ستاسې په سترگو پردې غوروي.

چا چې په مملکتی دوايرو کې لکه د شرکتو امران یوازې په پیسو کومه رتبه پیدا کړې ده یا یې په خوشامدو او تملقونو ځان یوه حد ته رسولی دی او وظیفه نه پېژني، بلکې اشخاص او درباریان پېژني هغه باید له خپل اینده سرنوشت څخه وو پرېږئ.

استاذ ويل!

استاذ مونږ ته درس راکاوه او مونږ يې ډېر ښه پوه کولو. د ده په تعليمونو اجتماعي شعور او احساس ډېر قوي کېده او په مغزو کې بيداري پيدا کېدله، ده مونږ ته د حساب او محاسبې اصول هم ښودل او ويل يې تاسو بايد هر وخت له ځانه سره حساب وکړئ او حسابي خلک او سئ!

يوه ورځ يې د حساب په درس کې مونږ ته وويل: که يو عدد له بل عدد سره داسې يو ځای کړو، چې يو پاس او بل لاندې وي، لکه "۲" ، نو څلور (۴) تېنه جوړېږي او د يوه وجود په بل کې محوه کېږي او استقلال يې ورکېږي. مگر که دواړه څنگ په څنگ يو ځای کړو، لکه (۲۲) نودوه وېشت ورځنې جوړېږي او دوه او شل کېږي د دواړو عددونو شکلونه او صورتونه هم په خپل حال پاته کېږي، ځکه چې پدې صورت کې د ملگرتيا، اتفاق او ورورولۍ راز پټ دی او په هغه بل صورت کې تفوق تسلط او محوه کول مضمري دي. ده ويل که د اتفاق او ملگرتيا په صورت يو تن په ځان پسې بل روان کړی شي، نو قدر او مقدر يې ډېر زياتېږي او مرتبه يې لوړېږي. (يعنې له احادونه، عشراتو ماتو او لوفو... ته خبره رسېږي)

که پنځه الفونه یو د بل په سر د پاسه کېږدو هماغه پنځه ورځنې جوړېږي او شکل و صورت یې هم محوه کېږي. زمونږ استاد مونږ ته په حساب او ریاضي کې هم د اجتماعیاتو او سیاسیاتو د فلسفې درسونه راکول او مونږ یې پوه کولو، چې باید یو له بل سره داسې یو ځای شو چې د تنازع... په میدان کې څنګ په څنګ ودرېږو او څوک د چا په سر باندې پښې کښېږدي، یو د بل استقلال سلب نکړي، د لایوني کولو او محوه کولو غرض په کې نه وي، بلکې یوه د بل درجه او مرتبه لوړه کړي. ده ویل: مونږ به یو مخکې کوو او مشر کوو به یې، مګر یو د بل په سر نه سورېږو او د بل د ټیټولو چم به نه کوو.

زمونږ استاد دا هم ویل: که مونږ دوه مساوي عدونه لکه (۱)- (۱)- (۲)- (۲)- (۳)- (۳) هر یو له بل نه وړاندې وروسته کړو نتیجه یې یوه ده، مګر په دوه متفاوتو عددونو کې تقدیم و تاخېر ډېر فاحش فرق راولي او په مقدار کې ډېر تفاوت راځي.

که مونږ یو او نه یو ځای کوو او داسې یې لیکو (۱۹) نولس کېږي، مګر شل کېږي نه، که هم دغه دوه عدونه داسې ولیکل شي (۹۱) خبره سلوته نږدې کېږي او ډېر زیادت پکې راځي. همدغه سبب دی چې په جوامعو کې هغه څوک دمخه کېږي چې قدر او مقدار یې له هغه بل نه زیات وي او د ده په مخکې توب باندې دجامعې قدر او قیمت ډېر لوړېږي، مونږ باید په دې سره پوه شو او د هر چا استعداد معیار، مبلغ او مقدار ته وګورو.

عجیب انسان

ږوند نه دی، مگر خپل عیبونه نه ویني.
کون نه دی، مگر خپله اوري او د بل نه.
زړه لري زړه سوی نلري.
خپله لږه پوهه ورته ډېره ښکاري، د بل ډېر علم ورته لږ
معلومېږي.
د بل لږ مال ډېر په نظر ورځي او خپل ډېر مالونه ورته لږ ښکاره
کېږي.
د دې دپاره، چې خلک ورته لاس په نامه ودرېږي، خلکو ته
لاس په نامه درېږي، د فرعونیت دپاره غلامی قبلوي او د عزت
دپاره ذلت ته غاړه اړدي.
دین په دنیا خرڅوي او دنیا په پوڅو اعتباراتو پلوري.
لکۍ نلري او خلک ورته بې لکۍ نه وايي.
خلور پښې نلري او په خلورو روان دی.
آس نه دی، مگر خلک په لغتو وهي.
ښکر نلري، مگر سرتمبه دی.
له عقله پیاده دی، مگر هېڅکله پلي نه گزري او په موټر کې هم
د خپل جهل په خره سپور وي.
ته به وايې داڅوک دی؟ زه وایم: بې پوهې زورور.

خان لالا

خان لالا هېڅکله بې نوکرو او سړيو نه گرزې.
دی هېچايو ازې نه دی لېدلی.
پخپل صفت هر وخت خوشحاله پېرې، مگر دی بې له خپلو اصافو
بله خبره نشي اورېدلی.
که بل څوک د ده صفتونه بيان نکړي دی پخپله صفت په ښه
شان کولی شي او لکه سپايي پخپله ځان ستايي.
خان لال بخششونه هم کوي او په کال کې په زرهاوو روپۍ نقد
او جنس يوه او بل ته ورکوي، مگر خوار او غريب ته سوې مړۍ
هم نه ورکوي.
حاکم او علاقه دار، مدير او مامور، خان او ملک ته سل قسمه
طعامونه تياروي، مگر مسافر، کونډې او يتيم ته يو سکرک هم
نشي ورکولی.
که تاسې خان لالا خوشحالوئ، نو قلم او کاغذ راواخلي او د ده
بخششونه حساب کړئ يا يې خرڅ يو په لسه زيات وښيي، مثلاً د
ده په مخکې ووايئ، چې د خان په کور کې يو کور کمند د کال
څلويښت منه کلگېرې او د غوړو يو خو يې هېڅ حساب نشته.
خان لال نور صفتونه هېڅ نه پېژني، پام کوئ چې د فضل و
لياقت خبرې د ده په مخکې ونکړئ او د اجتماعي خدماتو
اخلاقي فضايو نوم په خوله وانخلي، تاسې به د خانانو په خوي
او بوي بلد نه ياست، مگر ما له رجب خان سره ډېر صحبتونه کړي
او دوی ډېر ښه پېژنم.
ما ځينې داسې خانان هم لېدلي دي، چې له خوارۍ ژرندې
ساتي او له کبره مزه اخلي.

رشوتونه

رسمي رشوت: هغه رشوت چې حاکمان، ماموران، قاضيان،
منصبداران يې اخلي.

غير رسمي: هغه چې خان، ملک، ناظر او نورو ته ورکول کېږي.
معنوي رشوت: تملق مخامخ صفتونه، دعاگانې او داسې نور.
د پاک نفسو رشوت: دايکه، د حقوقو پيسې، خدمتونه
مېلمستيا.

د ظالمانو رشوت: هغه رشوت چې حق باطلوي او باطل حق
کوي.

د هونبیارانو رشوت: چې کار له حق او اصولو سره سم وکړي او
رشوت پکې واخلي.

افراطي رشوت: چې د بانکونو د سعامو اخستلو دپاره وي.
غير افراطي رشوت: چې د نس مړولو او تن پتولو دپاره وي.
د ریاکارانو رشوت: لږشۍ ردول او په مجلسونو کې يادول او
په دېرو باندې غلي کېدل.

د فاسقانو رشوت: پېمخي
د احمقانو رشوت: د رشوت په طمع او اميد له حق او قانون نه
تېرېدل.

د محطاطو رشوت: د بيوه او بل لحاظونه او مراعاتونه.

د متملقينو منطق

يوه پاچا له چانه پوښتنه وکړه، چې زما په ورغوو باندې ولې
وېښته نشته.

هغه وويل: ځکه چې پاچا پخپلو لاسونو باندې په لپو لپو
روپۍ خلکو ته ورکوي او ورغوي يې سولېږي.

پاچا وويل: چې د نورو خلکو ورغوي، خو هم ماغوندي دي.
هغه وويل: هغوی هم پخپلو لپو ستا له لپو نه څه اخلي او
ورغوي يې سولېږي.

پاچا بيا وويل: هغه چې زه هېڅ نه ورکوم د هغوی ورغوي هم
دغه شان دي

هغه په ځواب کې وويل: هغوی چې ستا بخششونه د نورو په
حق کې ويني، نو له ډېر حسرت او ارمانه نه خپل ورغوي سولوي
او افسوسونه کوي.

دنبخو ډار

يوه وويل: زه له خپلې ښځې دومره وړېږم، چې هر څه وايي هغه
كوم.

بل وويل: زه بې له ويلو هم د هغې په رضا كار كوم.
درېم غږ كړ، چې زه هېڅكله بې له څه تحفې او سوغاته كورته
نشم تللى.

څلورم وويل: ما له ډاره بيخي ښځه نه ده كړې

مونڙ په هر چا پسې نه ځو

يو ملگري په لاره کې مخکې شو.
بل ورته وويل: مونږ پښتانه يو په چا پسې نه ځو او څوک نه
پرېږدو چې له مونږ نه دمخه شي.
هغه وويل: رښتيا چې تاسې په خرو پسې ځئ او خره په مخکې
وي يا د اسونو په مخکې منډې وهئ او په سرو پسې هېڅکله نه
ځئ.

په خرو کې هم الفت شته

له يوه ليکونکي سره، چې تخلص يې الفت و، خو تنه ملگري
ولاړ و، خو تنه خره په لاره تېرېدل چې وربوزونه يې يو له بله نژدې
کړي و او خټونه يې گډول.
يوه غږ کړ، چې په خرو کې هم الفت شته.
فت سمدلاسه وويل: هو! لکه زه چې په تاسې کې يم.

د رجب خان دعوتنامه

بناغلی... له ډېرې مودې مې دا سودا وه، چې یوه شپه تاسې مېلمانه کړم، مگر جرئت مې نشو کولی ځکه چې اوږه ډېر گران دي.

نن سهار ستاسې طالع بیدارې وې، چې د حاتم طایي کتاب لاس ته راغی او تر تاثیر لاندې یې راغلم په همدغه وخت کې دا مشهور بیت هم رایه یاد شو.

میهمان روزي بخود میارود بس گناه میزبان رامی برد نو مې له ځان سره فیصله وکړه، چې د گل کرم وخت هم دی او د پنچ کتاب ملا صاحب هم ویلي دي:

کرم مایه شادمانی بود کرم حصل زنده گانی بود نو راشه! په یوه دانه گل کرم به جناب قاضي صاحب او دوه نور ملگري خوشحاله کړې او ضمناً به د خپل جواد او سخا یوه دوه ناحقي شاهدان هم د قاضي په مخکې تېر کړې، نو ای له گرانو اوږو نه گرانو ملگرو!

(توکل په خدای) بیگا ته زما ځای ته راشی!
مگر گورئ! خدای پاک فرمایلي دي: (کلوا و اشربوا و لاتسرفوا)
نو تاسې هم بې امري مه کوئ! ځکه چې د هوبنیارانو متل دی (نیم نان، راحت جان).

بله دا چې:

طمع رانیاید که چندان کنی
که صاحب کرم راپشمان کنی
(لاهور رجب)

نتیجه یعنی چه؟

رجب خان: دا مامورین او میرزایان چي نتیجه وایي د دي شه معنی او نتیجه شه شي ته وایي؟

عجب خان: لکه له شودونه چي خوک پیروی ټول کړي یا له مستو نه کوچ وباسي نتیجه هم دغه شان شی دی. کوم مامور، چي د یوې فقرې تحقیق او تفتیش ته مقرر شي او له خلکو سره دومره سوال او جواب وکړي، چي مقصد او مدعا ورکه شي، نو بیا چي له هغو پانو نه مطلب راباسي نتیجه ورته وایي.

رجب خان: ښه دي پوه کړم هغه ورځ، چي زمونږ کلي کې مړي شوی و او حاکم صاحب له مېرزیانو سره راغی قاتلان خوتښیدلي وو، مگر دوی دا نور خلک له سوال و جواب لاندې ونيو. لایو سوال به یې خوڅو ځله کاوه. زه حیران یم چي ولې دوی یوه خبره دومره شاربي او خلک په تور او سپین اړوي. اوس پوه شم چي دوی کوچ ورځني ایستل او پیسې یې پکې اخستلې، نو هر کله چي نتیجه او پیسې لاس ته ورغلې بیا خوک په مړي پسې ونه گرزېدل او نه یې چاپوښتنه وکړه.

ښه د میرزیانو په نتیجه خو دي پوه کړم اوس یو څو نورې نتیجې هم راوښیه.

عجب خان: که نتیجه په یوه ځای کې فرق کوي، ځکه وایم چي زمونږ په ملک کې:

د علم نتیجه:	امامتي کول او خيراتونه خوړل
د ماموریت نتیجه:	رشوتونه اخستل
د مال او ثروت نتیجه:	سود کول
د هوبنډیاری نتیجه:	چل او فریب
د ناپوهی نتیجه:	شرارتونه او فسادونه
د ناداری نتیجه:	غلا او ناحقه دعوي
د قوت نتیجه:	ظلم او تعدي
د چالاکی نتیجه:	معتبري
د چاپلوسی نتیجه:	د امرینو خوشحالي

انسان یعنی څه؟

رجب خان خو به تاسې پېژنئ، چې وظيفې يې نه دي خوړلي، مگر ملا شوی دی، د ادبياتو په فاکولته کې يې څه نه دي لوستي، خو مقالې لیکلي او شعرونه ويل شي. د استدلال قوت يې هم بد نه دی او په فيلولوچۍ کې لاس څه، چې پښې هم لري، څنگه چې د ده خبرې عجيبې غريبې دي هغسې يې دلايل هم دي.

هغه ورځ چا ورنه پوښتنه وکړه، چې انسان یعنی څه؟

ده وويل:

منطقيان ورته حيوان ناطق وايي، یعنی هغه حيوان چې خبرې

کوي

شاعران وايي:

په ناطق حيوان تعريف چې د انسان کړي

په خبرو غوليدلي هلکان دي

سړي نه دي چې يې کار د سپرونه وي

په خبرو کې هرڅومره ښه پوهېږي

ډاروين وايي: انسان د بيزو زوی يا لمسی دی، مگر زه بې خان

صاحبه بل چا ته انسان نشم ويلى، ځكه چې پاڪ خداى انسان ته
ظلوم او جهول ويلى دي او له خان نه زيات ظالم او جاهل نه پيدا
كېږي.

رجب خان د لغوي تحقيق په وخت كې كله، چې پښتو يا فارسي
لغتنه عربي ته راكارې، نو خان او خاين له يوې مادې نه مشتق
بولي، مگر كوم وخت چې عربي لغتنه پښتو كوي، نوبيا وايي
چې (انس) يا انسان له (نس) نه ماخوځ دى، د هر چا چې نس لوى
وي او په پرديو مالونو هم نه مېرېږي هغه خان او حضرت انسان
دى.

خوشحالي او غم

له خوبه راپاڅيدلم، سترگې مې ومبسلې د ډول او سرنې اواز
مې تر غوره شو.
يوه شېبه وروسته سره ډولۍ او لويه ورا رابنکاره شوه چې ډېر
خلک ورسره خوشحاله روان وو.
زه هم له دوی سره ملگرې شوم او په دغه خوشحالي کې مې
ځان شريک کړ.
ما غونډې نور هم ډېر خلک له دې ډولۍ سره روان و او په پردي
واده کې يې لاسونه غورځول. څوک چې د دنيا په خوشحاليو کې
مطالعه لري هغه به ماته هېڅ تعجب ونکړي.
که مونږ د دنيا لويه ورا وگورو، نو د خوشحالي ناوې د يوه
کورته ورځې، مگر وچولې د ډېرو غورېدلې وي.
د ډولۍ دننه حال چاته نه وي معلوم، ډولۍ خاوند په راز راز
تصوراتو کې ورک وي او نه پوهېږي چې، بېگانه به څه راز بشره
ويني؟
دغه مجهوله ليلې او نامعلوم حقيقت په بنايسته حجابونو کې
پټ وي او ټوله ساحري يې په همدغه پتوالي کې وي.
په دغه حال کې، چې د واده خاوند لا د حسن او جمال له مخه
پورنی نه و اخستی او يوازې د مینې او محبت په کيف مست و،
خپل ځان يې د سعادت او نېکمرغۍ رڼا ته ډېر نږدې گانه، مگر

په حقيقت کې همدغه شېبه دی د سعادت په غېږکې و او د خوشحالی پلوشو یې شاو وخوا رڼا کړې وه.

د دنیا هر راز نیکبختي او هر ډول خوشحالي د انسان په احساس او تصور کې خای لري، همدغه احساس دی چې د غم شپې خوشحالي ورځې یو له بله بېلوي.

همدغه سبب دی چې یو شی یو سړي خوشحالوي او بل یې خپه کوي، دیوه دپاره غم د بل بنادي شي.

مونږ په دغه گمان، چې د خپل یوه ملگري کور ته د خوشحالی ډولي وړو ټول خوشحاله و چا اسونه غللول، چا به نښې ویشتلې ځینو اتنونه کول، ځینو ټوکې او مسخري کولې او په همدغه شان وضعیت ما بنام تباره کلي ته ورسېدلو او ډولۍ د کاله په مخکې بنکته شوه، بنځې راغلي او د ډولۍ پردې یې جگې کړې، مگر بې له دینه چې یوه بنایسته مړه ناوې وویني نور څه پکې نه و.

دغې بنکلي پېغلي نه غوښتل چې په دغه کاله ننوزي او خپل گران ملگري په بل چا بدل کړي.

دغه اجباري واده دا مجبوره کړه، چې په زهرو ځان ووژني او له ډولۍ نه جنازه جوړه کړي، د دې حال له لیدو سره سم د ژړا او زونه پورته شوه او د هر چاپه احساس کې بدلون راغلی، هم دغه وخت مونږ وپوهېدو، چې مونږ له یوې جنازې سره خپل تصور او گمان خوشحاله او په خدا روان کړي وو.

زمونږ گمان دومره قوي تاثير درلود، چې مړی يې راباندې په
ډول او سرنې کورته وړ، زما يوه ملگري وويل: په رښتيا چې
خوشحالي څوک په زور او اقتدار يا په ډېرو پيسو کورته نشي
راوړلی، بلکې د زړونو موافقت غواړي.
يو بل ملگری (چې د دې واقعي له عکس سره مخامخ شوی و)
هغه وويل: هر کله چې گمان دومره موثر دی، څومره به ښه وي چې
دا قوت شاملد امپاک وساتو او په ښه لاره کې يې صرف کړو.

ارزو

هلته لري د غره په لمن کې د لمر پلوشو ته څه وځلیدل، لکه چې
په اسمان کې ستوري او په زړونو کې د ارزو بڼکلی مخ ځلېږي.
زه نه پوهېږم چې دا د سترگو دپاره ځلیدونکی شی څه شی
دی؟

د کومې مستې پېغلي دلاس ائینه ده، که د کومې معشوقې
د غاړې امپل نه کومه قیمت بها مرغلره لویدلې ده؟
د هغې تجلي پلوشه ده، چې په کوه طور کې یې ځان بڼکاره کړ
که له کوم کان او معدن له کوم بڼکلي غمي راوتلي دي؟
دغه شان ډېر فکرونه او گمانونه پیدا شول او زه بې په هغه
لوري روان کړم، زه نه پوهېدم چې په څه شي پسې ځم او څه به په
لاس راشي؟

زما تصور اتو او خیالاتو دغه مجهول شی زما په نظر کې ډېر
بڼایسته کړی و، زه خپل مطلوب ته په ډېر لور قیمت قایل وم.
ماله ځانه سره ویل، چې په غرونو کې هرڅه موندل کېږي او په
دنیا کې ځینې داسې غرونه هم شته چې د خدای استازو پکې راز
و نیاز درلود او د خدای د فرمانونو ځانگو پکې ځنګېدلې ده. د
لمر او سپوږمۍ لومړۍ پلوشې په دوی لوبېږي او د خدای د رحمت
وربځې مدام د دوی په سرگړي.

دغه راز ډېر خیالونه او تصورات راسره ملگري و، چې زه هلته
ورغلم او خپل مقصد ته ورسېدم، هغه شی په حقیقت کې هېڅ

شی نه و او د دنیا په بازار کې یې هېڅ قیمت نه درلوده. زه پوه شوم چې دنیا مونږ هر وخت په همدغسې شیانو غولوي او ډېر خوشې شیان یې راته له وراخلولي دي. له مونږ سره هر وخت لوړ فکر ونه او ستر خیالات ملگري وي، مگر عملاً په دغسې ناوړه او خوشې شیانو پسې روان یو. هغه څه چې مونږ له لرې وینو او نه یو ور رسېدلي مونږ ته ډېر نښایسته ښکاره کېږي او په لوړ قیمت ورته قایلېږي، مگر پس له رسېدلو پوهېږو چې مونږ په هسې او خوشې شیانو پسې هڅه کوو او په داسې شي پسې څو چې هېڅ نه په کارېږي. هماغه لیلی چې خلک یې په دیدن پسې رنډېږي، ځینې نور رسېدلي دي هغوی یې اوس له کټه غورځوي او هېڅ قدر یې ورسره نشته. دا لیلی د انسان هماغه ارزو ده، چې مخکې له رسېدلو یو راز وي او وروسته تر رسېدلو بل راز کېږي او د زړونو له کوره ایستل کېږي.

اجتماعي نظريات

فکر

په هغه تورتم کې چې شعور او احساس د ږندو په شان امسا
ټکوي - هلته چې د شرق و غرب امتیاز نشي کېدای او هرڅه
مجهوله وي. په ځان کې چې د اسمان ستوري چاته لوري او لودن
نه نښي او سترګه نه ښکاري، په هغه وخت کې چې بې له حیرت او
ابهامه بل هېڅ شی نه وي موجود او قبلي پته نه وي معلومه،
سړی به کومې خوا ته درېږي؟ او کوم لوري ته به سجده کوي؟
په دغه وخت کې که دې لمر خاته خواته ولاړ وي، ده ته د لمر
بنده نه ویل کېږي، بلکې د قبلي اهل باله شي.

د ده قبله او کعبه په دغه حال کې د مشرق (۱) په لوري انتقال
کوي او په دغسې واقعو کې چې انسان هرې خواته د فکر په
نغوته مخ وړ او وي د لوی څښتن مخ هماغه لور وي او د خدای
کور هماغته بویه.

په دغه شان موقف کې که څلور تنه څلورو خواو ته دخپل فکر
په اشاره او اجازه مخه کړي او ددوه تنو فکر هم په یوه خوا اتفاق
ونکړي، څلور واړه داسې حال لري لکه چې کعبه په مېنځ کې وي
او هر یوه یې یوه دیوال ته مخامخ ولاړ وي.

دلته منطق او برهان سړي ته په یقین سره دا وایي، چې پدې
څلورو واړو مختلف او مخالف فکرونه پخپل دربار کې قبلوي او
دیوه لمونځ هم له قبلي نه چپ نه گڼي.

دلته منطقي قیاس د درو تنو په غلطوالي قطعي حکم کوي او
په احتمالي ډول دیوه تن د فکر په صحت قایلېږي، ځکه چې که

دغه څلورتنه، شرق و غرب، جنوب او شمال ته نه وي ولاړ، بلکې په څلورو کنجونو درېدلي وي ټول په غټه ولاړ دي او يوه هم صحيح لوری نه دی موندلی، مگر دغه علمي او عقبي فيصله سره له دغه برهانه اعتبار نلري او د هر يوه فکر حق گڼل کېږي، ځکه چې په دغه حین کې له انسان سره بې له فکر کولو او تجربې څخه بله وسيله نشته او هېڅ يو د بل د فکر په منلو او قبلولونه دي مکلف، که په دوی کې يو تن ډېر هوښيار وي هغه نور د خپل فکر په پیروي، نشي مجبورولی او نه هغه بل دا کولی شي، چې ده ته به يوه خوا حقه معلومېږي او سره له دې به د بل په فکر پسې درومي او کعبه به د بل په نظرگوري.

دلته د هر يوه فکري او عقلي تکليف همدغه دی، چې پخپله فکر وکړي او له خپل فکر نه کار واخلي.

په اسلام کې د څلورو مذهبونو حقانيت په همدغه اساس بنا دی او هغه فکري اختلاف، چې د څلورو امامانو مېنځ کې موجود دی د هېڅ يوه د فکر حقانيت نه سلبيوي.

له دېنه انکار نشي کېدای، چې د انسان فکر قاصر او ضعيف دی، د ده په نظر کې يو شی په بل راز معلومېږي په ډېرو شيانو کې د انسان فکر غولېږي، سهوه کېږي او غلطېږي، مگر سره له دې لوی خدای پخپل حق او صحيح کتاب کې هر ځای انسان ته د تفکر او تعقل امر کوي او هغه څوک، چې فکر نه کوي ملامت بولي.

له همدغه ځايه مونږ د فکر د ازادۍ په ضرورت پوهېدلی شو او په اجتماعي مسايلو کې فکر کول او فکر بنسکاره کول يو ډېر ضروري امر گڼو.

مونږ بايد فکر او د فکر خاوندانو ته موقع ورکړو، چې خپل کار وکړي او خپله وظيفه په ازادانه ډول اجرا کړي.

د نن ورځې دېموکراسي هم انسان ته همدغه توصيه کوي چې هر څوک بايد خپل اجتماعي افکار او نظريات څرگند کړي او فکرونه مختنق نشي.

که څوک کوم نا شنا او نوی فکر بنسکاره کوي څوک دا حق نلري، چې هغه له ستوني کلک ونيسي او ملامت يې کړي، ځکه چې هر فکر ارومرو حق نه وي او حق ته نشي رسېدلی. هر سړي په دې مکلف هم نه دی، چې هر گوره پخپل فکر کې حقيقت ته ځان رسوي او هېڅکله به نه سهوه کېږي، مگر دا د هر يوه وظيفه ده چې فکر به کوي او حقيقت به لتوي.

زمونږ به فکر کولو او په حقايقو پسې په گرزو کې دوه اجره دي او که سهوه شوو، نو فکر کول پخپله يو ښه کار دی او انسان له غفلته پرې خلاصېږي.

د دنيا ډېر لوی مفکرين او مشهور پوهان ډېر ځله پخپل فکر کې سهوه شوي او غلط افکار ورځني پاته دي، چې انسان د بدبختۍ خواته بيايي، مگر سره له دې د فکر ازادي يو ضروري امر دی. که څوک ووايي چې انسانانو په دنيا کې ډېر بدبد کارونه وکړه او ډېر ضررونه او فسادونه يې انساني جوامعو ته ورسول، راجئ چې دغه نسل قطع کړو او انسان پرې نږدو چې دی دنيا ته راشي،

دا خبره عیناً داسې معلومېږي لکه چه سپری د فکر غلطی او
اضرار په نظر کې نیسې او د فکر ازادي سلبوي.
دوی دومره فکر نه کوي، چې د انساني جوامعو ورکول د دې
دپاره چې دوی ته ضرر رسېږي یا دوی چاته ضرر ونه رسوي
خومره غلطه خبره ده.

د فکر مختنق کول او محوه کول د انسانیت په ستوني پښې
اېښودل او انساني جامعه د حیوانیت خواته رابلل دي.
مونږ باید فکر وکړو او بې فکره ازادي که د خاینانو، غدارانو
او ریا کارانو دپاره ضرر لري دیوه ملت دپاره ډېر مفید معلومېږي
او د سپریتوب تر قیود پورې موقوفه ده.

که فکرونه ازاد شي او هر څوک خپل نظریات ښکاره کړي شي
مفکرین او فکري مشغله پیدا کېږي، دغه د مملکت مهم مسائل
چې اوس پکې فکرونه گنگس او حیران دي او د مشکلاتو علاج
رانه ورک دی، اصلي علت یې همدغه دی چې په کلونو کلونو
فکرونه ایسار شوي او مختنق شوي دي، له دغسې محبوس او
مقید فکر نه د حل لاره غوښتل هېڅ معنی نلري.

مونږ اوس پخپل مملکت کې لوی لوی خلق لرو او عالمان هم
شته، مگر د فکر خاوندان ورته نشو وېلی، ځکه چې دوی فکر
نشو کولی او فکر یې نشو ښکاره کولی. دلته تفکر مشق او تمرین
چاته نه دی کړی او د دې ورزش دپاره خلق نه دي تربیه شوي،
دلته ډېرو پوهانو د ډېرو ناپوهو خلقو خبرو ته ښه ویلي او د دې
په ځای چې څوک له چانه فکر وغواړي کور کورانه تسلیم او
اطاعت غوښتل شویدی، پدې ځای کې پوهان مجبور شویدی چې

د دین او مذهب مخالف ته د دین حامی وویي او تل د زورورو فکر و ستایي. خو کاله دمخه چاپدې هېواد کې بنو ته ښه او بدو ته بد نشو ویلي، خوک چې د فکر او رایې خاوندان بلل کېده په زندانونو کې واچول شوه او فکرونه پکې مضمحل شوه او س دنیا بل راز شوه او د دې عصر کارونه له مونږ نه فکر غواړي او د پخو فکرونو تقاضا کوي، مونږ اوس مجبور یو چې فکر او د فکر خاوندان پیدا کړو، یعنی د فکر کولو مشق او تمرین وکړو، د دې مشق دپاره میدان او غولۍ په کار دی، چې هغه جراید او مطبوعات دي. مطبوعات باید ازادي وي او ازاد فکرونه پکې ځای پیدا کړي پدې کار کې ډېرې فایده دي او دغه ازادي زمونږ دپاره ډېره ضرور ده. اوس زمونږ په مغزو کې فکرونه وچ شوي او لکه هغه جنین، چې ډېره موده د مور په گېډه کې مړ پاته شي او نشي متولد کېدای، مونږ هم د فکر په تولید قادر نه یو، که چېرې د جرایدو او مطبوعاتو ازادي دیوه قانون له مخې پیدا شوه له دماغونو نه به څه وزېږي او سرگرداني به ورکه شي.

هر یو به د خپل فکر په صحت او غلطۍ پوه شي، ځکه چې فکر ازاد شي انتقاد هم ازادېږي او هر څوک بنو ته ښه او بدو ته بد ویلی شي.

دغه د فکر مشق او تمرین به په فکر کې قوت او رشد پیدا کړي. زمونږ مفکرین به په اجتماعیاتو، اقتصادیاتو او سیاسیاتو کې سمې او صحیح لارې ومومي او زمونږ مشکلات به خدای (ج) حل کاندې.

مونږ به د سمو او صحيح فکرونو قدر وکړو او د فکر خريداران به په وطن کې پيدا شي، مفکرين به علم او عرفان ته راغځ شي چې د علمي تتبعاتو په رڼا کې ښه فکرونه ومومي او ښې لارې وپلټي.

که فکر ازاد شو هر څوک به د خپل حق مطالبه وکړي او خپل حق به وغواړي.

عدالت په همدغه وسيله په يوه مملکت کې قايمېدلی شي او مظالم ورکېږي مونږ بايد مظلوم ته د حق ورکړو، چې د ظالم ظلم او د خاين خيانت بيان کړي او حق وويلی شي، همدغه شی فکر ازادولی شي. دلته به اخلاقي شجاعت او اسلامي جرئت او حقانيت پيدا شي بيا به ظالمان د دغومره ظلم او خاينان د دغومره خيانت جرئت نشي کولی او هر څوک به خپله چاره په اوبو کې وينی.

فکر او قلم چې هر څومره ازاد شي هغومره اعمال او افعال مقيد کېږي او قوانين تطبيق پيدا کوي، يعنې له اصولو او قوانينو نه خلاف څوک نشي کولی او هر سړی پخپل عمل او تکرار کې محتاط وي.

په هرځای کې چې ښو ته ښه او بدو ته بد نه ويل کېږي هلته ښه او بد مشتبه کېږي او امتياز يې له مېنځه ځي، په دغسې ځايو کې د ظلم او خيانت دپاره زمېنه مساعده کېږي او عدالت مري، د همدې، لامله په اسلام کې حق گويې او ظالمانو ته حق ويل ډېر لوی عبادت او فضليت گڼل شوی او له هرڅه نه زيات اجر او ثواب لري.

د اسلام په ارکانو کې د ژبې اقرار او د زړه تصدیق دواړه ضرور گڼل شوي او د دې خبرې همدغه معنی ده، چې باید سړی خپل عقاید او افکار ظاهر کړي او د افکارو د اظهار دپاره زمپنه مساعده کړي، هغه څه ته په غیر دیموکراسي مملکت کې افکار او نظریات نشو و نما نشي کولي او د فکر خاوندان نه پیدا کېږي. د دیموکراسۍ او دکتاتوری په بحث کې ځینې پوهان وايي په ابتدائي او بې علمه ملتونو کې یو ښه دکتاتور په کار دی، چې پخپله فکر واخلي، پخپله نظریه روان شي او پیشرفت وکړي، دوی پخپل بیان کې دا یو شرط زیاتوي، چې دکتاتور باید د ځان دپاره کار ونکړي او وطن خواه وملت خواه سړی وي، د دې نظریې خاوندان دلایل هم لري او وايي په کوم هېواد کې چې عمومي فکر روند او کون وي، د خیر او د شر تمیز په ښه شان نشي کولی او پخپل بهبود نه پوهېږي، هلته که دیموکراسي رایجه شي مملکت د انحطاط خواته درومي او پرمخ تگ یې له عقلم لري خبره ده.

دا نظریه زمونږ په وطن کې د ډاکتر اقبال له اشعارو او د ځینو نورو مفکرینو له اثارو اقتباس شوې ده، مگر د دنیا ډېر پوهان په هر ځای او هر وخت کې دیموکراسي او د افکارو ازادي له بل شان حکومتونو غوره گڼي او د دیموکراسۍ او دکتاتوری په باب کې وايي «د مېلمستیا ډېره خرابه کوټه د انتظار له ډېرې ښې کوټې نه بهتر ده»

پدې باندې بايد سپړي اعتراف وکړي، چې هر فکر حق نه وي او
ډېر ځله د ډېرو کسانو فکر هم خطا کېږي، نو د يوه دکتاتور فکر به
څنگه هر وخت او په هره مسئله کې له سهو او خطانه خلاص وي.
دا ممکنه ده چې د ډېرو پوهانو او هونسيارانو د فکر په مرسته
حق او حقيقت ته ورسېږو، مگر په يوه فکر باندې هر وخت د
حقايقو کشفول امکان نلري.

د يوه مجتهد او اماک په حق کې هم دا خبره منل شوې ده، چې
شېخ کله سهو کېږي او کله حق ته رسېږي.

د يوه سپړي فکر او د ډېرو فکر هېڅکله يو راز قيمت او يو حق
نشي پيدا کولی. که يو تن فکر وکړي او فکر يې له عقل او قياس
سره برابر هم وي بيا هم د اجتماع، يعنې د ډېرو خلقو د فکر په
مقابل کې ضعيف دی او د جماعت د فرد له فيصلې نه قوت لري،
پدې خبره کې هېڅ تردد نه دی پکار، چې ديموکراسۍ او شورايې
اصول هرگوره ښه وي او په هغه ځای کې چې هر څوک د فکر کولو
او فکرښکاره کولو حق لري او کارونه د جماعت په فکر کېږي
هلته د عدالت امکان له هغه ځای نه زيات موجود دی، چې يو فکر
حاکميت او تسلط لري او ټول کارونه د يوه سپړي خوښې ته سپارل
شوي وي، د يوه سپړي فکر د اعتماد وړنه دی، انسان سره له دې
چې خدای ډېر فضائل ورکړي بيا هم يوازې په انفرادي صورت يو
ضعيف متحير او متردد مخلوق دی، چې پخپله پخپل فکر باندې
اعتماد او تکیه نشي کولی او په هر شي کې د اجتماع شاگرد دی
او د جماعت تاثير لاندې وي.

زمونږ دا خبره بله يوه بارېکې لري، چې ظاهراً د تناقض رنگ پيدا کوي، ځکه چې کله فرد ستايو او حق يې گڼو کله ورته قاصر او ضعيفه وايو او عدم اعتماد پرې بنسټکاره کوو، د همدې لامله د جماعت فکر مرجح او غوره گڼو، مگر که څوک دقت وکړي هغه پوهېږي چې د فرد فکر سره له نېمگړتيا او قصوره دخيرو شر، د بنو او بدو ممیز دی، که سړی سل ځله پخپل فکر کې غلط شي بيا هم بايد په هره خبره کې فکر وکړي او فکر پرې نږدي.

فکر د انسان يو داسې ملگري دی، چې که هرڅومره سهوې او غلطې ورځنې وويني او ډېر تاوانونه ور ورسوي بيا هم لاس ورځنې نه اخلي او په هره برخه کې ترېنه سلا او مشوره غواړي، دا چې مونږ د يوه سړي فکر د نورو افرادو د فکر په مقابل کې نه منو، معنی يې دانه ده چې د فرد فکر ته زياته اعتنا نه لرو، که مونږ د يوه سړي فکر ته هرڅه وسپارو معلومه خبره ده چې د بل فرد او نورو افرادو فکر ته څه اهميت نه ورکوو او په احترام ورته نه گورو.

ځينې داسې افراد شته چې پخپل غلط فکر ډېر ټينگ درېږي او د بل صحيح فکر ته نه ور اوړي، د همدې لامله وايو چې د يوه مملکت کارونه بايد په يوه فکر اجرا نشي او يوه فکر ته هر څه ونه سپارل شي.

د هر سړي فکر د هغه د تصوراتو او شغل و مصروفيت له تاثير لاندې وي او واقعات و حوادث، تلقينات او تبليغات فکر اړوي رااړوي، حب او بغض، خوشيني او بد بيني د فکر په بدلون کې ډېر دخل لري.

دیوه سږي فکر چې یوې خواته متوجه شي په هغه خوا کې ډېر باریک شیان هم ویني، مگر په بله خوا کې ډېر واضح شیان نشي لیدای یا یې نشي منلی، نو هر کله چې خو تنه په یوه موضوع کې فکر وکړي او هر یو د مختلف نظر خاوندوی، نو موضوعاتو ته له مختلفو خواو کتل کېږي او ټول اطراف او جوانب سنجول کېږي، د دغو ټولو فکرونو له مقاریې او مقابلي څخه یوه معتدله فیصله په لاس راځي او له انفرادي فکر څخه افراط او تفریط ورکېږي مونږ باید د هر فرد فکر ته په احترام وگورو او په حق وروته قایل شو، د هیچا فکر بې له قوي او منطقي دلایلو د بل د فکر تابع ونه گڼو او دا ونه وایو، چې یو دې د بل په فکر پسې په پتو سترگو او بې دلیلېه روان شي، مگر د فکرونو شریکول او د فکر ټولول یوه ضروري خبره ده او د منطق وبرهان یا صحیح استدلال په مقابل کې له خپل فکره تېرېدل او د بل فکر منل په کار دي. د اشتباه په وخت کې چې له څو تنو نه قبله ورکه شي هر یو به پخپل فکر یوې خواته درېږي، مگر که له یوه سږي سره قطب نما یا داسې صحیح اله موجوده وي، چې لوري او لودن معلوموي هلته به هر څوک هر طرف ته مخ نه گرزوي. په فکر کولو کې باید له دقت او تملق نه کار واخستل شي، ډېر خلق وي چې فکر یې یوې خبرې ته ډېر ژر رسېږي او د چا خبره په نیمه پوهېږي، مگر په مسائلو سطحې او سرسري تېرېږي دغسې کسان په رشتیا، چې په نیمه پوهېږي او پوره نه دي پوهېدلي، د یوه عالم او بې علمه په فکر کې همدغو مره فرق وي، چې د هغه په

فکر کې دقت موجود وي او د دې بل نظر برسېره او څرېښنده
تېرېږي.

فکر بايد له فعل او عمل سره تماس او تعلق ولري او دتجاربو
په محک يې صحت او سقم معلوم شي، تجربه په حيات کې ډېر
تاثير لري او پس له کړو او کار کولو لاس ته راځي. هر کله چې
افکار عملي شي او پس له تجربې نه يې صحت معلوم شي هغه
وخت د علم درجه مومي او قوت پيدا کوي.

چې له لري سړي کاندي سنجشونه
کارتې نه رانږدې کېږي کړي فکرونه
له دې فکر او سنجشه پيدا کېږي
دماغونو کې سودا زړو کې غمونه

بې له فکره چې څوک کار کړي خوشې زيار کړي
چې بې کاره کړي فکرونه ځان خوار کړي
چې عمل او فکر يوله بله بېل شي
عمل خوار شي فکر ورکه سمه لار کړي

کار او عمل

وروسته له فکر کولو کار او عمل په کار دی، بې عمله فکر او بې فکره عمل یوهم سمه او صحیح نتیجه نلري، فکر دهمدې دپاره دی چې سړي ته کار او دکار سمه طریقه وښي. د انسان صلاحیت او قابلیت د کار او عمل له مخې معلومېږي.

تقوی او عدالت، ظلم او فسق د انسان په اعمالو او کردار کې ځان ښي، له ښه فکر په ښه اراده او له ښې ارادې نه ښه عمل پیدا کېږي، ځکه کار او عمل ته د فکر نتیجه او غایه وایو او اصلي مقصدیې بولو.

فکرپخوا له عمله د یوه مړي مثال لري او مفکوره په عمل پیدا کېږي، د فکر صحت او غلطی پس له کار او عمله معلومېږي، هغه فکر چې عملي کېدای نشي څه قیمت نلري.

څوک چې فکر کولی شي او کارنشي کولی هغه لکه گوډ او شل داسې دی، چې هېڅ ځای ته نه رسېږي او په هر وخت کې بل ته محتاج دی.

هغه چې کار کولی شي او فکر نشي کولی د ږندو مثال لري، چې لپاره نه ویني او په لپاره تللی شي.

کار دانسان هغه اقتدار څرگندوي، چې د لوی څښتن له قدرت څخه فیض او برخه لري او انسان ته د خلافت حق ورکوي.

د منطق پوهانو انسان په نطق (عقل) او فکر له نورو حیواناتو بېل کړی، مگر که نوي اصطلاحات جایز وگنډل شي نو په کار او فعالیت یې بېلول بهتر دي.

د ځمکې په ټولو ژوو او حیواناتو کې انسان یو فعال او کاریگر مخلوق دی، چې د ده په کارونو او فعالیتونو دا دنیا معموره او ودانه ده دغه لوی لوی بنارونه او لوړې ماڼۍ دغه د کالر فابریکې او ماشینونه، دغه سمسور باغونه او شنه فصلونه، دغه لوی جهازونه د اورگاډي او طیارې د انسان فعالیت او کار شواهد دي، چې انکار ترې نه شي کېدلی.

پاک خدای په کار او فعالیت کې دخلقت او ایجاد قوت ایښی دی او داسې څه ترې نه پیدا کېږي چې دمخه یې تصور هم نشي کېدای.

دا ممکنه ده چې دریا بونه وچ شي، دغرونو کاني تمام شي، د پادشاهانو خزاني تشې شي، په معادنو کې څه پاته نشي او هر څه خلاص شي، مگر هغه څه چې د کار او عمل په کڅوړه کې دي هغه تمامېده نلري او وخت په وخت نوي شيان ترې را اوزي.

د انسان اصلي او حقيقي ثروت کار او د کار استعداد دی، په همدغه شي انسان هر څه پیدا کوي او له جهانه د دنیا او اخرت استفاده کوي، انسان د کار او فعالیت په مرسته مړه مواد هم په کار اچوي او د ژونديو شيانو کار ترې نه اخلي، دغه ماشینونه چې ده په حرکت راوستلي دي او شپه ورځ کار کوي، دا خبره ثابتوي

چې انسان په نورو شيانو کې هم دکار او فعاليت استعداد پيدا کولی شي.

د انسان په قدرت کې دانشته چې بې روحه شيان ژوندي کړي، مگر دا کولی شي چې له ژونديو شيانو نه پکې زيات قوت او گړنديتوب پيدا کړي او په هوا کې يې وگرزوي.

په کار باندي اثار او نتايج مرتب کېږي او د دنيا و اخرت پانگه همدغه شی دی.

صالح عملونه او بڼه کارونه د خدای په دربار کې ډېر قدر لري او په مثقالو نو خرڅېږي. په فعاليت او کار کې پاک خدای دومره برکت ايښی دی چې سپی ورته په يوه معين مقدار او معيار نشي قايليدلی، دا کېدای شي چې د کار او زيار په اثر له يوه زړي نه سمسور باغونه جوړ شي او له لږو دانونه خروارونه پيدا شي.

د انسانانو په کار او عمل غرونه سوري شوه، بيا باغونه زرغون شوه په دريابونو کې لارې جوړې شوې هوا او فضاء له پښولاندې شوه، د ځمکې له سينې نه پت شيان راوتل او د اتوم بمونه پيدا شوه.

که اوس هم څوک د کار په قوت او قدرت نه قايلېږي هغه به ډېر بې شعوره وي.

د انسان په مټ او بازو، زړه او دماغ کې دکار او عمل يو د راز قوت او استعداد موجود دی، چې له هر څه نه هرڅه جوړولی شي او په عناصرو کې تغېر او تحول راولي.

د انسان په خورا قوي اختراعاتو کې کار ډېره مهمه او ستره برخه لري.

دنيا له ايجاد نه تر اخرته پورې په دغه اوږده او طولاني سفر کې د انسان د لارې توښه وپانگه همدغه د کار او فعاليت قوت او طاقت دی، چې ورځ په ورځ يې اثر او برکت زياتېږي. په دغه خوري کې هېڅ نقصان نه راځي.

په کوم هېواد کې چې د کار او عمل خاوندان موجود دي هلته د انسانانو جونگړې او کنډرې په عالي قصرونو او لوړو ماڼيو بدلې شويدي، هلته تل د سيندونو مخه نيول شوې او دانسان په خوبه يې مجرا پيدا کړېده، په هغه ځای کې غرونه او رغرونه او رغونه شق شوي او ډېر پېچومي او ار شوي، هلته په سرکونو باندي د خرو او غريو په ځای اورگاډي او موټرونه چلېږي او په حيات کې سل رازه راحت او سهولت لیده شي.

بېکاره او بې فعاليته انسانان اوس هم په سمخو او غارونو کې استوگنه لري او د حيواناتو خرمني اغوندي، د هغوی خوراک اوس هم د غرو بوټي دي او له وحشيانو نه د ژوند په لحاظ ډېر لږ فرق لري.

کار د انسانانو ډېر مشکلات او احتياجات رفع کوي او ډېرې اسانۍ پېښوي، مگر دا حله چې له کار سره فکر او عقل ملگري وي او يو له بله مرسته وکړي. د پوهانو او ناپوهانو کار د فايدي او نتېجې په لحاظ دځمکې او اسمان قدر ته فرق لري. هغه

کارونه چې فکر او عقل یې نه خوښوي دگټې په ځای زیان او ضرر لري.

په کار او عمل کې باید اشتراک او اجتماعي تعاون موجود وي، ځکه چې انفرادي فعالیت ډېر لږ متافع لري او لکه انفرادي محدود تجارت سرگرداني یې ډېره او گټه یې لږه وي. یو سړی دا کولی شي، چې د حیات او ژوند له ليارې یوازې واړه واړه کاني لري کړي، مگر هغه پېچومي چې په دغه لاره کې موجود دي دډېرو خلقو مشترک فعالیت او گډه سعیه غواړي، دا پېچومي هغه وخت او اړېږي، چې ټول ورته متوجه شي او په گډه کار وکړي.

ترڅو چې په یوه ملت کې اجتماعي همکاري پیدا نشي د حیات لوړې ژورې نه ورکېږي او پوره راحت او سهولت نشي پیدا کېدلی.

مونږ باید اول د فکر او عمل موافقه حاصله کړو او بیا د ډېرو افرادو فعالیتونه متفق کړو، چې یوې سمې او صحیح نتیجې ته ورسېږو.

وايي چې په یوه وچه بیدیا کې یو شل او یوړوند یو ځای شوه، هلته اوبه نه وي، سیوری نه و، ډوډی نه وه او د دواړو ژوند په خطر کې و.

رانده لياره نه لیده او نه پوهیده چې کومې خواته وداني او ابادي ده؟

شل ته لوري او لودن معلوم و، مگر تللی نشو او پنبې يې نه وې.

دوی دواړه وروسته له مفاهمي او موافقي نه پدې راضي شوه، چې شل رانده ته ورپه شاشي.

دی به هغه ته لياره بڼي او هغه به ځي.

په دغه ډول دواړه ودانۍ او ابادۍ ته ورسېدل او یخې اوبه توده، ډوډۍ يې پيدا کړه. دغه شان د عمل اشتراک ډېره صحيح نسخه ده او ډېر مشکلات پرې حل کېږي.

کارونه دنتېجې او فايدي په لحاظ په دوه ډوله دي:

يو هغه کارونه دي چې نتيجه يې ژر لاس ته راځي او گټه يې په لږ وخت کې معلومېږي ځينې نور داسې دي، چې نفع او فايده يې ځنډ غواړي او پس له ډېر انتظار يې نتيجه راوړي.

د دي دواړو کارونو مثال داسې دی، لکه ځينې نور په ډېر وخت کې کمال ته رسېږي او ثمره يې پس له ډېر وخته څرگندېږي.

يو چرگوړی په څو ورځو کې له هگۍ راوړي او په څو مېاشتو کې په هگيو راځي او ډېرېچې راوړي، يوه اسپه پس له څو مياشتو يو بچي راوړي او هغه هم پس له ډېرو مياشتو د سپرلی کېږي او ډېر انتظار په کار دی، چې يو سړی يوه ځای ته ورسوي.

همدغه شان يو حيوان په څو مياشتو کې بلوغ او کمال ته رسېږي او يو انسان پس له ډېرو کلونو رشد او ځلميتوب ته رسېږي، نو هغه نتايج چې پس له ډېرو وخته په لاس راځي له هغو نتايجو نه

ستر او مهم دي، چې په څو ورځو کې حاصلېږي. کارونه او اعمال هم د نتایجو او فوایدو په اعتبار ځینې اني او ځینې ځنډني دي. څنگه چې علاجونه او چارې په فوري او اساسي علاجونو بېلېږي او بې له یوه فوري او اني ضرورته مونږ دخپلو رنځورانو اساسي علاج ته متوجه کېږو باید کارونه هم په اساسي ډول شروع کړو او هغه کارونه، چې پس له ځنډه ځنډني فواید لري له نظره ونه غورځوو،

کوم ملتونه چې کار ته د اني او فوري منافعو په لحاظ گوري او نتایجو ته انتظار نشي اېستلی هغه له لویو او مهمو منافعو محروم دي او تل یې په چرگو او چرگوږو نظر وي، هغوی د دې په ځای چې دخو کالو دپاره اساسي پلانونه طرح کړي او هغه عملي کړي شپې او ورځې په نظر کې نیسي او د چا خبره خپلې شپې تېروي.

هغوی پدې باندي ښه نه دي پوه شوي، چې د ملتونو عمر لکه د یوه فرد عمر لنډ او محدودنه دی، چې په دغسې لنډو پروگرامونو سرته ورسېږي او اني گټې په نظر کې ونیسي.

هر کله چې یو دهقان تخم کړي او نه میاشتي وروسته حاصل اخلي یو ملت باید هم داسې تخمونه وکړي، چې شل دېرش کاله یا یو قرن او دوه قرنه وروسته نتایج ورکوي او فواید یې ظاهرېږي. د دې دیموکراسي حکومتونو او استبدادي حکومتونو یو فرق همدغه دی، په کوم ځای کې چې ملي شورا گاني موجودې وي او د ملت وکلاء د ملت خیر و شر سنجوي، نو د ملت عمر او پاپښت

په نظر کې نیسې او د نقشو طرحه کولو په وخت کې د ملت خپرو
شر سنجوي، مگر یو مستبد حکومت چې هر څه کوي خپلې
شخصي گټې ته گوري او د خپل عمر په احاطه کې د ځان گټه
لټوي. مونږ باید په اجتماعي امورو او کارونو کې اساس بهبود
له نظره ونه غورځوو او لوټه اینسودل او تېرېدل په هېڅ کار کې
غوره نکړو. که یو فرد دا نشي کولی، چې پخپل کار او عمل کې
سل کاله وروسته په نظر کې ونیسې یو ملت خو باید خپله اینده
او راتلونکي نسل هېر نکړي او داسې کار ونه وکړي، چې لمسو
او کړوسو ته یې هم نفع او فایده ورسېږي او د ودانۍ اساس یې
ډېر ټینګ او متین وي، هر کله چې یو سپین ریري دهقان په اخر
عمر کې نوي نیالگۍ ږدي، چې روستنۍ یې سیوري ته کښيني او
میوه یې و خوري یو ملت به ولې داسې کوي، چې لکه یو دکاندار
هر وخت ځانته له بازاره میوه واخلي او د باغ جوړولو په فکر کې
نه وي.

له کار سره علاقه

په کتابونو کې یې راوړیدي، چې له کار سره علاقه د سپرې ټول فکر د کار خواته متوجه کوي او هر څومره چې د کار مینه په زړه کې زیاته شي دانسان په کونښن کې هغومره زیاتوالی راځي او کار ښه کېږي.

دا خبره محض کتابي خبره هم نه ده کله که تاسې پخپلو مزدورانو پسې د کار کولو په وخت کې څار کړی وي دابه درته معلومه شوي وي، چې ناراسته لوگری خپل لور په لویه تېره کوي او هېڅ کار نه کوي، ځکه چې هغه له کار سره مینه او علاقه نلري او د کار شوق یې په زړه کې نشته. ډېر خلق دي چې سپرې ورځني تېرېږي، نو هغه څوک چې محض د شپو او ورځو تېرېدل غنیمت گڼي او شکرونه باسي هغه به کار ته په څه نظر گوري او له سره به څه علاقه لري؟

زمونږ ډېر ښه مامورین او کار کونکي هغه کسان دي چې په حاضرۍ ټینګ دي او په وخت کار ته راځي که څه هم هېڅ کار نه کوي او قصې کوي.

اکثره خلق چې له اجتماعي امورو سره علاقه ښي پدې ټکي ډېر زور اچوي، چې څوک کار نه کوي او له کار سره علاقه نلري. که رښتیا ووايو تشخيص بد تشخيص نه دی، خلقو مرض پېژندلی دی، مګر په علاج کې نه دي کېدلي چې له کار سره علاقه څه وخت او څنګه پیدا کېږي؟

پخواله دېنه چې وگړي دتعلیم او تربیت په اثر یو اجتماعي شعور او احساس پیدا کړي او وطن خپل کور وگڼي او د مزدورانو چم ورسره ونکړي مونږ څه کولی شو؟ او دکار علاقه څنگه پیدا کولی شو؟ د دې سوال په جواب کې د هر چا خونبه چې هر څه وایي.

زه خو یو مهم ټکي ته اشاره کوم او وایم که دلته غږیدونکي او بینا سترگي پیدا شوي او کار ته یې کتل اړومرو له کار سره علاقه پیدا کړي او کارونه ښه کړي، تر اوسه پورې خو په هره اداره کې یو امر او مشر د تفتیش په ډول ننووزي سمدلاسه حاضري گوري او بل هېڅ شي نشي لیدلی تردې وخته خو مونږ د حاضري اخستلو او حاضري لیدلونه نه یو اوبستي او کار ته نه گورو، په هېڅ اداره کې هېڅوک په وزگار کښېناستلو او کار نه کولو له جزا لاندې نه دي راغلي او حاضر گڼل شوي دي.

هر کله که د کار مبصرین په کار پسې وگرزېدل او کار ته یې کتل، د هر چا پېشرفت او ترقي د کار له مخې وشوه او نور شيان له مینځه ووتل له کار سره به علاقه پیدا شي او کار ته به په مېنه او محبت خلق وگوري.

انسان له خپل پېشرفت او خپلې ترقي سره تېنګه علاقه لري که ترقي یې له کار کولو په بل راز ممکنه نه وه او د چا کار نه ورکېده د کار مینه په زړونو کې ځای نیسي او له کار سره علاقه پیدا کړي.

په هر بازار کې چې هره متاع بڼه خرڅېږي خلق هماغه شی ورته راوړي او په هماغه شي پسې گزري، که دکار خريداران پيدا شوه او کارونو قدر او قيمت پيدا کړ، د خلقو په متو کې به زور او قوت پيدا شي او ډېر درانه پېټي به په اسانه او چتوي، بيا به زورونه دغسې ساړه نه وي او خلق به د تملق او چاپلوسي به عوض کار کوي او هرڅه به د کار په لمن کې غواړي. خلق به پدې پوه شي چې کار او زيار لکه يو کامل پېر خپل مريد لوړو مراتبو او مدارجو ته رسولي شي او په کار باندې هر راز کارونه کېږي. که زمونږ ښار ته يو نوی کاروان راغی او د کار ښايسته او ښکلې منظره يې خلقو ته وښودله بيا به د کار غلامي په بادارۍ او سردارۍ خپله بڼه بدله کړي او پادشاهان به يې خريداران شي. اوس خو کار د نوکرانو او مزدورانو کار دی، مگر که اصلي او حقيقي څېره يې څرگنده شوه زليخا به يې په مينه او محبت افتخار وکړي او غلام به زښت ډېر عزيز شي.

عقیده

له دې حربي ټانکونو نه هغه خوا، د ډېرو توپونو او ډېرو لښکرو ترشا، له هوايي طيارو نه ډېر پورته يو دا راز قوت ليدل کېږي، چې په ټولو قوتونو غالب دی. له دې قوت سره نه اور او نه اوبه مقاومت کولی شي او نه ورسره په توره او علم مقابله کېږي.

دا قوت هغه عقیده ده چې انسان هر راز ايشار او قربانی ته تياروي او په ملتونو کې يو فعال عقل نه و پرېدونکی عشق فرهادي عزم او سيلابي حرکت پيدا کوي، چې هېڅوک او هېڅ شی يې مخه نشي نيولی، که تاسې کوم داسې ملت گورئ چې هغه په هېڅ شي عقیده او باور نلري او د هېڅ شي دپاره له سراو ماله نشي تېرېدلی يقين وکړئ، چې هغه ملت لکه د اوبو ځگ ډېر ژر ورکېږي او محوه کېږي.

هغه د روح خوشحالي او د زړه اطمینان چې سپری يې نه په مال او دولت کې موندلی شي او نه يې د علم و فلسفې په رڼا کې څوک مومي نه په لوړو ماڼيو کې پيدا کېږي نه په زيب وزينت او جاه و جلال کې لیده شي، د عقيدې خاوندان يې د عقيدې په لاره کې په هر قدم کې مومي او هر ساعت يې استقبال کوي.

کوم کسان چې نه په ديني اساسونو ايمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نواميسو گرو هېدلي دي، نه يې په نظر کې ملي شعایر څه قيمت لري هغه په هېڅ مه حسابوئ او هېڅ يې وگنئ.

انسان يوازې دغه چاته نه وايي چې شکل او بڼه يې د بنيادمو وي او د انسانانو جامې يې اغوستي وي. هغه اشخاص چې له

خوراک او څښاک نه هغه خوا نور څه نه پېژني او له مادې خوندونو نه غېر بله قبله او کعبه نلري هغه بايد د هوا د مرغانو په شمېر کې راشي، چې د دنيا له باغ وېن نه ميوې او دانې ټولوي، په گڼو او شونو پڼونو کې اوسي او نور هېڅ کار نلري او هېڅ کار نکوي.

بې عقيدې خلک لکه د لارو کوڅو خځلې داسې وي، چې هوايي بادونه يې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي، مگر هغه چې عقېده لري او په يوه عقېده ټينگ ولاړ وي د هغوی عزم او اراده دومره قوي وي، چې د نمرود له اوره هم نه وېرېږي او په خطراتو ډېر زړور ورځي.

د عقېدې پيدا کول او ټينگول يو قوي او مقتدر پالونکي غواړي، چې عملاً د عقيدې به نشر او تحکيم کې برخه واخلي او عقېدې عاشق و بلل شي.

د عقېدې په ټينگوالي او کلکوالي کې ادبيات ډېره حصه لري، بلکې کېدای شي چې عقايد ايجاد کړي او يو ملت د ځينو شيانو معتقد وگرزوي.

دغه د وطنيت او ملت مفکوره چې د ځينو اقوامو د پاره عقېده گرزېدلې ده په اصل کې د دې عصر د ادب مولود دی او شعر و ادب پکې عقېدوي قوت پيدا کړېدی. څنگه چې شعر او ادب عقايد ټينگوي فلسفه او سياست په عقايدو کې ضعف او فتور راولي او له خرافاتو سره يې برابر وي. د شعر او ادب دا وظيفه ده چې معتقدت او اخلاقي مبادي ټينگ وساتي او په دغسې ذهني روابطو د يوه ملت ارتباط او اتصال قوي کړي.

اخلاق

بنایي چې دا عنوان د هر چا خوښ نشي او هر څوک دغه مضمون تر اخره ونه لولي، مگر رنځورانو ته سپری بېخونده دارو هم ورکوي او دواگانې اکثره بدخونده او بې مزې وي.

مونږ ډېر سره او سپین مخونه، غټ څټونه او قوي وجودونه گورو چې په راز رازوحي او اخلاقي مرضونو اخته دي او ډاکټرانو ته ځانونه نه بنیي.

زمونږ طبيبان هم په دغسې ناجوړيو بنه نه شي پوهېدلی او له مريض نه د طبيب حال ډېر بتر معلومېږي.

د يوه ملت دپاره ترهرڅه دمخه دا په کار دي، چې خپل اخلاقي شان او وضعیت ته ملتفت شي او خپل زړه او دماغ معاينه کړي، د اخلاقو رڼا زمونږ په هېواد کې لکه د غلو ډيوه ډېره خړه او کم نوره ده په دغسې تياره او تورتم کې د انسانیت او سریتوب صفات او خويونه ورکېږي او سپري ته څه نه پاته کېږي.

مونږ اوس نږدې داسې مرحلې ته رسېدلي يو چې بد اخلاق بنه گڼو او په ناوړه خويونو افتخار کوو، ځکه چې اخلاقي ذایقه مو بایللي ده او خواږه راباندې ترخه لگېږي.

اوس مونږ فریب چل او ټگي هونښياري بولو، له يوه او بل سره مجامله او منافقت، بېځايه مراعاتونه او د حق ویلو په ځای کې چوپ کښېناستل مهارت او هنر گڼو. صداقت راته د سادگانو

خوي او خصلت معلومېږي او سخاوت د بدوي او ابتدايي اقوامو عادت شمېرو.

ډېر خلق شته چې له اخلاقي مباحثو څخه مړنې او بې نيازي بنکاره کوي او وايي هغه خويونه، چې پخوا ستايل کېده اوس نه په کارېږي، مونږ بايد زاړه تعليمونه پرېږدو او پدې اقتصادي عصر کې د جود او سخا سندرې ونه وايو.

زه دامنم چې د دې عصر اقتضاء په اخلاقو او عاداتو کې څه تغير پېښ کړي او اخلاقي ذوق يې څه قدر ته لړلي دي، پدې وخت کې د صداقت او سخاوت عناوين د چا توجه نه جلبوي، مگر دا نشم منلی چې اخلاقي تعليم بيفايدي دی او ضرورت ورته نشته.

ترڅو پورې چې انسان په دروغو شرمېږي ترهغه وخته چې يو انسان د بل انسان صميميت او ملگرتيا ته محتاج دی، تر هغه زمانه چې انسان په مېنه او معاونت خوشحاليږي او د دوستۍ قدر کوي مونږ به رښتيا او وفا، اخلاص او محبت، ايثار او سخا ستايو او احسان او نېکۍ ته به په ښه سترگه گورو.

ځينې کسان چې په دوايرو کې کارونه کوي او رسمي وظيفې لري هغوی د اخلاقو له کتابه يوه يا دوه شيه غوره کړي او هماغه کافي گڼي.

دوی ډېر ځله په وظيفه شناسۍ او پاک نفسۍ وياړي او د چا اخلاقي مراعات په ځان لازم نه گڼي، بلکې بې پروايۍ او بې اعتنايي ورته ښه معلومېږي او له لحاظ و خاطر سره مجادله ضرور بولي. داراز خلق سره له جدیت او فعاليت او سره له دې چې

له چا نه رشوتونه نه اخلي او له حقه نه تېرېږي، خلقو ته ښه نه معلومېږي او په نفرت لېدل کېږي، ځکه چې دوی هغه انسان او اخلاقي جاذبه نلري، چې د خلقو توجه جلبوي او په زړونو تسلط پيدا کوي.

دوی پدې رازنه دي پوهېدلي، چې ژوندون يوازې فعاليت او ماشيني حرکت نه دی، چې سپرې پرې اکتفاء وکړي او په نورڅه پسې ونه ګرزي

څنگه چې مونږ په اجتماعي حيات کې يو دبل دپاره کار کوو او تعاون ته اړ يو، يو د بل تزکيې ته هم محتاج يو او د دوستانه علايقو او رابطو په ساتلو تر هغه حده، چې اخلاق اجازه راکوي مکلف ګڼل کېږو.

اجتماعي ژوند له مونږ نه دا غواړي چې له خلقو سره يو ښه راز اتصال او قرابت پيدا کړو او د اخلاقو په مرسته په زړونو کې محبتونه توليد کړو.

که دغه انساني جاذبه نه وي موجوده، نو دغه کلي او ښارونه چې مونږ پکې اوسو مونږ نشي راتولولی او د دوه وروڼو ژوند هم ډېر تريخېږي او بېخونده کېږي.

اخلاق بايد په مونږ کې لورينه او پېرزوينه پيدا کړي، له زړونو او سينو څخه عنادونه او ضد وکدورت وباسي. ژبه په رښتيا ويلو او حق بيانولو وچلوي او د حرص او شهواتو مخه ونيسي. ديوه ملت اخلاق چې فاسد او خراب شي هغه ارومرو د انحطاط او تيتوالي خواته درومي او له ډېرو بد بختيو سره مواجهه کېږي.

په یوه ملت کې که اخلاقي پابندي نه وي موجوده هلته قوانین او اجتماعي نظام د مفسدو او مظالمو مخه ښه نیولی او عدالت ښه نه قایمېږي. هغه خلق چې له ښو اخلاقو تېر شويدي او اخلاقي تربیه نلري هلته ډېر فجایع او مصیبتونه لېدل کېږي او انسانان سمه لاره پرېږدي په نفس وشیطان، هوا او هوس پسې درومي هلته عیاشي او شهوت پرستي، دروغ ویل او حق پیتول رواج پیدا کوي او د خېر و صلاح مینه له زړونو څخه وزي، په انساني شعور او ادراک کې تغیر پېښېږي، د ښو او بدو تمیز څوک نشي کولی، د فضایلو قدر او قیمت کمېږي، صبر و ثبات استقامت او حقانیت په افرادو کې نه پاته کېږي، هر څوک هر څه کوي او شرم و حیاله سترگو وزي. هغه تقوي او عفت چې انسان له هلاکت او رذالت څخه ساتي ضایع کېږي او افراط و تفریط د عدالت او مساوات ځای نیسي.

د دغو ټولو ملاحظاتو په اثر یو ملت باید خپلې خزاني دومره ټینګې ونه ساتي، لکه چې خپل ملي او عالي اخلاق سات. د اخلاقو ساتنه تر هر څه زیاته ضرور ده، که اخلاق نه و، هېڅ نشته او هېڅ نه پکارېږي. بې اخلاقو ژوند د مریضانو او رنځورانو ژوند دی، چې له ډېرو شتو سره بېخونده او بې مزې دی.

دغه راز ناچورتیا صحیح ادبېان او لیکوال ورکولي او کمولي شي او د همدوی کار دی، چې لوړ او عالي اخلاق په ملت کې وساتي او محوه کېدو ته یې پرې نږدي.

تعلیم او تربیت

چا چې د تعلیم او تربیت ټکی اورېدلی او د دواړو په مفهوم او معنی کې یې غور او دقت کړیدی هغه پوهېږي، چې تعلیم بېل شی او تربیت بېل شی دی.

علم په ټوله نړۍ کې تقریباً یو راز وي، مگر تربیت په هر ملت او هر مملکت کې بل راز کېږي. علم په لږ وخت کې د یو څه کتابونو په وړلو او ترجمه کولو له یوه ځایه بل ځای ته نقل شي، مگر د تربیت انتقال عمرونه او ډېر وسایل غواړي.

د علم ښودنه د یوه ملا او معلم کار دی، مگر تربیه کول د محیط او جامعي، د مور او پلار، د کور او کورنۍ د یوه قاید او مرشد وظيفه ده.

علم په الفاظو او کلماتو کې ځای لري، مگر تربیت په عمل او کردار کې ځان ښيي دغه راز تعبیرات زښت ډېر دی او سپری کولی شي چې د تعلیم او تربیت راز راز تعریفونه وکړي او بېل بېل لفظونه ورته په هر ژبه کې پیدا کړي، تعلیم ته ښودنه یا پوهونه وویي او تربیت روزنه او پالنه وېولي، هغه اسان او داگران کار وگڼي. د مدنیت او تهذیب، اخلاقو او عاداتو اساس تربیت وېولي او په اختراعاتو او اکتشافاتو کې علم ته زیاته برخه ورکړي.

دا کېدی شي چې د یوه سړي فهم او ادراک پوهغه او هوبنیاري زیاته وي کتابونه یې ډېر لوستي وي معلومات یې له مدني اشخاصو نه هېڅ کم نه وي، مگر د تهذیب او تمدن په لحاظ په ډېرو ابتدایي مراحلو کې پاته دي.

یو سړی دا کولی شي چې د معلوماتو او نظریاتو په اعتبار د خپلې جامعې او محیط له عمومي سطحې ډېر لوړ شي خپل لباس او خپل ظواهر بل راز کړي، مگر خپله محیطي او نژادي تربیه هغومره نشي اړولی او هغه ترقي چې په هغه خوا کې کوي دلته یې لسمه برخه هم نشي کړای. رښتیا وايي چې څنگه غر هغسې یې کربوري، که یو سړی هر څه وکړي او سل رازه صابون په ځان ووهي بیا هم د خپل هېواد تربیوي رنگ له ځانه نشي لرې کولی او خپله ملي تربیه نشي اړولی. بنایې چې تاسې په غرونو کې له سمې نه بڼه بڼه ملایان پیدا کړئ، چې د کتاب په حاشیو او نکتو به ډېر بڼه پوهېږي، په منطق او فلسفه کې به یې شهرت لري او یوځای به ته رسېدلی وي، مگر وضعیت او ناسته ولاړه به یې د غره والو غوندې وي او په اخلاقو او عاداتو کې به له هغوی نه څه ډېر فرق نلري. هغه به په بنارونو کې ډېرې شپې تېرې کړي وي علم به یې له سمې او اوارې نه غره ته خپژولي وي، مگر د بناروالو او سمه والو تربیت به یې له ځانه سره نه وي وړی، ډېر پوهان به وي چې په ډېرو دقیقو علمي مسایلو به پوهېږي، مگر کوم نواقص او عیبونه چې د محیط په تربیه کې وي هغه به نشي لیدای او پدې باب کې به له عوامو ډېر فرق نلري. دلته هغه مشهوره قصه را

يادېږي چې د پښتنو په سيمه کې دوه غرونه دي يو ته ايلم او بل ته دوه سري وايي، څه خلق چې د ايلم په لمنه کې او سي هغوی خپل غر جگ گڼي، څه نور چې د دوه سري په اړخ پراته دي هغوی وايي دوه سري هسک غر دی. د دوی په مېنځ کې هروخت يو طالب العلم له خپل استاذ سره دا بحث راواخيست چې مونږ ولې ټول عمر په خوشې خبره جنگونه کوو او دا جنگونه يې د حماقت او نادانۍ سند او حجت گانه پدې بحث کې له طالب نه وويل شوه: معلومه خبره ده چې د ايلم غر جگ دی او دوه سري ټيټ دی، دلته د ملا صاحب هغه ټولې خبرې هېرې او طالب ته يې په بدو او ردو ويلو شروع وکړه، طالب هم د ايلم په غره ټينگ ولاړ و او له استاذ سره په جگړه اخته شو. وگورئ! دوی دواړه د علم او پوهې له خوا پوهېدل چې دا جگړه د ناپوهۍ علامه ده، مگر د محيط له تاثيره يې ځانونه خلاص نشو کړای او که هرڅه و بيا هم يو د «ايلم او بل دوه سري و». علم او پوهه سري پوه کولی شي، مگر منع کولی يې نشي ځکه چې تربيه په علم باندې غلبه لري. يو سري دا کولی شي چې بل په خبره پوه کړي، مگر ښه کولی يې نه شي، انسان په ډېرو شيانو پوهېږي، مگر پوهول يې د علم کار دی، خو ښه کول او په ښه لاره بيول صحيح تربيت غواړي.

ذوق

خوک چې د یوه بڼه شعر په لوستلو، د یوې بڼکلي نغمې په اړو بدللو، د یوې بڼې منظري په لیدلو پخپل نفسي حالت او کیفیت کې تغیر ویني او د خوشحالی احساس کوي هغه ته د ذوق خاوند ویل کېږي او هغه چې له دې ټولو شیانو پټي سترگې تېرېږي او په بې اعتنایي ورته گوري د بې ذوقو په ټولگي کېښي راځي.

د یوه مدني او بدوي انسان فرق هم د ذوق او حساسیت په اعتبار ډېر بڼه معلومېږي.

هغه څه چې یو شاعر او د شعور خاوند یې د اسمان په رڼو ستورو، د سپوږمۍ په سپینه رڼا، د دریاب په مستی، د شنبونو په سمسورتیا، د بلبلو په نغمو، د بڼکلو په ناز او خندا کې گوري د غرو شپانه او ساده انسانان یې هم وښي، مگر په دواړو یو شان اثر نه کوي او په احساس کې یې ډېر تفاوت موجود وي.

هغه کسان چې د شعر او ادب له اغېزي لاندې نه دي راغلي او دغه حلال سحرپرې تاثیر نه کوي باید پخپل ځان ووېرېږي او پوه شي چې انساني احساس یې ډېر کمزوری دی او له ذوق څخه لږه برخه لري.

هغه ذوق چې انسان ته د خوړو او تروو خوند ښيي حيوانات يې هم لري او مچان هم د خوړو احساس کولی شي، مگر هغه بل ذوق چې د لطايفو او محاسنو په خوند باندې پوهېدل دي هغه يو بل شان تلذذ دی، چې په خوراكونو کې هېڅکله نه موندل کېږي او تل شهواني خوندونه هسک مقام لري.

دا ذوق بلبله د گلزار لور ته بيايي او د هغه ذوق کارغه په مردارو پسې گرزوي. بې ذوقي د انسان دپاره لوی عيب دی او هغه څوک چې د ښو خبرو او انساني فضائل په خوند او کيف نشي پوهېدلي له ډېر لوی نعمته محروم دی. هغه چاته د زرکو له اوازه د زرکو کباب خوند ورکوي او د رباب له ترنگه د غوري شرننگ ته زيات خوشحالېږي. د هغه په حال افسوس او حسرت په کار دی.

دغه شان خلق د وطن له خرابۍ نه دخپلې اشتها په خرابۍ ډېر خپه کېږي او بې له شخوند وهلو په خوند نشي پوهېدلي، څوک چې د خیر رسولو او عواطفو ذوق پيدا کړي هغه بياله دښه، چې ځان وږي پرېږدي او بل مورکړي ډېر خوند اخلي او دغه مزه په ډېرو خوندورو طعامونو کې نه مومي.

پوهان او مشران بايد د صحيح او انساني ذوق په پيدا کولو او روزلو کونښن وکړي او حيواني ذوقونه په انساني ذوقونو بدل کاندې. هغه کسان چې د شهواتو په استسقا اخته دي او دا تنده پکې زياته شوېده که هغوی هر څومره خوړوب او سپراب شي، نو

سونه يې پرسېږي، مگر تنده يې نه ماتېږي او قناعت يې نه حاصلېږي.

د دوی اساسي علاج دانه دی، چې خواړه او اوبه پرې زیات کړو، بلکې اصلي چاره يې پرهېز او د رنځور ذوق مخالفت دی.

که ذوق مریض او علیل وي یا له فسق او فجور سره اشنا شي دغه ملکوتي انسان د حیواناتو په غوجل کې ترلی او مقام يې ټیټوي، مگر که دغه مادي ذوق له معنوي عالم سره اشنایي پیدا کړي او نور خوندونه وپېژني انساني سويه لوړېږي او عالي اخلاق په محبت کې رواج مومي، د ذوق تربیه او پالنه د عالي ادب او شعر کار دی او په ادبي درسونو ذوق عرفاني کېږي.

هغه روحي امراض چې ډاکټران يې علاج نشي کړای د شعر او ادب خاوندان يې په اسانۍ چاره کولی شي.

که په شعر او ادب کې معنوي ذوق او عرفاني شعور حلول کړي او شاعر د ظواهر و په حای حقایق او معاني و ستایي کېدای شي، چې د یوه ملت په روحیاتو، اخلاقو او عاداتو کې تغیر پېښ کړي او ذوق يې ور واړوي.

خیال

خیال یو پټ معنوي قوت دی، چې له واقعاتو او محسوساتو نه هغه خوا ځینې شیان ویني او په غیبی حقایقو پورې زړه تړي. په کومه لاره چې خیال تلی شي هلته عقل د ږندو په شان ټیټېږي او څه نه ویني. د انسان د فکر او عقل مانۍ په خیال ولاړه ده او د ملتونو په حیات کې ډېره ستره او مهمه برخه لري.

کوم علوم چې عقل پرې یقین کړیدی او د خیال برخه پکې ډېره لږه معلومېږي که غور او دقت وکړو خیال پکې ډېره برخه لري. که تاسې له یوه ریاضي دان څخه د (واحد) تعریف وغواړئ، چې د ریاضیاتو ابتداء او انتها گڼل کېږي یا د هندسې له یوه عالم څخه د (نقطې) پوښتنه وکړئ، چې ټول خطوط ورځنۍ پیدا شوي او له خطوطو څخه بیا طول، عرض او عمق، یعنی مقائیس ثلاثه پیدا شوي، دغه د صحرا کاني چې مونږ یې په حجریت او کانیټوب پېژنو داهم دخیال اغېزه ده او د انسان تخیل د تحجر او تجمد په صورت ورته قایل شوی دی.

که چېرې انسان د خیال له قوته محروم وای او بې له محسوساتو یې نور څه نه لیدلی عقل او فکر یې دغې درجې ته نشو رسېدلی او په غیب یې ایمان نشو راوړلی. خیال په انساني ژوند کې نشاط او سرور پیدا کوي او احساسات و عواطف روي. هغه شی چې د انسان په نظر کې معنوي محسنات او روحي امال ځلوي

هغه خیال دی او همدغه شی، لکه یوه بنکلی حوره انسان په هر حال کې خوښ او خوشحاله ساتي.

د وطنخواهی احساس، د ازادۍ ارزو، د شهرت تمنا د انسان یوه خیالي معشوقه ده او همدغه شی یې یوې خوا او بلې خواته بیایي او لوی لوی کارونه پرې کوي. همدغه انساني تخیلات دي چې د یوه ملت خواره واره افراد راغونډوي او اجتماعي جذبات و احساسات ژوندي کوي. خیال په شعر او ادب کې ډېر دخل لري او شعراء او ادبا د خیال په مرسته عواطف او مشاعر راوینوي.

چېرته چې شعر او ادب کمزوري او خیالات مړه وي هغه ملت هم مړیبل کېږي او انسانان د مادیاتو په مینه کې ورکېږي، هلته په زړونو باندې مایوسي او افسردگي غلبه پیدا کوي او د عرفان نهضت او ارتقا مینه له مغزو نه وزي.

په دغسې ځایونو کې خلق په مساجدو کې ناست وي سرونه یې په زنگنو ایښي وي. خطیبان خطبې او خطابې لولي، مگر د دوی په زړونو کې هېڅ جذبه، هېڅ جوش او حرکت نه پیدا کېږي او ټول په مراقبه کې ویده وي.

مجالس او محافل بې روحه وي، جراید او مطبوعات څوک نه لولي، خلق ظاهراً په کلو او ښارونو کې اوسي، مگر په زړونو کې سره بېل او جدا وي.

د هر چا غم او خوشحالي ځانته وي، هېڅوک له هېچا سره رابطه او علاقه نلري همدردی او غمشریکي له منځه ځي او یوه بېشعوره ړنده دنیا جوړېږي.

که په شعر او ادب کې له خیال او تخیل څخه کار واخیستل شي او له خیال نه استفاده وشي له رندو سترگو نه هم اوښکې تويوي او له کاینو نه سخت زړونه نرموي. تاسې فرض کړئ، چې په یو ځای زورور سیلاب راشي او ډېرو خلقو کورونه خراب کړي، ډېر مالونه او ډېر انسانان له ځانه سره یوسي او ښځې و نر، ماشومان او سپین زېږي په اوږو کې لاهو کړي که مونږ دغه حادثه د یوه خبر او اطلاق په صورت شایع کړو، دومره تاثیر به ونکړي لکه چې یو ادیب دغه واقعه په یوه ډرام کې تصویر کړي یا یو شاعر ورځنې موثر او مهیج شعر جوړ کړي او خیال پکې خپله ساحري صرف کاندې. دا واضحه خبره ده چې خیال په عواطفو او احساساتو باندې حاکمیت لري او تعقل محض د غومره رقت او دقت نشي جلبولی. که انسان یوازې د عقل په نغوته کار کولی، نو د سپلاډ یو مختصر خبر او د تلفاتو احصائیه کافي وه، چې د مصیبت لېدونکو دپاره د نورو همدردی او د لسوزي حاصله کړي او د شعر و رومان وظیفه په ځای کړي، مگر داهېڅکله نشي چې یوه سره بې روحه معقوله خبره لکه یو شعر او ادبي شاهکار چې له خیال او تخیل نه پکې کار اخیستل شوی په زړونو اثر وکړي او عواطف و خوځوي.

حرص او عشق

چې انسان گدای کوي حرص د دنیا دی

چې گدا کاندې سلطان عشق د لیلا دی

کوره کور او کلي په کلي گرزېدمه، د هر چابه چې څه په خدای
لوریدل هغه به یې زما په څولۍ کې غورځول، رنگ په رنگ غلي
او دانې به زما په گوډي کې ټولېدی او په کچکول کې به مې څو
ډوله ټوکان جمع شوه، مگر زه یې نه قانع کولم او زما سرگرداني
یې نشوه ورکولی له یوه کلي به بل ته تلم او له بل نه بل ته، هېڅ نه
وم خبر، چې زما لیلې په کوم کور کې ده او څه شي سرگردانه کړې
یم.

هوا! زه لکه د هوا مرغه همدغسې سرگردانه گرزېدم او هېڅ نه
پوهېدم، چې د کوم دام او کوم بڼکاري بڼکار یم، دا د نس او غلو
دانو دپاره سرگرداني به کله او څنگه قطع شي؟ په هر پټي، هر باغ
او هر کور کې څه خورم، مگر مې پرېم نه، دا ټول عالم او ټوله دنیا
زما د حرص علاج نه شي کولی او نه زما د غوښتنو تنده ماتېږي.

لکه چې یو هوایي مرغه په یوه پټي، یوه باغ او یوه بڼ کې نه
ایسارېږي او د یوې ونې په میوو نه بسیا کېږي زه هم هېڅکله
دیوه کلي په خپرو خیرات نه مې پرېم او نه په ډېرو گرزېدو سترې
کېږم لکه چې د دې سرگرداني او نه مې ږدو علاج هډو بېخي شته
نه؟

زه په دې نه پوهېدم، چې د گلزار بلبلي ولې لکه نور مرغان پدې
ځينو پتو کې په دانو پسې نه گرزي؟ يا لکه د مردارې کارغان په
مردارو غونډو پسې څارنه کوي.

د دې سر کشفول زما دپاره ډېرگران و او د دنيا په دغسې
رموزاتو پوهېدل څه اسان کار هم نه دی. د علم او پوهې ريباران د
هر چا کور ته لاره نلري او په يوه قرن کې که ايله يو ځل د چا
کورته کوم نوی خبر راوړي، دا راز له مانه او ټولې دنيا نه هم پټ
و، چې د حرص علاج په څه شي کېږي؟ او څه چې د انسان مخه له
ټولو شيانو يوه شي ته راگرزوي هغه څه شی دی؟ هغه وخت چې زه
هلته ورسېدم بې د بښينې له يوې مماتې ټوټې نور هېڅ نه و.

ما ته نه پوهېږم چا په غوږ کې وويل، چې دنيا هر وخت مونږ په
همداسې برېښېدونکو شيانو غولوي او ډېر خوشې شيان راته
ځلوي.

له مونږ سره هر وخت لوړ فکرونه او لوړ خيالات ملگري وي،
مگر عملاً دغسې ناوړه او خوشې شيانوته وروان يو، مگر ترڅو
چې نه يو ور رسېدلي دخپل خوشې تگ او بې فايده منډو په
حقيقت نه پوهېږو او نه يو خبر، چې مونږ په څنگه شيانو پسې
هڅه کوو؟

دا ځلېدونکي بښينه، چې ماته خپلو تصوراتو او خيالاتو ډېره
بنايسته کړې وه زما هماغه ارزو وه چې وروسته تر رسېدلو يې
هېڅ قيمت نه درلود. که تاسې خپلو ارزو گانو ته کله رسېدلي

ياست او خپله ټوله کيسه در په ياد وي يقين به وکړئ، چې هېڅ
ارزو وروسته تر موندلو هغه پخوانۍ قدر او قيمت نلري.
ډېر بڼکلي شته چې د يوه او بل په نظر کې به يې همدغومره
بڼکلا درلوده، لکه چې ماته خپله مجهوله ارزو ترڅه وخته بڼکلي
وه.

که تاسې لږ څه خپلو خاطراتو ته رجوع وکړئ او د عالم رويه په
نظر کې ونيسئ هره ارزو، چې تاسې يې وروسته تر موندلو د خپل
زړه له کوره باسي نورو پسې لوغړن درپه در گزري او نه يې مومي
د همدې له امله وايي:

څوک يې ديدن پسې رڼديږي
څوک يې له کته غورځوي چې خوب راځينه

د مشرانو عشق

څوک چې لوی شي او د مشرتوب لوړې درجې ته ورسېږي هغه بیا په دغسې ډیوو، چې په یوه کور کې بلېږي ځان نه سپزي او نه لکه هلکان په کوم سپین مخ یا ملالو سترگو خپل زړه بایلي. هغه هېڅکله د دنیا په سرو او سپنو داسې نه مین کېږي، لکه په مال مین سوداگر چې شپه او ورځ د دنیا په غم کې ورک وي او بل هېڅ شي ته یې پام نه وي، مال لا څه چې د خپل ځان د خپلو لونیو او زامنو، د خپل تېر او کهول مینه او دوستۍ هم پرې دومره غلبه نه کوي، چې نور هر څه هېرکړي او یوازې خپل غم وژاري. مشران او لوی خلق دغه ټول محبتونه چې واره خلق یې لري په عشق قربانوي، چې هغه د ملت او هېواد عشق دی. د همدغه عشق په اثر د ملتو مشران د مشرتوب حق پیدا کوي او د باباتوب مقام او منزلت مومي.

څنگه چې یو طفل او کوچنی د ډېرې ناپوهۍ په وخت کې خپل پلار پېژني او په غېږ کې ځان ورغورځوي ملتونه هم که هرڅومره بې تعلیمه وي د خپلو خواخوږو مشرانو تمیز کولی شي او د دوی په ځولۍ کې ځان اچوي، خپل ټول مقدرات دوی ته سپاري او په دوی اعتماد کوي.

د عشق په جاذبه کې دغه قوت موجود دی، چې احمدشاه غوندي د پنځه ویش کالو ځلمی دټولو پښتنو بابا کړی او د ډیلي په تخت یې کښېښوي. د پښتونخوا او پښتنو عشق احمدشاه

بابا ته لويه شهنشاهي ورکړه او ډېرو سپين ډېرو د ده باباتوب
ومانه، ځکه چې دی رښتياڼی مشر و او هغه عشق چې په مشرانو
کې پيدا کېږي په ده کې موجود و.

ده په دروغو خپل وطن او هېواد ته دانه دي ويلې:

ستا د عشق له وينو ډک شوه ځېکرونه
ستا په لاره کې بايلي ځلمي سرونه
تاته راشمه زړگي زما فارغ شي
بي له تاهې اندېښنې زړه مارونه
د ډيلې تخت هېرومه چې رايا د کرم
زما دښکلي پښتونخوا د غروسرونه
که تمامه دنيا يو خواته بل ځواني
زما خوښ دي ستا خالي تش ډېکرونه
احمدشاه به دغه ستا قدر هېرته کا
که ونيسي د تمام جهان ملکونه

څوک چې معنوي رشد او بلوغ ته ورسېږي او د مشرتوب درجه
ومومي هغه له وطن او هېواد سره همدغسې عشق پيدا کوي او
وطن ته د عشق په نظر گوري، هغه بيا د غرو په څوکو يې نشي
ليدای او هر چاته ځان نه نښي.

څنگه چې يو ښاپېرک ځلانده لمر نشي ليدای، يو د ځلميتوب
احساس نشي کړای. د دغو ټيټو ډيوو پتنگان د ستورو ډيوو ته
نه رسېږي، دغه عالي عشق ته هم هر څوک نه رسېږي او نشي
رسېدلی.

دا عشق د مشرانو او لویو خلقو په برخه دی او بېل کیف لري.
د دې عشق نښې او علامې بل راز دي او ځانته شواهد لري.
تاسې دغه عشق او د حسن وجمال عشق سره بېل کړي او هغه چې
مجنون او لیلی په عشق کې یې وینئ له سترگو لري کړي.
دا هغه راز مینه ده، چې د پلار او ځوی، د مرشد او مرید، د
شاگرد او استاذ ترمېنځ وي او بې له غمخوړی او خیرخواهی نور
مظاهر نلري.

پدې عشق کې رازونیز، بې پروایي او تغافل نه ځایېږي او نه
پکې رقیب او ریبار شته. له دې عشق سره رحم و عاطفه، ثبات او
متانت همدردی او ایثار ملگري وي او له هر راز تهمتونو یې لمن
پاکه ده.

دلته لیونتوب او له خپلو پردیو بېلېده نشته او نه پکې د
معشوقو له لاسه شکایت او له رقیبانو سره حسد لیدل کېږي.
له دې عشق سره د پیسو مینه او د مادیاتو محبت نه یو ځای
کېږي. هغه څوک چې په پیسو مین وي او پیسې ټولوي هغه
هېڅکله یو قام په ځان باندې نشي راټولولی هغه کسان چې
قومونه پرې غوندې پري هغه پیسې نه غوندوي او دغه مینه له زړه
څخه باسي.

کوم اشخاص چې قصې گټي هغه پیسې نه گټي او په بت
شکني افتخار کوي.

دا کېدای شي چې قلندران او دروېشان د ملت مشران شي او
خلق یې په مشرتوب ومني، مگر د پیسو مینان او سودخواره یا

بدي خواره هېڅکله د مشرتوب درجه نه مومي او نه د مشرانو
عشق پيدا کولی شي.

ای هغو کسانو، چې د مشرتوب ارزو لری او لویوالی غواړی!
راشئ! چې د خودخواهی او ټیټو مینو مراندې او تنابونه پرې
کړو او د لمر و سپوږمۍ په خوا کې خپلې خیمې ودروو.

راشئ! چې یو ملي او وطني شعور پيدا کړو او د وطن غرو او
رغو، کانیو او بوټو ته په مینه او محبت وگورو.

که دغه شعور او دغه احساس ژوندی شو بیا هر یو بل ته
محبوب معلومېږي او هېڅوک به هېچا ته په نفرت نه گوري.

یو بډای به د خوارانو دلداري کوي، یو عالم به ناپوهانو ته سمه
لاره ښيي، یو طبیب به د رنځورانو په علاج پسې گزري، یو قوي
به د ضعیف پېټی په اوږو اخلي او ټول به یو له بله څارېږي.

راشئ! چې همدغسې وکړو او د دې ځای په یتیمانو وژاړو، د
یتیمانو او ښکې پاکې کړو او د دردمنو له حاله ځان خبر کړو.

یوازېتوب

هغه خواږه ملگری څه شوو، چې ټوله ورځ به مې ورسره لوبې کولې او یو ساعت به هم نه بېلېدو.

هغه کاني به اوس چېرته وي چې د شپې به مې هم په جیب کې ساتل او یوه شپه به مې له ځانه نه بېلول.

هغه ونې به اوس څنگه وي، چې مونږ پکې ټالونه اچول له ملگرو سره به موی و ځای ځنگل.

دا شیان اوس یو هم نشته او زه بېخي یوازې یم.

هغه خاورې چې ما به په کوڅو کې ورسره لوبې کولې باد وپورې او زما خوشحالي هم ورسره لاړه.

هغه د گاتو او لوبو میدان به هم وران شوي وي، د گودر غاړه به هغسې نه وي، د خیزونو ځای به هم بل راز وي.

داڅه وشوه؟ او څه راپېښ شوه چې زه یې له دې ټولو بېل کړم او بېخي یوازې شوم.

زه خو به یو ساعت له خپلو ملگرو نه بېلېدم او بې له هغوی مې ساعت نه تېرېده اوس، ولې یو ملگری نلرم او چاته نه نژدې کېږم.

هغه بله ورځ چې زما یو پخوانی ملگری دلته راغلی و. ما ورسره هغسې د مینې مرکه ونکړه او بل راز راته ښکارېده، هغه به څومره

خپه شوی وي او په زړه کې به يې څه تېرشوي وي، هغه به وايي
ده اوس خپله جامه بدله کړه او خپل پخواني اشنايان يې
پرېښودل.

ما ته خو دی زښت ډېرگران و او له هرچا نه به مې ښه گانه، ده
هېڅکله دا گمان نه کاوه، چې زه به له ده سره دغسې بې پروايي
کوم او د ده مېنه او محبت به هېر وم.

ماهم دغه تصور هېڅکله نه کاوه، چې مور او دی به دومره پردي
کېږو او زړه ملگرتيا به پرېږدو.

نه پوهېږم زما او د ده ترمېنځ چا تورې کتوې وگرزولې او زمونږ
زړونه يې يو له بله تور کړه.

دی خو زما ډېر خوږ ملگری وو، ما ولې د ده قدر ونکړ، ولې مې
ده ته په مینه او محبت ونه کتل؟ کالي يې زاړه و او څه يې نه
درلوده که د ناپوهۍ په وجه راته بل راز ښکاره شو؟.

زه اوس د عزت او اعتبار خاوند يم او دی لاچا نه دی پېژندلی
که کوم بل علت او سبب موجود دی، چې زه او دی يې له زړونو نه
لرې کړو او پخوانۍ رابطه يې قطع کړه.

ښايي چې دغه خبرې ټولې رښتيا وي، ما ډېره موده څه تور
اوسپين ولوستل او دی په هماغه پخواني حال پاته دی. زه اوس
له کتابونو او اخبارونو سره اشنا شوم او دی يوه چټۍ نشي
لوستلی. زه په يوه ماڼۍ کې د ماموريت په چوکۍ ناست يم او دی
پخپل کور کې پوزی نلري. زما خلق قدر کوي او د ده سلام هم نه
اخلي، مگر دا نو ولې زما او د ده د بېلتون سبب کېږي، ولې زما

او د ده مگرتيا قطع کوي، که یوتن څه نلري او غرېب وي هغه سره به سړی خپله اشنایي قطع کوي او که به مرسته او کومک ورسره کوي.

که د سړي یو ملگری ناپوه وي او په څه نه پوهېږي هغه به پوه کوي او که به یې له خپل مجلسه شري.

هغه انسان چې د پوهې او لیاقت دعوه کوي او ځان د پوهانو د ډلې گڼي، څنگه دا قبلولي شي چې د خپل هېواد خواران او غریبان له خپلې مینې او محبته محروم کړي او علم و پوهه د بېلتون او لرې والي موجب وگڼي، دا عادات خو له یو ځلمي انسان سره نه بنایي.

علم او پوهه باید یو سړی له نورو نه بیل او لرې نکړي او نه د دنیا عزت او اعتبار یو انسان له خوار او غریبانو نه وشکوي.

هغه علم چې د کوډو په شان دوه خواږه ملگري او دغرور موجب گرزې له ناپوهی نه یې زیان او ضرر ډېر دی او هغه سواد چې سړي له محیط او اجتماع نه لري کوي او له نورو نه د سړي زړه تورو په حقیقت کې همدغه توره کتو ده او ماتول یې پکار دي.

که څوک غواړي، چې په اجتماع کې ژوند وکړي او له محیط نه استفاده وکړي، د علم او لیاقت غرور دې له ځانه لرې خپله هوښیاري او د بل ناپوهي دې حایل نه گڼي.

سړیتوب او انسانیت دی نه هېروي، اجتماعي مېلان دی نه بایلي، خوار و غریب ته دې په خوارو سترگو نه کوري، له ملگرو دې په هېڅ وخت او هېڅ حال کې نه بېلېږي، بلکې رادې شي او له

جماعت سره دې خپل غم شریک کړي او خپله خوشحالي دې هم د
نورو په خوشحالی کې ولټوي، خپل زړه او فکر دې له نورو نه نه
بېلوي، یو ځای دی ورسره خاندی او یو ځای دې ورسره ژاړي، د
دوی په خوښه دې کار کوي، چې د ده په خوښه کار وشي.
خوشحالي او کامیابي همدلته ده او په یوازې توب کې نشته هر
څوک چې له نورو نه پردی او لرې شو، هغه هېڅکله نشي
خوشحالېدلی او په یوه پټ اوسوزي.
د (من شدذفي النار) همدغه معنی ده او د دنیا دوزخ همدغه
یوازېتوب دی.

زه او ته

مونږ بايد دلته داسې اورونه بل نکړو، چې کلي او ښارونه
وسپزي او په لوگي يې د بصيرت سترگې رنډې شي، ځکه چې دا
اور د حسد اور او د شيطان له کوره دي.

مونږ به خپلې ډيوې له هغه اوره لگوو چې په کوه طور کې يې
ځان ښکاره کړی او د زړونو او داغونو خونې روښانه کوي.
د حضرت ابراهيم (ع) پېروان بايد پخپل عمل او يقين سور اور
ځانته گلزار کړي او پخپل لاس د عالم د سپړلو دپاره دوزخونه
جوړنکړي.

هر چا چې پخپل زړه کې د حسد اور مړکړ د دوزخ اور يې نشي
سپړلی او په سرو لمبو کې سلامت پاته کېږي.

هغه څوک چې له يوه جماعت او جمعيت نه په نفرت او عناد
وزي هغه هر وخت په سره اور کې سوزي او تل په اور کې وي.

ته پدې پوه شه چې زما او ستا بېلتون لويه گناه ده.

که دوه مين سره بېل شي پروا نشته، ځکه چې عشق او محبت
يې نور هم زياتېږي او د وصال ارزو قوي کېږي، مگر د دوه وروڼو
بېلتون او هغه بېلتون چې د بغض و حسد په سبب پيدا شي
عالمونه تباه کوي او ملتونه بربادوي.

زما او ستا نژدې کېدل، يو کېدل، پخلا کېدل، ملگري کېدل،
ډېر لوی اجر لري.

زه او ته د وصل دپاره يو، ځكه چې فصل او ببلول د شيطان كار
دى.

زه او ته به سره نژدې کېږو او ژر ژر به قدمونه اخلو چې دغه
فاصله د لوى خداى په فضل او مرحمت له مېنځه واخستل شي.
زه او ته که هر څومره نژدې شو هماغومره خداى ته هم نژدې
کېږو، ځکه چې ارومرو به په نفس و شيطان پېښې ږدو او له نفسي
او شخصي اغراضو به تېرېږو. زه او ته به ځانته نه گورو د ملت
مملکت خپر و سعادت ته به گورو.

مونږ بايد ملي اجتماعي گټې په نظر کې ونيسو او له لوړ افق
څخه نظر وکړو. زه به د يو کېدو او نژدې کېدو دپاره خپل هر څه له
تا قربان کړم، مگر ته هر څه له ځانه مه قربانوه او عمومي مصلحت
په نظر کې نيسه.

سترگي مه پتوي!

بنه وگورئ! سترگي مه پتوي! خدای ته ورتگ دی د قیامت ورخ
راتلونکې ده. سترگي پتول، حق نه ویل، د حق په خای کې چوپ
کښناستل ډېره لویه او عظیمه گناه ده.

وگورئ! او په خیرخیر وگورئ، که ستاسې سترگي خلاصې
شوي که تاسې هرڅه ولېدای شوه، که ستاسې بینایي معلومه شوه
ډېره لویه او ستره گټه به وکړئ.

ستاسې ډېرې بدبختۍ په سترگو غړولو، لیدلو او کتلو
ورکېږي.

تاسې د سترگو په حکمت بنه نه یاست پوه شوي او پوره کار مو
له خپلو سترگو نه دی اخستی.

هغه کسان چې گوري او ویني غله ورځني څه نشي پتولي او
غدی پرې نه لوېږي.

تاسې خپلې سترگي غړوي او گورئ، مگر څه نه وینئ او څه
نشي لیدای، تاسې به وایاست چې مونږ شپه او ورځ پېژنو، تور
او سپین بېلوو، د انسان او حیوان فرق کولی شو، که مونږ څه نه
لیدلی هر گوره د چا د موټر لاندې به شوي وو یا به په کندو او
کپرو کې لوېدلي وو، په سم سرک به نه وو روان او بې لارې به
تللو.

زه وایم چې اوس هم ډېر خلق بې لارې روان دي او سمه لار یې
پرې ایښې ده، ډېر خلق له گړنگونو لویدلي دي، مگر ځانته نه دي

ملتفت. دغه شان لیدل او کتل چې مونږ کولی شو حیوانات یې هم کولی شي او د موټرو له مخې او بنان هم ځانونه په څنگوي، وابنه او اوبه ویني، له پاهو او کمرو ځان نه غورځوي او له حسې خطراتو نه ډډه کوي.

د انسان لیده او کاته باید له حیوان نه ډېر فرق ولري. د بنیادم نظر باید دومره سطحې او سرسري نه وي.

راځئ! چې مونږ او تاسې د خپل نظر امتحان ورکړو، چې مونږ څه لیدلی شو که نه. مقصد مې دانه دی چې دا ولې شپې میاشت په مازدیگر یا غرمه کې گورو، یا به څو کروه لري یو شی معلومو، چې انسان دی که حیوان، نردی که بنځه؟ سپور دی که پلی؟ زما مطلب بل شان امتحان دی او بل راز سترگې مې په کار دي.

هو! زه هغه سترگې غواړم چې غدر، خیانت، ریا، تگي، ظلم او تلبیس، بلکې ابلیس ورنه ډډه کوي او دغه شیان لیدلی شي. زه وایم دغه خلق چې تاسې په لارو او کوڅو کې په بازارونو او مساجدو کې یا په دوايرو او وزارتو کې په کراتو او مراتو لیدلي او کتلي دي ایا تاسې دوی په رښتیا لیدلي او که اشتباه مو کړېده.

زه گمان کوم چې ډېرو خلقو ډېر خلق نه دي لیدلي او ورسره اشنایان شوي دي.

دغه سترگې چې له مونږ سره شته له کاره وتلي دي او څه نه وښي، دغه شان سترگې د هوا له مرغانو او دځمکې له ځناورو او حیواناتو سره هم شته.

هغه سترگې چې له رنگونو او اجسامونه پرته نور شيان ليدلي شي هغه زمونږ په کور او کلي کې له چاسره نشته او مونږ په رښتيا څه نه وي نو. ما ته دا سودا په ټينگه پيدا شوې او زړه ته مې دا خبره لوبدلې ده، چې مونږ څه نشو ليدلي که زه غلط شوی يم زما سودا وباسئ او ماپوه کړي.

ما خو دمخه وويل، چې زه له تاسې نه په رڼا ورځ د ستورو ليدل نه غواړم زه وایم دغه کسان، چې تاسې يې هره ورځ خبرې کوئ او ورسره مخامخ کېږئ يا په موټر او بگيو کې ستاله مخه تېرېږي تاسې يې پېژني چې دا څوک دي او څنگه خلق دي؟

هغه چې په ښوونو مانيو کې اوسي، په اعلي موټرونو کې سپرېږي نفيس لباسونه اغوندي او ښه ښه خوراکونه خوري ايا په دوی کې خاينين، غداران ظالمان او منافقان نشته؟

دوی ټول کاريگر لايق او صحيح اشخاص دي؟ دوی دغه جايدادونه او دا دومره ډېرې پيسې په مشروع ډول، په کار او لياقت پيدا کړې دي؟

دغه نور چې ډوډۍ نه مومي، د ناستې ځای نلري په تن لغړ او په خپته وړي دي په دوی کې د وطن صادق خدمتگاران، پاک نفسه زحمت کسه او لايق اشخاص بيخي نشته؟ دوی ټول څرمې بېکاره او غيرمستحق اشخاص دي؟

تاسې ښه وگورئ! او ډېر غور وکړئ که دلته خاينانو، غدارانو او ظالمانو په ظلمونو، رشوتونو او خيانتونو عالي قصرونو، نفيس موټرونه پاڅه جايدادونه او لوړ مقامونه پيدا کړي وي او ډېر خلق او صالح اشخاص چې لس، شل کاله يې د وطن خدمت په صداقت او پاک نفسي کړي وي هغه نن خوار وزار، بې کوره او بې اوره گرزې او هېڅ نلري، نو تاسې يقين وکړئ چې مونږ پانده يو او څه نه وينو که چېرې د رندو بازار نه وای او خلقو ښه او بد ليدلی هېڅکله به دغسې نه کېدلی او نه به شوی.

که زمونږ په سترگو پردې نه وای د رشوت خورو په کور کې به دا ښايسته پردې نه خريدلې او د قصور خاوندان به په قصرونو او ماڼيو کې نه او سپدل.

د زمانې تعبیر

که تاسې هېر زړې نه یاست او سترگې نه پټوئ، نو په دغو لږو کلونو کې په عالم کې ډېر لوی تغیر پېښ شوی او زمانه بېخي بل راز شویده، مگر دا تغیر محسوس نه دی معقول دی او د عقل خاوندان پرې ډېر ښه پوهېدلی شي.

د انسان وجود که څه هم په هماغه پخواني حال دی، هماغه دوه سترگې، دوه غوږونه او دوه پښې لري، مگر هغه څه چې نن لیدلی شي پخوا یې نشو لیدلی، هغه څه چې نن یې اوري پخوا یې نشو اورېدلی، تر هغه ځایه چې نن رسېږي پخوا نشو رسېدلی، په هغه شي چې نن پوهېږي پخوانه پوهېده، هغه څه چې نن ویلی شي پخوا یې نشو ویلي.

څو کاله پخوا زموږ نوکرانو او مزدورانو زموږ له جلب لاندې منډې وهلې، مگر نن راسره په موټر کې یو ځای سپاره دي او هغومره فرق نلرو.

یو وخت و، چې ما به هغه څوک ښه گانې چې چاته به یې زیان او ضرر نه رسېده، مگر څه موده وروسته په دغو مړه ښه توب نه قانع کېدم او له ښو خلقو نه مې ښه ښه ارزوگانې هم غوښتلي، ما به ویل ښه سړی هماغه دی، چې په زړه کې یې د وطن او ملت دپاره ښې ارزوگانې او ښه نیتونه موجود وي، مگر نن پدې هم نه یم قانع او هغه څوک ښه بولم چې ښه ښه کارونه کوي او د ایثار او فدا کارۍ په میدان کې داخل وي.

دا یوازې زما حال نه دی نور هم ډېر ملگري شته چې بې عمله ایمان کافي نه گڼي او تشو ارزوگانو ته په څه قیمت نه دي قایل. که څوک نن له مونږ نه ستاینه او محبوبیت غواړي او ارزو لري، چې مونږ ورته بڼه ووايو او بڼه یې وگڼو هغه دې پدې باندې پوه شي، چې تش لستونې او بې لاسه لستونې مونږ نه خوښوو، بلکې کار او عمل ته گورو او د هر چا جدو جهد، قرباني او فداکاري په نظر کې نیسو. مونږ اوس له پخوانه هوبنیار شوي یو او سادگان نه یو. مونږ خلق پېژنو او په زړونو کې ډېر بڼه پوهېږو.

مونږ رښتیا ویلی شو. زموږ په زړونو کې بې د خدای له وېرې بله وېره نشته، مونږ حقایق څرگندوو او حق وایو، مگر د دې کار دپاره په یوه ترتیب قایل یو او هغومره څه وایو چې خلق پرې پوه کولی شو.

مونږ د ځان او د بل د پوهولو او وینولو تېنګه اراده لرو او دا کار هېڅکله نه پرېږدو.

مونږ غواړو چې اعمالو او افکارو نه د لوی خدای په توفیق خیري او ناولتیا گانې ورکې کړو او د ضرورت په وخت کې ډېرې ناپاکه جامې په تېږو وټکوو او په خوباړو یې ووو.

مونږ ځینې لوړ کسان وینو چې اخلاق یې ډېر ټیټ دي، په بدو او ناوړه اعمالو نه شرمېږي، د فسق په شهرت پروانلري، خیانت ورته بد نه معلومېږي، په پردې ناموس ډېر زړور ورځي، په رشوتونو قصرونه او مانی ابادوي او په ډېرو هسکو ځایونو کې ناست دي.

مونږ غواړو چې دوی خپل ځانونه اصلاح کړي او په رښتیا توپې
وباسي، خپل خدای ته رجوع وکړي او په نیکو اعمالو خپل
نفسیات ووينځي او پخواني عادتونه پرېږدي.
د دې زمانې همدغه تقاضا ده او د زمانې تغیر له دوی څخه دغه
نفسی تغیر غواړي. که دوی غواړي چې زمانه یې رسوا نکړي او
څوک یې سترگو ته خلي ورنه وړي باید خپل ځانونه اصلاح کړي
او پوه شي چې زمانه بل راز شوه او بل راز خلق غواړي.

برابرنه دي

صحرا ته ولاړم هېڅ کانی له بل سره برابرنه و، غرونو ته وختلم
ځینې جگ او ځینې تیت و، په باغونو وگرزېدم د ټولو بوتو وده او
لوړتیا یوراز نه وه، د دریاب کبان مې ولیدل یو له بله په تول کې
برابرنه ختل، د هوا مرغان هم ځینې غټ او ځینې واړه وو،
بناړونه مې وکتل د ځینو کورو دیوالونه و او د ځینو نه و،
کورونو نه ننوتم، ځینې غولې لوی، ځینې واړه و، په دوايرو کې
وگرزېدم ټول مېزونه او ټولې چوکۍ یو شان نه وې، کتابخانې مې
وکتلې د درستو کتابو قطع او حجم برابرنه و، هېوادونه مې ولیدل
ځینې تاوده و، ځینې ساړه، انسانان مې وکتل څوک جوړ و او
څوک ناجوړه، څوک رانده و او څوک بینا.

د لوی خدای کتاب مې بېرته کړ دا خبرې مې پکې ولیدې.
ایا پوه او ناپوه برابرنه دي؟ د رانده او بینا ترمېنځ څه فرق نشته؟
د دوزخ او جنت خاوندان څه توپیر نلري؟ نور او ظلمت یو راز
دی؟ پدې پوښتنو راوینس شوم او په عالم کې مې بیا سترگې
وغړولې. هغه فرقونه چې په نورو انواعو او اجناسو کې و، په
انسانانو کې یو په سله زیات معلومېده.

هغه بناپېریان او دیوان چې خلقو له کوه قاف نه هغه خوا لټول
ماپه دوی کې ولیدل د پېښتو او لعینانو په معنی پوه شوم،
قصابان او شپانه مې وپېژندل. د عدل او ظلم، علم او جهل، خیر
اوشر، سعادت او شقاوت فرقونه راته واضح شوه.

پدې ښه وپوهېدم چې:

جو د انسي قدر يو لعل پکې موندل شوي نور جهان واره د تورو کاناو غردی ماته دامعلومه شوه چې د ډېرو لويو ملتو او لويو ټولنو قدر او قيمت په يو څو تنو پورې تړلې وي، چې که هغه ورځني ليرې شي هېڅ ورته نه پاته کېږي او د متمدنو اقوامو فرق له وحشيانو نه په يو څو تنو باندې کېږي، لکه چې د انسان په جسم کې مخ سترگې، پوزه چې په وجود کې ډېره محدوده او لږه حصه ده يو انسان له بل ځنې بېلوي د غسې ملتونه او ټولنې هم د يو څو محدودو اشخاصو په وجود امتياز پيدا کوي او بېلېږي.

په هر مملکت کې يو څو تنه محدود اشخاص وي، چې د هغه مملکت سترگې او پوزه گڼل کېږي او د يوه هېواد نوم او نشان لوروي.

لکه چې يو انسان پخپل ټول وجود کې دوه سترگې لري چې د هغو په بينايي او بصيرت يوې خوا او بلې خوا ته حرکت کوي او د ملت سترگې گڼل کېږي.

د همدې لامله ښه او بد د دوی په سترگو ليدل کېږي، د فکر کولو او خيرو شرسنجولو اميد دوی ته کېږي، د هېواد ترقي او لوړتيا د دوی د سعې او عمل محصول باله شي او هرڅه په دوی پورې مربوط او موقوف وي. کله چې په توره شپه کې يو ټولگي خلق چېرته روان وي، نو ډيوه يا چراغ له يوه يادوه تنو سره وي او نور ټول د هغوی په رڼا کې روان وي لاره گوري، که دغه د

رنا خاوندان له دوی نه بېل شي ټول په تورتم کې پاته کېږي او بيا
خوک کندی کېږي نشي لېدای. د عقل او فکر رنا هم له محدودو
اشخاصو سره وي، مگر فايده يې عامه وي او هر چاته لاره نښي.
يو ملت بايد د رنا د خاوندانو قدر وکړي او پدې پوه شي چې بې
له دوی نه په ټولو تورتم او تياره راځي او لاره ورکېږي.
هغه مشعل چې مونږ ته دلاري ټيټ وپاس رابښي او زموږ مخه
رنا کوي د دوی په لاس کې دي او دوی پيدا کړي، که دوی نه و رنا
نشته او په هر قدم کې د لويډلو او پريوتلو خطرات موجود دی.

د اسلام دردمنو!

عابده! هغه څه چې ته يې په ډېرو وظايفو او نوافلو کې لټوی د
خدای د مخلوق په خدمت کې ډېر ښه موندل کېږي.
زاهده! څه شی چې ته يې د ځان په وړې کولو او نفلي روژو
نيولو کې غواړې د مساکينو او فقيرانو په مرولو هم لاس ته
درځي.

عارفه! چوپ کښېناستل او د خدای په فکر او ذکر مشغولېدل
عبادت دی، مگر زورورو ته حق ويل او حق بيانول ډېر لوی او
ستر عبادت دی. مسلمانان! د قران تلاوت ثواب لري، مگر په قران
باندي عمل کول فرض دی. ای د تقوی او رياضت خاوندانو! تاسې
له خپلو کوټنيو سروڼه را وباسئ له دې سپينو څادرونو مخونه
رانبکاره کړئ او په علم کې سترگې وغړوئ، چې د خدای د
مخلوق څه حال دی؟

تاسې انصاف وکړئ، چې تسبیح اړول ډېر ثواب لري که په سرو
غرمو کې يوې کول او يومسکين مرول؟ په جای نماز باندي قرار
کښېناستل ښه دي؟ که د خدای په لاره کې ستړي کېدل؟
رښتيا وواياست چې د بل په خيرات روژه ماتول ډېر ثواب لري
که خپل مال له مسکين او فقير سره خوړل؟
ماپوه کړئ! چې پاک خدای د خيرات او شکرانو په اخستلو ډېر
خوشحالېږي؟ که په ورکولو يې؟

راشئ؟ د خدای رضا او د آخرت ثوابونو په گرانو او سختو کارونو کې او د مخلوق په خدمت کې ولتویئ! یو مظلوم د ظالم له منگولو خلاص کړئ، د یوې کونډې په سر پورنی واچوئ، د یوه یتیم او بسکې پاکې کړئ!

یوه پورورې ته پور ورکړئ، دیوه رنخوړ دارو او درمل وکړئ. دغه خواران او غریبان چې د پاک خدای صادق او ساده بندگان دي خپل خدمت ته مه رابولئ او مه یې مریدان کوي، بلکې تاسې د دوی مریدان شئ او خدمت یې وکړئ، د خدای رضا او د خدای جنت په دغه ډول حاصلولی شئ او د دنیا گټه په هغه بل صورت لاس ته نه درځي او درغلي ده.

د سبا فکر

هغه څه چې د ریا او تذویر په پردو کې پټ و او س څرگندېږي. تراوسه پورې شپه وه، تورتم و، تیاره وه، هېچا هېڅ نه لیدل هرڅه د تورې شپې له تورې پردې لاندې پټ و.

ما ته نه لیدې، تازه نشوم لیدای، زما په سترگو او ستاپه مخ پردې برتې وې ما ته نه پېژندلې او تا هم خپل ځان نشو پېژندلې، نن د حقایقو له مخې پورنی پورته کېږي او بنه و بد ځان بنکاره کوي، ته پدې پوه شه! چې پس له دېنه څوک خپل معایب نشي پتولی. که څوک هر څومره کوبنېن و کړي چې خپل نواقص پټ کړي او بنایسته رنگونه ورپورې ومبني کامیابېدلی نشي او خواري یې څه ځای نه نیسي.

که څوک هوښیاروي هغه باید د ځان اصلاح ته اساساً متوجه شي او ځان ونه غولوي، هغه ودانی چې نن سبا نرېږي په اڅپرونو نه ټینګېږي او رنگ وروغن یې بیفایدي معلومېږي.

مونږ باید دخپل راتلونکي ژوند دپاره پاڅه دیوالونه جگ کړو او پوخ تعمیر بنا کړو، له هغه کوره باید ووزو چې نن سبا لوېږي او رنگېږي، سړی باید داسې کور جوړ کړي چې د زامنو او لمسیانو شپې یې پکې هم تېرې شي او ودانی یې پخه وي.

مطلب دانه دی چې ټول به له کانیو او گټو جوړ شوی وي او د خټو په ځای به پکې سمټ لگېدلي وي، ځکه چې دغه راز کورونه خواران او غریبان نشي جوړولی. زما مقصد بل راز کور دی.

داسې کور چې يوه خښته به يې هم د ظلم او خيانت په پيسونه وي جوړه شوې او په ودانولو کې يې مظلومان نه وي ازار شوي. هو! ښه کور هماغه دی چې همسايه ته يې ضرر نه وي رسېدلی او هېڅکله يې د بام واورې د بل په بام نه وي لوېدلې، لوی لوی گناهونه پکې نه وي شوي. د فساد او ضرر فکرونه پکې نه وي موجود.

ښه کور دانه دی چې ښايسته او رنگېنې پردې پکې زور ندې وي او ښه ښه خوراگونه پکې وخورل شي يا ډېر نفيس سامان او ولوازم ولري.

دا شيان وي او که نه وي، مگر پخپل حق قناعت، رحم او عاطفه، عفت او فضيلت چې په کوم کور کې وي هغه ښه کور دی او هېڅکله نه ورانېږي کوم کور چې اهل او صالح اولاد لري او ماران و لړمان پکې نه وي قصر وي که جونگره هغه کور ښه کور دی او سعادت په همدغسې کورونو کې دی. دغه راز کور خواران او غريبان هم جوړولی شي، مگر يو غير صالح انسان هېڅکله نشي پيدا کولی.

هرڅوک چې ځانته په دنيا کې کور جوړوي بايد دحميد دابيت واورې:

که دې نکر په ښکيو ننگ ونام لوړ
په دوه چومه دې د ختو مشه بام لوړ

پخوانی ډیوی

کله چې سپری یوازې شي او څوک نه وي نو له خیال او تصور سره یې زیات سرو کار شي او راز راز فکرونه کوي. څوک چې له دغې فکري مراقبې سره اشنا وي هغه پوهېږي چې انسان په دغسې وخت کې هر څه په بل راز ویني او دجهان هره ذره ورته دسکندر آئینه شي.

په همدغسې واقعو کې سپری په پچه خپږي او کشمېر ویښي او د مرغانو په هڅو کې راز راز نغمې اوري. زه هم په کوټه کې یوازې ناست وم او فکرو یوړم، مخامخ یو منقش رف بنسکار بده چې هرهر څه پکې ایښی و او زما دخیالاتو له تلون سره یې ډېره مرسته کوله، دغه راز رفونه سپری د دې وخت په وداني کې نه ویني او د پخوا وخت تعمېري وضعیت سپري ته ښيي. دا کور که څه هم زوړ او د پخواني وخت تعمیري وضعیت سپري ته ښيي. دا کور که څه هم زوړ او پخوانی دی، مگر د برق مزي ورته راننوتلي دي او سامان یې هم نوی شوی دی. دلته پخواني او اوسني نوي او زاړه شیان یو ځای شوي او عجیب منظر لري.

د تجدد او نوي عصر اثار او استازي دې کاله ته راغلي دي، مگر د کور ساختمان یې لانه دی بدل کړی.

په کور کې که څه هم برق لگېږي، مگر پاس په رف باندې د تورو تېلو مسینه ډیوه ایښې ده چې مخصوص نقش ونگار لري او دوه درې طبقې یې تشکیل کړي دي.

په څنگ کې یې یو بل ډول چراغ هم شته چې د شمع بلولو دپاره جوړ شوي او اوس په لږو کورونو کې پیدا کېږي. هغه خوار ورځني د خاورينو تېلو لاتین اینبی او سړی پوهېږي، چې دغو چراغو هر یوه پخپل وخت کې دا کور رڼا کړي او دې خلقو یې رڼا کې ډېرې شپې تېرې کړي دي، مگر اوس د ټولو دوره تېره شوې ده او د شپې په کوټه کې برق لگېږي.

زمانه وخت په وخت نوي شيان له ځان سره راوړي، مگر زار په هم څوک هیسته نه غورځوي او په جگو ځایونو کې ځای ورکوي. دا عادت بد عادت نه دی باید په هر کور او هر هېواد کې همدغه عادت جاري وي او څوک د چا زار په خدمتونه هېر نکړي، مگر کارونه باید وخت په وخت له نورو شيانو نه واخستل شي او په کورونو کې نوې رڼاګانې پیدا شي.

زمانه بنایي چې زار په شيان له کاره وغورځوي او نوي هم زار په کاندې چې د غورځولو شي، مگر انسانان یې د زمانې په تاخچو او رفونو، د تاریخ په پاڼو کې ساتي او په اوچتو ځایونو کې یې ږدي.

هغه چا چې لومړی ځل د تېلو خاورینه ډیوه بله کړې د برق له مخترع نه یې پوهان په کمه سترګه نه گوري او قدر یې کوي. انسان او جهان په هروخت او هر حال کې یوې رڼا ته محتاج دی او دا رڼا وخت په وخت خپل شان او صورت بدلوي او په ظروفو کې یې تغیر راځي د همدغه بدلون او تغیر په اثر انسان د علم، د معرفت په لوروالي او د پوهې په زیاتولو او تجلی کې زیار کاږي.

هغه چا چې د خاورو ډيوه جوړه كړې او هغه چې د مسو ډيوه
سازه كړې ده يا يې د بنسټي په فانوس كې كومه شمع لگولې ده د
برق او برېښنا تر مخترع پورې هر يوه كوښښ كړې، چې د رڼا
د پاره يوه وسيله پيدا كړي او بشپړه تياره خونه رڼا كړي، دوی
هر يو نور او رڼا پالونكي او روزونكي دي چې دبصيرت خاوندان
ورته په ډېر قدر او احترام گوري.

هغه رڼا چې د خاورو له تېلو پيدا كېږي، هغه نور چې له لمر او
سپوږمۍ څخه راځي هغه برق چې د اوبو له جريانه حاصلېږي بې د
ظرف او محل له تبديله څه ډېر فرق نلري.

كه څوك په دغو ظاهري صورتونو نه غولېږي دغو نوو احاديثو
قالبونو او ظروفو ته نه گوري، د شپښمو او پښې په بوټو، د
غوزانو او زيتون په ونو كې يوه رڼا او يوراز تېل موجود دي چې
په هر راز ډيوه كې بېل كېفيت پيدا كوي.

هغه نور چې كلیم په كوه طور كې ليده د زيتون په هره ونه كې
شته، مگر محرمانه سترگې غواړي. كه دانسان تعقل قوي شي او
د حواسو له كړكيو راننوتلې ده او بې له دېنه په ده باندي توره شپه
ده په هر شي كې به يو نور گوري او د وجود په نړۍ كې به دا تور
او سپين نه وي.

اوس مونږ د حواسو له تاثير لاندې راغلي يو چې په تېلو غوړ
لاسونه په پښه او پندانه وچوو او د سترگو كتل يا لامسه قوه مونږ
ته حقيقت بل راز كوي او ظرف راته مختلف انواع او اجناس په
مخكې دروي.

که دغه راز راز لوبسي او منگي چې په هر کور کې په بېل بېل صورت وینو زموږ د نظر مانع نشي، نو په هر کور کې د یوې ویالې او چېني او به دي او د ټولو مشرب یو دی، که موږ د سیند او ویالې کوهي او کارېز، واورې او باران په شکلونو، صورتونو او نومونو ونه غولېږو پوهېږو چې همدغه یو شی په خو نومونو یادوو او زموږ حواسو راته واوره او باران دوه شیهه کړيدي. په حقیقت کې همدغه یو حلاوت دی، چې په خټکي، هندوانه، توت، انگور، ناک، منه، شفتالو او نورو کې یې حلول کړي او په هر محل کې یې بېل صورت بېل رنگ بېل خوند بېل نوم پیدا کړی دی.

دغه لوی او واړه خموڼه چې د بېلو بېلو میوو او دانو شربتونه او عرقونه پکې پراته دي ټول یو راز کیف لري او دکجوري او اربشو په مېنځکې څه ډېر فرق نشته.

په دغسې کتنه چې سپی له صورتونو هغه خوا وگوري پوهېږي چې کورت او شپږمې له یوې غړکې راوتلي دي او مایعات و جمادات زموږ احساس او شعور بېل کړی.

هغه وخت چې زموږ تماس له مادیاتو نه قطع شي او مجرد شو بڼایي، چې د نن ورځې علم او معرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شانې وویڼو، د نن ورځې تنویري وسایل به لکه د دې کوټې بې کاره ډیوي له کاره ولوېږي او علم و پوهه به په نورو قالبونو کې ځان بسکاره کړي.

ادبي بحثونه

ادب

د ادب د کلمې اصل:

اصل يې (هذب) دی د بې عيبه په معنی!

د هذب کلمه په اصل کې د هغې ونې د پاره استعماليدله چې ځينې څانگې او ځينې بناخونه به يې قطع شوه او صافه به شوه. وروسته دا کلمه له محسوساتو نه معنوياتوته رانقل شوه او هغه چاته هم وويل شوه، چې عیبونه به يې ورک شوه، يعنې مهذب به شو.

اهل لغت ټول په دې باندې متفق دي، چې د مهذب کلمه ديوه کامل انسان د پاره د ونې له تهذيبه رانقل شوې ده، ځکه چې معنوي او عقلي امور له حسي اشياو څخه ماخوډ دي لکه د عقل کلمه چې د اوبن له جلب او عقل څخه ماخوډه ده.

نو د هذب د کلمې (ذ) په (د) بدل شو او دغه ابدال په عربي کې ډېر مثالونه لري لکه: هذم، هدم، جدم، د قطع په معنی (ه) په (همزه) بدله شوه او دا ابدال هم په عربي کې متعارف دی لکه: اهل، آل، ماده او داسې نور....

نو هذب هذب شو او هذب په ادب بدل شو.

ځينې وايي چې په يوناني ژبه کې اديب هغه چاته ويل کېده، چې د عادت په معنی دی او د حال و شان په معنی هم ذکر شوی دی لکه: (کد اب ال فرعون) مگر دغه راز اشتقاق په عربي کې ډېر نظاير نه لري.

د ادب د کلمې تاريخ

ځينې وايي چې دا کلمه د جاهليت په زمانه او د اسلام په ابتدا کې نه وه، ځکه چې نه دهغه وخت په ادبي اثارو کې راغلې ده او نه په قران کې شته، بلکې لومړی ځل دا کلمه په دې نبوي حديث (ادبني ربي فاحسن تادبيي) کې ذکر شوې ده (دا حديث محدثينو په دغو الفاظو نه دی ضبط کړې) ځينې نور وايي: چې دا کلمه د جاهليت په زمانه کې هم وه او دا چې د هغه وخت په اشعارو او قران کریم کې نشته د دې دليل نشي کېدای، چې دا کلمه په اشعارو او قران کریم کې نشته د دې دليل نشي کېدای چې دا کلمه په هغه وخت کې هېو موجوده نه وه.

دوی دخپلې مدعا د ثبوت دپاره دا دليل راوړي کوم وخت چې دا کلمه په حديث او د اصحابو يا د تابعينو په اقوالو کې راغله او هېچايې د معنی او مفهوم پوښتنه ونکړه، معلومه ده چې پخوا هم وه او ارتجالانه ويل شوې. وايي چې دا کلمه د حضرت علي (رض) په اقوالو کې هم ډېره راغلې ده او د جاهليت په وخت کې هم (اکثم) بن صيفي د بني تميمو مشهور خطيب ذکر کړې ده.

د ادب تعريف

لغوي معنی 'خو يې تهذيب دی او څه شی چې له چا سره ياله کوم شي سره لایق او مناسب وي هم ادب ورته ويل کېږي لکه: د مجلس اداب د معاشرت اداب او داسې نور....

اصطلاحاً ادب هغه پوهه ده چې انسان پخپله وينا او بيان کې له خطا او غلطۍ څخه ساتي، ځکه ادبي علوم هماغه علوم بلل کېږي چې د وی ناسه والی او بدوالی، غلط او صحیح، خوږوالی او پیکه توب نسيي او په تعريف کې ويل شوي دي چې ادب د بنو الفاظو په وسيله د خپلو احساساتو او ادراکاتو يا د زړه د خبرو بنکاره کول او د اوریدونکو په ذهن کې يې کښيښول دي، يعنې ادب يوازې د افکارو او روحي حالاتو اظهار نه دی، بلکې له يوه ذهنه بل ذهن ته انتقال او ابلاغ هم پکې ملحوظ دی. دا انتقال که په ښه ډول او مهارت سره وي چې هم په کې ښه کلمات انتخاب شوي وي او هم د کلماتو د ښه ترکیب او ښه استعمال په لحاظ د فصاحت او باغت مراعات شوي وي ادب ورته ويل کېږي او که داسې نه وي، نو عادي خبرې دي.

د ادب تقسیم

ادب د خپل جوهرې او ذاتي تقسیم په لحاظ دوه ډوله دی.

ادب محض، ادب مخلوط:

ادب محض هغه دی چې بې د بیان له لطف او خوږوالي څخه او بې د بدیع احساس له تحریک بل مقصد او بله غایه پکې نه وي، لکه ځینې عشقي غزلې چې د رحمان بابا یا د حمید او خوشحال او نورو شاعرانو په دیوانو کې گورو یا ځینې منثور اشعار چې د طبیعي مناظرو یا د احساساتو او عواطفو تمثیل پکې وي. مخلوط ادب د پته وایي چې یو ادیب کوم تاریخي، علمي، اجتماعي مطلب په ادبي پیرایه کې راوړي او ادبي رنگ ورکړي، نو دلته ادب واسطه ده او په لومړي صورت کې غایه ده.

د لومړي قسم ادب په لحاظ د ادب موضوع شاعرانه احساسات او عواطف، روحي کیفیتونه، حسن او جمال، د طبیعت ښکلي مظاهر او مناظر، نفسي اغېزې، قلبې تمایلات گڼل کېږي، مگر دوهم قسم ادب هر څه په غېږ کې نیسي او کېدی شي چې سپری ساینس او تخنیکي یا ریاضي مسایلو ته هم ادبي رنگ ورکړي او ادب په هر څه کې گډ کاندې.

شعر

څوک وايي هغه موزون کلام دی چې د انسان په احساساتو او عواطفو کې تحریک پیدا کوي ځینې نور وايي هر کلام چې دغه کار کولی شي وزن او قافیه ولري او که نه هغه شعر دی.

څوک بیا وايي: نه هر څه چې په زړه اثر کوي او په انسان کې تعجب یا جوش او جذبه پیدا کوي هغه شعر دی، نو د دوی په نظر کې جهان ټول شعر دی چې سپری یې د اسمان په ستورو او شفق کې د ډکو او مستو سیندونو په څپو، د گلونو چمنونو په رنگ او طراوت کې، د غرو په لوړو څوکو، د ابشارونو په مستی، د بلبلو په شور د بنکلو په بنايسته سترگو کې گوري، نه یوازې دا د مهجورو او ارزومندو په اوسیلو، د دردمنو په اه و فریاد د مظلومانو په ژړا کې هم شعري کیفیت موجود دی.

له دغسې مختلفو تعریفونو څخه معلومېږي چې یو داسې کلام چې په زړه او احساساتو تاثیر کوي او په کلاسیکي تعبیر (بديعي احساسات په شور راولي) هغه ارومرو شعر دی، نو که ځینې نور شیان هم شعر وي وي به، مگر هغه شعر چې خلق پرې یو شاعر ستایي هغه همدغه شی دی او په الفاظو کې ځای لري. د دې شعر د عناصرو او اصلي اجزاو په باب کې ډېرې خبرې شوي دي چا په شعر کې وزن ډېر مهم جز بللی دی او چا ادبي صنعتونو ته په ډېر اعتنا کتلي دي، پخوا به خلکو دغه شعري صنایع چې ځینې لفظي او ځینې معنوي دي د شعر په ماهیت او حقیقت کې داخل گڼل،

مگر اوس يې د شعر لباس او زيور بولي، همدغه سبب دی چې د پخوا وخت ادبي مبصرينو او منقدينو دغو صنعتو ته په اصلي نظر کتل او د شعر قيمت يې په همدغه معيار سنجاو. د دوی په نظر کې به ښه شعر هماغه ؤ، چې کوم معنوي صنعت پکې ولکه: صنعت طباق صنعت مقابله، مراعات النظير، صنعت مشاکله، صنعت مزاجه صنعت طباق، صنعت عکس، صنعت جمع او تفریق، جمع او تقسيم، جمع او تفریق و تقسيم، حسن تعليل، استتباع، اطراد، تعجب او داسې نور...

يا به پکې له لفظي صنايعو کار اخستل شوی و، لکه: تجنیس، قلب اشتقاق، ردالعجز علي الصدر، ذوالقافيتين، متلون او داسې نور...

مگر اوس څوک په دغه راز جامو او کالو نه غولېږي او د شعر ناوې پخپله گوري. په دې کې څه شک نشته چې يو ښه لباس په هر وخت کې هر چا ته ضرور دي او بې لباسه شيان ښه نه ښکاره کېږي، مگر لباس په هر وخت کې تغير کوي او د زيب وزينت سامان وخت په وخت بل راز کېږي کله خلک اوږدې جامې اغوندي کله لنډې، يو وخت بخی او چکنونه رواج وي بل وخت ساده لباس ښه گڼل کېږي، کله به کالو کې ډېر افراط کېږي او کله بيا هغه پايزيونه او د سرو نټکۍ له رواجه ولوېږي، شعر هم په دې وخت کې خپل لباس او زيور له پخوانه بل راز کړيدی او هغه ټول پخواني کالي نه اغوندي که څوک يې په ډېر زور او تکلف ور واغوندي، نو خلک يې نه خوښوي بلکې عيب يې گڼي.

دغه اوسنی نظریه چې د شعر به باب کې پیدا شوې او شعر غیر له دغو ادبي صنایعو څخه یو بل معنوي شي بولي د پښتو په اشعارو کې یې له پخوانه تطبیق وینو او زمونږ د دې وخت ځینو بناغلو ادیبانو چې د دغه صنعتو دپاره په ډېر تکلیف یو یو بیت چېرته په دېوانونو کې د مثال او نمونې په ډول پیدا کړي دا هماغه صنعتونه دي چې په غیر قصدي او ازادي ډول په پښتو اشعارو کې پیدا شوي او څه ډېر زیات کونښن ورپسې نه دی شوی، یعنې پښتنو شاعرانو د خپل زړه، خپلو احساساتو او عواطفو ترجماني کوله او خپلې سندرې به یې ویلې، نوکه به ځینې صنعتونه هم په کې راغله راتله به، مگر دوی اصلي شی نه گانه او همدغه شي ته یې شعر نه ویلې، بلکې د زیور او لباس په نظر یې ورته کتل.

د دې دپاره چې دا خبره په خوشېښې او محض تعبیراتو حمل نشي شعر به د ځینو پښتنو شاعرانو په نظر کې ونښو، چې دوی شعرته په کومه سترگه کتلي دي او د شعر ماهیت دوی ته څنگه جلوه کړې ده؟

شعر د خوشحال خان په نظر کې:

لکه غشي لره بویه تېر انداز
هسې شعر لره بویه سحر ساز
همېشه د زړه په لاس تله د وزن
زیات و کم له وزنه یو توري غماز

په تور اس د حقيقت ناوې سپره کا
په سپين مخ پلونيولي د مجاز
سل جلوې سل کرشمې سل مکيزونه
په نظر کې يې ښکاره د سترگو ناز
د صنعت زيور په خورنگه ورپورې
د تشبیه چندن چووه باندي طراز
د مضمون د نزاکت غمزه ورڅخه
سر تر پایه درست صورت سره يوراز
که په نظم کې کارگه او تپوس راوړي
هم د زرونو په ښکار گرځي لکه باز
چې يوه وينا يې وکره هوبنيار هغه
عاقلان به ويل کاندي په ايجاز

خوشحال په دې بيتو کې کمال کوي چې خپل اغاز په غشي او
تېراندازی کوي، ځکه چې د شعر غشی هم په زرونو لگېږي او
همدغه يې هدف دی، سحر ويل ورته که څه هم نوی تعبير نه دی،
مگر منلې او مسلمه خبره ده، دا چې له وزنه يو زيات ياکم توری
غماز بولي ډېره ښه خبره ده او له غمازنه ورته بله ښه کلمه نشو
پيدا کولی، که ووايو چې د غماز کلمه به هيچا دغسې په ځای نه
وي استعمال کړې څه غلطه خبره به نه وي، د خوشحال له دغه شعر
څخه معلومېږي، چې دی بې وزنه کلام ته شعر نه وايي، په دريم
بيت کې، چې د حقيقت ناوې په تور اس سپروي او په سپين مخ

بې د مجاز پلو نيسي خومره بڼه تعبیر دی، ځکه چې حقیقت و مجاز علاوه په دغه مفهوم، چې د بلاغت په فن کې یې لري او د یوې کلمې استعمال په موضوع له معنی کې حقیقت بولي او په نورو ځایو کې یې مجاز گڼي. د تصوف او عرفان په لحاظ بله معنی لري او نور کوايف پکې لېده شي. په هر صورت مونږ ویلی شو، چې خوشحال بې حقیقته کلام ته شعر نه وایي او بې د حقیقت له سپین مخه د مجاز بنایسته پلو او رنگین پورنی هم څه اصلي غایه نه بولي.

د خوشحال په نظر کې شعر یوه حقیقي ناوې ده، چې هم سپین مخ لري هم مجازي پلو، چې له سلو جلوو، سلو کرشمو مکیزونو سره یې په سترگو کې هم نازشته او د صنعت څورنگه زیور ورپورې دی.

وگورئ! چې خوشحال صنعت ته د زیور په سترگه گوري او اصلي معشوقه یې نه گڼي د مضمون د نزاکت غمزه هم بې له صنعته یو بل شی گڼي، د مضمون د نزاکت غمزه هم بې له صنعته یو بل شی گڼي او سرترپایه د شعر په صورت کې تناسب او یوراز والی غواړي بیا نو وایي، چې په دغسې نظم کې که کارگه او تپوس راوړل شي هم داسې باز ورځنې جوړشي، چې د زړونو ښکار کوي.

هو! د شعر له زړونو سره کار دی او د همدغه ښکار دپاره پیدا شوی دی. په دې بیت کې علاوه په دې لطف چې له کارغه او تپوس نه زړه وړونکي باز جوړوي دا لطف هم شته چې د زړه د

بنکار په یادولو سړي ته د خپلې اولې مسرې تېر اندازي او غشي هم یادوي، په وروستي بیت کې چې ایجاز یوه شاعرانه او ادبي هونبیاړي بولي نښايي، چې د خپل دغه شعر ایجاز او زیاتو دلالتونو ته به هم اشاره کوي، چې څومره ښه مطالب یې پکې ځای کړي دي او په یو څو بیتو کې یې دومره څه ویلي دي چې یوه لویه مقاله یا یوه رساله ورځنې جوړیدی شي.

شعر د حمید په نظر کې:

شعر نه دی دا خوناب د زخمي زړه دی
یا دستي وتلی دم له خولې د مړه دی
یا نغمه د نیم بسمل مرغه د خولې ده
یا مجنون ته معما ښکلې لیلی ده
یا له ښاره د حیرت وتلی فوج دی

دلته که څه هم حمید په ظاهره کې وایي، چې شعر نه دی، مگر مطلب یې دا دی چې همدغه شی شعر دی او په دې درې بیتو کې دی خپله نظریه د شعر په باب کې پوره ښکاره کوي که څوک دا بیتونه په دقت وگوري هغه پوهېږي، چې حمید شعر ته څه وایي او شعر د ده په نظریه کې څنگه ښکاره شوی دی؟ (د دې بیتو په مورد به خاص وي، مگر حکم یې عام دی) دی وایي شعر یا د زخمي زړه خوناب دی یا هغه وروستی دم دی، چې له صورت او کالبوت څخه په ډېر حسرت وتلی وي او ډېرې ارزوگانې پرې ایښي وي یا د عشق د نیم بسمل مرغه یا مجنون د لیلې معما ده یا

د وینو د جوش موج یا یو عالم حیرت دی، چې دې ورته فوج وایي
او حیرت له ښاره یې راوتلی گڼي.

د حمید زیات مهارت په دې کې دی، چې د شعر په تعریف کې
یو عالم تردد ښکاره کوي او سپری پوهوي چې شعر پېژندل څه
اسانه کارنه دی. دا اسانه خبره ده چې سپری ووايي: شعر د انسان
بدیعي احساسات خوځوي، مگر که پوښتنه وشي چې څنگه او په
څه راز او شعر دومره اغیزه له کومه کړه؟ نو خبره ډېره گرانېږي او
د حمید غونډې یو موشگاف بویه چې دا ځواب ووايي او د شعر
په معرفي کې د شعر د تاثیر علت او سبب هم بیان کړي.

د حمید دغه تعریف چې د شعر دپاره شاعرانه تعریف دی مونږ
دې ته ملتفت کوي، چې شعر یو درد او احساس، یو د عشق او
جمال پیغام دی یوه هېجان او اعجاب او تجرب موج دی، چې په
الفاظو او کلماتو کې یې گورو.

شعر د شیدا په نظر کې:

مضمون د شعر لکه پیکر دی
رنګین الفاظ یې رخت و زیور دی
ورته ضرور دي دا دواړه څېزه
پیکر که هر څو دلربا تر دی

شیدا هم په شعر کې پیکر او زیور سره بېل کړی دی او داسې نه
کوي، چې یوازې رنګېنو الفاظو ته شعر ووايي او شاعري په

الفاظو کڼې ولټوي، مگر بې رخت و زیوره پېکر هم نه خونبوي او په دې ضرورت اقرار کوي. که رښتیا ووايو له دغه ضرورته هېڅوک سترگې نشي پټولی او رنگین الفاظ دا حق لري، چې رخت و زیور یې وبولو، ځکه چې د الفاظو تاثیر یوه منلې خبره ده او هر څوک پوهېږي، چې ادبي کلمات په هر چا او هر ځای کې قوي حاکمیت لري.

د پر شعرونه شته چې یو مضمون پکې راغلی دی او د توار د په اثر کې هغه څه چې یوه شاعر ویلي بل هم ویلي دي، مگر د یوه الفاظ شاعرانه دي او د بل نه دي، ځکه د یوه شعر ښه گڼل کېږي او د بل هغومره نه.

شعر د علي خان په نظر کې:

عذاب نه دی نه ثواب، شعر خو ثوب دی
گاه يې اغوندي انسان گاه يې سبوع
عنوانات دي د ابيات معنون حکم
ښه بد گوره محمول او د موضوع

د علي خان له دې دوه بيتو معلومېږي، چې دی منظوم الفاظ شعر گڼي او وايي، چې شعر یو لباس دی چې کله به یې ښه سپری اغوندي او کله بد، یعنی دی لکه خوشحال او شیدا شعر یو پیکر نه بولي چې لباس ته محتاج وي، بلکې لباس یې گڼي چې کله یو ښه شي او کله بد شي ته په غاړه کېږي، د علي خان نظریه هم د شعر په نسبت لکه د پخوانیو نظریه داسې ده او س هم ځینې کسان شته چې وايي شعر یو ښایسته لوبښی دی، چې کله پکې دوا او

کله پکې زهر لوېږي يا شعر يو زيو ر دی چې کله نښې نسځې او کله بدې ته په غاړه کېږي. (۱)

مگر د علي خان په نظر کې يو شی شته، چې دی يې دې خبرې ته اړ کړی دی چې شعر ته لباس ووايي، هغه شی دا دی چې علي خان له ځينو داسې ملایانو سره خبرې کوي، چې هغوی شعر ممنوع گڼي، نو دی مجبور دی چې شعر ته نه ثواب او نه عذاب ووايي، بلکې ثوب يې وبولي او د شعر لمنه د دوی له لاسه خلاصه کړي، د همدې لامله د دغو بيتو اغاز هم په دې ډول کوي:

عالمان شعر په څه گڼي ممنوع
ډېر ابيات له آنحضرته دي مسموع
عذاب نه دی نه ثواب شعر خو ثوب دی
گاه يې اغوندي انسان گاهې سبوع

که چېرې علي خان يې ددغسې کوم عامله د شعر حقيقت بيانولی يا چا ترېنه پوښتنه کړې وای چې شعر څه شی دی؟ يقين دی چې شعر به يې تش لستونی نه و گڼلی، ځکه چې علي خان کوم داسې شاعر نه دی، چې د شعر حقيقت او معنويت ته نه وي پريوتلی او محض منظوم الفاظ ورته شعر ښکاره شوي وي، که څوک د ده ديوان وگوري او د ده شعرونه له نظره تېر کړي يقين به وکړي چې د سړي مطلب په يوه شي کې بل شانته وي، نظريه يې هم بل راز شي.

(۱) په دې باب په (بله ډيوه) کې يو مضمون شته، چې دلته يې بيا نه رانقلوم.

د رحمان بابا چې د شعر او ادب په مقام کې لوړځای لري او سپری یقین کولی شي، چې د ده له نظره د شعر حقیقت پټ نه دی پاته، خو ما ته یې په دیوان کې کوم شعر مخې ته نه دی راغلی، چې ده د شعر په نسبت خپله نظریه پکې ښکاره کړي وي او مونږ پوه شو چې شعر د ده په نظر کې څه راز و؟ مگر چې د شعر رنگ و صورت ته یې گورو او داهم په نظر کې نیسو چې دی خپل شعر په ساده انشاء او سوزان شعر ستایي پوهېږو چې دی په شعر کې معنوي حقیقت او سوز خوښوي او ساده جمال ورته ښه ښکاره کېږي.

په ژوند کې د شعر او ادب اغېزه:

که ژوند او حیات ته ښه څیرشو او د انسانانو کامیابي او ناکامي په نظر کې ونیسو. د بدبختیو او نیکبختیو په پټو پټو سببونو پسې سترگې وغړوو پوهېږو، چې ادب او ادبي رجال په دنیا کې موفق دی او ژوند د ادب په ادابو روان دی. هغه اشخاص چې په جامعه کې مقبول دي او هغه کسان چې په بدنظر کتل کېږي په عقل او فکر عمل او کردار کې به یې لږ فرق وي، مگر په ادبي لحاظ به ډېر تفاوت لري.

دا چې له یوه بل نه اورو فلانکی په خبره پوهېږي یا د ښه سلوک خاوند دی، فلاني سریتوب لري، د دې ټولو خبرو راجع د هغه ادبي حیثیت او شخصیت ته وي او د هغه له ادبي اوصافو څخه مختلف تعبیرونه دي.

که سړی د اشخاصو شخصیت تحلیل کړي او هغه ټول صفتونه چې د اشخاصو شخصیت ترې نه تشکیلېږي، تجزیه کاندې هېڅ شک نشته چې ادبي خصایص او ممیزات پکې ستره برخه لري او د اجتماعي سعادت او شقاوت سر په همدغه ځای کې دی، دلته تاسې د ځینو بدبختو شاعرانو حال او حیات په نظر کې مه نیسئ، ځکه چې دوی د هغو ادباو په نسبت چې له واقعو نه په خوږو، ظرافتونو او لطایفو، ادبي حکایاتو او اشعارو استفادې کوي خورا لږ دي او هېڅ په حساب کې نه راځي.

دلته غرض له ادب او ادباو څخه یواځې شعر او شاعران نه دي، بلکې هغه اشخاص دي، چې د وخت او حال له مقتضا سره سم له خپل ادبي اقتداره له خپلو اوضاعو او حرکاتو له خپلو خبرو او اظهاراتو کار اخیستلی شي او کله کله مناسب بیتونه هم په ځینو مواردو کې ویلی شي، نو دغه راز ادبا تاسې د شعر او په تذکرو او جرایدو یا مجلو کې مه لټوئ، بلکې په مجالسو او محافلو لارو او کوڅو کورو کلي کې یې وگوري، چې څومره ډېر او څومره موفق دی.

که چېرې شعر و ادب یو و بولو او شاعرانو ته د دغې ډیوې سوي پتنگان و وایو ویلی یې شو، مگر کوم اشخاص چې د دغې ډیوې په رڼا کې ناست دي او ادبي محفل یې جوړ کړی کله د شمع په نسبت او کله د پتنگ په نسبت ښه ښه بیتونه وایي او په مخکې ورته کتاب و کباب دواړه ایښي وي، دا هماغه ادبا دي چې له شعر او ادبه گټه او استفاده کوي.

هر چاته به پخپل کورو کلي کې ځينې کسان معلوم وي چې هغوی په خلقو کې نفوذ او تاثير لري او دغه نفوذ د دوی له ادبي اقتداره پيدا شوي وي، څوک چې له خلقو سره په خوږه ژبه خبرې کوي، پخپل مقصد او مطلب هر څوک بڼه پوهولی شي.

د خپلې مدعا دپاره ادبي دلايل چې په عامه طبقه، بلکې په خواصو هم ډېر تاثير لري. پيدا کولی شي هغه هر گوره په جامعه کې مقبوليت لري او په ادبي مهارت باندې عزت، ثروت، شخصيت، بڼه شعريت، هرڅه گټلی شي، ځکه چې ادب زموږ په ژوند او حيات کې حاکميت لري او په دغو خوږو پسې هر څوک هڅه کوي.

کله چې مونږ خپله يو او خپلگان راپيښ شوي وي. يا کوم مصيبت او بدبختي راغلې وي، نو په ادبي ويناو خپله تسلي کوو او په شعرونو خپل غم غلطوو، په دغسې احوالو کې که په يوه داسې صحبت او مجلس کې گډون وکړو چې هلته لطايف او ظرافتونه وي يا څوک دم او مصيبت صبر و استقامت په نسبت شعرونه وايي او راز راز حکايتونه کوي، ضرور هغه پخوانی حال نه پاته کېږي او په وضعيت کې تغبير راځي. که چېرې کوم د بنادې مجلس وي يا د دوه تنو د پخلا کولو او نژدې کولو دپاره کوم مجلس منعقد شوی وي هلته هم ادبي منطق او ادبي استدلال د خوشالۍ شعرونه ډېر کار کوي. که د دوه تنو څه جگړه او دعوه وي، نو هم په ادبي براهينو او شواهدو بڼې بڼې فيصلې کېږي. دغه راز حياتي جريانات چې په نظر کې ونيسو ویلی شو چې ادب

زمونږ هغه ملگری دی، چې په غم او بڼادۍ کې راسره دي او یوه خوږه یارانۀ راسره لري کله چې تیاره او تورتم له هرې خوا زمونږ په ژوند احاطه وکړي او د علم، د عقل رڼا زیری راکوي په همدغومره وینا هم د ادب تعریف نه تمامېږي باید ووايو چې ادب په جگړو او دعوکې شاهد او حکم هم دی، ځکه چې په اکثره مجالسو کې چې یوه خبره د څو تنو په قضاوت فیصله کېږي هلته ادب او ادبي اقتدار ډېر ډېر کومکونه کوي، که خبره دواړو ته ولاړه شي هغه ځای کې هم ادب لار لري او هرڅوک یې له تاثیر لاندې راځي، له دغسې محافلو او مجالسو چې تیر شو او خرابات ته ننوزو هلته هم دغه د پوهانو او صوفیانو آشنا (شعر و ادب) له رندانوسره ډېرې پټې او ښکاره خبرې لري او پوره محرم معلومېږي، مگر عجیبه لاداده چې دغه بزم او بزمنانو همنشین د خطابو په ممبرونو هم درېږي او په مکتبو او مدرسو کې د اخلاقو درس هم ورکوي. کله چې د وطن او ملیت د ناموس ساتلو وخت راشي بیا داسې سندرې وايي چې د توریالیو او ننگیالیو وینې په جوش راځي او ځانونه اورته غورځوي، داځکه چې شعر و ادب د حیات هره خواکې کار لري او حصرو اختصاص نه قبلوي. هر شاعر چې گورې په یوه شعر کې به ځان یوراز ښيي او په بل کې به بل شان معلومېږي همدغه سبب دی، چې ځینې کسان د شاعر معنی په (متلون المرزاج) باندې کوي او وايي شاعر هغه څوک دی، چې د خپلو احساساتو تابع وي او هر څه یې چې په زړه وگرځي هغه وايي.

رښتيا وايي شاعران خپل احساسات او عواطف نه شي پټولی او ارومرو يې خلکو ته په شعر کې ښکاره کوي، مگر دا تعريف يوازې د شاعر د پاره نه دی او هر انسان همدغسې شی دی. هر څوک چې تاسې گورئ د خپلو احساساتو لږ او ډېر تابع دی او له خپل زړه څخه ترجماني کوي، خو د نورو خلکو خبرې باد وړي او د شاعر پاتې کېږي، ځکه د مزاج په تلون يوازې دی يادېږي او بل چاته څوک گوته نه نيسي. که چېرې همدغه سړی چې شاعريه دغه صفت پېژني خپل ځانته وگوري او هير زړی نه وي پوه به شي چې انسان په ټوله اوقاتو کې يوازې نه وي او په ډېرو شيانو کې يې فکر يو راز او بل راز کېږي، ډېر ځله په کوم مجلس کې په کومه موضوع بحث کېږي او راز راز مختلف و مخالف نظريات او دليلونه راوړل کېږي، چې د اکثرو اشخاصو فکرونه هم ورسره اوږي را اوږي او خيالونه بل راز کېږي. ډېر اشخاص شته چې يوه ورځ يوه سړي ته ښه وايي بله ورځ يې بد بولي يو وخت د يوې مفکورې طرفدار وي، بل وخت د بلې. کله چې څوک د ده احساسات او جذبات راوینس کړي بل شان شي، چې په طبعي احوالو کې بل ډول، د يوه کتاب او بل کتاب په کتلو ډېر فرق په کې راځي او واقعات و حوادث بيخي بل شی ورځني جوړوي، نو که څوک خپل نفسي احوال او روحي کيفيات په نظر کې ونيسي ارومرو به اقرار وکړي چې زه پرون بل څوک وم نن بل څوک يم سبا به بل څوک شم، په محراب و ممبر کې يو راز جلوي کوم او په کور و خلوت کې بل شان کارونه لرم! نو دا خوي يوازې د

شاعر نه دی د ډېرو دی. هر انسان، چې کله له دنیا نه مرور شي
اخرت په خوب کې ویني کله بیا د دنیا یوه شېبه عیش او عشرت
له جنتونو سره نه برابروي.

انسان په ډېرو احوالو کې د احساسې او ادبي اغیزو تابع وي او
کله له تعقل او تفکر څخه کار اخلي، ځکه چې ژوندون د اکثریت
په اعتبار ادبي دی نه عقلاني، ادب او احساس د زماني او
مکاني اغیزو او حوادثو له تاثیر لاندې وي او تعقل هم دغو
اغیزو او تاثیراتو ته غاړه اېښې ده، نو هر کله چې ژوند د مختلفو
احوالو نوم دی او شعر د شاعر رنگ پیدا کوي. یو وخت به پکې د
ننگ، د غیرت خبرې وي بل وخت به ننگ و غیرت په ډېرو ولي،
نو هېڅ تعجب نشته که خوشحال خان یو وخت وايي:

مخ د هغو تور شه چې یې مینې نغساني دي
یوه مینه باقی ده نورې کل مینې فاني دي
مکړه د نفس نغوته د هوا په لوري مه ځه
واړه د نفس چارې شیطاني، نه رحمانی دي
کر د بدو مکړه بد کاران د بدو کر کا
هر چې نېکوکار دي د نېکۍ په دهقاني دي
وخورې ځملي پاڅی نه دی فکر نه دی ذکر
ته څه سپی نه یې دا خویونه حیواني دي
مه اوسه بې ذکره همېشه اوسه په فکر
ذکر فکر واړه د زړه کار دی روحاني دي

دېر خلق ناپوه دي چې يې ډار نه شي له مرگه خاندي هوسپري په خه خوښ په ناداني

همدغه واعظ په بل وخت کې د نفساني مینو او خواهشاتو له
اثر لاندې راځي او په ښکاره نارې وهي، چې خوله يې راکړه.
يا وايي:

مست يم مې پرست يم همپشه اياغ په دست يم
يو ساعت چې ځي رابا ندي غم دی بې اياغه
تل هوا هوس کړه تراوله يو په لس کړه
ستاله غمه خه دي که زه ولاړم له فراغه

مگر په دې ويلو يې هم تنده نه ماتېږي او په ډېرو صريحو الفاظو
د هغه جهان سفر هم قبلوي، خو د لاس بريو خبره ده، نو هرکله چې
انسان همدغسې شي دی چې کله طاعت کوي کله گناه او هېڅ
انسان داسې نه شي کېدای چې د نفس له خواهشاتو چور لاس
واخلي يا شپه او روځ په لهو ولعب مصروف شي او هېڅکله ورته
د مړينې فکر پيدانه شي. شعر هم نه بشپړه اخلاقي کېږي او نه
بيخي شهواني کيدی شي، نوکه څوک په دې باب کې
شاعر ملامتوي بايد مطلق انسان ملامت کړي چې ولې کله داسې
او کله هغسې وي يا په بل عبارت هم دا کوي هم هغه، که چېرې
شاعر هم دنورو غوندي ټگ يا هونبیار شي چې د زړه خبرې او
خپل تمايل پټ کړي ژوندي يې يوراز او نغمه يې بل راز وي په شعر
کې به هرگوره دغه خواند او کيف په تانه شي، ځکه چې شعر خو

دهمدي لامله په همدغه وجه د تاثير او اغېزې په لحاظ له علم او فلسفې نه ميدان وړی دی او هغه کسان چې ادبي او خطابي اقتدار لري او د خپل ادبي استدلال او ادبي سحر په اثر د خلقو په احساساتو لوبې کوي په هغو کسانو غلبه مومي، چې د خلکو عقلي اقتناع ته توجه لري او له علمي براهينو کار اخلي، د همدې لامله د اجتماعياتو يو لوی عالم (گوستا لويون) وايي:

که غواړې چې يو جمعيت له خپل تاثيرلاندې راولي، نو هرڅه چې ورته وايي په تاكېدي ډول يې وايه او په ډېر حراراتي مکر کوه! صحيح براهين او مثبت حقايق پرېږده او له علمي او منطقي جدل څخه کار مه اخله، له هغو حرکاتو او تمثيلونو ډېر کار اخله چې حواس له تاثيرلاندې مجازي عبارات، جالب نظر تشبیهات ساحرانه کلمات لکه حریت، وطن وروولي، علم حقیقت، مساوات ډېر ډېر وایه! پخپلو خبرو کې د خلقو خواهشات له نظر لاندې نيسه نه عقلونه،

د گوستا لويون له دې خو خبرو به معلومه شوې وي، چې د ادب تاثير په خلقو باندې له علم او تعقل نه زيات دی او صحيح براهين يا مثبت حقايق دومره اثر نه لري، لکه چې مجازي عبارت او جالب نظر تشبیهات يې لري.

که مونږ پخپله هم په حیات کې دقت وکړو راته معلومېږي چې ادبي تعبيرات او ادبي براهين په رښتيا ډېر قوي دي او دغه راز ادبي دجال چې لکه گوستا لويون د جمعيتونو د متاثر کولو په چل پوه شوی دی او د خپلې وينا په ادبي جاذبه يا دخپلو اوضاعو او

حرکاتو په مرسته په خلکو تاثیر اچولی شي هغه که لیکونکي وي او که نه وي، پخپله شعر وايي او که د نورو له اشعارو کار اخلي په جامعه کې نفوذ پیدا کوي او له علمي او عملي رجالو څخه برکښېږي.

دغه راز اشخاص چې مثالونو ښودلو ته یې ضرورت نشته پرېږدي او یوازې هغه شاعران په نظر کې نیسي، چې پخپلو اشعارو یې له پادشاهانو او لویو خلکو څخه ډېر انعامونه اخستي دي او ډېر قدرونه یې لیدلي دي د دوی شمېر هم دومره زیات دی، چې لکه خزانه هومره یو لوی کتاب پرې ډک دی او څو تنه یې دلته یادوو:

امیر خسرو: دې شاعر له ډېرو پادشاهانو او لویو خلکو څخه بخششونه لېدلي، چې د ټولو بیان او ډېرې یوه صله یې، چې له سلطان قطب الدین څخه اخستي ده هغه د یوه هاتي (فیل) په تول سره اوسپین وو.

فرخي سيستاني: په یوه قصیده له امیر ابوالمظفر ناصر الدین طغاني څخه چې د بلخ حاکم و دوه څلویښت اسونه په جایزه کې واخیستل.

فطرتي کشمېري: په دوه بیتو له اکبر بادشاه څخه دوولس زره روپۍ انعام واخیست.

سید ذوالفقار شرواني ته په یوه مدحیه قصیده یوه وزیر (۷) خرواره ورېښم ورکړه.

دانشي مشهدي ته شهزاده دارالشکوه په دې یوه بیت:

ناکه را سر سبز کن ای ابرنيسان در بهار قطره تامي ميتواند شد چرا گوهر شود

يو لک روپي وبخنبلي:

حياتي کاشي: ده ته جهانگي پادشاه د تغلق نامي په يوه مبحث
باندي د ده په تول سره او سپين ورکړه.
ارزقي وايي: چي طغانشاه سلجوقي کومه ورځ د تخته نرد لوبه
کوله، مگر لوبه يې ښه نه وه او ده ته دومره قهر ورغلي و، چي هر
ساعت به يې توري ته لاس کاوه او د مجلس خلق ډېر په ويره کي
وو، په دې وخت کي ارزقي يوه رباعي وويله چي د ده له لوبې يې
د حسن تعليل په ډول ښه تعبير وکړ او دې پرې دومره خوشحاله
شو، چي پنځه سوه طلايې ور وبخنبلي او لوبه کونکي هم له
خطره خلاص شول، رباعي داده:

گرشاه سه شش خواست سه یک نقشی فتاد
توظن نبری که کعبتین دا دنداد
شش چون نگریست حشمت حضرت شاه
از حشمت شاه روی برخاک نهاد

په دې رباعي کي نه کومه فلسفه شته نه څه علم، فقط همدومره
خبره ده چي طغانشاه کعبتین غورځوي چي شپږ خاله راووزي،
مگر تقدیر داسې پېښوي، چي د شپږو خالو مخ د ځمکې لور ته
کېږي او درې خاله راووزي، څه چي پادشاه غواړي هغسې نه
کېږي، ځکه ده ته قهر ورځي او وضعیت يې بل راز کېږي. ارزقي

په دغه وخت کې وايي هغه شپږ خاله چې شاه يې غواړي د شاه له هېبته مخ په خاورو ږدي او دده د حشمت احترام کوي، پادشاه لکه چې په هېڅ خپه شوی و دغسې په هېڅ او خوشې خبره خوشحالېږي او هغه لاس چې توري ته يې وړ بخشش ته يې اوږدوي.

دې خبرې ته څه ډېر تعجب مه کوئ انسان په همدغسې خبرو يو راز او بل راز کېږي او ادب دغسې ډېرې اغيزې لري. سلطان محمود هم کوم وخت په بل حال کې و او د اياز د څڼو لنډولو حکم يې صادر کړ، چې د هغه څڼې لنډې شوې پخپل حکم ورته پښېمانتيا پيدا شوه چې دامې څه وکړه؟ او څه رانه وشوه؟ سلطان که څه هم ډېر ډېر کارونه کولی شو، مگر هغه څڼې يې په هغه ساعت نه شوې او ږدولی او حسن وجمال يې بېرته ژر نه شو راگرځولی.

دا پښېماني ورو ورو زياتيده او دی يې دې حد ته ورساوه، چې په مجلس کې هېچا خبرې نه شوې کولی پوهان او هونبسياران حيران وو چې څه وکړي، عقل و منطق په دې وخت کې څه کار نه شو کولی او دا غم يې له شعره په بل شي نه سپړې ده. د ټولو سترگې عصري ته اوښتې او هغه څه چې په سلطانانو هم اثر او غلبه لري د عصري په برخه وه، نو هغه راغی او دا رباعي يې وويله:

گر عیب سر زلف بت از کاستن است
چه جای بغم نشتن و خاستن است

وقت طرب و نشاط و می خواستن است کاراستن سر و زیپراستن است

د دې رباعي په ویلو غم ورک شو او خوشحالي راغله سلطان د
عنصري خوله درې ځله له جواهر و ډکه کړه که څوک دې رباعي ته
د کوم حقیقت یا د تعقل په سترگه گوري هېڅ به په نظر ورشي او
وايي به، چې په دې کې نوڅه دي؟ مگر دا هم د شعر لوی قوت دی
چې هېڅ پکې نه وي هم یو لوی سلطان له خپل اثر لاندې راولي او
په ډېرو جواهر و ځان خرڅوي.

دیوه بل بادشاه نقل کوي، چې خپلې عملې ته یې وویل:
سبابه فلانکي ځای ته د بنکار دپاره ځو، مگر هر څوک که دمخه
تللی و سړیې د وهلو دی، سبا چې پادشاه له خپلې عملې سره
روان شو گوري چې یو سړی دمخه روان دی او بنگار ته ځي
پادشاه په ډېر قهر وویل: ته نه یې خبر چې ما پرون څه ویلي وو او
ستاسزا څه ده؟ سړی شاعر و او پوه شو چې بې له شعره بل
هېڅوک د پادشاهانو د قهر د عتاب ځواب نه شي ویلی، نو یې دا
بیت ووايه:

من ان ستاره صبحم که از طریق ادب
همیشه پیشرو افتاب می باشم

دا بیت نه و بیخي اوبه وې چې د قهر و غضب په اورتویې شوي
او عتاب په لطف و مرحمت بدل شو.

دغه راز ادبي اغېزې اوس هم شته، مگر په بل رنگ اوس هم که څوک چاته په دغسې خبرو سمدلاسه جواهر او طلا ورکوي، نو په زړه کې خوځای ورکوي او څو ورځې پس يې په غير مستقيم ډول تاثيرات څرگندېږي. اوس هم مونږ ملتف نه يو ګنه هر څوک تر يوه حده د خوږو خبرو او ادبي تعبيراتو له اثر لاندې راځي او د دغسې کسانو قدر کوي. يوه ورځ چا حکايت کاوه، چې زه وروسته له څه مودې مسافرت نه خپل کور وکلي ته راغلم او تقدير په دواړو سترگو په غومبسو وچيچلم، نو څوک به چې ليدو ته راته ورته به ويل کيده، چې صحت يې ښه نه دی او د راوتلو يا کښينا ستلو توان يې نشته بله ورځ يو اشنا يې راغی چې د خواږه صحبت خاوند و او د هغه د خوږو خبرو خاطرات مانه وو هيرکړي.

نو هر څه مې چې وکړه د هغه له صحبتته مې زړه صبر نه شو کړای او په پټو سترگو يې مجلس ته ورغلم هغه، چې زه به دې حال وليدم راته يې وويل: ډېره موده نه وې راغلی د دې ځای غومبسې هم دريسې خپه شوې وې او په سترگو يې ښکل کړې! که سړی فکر وکړي دا خبره، چې مونږ ولې چيچې او دڅه دباره دا کارکوي؟ مگر ادبي تعبيرات که څه هم واقعيت پکې نه وي، خو اثر پکې وي او ويلي شو، چې د دغه سړي لیده به هم په دغسې حال کې د همدغه راز خبرو په اثر کې وو او په حقيقت کې همدغه خبره د ليدو واسطه شوه.

دې راز خبرو ته بايد سړی په بې اعتنائی ونه ګوري، ځکه چې مونږ هر يو په مجلسونو کې په همدغسې خبرو هم خوشحالېږو او

هم قانع کېږو، چې که څوک ورته د علم او علمي استدلال په عینکو گوري. د قناعت وړبه نه وي، مگر څوک پکې له قضاوت او حکمت نه کار نه اخلي او په پټو سترگو یې مني.

مشهوره ده، چې کوم وخت شیخ بوعلی سینا د بو سعید ابوالخیر په مجلس کې ناست و او څوک راغی چې سرمې خوږېږي، هغه یې په دمولو شروع وکړه بوعلی سینا په خندا شو، بو سعید ابوالخیر ترې پوښتنه وکړه چې ولې خاندې؟ ده وویل چې د سر درد ښایي، چې د صفرا په اثر وي، نو دم یې څه چاره کولی شي؟ سعید ابوالخیر ورته یوه سخته خبره له خولې وایسته چې شیخ ډېر خپه او متاثر شو او بیا یې ورته وویل په تاغوندي لوی حکیم باندي یوه عادي کلمه دومره تاثیر کوي، نو په دې سړي به ولې اسما الله اثر نه کوي شیخ چوپ شه او د دې خبرې په جواب کې یې هېڅ ونه شو ویلی. سړی چې د ابو سعید ابوالخیر په خبره کې غور کوي پوهېږي چې ده له ادبي استدلال څخه کار اخستی، مگر ابوعلی غوندي یو لوی سړی پرې قانع شوی او د سعید ابوالخیر په نسبت یې ویلي دي: هغه څه چې زه پرې پوهېږم دی یې ویني.

په دې کې څه شک نشته چې دمونه ډېر تاثیر لري او ډېر خلق پرې سمدلاسه جوړېږي، مگر دغه دلیل د علم و منطق په لحاظ د بحث ډېر مجال لري، خو ادبي دلایل یې بحثه منل کېږي او هغه جدل چې په علمي براهینو کې کېږي دلته نه کېږي.

خطابې مقام دا امتياز پيدا كړی، چې څوك به يې د خبرو ترديد نه كوي او هرڅه به يې اوري، په شعراو ادب كې ډېرې خبرې شته چې څوك يې د عمل و منطق له مخې اثبات نه شي كولى، مگر د دې لامله چې منكر او معترض نه لري، نو سپړی ورته مسلمان ويلى شي.

د رحمان بابا دا بيت:

باد چې ستا په زلفو باندي نبت د پرېشانۍ كړ
ځكه يې گردونه د جهان واړه په سر دي

د واقعيت او حقيقت په لحاظ هماغسې خبره ده لكه د غومبسو چيچلو په نسبت چې دمخه تېره شوه، ځكه چې دلته هم د باد په سر د جهان گردونه كېدل د دې دپاره چې زلفې پرېشانوي د شاعر يو تصور دی، چې دی به يې هم په زړه كې نه مني، مگر د رحما بابا ديوان به په زرهاو تنو لوستی وي او هېڅ فكر به ورته د دې خبرې په ترديد كې نه وي پيدا شوی، ځكه چې ادبي لذت يې سپړی دغسې سوداگانو ته نه پرېږدي. په يوه بيت كې خوشحال خان خټک هم خپلې معشوقې ته وايي:

په مالل مالل كاته عاشقان وژني
ستا په سترگو كې چرې دي د قصاب

مگر هېڅوك نه وايي چې په سترگو كې خو چرې نه ځايېږي او كه په سترگو كې چرې وي، نو چې عاشقان وژني خو سترگې به مړې كړي، دا بيت سره له دغه اعتراضه چې هېڅوك يې نه شي

کولی او نه یې کوي په اورېدونکو تاثیرکوي او د انتخاب وړ ورته ښکاري، د دې سبب همدا دی چې شعر و ادب بېل ځای لري او څوک ورته په هغه سترگه نه گوري چې نورو خبرو ته گوري. په شعر کې لکه چې خوشحال ویلي:

که په نظم کې کارگه او تپوس راوړي
هم د زړونو په ښکار گرځي لکه باز

تپوسان او کارغان د بازانو کار کوي، بلکې باز زړونه نه شي وړلی او دوی زړونه وړي.

په کومو خبرو کې چې د ادب مالگه گډه شي هغه په هر چا اثر کوي او هر څوک یې خوښوي. وایي چې د (هارون الرشید) دوه زامن وو، چې یو پرې ډېرگران و او بل لږ، چا ورځنې د سبب علت پوښتنه وکړه، پادشاه د هغه په مخکې خپل ناگران زوی رواغونښت، هلته څو دانې مسواکونه هم پراته وو، نو خپل دغه زوی ته یې وویل چې داڅه دي؟ هغه وویل:

(مساویک) یعنی مسواکونه، دی یې رخصت کړ او خپل گران زوی یې راوباله له هغه نه یې چې تپوس وکړ، هغه دا جمله استعمال نه کړه، ځکه چې دې جملې سره یې التباس درلود چې سړی چاته په عربي ووايي، چې ستا مساوي، یعنی کاف پکې خطابي شي او اضافي ترکیب شي.

نو خپل مقصد یې په بل راز ادا کړ او ویې ویل چې مفرد یې (مسواک) دي، پادشاه هغه سړي ته وویل چې اوس خوبه د دواړو په فرق پوه شوی یې. له دې واقعي او دې جواب څخه معلومېږي

چې د پادشاه يو زوی اديب و او په ادبي دقايقو له هغه بل نه ښه پوهيده، ځکه ورته گران و.

وگورئ! ادب او ادبي خبرې په زامنو کې هم فرق راوړي او دپلار په نظر کې هم يو زوی له بل څخه ښه کوي.

له کوم با ادبه سړي نه چاپوښتنه وکړه چې ته لوی يې که فلانکی؟ ده په ځواب کې وويل چې زما کلونه له هغه نه زيات دي او داسې يې ونه ويل چې زه ترهغه لوی يم، ځکه چې ځانته لوی ويل ورته مناسب نه ښکارېده.

دا خبره البته څه علمي او فلسفي قيمت نه لري، مگر خپل ادبي قيمت په کتابونو کې ژوندی پاته شوه او د زمانې يادونه وی نه وړله.

په يوه ښه سړي چا څو اعتراضه وکړه او ورته يې وويل چې انگور خو پاک او حلال دي او د انگورو اوبه هم پاکې دي، نو شراب ولې ناپاک او نجس دي؟ بل دا چې سړی که څه په سترگو نه ويني نو څه پوهېږي چې هغه شته (غرض يې له خداى څخه انکار و) دريم اعتراض يې دا و، چې کارونه خو ټول تقدير کوي او هر څه چې چا ته مقرر وي هغه رسېږي، نو يو سړی ولې د چا په وژلو قصاص کېږي او ملامتېږي؟ د ښه سړي په مخکې يوه څښتنه پرته وه هغه يې را واخيسته او دى يې پرې وويشت، سړی ولاړه عرض يې وکړ او د هغه وخت حاکم دى راوغوښت، چې که تا د ده جواب نه شو ويلی، نو په څښتنه دې ولې ويشته او ولې دې ژوبلاوه؟

بنه سړي ورته وويل: ما خو نورڅه نه دي كړي او د ده درې واړو سوالونو ځواب مې وركړى دى.

دى وايي انگور او د انگورو اوبه پاكې دي، نو شراب ولې مردار دي، ما دې پوه كړ چې دغه څښتنه خو له خاورو او اوبو جوړه شوه كه دې څوك په خاورو يا په اوبو وولي نه ژوبلېږي كه خاورې او اوبه يو ځاى كړي او خټه شي، نو په خټه هم څوك نه دي ژوبل شوي، مگر چې لمر ته يې كېږدي او وچې شي، نو بيا سړى ژوبلوي. بل دى وايي چې كارونه، خو ټول تقدير كوي نو يو سړى ولې په بل ملامتېږي؟ د ده ژوبليده خو هم د تقدير كار و دى ولې زما دلاسه عرض او شكايت كوي. دا چې وايي څه چې سړى په سترگو نه ويني هغه نشته، نو دغه درد چې دى ورځنې فرياد كوي دا خو هم څوك په سترگه نه ويني.

په دې خبرو حاكم هم قانع شو او عارض هم نورڅه ونه شوه ويلي، مگر چې سړى گوري دا ځوابونه ادبي دي او دغه بنه سړي كه د علم و فلسفې په اساس ورسره بحث كړى واى بسايي چې هغه يې دومره ژرنه واى قانع كړى او نه يې ځان دغسې په اسانه خلاص كړى واى.

يوه بل چا قصه كوله چې زه يوه ورځ د يوه حاكم په حضور كې ناست وم، چې يو سړى راغى او د چاله لاسه يې په سر خاورې باد كړې، حاكم ته د ده عرض يې اساسه معلوم شو چې دى دروغ وايي او په ناحقه عرضونه كوي، نو حاكم يې وكړ چې ويې وهئ! سړي

چې په مخ خپېرې و خوړې بيا را وړاندې شو او ويې ويل: حاکم صاحب!

تا چې په مخ خپېره را کړه
له اوبنکو ډکې سترگې چاته واړومه

د دې لنډۍ په اورېدو د حاکم وضعیت او فکر بدل شو او امر يې وکړ، چې د ده په عرض کې دې غور او تحقيق وشي.

د ادب تاثير په اسلامي فقه او ديني احکامو کې:

ادب او ادبي فنون خو د هر علم او هرې پوهې د پاره يوه ښه وسيله ده بشر په علم و معرفت کې اصلي او اساسي برخه لري، مگر په ديني احکامو او مسایلو کې يې دومره تاثير وینو، چې ټوله فقه راته يو ادبي استنباط معلومېږي.

که چېرې د اسلام علماو ادبي قوانين نه وای کشف کړی او په ادبي اجتهاداتو نه وای موفق شوي هېڅکله به څوک د قران کریم په اسراو او معانيو نه وو پوه شوي او دغه موجوده تفاسر به میدان ته نه وو راوتلي. د قران اعجاز او فصاحت، بلاغت به چاته نه و معلوم، اسلامي فقه به نه وه تدوين شوې فرايض او واجبات به له مستحباتو او مباحاتو چا نه وو بېل کړي، هغه او امر چې يوازې اباحت ترې معلومېږي او هغه امرونه، چې د سوال و جواب د پاره دي دواړه به يو راز گڼل کېده او د ډېرو حقايقو په مخ به پرده پرته وه. همدغه ادبي اصول او قوانين دي، چې خلک يې د خدای د کتاب په فصاحت و بلاغت و پوهول او د خدای احکام يې وربنسول، د اصول الفقه، اصول البيان، اصول البلاغت، فقه

اللغه او صرفي او نحوي مساييلو په مرسته يې معنی ته لار پيدا كړه او د فكر او اجتهاد خاوندان پيدا شول. هر كله چې زمونږ ديني كتاب (قرآن كريم) د فصاحت او بلاغت له حيشه د اعجاز حد ته رسېدلی او زمونږ بنسكلي رسول (ص) هم افصح العرب بلل كېږي، نو د دغسې كتاب او دغه راز پيغمبر په وينا پوره پوهېدل ډېره ادبي پوهه غواړي او هر څومره، چې څوك د ادب په دقايقو زيات پوه شي، هو غومره د قرآن په شاعرانو او عباراتو، دلالتونو او اقتضاتو بڼه پوهېږي او په نبوي احاديثو كې بصيرت پيدا كوي. كه مونږ اصول الفقه په غور وگورو، بې له ادبي مساييلو چې په نصوصو پورې تعلق او اختصاص لري، بل شی نه دی. كه چېرې د دين امامان له عربي لغت او ادب سره پوره نه وای اشنا، دغه صحيح اجتهادونه به نه وو شوي. په اصول الفقه كې د شرعي احكامو پېژندل په څلورو تقسيمونو پورې اړه لري:

اول تقسيم: د لفظ په اعتبار دی د صيغې او لغت له حيشه چې اقسام يې دادي: خاص، عام، مشترك، ماول، دا تقسيم د كلمې په اصل وضع پورې تعلق لري.

دوهم تقسيم: د معنی د ظهور او خفا په اعتبار دی، چې هريو (ظهور - خفا) څلور څلور قسمونه لري: د ظهور اقسام: ظاهر، نص، مفسر، محكم. د خفا اقسام: خفي، مشكل، مجمل، متشابه. دريم تقسيم: د لفظ د استعمال په اعتبار دی اقسام يې دادي:

حقيقت، مجاز، صريح، كنايه.

خلورم تقسيم: د مراد او مقصد پېژندلو اعتبار دی چې قسمونه يې دا دي: عبارت دنص، اشارت دنص، دلالت دنص، اقتضا دنص (۱)

لومړی او دريم تقسيم په کلمه پورې تعلق لري او دوهم د خلورم په کلام پورې وروسته تر دغو تقسيماتو اوس د مثال په ډول د ځينو اقسامو تاثير او اغېزه په فقه او احکامو کې د اختصار په ډول نښو.

حقيقت او مجاز: حقيقت په درې ډوله دی: متعذر حقيقت، مهجور حقيقت، متعارف حقيقت، که چېرې ديوه لفظ حقيقي معنی 'متعذره يا مهجوره وي د ټولو په اتفاق مجاز مراد پري نه حقيقت^۲

نوکه يو سړی قسم و خوري، چې زه به د فلانکي کره قدم کښېږدم او بيا دهغه کاله ته په اس سپور ننوزي قسم پرې اوړي، که څه هم حقيقتاً يې قدم نه دی ايښی که چېرې له دروازي نه قدم دننه کړي او بې له دې نه چې ننوزي هغه کره قدم کښېږدي قسم پرې نه اوړي که څه هم حقيقتاً يې قدم ورکړه ايښې دي، ځکه چې دلته له قدم ايښودلو نه مجازي معنی 'مراد پري چې ننوتل دي نه قدم ايښودل، نو حقيقت دلته عرفاً مهجور دی، همدغه شان په دې حديث کې (لا تبيعو الدرهم بالدرهمين ولا الصاع بالصاعين)

(۱) هرکله چې ددغو ټولو تفصيل زښت ډېر اوږد پري او په دغسې ضمني بحث کې نشي راتلای، نو له ټول تفصيل څخه به يې صرف نظر شو.

چې يوه روپۍ په دوو روپو او يوه پيمانه په دوو پيمانو خرڅول منع شوي دي. د پيماني حقيقي معنی 'متروکه ده او غرض ورځنې د يوې پيماني او دوه پيمانو غله ده، نو که څوک د لرگي يا د کوم بل شي يوه کونډۍ او کاسه په دوو باندې خرڅوي سود او ربا ورته نه ويل کېږي، ځکه چې له يوه لفظ څخه به يوه حال کې حقيقي او مجازي دواړه معناوې نه مرادېږي.

که يو لفظ مستعمل حقيقت لري او په مقابل کې يې متعارف مجاز نه وي موجود د ټولو په اتفاق حقيقت مراد دی نه مجاز او که متعارف هم دی، نو امام ابو حنيفه رح وايي چې حقيقت اولی دی او د امام محمد او ابو يوسف په نزد د مجاز په عموم باندې عمل کېږي.

د دوی اختلاف هلته معلومېږي چې يو سړی قسم ياد کړي چې زه دغه غنم نه خورم او بيا يې نينې يا ډوډۍ و خوري، نو د امام ابو حنيفه په نزد د نينو په خوراک حانث کېږي او د ډوډۍ متعارف مجاز دی، نو دی حقيقت ته په مجاز باندې ترجيح ورکوي، مگر د هغو دوو نورو امامانو په نزد د دواړو خوراک د مجاز د عموم په ډول حانث کېږي.

صريح او کنايه:

صريح هغه لفظ دی چې معنی يې څرگنده او ښکاره وي او کنايه هغه کلمه ده چې معنی يې څه قدرته پټه وي، د فقه په احکامو کې دا دوه لفظونه ډېر فرق لري، که صريح الفاظ د چاله خولې ووزي لکه طلاق او عتاق که د ټوکو په قسم وي او که په زړه کې يې کوم

بل مطلب نیولې وي هم خپل کار کوي او طلاق یا عتاق واقع کېږي او نیت ته هېڅ ضرورت نشته، مگر په کنایاتو کې نیت یا د حال دلالت ضرور دی، که یو سړی په غلا (سرقد) یا زنا اقرار وکړي، نو د دې لامله چې دا الفاظ صریح دي حد کېږي، یعنې د غلا په اقرار یې که له لسو روپو کمه نه وي لاس غوڅېږي او په دې بل اقرار په دُرو کېږي یا سنگسارېږي، مگر که د زنا د کلمې په عوض جماع ووايي یا د غلا او سرقي په ځای (مثلاً) ووايي چې جماع هسې یو ځای کېدو معنی هم لري او اخستل هم ډېر ډولونه لري او احتمال لري چې په بیع به یې ورته اخستي وي.

ظاهر نص، مفسر محکم:

هغه کلام چې مراد یې ښکاره وي او تامل او پوښتنې ته پکې حاجت نه وي او له صیغې څخه مطلب او مراد معلومېږي ظاهر ورته ویل کېږي او نص هغه وي چې له ظاهره پکې وضاحت زیات وي.

که څوک ووايي: ماته چې د کلي خلک راغله، نو احمد مې ولید. دلته د کلي د خلکو راتگ یوه ظاهره خبره ده چې څه خفا نه لري، مگر د احمد لیدل نصي بلل کېږي، ځکه چې دلته علاوه د معنی په ښکاره والي د کلام صوق هم د احمد دلیدلو خواته دی او خبره اصلاً د همدغه مطلب د پاره روانه شوې ده.

مفسر هغه کلام دی چې له نص نه هم پکې زیات وضاحت وي او د تاویل و تخصیص احتمال پکې هېڅ نه وي موجود لکه دا ایت:

«فسجد الملكة كلهم اجمعون» په دې ایت کې د ملایکو سجده کول ظاهر بلل کېږي، مگر د ادم علیه السلام تعظیم پکې نص دی ځکه چې د کلام سیاق د همدغه تعظیم د بیان دپاره دی، یعنې همدغه تعظیم بیانول پکې اصلي مقصد دی.

هرکله چې «فسجد الملكة» وویل شوه دا احتمال پیدا شو، چې ټولو ملایکو به سجده کړې وي او که ځینو؟ ځکه چې د جمع اطلاق په درې تنو او دوو باندې لاهم کله کله کیږي بل دا احتمال هم و، چې هرې ملاکې به یوازې یوازې ورته سجده کړې وي که ټولو به یو ځای سر په ځمکه ایښی وي؟ چې «کلهم اجمعون» وویل شوه دغه احتمالات رفع او کلام مفسر شو (۱)

که چېرې ددغو درې قسمو (ظاهر، نص، مفسر) یو له بله تعارض پېښ شي، نو مفسر په نص او نص په ظاهر قوي دی، لکه په دې دوو آیاتو کې:

«واحل لکم ماورا خالکم ان تبتغوا با ماوالکم»، «فانکحوا ما طاب لکم من النسا منهن وثلث ورباع» چې په لومړي ایت کې بې له محرماتو چې په ایت کې دمخه ذکر شوي دي د نورو بنځو روا والی هر څو چې وي د عدد له تعیینه ترې معلومېږي او دوهم ایت له څلورو نه زیاتې نه رواکوي، نو دلته د دواړو آیاتو مقابله راغله، مگر د دې لامله چې دوهم نص او لومړی ظاهر دی دا حکم په هغه زورور شو او له څلورو نه تجاوز نه دی روا.

د استثنا بحث:

د دين د مجتهدينو اکثر مذهبي اختلافات په ادبي اختلاف مين وي چې يو له دغسې اختلافونو څخه د استثنا بحث دی، په دې بحث کې د امام اعظم (ابو حنيفه) او امام شافعي رحمة الله على هما ترمنځ اختلاف دی.

امام اعظم صاحب وايي که يو سپړی اقرار وکړي، چې په ما باندې د فلانکي سل روپۍ دي، مگر لس کمې نو دا کلام په حقيقت کې داسې دی، لکه چې ده ويلي دي د فلانکي پر ما باندې نوي روپۍ دي، يعنې لکه چې په لسو باندې بيخي له اصله اقرار نه وي شوي اما شافعي صاحب وايي چې نه، ده يو ځل په سلو اقرار کړی وروسته يې لس د جگړې او معارضي په ډول ترپه کمې کړي.

دا اختلاف بنايي چې ځينو کسانو ته لکه يوه لفظي نزاع داسې بنکاره شي، مگر په شرعي احکامو او د قران کریم په تفسير کې دخل او تاثير لري شافعي (رح) وايي: که مونږ استثنائاً داسې وگڼو لکه چې په مستثنا بيخي اقرار نه وي شوی، نو د توحيد د کلمې (لا اله الا الله) معنی به داسې شي، چې نور خدايان نشته، يعنې د نورو خدايانو نفي به يې معنی شي او اثبات به پکې را نه شي، مگر که مستثنی د معارضي په ډول له مستثنی منه څخه جلا کړو معنی به يې داسې شي: نور خدايان نشته، مگر يو خدای شته، نو هم نه نفي شي او هم به اثبات شي امام اعظم صاحب په ځواب کې وايي، چې په کلمه توحيد کې مقصد د نورو خدايانو نفي ده، ځکه

چې د خدای په وجود، خو مشرکان هم قایل دي، مگر شریکان ورسره پیدا کوي او که مونږ په استثنا کې په معارضه قایل شو، چې لومړی په ټولو حکم وکړو بیا مستثنې ورځې وباسو، نو په دې ایت کې «فلبث فیهم الف سنة الا خمسين عاما» چې خدای پاک فرمایي:

نوح علیه السلام پخپل قوم کې پنځوس کم زرکاله تېر کړه که اول په زرو کالو حکم وکړو او بیا پنځوس ترینه وباسو د خدای په کلام کې به کذب راشي (نعوذ بالله منها) همدغه د استثنا په مساله کې یو بل ځای هم دا دواړه امامان اختلاف لري که یو سپری ووايي، چې په ما باندې زر روپۍ د احمد دي، زرد محمود دي زرد زید دي، مگر سل کمې. امام شافعي صاحب وایي چې د هر یوه لکه شرط چې له هر یوه معطوف سره تعلق پیدا کوي دغسې استثنا هم ده، مگر امام اعظم صاحب وایي چې سل روپۍ یوازې له وروستي سپري څخه کمېږي او شرط او استثنا یو له بله فرق لري، ځکه چې که د شرط په ډول سپری ووايي زه به یوه میاشت روژې ونیسم یو ځل به پسه خیرات کړم، یو ځل به قران ختم کړم که فلانکی راغی، نو شرط له درې واړو جملو سره تعلق پیدا کوي، مگر استثنا یو له بله فرق لري، ځکه چې که د شرط په ډول سپری ووايي زه به یوه میاشت روژې ونیسم یو ځل به پسه خیرات کړم یو ځل به قران ختم کړم که فلانکی راغی، نو شرط له درې واړو جملو سره تعلق پیدا کوي، مگر استثنا هغسې نه ده او بېل

حکم لري دا بحث د دوی ترمېنځ د عربي ادب به لحاظ ډېر دقیق نکات لري، چې نور بخت پکې د طوالت موجب گرځي

لغوي تدقيق:

لغوي تدقيق هم په ديني احکامو کې ډېر تاثیرکړی دی، چې د نمونې په ډول يې دا څومثالو نه ښيو:

په دې ايت کې «ولاتقل لهما ف» چې خدای پاک د مورپلار په حق کې «اف» ويل منع کړه. د لغوي تدقيق خاوندان په دې پوه شول چې له دې کلمې څخه غرض اذيت او ضرر دی، ځکه چې دا معنی په دې لغت کې پرته ده او اهل لغت پرې پوهېږي، نو د دغه لغت په تقاضا په همدغه ايت د مورو پلار وهل او رټل هم منع شول، ځکه چې په دې کې اذی او ضرر لازیات دي، مگر که په کوم قوم کې د(اف) کلمه د خوشحالتیا دپاره استعمالېږي او څه ضرر پکې نه وي، نو بیا اف ويل څه گناه نه لري.

په عربي کې د (لحم) کلمه چې په پښتو يې غوسه بولي له (التحام) څخه مشتقه ده څوک، چې په دغه ژبه کې د لغوي ذوق خاوند دی هغه پوهېږي چې په دې کلمه کې د شدت او قوت معنی پرته ده، چې هغه معنی د کب (ماهي) په غوښه کې نشته، نو که څوک قسم و خوري چې زه (لحم) (۱) نه خورم او بیا کب و خوري قسم پرې نه اوړي، ځکه چې دې ته د لغوي تدقيق په لحاظ لحم نه ويل کېږي (۲)

همدغه شان که کوم عرب ووايي چې زه (فاکهة) نه خورم او بیا انگور خوري، ده فکهاه چې مونږ ورته میوه وايو نه ده خوړلې ځکه

چې په عربي کې فاکهه د خوراک هغو شيانو ته وايي چې تلذذ پکې وي او غذا نه وي، نو د دې لامله چې په انگور کې غذايت شته له فاکهې څخه دلغوي تحقيق په لحاظ وزي.

فقهې مسالې له ادبي مسايلو بيان او معانې يا نورو ادبي علومو او فنونو سره داسې تاوې راتاوې دي، چې څوک يې يوله بله نه شي بيلولې او د همدغسې قوي ارتباط په اثر کې ويلی شو، چې د اسلامي فقهې زياته برخه له هغو ادبي تدقيقاتو راوتلې ده چې د دين امامانو او عالمانو په عربي لغت او ادب کې کړي دي.

که څوک غواړي، چې د خداى په کلام پوه شي په فقه کې دې بصيرت پيدا کړي او د احکامو فلسفه ورمعلومه شي بايد اديب شى او په ادبي دقايقو وپوهېږي په کلماتو کې عام و خاص، مشترک و موؤل، حقيقت و مجاز صريح و کنايه و پېژني، د کلام سياق و سباق، د ظهور او خفا مراتب ورمعلوم شي. د نص په عبارت او اشارت دلالت و اقتضا پوه شي او په استعماراتو کې بينايي پيدا کړي. همدغه سبب دى چې له ديني پوهې سره ادبي پوهه هم تړلې ده او يو بينا فقيه هېڅکله له ادب او ادبي علومو نه شي مستغني کيدای. که دغه احتياج او دغه تلازم په تفصيل سره وښودل شي يو کتاب پرې ډکېږي او په دغسې فصل يا باب کې نه ځا پېږي، ځکه په همدغو مره لږ بحث اکتفا کوم.

د ابن زبيري د اعتراض ځواب:

د دې ایت په استناد (انکم و ماتعبدون حسب جهنم) ابن زبيري د اعتراض په ډول د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کې وویل:

چې عیسی (ع) او عزیر (ع) ته خو هم عبادت شوی دی، نو دوی به هم په اور سوځي؟ رسول الله (ص) ورته په جواب کې وویل: (ما اجهلك بلغة قومك) یعنی ولې دخپل قوم په ژبه نه پوهېږي او د دې امتیاز نه شي کولی چې (ما) په (ما تعبدون) کې د غیر ذوی العقول د پاره استعمالېږي او د ذوی العقول د پاره په ژبه کې (من) استعمالېږي، نو دلته غرض بوتان او اصنام دي.

وگورئ په دې ځای کې زموږ پېغمبر دې اعتراض ځواب د ادب په اصولو او د لغت د تدقیق په اساس څنگه ښه کړی دی او په دغسې ادبي دقایقو پوهېدل دقران په لحاظ څومره ضرور دي. دغه راز ادبي پوهه معرفت کې ډېره اغېزه لري او معلومېږي چې د ډېرو دیني مسایلو نیلې او ریښې ورپورې تړلي دي.

د ادب بڼه او ګاڼه:

په یوه ادبي کلام او شعر کې دوه ډوله ښکلیتوب وینو چې یو د ادب په معنوي او حقیقي پیکر او صورت کې ځای لري بل یې په لباس او زیور کې. دا دوه جماله باید یو له بله وپېژندل شي او هر یو د خپل قیمت په لحاظ اهمیت ولري ځینې اشخاص ښایي، چې یوازې په رنگینو الفاظو او دکلام په اقسامو باندې لویې کول ادب وبولي، مگر د ادب بیناد د معنا په لحاظ په نورو شیانو

ولاړه دی، چې عواطف او احساسات، خیال او تمثیل یې بولي پخوانیو ادباو او د ادب مبصرینو او منقدینو د ادب د پاره څه احکام او اصول مقرر کړي دي، چې باید کلمات او د کلماتو ترکیب له هغو مقرراتو سره سم وي او کلام هم د دوی د موضوعه اصولو په قرار د بیان و بدیع په زیور او گانه بنایسته شي.

په دې کې هېڅ شک نشته چې دا شیان د کلام په محاسبو کې تاثیر لري او څوک چې په ادب باندې بحث کوي او ادبي خصایص بیانوي ضرور به په دغو ادبي اصولو او احکامو هم بحث کوي، مگر حقیقي ادب د اوسني پوهانو په نظر کې بل شی دی او څه چې پخوا نوور ته په ډېره اعتنا او مقصودي نظر کتل دوی ورته د اداتو او ادواتو په نظرگوري.

اوس خلک د ادب ذاتیاتو او ذاتي خصایصو ته ډېر اهمیت ورکوي او پخوا د ادب حلیه او گانه ډېره له نظر لاندې وه. که څوک د اوسني او پخواني ادب فرق د اسلوب په ضعف او تانت باندې کوي دا فرق صحیح نه دی، ځکه چې په دواړو کې ضعف او متانت پیدا کولی شو، د دې دوو ډولو ادب صحیح فرق دا دی هغه څه چې په پخواني ادب کې غایه وه اوس واسطه گنل کېږي، یعنې لفظي او معنوي صنایع چې په قدیم ادب کې د غایي په حیث لیدل کېده اوس د واسطې حیث لري او په ادب کې نسبت پخوا ته د کایناتو او حیات خفا یا او دقایق په وسیع او اصلي نظر کتل کېږي.

څه ادبي فنون او ادبي مسايل چې په بيان وېديع او معاني کې ورڅخه بحث کېږي هغه ټول د فصاحت او بلاغت له عنوان لاندې راځي او همدغه دوه شپه اصلي او اساسي بلل کېږي.

فصاحت: د ظهور او څرگند والي په معنی دي او هر کلمه يا کلام چې مطلب او معنی يې ښکاره وي فصیح کلمه او فصیح کلام ورته ویلی شو. د دغسې کلام وپونکي ته هم فصیح ویل کېږي، یعنی فصاحت یو صفت دی چې کلمه، کلام، متکلم درې واړه پرې ستایلی شو، د کلمې فصاحت دا دی چې غیر مانوسه او له لغوي قیاسه مخالفه نه وي او حروف یې هم تنافر ونه لري، نو کومه کلمه چې په ژبه کې مانوسه نه وي او استعمال یې نادر وي لکه: بڼه کیدل غیر فصیح کلمه ورته ویلی شو همدغه شان (واځني) (وکاني) د (واخلي) په ځای د دې لامله چې له لغوي او صرفي قانونه مخالفت لري غیر فصیح الفاظ دي، د حروفو تنافر او ثقل په صحیح ذوق معلومېږي او کم معین قانون ورته نه شو ټاکلی.

د کلام فصاحت دا دی چې له فصیحو کلماتو یې ترکیب راغلی وي او دغه ترکیب په نحوي قانون برابر وي او څه ضعف و نقصان یې په تالیف کې نه وي، یعنی لکه چې د کلمې په فصاحت کې له صرفي او لغوي قانون سره مطابقت لازم دی دغسې په کلام کې هم د نحوي قانون مراعات ضرور دي.

که چېرې کوم کلام په ترکیب او تالیف کې څه نقصان ولري یا یې کومه کلمه په مقصودي معنی واضح دلالت نه کوي، نو په کلام

کې تعقید پیدا کېږي او معنی یې مبهمه کېږي، یعنې د فصیح کلام له تعریفه وزي.

د فصیح کلام په تعریف کې ځینې دا ټکي هم زیاتوي چې باید یې فایده تکرار پکې نه وي.

بلاغت:

د بلاغت لغوي معنی 'آخر و انتها ته رسېدل دي، نوکه څوک پخپل عبارت او خپله وینا دخپل مقصد او مراد انتهایي حد ته ورسېږي دا هم بلاغت بلل کېږي او د ادب په اصطلاح همدغه د بلاغت معنی ده.

بلاغت دکلام او متکلم صفت کېدی شي، مگر یوې کلمې ته بلیغه کلمه نه ویل کېږي د فصاحت او بلاغت بل فرق دا دی چې د فصاحت رجع لفظ ته ده او دبلاغت معنی ته په هر بلیغ کلام کې اړومرو فصاحت موجود وي او بې فصاحت یوه کلام ته بلیغ نه شي ویلي، مگر بلاغت له فصاحت سره نه دی تړلی او بې بلاغته هم فصاحت موجود بدلی شي او دا دواړه د بسیط او مرکب مثال لري یا لکه جنس او نوعه داسې دي.

د بلاغت په تعریف کې ویل شوي چې بلاغت دیوه کلام مطابقت دی له مقتضای حال سره، یعنې هغه کلام چې له محل او موقع د مخاطب او ویونکي له حال سره سم او مناسب وي هغه بلیغ کلام دی. د دې لامله چې د فصاحت او بلاغت بحث د ټولو ادبي فنونو په بحث کې شامل دي او مستقل کتاب غواړي او په دې باب کې

څه ليکل شوي هم دي، نو دغه د ادب د گمانې برخه (ادبي فنون او صنايع) پرېږدو او د ادب په بڼه او اصلي وجود څه خبرې کوو. اوسني ادبيان او ادب څيرونکي په ادب کې اصلي او جوهرې شيان لکه دمخه وويل شوه عواطف او احساسات، تخيل او تمثيل گڼي او د شعر او ادب تاثير او اغيزه هم په همدغو شيانو کې گوري نه په صنايعو کې.

عواطف:

عاطفه هغه داخلي قوه ده، چې په نفس کې تاثير لري او نفسونه متاثر کوي، مگر دا هم بايد ووايو چې ټول هغه شيان چې په نفس اثر کوي حقيقي ادب يې نه شو بللی، ځکه چې ځينې شاعران او خطيبان چې عمومي اميال ور معلوم دي د عوامو په شعور لوبې کوي او د ځينو کلماتو په استعمال لکه: وطنيت، مليت، قومي لوړتيا... د دوی احساسات راوينسوي او متاثر کوي يې، مگر دا تاثير د اني اقتضاتو تابع وي، نو چې هغه اقتضات بل راز شي د دوی وينا بيا هېڅ قيمت نه لري او في الحاله له اعتباره لوېږي، دغه راز عواطف چې يو ټينگ حقيقي اساس نه لري د بليغ ادب مميزه نه شي کېدای، نو په عواطفو کې څو شيه ضروردي چې دلته پرې بحث کوو.

د عواطفو صدق:

د عاطفې صدق دا دی، عاطفه يو حقيقي اساس ولري او د شاعر د زړه غږ وي. که په يو شعر کې دا شی نه وي، نو ساړه

تشبیهات، پیکه توصیفونه، تکلفي مبالغې څه تاثیر نه لري او ذوق ورځنې نفرت کوي.

بلیغ او عالی ادب کله چې ځینې کسان گومان کوي په وهم او کذب نه دي، بلکې دعواطفو په صدق میني دي. که تاسې یو غزل را واخلئ چې شاعر پکې د زړه په شعور د جمال لوړو مدارجو ته رسېدلی وي او دعاطفې صداقت پکې وي او له یوه بل غزل سره یې مقایسه کړئ، چې په تکلف او تصنع جوړ شوی وي او له مبالغو نه ډک وي رښتیاڼي عواطف پکې نه وي او محض لفاظي وي، درته معلومه به شي چې د تاثیر په لحاظ دځمکې او اسمان قدر فرق لري.

د ځینو عروضي شاعرانو ځینې اشعار چې د ادبي صنعتونو، تشبیهاتو او استعارو زور پکې لیده شي او له مبالغو نه ډک وي هغو ملي سندرو قدرته خوند او تاثیر نه لري، چې شاعرانو جوړې کړي او ډېرې ساده وي، ځکه چې په دې راز سندرو کې یوه صادقه مینه، یو رښتیاڼی جوش او عواطف موجود وي، چې په زړونو اثرکوي.

د مثال په ډول دا دوه نمونې وگورئ:

لومړۍ نمونه چې له صنعت او تشبیه پکې کار اخستل شوی: (۱)

روغ به نه شم بې وصاله راشه کښینه
شه خبر زماله حاله راشه کښینه
اخر کړی دی فرار رم سر شتانو
د وحشت په خوی غزاله راشه کښینه

په مراد د عنديب بي وفا کله
جلوه گر شوې پس له کاله راشه کښينه
زه ارام لکه بسمل په پرهار مومم
د خپل يار شام وهلاله راشه کښينه
نازکي د يار د طبع کره موزونه
ای شيدا نازکخياله راشه کښينه

دوهمه نمونه د ملي سندرې يوه ټوټه:

نن زما دپاره ته امېل په غاړه راځه
له هوسه غورځوه لستوني دواړه راځه
په کالو چې ځان سنبال کړي زينت ناکه شي
ته له نورو بخونو زياته بڼيوه ناکه شي
د عاشقو لپرمانه لره قصابه شي
نن زما دپاره ته امېل په غاړه راځه
له هوسه.....

چې بورجل لره راځي عالم خبر که ته
په زلفانو ورته پورې منک عنبر که ته
يو ځلي خو په عجم ځان برابر که ته
چې موزي کره شوې بنده ژاړه ژاړه راځه
نن زما دپاره ته امېل په غاړه راځه
له هوسه.....

وگورئ! په دې دوه نمونه کې یوه ارزو او یو هوس لیدل کېږي په لومړۍ نمونه کې شاعر خپلې معشوقې ته وايي، چې راشه کښینه او په دوهمه نمونه کې ورته وايي چې امپل په غاړه او په ډېر هوس راځه! مگر دوهم اواز، چې د زړه غږ دی ډېر خوږ لگي او یو بل شان اثر لري.

لومړنی شاعر له خپلې نازکخیالۍ کار اخلي او خپلې محبوبې ته رم سرشته غزال بې وفا گل، د خمو ابرو او شهلا سترگو لرونکي او شام وهلاک وايي او خپله ځان ورته بسمل معرفي کوي، مگر سره له دې ټولو تشبیهاتو او اسعمارو بې له دې نه چې ووايو په دې شعر کې میو مړاوي بې روحه جمال پروت دی نور به څه ووايو.

په دوهم شعر کې چې یوه رښتیاڼۍ ارزو او حقیقي عاطفه موجوده ده او له ساختګي خبرو نه کارنه دی اخستل شوی لکه هر څه چې زړه غوښتي دي هغه ویل شوي. شعر یو مستي او جذابیت پیدا کړی او په عواطفو کې تحریک پیدا کوي.

یو شاعر باید په دې پوه شي چې شعر او غزل د زړه له ارزو او احساسه د اثر اقتباس کوي نه له ادبي صنایعو او هماغه شعر په زړونو ډېره اغیزه کوي چې له زړه راوتلي وي، نو باید سپری زړه د شعر ماخذ وګڼي او له احساساتو او عواطفو، قلبی تمایلاتو او رښتیاڼیو جذباتو په کې کار واخلي. په دې صورت کې نو تشبیه او استعمار، تخیل و تمثیل هم روح پیدا کوي او په ادبي صنعتونو کې هم یو حقیقي کیف پیدا کېږي، مګر که سپری په

شعر کې يوازې ادبي فنون استخدام کړي او بې له کوم قلبي تاثره رنگين الفاظ پيدا کوي او سره نښلوي يې نظم به جوړشي، فن وصنعت به پکې وي، مگر د زړه متحس کولو او د بديعي احساساتو د تحريك قوت به پکې نه وي.

همدغه ټکي ته (سرفليپ سيدني) پريوتی دی چې وايي، ما غوښتل چې له خپل رښتياني عشق نه يو غزل جوړکړم او خپل ټول رنځونه پکې ځای کړم گوندې زما په عزيز اشنا اثر وکړ او زړه سوی پکې پيدا کاندې په دې فکر را پاڅيدم څه بديعي صنايع چې ذوق خوښول هغه مې مطالعه کړه کتابونه مې ولټول چې څه ښکلي کلمات او تعبيرات پيدا کړم کلمات په ډېر تکليف پيدا کېدل او هر کلمه د ذوق انتخاب ته اړه وه، بديعي صنعت چې د فطرت مولود و د دقت او مطالعې په مخکې يې ځای نه درلوده، د نورو بحرونه او اوزان او د موسيقي څپې ماته نا اشنا ايسېدې، چې کتل مې زما طبعي د فصیحي وينا توان نه درلود او سربې دعا جزې په ميدان کښېښود، قلم مې په غاښ کړ او شونډې مې له قهره وچيچلې په دغه وخت کې راته ذوق وويل: ليونيه! خپل زړه ته رجوع وکړه او هرڅه چې وايي هغه ليکه! د دې نوموړي شاعر له وينا څخه هم پوره نه لټوي، چې ښکلي کلمات او تعبيرات پيدا کړي بې له دې نه چې قلم په غاښ کړي او شونډې وچيچي نور څه لاس ته نه ورځي، مگر که زړه ته مراجعه وکړي او د زړه د وينا ريكارډ ثبت کړي هغه چې هر څه وي ساده خبرې وي

که تشبیهات او استعارې وي په دواړو حالونو کې ورته شعر ویلی شو او تاثیر پکې وینو.

د مثال په ډول یو څو نور شعرونه هم وگورئ، چې په ځینو کې ادبي فنونو کې دومره ډېرښته او یوازې دهمدې لامله چې دزړه نارې دي په زړه اثرکوي، مگر ځینې نور چې څه قدرته په تکلیف او د صنعت په زور جوړ شوي بنایست لري، خو دلبري او دلربایي نه لري:

لومړی قسم شعرونه: (۱)

په سرو لېانو دې پېزوان وهي ټالونونه کنه
زلفي جالونونه کنه

سترگې دې تورې جلی - زلفې سمسورې جلی
ستا په تندي کې عجب خوندکاشنه خالونه کنه
زلفي جالونونه کنه

وخت د بهار دی جلی - وطن گلزار دی جلی
راځه شا کړي ستا غمونه غرونه غرونه کنه
زلفي جالونونه کنه

بې تا مې تاب وي کله - په ما کې اب وي کله
ما په شا کړي ستا غمونه غرونه کنه
زلفي جالونه کنه

د باره خان خبرې - درومرجان خبرې
زما د شعر نه قربان شه نور شعرونه کنه
زلفي جالونه کنه
(باره خان)

(۲)

چپې مې په زړه ځي دغم داسې داسې
ژوندون مې کړ تنگ ستا ستم داسې داسې
نه پاتې مجنون نه فرهاد نه شیرین شه
فنا شو په عشق کې عالم داسې داسې
سیلاب مې د اوبنکو په مخ ځي همپش
بهيږي له سترگو مې نم داسې داسې
مین دې د دریم ای ماه جینې
کړېرم مدام خورم قسم داسې داسې
غماز مې پریباسي دغم په خندق کې
زه غواړم مدام ستا کرم داسې داسې
نور وزه! مشال د عمل ځانته بل کړه
شته ځای دخطر په تورتم داسې داسې
(نوروز)

(۳)

مسته په خندا د جینکو په مخکې میره ځي
خیال یې په چا نشته دی د ټول مالت کجیره ځي

مسته چې منگی په تندي کسپردي نېغه نېغه ځي
مخکې شي له نجونو ګودر غاړې ته بېدریغه ځي
واړه عاشقان یې له دنیا څخه بې تېغه ځي
دا لکه کوتره له دې ټولو هوا ګیره ځي

مه کوه خونکاري دوهره کبر په خوارانو ته
رحم کرم بویه په بې وزلو عاشقانو ته
مه اخله ازار د کباب شوو پتنگانو ته
ودې سوم په شمع سرې لمبې مې د ضمیره ځي

وه د نجونو میرې ته لا څومره لوی دماغ لري
زه د بن طوطي یم ته د سرو کلونو باغ لري
تا ته کتی نه شم په تندي کې بل چراغ لري
نجونې د مالت واړه دا ستا د ورورسته څیره ځي

وخت د پسرلي دی وطن ټول د گل په څېر شنه
سخت ساعت د ژمي د هر چا له زرګي هیر شنه

وړی چې بلبل و د گلاب په پرڅه سیر شنه
نن د باغ په لوري هغه ستا آشنا خانمیره ځي
(خان میر)

دوهم قسم اشعار چې دصنعت په زور جوړ شوي:

(۱)

خط په مخ د صنم راغی که میاشت گیر شوه په هاله کې
دا یې غاښ په خوله کې زیب کا که ژاله شوه په لاله کې
هسې رنگ سحر جادو کا په نظر د شهلا سترگو
نه یې سیال په هند کې شته دی نه ثاني په بنکاله کې
لکه ونښلي مرغی چې په سست دام د سلو لومو
هسې زه پرېشانو زلفو کې ایستم په کشاله کې
دا زماله غمه شین زړه پکې خیال د یار د زلفو
هسې رنگ زیب و زینت کا لکه می په شنه پیاله کې
ما ویل عین هڼه گل دی د غنچې په لمن نغښتي
که مې کوت یو گل اندام و پروت په سبزه دوشاله کې
سر تر پایه تیغ د هجر لکهنې سوری سوری کرم
خکه یم مدام دا هسې په فریاد و په ناله کې
که یار غواړې هومره ژاړه خو درځي عبدالحمیده
دا په دا چې در مونده شي په دریاب نه په ناله کې
(حمید)

(۲)

دا حسینه پری مسته په خوا راغله
که دې مخکې ته سپورمې د سما راغله

په روڼتوب زما د اوبښكو شبنم نه دی
غنچې خوله چې د گل رخ په خندا راغله
دجنون زنجیر مې پریووت وگردن ته
چې په زړه مې ستا د زلفو سودا راغله
چې دې تیغ دغمزي وچاوه وخنګ ته
زه هغه ساعت شوم پوه چې قضا راغله
په ژړا به مې لمن لنده وي دپره
که خرګنده مې په سترګو شهراغله
خانګل گل دمضمون ټول ترهسي حدکړ
چې بلبله د فارسي په ژړا راغله
(خانګل)

(۳)

دا په خوب کې رابښکاره شو د دلبر مخ
که په ابر کې ښکاره شو د قمر مخ
چې یې ولیده دا ستا جوهر د غاښو
پټ له شرمه پخپل اب کې کړ ګوهر مخ
له حیا دې غټ مخ ته کتې نه شم
کله لیده په خوږو سترګو شي د لمر مخ
را په یاد چې دې د سرو شونډو خواږه کړم
ټکوم لکه مګس عبث خپل سر مخ

قلندر د مبرا هلتته عاشق بولته
که يې ونيو ستا بانو ته د ټير مخ
(قلندر)

له دې دوه ډوله اشعارو څخه به معلومه شوې وي چې ځينې شاعران د ځينو اشعارو په جوړلو کې لکه صنعتگران فکر کوي چې يوه کلمه له يوه ځايه او بله ځايه را پيدا کړي او پيوند يې کاندې، نو وروسته تر ډېرو فکرونو او کونښنونو يو نظم جوړ شي چې تکلف او صنعت پکې له ورا معلوم وي او لکه چې يو شاعر وايي:

هر که سخن را بسخن ضم کند
قطره ای از خون جگر کم کند

دا منظومه هم په ډېرې جگر خونۍ او ډېرو فکرونو جوړه شوې ده، نو دغسې شاعره لکه چې خواجه حافظ وايي:

"صنعتگر است، اما طبع روان ندارد."

صنعتگر ويلى شو، مگر د روانې طبع خاوند يې نه شو بللى. ځينې نور شاعران داسې وي چې دوى ته د جمال يا حقيقت پلوشه په يوه شي کې ځان بنسکاره کړي يا يو بل نفسي او قوي عامل پيدا شي، نو عواطف او احساسات په جوش راشي او بې له څه بندش او تامله د زړه الهامات په خوله راځي. دا راز اشعار ساده وي او که رنگين په اورېدونکو اثر کوي، بلکې اثر نه چې سحر و جادو وي.

دغه راز شعرونه لکه چې په ملي سندرو کې وینو د دیوان د خاوندانو په اشعارو کې یې هم ډېرې نمونې مومو او د رحمان بابا او حمید، د خوشحال او د عبدالقادر، د علي خان او ډېرو نورو شاعرانو په دیوانو کې ډېر سوزان او موثر شعرونه شته او دا څوک نه شي ویلی، چې عروضي اشعار له صادقو احساساتو او عواطفو خالي دي.

په ملي سندرو کې هم کله کله ډېر تشبیهات او استعارات وي، مگر سپری پوهېږي چې په دې شعر کې سلاست او رواني، جوش او مستي عواطف او جذبات شته او د شاعر د زړه نغمه ده، د نمونې په ډول دا څو بیتونه وگورئ:

یا تیک ستا په جبین دی
یا سترګه د ســـــــباده
یا جام د چین مـــــــاچین دی
یا سپینه خولـــــــه زیبا ده

یا عطر د گلانو - یا ستا د مخ خولې دي
یا توري د فولادو - یا سترګې د لیلې دي
یا کیف دی د شرابو - یا بنگ د بنگالي دي
یا هجر سختین دی - یا تبه یا و با ده

** *

یا بغ د بنگلو گلو - یا ستا بنگلي کاکل دی
یا اوزی د بلبلو - یا زړه د حمید گل دی

يا تېڅ د غوڅولو - يا ستا خونې چارگل دی
يا دا مرغه زرین دی - يا هغه محبوبا ده
(حمیدگل)

بې له دغسې ملي اشعارو چې په ملي اوزانو کې ویل شوي دي
په عروضي اشعارو کې هم ډېر ساده او بې تکلفه اشعار مومو،
چې د زړه له تاثیر په پيدا شوي او په زړه اثرکوي چې يوه نمونه يې
داده:

سحر باده! د اشنا په کوڅه ورشه
زما دپاره په کې وگرځه کوتر شه
لوی وکم چې وي ټول ووینه په سترگو
په احوال سره د هر یوه خبر شه
هر یوه چې زما له حاله پوښتېدلې
په ژړا ورتنه په اوبسکو کې احمر شه
که خبرې زما دپاره درته وکړي
مخ راکوز کړه زما ولوري ته چپر شه
د نسیم په رپار دې ښه نه شي رحیمه
د دلدار په لور پخپله قلندر شه
(عبدالرحیم هوتک)

بله نمونه:

راشه راشه ستا تر دواړو سترگو څار شم
هم مخ دې پروانه غوندي نثار شم

د زړه ولې مې په تاپسې پرې کيږي
راته وگوره قربان دې تر دیدار شم
شپږيني به دې د وصل هیره نه کړم
که هر څو غربت زده او خوار و زار شم
چې دې خیال په زړه کې رایشی دننه
اور مې واخلي په نارو او په کوکار شم
د اختر په ورځ که مخ راته ښکاره کړې
قرباني به دې په مینه د رخسار شم
جنتونه په خاطر کله را درومي
چې په شوق گد ستا د حسن په گلزار شم
ستا وصال په بخارا کې رحیم بیا موند
صدقه تر ټولو ځمکو د بخار شم
(عبدالرحیم هوتک)

دغه دوه ډوله شعرونه چې په یوه ډول کې رښتیاڼي عواطف وي
او په بل کې نه وي داسې مثال لري: لکه چې یو شاعر د خپلې
محبوبې یا د خپل اولاد په مړینه کې مرثیه جوړه کړي او یو بل
شاعر د کوم لوی او معتبر سړي په مرگ کې د مکافاتو دپاره
مرثیه ولیکي او کونښن وکړي، چې ډېر اوصاف ورپورې وتړي او
ډېر شعري صنعتونه پکې ځای کاندې، مگر هغه د زړه درد او
رښتیاڼۍ عاطفه چې په لومړنۍ مرثیه کې وي په دې کې نه وي،
یعنې دوهمه مرثیه نور هر څه لري، مگر د زړه رښتیاڼی تاثیر نه
لري او په پردي غم ژاړي، نو دا شعر هېڅکله هغسې نه شي

کېدای او هغه مقام ته نه شي رسېدلی، ځکه چې هغه روحي اتصال او رابطه چې په لوړ شعر کې د مړي او شاعر ترمینځ موجوده ده دلته نشته او همدغه شی حقيقي او غیرحقيقي ادب یوله بله بیلوي او بیل بیل قیمت ورته ټاکي.

د عواطفو تجلي او ظهور:

کله یو شاعر د ډېرښه تامل او فکر خاوند وي، مگر دانه شي کولی چې نور خلك دخپلو افکارو او تاملاتو په ښه والي او ښایست متاثر کاندې، ځکه چې دده عواطف که څه هم صدق پکې وي مگر د تجلي او ظهور درجې ته نه وي رسېدلي. دلته تر یوه حده د موضوع خصوصیت هم دخل لري. ځینې موضوعات دي چې عواطف پکې لکه د اور لمبه رڼا کوي او نارې طبیعت لري لکه: وطنیت، حب، غم او داسې نور، مگر ځینې موضوعات لکه فلسفې افکار او اجتماعي نظریات یخ او ساړه وي، چې په هغه اندازه تودوالی او حرارت پکې نه پیدا کېږي، نو مونږ دانه وایو چې یو ادیب دې دغه راز موضوعات هم هغسې کړي او هغومره جذابیت او هیجان دې پکې پیدا کاندې، بلکې دا وایو چې په کومه موضوع کې چې دی داخلېږي څومره کیدای شي خپل لوستونکي دې له تاثیر لاندې راولي او یا په دې کېږي چې خپل تاثیر پوره او واضح وښودلي شي.

په همدغه برخه کې ادیبان او شاعران یوله بله فرق او تفاوت لري د ځینو عواطف ډېر تیز او بارز وي د ځینو نه وي، په ځینو کې شعري طبیعت قوي وي او په ځینو کې ضعیف وي.

دوه تنه ادیبان به وي چې په تاریخي رجالو کې به په کوم یوه څه لیکلي یو به یې لکه یو مورخ داسې تصویر کړي، چې خپل دغه تاریخي نگارش ته به ادبي رنگ هم ورکړي هغه بل به ورته په شعري سترگه وگوري او نفسیت به یې په نظر کې ونیسي، لکه چې په سید جمال الدین ډېرې مقالې او نظموه ولیکل شوه چې په ځېنو کې ادبي خواته تمایل لیدل کېږي او په ځینو کې تاریخي خوا قوی ده او د هر چا شاعرانه مزاج پکې خپل خصوصیت نیسي.

د عواطفو ثبات او نه رالویده:

ځینې لیکونکي او شاعران وي چې عواطف یې ثبات او دوام نه لري، یعنې دیوه مضمون او یوه شعر اغاز او انجام یې ډېر فرق لري او کلام یې له خپل حسن او خوږوالي څخه ابتذال او پیکه توب ته رالوېږي، یو بیت یا دیوه مصرع یې ډېره ښه او موثره وي، مگر بل بیت او بله مصرع به یې هغسې نه وي او په وینا کې یې د ادبي قیمت په لحاظ لوړې ژورې، تیت وپاس و موجود وي دلته مقصد دانه دی چې په دغه ډول یو راز والي هم د بلاغت له اصولو مخالفه خبره ده او لکه چې د کلام رالویده او تیتوالی عیب دی یو رازوالی یې هم عیب دی او ملال راولي، نو په لیکونکي لازمه ده چې له یوه صورت نه بل صورت ته انتقال وکړي او پخپل کلام کې له تفنن څخه کار واخلي. دا کار البته په تغزلي اشعارو کې اسان معلومېږي، ځکه چې یو خو داراز اشعار لنډ وي بل پکې دیوه مطلب ارتباط ساتل هم لازم نه وي، مگر په قصایدو کې گران ښکاري.

خیال:

وایی چې خیال یوه قوه ده چې غیر مریې شیان او هغه شیان چې مشاهده یې نه شو کولی زموږ له نظره تېروي، مگر دا تعریف پوره نه دی او دغه راز معاني په یوه منطقي تعریف کې راوړل کېږي هم نه.

نو وروسته به یې د بحث په ضمن کې رنگونه او ډولونه څه نه څه وښیو، خیال په ادب کې یو خاص مقام لري او په عواطفو کې ډېر تاثیر پیدا کوي که فرضاً کله مونږ یو خبر اورو، چې په کوم ځای کې څه طوفان پېښ شوی، چې دومره اثر نه کوي لکه چې دغه حادثه د کوم ادیب او شاعر له قلمه په ادبي رسم شي او تخیل نه پکې کار واخستل شي.

ادبي خیال په درې ډوله دی:

(۱) مبتکر خیال:

دا هغه شی دی چې د انسان ادراکاتو ته یو نوی صورت ورکوي او اکثره شاعران یې د تشبیه او استعارې په ډول پخپل کلام کې پیدا کوي لکه د حمید د ابیت:

دا زما له غمه شین زړه پکې خیال د یار د شونډو
هسې رنگ زیب و زینت کا لکه می په شنه پیاله کې

مگر که څوک د کلام په موضوع او اسلوب کې د تخیل له ابتکار او نویتوبه کار واخیستلي شي نسبت هغه تخیل ته چې په

تشبیه او استعاره کې وي زیات اهمیت لري او دتخیل دغه راز بداعت ډېر لږ او نادر هم وي، چې یو مثال یې دیوه انگلیسي شاعر یو شعر دی، چې د دنیا لوی لوی خلک دسعادت په طلب کې په دې ډول تصویروي:

یو ښار دی چې دیوالونه یې ډېر جگ او دروازه یې ډېره وړه او تنگه ده، دا ښار د سعادت ښار دی، چې د جهان نوموړي او لوی لوی خلک ورپسې گرځي. دې دروازې ته یو لوی حربي سپرې راځي چې ډېر هېوادونه یې فتح کړي دي او په ډېرو دښمنو یې برې موندلی، مگر د دې لامله چې عسکري لباسونه او اسلحې یې په غاړه دي په دغه دروازه نه شي ننوتلی او حیران درېږي.

وروسته ترده یو لوی عالم له خپل علمي لباس او غټو غټو تالیفاتو سره راځي او دی هم په دغه دروازه دخپل ځان ځاییدو امکان نه ویني، په ده پسې نور د سیاست او مال خاوندان رارسېږي او هر یو دلته حیران درېږي چې څه وکړي؟ په دې حال کې یوه کوچنۍ جنۍ را پیدا کېږي او په ډېرې خوشحالی په دغه دروازه ننوځي او بیا څه شپبه وروسته بېرته راوځي دوی ته وایي چې ولې ولاړ یاست؟ دوی وایي دروازه وړه ده او مونږ نشو ننوتلی. هغه وایي کالي او اسبابونه وغورځوي او ننوزي! دوی یو بل ته گوري او متردد کېږي، مگر جینۍ اصرار کوي چې هلې زرشۍ، چې ډېر عجیب ښار دی او هرڅه پکې شته، په دې ډله کې یو تن خپل کالي غورځوي او ننوځي هغه نور هم چې ده ته گوري هر څه له ځانه لرې کوي او ښار ته داخلېږي.

د دې شعر بنایست او جمال د تخیل له ابتکاره پیدا شوی او دتخیل ابتکار په اصل مضمون او د بیان په اسلوب کې ځای لري. په پښتو کې هم چاپه ارزو باندې څه لیکلي چې خلاصه یې داده:

هلته لري دغره په لمن کې د لمر پلوشو ته څه شی ځلیده، ما
گومان کاوه چې کوم ډېر قیمتي څیز دی او له کوم معدن څخه
کومه قیمت بها دانه راوتلې ده په همدې گومان وروان شوم او
ډېر خوشحاله وم، چې هلته ورسېدم گورم چې دښینې یوه ماته
توته پرته ده او نور هېڅ نشته. دا وه زما ارزو او د ارزو اغاز او
انجام.

دلته هم په اصل موضوع کې یو تخیلي ابتکار لیده شی.

(۲) مصور خیال:

څه شی چې یوا دیب په سترگو ویني او پرې پوهېږي، نو چې
هغه د خپل خیال په مرسته تصویر کړي مصور خیال ورته وایي
مثال یې دا دی:

یوه سړي د شپې له مخې تې کولې او هره شپه به یې تر سبا
پورې تبه وه چا ورځنې د احوال پوښتنه وکړه چې تبه دې څه وخت
او څنگه وي؟ ده وویل یوه حیاناکه بسڅه ده چې د شپې په توره
پرده کې زیارت ته راځي او سبا دوخته بېرته ځي.

(۳) مفسر خیال:

کله چې کوم اديب په يوه شي کې څه روحي يا ادبي کيفيت حس کړي او له مادي مشاهداتو نه پټو او معنوي مشاهداتو ته انتقال وکړي، لکه چې ځينې ادبا د يوه سيند يا يوه غره له ليدو ځنې ځنې تاريخي واقعاتو ته ولاړ شي او د تېرو حوادثو او زاړه عظمت تجليات پکې وگوري، نو دا مفسر خیال باله شي، چې يومثال يې دا دی:

په لمن د تورو غرونو د خيبر وادي راځېره
لکه تور ديوان چې کښيني له پرې نه گېرچاپېره
پټ پنهان هره ذره کې د خيبر خوني داستان دی
يو تاريخ يې په مخ ليک دی يو ياداشت د تېر دوران دی
ورو په ورو د غرونو خواکې يو کاروان روان سفر کړي
دا را ياد مې په زړگي کې تېر شوی دور منظر کړي
يوه ورځ به چېرې دلته د محمود کاروان روان و
گرد غبار د ده د فوج به رسېدلې تر اسمان و
د تکبير نارې اوچتې اورېدلې دې جهان وي
د دې ملک ذرې ذرې به له دهشته په لېزان وي
په دې خاوره دي تېر شوي د بابر، غوري فوجونه
ابدالي، نادر راغلي پرې به فخر کړي دا غرونه
سید رسول (رسا)

وروسته تردې چې د خیال ډولونه څه نه څه وښودل شوه باید ووايو، چې تخيل د شعر يو داسې عنصر او رکن دی، چې که ووايو شعر په حقيقت کې بې له تخيله بل شی نه دی، هم ورسره ښايي. همدغه تخيل دی چې جهان او د جهان هره ذره شاعرت له نور عالمه په بل رازښيي، چې کله يې له لمر او سپوږمۍ سره په خبرو راولي او کله يې د گل په خدا، د شمع په ژړا، د نسيم په پيغامونو پوهوي. يو وخت ورته ډک سيندونه لکه سراب بې ابه ښکاره کړي بل وخت ورته د يوه مظلوم خو قطري او ښکې لکه يو سيلاب داسې وښيي. که دغه شاعرانه خیال له شاعر سره ملگری نه وي شاعر به هم لکه نور دغه جهان ته په عادي نظر گوري او هېڅ شی به پرې دومره اثر نه کوي. همدغه خیال دی چې شاعر ته ډېر پټ او مرموز شيان ښکاره کوي او هغه څه چې عوام، بلکې خواص يې هم نه شي ليدای، دی بې وینې او تعبیرونه ورځنې کوي همدغه تخيل دی چې شعر او فلسفه دواړه ترينه پيدا کېږي او په شاعر و فيلسوف دواړو کې ليدل کېږي. کوم فلاسفه چې د ابتکار و ايجاد قوت لري هغه ارومرو د تخيل خاوندان دي او له تخيل نه ډېر کار اخلي، نو ویلی شو چې په نيوتن او ارسطو کې هماغه قوي تخيل موجود و، چې په هومر او فردوسي کې موجود و، مگر د استعمال په طريقه کې فرق و او مقصد و غرض پکې بيل و. د يوه فيلسوف تخيل د مسایلو په حل کولو او تحقيق کې سرفېږي، مگر د يوه شاعر تخيل د احساساتو او عواطفو د تحريك دپاره په کار لوېږي. ځينې محققين وايي چې له شعري

خیلاتونه فلسفه پیدا کپړي او له فلسفې نه بیا علم پیدا شي، یعنې شاعرانه خیالات او فلسفه او علم داسې مثال لري لکه د سپیدو چاودلو د وخت، د لمانځه د وخت او د لمر ختورنا، نو په دغه ترتیب هماغه شاعرانه خیالات چې څه قدر زیات روښانه شي فلسفه شي او فلسفه کې چې زیاته رڼا یې پیدا شي علم شي په دې اساس سپری حکم کولی شي، چې د بشر د معرفت تاریخچه له شعره څخه شروع کپړي او په علم ختمپړي.

هومر د یونان معروف شاعر په داسې عصر کې پیدا شو چې د فلسفې څه پته نه لگېده او دغه نوموړی شاعر له حکمت او فلسفې نه دمخه دنیا ته راغلی، مگر وروسته ترده ارسطو د ده د طبع له اکتشافاتو اقتباسونه کوي او د ده په کلماتو استشهاد کوي. کپزو د فرانسې یو لیکونکی لیکي، چې د هومر په اشعارو کې د انسان او عالم حقیقت او د هر شي اساس موجود دی.

که سپری څه قدر ته دقیق شي، نو د عقل او فکر مانی په خیال ولاړه ده او خیال په علومو کې زښت ډېر دخل لري، نور علوم خو لا پرېږده هغه علمونه چې د عقل په نزد بیخي منلی دی، لکه ریاضي او هندسه. دا هم دانسان له خیاله پیدا شوي دي، که چېرې له یوه ریاضي دان څخه (واحلم) د تعریف پوښتنه وکړو چې د ریاضیاتو ابتدا او انتها گڼل کپړي یا د هندسې دیوه عالم څخه د (نقطې) تعریف و غواړو چې ټول خطوط ورځنې پیدا دي یقین دی چې دا دواړه شیان (واحد - نقطه) به یو داسې شی راوښيي چې بی له خیاله به بل وجود نه لري او یو تخیلي شي به وي.

دا چې مونږ یو کانی د حس او عقل په مرسته په تاجر او تجمد
پېژنو داهم یو خیال دی. د انسان تخیل دغه صورت ورکړی دی.
تخیل سره له دغومره اهمیتته چې په شعرو ادب کې یې لري که
څوک یې په تشخیص کې وغولېږي او له اوهامونو یې فرق ونکړي
شي یا یې بېخایه استعمال کړي، نو شعر بېخونده کوي او قیمت
یې راتیتوي ځینی اوهام، چې ځینو شاعرانو پخپل شعر کې
راوړي دي دومره بې لطفه دي، چې سپری ورته شعر نشي ویلی،
بلکې واهمي کلام یې بللی شي لکه امر القیس چې پخپل یوه
شعر کې وایي:

انقتلني والمثرفي مضاجعي

د مسنونة زرق کانیان اغوال

مطلب یې دا دی چې رقیب به ماڅنگه مړکړي، چې زما په خواکې
د یمن مشرقي توره اېښې ده او داسې نېزې راسره دي لکه د
غولانو داړې، نو دلته غول او د هغه داړې یومحض وهمي شی
دی، چې بنایي بې امرالقیس بل څوک ترې ونه وېرېږي که څوک
تخیل بې خایه استعمال کړي، نو هم ښه نه ښکارېږي، مثلاً یو
شاعر د بهار او پسرلي په صفت کې د دې په ځای، چې شنه
چمنونه، زیر او سره گلان، ابشارونه وستایي او له تمثیل څخه
کار واخلي د تخیل خواته زور وکړي او خیالي شیان تصویري یا
دیوه چا په مدح او ستاینه کې د هغه واقعي او حقيقي صفات
پرېږدي او د تخیل په زور ورته خیالي اوصاف پیدا کوي او
ورپورې ترې یې، چې هېڅ حقیقت او واقعیت پکې نه وي، نو دا

هم په شعر کې عیب باله شي او د خیال بېخایه استعمال بلل کېږي.

تمثيل:

تمثيل دې ته وايي، چې شاعر او اديب يو مضمون يا يوه معنی داسې بيان کړي چې اصلي صورت يې سترگو ته درېږي.

تمثيل هم په شعر کې يو اساسي جزگنل کېږي او زبنت ډېر اهميت لري، ارسطو وايي چې شعر په تمثيل او محاکات ولاړ دی، نو که په کوم کلام کې دا شی نه وي هغه شعر نه بلل کېږي د همدې لامله پخپل کتاب الشعر کې ليکي چې يو له هغو شيانو څخه چې انساني غرايز بلل کېږي د تقليد حس او د تمثيل ذوق دی، نو هر کله چې شعر هم يو ډول نقل او تمثيل دی د انسان په طبيعت اړومرو اثر کوي او انسان ورځنې خوند و حظ اخلي، نو د ارسطو په نظر به د شعر د تاثير سبب تمثيل دی.

کوم شعر چې له تمثيل نه پکې کار اخستل کېږي هغه د يوه رسم مثال لري چې بايد د موضوع دقيق نکات په نظر کې ونیول شي او له اصل سره مطابقت ولري.

په تمثيلي شعر کې کله د شعر موضوع يوه منظره يا واقعه وي او کله د احساساتو او تمايلاتو تمثيل په نظر کې وي په دغه وروستي حصه کې شاعر له رسام څخه موفق دی او ځينې نفسيي کيفيات شته چې په رسم کې نه راځي او په شعر کې راځي ځينې تمثيلي اشعار دي چې شاعر پکې له تخيل څخه هم ډېر کار اخلي،

مگر په ځينو کې يوازې تمثيل وي او له تخيل نه هېڅ کار نه وي اخستل شوی.

په ځينو مواردو کې د شعر لوی صفت همداوي چې تمثيل ښه قوي وي او حقيقت په نظر کې ښه مجسم شي.

د تمثيل په باب کې که د شعر ښه نمونه گوري، نو د ښاغلي رښتين د باغ ننداره وگورئ چې دکابل مجلې په (۱۷۶) گڼه کې نشر شوې او د تمثيل پوره اقتدار پکې معلومېږي.

د تخيل زور او قوت که په پښتو اشعارو کې لټوئ، نو د ښاغلي خادم په اشعارو کې يې ښې ښې نمونې شته، د احساساتو او عواطفو صدق او تجلي د ښاغلي بېنوا په (بې وزلي شرق) کې وگورئ، چې د شاعر درد او رښتياني تاثير پکې له ورا معلوم دی او په همدغه شي دې شعر لوړ قيمت پيدا کړی دی.

د دې بحث خلاصه:

د شعر او ادب اصلي عناصر او اساسي اجزا دمعنويت په لحاظ دادي:

عاطفه، احساس، خيال تمثيل، نو په هر شعر کې چې دغه شيان يا يو له دغو څخه موجود وي هغه شعر دی او په انسان باندې اثر کوي په کوم شعر کې چې دغه شيان نشته او يوازې رنگين الفاظ او شعري صنعتونه پکې دي هغه لکه يو تش ښايسته لستونې داسې وي او کوم حقيقي کيف پکې نه ليدل کېږي او ننداره به يې کوي، مگر څوک چې په شعر او ادب کې کومه معنی

لتوي هغه پري نه قانع کېږي او يو له دغو معنوي اجزاو او عناصرو څخه پکې غواړي.

د پښتو اشعارو ته چې سپري گوري او د صنعت او معنی په لحاظ په کې غور کوي معلومېږي چې صنعت ته په ضمني نظر کتل شوي او د معنی لور ته زياته توجه موجوده ده، يعنې ضرور پکې يا نور عواطف او احساسات وي يا يو عالي تخيل او لوړه مفکوره پکې ليدل کېږي يا له ښه تمثيل او تصوير څخه پکې کار اخستل شوي وي او ځينې اشعار، خو لا داسې وي چې دغه ټول معنوي مزایا او ښېگڼې پکې سپري مومي او د بليغ او عالي ادب ښي نمونې يې گڼلی شو. (۱)

عاميانه بلاغت:

څو کاله دمخه ديوه لوی سپري په مجلس کې د غرو د خلکو په پوهه او هوښیاری خبرې کېدې، دې سپري چې د هېواد په يوه غرنۍ حصه کې ديوه ستر حاکم په حيث شپې ورځې تېرې کړې وې هغه خلک يې ډېر زيات ستايل او مکرر به يې ويل چې دوی په خبرو له هر چانه ښه پوهېږي، خو که څوک له دوی سره د دوی په ژبه وغږېږي او مفاهمه ورسره وکړي. په همدې غرو رغو کې داسې خلق شته چې سپري يې خبرو ته حيران پاته کېږي او د تعليم له خاوندانو نه يې په وينا کې څه فرق نه ليدل کېږي.

دا بحث لانه و قطع شوی چې د هماغه ځای څو تنه تور ږيرې او سپين ږيرې راغلل او د مجلس خلک د دوی اوضاعو او خبرو ته د تېر بحث په اثر کې ښه متوجه شوه، چې ودرې دوی څه وايي؟ او

څنگه گڼېږي؟ دوی د خپل دغه حاکم له څه مودې مفارقت څخه چې د رنځورتیا په اثر کې پېښ شوی و خپل خپلگان ښکاره کړ او بیا یې خواهش* وکړ، چې که صحت یې ښه وي بېرته ورشي او د دوی اداره پخپل لاس کې ونیسي، مگر دا مقصد یې په دې ډول ادا کړ، چې زمونږ په ملک کې مشهوره ده چې په یوه غره کې که تر (۷) کالو پورې د سړي غږ وانه وربدل شي د هغه غرو ماران ښاماران کېږي او پخپل مینځ کې یو له بله سره خوري، نو که ستاسې غږ هلته نه وي له مونږ نه بل شی جوړېږي او یو د بل غوښې خورو.

دې خبرې په ما اثر وکړ او زه یې دې لورې ته ملتف کړم چې عام خلك او هغه کسان چې په تورو ټکو نه پوهېږي او دفصاحت و بلاغت نوم یې هم نه دی ارویدلی پخپله وینا کې د بلاغت خاوندان دي او په خبرو کې یې شعري او ادبي کیف لیده شي. وگورئ دغه سړی له یوه ادبي منطق او تمثیل او تشبیه نه څومره ښه کار واخیست او خپل مقصد او مطلب یې د بلاغت له اصولو سره سم داسې ادا کړ، چې د خپل مراد کنه او انتها یې حد ته ورسېده چې دیوه مقصد همدغه راز بیان ته بلاغت او ویونکي ته یې بلیغ ویل کېږي.

که څوک د پښتنو په جرگو او مرکو کې ناست وي او د دوی خطبې یې اورېدلي وي هغه ته به په عامیانه محاورو کې دغسې

* دښاعلي (مجروح)، (بېنوا)، (خادم)، (رښتین) اشعار د دې خبرې تصدیق په ښه شان کولی شي.

دېرې نمونې يادې وي او دا به ورته معلومه وي، چې پښتانه پخپلو مرکو کې هر وخت له دغسې بڼو ښو تمثيلونو او ملي رواياتو کار اخلي. د خپل مقصد دپاره لومړی يو موافق تمثيل او ادبي استدلال پيدا کوي بيا خپله خبره پرې سپروي، د دوی د بلاغت زور او قوت په همدغو تمثيلو او رواياتو يا متلونو کې وي او تشبیهات او استعارې يې هم خورا قوي وي، هغه څوک چې په مرکو کې د خبرو حق لري او د ملي مجالسو خطيبان او بلغا بلل کېږي د خپل مقصد له شروع نه دمخه يو حکايت کوي يا له ملي رواياتو او عنعناتو څخه د خپل بيان دپاره يو ښه تمهيد پيدا کوي وروسته بيا خپل مقصد ته راځي او خپل مطلب بيانوي، نو په دې صورت کې د دوی وينا دومره قوت مومي چې څوک ورځنې انکارنشي کولی او هر څوک يې په معقوليت باور کوي. که څوک په دې مجلس کې د دوی د خبرې ترديد کوي او مخالفه نظريه قايموي هغه مجبور دی، چې د ده مدعا په خلاف به يو قوي تمهيد او حکايت پيدا کوي او خپله خبره به قوي ښيي. په دې وخت کې نو يوه ادبي مبارزه شروع شي او د ميدان وړلو دپاره زيات فصاحت او بلاغت په کار دی، مگر هغه بلاغت چې عوام پرې پوهېږي او په عاميانه ادب کې ځای لري. په همدغه قوت د مرکو مشران او وکيلان غټې غټې خبرې اواروي او هر څوک پخپل قوي منطق او ادبي استدلال قانع کوي. د پښتنو د مشرۍ راز هم په همدې کې دی، چې سپری بايد له ملي عنعناتو او رواياتو نه ښه خبر وي، هغه خبرې چې دوی پرې قانع کېږي او هغه استدلال چې

د دوی په افکارو او روحیاتو قوی اثر لري ځانته معلوم کاندې دغه راز خبرې بنایي چې مونږ او تاسې ته هېڅ ښکاره شي، مگر په عامه طبقه ډېر اثر کوي، په ځینو مجالسو کې چې زه ناست وم او هلته د پښتنو د روغې د اصولو پوهان راټول شوي وو. ډېر ځله مې په داسې مواردو کې چې خلک به یې د خپلو عزیزانو احترام ته رابلل او دابه یې ورته ویل چې خپل کام او خپل کام او خپلو عزیزانو ته په سپکه مه گوري یو د بل عذر قبلوي او ننوتو ته په درنه سترگه گوري، د یوه منلي او مسلم دلیل په ډول به یې ویل چې لوڅې د خپل کام سپکه غوښته سربې په دریاب کې وچ شو. دې خبرې به خلک ډېر متحس کره او زیات تاثیر به یې وکړي، زه د دې خبرې په سرو برنه یم خبر چې عنعنوي اصل او اساس به یې څه وي؟ مگر لوڅې چې گورم رښتیا په اوبو کې ولاړې وي او سرونه یې وچ وي، نو دا خبرې که څه هم څه اصل او حقیقت ونلري تاثیر، خو لري او له یوې ډېرې صحیح فلسفې نه په عوامو باندې زیات اثر کوي.

که څوک غواړي چې خپل مخاطب او اوریدونکي د خپلو خبرو له تاثیر لاندې راولي، نو باید له هغه سره داسې وغږېږي چې منطق او ادب یې په هغه تاثیر وکړي. تشبیهات او استعارات، تخیل او تصویر، استدلال او استشهاد یې د هغه له فکر او ذوق سره سم وي او په نظر کې یې له مسلمانو څخه وي. زمونږ ادبا او شعرا باید دې خواته ملتفت وي او په خپل شعراو ادب کې له عامیانه بلاغت نه چې د عوامو په ویناو، متلونو او

روایاتو، قصو او افسانو کې ځای لري پوره کار واخلي، په هغو تشبیهاتو او استعارو خپل کلام رنگین کړي چې دوی ورسره اشنادي او پرې پوهېږي چې زمونږ ادب هم ملي رنگ پیدا کوي او د ملت په ذوق برابر شي.

د پښتو لنډۍ او چاربيتې چې په هر چاښې لگېږي او عمومي مقبولیت لري یو سبب یې همدغه دی چې له عامیانه بلاغت نه پکې کار اخیستلی شو او کلمات و تعبیرات داسې دي چې عام خلق پرې ښه پوهېدلی شي او هېڅ نا اشنایي پکې نه گوري وینا یې هم د حال له مقتضا سره سمه وي او له حیات سره پوره تطبیق لري د مثال په ډول به یو څو لنډۍ هم راوړو.

د پښتو څو لنډۍ:

کله چې مونږ کوچیانۍ لنډۍ او د کوچیانو تپې اورو پوهېږو چې دا لنډۍ د کوچیانو له حال او حیات سره څومره اتصال لري او د دوی حیاتي وضعیت څنگه ښه تصوېروي لکه دا لنډۍ:

اوبنانو بیا غاړې کړې کړې

چې پرې سپرې دي سپینې خولې زېر پېزوانونه

که چاکله د کوچیانو روانې کډې لیدلې وي چې په اوبنانو باندې پښتنې پېغلې سپرې وي او اوبنان یوه خوا بله خوا غاړه کړوي او ترشاگوري هغه د دې لنډۍ په بلاغتي کیفیت ښه پوهېدلی شي چې دلته ویونکي څه شاعرانه او ساحرانه مهارت خرڅ کړیدی، چې له یوې خوا دغه منظره او وضعیت ډېر ښه تمثیلوي او له بلې خوا دې

خبرې ته هم تلمیح او اشارت کوي چې اوسان هم د دغو پېغلو د بنایست او جمال احساس کوي او د دوی نندارو ته مخ راگرځوي. په دغسې مواردو کې چې مطلب د دغو پېغلو ستاینه ده بنایې چې ډېر تعبیرات پیدا شي، مگر هر تعبیر به د کوچیانوله حال او حیات سره د غومره موافق نه وي او نه به پکې د غومره بلاغت موجود وي.

په یوه بله لنډۍ کې یوه کوچۍ پېغله خپل اشنا ته وایي:

تر دې خروړي سپي راتېر شه

تر دې ملالی خولي به زه درتېره شمه

په دې لنډۍ کې یو شرط او تعلیق لیدل کېږي، چې باید مین یې پرځای کړي او د ملالی خولي په مقابل کې یو گران کار قبول کړي، چې هغه له خروړي سپي څخه تېریدل دي. په دې ځای کې البته ډېر مشکل شرطونه پیدا کېده چې باید په مین تحمیل شوي وای، مگر د کوچیانوله حال او ژوند سره به یې د غومره موافقت نه درلود لکه چې دا شرط یې لري.

یوه کوچۍ پېغله باید هر څوک له خپل خروړي سپي څخه وډار کړي او خپل سپی لکه لېوه یا زمري خلکو ته ونبیي. دلته ټوپک یا توپونه یادول له حیات سره مناسبت او موافقت نلري او نه دغه ادبي لطف پکې شته چې د خروړي سپي په لفظ کې موجود دی.

دا د همدغه لفظ اثر دی چې ځینې د تصوف خاوندان له دې لنډۍ نه د حقیقت په نامه یوه بله معنی اخلي او وایي چې خروړی سپی نفس دی او له دې نه تېریدل خدای ته رسېدل دي که دلته

توپ او توپخانې يادې شوې وای د دغسې تاویل دپاره به هم څه
مجال نه و او دومره ظرفیت په دې لندې کې نه پیدا کېده.
د دې لندې په ځواب کې یوه د تورې خاوند او توریالی مین
خپلې معشوقې ته وایي:

د سپینې خوږې تن راته کېده
که د چروپه څوکو لار وي دربه شمه

دا هم یو بلیغ تعبیر دی او له ده سره مناسب ایسي، ځکه دچروپه
څوکو تېرېدل انتهایي مشکلات قبول دي او سړی پوهېږي، چې
د دغسې سختې لارې یون دومره گران دی چې له خروپو سپو
تېرېدل ورته هېڅ دي او څوک چې دا قبلوي هغه په خروپو سپو
هم نه ایسارېږي.

که سړی په شعر و ادب کې ښه غور وکړي د دې فن ټوله ساحري
په یوه ښه او بلیغ تعبیر کې مضموره ده که څوک د خپل مقصد
دپاره یو قوي او لطیف تعبیر ومومي چې مبتذل او پیکه نه وي،
دې سړی په یقین سره د شعر او ادب حق په ځای کړی او د بلاغت
سکه یې قایمه کړیده. په دې تعبیر کې دانه ده لازمه چې ارومرو
به پکې اغراق او مبالغه وي، بلکې لازمه ده چې لطف او ملاحظت
او حسن به پکې وي او یو نوی تعبیر او ښه تصویر ورته ویل
کېږي، لکه په دې لندې کې:

مخ په مړوند کله پتېږي
ظالمه یاره سلامي ولاړه یمه

وگورئ دلته یوازې یو ښه تصویر او ښه تعبیر په سړي اثرکوي. دا

د حیاناکو پېغلو عادت دی چې منگی به یې په اوږه وي او گودر له به ځي، نو چې څوک نارینه په مخه ورشي خپل مړوند مخې ته نیسي او درېږي، په دې وضعیت بنایي چې کوم اشنا متاثر شوی وي او څه گلې یې ورلېږلي وي، نو دا ورته وایي چې زه تاته سلامي ولاړه یم هسې نه چې خپل مخ پتوم، ځکه چې مخ په مړوند نه پتېږي. رښتیا وایي لمر چا په گوته نه دی پت کړی دابه د سلامي په وضعیت ولاړه وي.

په یوه بله لنډۍ کې یو مین د خپلې لیلې په پوزه سره ننکۍ گوري او سپینې خولې ته یې زړه کېږي، نو خپله ارزو په دې ډول ورته څرگندوي:

ستا په ننکۍ کې شیطان ناست دی

هره شېبه مې ستا خولگۍ ته لمسونه

داخو معلومه خبره ده چې دی په چل کې ورځنې خوله غواړي مگر که ورته ووايي چې خوله راکړه یا مې ستا خولې ته ډېر زړه کېږي دابه یوه بې لطفه غوښتنه وي او شعر به نه وي، نو دا د شاعر کار دی، چې په دې خبره کې خوند پیدا کړي او شعر ورځني جوړ کاندې، نو اول ننکۍ ستایي بیا پکې شیطان کښیښوي، وروسته تردې نو ورته وایي چې ستاله خپله کوره دی چې ما په کراره نه پرېږدي او ستا خولگۍ ته مې لمسوي. بنایي چې خبرې د شعري سحر په مرسته په هغې اثر کړی وي او هغې هم ویلي وي:

د سپینې خولې واك مې درکړی.....

په پښتو کې اکثره لنډۍ داسې وي چې دغه راز نازکي او باريکې هم پکې نه وي او نه له دغسې پيرايو نه پکې کار اخستل شوی وي، مگر په زړه خوږې لگي او ښه لطف لري لکه چې يو مين خپلې مينې ته وايي:

که دنيایي شرمونه نه وای

تا به منگی ووړ زه به تش درسره تلمه

دا لنډۍ څومره ساده ده چې هېڅ صنعت هېڅ تخيل پکې نشته او بې له تشو تلو هغه هم هله چې دنيایي شرم نه وای نور څه نه لري، مگر مينه او محبت پکې ځای لري او د عاطفې ترجماني کوي، نو د محبت په لاره او د مينې دپاره تش تگ، بلکې د تگ ارزو هم لطف لري او په زړه اثر کوي.

په يوه بله لنډۍ کې يو عاشق خپلې معشوقې ته پيغام استوي چې زه ستا د خولگۍ په اميد درځم او په هر قيمت چې وي غواړم بې وايي:

که مې اجل ستا په خولگۍ وي

سبا کفن په سر ترم تاله درځمه

په دې لنډۍ کې هم د تشبیهاتو او نازکخيالی څه رنگ نشته، مگر رنگ يې څه کوي خوند يې گوره! د خپلې محبوبې بورجل ته به ډېر خلک په مختلفو لارو تللي وي، خو په دغه ډول چې د دې لنډۍ خاوند او ويونکي ورځي بل څوک به نه وي ورغلي هر څوک چې چپرته ځي او سفر کوي، نو د لارې توبښه او د سفر سامان له

ځانه سره اخلي، مگر دی کفن په سرتري او روانپري، دا تگ
شاعرانه تگ دی چې بې له شاعره دبل چا ورته نه پام کېږي او ده
به هم له پتنگه زده کړي وي.

د مينې او محبت خبرې که هر څومره ساده او بې ساخته وي
هغومره بڼې وي په يوه لنډۍ کې يو مين خپلې مينې ته دکور
ورانی بڼې کوي او ورته وايي:

کور دې نژدې ديدن دې لري

ديوال دې رنگ شه چې وړيا دې ووينمه

مگر سړی پوهېږي چې دا بڼې له مينې او محبتته ده او په دې
بڼې او کې عشق او محبت مضمري دا هم هماغه شان بڼې دي
لکه چې يوه مينه خپل مين ته وايي:

توتې توتې په تورو راشي

چې پهارونه دې گندم خوله درکومه

نو کوم زخونه چې دغسې ملهم پيدا کوي سړی به پرې ولې نه
خوشحالهږي او ولې به دغسې بڼې دعاگانې بڼې بولي؟ هم داده
چې د مينې او محبت خبرې ډېرې خوږې دي که دا خبره هر څومره
مکرره شي بد مه وړي، ځکه چې مينه په همدغو مکررو
توصيفونو ارزوي.

په کومه خبره کې چې د مينې او محبت جلوه وي هغه که په هر
عبارت وي شعر دی او همدغسې خبرو ته شعر ويل کېږي.
يوه معشوقه بې له کومې تشبیه او استعارې خپل مين ته وايي:

سـترگي مـي تـاتـه تـورولـي چـي تـه رانـغـلـي پـه سـالـويـي پـاکـومـه

خوك چي په مينه او محبت پوهېږي او د شعر حقيقت او هويت ته رسېدلي وي هغه به دا لنډۍ هېڅکله هېره نه کړي او د لوړو اشعارو نمونه به يې وگڼي، ځکه چې د عشق او محبت په عالم کې چاته سترگي تورول او د هغه د نه راتلو په سبب يې بېرته پاکول ډېر لوړ قيمت لري.

يو بل ځای يو ارمانجن مين وايي:

زما جانان دې راسـره وي په ما دې تـيرې د مـېـرو راچلوينـه

سړی چې گوري ډېر خلك ويني چې د پيسو دپاره تېري چلوي او خوك ورته هېڅ نه ملتفت کېږي، مگر يو مين چې د خپل جانان د وصال په مقابل کې تېرو چلولو ته تن ږدي، د ده ناراورې تېري د عشق او شعر په ماني کې لکېږي او يو يادگار ورځنې پاته کېږي.

پای

نوی سبک او نوی ادب

د خدای قانون

مونږ د خپلو کورونو له څنګه په دېره کې ناست وو. له پاسه یو لاروی راغی، د ونی ډډته یې ډډه ولګوله، ډوډی یې له ملا نه پرانیستله په مزه مزه یې له څه شي سره خوړله مونږه ډېر وږي تږي وو، هغه ځان مور کړ او یخې اوبه یې وڅکلې، مونږ روژه ووه هغه بوزه وه، ځکه چې په مسافرو باندې روژې نشته.

لاروي وویل: ماته د خوړلو اجازه شته تاسو ته نشته.

ماته خدای خواږه اوبه رواکړي دي په تاسو یې ایسار کړي دي. دا د خدای قانون دی، د دې قانون په رمز او معنی تاسې نه پوهېږئ.

د خدای کارونه بې حکمته نه دي.

تاسې د دغه عملي تعلیم په اصلي معنی 'بڼه فکر وکړئ! تاسې ولې وږي یاست زه ولې مور یم؟

زه په کار او مقصد پسې روان یم، ناست نه یم زما په ژوند کې درېدل نشته، ځکه ما نه وږي کوي.

تاسې ځای په ځای پراته یاست ستاسې حرکت لنډ دی، ځکه یې وږي کړئ.

تاسې د خدای قانون منلی دی، مګر پوه شوی پرې نه یاست. زه د دې دپاره راوګرزېدم، چې تاسې پوه کړم او له لوږې نجات ومومئ.

پاخېږئ روان شی او لرې ځای په نظر کې ونیسئ لوږه او تنده په توقف او سکون کې ده په حرکت کې نشته.

د کار فکر

د کور مېرمن ناروغه وه، د دوا پیسې نه وې، غله خلاصه وه
ماشومان وږي وو، په کور کې څه نه وو پاته چې پیسې پرغډې
شي.

د کور خاوند یوه ورځ په پور پسې وگرځیده دوستانو، اشنايانو
خپلوانو هېڅ ورنکړه، بله روځ په گدایۍ پسې ووت، د سخیانو
او غنیانو له کورونو نه ناامیده راغی.

درېمه ورځ ورته د کار فکر پیدا شو کار ته یې ملا وتړله په کار
پسې روان شو، کار یې وکړ په دغه ورځ یې کورته دوا او ډوډۍ
راوړه د کور مېرمن او ماشومان ډېر خوشحاله شوه.

چې رنځور جوړ شي او وږی موږ شي له دېنه لویه خوشحالي بله
نشته.

که څوک خوشحالي غواړي په کار کې دې ولټوي.

د رنځورانو علاج په کار باندې کېږي.

چې وږي مړوي هغه کار دی.

چې سپری خوار شي او خپلوان ترېنه لاس واخلي.

چې څوک پور ورنکړي او اشنايان نا اشنا شي.

چې سخیان ورته ووايي خدای دې درکړي.

چې له هر چا او له هرې خوا ناامیده شي.

په دغه وخت کې کار په کار بېري.
پلار خپل ځوی ته تر یوه وخته ډوډی ورکوي بیا یې له ځانه
بېلوي.

چې ځوی لوی شو بیا مور هم شیدې نه ورکوي.
مگر د کار مهربانې او احسان په هر وخت کې وي.
د کار برکت په هېچا کې نشته.
هغه چې د خان مزدوري کوي خان څه نه ورکوي کار یې ورکوي.
نوراشه، د کار سپری شه!
د کار سپری او د سردار سپری ډېر فرق لري.

زه خبرنه وم

له خوبه راوینس شوم ډېر وړی وم.
تا زما له سرلاندي ډوډی ایښی وه مانه لیده په دسترخان کې
پټه وه.

ما ستا دسترخان ونه لټاوه د خلقو درگاه ته ودرېدم.
زه خبرنه وم چې ډوډی زماله پښولاندي ده او ما پردي کور ته
لاس نیولی دی.

زه ډېر وروسته پوه شوم، چې د ځمکې دسترخان له ډوډی ډک
دی او زه گدایی کوم.

که زه پوه وای ما به د ډوډی دپاره ځانته دومره باداران نه پیدا
کول.

زه ستا د درگاه د خاورو په قدر پوه نشوم زه نه وم خبر چې پدې
خاورو کې هرڅه شته.

هو! تا زمونږ دپاره ډېرڅه پیدا کېږدي، مگر مونږ نه یو پوه
شوي.

لکه چې د ځمکې د تیرو دپاره ډکې ویالې او ډک سیندونه
بهبېرې د وړو دپاره هم په هره پوله ډوډۍ ایښې ده.
هلئ! زر کوئ! دغه وړي فقیران خبرکړئ، چې د خدای دسترخان
ولتوي.

ټول نعمتونه همدغلته دي.
له خلقو سره بې له کاره او بې له زیاره څه نشته.
تاسې د خدای په نامه له چانه څه مه غواړئ.
د خدای په نامه څه ورکړئ، ځکه چې خدای تاسو ته هرڅه
درکړيدي. که تاسې هرڅه ولتوي په دغو خاورو کې بې ومومئ.
په لتولو هرڅه پیداکېږي.
که تاسې وزگار کښېښئ او هرڅه له ځانه وغواړئ هرڅه شته که
گدايي کوئ هېڅ نشته.

د خیرخاوند

هغه خپله غوا په پولو او لښتیو پووله.
دهقانان پوهېدل چې دی پردی کښت په غوا باندې نه خوري.
غوا به کله کله د خلقو کښت ته خوله اچوله، مگر ده یې جلب
نیوه.

دغه لږ زیان د قصد له مخې نه نه و، ځکه چاڅه نه ویل.
د غوا خاوند پوهېده چې په پولو او لښتیو باندې غوا ښه
مړېږي.

که غوا خوشې وي او پردی شوتله خوري یا تنډېږي یا لنډی او
بوچی کور ته راځي. د ده غوا کتاره نه وه، ډېرې ښې شودې یې
کولې، هر چا به ویل چې ډېره ښه غوا ده، د غوا شودې او
شپږمې هغه یواځې نه خوړلې د مېلمنو، د مسافرو، د همسایه
گانو برخه هم پکې وه.

خلقو ویل: داسې ډېر ښه سپری دی دا کور د خیر او برکت کور
دی.

هو! څوک چې خپل نفس د غسې وساتي او جلب یې خوشې نکړي
هغه د خیر او برکت خاوند دی.

د هغه ضرر چا ته نه رسېږي خیر یې رسېږي.
د هغه غوا هم وږې نه پاته کېږي او شودې یې ډېرې دي.

دیمو کراسی

په شفتالو کې زړی دی په زړی کې د شفتالو ونه ده، د غنمو په وړو کې دانی شته په دانو کې همدغسې وړی شته. په چرگه کې هگی ده په هگی کې چرگه.

دغه یوه دانه پندانه چې گوری تپل او پلته دواړه لري او په حقیقت کې بله ډیوه ده، مگر ستا سترگې پتې دي دغه ریا نه ویني.

ته نه یې خبر چې په یوه دانه او په یوه خاڅکي کې عالمونه پراته دي.

ته پخپله هم دغنم په دانه کې ویده وې بیا دې په یوه خاڅکي او بوکې لامبو وهله نن ځانته لوی سړی وایې او په لویه بېړۍ کې ناست په لویو سیندونو کې حرکت کوي.

څه شی چې ته وړوکی گنې هغه هم لوی دی.

یا هغه چې تاته لوی بنکاري هغه هم لوی دی.

ته ونه لویه گنې هغه په یوه زړی کې ده.

تاته زړی وړوکی معلومېږي په هغه کې غټه ونه ځای شوې ده، دغه غټه هند اوڼه چې گوری کال ته نشي پاته کېدای او عمر یې ډېر لږ دی.

دغه د هندوانې کوچنی زړی تاته هر کال تازه هندوانې درکوي.

د زړی قیمت له هندوانې نه لږ نه دی.

هنداونه په زړي کې ساتلې ده که زړی وړک شو هندوانه
ورکېږي.
که ميندې او پلرونه خپل واره ماشومان ساتي واره او کوچني
هم قام او تېر ساتي.
نو راشه! هېڅ شی وړوکی او کوچنی مه گڼه، ځکه چې دلته غټ
او کوچنی لوی او وړوکی نشته ټول برابر دي يواځې خدای لوی
دی او بس.
د نن ورځې ديموکراسي له همدغسې کتنې پيدا شوه او د ډېر
دقت نتیجه ده.

عشق

ته له ډېر قوت او ډېرو لښکرو سره په دغه ښار راغلي.
د دې ښار له خلقو سره دې ډېر جنگونه وکړه.
له دې خوا له هغې خوا ډېر خلق و وژل شوه، ډېرې وينې تويې
شوې، ډېرې ککړۍ له پښو لاندې شوې.
ستا مخه چا ونشو نيولى.
تا د ډېرو مرو به سرونو پښې کېښودې او په ډېر قوت له خپلو
لښکرو سره د لوى فاتح په شان ښار ته راننوتلې.
ته ډېر په قار وي تا غوښتل، چې ښار لوټ کړې او قتل عام جوړ
کړې، مگر دا کار تا ونشو کړاى.
ستامخې ته د ښار يو ښکلې پېغله راغله ستا زړه يې ويوړ.

تاخپل زړه د هغې له پنځو خلاص نکړای شو او له خپل ټول
قوت سره یوې پېغلې ته تسلیم شوې.
تاپه ځان باندې د یو فاتح گمان کاوه، مگر فاتح بل څوک و.
ته نه وې خبر چې دننه په ښار کې بل راز قوت موجود دی.
تاپه ډېر زور او قوت ځان اسیر کړ او د خپل اسارت دپاره دې
ډېرې قربانۍ ورکړې.
که له تا سره دغه قوت نه وای او شکست دې خوړلی وای ته نه
اسیر کېدی، د عشق مقام ته رسېدل څه اسانه کار نه دی.
ته اوس دا ښار نشې لوتولی، دا خلق نشې وژلی، ځکه چې
عشق او محبت اجازه نه درکوي.
ته باید د دوی خدمت وکړې او د دوی خدمتگار شې.
هو! عشق له پادشاهانو نه خدمتگاران جوړولی شي.
دلته سکندر بل راز کېږي او د جهانگېری حرص نه پاته کېږي.
سنگر څوک نشي ماتولی دلته زور او قوت ماتېږي.

عمل

هغه خپله امساتکوله او بازار ته راغی.
په سترگو يې څه نه ليدل، خو په نامه يې هرڅه پېژندل.
له ده نه خپلو ماشومانو وڅکي غوښتي وې.
دی په وڅکو پسې راغلی و.
دغسې ډېر رانده بازار ته راځي او څه اخلي.
دکانداران دهغوی په سترگو کې خاورې اچوي او پردي مالونه
ورکوي.
ده ته يې هم له خاورو نه ډکې وڅکې ورکړې او هرڅه پکې گډ
وو.
هغه روان وو او ځولی يې له لاسه خوشې شوه.
د هغه ارزو له خاورو سره برابره شوه.
هغه د زمکې په سرلاس وگرز او هره څه يې ټول کړه.
هغه نه پوهېده چې خپل کور ته څه شی وړي؟
ده غوندې ډېر رانده دلته راځي او له ځانه سره څه وړي، چې د
وړلو نه دي.
هو! د رندو عمل همدغسې وي.

د ایمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی

چې وړوکی و له شیشکو او پېریانو ډارېده.
چې لږ غوندې غټ شو د ملا صاحب له ډاره په سبق نه پوهېده په
کورو کلي کې له غلیمانو په ښار کې له پولیسانو، د ایمان ځای
زړه دی او دی ډېر بې زړه دی.

د شپې په خوب کې هم ډارېږي او خپسکی یې نیسي.
لویه خدایه! په کوم زړه کې چې دومره وېره وي ستا وېره ډېره نه
ځایېږي، ستا خوف ته ډېر لږ ځای پاته کېږي.
که ستا ډار او د ظالمانو ډار په یو زړه کې یو شان موجود وي له
د بڼه لویه گناه بله نشته.

کاشکې دوی یوازې له تا ډارېدلی او ستا دښمنانو ډار یې په
زړه کې نه وای.

د خلقو ډار ستا وېره په زړونو کې کموي او ایمان ته زیان
رسوي.

ستا ضعیفه بنده گان یوازې له تانه نه وېرېږي له نورو نه هم
وېرېږي دوی اوس د زورورو له ډاره حق نشي ویلی او ته د حق
طرفدار یې.

ته په دروغو خپه کېږې دوی له ډاره رښتیا نشي ویلی.
ستا ظلم نه دی خوښ دوی له وېرې د ظالمانو خدمتونه او
صفتونه کوي.

هغه مسلمان چېرته دی چې یوازې له تا ډارېږي اوبس.
ستا بنده باید د ډار بنده وي. د نمرود له ډاره یې سترگه ونه
سوزي د فرعون په مقابل کې مغلوب نشي، له مرگه ونه وېرېږي.

زمونږ باغ

د دې باغ ونې ټولې زړې دي، ډډونه او بناخونه يې وچ دي په ميوو کې يې زښت ډېر فرق راغلی دی، ميوو لاسه چې سيوري هم نيم نه دی پاته، تازگي نشته، خيابانونه او چمنونه خراب دي باغ ټول اغزو او ناکاره بوټو نيولی دی.

د گلانو يو نيم بوټی که وي هغه دريو او کبلو لاندې کړيدی دلته اوس طوطيان او بلبلې نه راځي، پدې چمن کې اوس خاړوي څري، د ونو پانې په پسرلي کې زېږې ښکاري دا ونې د وهلو دي. د دې زړو ونو نیلو او ريښو ټوله ځمکه نيولې ده د ځمکې قوت يې ډېر کم کړيدی، مگر څانگو او بناخونو ته يې فايده ډېره لږه رسېږي، دا ونې اوس بې ثمره او بې حاصله دي.

د باغ خاوند بايد ټولې له بيخه وباسي، په ځای يې نوی نيالگي کېږدي. مونږ بايد ډېر انتظار وکارو، چې دلته بيا سيوري او ميوه پيدا شي، په دې باغ و بڼ کې بيا تازه گي ووينو، که ماليار کال په کال چينجنې زړې ونې ايستلی او نوي نيالگي يې په ځای ايښودلی باغ به اوس هم هماغسې سمسور و.

د باغ عمر او د ونو عمر به يو شان نه و.

ونې به ورکېدی باغ به نه ورکېده.

اجتماعي ژوند به له فردي او شخصي ژوند نه نه قربانیده.

څوک چې زړې ونې په باغ کې ساتي باغ به يې همدغسې وي.

بې تمیزی

ډېر بڼه اس و، خو د بې تمیزو په لاس کې وو.
خوک یې په قدر پوه نشو ه باوغان پرې مورپه کېښوده.
د یابوکار یې ترې واخیست.
هغه خبر نه و، چې دغسې اس د پادشاهانو په کمنډ کې هم نشته
او قیمت یې ډېر زیات دی.
چېرته چې علم او فراست نه وي خلق د اس او یابو فرق نشي
کولی هلته عربي اسونه له مورپو لاندې زخمیان شي او د خرو په
غارو د زرو کتوری وي.
په دغسې وخت کې چې عمومي شعور روند وي او څه نه ویني.
حافظ د خلقو د بې تمیزی اعلان کوي:
اسپ تازی شده مجروح بزیر پالان
طوق زرین همه در گردن خر می بینم

د ظالم فلسفه

يو سړی د غليمانو په خوله شل کاله بندي شو.
هر چا به ويل: حاکم ناروا وکړه. دومره ظلم هېڅوک نه کوي.
دلته عدالت نشته، قانون ته څوک نه گوري، په بدو او رشوتونو
هرڅه کېږي، مونږ له دې حاکم سره نور گذران نشو کولی.
بندي چې له زندان نه را ووت د هنر او کمال نوم يې په وطن کې
خيور شواو ډېر د کارسړی و خوت.
حاکم ويل: زه پوهېدم چې دی بې گناه دی، مگر که مادی نه وای
بندي کړی غليمانو واژه يا به ده څوک وژلي و، ده بې زندانه ژوند
نشو کولی د ده حیات په خطر کې و، د ده دغه هنر او کمال د
زندان برکت دی که دی پوه شي ماله ده سره ډېر لوی احسان کړی
دی، انسان پخپل خیر و شر نه پوهېږي، ډېر ځله په بنو باندې د
بدو گمان کوي.
که دی پوه شي بنديتوب د ده د پاره خیر و، ما د ده خیر په زندان
کې لیده.
ډېر کارونه دي چې په ظاهره بد معلومېږي په حقيقت کې ښه وي
د خلقو په نظر کې ظلم وي چې فلسفه يې ولټوي رحم او دلسوزي
وي.
ناپوهه خلق خیر خواهان نه پيژني، په احسان نه پوهېږي،
دوستي ورته د ښمې ښکاري په مدرسه باندې د زندان گمان
کوي.
مونږ د دوی په خوشحالی پسې نه گرزو د دوی په خیر پسې
گرزو.
دوی پخپل خیر نه پوهېږي او خپل خیر نشي سنجولی.

دستور العمل

خاص مجلس و، ټول غلي ناست وو، يو هم خبر نه و چې څه به وایي؟ دومره پوهېدل چې مطلب ډېر مهم دی.

پس له څه قدر سکوت نه، هغه وویل: غیر له سرو او سپینو ډېر قیمت بها نه شته، چې جواهر او الماس هغومره قیمت نلري.

حکومت باید هغه ډېر ټینگ وساتي.

که هغه و، هر څه شته، که هغه نه وهېڅ نشته، د حکومت اساس او بنیاد هماغه دی، بې له هغه حکومت نشي قایمېدلی.

د خزانو ساتنه هغومره ضرور نه ده، د هغه شي ساتل فرض دي.

د سیاست په دنیا کې هېڅ شي هغومره قیمت نلري.

په دې خبره ټول په فکر کې شوه.

چا گمان کاوه چې مراد عدالت دی حکومت باید دغه شي ډېر ټینگ وساتي او له الماس نه یې بهتر وگڼي.

د ځینو دا خیال و، چې د مملکت استقلال له هر څه نه زیات قیمت لري. یو سیاستمدار باید د همدغه شي د ساتلو ډېره ټینگه توصیه وکړي.

څه نورو تصور کاوه چې مقصد د ملت خوشحالي ده.

دیوه دیموکرات حکومت اساس همدغه دی جواهر او الماس دومره قیمت نلري.

پس له یو څه وقفي هغه خپل مطلب بڼکاره کړ.

هغه پوهېده چې زما په خبرو پوهېدل څه اسانه کار نه دی.
هغه وويل: د حکومت ډار بايد ډېر ټينگ وساتل شي او حاکمان
له ډېر تشدد نه کار واخلي. د حکومت ډار که د خلقو په سترگو کې
و خزانو ته څوک کاره نشي کتلی له گدامونو نه مېرک هم غله نشي
ورلی، سره او سپين که په ډاگ پراته وي څوک ورته نه گوري. که
دا ويره د خلقو په زړه کې وه ظلم ته به عدالت وايي بې رحمي به
رحم گڼي.

که ډار نه و او خلق سپين سترگې شوه، نو بيا گذاره ډېر مشکله
ه.د

تاسې کونښن وکړئ، چې دغه ډار د خلقو په زړونو او سترگو
کې وساتئ او دا قيمت بها خيز ضايع نشي، د دې شي په قيمت
باندي ښه پوه شي!
دا هغه شی دی چې په وينو تويولو، په کورونو وړانولو، په
مالونو لوټولو لاس ته راغلي دي تاسې يې په اسانه مه ورکوی!

اصلي غل

ستا خونبه چي غل ورته وايي که د غلو مل؟ زه يې غل بولم.
د دې غله لاس قاضي يا مفتي نشي پرېکولې.
د ده له لاسه هر څه کېږي او ډېر قوت ورسره دی.
حاکمان ده ته څه نشي ويلې.
د پوليسانو زور په ده نه رسېږي.
د دې غله احترام قوماندان هم کوي.
دا غل ډېر زورور غل دی.
د ده مخه څوک د ورځې هم نشي نيولې.
دی د سرکار په مال کې هم برخه لري او په خزانه شريک دی.
په ده باندې حقه شاهدي ادا کول ډېر گران کار دی.
په ده باندې هېڅوک دعوه نشي کولې.
ده ته يواځې زه غل ويلی شم او بس.
دا هغه غل دی چې له سترگو نه رانجه نه پتوي سترگې پتوي.
غله پيسې پتوي.
دې غله پتوي. خيانتونه پتوي، ظلمونه پتوي.
اصلي غل همدغه دی.
نور غله د ده په سيوري کې پټ دي.
ترڅو دی وړک نشي غله نه ورکېږي.

د غلو منطق

له ورځې نه شپه بڼه ده او له رڼا نه تورتم.
شپه د راحت دپاره ده ورځ د زحمت دپاره.
د عیش او عشرت وخت شپه ده.
سازونه سرودونه په شپه کې وي.
وصالونه په شپه کې صورت نیسي.
ساقی او شاهد د شپې بڼه ښکاره کېږي.
بزمي محفلونه د شپې وي.
د حیات اوبه په تورتم کې دي.
په تیاره کې د ستر او پرده پوشی راز پټ دی.
تاسې د تورتم په قدر نه پوهېږئ.
شپې لکه د خوبانو زلفې چې هر څومره اوږدې وي هغومره ښې
وي.

په سپینو مخونو باندې باید تورې زلفې خورې وي.
ښکلي او ښایسته مېرمنې په تورو پردو کې پټې ښې دي.
مونږ او دوی د پردې ترشا په تیاره کې هر څه کولی شو.

که زمونږ له عملونو پرده لرې شوه او هر چا په رڼا کې وليدو
مونږ ته به په نفرت وگوري.
زمونږ د پاره شپه ډېره ښه ده.
تاسې کونښ وکړئ، چې د ورځې هم تورتم او تياره وي.
د وهم او خوف تياره د ورځو رڼا کموي.
له ظلم سره ظلمت او تورتم تړلی دی.
د ورو خلقو په سترگو باندې توره شپه وي.
د ناپوهۍ تياره له شپې نه کمه نه ده.
بايد تل تر تله تياره وي، ځکه چې د حیات اوبه په تورتم کې دي.

د غلو ډيوه

سپورمې ورکه شوه، شپه ډېره تياره وه، غله په تورنم کې راغله
په کاله ننوتل.
دوی خبرنه و، چې ښه ښه مالونه چېرته ايښي دي، ځکه يې ډيوه
ولگوله او مال يې لتاوه.
د کورو کلي خلقو چې رڼا وليده را پاڅېدل د غلو مخه يې ونيوله
او غله يې وپېژندل يوه وويل: له تورتم نه د غلو ډيوه هم ښه ده.
مونږ غله په رڼا کې وليدل او راوينس شوو.
هو! مونږ غلو راوينس کړو.
زمونږ په کور کې غلو ډيوه ولگوله.

د حاکم اشتباه

دومره ظلم او ستم. دومره تغافل او بې روایي. دومره کبر او
غرور.

داسې سخت زړه؟

بې رحمې او بې غوري انتها ته ورسېده.

د زړونو له ازاره هېڅ نه وپرېږي.

زما په ژړا یې زړه نرم نشو.

زما فریادونه نه اوري.

زما عذرونه او زاری. تاثیر نلري.

زه په ډېر امید ورشم. زما په زړه کې ډېرې خبرې وي.

زه وایم خپل ټول عرضونه به وکړم.

هغه لکه برېښنا د سترگو په رپ کې له سترگو پناشي.

له ډېرې استغنا راته گوري هم نه.

عاشق د معشوقې له لاسه دغه راز شکایتونه کول.

حاکم اشتباه وکړه، هغه یې سیاستاً بندي کړ او په سیاسي

بنديانو کې حساب شو.

آه! د وطن مینان په دغسې خبرو زندان ته ځي.

خه لري او خه نه لري؟

خمکې لري، ژرندې لري، قلاگانې لري.
راډيو نه لري، موټر نه لري، چوکۍ نه لري.
سر لري، سترگې لري، زړه لري، غوږونه لري.
ذوق نه لري، فکر نه لري، شعور نه لري، احساس نه لري.
پغرونه لري، توشکونه لري، رخت خوابونه لري.
جارو نه لري، خنډل نه لري، مينځل نه لري.
گوخانې لري، طبېلي لري، تحويلخانې لري.
حمام نه لري، تشنات نلري، صابون نه لري.
جوار لري، غنم لري، وريجې لري، پيسې لري،
خيرات نه لري، زکات نه لري، صحت نه لري، راحت نه لري.
حرص لري، غم لري، سودا لري ظلم لري و ناروا لري.
قناعت نه لري، صبر نه لري فضيلت نه لري، رحم نه لري.
جهل لري، بخل لري، حسد لري، رقيبان لري، دښمنان لري.
علم نه لري، اخلاق نه لري، سواد نه لري.
زامن لري، نمسۍ لري، لونيې لري، وروڼه لري.
مکتب نه لري، معلم نه لري، ملا نه لري، مېرزا نه لري.
کبر لري، غرور لري، بدبينې لري، بدگمانې لري.
انصاف نه لري، ضمير نه لري، وجدان نه لري.
خوک؟

زمونږ خان او زمونږ ملک.

آمر او مامور

زه به په تريو وچولي خبرې كوم.
ته به لکه مجرم کور او مېر ولاړ يې بلې صاحب به وايي.
زه به په هر کار کې کارلرم.
ته به زما په کار کې د فکر کولو حق هم نه لرې.
زه به هېڅ نه كوم، ته به زما په امر هر څه کوي.
خدمت به ته کوي نام نېکي به زما وي.
کار به زه وړانوم ملامت به ته يې.
منډې به ته وهي ستومانه به زه يم.
خومره چې له مرگه وپرېږي له مانه به هم ډارېږي.
په هره اندازه چې له ژوند سره علاقه لرې له ماسره به يې هم لرې.
يوازې محبت مې نه دی په کار زما له خوفه بايد زړونه ورپېږي.
زما په حضور کې بې له عجز، نيازه هېڅ خدمت نه قبلېږي.
که عاجزي او د غلامۍ خوی درسره و هر راز خيانتونه
معافېږي.
پام کوه! چې پخپل خدمت او لياقت مغرور نشې.

هر کله چې راځي که هر څومره مهم کارونه دې کړي و لکه
گنهار سر ټيټي راځه!
خپل خدمتونه مه يادوه!
په قانون استناد مه کوه!
ماته ځان وسپاره، زما په خوشحالي کې هرڅه ولټوه! ستا ترقي
زما په اطاعت پورې تړلې ده.
ستا تر فېع په همدغسې تواضع کې پټه ده، ته خپل ځان او خپل
حد وپېژنه.
ته بڼه فکر وکړه چې زه څوک يم او ته څوک يې!

توره پرده

سپورمى چې په تورو ورېځو کې پټه شي په جهان باندې توره
پرده غوړېږي او هر څه په تور تم کې ورك وي.
په دغسې توره تياره کې د انسان بينايي كار نه كوي، رانده او د
نظر خاوندان يو راز وي، بنه مخونه او بد مخونه فرق نه لري، د
سپين او تور تمېز نشي کېدای خپل او پردي پېژندل کېږي.
د حقيقت او جمال رڼا له سپورمى پتوالي په سترگو لاسه چې په
زړونو هم تياره راولي که دا تياره وركه نشي او دغه رڼا له توري
پردي لاندې وي د ذوق او نظر د خاوندانو شپه نه سبا کېږي.
د شعر او ادب دنيا نه جوړېږي.
فکر، شعور او احساس نه وينېږي.
د کار او حرکت اراده نه پېدا کېږي.

د ژوند نغمه

ټول غلي دي، هېڅوك څه نه وايي، د ژوند نغمه غلې ده په
دغسې خاموشۍ کې ذوقونه مري، فکرونه محوه کېږي، نشاط او
فرحت لکه وحشي مرغله انسانانو نه تېښتي.
زه غواړم د دغه سکوت طلسم مات کړم او خپله سرينده وغږوم
دا سرينده مادعشق له هېواده او دبلبلو له کوره راوړيده.
زما د سريندې اواز ډېر خوږ دی.
راشئ! کښېنئ زما نغمې واوړئ!
زه نه غواړم چې ارزوگانې مې او زړونه ساړه وي.
زه د احساساتو او جذباتو د وينولو دپاره راغلم.
دغه ده ماخپله سرينده راواخيستله خپلې نغمې شروع کوم.
آه - داڅه وشوه؟ له دې سريندې نه خو هېڅ اواز نه پورته کېږي.
سورۍ نه خونه ده ما ته ښکاري تاورنه يې ټول په ځای دي.
دا ولې نه غږېږي! له دې نه لويه ضايعه بله نشته.
پوه شوم، وپوهېدم دا سرينده د بلبلو د کور ده او بې د گلونو له
خوا بل چېرته نه غږېږي.
دا سرينده له عشق سره تعلق او ارتباط لري. تارونه يې هم په
هماغه مقام پورې تړلي دي.
زه بايد گل زار ته ننووزم او د گلونو په حرم کې د خپلې سريندې
اواز واوړم.

زه بايد د نرگس سترگې، د غوتې خندا، د چندرو لښتې، د
سنبلو پرېشانه زلفې وگورم او د حسن په گل زار کې خپله سرينده
وغږوم بې له دېنه دغه خاموشي نه ورکېږي او خوشحالي نه پيدا
کېږي.

دا تورې ورېځې بايد دلمر او سپوږمۍ له مخې لري شي.
د بلبانو پنجرې او قفسونه بايد مات شي.
د باغ تړلۍ ور بايد بېرته شي چې خوشحالي راشي او ذوق
وشعور سترگې وغږوي.

خوشحالي

ستا د شجاعت او شهامت ترانه ډېره خوږه ده.
دا ترانه ډېر مشهور شاعر جوړه کړه، سازندگان ورتنه ډېر نښه
اهنگ پيدا کړ او س يې د وطن جوړه او پېغلې په ډېر شوق وايي او
ته يې په اورېدو ډېر خوشحاله يې.
ټول خلق تاته په ډېر قدر او احترام گوري، دا نه هلته يو ځای بل
ځای ستا د توري او سربازۍ صفتونه دي او ته له ډېرې
خوشحالي په جامو کې نه ځايېږي.
په هغه ورځ چې ته د جنگ او جگړې له ميدانه بريالي راغلی
ستا په افتخار جشن ونيول شو په تا باندې له هر خوا گلونه
شيندل کېده ستا په غاړه کې خلقو د گلو هارونه اچول ټولې
سترگې تاته متوجه وې او په تا باندې خوشحالي وربډله. دا
خوشحالي تاله هغه ځايه راوړه، چې هلته د گوليو او بمنو باران
ورېده او ژوند ډېر په خطر کې و، ته به هر ساعت له مرگ سره
مخامخ کېدې او ډېر لوی غم در سره و.
هو! د مشرانو خوشحالي په همدغسې مشکلاتو او خطراتو او
غمونو کې پټه وي او کو چنیاڼ خوشې په خوشې خوشحاله وي.

نور خیالونه او ژور فکرونه

آزادي

په کوم حق د هوا ازاد مرغان په پنجره کې اچوي؟
څه حق لري چې دغه اسماني نغمه وال له گونښه ځايونو، له چينو
او لښتنيو، د سپيدو له رڼا او د ونو له څانگو څخه بيلوي او د
ژوند پانگه ترېنه اخلي.

انسانه! ته په رښتيا دا گومان لري چې لوی خدای دغه ښايسته
مخلوق ته دا ورونونه او ښکې د دې دپاره ورکړيدي چې ته يې
و شکوي؟

ايا بې له دغه ظلم او ستمه ته ښه ژوند نشي کولی؟
اخر دغو بېگناهو څه کړيدي چې ټول عمر به ستا په زندان کې
تېروي.

دا څه معلومه ده چې د دغو بېگناه بنديانو سرنوشت زمونږ له
سرنوشت سره نه دي تړلي.

دا چاته معلومه ده چې د دغو مرغيو آه به د ظالمانو حاکمانو په
څېر په مونږ راونه گرځي او مونږ به ونه ځوروي.
آه- هېڅوک نه پوهېږي چې په دغه جهان کې زمونږ له کړو نه څه
نتيجه ولاړېږي؟

زمونږ له هغو جنايتونو چې په خدا او خوشحالی انجام مومي
د اسرارو په چارراهی کې څه پيدا کېږي؟

کله چې دشنه اسمان سپک وزره مرغان چې د دې لويې فضا
الوتلو ته پيدا دي په پنجره کې ايساروي، هغه وخت چې د اسمان

د نېلي درياب بنایسته لامبوزن دخپل ظلم په زندان کې اچوي دا
فکر نه کوي چې يوه ورځ به د دوی په وینو لړلي نوکان له قفسونو
خڅه راووزي او تاسو ته به در ورسېږي.

ایا تاسو دا فکر نه کوئ چې هرچېرته چې یو بندي د ظلم او ستم
له لاسه فریاد کوي خدای ورته په رحم او مهربانۍ گوري.
د خدای دپاره د شنو فصلونو او کښتونو کونجی دغو بندیانو
ته وسپارئ.

بلبلان ازاد کړئ مرغۍ خوشې کړئ.
دغه ښکلې پنجرې چې د زینت دپاره ستاسو په کورونو کې
خړېږي په ډېر دقت وگورئ.

د جهان هغه تله چې تاسې یې نه وینئ دوه پلې لري.
همدغه د قفس نري او زري مزي دي چې د زندانو او جېلونو تور
آهنین سیخونه ترینه جوړېږي.

د اسمانونو، د چمنونو، د سیندونو بې ازاره لاریو ته زیان مه
رسوئ او ازادۍ ته یې په احترام وگورئ.

د دغو بېوزلو او بې گناهو ازادي مه ایساروئ، چې د تقدیر او
سر نوشت قاضي او حاکم ستاسو ازادي سلب نه کړي.
هغه چې د ظالمانو له ظلمه فریاد کوي پخپله هم ظلم او تېرې
کوي.

انسانه! ته په رښتیا ازادي غواړې او ازادي دې خونبه ده؟
که دغسې وي، نو بیا ولې دغه بندي او د خپل ظلم پټه خوله
شاهد پخپل کور کې ساتې.

ظالمه! ولې فرياد كوي چې په مابندي ظلم او تېرى كوي.
لږ څه خو دغه بيوزلى بندي وگوره چې سيورى يې په تا باندي
پرېوتى دى.

دغه قفس ته خو لږ غوندې ځير شه، چې ستا په كور كې ځوړند
دى او ته نه پوهېږې چې د دې پنجرې د سيخونو ترشا، چې اوس
په كې يو بې گناه مرغه نغمه سرايي كوي د يوه زندان اساس او
بنياد اينسودل كېږي.
(هوگو)

اجتماعي عيونه

هغه څوك چې له ټولو اجتماعي عيونو، يعنې له خود پرستۍ،
تعصب، خطا كارۍ او دروغو نه خلاص وي له اجتماع سره به
دومره مخالف وي، چې بې له انزوا نه به هېڅكله ژوند ونكړي
شي.
(گوستاډلويون)

گل ویل

گل بورا ته ویل:

زه او ته تقدیر یو له بله بیل کړي یو. زه دلته پاته کېږم، مگر ته هرې خواته الوزې او هر لور ته تلې شې، سره له دې ما او تا یو په بل پورې زړه تړلی او له خلکو نه لرې خوا په خوا ژوند کوو.

زه او ته دومره یو بل ته ورته یو چې کله کله دواړو ته گل ویل کېږي، افسوس دی چې ته له نسیم سره پرواز کوي او زه په زمکه کې زنداني یم.

ما خومره ارزو لرله چې له تاسره والوزم او ستا په مخکې خپله خوشبویی خپره کړم، مگر ته دومره لرې ځې چې زه در سره ملګرتیا نشم کولی.

ته همپشه په گلونو کې پرواز کوي، زه یوازې د خپل سیوري ننداره کوم، چې د لمر له ګرزیډو سره زما شاوخوا ګرځي.

ته ځې او بیا راځې بیا بېرته ځې او د بل ځای قصد کوي، مگر ما وینې چې هر سحر پخپل ځای ټینګ ولاړیم او اوښکې توپوم.

بورا ګله! د دې دپاره چې زما او ستا یارانہ ټینګه پاته شي یا ته ما غوندې خپلې نیلې په زمکه کې خښې کړه یا ماته بڼې او وزرونه راکړه، چې تاغوندي والوزم او له تاسو سره پرواز کړم.

(هوګو)

شپږزره کاله پخوا

شپږزره کاله کېږي، چې سپی د سپو په وژنه لگیا دي.
...اسمان هر کله د زنبق د گلونو او د بنایسته مرغیو د خالو په
صورت خپل استازي را استوي، چې دوی د صلح او محبت
خواته راوبولي، مگر دغه د مینې پیغامونه د خلقو له زړونو څخه
د لېونتوب اثر نه وړي.
له ډېره وخته د ځمکې د خلکو زوروره مینه له وژلو او وینو
تویولو سره پیدا شوې ده. ډېره موده کېږي چې د ملتونو خوږه او
جذابه موسیقي د جنگ او جگړې ساز او سرود دی.
ډېروخت دی چې افتخار د وپروونکي خپسکې بڼه پیدا کړې
ده، چې په دیو هیکله ارا به په لاره تېرېږي او بنځې، نران، لوی،
واړه له پښو لاندې چیتوي.
اوس زموږ سعادت او نېکبختي له ډېرې مشکل پسندی نه کار
اخلي او هغه وخت یې وچولی غوړیدلی وي، چې خلك ووايي
(څو ځانونه وژنو) اوس باید د سعادت گټلو دپاره د جنگ نغاره
وډنگېږي.
هر چېرته د پولادو برق په چلیدو دی، په هر ځای کې د بلو لمبو
لوگي او لوڅې پورته کېږي.
هغه خلك چې ډلې ډلې د خلکو د وژلو دپاره د جنگ میدان ته
روان دي د خپلو تورو شپو د روڼولو دپاره د توپونو د خولو لمبو
ته ضرورت لري.

دا ټول کارونه یوازې د قومونو د مشرانو د جاه طلبۍ د پاره دي.

هغوی لاپه مونږ باندې خاورې نه وې اړولې چې زموږ په قبرونو باندې د دوستۍ معاهدې کوي.

ځناور او مرغان لا د جنگ په میدان کې زموږ په وینو او هډوکو پسې گرځي او دغه اقایان یو له بله سلامونه او احترامونه مبادله کوي.

زموږ په نننۍ دنیا کې هېڅ ملت نه غواړي چې یو بل ملت خپل ګاونډ وویني.

هغه کسان چې د دوی د حکومت دوام زموږ د حماقت نتیجه ده هره ورځ د قهر او کینې احساس زموږ په روح کې تقویه کوي او هغه اور ته لمن وهي چې دوی پخپله بل کړي دي.

نسایي چې له یوه سیوري لاندې آرام کنبناستل د یوې چینې خوږې اوبه څښل، له یوې ګڼې او ګورې ونې لاندې له خپلو رویاو سره مشغولا خوند او لذت ولري، مګر د نن ورځې انسان له دې ټولو خوندونو نه زیات خوند د خپلو وروڼو په وژله کې مومي.

هغه وخت چې سپېدې چوي او د رڼا پېغام جهان ته راوړي، هغه وخت چې د سحر مرغه نغمه سرایي کوي دغه جګړه مار انسان د وژلو او وینو تویولو په فکر کې وي او له کینې نه کار اخلي.

(هوګو)

حضرت محمد "ص"

هغه (ص) پوهیده چې د عمر وروستی سلگی ده او د ژوند رڼا کله د مازیگرزې لمر درنگ ساعت له سترگو پنا کېږي. دی به تل په فکر کې ډوب و او په هېچا به یې پرې نه اچوله. چې په لاره به روان و. له هرې خوا سلامونه پرې ویل کېده، ده به هم هرچاته په مهربانۍ ځواب وایه.

په زېره کې یې شل ویښتان سپین نه لیدل کېده او زهیرتیا یې ورځ په ورځ زیاتېده کله به چې اوبنانو او به څښلې دی به ورته ودریده او هغه ورځې به یې په زړه گرځېدې، چې ده به د خپل تره اوبنان څرول.

هر وخت به دخدای په درگا کې په راز او نیاز مشغول و. خوراک یې بیخي لږ و او ډېر ځله به یې په نس پورې تېرې تړلې. پخپل لاس به یې خپلې مېرې لوڅلې، چې جامې به یې و شکېدې په زمکه به کښېناست او خپل کالي به یې پخپله گڼدل. د ځوانۍ قوت یې نه و پاته، ډېرو روژو د ده بدن کمزوری کړې و. په ډېرو اوږدو ورځو کې به یې د رمضان ټولې روژې نیولې. د درې شپیتو کالو و چې ناڅاپه تبه پرې راغله.

هغه قران چې د خدای له لوري پرې نازل شوی و، ټول یې ولوست د اسلام بېرغ یې سعید ته په لاس کې ورکړ او هغه ته یې وویل:

دا زما د ژوند وروستی ورځ ده ته په دې پوه شه چې بې له یوه خدایه بل خدای نشته، ته د هغه په لاره کې جهاد وکړه.

دی ډېر آرام معلومېده، مگر نظریې د هغه لوړ پرواز عقاب
غونډې و، چې د لوړې فضا په ترکولو مجبور شوی وي.
په دغه ورځ هم دی د هر وخت په شان د لمانځه دپاره مسجد ته
راغلی او په حضرت علي یې تکیه کړې وه، مومنان او مسلمانان
ورپسې را روان وو او په مخکې یې مقدس بېرغ رپیده.
چې مسجد ته ورسېده رنگ یې الوتی و او خلکوته یې وویل:
ای خلکو! که چېرې دپاک خدای ج اراده نه وای ما به له یو رانده
او ناپوه نه څه فرق نه درلود.

زمونږ سرنوشت یې د دې له سرنوشت سره په یوه ملکوتی
پیوند کک و تار، چې په غم او بنادی کې راسره وي.
په دغه بنکلي بخشش باید ډېر خوشحاله شو او دا بنایسته
حوره ډېره وستایو، د زړه په کور کې د کور د مېرمنې ځای باید
دینه پرېږدو او ډېر پام وکړو، چې هغه بد گذرانه او بد خویه
خوانبې، یعنی عقل د دې بنکلي نازینې ناوې زړه ازار نکړي.
اوه! یوازې همدغه جنی په ما باندې نه ده گرانه د دې له خور
سره هم زه ډېره ټینګه علاقه لرم.
خور یې له دینه لرږ څه لویه او جدي شانته ده چې (امید) ورته
وايي:

خومره به ښه وي چې دغه مهربانه ملگرې چې له ډېرې مودې زما
د سعادت پانگه ده تر هغه وخت راسره وي، چې زما د ژوند ډیوه
مړه شي او ژوند خاتمه ومومي.
(گوتنه)

له مرگه نه و پرېزم

له مرگه نه و پرېزم، که څوک راته ووایي چې نن شپه مری زه به
ووایم، چې د خدای رضا مې قبوله ده، مگر خدای دې نه کا چې
څوک راته ووایي د یوه تن ژوند ستاله لاسه تریځ دي.
(کانت)

د غم خوښي

زما دا خبره بې له پوهانو بل چاته مه کوي، ځکه چې ناپوهان بې
له ملنډو په نور څه نه پوهېږي.

زه غواړم هغه څوک وستايم چې ځانته اور لټوي او لکه پتنگ
سره اور ته ځان غورځوي.

د عشق په شپو کې چې د ژوند نيا لگي کرل کېږي او د حیات
ډيوه لاس په لاس گرځي د سپينې سپوږمۍ په ليدلو ستا په روح
کې يو مرموز هيجان پيدا کېږي، ته بيا خپل ځان د تورتم په
زندان کې بندي کړې، ځکه چې هره گړۍ د يوه مقام ارزو در سره
وي.

ته بيا د اورېدې لارې او د گران سفر له غمه خلاصېږې او خپله
اروا په بېره د نورو اوصفا چينې ته استوي، چې د شوق لمبه لکه
پتنگ ځان ستي کړي.

ترڅو چې په دغه نکتته پوه نشې (مرشه چې ژوندي شي) په دغه
تورتم او تياره جهان کې به لکه نوم ورکي مېلمه او سپرې.
(گوبته)

د ژوند لوبه

څه موده ما او تا يو له بله زړونه تړلي وو او په غم او بڼادۍ کې
ملگري وو.

په وارو وارو مو د بڼخې او مېړه لوبه شروع کړه بې له دې نه چې
خبره جگړو او دعوو ته ووزي.

چېر ځله مو يو له بل سره وځنډل د دوو مينو غوندي د بل په مخ
د مينې لاسونه رابښکېل، شوخي مو وکړه يو له بله مو خوله
واخستله او خوله مو ورکړه.

په اخر کې مو د وړو په شان په ځنگلونو او کښتونو کې دا لاداد
او پتپتاني لوبه شروع کړه او يو له بله داسې پت شوو، چې تر
اوسه مو سره نه دي موندلي. (هاينه)

پوهه

د پوهې قوت ته وزرونه مه پيدا کوئ، بلکې څه سرپ ورپورې
وترئ. (بيکن)

هر چا و خورولم

خينو پخپل عشق و خورولم، خينو په كينه زما زړه ازار كړ.
چا د عشق په زهرو زما ډوډۍ ولړله.
چا زما د شرابو په پياله كې د كينې زهر توي كړه.
مگر له هر چانه هغه چا ډېر و خورولم چې نه يې راسره كينه پيدا
شوه او نه مينه.
(هايڼه)

زما ترانې

زما ترانې ټولې په زهرو لړلې دي.
ولې به نه وي لړلي، ايا تا زما د زنده گۍ په جام كې زهر توي
نكړه؟
زما ترانې ټولې په زهرو لړلې دي، ولې به نه وي لړلي ايا زه
پخپل زړه كې په زرهاو ماران نلرم؟
ايا له دغو ټولو مارانو علاوه ته زما په زړه كې خاي نه لري، ايا
زما دلداره!
(هايڼه)

د هوسونو مرگ

زما هوسونه مړه شوه، مگر زه لا ژوندی یم.
ما خپل زړه له خوږو او خوندورو رویاو څخه وشکاوه او مړنه
شوم.

اوس ماته بې له رنځ تپولو او غم خوړلو نه نور څه نه دي پاته.
زما غلی او چوپ زړه د همېشه دپاره د امیدو له تودوالي
محروم دی.

زما د سرنوشت طوفانونو زما د ژوند تر او تازه گل مړاوی کړ
اوس زه یوازې له نا امیدۍ او افسرده گی سره مخامخ یم او د
نجات وروستی گړۍ ته گورم.

زه هغه وچه پاته یم، چې منی او خزان یې لیدلی، مگر دا لاپه
لغږ بناخ پاتې ده او د ساړه ژمي بادونه یې رېږدوي. (پوشکین)

د شاعر حال

ترڅو چې د هنر رب النوع تازه طعمه ونه غواړي شاعر غلی او
ارام دی.

دی هم د نورو غوندي په خوړو او اوبو پسې هڅه کوي او د
وگړو په شان په ډېرو وړو کارونو باندې بوخت وي.

د ده اسماني سرینده غلي وي او هېڅ غږ ترینه نه خيژي.
زړه یې له غم او رنځه فارغ وي او د ژوند له مبتدلو خوښیو سره
بې تعلق وي.

لنډه دا چې د جهان بې هنره خلکو غوندي عادي ژوند لري.
کله چې ناڅاپه د هنر رب النوع د شاعر په زړه کې څه واچوي
روح یې لکه گربته، چې له درانه خوبه پاڅېږي ریرېدي او له دغه
احمقانه وخت تېرولو څخه خوا بدي کېږي.

د جهان له عادي شور او غوغا څخه تنبتي او خپل سر د خلکو
ناڅیزه بوتانو ته نه ټیټوي، بلکې په ډېر قار او ټینگار له دغه
عالمه کناره کېږي. د ډکو سیندونو په موجونو او د ځنگلو په
شاعرانه زمزمو پسې روانیږي.

(پوشکین)

شاعر ته

شاعره! د خلکو په ستاينه مه غولېږه! ځکه چې د مدح او
تحسين نغاره ژرغلي کېږي.
د احمقانو او بېشعوره خلکو خدا او وينا ته غوږ مه ږده!
تل غلی، جدي او ټينگ اوسه!
ته پادشاه يې بايد د شاهانو غوندي په انزوا کې ژوند وکړي.
ته خپله لاره مه پرېږده او هغه ځای ته ولاړ شه، چې ستا ازاد
طبيعت يې درنښي.
ته د خپلو هغو اندېښنو او خيالاتو محصول، چې په تا باندې
د پر قدر لري خلکو ته وړيا ورکړه او په خپله دغه بخشش له چانه
مه غواړه.
اجر او مزدوري مه غواړه، ځکه چې ستا مکافات به له تانه بل
څوک تا ته نشي درکولی.
ته پخپله د خپل ځان قاضي يې، ځکه چې هېڅوک ستا په باب
کې تا غوندي سختگير نه دی.
ای مشکل پسند هنرمنده! ايا ته پخپل کار پخپله خوښ يې؟ ايا
ستا زړه خوشحاله دی؟ که دغسې وي نو بيا څه پروا ده که خلک له
تا سره دښمني وکړي او تاته بدووايي.
پرېږده چې احمقان د هغه معبد په غولي کې لارې توکړي، چې
په محراب کې يې ستا د نبوغ اور لمبې کوي. پرېږده دوی د خپلې
بې عقلۍ په وجه ستا د ځلانده مشعل پایې ولرزوي.

(پوشکين)

ادب او محبت

پام يې نه و، د دې په ځای چې په ډېر ادب راته (تاسو) ووايي،
په ډېره مينه يې راته وويل: (ته)
په دغه وخت کې د خوشحالی او خوشبختي خيال زما مضطرب
او پرېشانه روح ولمانځه او عاشقانه مچې يې ترې واخستله.
زه اوس د هغې په مخکې ولاړ يم او يوه شېبه ترېنه سترگې نشم
اړولی.
په خوله واييم: ای ښکلې پېغلې (تاسو) څومره په ادب ياست،
مگر په زړه کې واييم:
ته پر ما باندې څومره گرانه يې.
(پوشکين)

د حقيقت اظهار

که زه د حقيقت په اظهار کې زيان ووينم پروا نشته، خو چې
حقيقت زما د چوپوالي په وجه زيان ونه ويني.
(مترلينگ)

پيغمبر

د معنی تنده او تلوسه راسره وه.
په چوپه او غلې بیدیا کې لالهانده گرځېدم.
هغه پرېنسته چې شپږ وزرونه لري له پاسه راكوزه شوه او خپلې
گوتې يې چې له خوب او خياله سپكې وې زما سترگو ته رانږدې
كړې.
ما د وارخطا گربتي غوندې خپلې سترگې رانويستې.
د هغې لاس زما د غوږونو له څنگه تېر شو زما په غوږونو کې
ناخاپه يو مرموز اواز پيدا شو.
همدغه وخت ما د اسمان دره د تپېدو اواز واورېده.
د درياب له موجونو لاندې مې د بحري حيواناتو تگ راتگ
ولیده.
د كورو په بوتوكې مې د تاك خانگې او پانې ليدې، چې وده
كوي او لويېږي.
پرېنسته زما شونډو ته رانږدې شوه زما هغه ژبه يې رانه پريكړه
چې كار يې نيش وهل وو.
بيا يې پخپلو لاسونو چې په وينو لړلي وو يوه بله ژبه زما په
خوله کې كېنېښوده.
زما په ځيگر يې تېره توره و منډله زما رپيدونكې زړه يې
راوايست او د اور سوځونكې لمبه يې زما په سينه کې
نويستله.

زه د يوه مړي په شان غلې او بې حرکتته د بيابان په شگو کې
پرېوتم دغه وخت مې ناخاپه خدایي غږ تر غوږه شو، چې ماته يې
ويل: پاڅېږه! سترگې وغوږوه، د خدای فرمان ته غوږ ونيسه او د
اجرا دپاره يې سمدلاسه روان شه له بيابانونو او دريابونو نه تېر
شه پخپلو خبرو د ايمان او د خلکو په زړو کې بل کره!
(پوشکين)

د نېکانو ارمان

د نېکانو لوی ارمان دا دی، چې د سړو جوړولو په کار کې برخه
ولري که څه هم د دوی کار پت پاته شي او څوک پرې پوه نشي.
(سپينسر)

قبر او گل

قبر سره گل ته ویل:

ای د عاشقانو گلله! هغه د اوښکو شاخکي چې هره شپه د چرگ
غبر او سحر له سترگو ستا په ښکلي بڼه راتویږي ته پرې څه
کوي؟

گل وویل:

اول ته راته ووايه! هغه چې ته یې هر وخت خپلې گیلې ته
نښاسې څه ورسره کوي؟

قبر وویل: گلله! زه له هرې اروا نه چې ماته یې سپاري پرښته
جوړوم او اسمان ته یې لېږم.

گل وویل: قبره! زه دغه اوښکې ورو ورو د عطرو او عسلو په
صورت تبدیلوم او خلکو ته یې ورکوم!

(هوگو)

افتخار

دا طلايي سکه چې د دنيا په بازار کې د افتخار په نامه چلند لري هېڅ گنمه.

هو! زه ورته په کرکه گورم او له پنبولاندې يې کوم.
هغه چې د خپل هنر مزدوري غواړي د تپت فطرت خاوند دی.
هغه چې د دغه بازار په سرو او سپينو پسې لېوال دی پرېږدئ،
چې دې بې ارزشه سکې ته لاس وغځوي.
دا سکه هغه څوک اخلي چې ځان خرڅوي.
که ته غواړې چې دغه خلق وپېرې، نو راشه دوی ټول ځانونه
خرڅوي.

ته بايد دوی ته يو مناسب قيمت وټاکې او خپله امياني
وشرنگوي.

که داسې ونکړې، نو د دوی په تقوی اعتراف کوي.
ایاته نه پوهېږې چې دوی ټول د تقوی خاوندان دي.
افتخار او تقوی تل اوږه په اوږه وړاندې ځي.
ترڅو چې دنيا شته خلق د تقوی بهاپه افتخار تاديه کوي.
د افتخار د سکې اواز دې، چې دنيا يې په پنبو ودرولې ده.
ما پرېږدئ، چې د جهان د پرهبزگارانو په مقابل کې بد معامله
اوسم.

پرېږدئ چې زه د افتخار خاوندانو ته هېڅ بڼکاره شم.

زه چې ځان د دغسې خلکو په مخکې وينم زړه مې خپلې اندازې
نه زيات د حقارت تمنا لري.

زه دغه طلايي سکه چې د جهان په بازار کې رواج لري او د
افتخار په نامه يادېږي هېڅ گنيمه او په نفرت ورته گورم.
زه اوس د افتخار او تقوی غوندې وړو څيزونو په مخکې نه يم
ولاړ.

زه دغه وخت له ډېرو لويو حقايقو سره مخامخ يم، چې يا بايد
غلی او چوپ پاته شم يا بايد ډېرې لويې خبرې وکړم.
ای زما پوهې او هوبساری! راشه هغه څه ووايه چې د نورو په
فکر کې نه راځي.

(نيچه)

څه غواړم؟

د ډېرو خلکو له پتو رازونو خبرشوم، مگر له ځانه لا خبر نه يم.
زما سترگې ماته دومره نژدې دي چې مانشي ليدای.
زما زړه غواړي چې له ځانه څه قدر لرې شم او خپله څېره ووينم،
مگر دومره لرې نه لکه چې له غليم نه لرې يم.
اوس زما ډېر نژدې دوستان هم له مانه ډېر لرې دي.
زه غواړم د دوست او د بنمن ترمنځ يوه فاصله ولرم، ترڅو چې
هغه څه په ځان کې وليدی شم چې په ما کې شته.

اوس پوه شوې! چې زما زړه څه غواړي؟

(نيچه)

د بډای فقر

لس کاله کېږي چې یو څاڅکی باران په ما باندې ونه وږېده.
د یوه سړي وږمه په ما ونه لگېده، د مینې او محبت پرڅه زما د
زړه په کښت پرې نه وته، ځکه چې په دغه ځمکه هېڅکله باران نه
وږېږي.

زما پوهې! زه اوس تاته مخ اړوم او تاته اسره لرم چې په داسې
وچکالی کې ته وچتوب غوره نکړې.

له تانه هیله لرم چې زما د پاره روح خوښونکي وږمه، زړه
خوشحالوونکي پرڅه، ژوند پالوونکي او ریا شي.

پخوا تردې ما وږېځو ته ویل چې زما له مخې نه لرې شي، چې د
رڼا پلوشه په ما باندې ډېره پرېوزي او مخه مې ښه رڼا کوي.

اوس د هغو وږېځو په لاره کې دامونه ږدم، چې گوندې یوه
شپبه زما په سر باندې سیوری شي او زما خبر واخلي.

پخوا له دېنه په تریخ حقیقت پسې گرځېدم اوس د تصادف څڼو
ته لاس غځوم او غواړم، چې میلمه پالونکی شم، خپله برخه او

دخپل وچولې لیک له ځانه ونه شرم، نن زرتش له خپلې سختې نه
لاس اخستی دی او لکه تود باد، چې کنگل ویلې کوي خپل

ملايمت څرگندوي.

تر اوسه لا پخپل کوهستان کې انتظار کاږي، مگر د غره له
لوړې څوکې رابښکته شوي دي له هغو کنگلو نه چې تل ترتله ساړه

او ترلي پاته کپري يو قدم را تيت شوي دي ستومانه دي، مگر خوشحاله معلومپري.

غلی شه! چي حقيقت لکه ټينگه وريخ زما په سر تېرپري د ورېخي له زړه نه يو غير مريي برق خليدونکي دی.

حقيقت ورو ورو له ډېرو لويو پته پايو او پلو څخه زما په لوري رابنکته کپري راشه! راشه! گرانه حقيقته.

چوپ شه! دا زما حقيقت دی، چي په ځير ځير او خواږه اضطراب راته گوري او کتل يې لکه د ستورو کتل جذاب او شيطنت اميز معلومپري ته به وايي چي زما د نېکمرغي راز يې پخپل حدس موندلی دی او پوه شوی دی، چي نن ولې د غره له لورې څوکې رابنکته شوی يم، ولې ملايم او آرام يم؟ ته به وايي چي له ليدو او کتو يې يو گلرنگه بنامارته خوله وازه کړې ده.

غلی شه! چي زما حقيقت څه وايي:

افسوس دی ستا په حال ای زرتشته! ستا حال د هغه چا غوندي دی چي سوچه زريې خوړلي وي، اخر به ستا گيډه څپرې کړي او دغه زربه ترېنه وباسي.

زرتشته! ته له اندازې نه زيات بدای، له حده زيات د خلکو سترگې برېښوي او په زړونو کې ځانته حسد پيدا کوي.

زه د ستا د خليدونکي رڼا په مخکې درېدای نشم او سيوري ته پناه وړم او رېږدم.

بدايه! څه ولاړشه! څه روانېره اى زرتشته له خپل لمر نه لرې شه!
ته غواړې چې له خپلې هغې رڼا نه چې له سره ډېره زياته ده نورو
ته په لپولو څه ورکړې.

ته په دې نه پوهېږې، چې هغه شى چې له تاسره په رښتيا زيات
دى پخپله ته يې.

که غواړې چې چاته څه ورکړې له ځانه تېر شه خپل ځان ورکړه اى
زرتشته!

ته وايې لس کاله کېږي چې يو څاڅکى باران په ماباندې نه دى
وريدلى. د يوه سړي وږمه راباندې نه ده لگېدلى، د مينې شبنم
زما په زړه نه دى پرېوتى.

ته دا اسره لرې چې په مينه درته وگوري او تا ښه وگنې.
ايا ته نه پوهېږې چې د خوشبختۍ پلوشو او حرارت شاوخوا
ځمکه سوزولې هغه زمکه چې له بارانه محرومه ده له عشقه هم څه
برخه نه لري.

اوس ستا ستاينه څوک نه کوي، بلکې ته د خپل دسترخوان د
پوتو ټولونکو ستاينه کوي.

زه تا پېژنم چې ډېر فقير بداى يې.
ستا ډېر شته تا په عذابوي، ته خپل ځان په ډېره ورکړه ستومانه
کوي، خپلې ارامتيا نه گوري له خپل ځان سره علاقه نه ښيې.
ستا باطن همېشه هماغه شان په شکنجه کې دى، لکه چې په يو
انبار کې له اندازې او گنجائش نه زيات غنم واچول شي يا په يو

زړه کې له حده زياته مينه پيدا شي. ته خپل ځان قربانوې، خو
څوك ستا، ستاينه نه كوي!
ای بې پوهې هونبیاره! كه غواړې چې په نورو گران شي بايد
ډېر فقير شي.
دا خلك له هغه چاسره مينه كوي، چې په زحمت كې وي هغه چا
ته يوه مړۍ ډوډۍ وركوي چې وږې وي.
ای زرتشته! كه غواړې چې چاته څه وركړې، نو خپل ځان وركړه
او له ځانه تېر شه! زما خبره واوړه، زه ستا حقيقت يم!
(نيچه)

هېرول

هغه څوك چې څه نشي هېرولى بڼه سپرى نه دى.
څوك چې همېشه د بل د ملامتۍ له خاطرې له ځان سره څه ساتي
د بڼه زړه خاوند نه دى.

له هر چا نه لرې

رتل او رتل کېده يو هم بنه نه گنم او له دواړو نه کرکه لرم.
د چا اطاعت نشم کولی او له چانه اطاعت هم نه غواړم.
هغه چې له ځانه نه و پرې بل هم نه ويروي.
په نورو باندې هماغه څوک حکومت کولی شي چې نور ويروي.
زه به څنگه دغه کارته زړه بنه کړم چې د خپل ژوند په اداره هم نه
يم خوښ.
زه غواړم چې د څنگله يا د سيند حيواناتو غوندې يوه شيبه ځان
هېرکړم چېرته يوازې کښينم.
له خپلو لرې اوږدو روياو سره مشغول شم.
خپل ځان له ډېر لرې ځايه دلته راوبولم.
له ځانه زړه وشکوم او بې له ځانه له بل چا سره څه مشغولا ونه
لرم. (نيچه)

د شاعر خوشبختي

د کلي رونق او بنسټی دی، د خزان سيلی. ټوله بنکلا له ځان سره
ورېده، مگر شاعر د تېرو په يا د خپل غم سپکوي.
دی فکر کوي چې له داسې بدايعو نه يوه بنکلې تابلو جوړه کړي
چې هېڅ خارجي وجود نه لري.
دی رښتيا ډېر خوشبخت دی چې برباد شوی بنایست د خپل خيال
په دام کې نيولی او ساتلی شي.
(ايشنډرف)

تسلي

د ژوند پايه زيړه ده. اوس تا تورو خاورو ته سپاري او دی د خاورو اولاد دی، مگر غم مه کوه! ستاله خاورونه به يوداسې نيالگي زرغون شي، چې هر کال به نوي گلونه نيسي او هر پسرلي به ستا په ياد عطر افشاني کوي.
(ورکرت)

هابيل او قابيل

د قابيل نسله! ته ارام ويده شه! بڼه ځکه، تل مور او خوشحاله اوسه! ځکه چې ژوند تاته په ډېره مينه خاندې.
مگر ته ای د هابيل نسله! ټول عمر په خواری او بدبختی کې غوټه اوسه او په زحمت مېشه!
د قابيل اولاده! ډېر خوشحاله اوسه ځکه چې اسمان تاته په ډېر بڼه نظر کتلي دي او ته يې خوښ کړې يې.
د هابيل اولاده! ته همدغسې په غمونو، زحمتونو او سختيو کې تل تر تله ژوند کوه!
د قابيل زوزاده! خنده او خوشحاله بېره، ځکه چې ستا کښت ډېر بڼه راغلی او ستا رمې کال په کال زياتېږي.

مگر ته ای د هاییل زوزاده! همدغه شان په لوربه شپې سباکوه او
فرياد کوه.

د قابیل بچيو! تاسې تودو نغريو ته نزدې کښېنې او ځانونه
تاوده کړئ، مگر تاسې ای د هاییل بچيانو! لکه گېدران په سمخو
او غارونو کې له سرو نه ورپرېدئ او ورپېرې خپل ټبر هم زيات
کړئ او هرکال نوي اولادونه راوړئ.

مگر تاسو ای د هاییل نمسيانو! خپله اشتها وسپځئ او له
خپلې کمپلې نه هېڅکله پښې مه باسئ!
د قابیل ټبره! ته د ځنگلونو د حشراتو غوندي تل خوره او
غټېره!

مگر ته د هاییل ټبره! له خپلو اولادونو سره په کورونو او کوڅو
کې سرگردانه گرځه!

اه! د قابیل نسله! که ته مړهم شې ستاپه غوښو و هډوکو به
ځمکه تياره شي او کښت به يې ډېر ښه راشي، مگر ته ای د هاییل
نسله! په ژوند هم څه حاصل نه لرې او هېڅ لاس ته نه درځي.
مگر گوره! ای د قابیل نسله سره له دغو ټولو شيانو يو لوی شرم
هم ستاپه برخه رسېدلی دی، هغه دا چې ستاپه حکومت کې پاله
او کرکې د سرنېزي په مقابل کې مغلوبه ده.

ته! ای د هاییل نسله، دا ځمکه پرېرېده او اسمان ته خپڙه ځکه
چې ځمکه يې ستا دپاره نه ده پيدا کړې.
(بودلر)

سخاوت

سخاوت دا نه دی چې سړی چاته ډېر څه ورکړي، بلکې په ځای
ورکړه سخاوت دی.

(لاربروبر)

بې اسرې

بيټيم هلك وم، د دنيا له شتو نه مې دوه رنې سترگې درلودې چې
د زړه ارامتيا پکې ليدل کېده.

زه په ډېر اميد د لويو بسارونو خلکو ته ورغلم، مگر دوی ماته
څه اعتنا ونکړه ځکه چې دوی ته ډېر زړنگ بڼکاره نشوم.

شل کلن وم چې يو پټ او زما په زړه کې بل شو او يو ناڅاپه
چې راته ټولې بڼکلې او بڼايسته بڼکاره شوې زه په ټولو
مين شوم، مگر په دوی کې يوه هم په ما مينه نه شوه او يوې ته هم
زه بڼکلې بڼکاره نشوم. که څه هم ما وطن او پادشاه نه درلود،
مگر بيا هم د جنگ ميدان ته ورغلم چې مړشم، خو مرگ قبول
نکړم.

زه اوس نه پوهېږم چې دلته څه کار لرم او د څه دپاره يم؟ ماته
دانه ده معلومه چې دنيا ته پخواله وخته راغلی يم او که وخت رانه
تېر شوی دی.

(ورلن)

خلک او شاعر

يوه ورځ هغه لوی او پراخه ميدان هغه لور او اوچت غره ته
وويل:

(ستا په وچولي کې د ژوند نخه هېڅ نشته، ستا پرمخ باندې
همپشه د سيليو او بادونو څپېرې لگېرې)

په همدغه وخت کې د اولس خلکو شاعر ته وويل: ستا سرو کار
تل له خيال او اندېښنو سره دی او ستا د وجود هېڅ نه دي په کار.
سنگين غره په خوا ب کې وويل:

(زه يم چې ستاله سينې نه هر راز بوتې راکارم، د غرمې
سوځونکي تودوخه پخپل ساړه دم باندې سپرومه، د طوفاني
ورېځو مخه نيسم پخپلو گوتو د واورو بخري جوړوم او ذخيره
کوم بې زما له سينې څخه د اوبو لښتي روانېرې او تاته د ژوند
پيغام درورې)

شاعر هم خلکو ته وويل: (پرېرېدئ چې زه سر په زنگانه کښيږدم او
فکر وکړم ايا تاسو نه وينئ، چې زما د زړه له چينې نه ډېرې خوږې
اوبه راخوتېرې، چې د بشر تنده ماتوي.
(گوته)

انسان

همپشه وپرېدل، په هر وخت کې هيله او اسره لرل، هر کله د پخوانيو خاطراتو يادونه، دايمي شکايتونه، مسلسل ناراضايي، د دروغو په لذت پسې افسوس او ارمان، په حقيقت پسې هېڅکله نه گرځېدل، خپل ځان له خپل اصلي قېمت نه کله زبات او کله کم گڼل، يوازي په غم او محنت کې ځان پېژندنه او د گور په غاړه د ژوند په ماهيت پوهېدل.

دا دی د انسان حقيقت يا لږ تر لږه زما مفهوم او معنی سره له دغو ټولو خبرو زه پخپل ژوند کې يو حقيقي افتخار لرم هغه دا چې د دروغو په شهرت پسې هېڅکله نه يم گرځيدلی.

هېڅکله مې بې د عشق له درشله بل شي ته سر نه دی ټيټ کړی. زه عشق همپشه له ځانه لرې کړی او بېل کړي يم او د بڼه نامه تنده يې په ما کې پيدا کړيده مگر عشق او افتخار يوه هم تر اوسه پورې بې د زړه له غمه نور څه نه دي را کړي

(الفيري)

په انگلستان کې

د غم داستان بیانول او داسې څوک لرل چې په دغه داستان پوه شي او خپل پټ غمونه پکې وويني د غمجن زړه د پاره د پاره بڼه تسلي ده.

يوه وخت دغه تسلي زما په برخه رسېدلې وه، مگر کله چې ما د انگلستان په خاوره کې قدم کېښوده.

هغه وخت چې ما د دې ځای خلک وليدل، چې د پروټينگو او تورو ورپڅو د دوی له نظره شين اسمان پټ کړيدی، نو زه له دغې تسلي نه محروم شوم. دلته هېڅوک نشته چې د زړه په ژبه پوه شي.

او ه! دا ساړه خلک، دا يخ زړونه چې د خدای (ج) له نامه نه هم غافل پاته دي بې له طلا و څخه بل خدای نه پيژني او بې له پيسونه بل شي ته په تقدس نه دي قايل.

کشکې زما د زړه اهونه دومره پورته لارشي چې دالپ د کوهستان لمنو ته ورسېږي، بسايي چې هلته داسې خلک ومومي چې د عاشقانو د زړه په غمونو او رازونو پوهېږي.

(الفيري)

غويي

ای د فصلونو او کښتونو پالونکيه!
ای وفادار خدمتگاره! ته د ډېر لوی او آرام قوت ښکارندوی
بيې.
زه له تاسره ډېره مينه لرم ته په ما باندې ډېر گران بيې.
له تاسره د صلح غوښتلو او عزة النفس روح موجود دی.
ته لکه يوه خاموشه مجسمه خپلې کروندې ته گورې او د دې
دپاره چې د فداکاری وظيفه ترسره کړې پخپله خوښه درانه جغ ته
سر ټيټوي.
ته د انسان په خدمت کې د موقر فرمان بردار په ډول خپل عمر
تېروي، هر وخت چې هغه تا وهي او ژوبلوي دې ته ورته سر
راگرځوي او په صبر او تحمل ورته غلی او آرام گوري.
ته پوهېږې چې د جهان ودانول ستا وظيفه ده.
ته دانسان د تېږې په مقابل کې څه نه وايې او شکايت ستا
عادت نه دی.
ته سرکشي او نافرمانی نه کوي، مگر زه ستا د دردمند روح
اواز اورم چې دبخار په ډول اسمان ته خپږي.
زه ستا د درد خفيفه ناله اوروم، چې د اسماني سرود او د
فداکاری د سرود په شان په دغه فضا کې خپږېږي.
ستا حقيقت په دغه شنه او غلي کښت کې ځای لري.
زه په همدغه هنداره کې وينم ای وفادار خدمتگاره!
(کار دوچې)

د ټاگور نغمې

هغه ماشوم چې ډېرې بنایسته شاهانه جامې اغوستې دي او د
جواهرو قېمتي امیل یې په غاړه دی ډېر ښکلی ښکاري، مگر د
نورو ماشومانو غوندې معصومانه لوبې نشي کولی او هغه
خوشحالي ده هېره کړیده.

دی چې هر قدم اخلي بنایسته جامې یې په پښو کې ښلې.
له ده سره تل دغه ډار ملگری دی، چې کالي یې په خاورو نشي
ځکه له نورو نه لېرې لېرې گرځي او یوازې معلومېږي.
د ده حرکت ازاد نه دی او له خاورونه ډېره ډډه کوي.

د ماشوم مورې! د ماشوم دغه راز پاک ساتل چې دغومره قید او
تکلیف ورسره وي ماشوم ته زیان رسوي او له ډېرڅه یې
محرومي.

همدغه شی دی نه پرېږدي چې د ژوند په صحنه او د انسانانو
په ډله کې داخل شي.

(۲)

چېرته چې زړونه له ډار او وېرې څخه په امن کې دي سرونه هر
ځای ته هسکیدلي شي.

چېرته چې علم او فکر ازاد دی.

چېرته چې دغه لوی جهان په وړو وړو فکرونو نه کوچنی کېږي.

چېرته چې کلمات د حقیقت او راستۍ له کومې څخه راوړي.

چېرته چې بې نتیجې کونښنونه لاس غځوي او مطلب ته رسېږي

هلته چې د کار او عمل لاسونه نه دي تړلي.
هلته چې د استدلال د چينې رڼې اوبه د عنعناتو وچ ځنگله ته
لاره نه لري.

هلته چې ذهنونه او دماغونه نشو و نما کوي.
لويه خدايه! ته ما په دغسې فردوس او ازاد جهان کې له خوبه
رواينس کړه.
(۳)

لويه خدايه! زما مناجات دادې.
د افلاس نيټې زما نه زړه وشکوه او لرې يې وغورځوه.
ماته توفيق راکړه چې خپلې خوښۍ او مصيبتونه په اسانۍ
وزغملی شم.
توفيق راکړه چې غريب او بېنوا له نظره ونه غورځوم او د ډېر بې
باکه قوت په مخکې هم سرټيټ نه کړم.
زه دا توان غواړم، چې د دنيا له خسيسو شيانو نه ځان وژغورم
او خپل قوت، خپله مينه ستا خوښې ته وسپارم.
(۴)

بس همدغومره ارزو راته پرېږده چې هر لورته تا پرې وليدای
شم.
په هرڅه کې تاووينم او بيله تا نه بل چاته خپله مينه وړاندې
نکړم.
هو! زه همدغو مزه ارزو غواړم چې يوازې له تاسره زما تعلق
وساتي نور څه نه غواړم، ايکې يو زور لانه غواړم چې ما ستا د

رضا پابند کړي او په دغه نیمگړي ژوند کې زما سروکار له تاسره وي.

دا زولونه د مینې او محبت زولنه ده.

هغه چې له ماسره مینه لري غواړي چې له هرې خوا نه زما مخه ځانته راوگرځوي ایا ستا محبت له ماسره دغه راز نه دی؟
ته پوهېږې چې ستا مینه له ماسره ډېره زیاته ده، مگر بیا دې هم زه ازاد پریښی یم.

زما دوستان ما ځکه یوازې نه پرېږدي چې زه دوی هېر نکړم.
ډېرې ورځې وشوې، مگر ما یو ځل هم ته پخپلو سترگو ونه لیدې.

که څه هم ما ستا نمانځنه په ځای نکړه او پخپل زړه کې مې تاته مناسب ځای جوړ نکړی شو، مگر بیا هم ستا مینه زما مینې ته انتظار لري.

شاعر او پرنېته

شاعر: د اسمان پرنېستې! که زما د سترگو یوه اوبنکه او زما د شونډو یوه بوسه ستا دپاره کافي وي زه دا دواړه له تانه نه دریغوم.

دا د دې دپاره چې که ته بېرته اسمان ته وځېږې، چې زما د عشق یادگار درسره وي، مگر له مانه دا امید مه کوه چې زه به دهیلې او اسرې دپاره یا د افتخار او سعادت دپاره حتی، چې د رنځ او غم دپاره کومه نغمه سازه کړم.

زه غواړم چې خپله ژبه غلې وساتم او د زړه خبرې واورم. پرنېته: شاعره داڅه وايي؟ زه خو دخزان سیلۍ نه یم چې اوبنکې خپله غذا وگنیم او دغه دغم اولاد د اوبو څاڅکي وبولم.

هغه بوسه چې ته یې ستایې له تانه نه غواړم، ځکه چې د بوسې درکولو دپاره زه تاته راغلي یم او غواړم چې ستا د وجود له کښت نه بیحاصله گیاه لري کړم، چې هغه د تنگدستی او تنبلی بوټي دي او د زړه غم نه دی.

ستا غم یوازې په خدای پورې تعلق لري.

که ستا غم هر څومره زیات وي ته د خپل زړه دغه مقدس زخم همدغسې پرېږده پټی او ملهم پرې هېڅکله مه ږده، ځکه چې د بشر د لویوالي دپاره لوی لوی غمونه په کار دي او بل هېڅ شی یې دغومره نشي لویولی.

شاعره! ته داگومان مه كوه چې د غم د بنكلا ادراك ته خاموشي
ضرور ده، ځكه چې له ټولو نه بنكلې نغمه هماغه ده چې ډېره نا
اميدي په كې وي.

د زړه شاعرانو جاويدانه او ازما په ياد دى چې بده او تنسته
يې له اوښكو او اوښونو څخه او بدلې ده.

ماهيخور مرغه سترې او ستومانه د ماښام په تياره كې خپل
ځنگله او ځالې ته راشي او خپل بچې وږي وويني، چې د ساحل له
څنډې ورته رامنډې وهي او خولې يې د طعمې دپاره نيولې وي،
نو دى په يوه لويه تېره كښنې او اسمان ته په ډېر حسرت گوري.

دى پوهېږي چې بيهوده، د بيحاصله ساحل او خاموش درياب
په سر باندي د طعمې دپاره پرواز كړى او هېڅ يې نه دي موندلي.
سره له دې بيا هم دى تش لاس نه دى راغلى او خپلخونين زړه
ورسره شته، چې خپلو بچيو ته يې اخرينه طعمه كړي.

دا مرغه غلى او ارام په گټه پر يوازې او خپل څېرې ځيگر خپلو
وږو بچيانو ته وړاندي كوي په دغه وخت كې يې له ځنگه وينې
بهېږي او دى د مينې په ميو مست په ځمكه پريوزي.

په دې فداكارۍ كې كله د تدريجي مرگ له شكنجې لاندې
سترې شي او ويره ورته پيدا شي چې د ژوند اخيرين رمق له لاسه
ورنكړي، نو ځكه نيم ژواندى را پورته شي او خپل وزرونه
وڅنډي په دغه وخت كې چې د شپې وروستۍ شومه وي د وداع
يو داسې مرگاني فرياد له زړه راوباسي چې دريايي مرغان له

ساحله تنبتي او هغه مسافر چې د سيند په غاړه تېرېږي له وحشته
رېږدي او خداى ته ځان سپاري.

شاعره! ته په دې پوه شه، چې د ټولو حقيقي شاعرانو سرنوشت
همدغه دى چې د ماهيخور مرغه په شان د خپل زړه د وينو
دسترخان خپورکړي او خلک په دغه دسترخان ميلمانه او
خوشحاله کړي.

کله چې شاعران له خاورو شوو اسرو، له رنځونو او غمونو له
عشق او نا اميدۍ نه حکايت کوي د دوى خبرې که هر څومره
بنکلي وي بيا هم له زړونو نه غم نه وړي.

د شاعر خبره لکه تېره توره داسې ده، چې په هوا کې حرکت کوي
او يوه ځلانده حلقه تشکيلوي، مگر په څوکه کې يې همېشه د
وينو څاڅي ليدى شي.

((الفرد دو موسى))

غم او خوشحالي

خوشحالي هغه غم دی چې پلو يې له مخه لرې شوی دی.
هغه چینه چې ستاسې خوښی او خوشحالی ترینه راخوټېږي په
حقیقت کې ستاسو له اوبښکونه ډکه ده.
هرخومره چې د غم شوکارې ستاسو د وجود لوښي وگروي او
ژور ځای پکې جوړ کړي، هغومره پکې د خوشحالی دپاره ډېر
ځای پیدا کېږي.
ایا ستاسو دغه کنډول چې له شرابو نه ډک دی د کلام په داش
کې په اور باندې نه و ایښی؟
ایا دغه د دورې شپېلۍ چې په اوازی يې ستاسې روح
خوشحالېږي په تېره تبخ غوڅه شوې او جوړه شوې نه ده؟
کله چې جوړه شوې نه ده؟
کله چې پخپل زړه کې خوشحالي وینئ که خپل زړه وگورئ دا به
درته څرگنده شي، چې هماغه څیز چې تاسو يې غمجن کړي یاست
تاسې خوشحاله کوي.
کله چې ستاسو په زړه کې غم پیدا شي که پخپل زړه کې
سترگې وغړوئ په دې به پوه شئ، چې د هاغه شي دپاره اوبښکې
تویوي چې تاسې يې خوشحاله کړي یاست.
ځینې خوشحالي لویه گڼي او غم وړوکی، ځینې غم لوی گڼي او
خوشحالي ته په کمه سترگه گوري. زه وایم دوی دواړه یو له بله
بیل نه دي او دواړه یو ځای راځي کله یوله تاسو سره مخامخ
کښيني هغه بل ستاسو په بستر کې ویده وي تاسې لکه د ترازو

شاهين د غم او خوشحالی تر مېنځ واقع ياست کله چې د تلې پلې
تشي وي تاسو غلي ياست.
کله چې زرگر په تاسو باندې خپل زرتلي، نو د غم يا خوشحالی
پله درنيرې او سپکېږي.
(«خليل جبران»)

پارلمان

پارلمان د دولت زړه دی او د حکومت مثال لري چې په ټولو غړو
يې فرمان چلېږي. که دماغ له کاره ولوېږي سړی ژوند کولی شي
لکه لېونیان او احمقان چې ژوندي دي، مگر که زړه کار ونکړي،
شي ژوند ختمېږي.
(روسو)

ژوند

دا مه وايه چې ژوند يو دايمي بزم دی، ځکه چې دا خبره احمقان
کوي.
دا هم مه وايه چې ژوند تل تر تله مصيبت دی، ځکه دا دې زړه
او ضعيفو خلکو خبره ده.
لکه چې د ونو شني خانگې په پسرلي کې له خوشحالی رېږدي،
خانده! لکه چې د سيند موجه په لويو گتو لگېږي او فرياد
کوي. ژاره! د جهان ټول خوندونه وځکه او ټول دردونه وزغمه بيا
ووايه هرڅه چې دي ډېر دي، مگر له خوب او خيال سره شباقت
لري. (پاديامانتوپولس)

قوت او جرئت

د سیند په اوبو کې مخ پورته تګ قوت او جرئت غواړي او د اوبو له جریان سره موافق تګ مړه کبان هم کولی شي.

تاریخ

هغه ماته لوی او واړه څه فرق نه لري چې هر څه ده پیدا کړي دي او د ټولو خالق دی. هر چپرتو چې هغه شته هر څه شته او هېڅ ځای نشته چې هغه په کې نشته زه له دومره کوچنیو سره، چې هېڅ نه یې هرڅه یمه.

ځکه چې د ځمکې، د ستورو او د شمسي کال او لادیم. زه له هغې خاورې پیدا یم چې د قیصر لاس، د افلاطون ماغزه، د مسیح زړه او د شکسپیر نبوغ یې په ذراتو کې ګډ دي. (امرسن)

لورڼه پایه

په دغه جهان کې د هر چا د لوړیدو دپاره یوه پله او پایه په کار ده، چې هغه درد او الم دی.

«اناتول فرانس»

بدبختي

بدبختي ده، چې عقل او پوهه تربيه کوي.
«هوگو»

عقل

که غواړې چې د عقل په زیان او ضرر پوه شي، دا ومني چې عقل
هغه قوتونه په سپري کې وژني چې ژوند پرې ولاړ دی.
ژوندون په عمل او اراده ولاړ دی.
غوښتنه او اراده د هر پیشرفت اصل او اساس دی.
خومره چې عقل زیاتېږي هغومره اراده ضعیفه کېږي.
که انسان په هرڅه پوه شي یقین وکړه چې بیا به هېڅ نه غواړي او
هېڅ ارزو به ورسره نه وي، یعنې اراده به نه لري.
عمل له ارادې څخه پیدا کېږي او اراده له ارزو څخه.
دا دواړه له هغه شي سره نه یو ځای کېږي، چې د حکیمانو او
فیلسوفانو په برخه رسېدلې دي، یعنې تردد او تامل.
زه ډېرې پوهې له ژوند څخه عاجز کړی يم.
ډېر فکر د سپري قوت او مقاومت کموي.
ناپليون، سزار او دوی امثال هغه کسان نه وو چې ډېر فکر
کوي، ځکه یې هغه څه وکړی شو چې زړه یې غوښتل.
«اناتول فرانس»

ترقي او تکامل

زه په دې عقیده یم، چې د بشر تکامل به په ډېر ځنډ انجام مومي.

د دنیا سیر ډېر بطني دی، د بشر نبوغ په تقلید کې دی، د ابتکار خونده یې نشته، لکه چې په فزیک کې د ثقل قانون موجود دی چې زمونږ تعلق د ځمکې له زړې کرې سره ساتي په روان شناسۍ کې هم دغه قانون وجود لري او زمونږ دلچسپي د زاړه جهان سره تینګوي.

ګویتی هم ویلي دي چې خلق لا د اصلي گناه د اتمې برخمې په اختراع نه دي بریالي شوي.
«اناتول فرانس»

د ژوند ضروري شرط

ناپوهي یوازې د نېکبختۍ لازمي شرط نه دی، د ژوند ضروري شرط هم دی. که مونږ په هرڅه پوه شو یو ساعت هم د ژوند تحمل نشو کولی.

هغه احساسات چې ژوند مونږ ته بڼه ښکاره کوي یا ژوند راته د تحمل وړښيي له دروغو څخه زېږي او په موهوماتو باندې تغذیه کېږي.
«اناتول فرانس»

علم او اخلاق

له علم څخه د یوې اخلاقي نتیجې امید لرل ډېره لویه اشتباه ده. درې سوه کاله پخوا خلک په دې عقیده وو. چې ځمکه د خلقت او بدیا کېدو مرکز دی او نن مونږ پوهېږو، چې د لمر یوه منجمده ټوټه ده.

اوس پوهېږو، چې د ستورو په سطحه کې څه گازونه سوځي. په دې هم پوه شوي یو چې دغه جهان چې مونږ پکې د گرد او غبار یوې ذرې غوندې یو تل د جوړولو او وړانولو په حال کې دی. مونږ ته دا معلومه شوه چې پرله پسې ځینې ستوري پیدا کېږي او ځینې له مینځه ځي، مگر دغو خارق العاده اکتشافاتو زموږ په اخلاقو کې څه تغیر رانوست.

ایا نن میندې له خپلو بچیانو سره له پخوانه زیاته مینه لري؟ یا دغه مینه له پخوانه کمه شویده؟ ایا اوس د بنکلا په احساس کې له پخوانه څه زیادت یا نقصان راغلی دی؟ ایا نن د زړورو قهرمانانو په زړه کې له پخوانه څه فرق لیدل کېږي؟ ځمکه لویه وي او که کوچنۍ وي د بشر په حال کې څه تغیر نه راولي. ځمکه لویه ده په دې شرط چې غم او رنج پکې وي او عشق موجود وي.

غم او عشق د غیر فاني بنکلا جاویداني مرکزونه دي.
غم یو داسې نعمت دی چې قیمت نه لري.

هغه بښيگنې چې په ځان کې وینو او هغه څه چې ژوند زمونږ په نظر کې بڼه ښکاره کوي د همدغه لوی نعمت اغېزه ده. زمونږ ترحم، شجاعت شهامت او نور فضایل او ملکات د همدغه شي مرهون دي. اخلاق طبیعتاً په احساساتو باندې تکیه لري او بس. «اناتول فرانس»

فکر او احساسات

تاسې وایاست، چې د ټولو مصیبتونو او بدبختیو علت زمونږ فکر دی، که غواړئ چې د فکر په نحوست قایل شی باید په قدرت او عظمت کې یې ډېره مبالغه وکړئ، مگر په دې خبره باید پوه شی چې فکر په احساساتو او غرایزو باندې ډېر لږ تسلط لري. هغه خلک چې د فکر له تاثیر لاندې ډېر زیات راغلي دي هغوی هم د نورو په شان متکبر شهواني او بخیلان دي. چېرته چې تمدن ډېر وړاندې تللی هلته هم هغه کارونه ډېر لږ دي چې په فلسفې اصولو اجرا کېږي. مونږ د غرایزو او احساساتو په مقابل کې دومره ضعیف او ذلیل یو چې زه هېڅکله یوه داسې شعوري حالت ته نه شم قایلېدلې چې له طبیعي حالت سره مخالف وي. «اناتول فرانس»

تمسخر او ترحم

هر څومره چې د انسان په ژوندانه کې ډېر فکر کوم هغومره راسره دا عقیده ټینګېږي، چې باید د بنیاد د اعمالو شاهد او قاضي تمسخر او ترحم وي.

دا دوه بڼه مشاوران یو پخپله د خدا ژوند زمونږ په نظر کې محبوب کوي او بل پخپله ژړا ژوند را ته مقدس ښکاره کوي.

هغه تمسخر چې زه یې لرم بې رحمه نه دی په عشق او ښکلا باندې ملنډې نه وهي، بلکې ډېر ملایم او نېکوکار دی.

د ده په خدا قهر سرېږي او مونږ ته د اښيي چې باید د اشرارو او احمقانو په مقابل کې له تمسخر نه کار واخلو.

که دا حس له مونږ سره نه وي، نو زمونږ په زړه کې هرگوره نفرت

پیدا کېږي

(اناتول فرانس)

د خلکو انتظار

خلک هر وخت په اجتماعي چارو کې ډېرو لویو تغییراتو ته انتظار لري.

دا هغه دایمي اشتباه ده چې دغیب ویلو له روح نه یې نشات کړیدی. زه دامنم چې ژوند په رښتیا بې ثباته دی او ژوندي شيان تل تغیر کوي، مگر د تغیر محسوس نه دي.

د دنیا هره ترقی ډېره ځنډنی او منظمه ده.

ناڅاپي او سریع تغییرات هېڅکله نه دي پیدا شوي او نشي پیدا کیدای، ټول اقتصادي تحولات دطبیعي قواو په رحیمانه ځنډ انجام مومي.

دا خبره زموږ له احساساتو سره مخالفه وي او که موافقه، مگر یو منلی حقیقت دی چې هرڅه هماغه شان دي چې پخوا وو.

زموږ اجتماعي وضع دهماغه دماغو او کیفیاتو نتیجه ده چې دمخه موجود و، لکه چې علت او سبب هغو احوالو ته ویل کېږي چې وروسته تردې به موجود شي.

دا تسلسل تردې ډېره وخته دیوه حال ثبات ساتي او په ژوند کې نظم او ارامتیا پیدا کوي.

دا خبره رښتیا ده، چې دغه حال نه هغه ارواګانې خوشالوي چې د نورو شيانو ډېره تنده ورسره ده او نه په هغو زړونو کې خوښي اچوي، چې شفقت په کې نشته، مگر د جهان نظم همدغه تقاضا لري او موږ باید تن ورته کښیږدو. موږ باید پخپل زړه کې یو څه حرارت او له ځان سره څه اشتباهات ولرو، مگر اني او عجیب و غریب موفقیتونه ونه غواړو او د معجزې انتظار ونه لرو.

(اناتول فرانس)

خطرناك

مونږ ته هغه كسان خطرناك بنكاري، چې روحيه يې زمونږ له
روحيه نه مخالفه وي.
هغه چې زمونږ خوبونه پكې نشته مونږ ورته بدا اخلاقه وايو.
څوك چې زمونږ په اشتباهاتو مبتلا نه دي مونږ ته شكاك
معلومېږي او دا فكر نه كوو، چې هغوى به په نورو شبهاتو مبتلا
وي.
(اناتول فرانس)

د ژوندانه مخ او خټ

ژوند لكه د زري ټوټو كې مخ او خټ لري. هغه بنكلا چې په مخ
كې شته په خټ كې نشته مگر، د ټوټې او بدانه (بافت) له مخ نه په
خټ كې بڼه ليدل كېږي.
(شوپنهاور)

ليونټوب او حماقت

زه باور لرم چې بشر په هر وخت او په هر ځای کې د خپل مصرف دپاره د جنون او حماقت کافي ذخيره لري. دا سرمايه هر څنگه چې وي بې حاصله نه ده. کله چې گورم چې يوه پخوانۍ اشتباه ورکه شوه بې له دينه، چې په دغه کار خوشحاله شم د بلې اشتباه په باب کې فکر کوم چې د زړې اشتباه ځای نيسي. زه په ډېر تشويش له ځانه پوښتنه کوم چې ايا دغه نوې اشتباه به له زړې نه ډېره خطرناکه نه وي؟ که ښه فکر وکړو زاپه او هام او زاپه خرافات له نورنه لږ زيات دي، ځکه چې هغه د زمانې په مرور صيقل شويدي او ضرر يې کم شوی دی. «اناتول فرانس»

په ځان باور

هر څوک چې په ځان باندې اطمینان او باور لري خلك د هغه ملگري کېږي. په ځان باور يو داسې صفت دی چې د هر چا خوبښيري. خلك له قطعي او يقيني مطالبو سره مينه لري نه له دلایلو سره، دليل او برهان د وگړو اندېښنې او پرېشاني زياتوي. اوس ساده گي خوبښوي او په ساده خبرو پوهېږي. خلکو ته بايد څنگه او څه راز ونه وايو، بلکې هو يا نه ورته ووايو او بس. «اناتول فرانس»

تعصب

تعصب او عدم اغماض په هر عصر کې شته. هر څه چې زموږ خوښ وي زموږ په نظر کې لوړ معلومېږي او نمانځنه يې کوو. که څوک موږ ته زموږ د بتانو عیب ښکاره کړي خواږدي کېږو. خلک په مشکله دې ته حاضرېږي، چې د خپلو عقايدو په منشا او منبع کې لږ غوندې ايراد قبول کړي. که چاپخپلو اصولو او معتقداتو کې غور او فکر کولی هېڅکله به نه وو معتقد شوي. (اناتوس فرانس)

خان وپېژنه!

دا خبره چې خان وپېژنه د يوناني فلسفې له حماقتونو څخه يو لوی حماقت دی، مونږ به هېڅکله نه خان وپېژنو او نه نور. ټول مشکلات په همدغه ځای کې دي او په همدغه موضوع پورې ارتباط لري.

د دنيا جوړول دومره گران کار نه دی لکه پېژندل يې چې گران کار دی.

بنايي چې بشري نبوغ يوه ورځ دنيا جوړه کړی شي، مگر دا توفيق به هېڅکله ونه مومي چې پرې پوه هم شي.

د بشر په پوهه او نبوغ باندې دا ډېره لويه تعدي ده، چې د حقيقت په لټون کې به کار ولوېږي. څه شی چې له پوهې نه پکې استفاده کېږي د اشياو لږ غوندې حقيقت پېژندل او ترينه خوند اخستل دي.

(اناتول فرانس)

شخصیت

مونږ غواړو چې خپل شخصیت له ځان سره هغه بل جهان ته هم
یوسو، له مونږ سره دا عقیده موجوده ده چې که څوک ځان هلته
ونه پېژني هر سعادت چې د ده په برخه وي په ده پورې به څه ربط
نه لري، بلکې د بل چا مال به وي.

له دینه غافل یو، چې زموږ شخصیت دلته په دغه جهان کې هم
محفوظ نه دی او په ژوندانه کې څو څو ځله یورا زاو بل راز کېږي.
زه چې اوس له اتیا کالو نه اوښتی يم له هغه شل کلن، «موريس
میترلینګ» سره هېڅ شباهت نه لرم، بلکې هغه هېڅ نه پېژنم.
همدارنگه له هغه لس کلن هلک سره هم مشابهه نه يم چې یوه
شېبه هم په ځای نه و ناست او تل به په لوبه مشغول و.

ما ته اوس هغه پردې او بیګانه معلومېږي.
هرکله چې په دې نړۍ کې زموږ شخصیت بدلېږي، نو بیا ولې
دا انتظار لرو، چې هغه بل جهان ته به یې هم له ځان سره وړو.
«میترلینګ»

بقا

پسونه طبیعت د سختیو په مقابل کې مقاومت نشي کولی که انسان دغه نوع د خپل خوراک دپاره نه وای ساتلی اوس به یې نسل وړک و، مگر اوس چې دغه حیوان په دنیا کې ژوندی پاته دی سعادت یې په برخه نه دی ځکه چې د وژلو او خوړلو دپاره یې ساتلي دي.

هر حیوان او هر یو بوټی چې دلته وینئ، سر نوشت یې هم دغه دی کاني او معدنیات هم دغه راز دي، مگر زمونږ غم دومره نه دی چې د دوی تغیر و وینو او په بدبختۍ یې پوه شو.
(«مترلینگ»)

کب

هغه کب چې یوازې ژوند کوي او هغه کبان چې په یوه ځای کې گډ ژوند کوي یوه اندازه پوهه لري، مگر سره له دې د پرکبان شته چې یوازې نه اوسېږي.

مونږ نه پوهېږو، چې د دوی د اجتماع سبب څه شی دی؟
بنسایې چې دوی به د ځینو ځناورو او بلاگانو له ډاره او د ځان ساتلو دپاره یو ځای شوي وي، مگر همدغه گډ ژوند او یو ځای اوسي د دې سبب وگرځیده چې انسان یې ژر بنکار کړي.
(«مترلینگ»)

هغه چې دنيا ته رانغله

په ميلياردونو نطفې ضايع کېږي او په دې باب کې تاسې ډېر افراط کوئ.

ستاسو بڼې ډېرې لږې نطفې قبلوي چې هغه په انسانانو بدلېږي، هغه نطفې چې ضايع کېږي او څه ترينه نه جوړېږي ستاسو د خوابدې او خپگان موجب نه گرځي، تاسو ته معلومه ده چې دغه په سلهاو زرو ميلياردونو نطفې، چې په هره پيړۍ يا نيمه پيړۍ کې له دې جهانې ځي او هېڅ ترينه نه جوړېږي د انسانيت توان په کې شته او بالقوه انسانان ورته ويلی شو، مگر دوی ته هغه چانس نه پيدا کېږي چې مونږ غوندې انسانان شي، لکه چې مونږ ته هغه چانس په لاس نه راځي چې د مشتري کره رانه جوړه شي او هغومره عمر ولرو.

ايا دغه بالقوه انسانان د فکري او معنوي ژوند خاوندان وو او که نه؟ که نه وو، نو څنگه ورته بالقوه انسانان ويلی شو؟ اوس چې دوی مړه شو او مونږ غوندې نشو ايا د دنيا په اوضاعو کې څه تغير راغی؟ ايا د دوی ځای تش پاته شو او هغه کار، چې بايد دوی سرته رسولی وای سر ته ونه رسېده.

«مترلينگ»

څنگه به يو؟

مونږ غواړو چې په هغه بل عالم کې هم خپل ځان وپېژنو او پوه شو، چې ته (اسمیت) بې زه (موريس) یم، مگر دانه ده معلومه چې هلته به خپل کوم شخصیت غوره کوو؟

ایا ته به دا غواړې چې زموږ د بدو کارونو سزا به زموږ کوم شخصیت ویني؟ هغه موريس چې اوس له اتیا کالو نه اوبنتی دی، که هغه شل کلن موريس به وي چې بېل شخصیت یې درلود.

په رښتیا چې مونږ تر اوسه نه یو پوه شوي، چې په څه صورت به د خدای حضور ته وړاندې کېږو، سپین زېري به یوکه ځوانان او که ماشومان.

(مترلینگ)

ستاسو فکر

ستاسې فکر چې هرڅه وي تاسو هماغه یاست.

هېڅ امکان نه لري، چې څوک له خپل فکره لوی شي یا د خپل فکر له حدودو څخه تجاوز وکړي.

(مترلینگ)

که طبابت ترقي و کړي

ښايي چې يوه ورځ طبابت دومره ترقي وکړي چې طبيبان د سړي زړه او نور زاړه له کاره وتلي شيان بدل کړي او د سر په کوپړۍ کې هم نور ماغزه واچوي.

لکه چې زاړه ماغزه بدل شي، نو طبعاً دغه حافظه هم نه پاته کېږي چې د تېر ژوند پوهه او معلومات، کينه او مينه يانور خاطرات پکې ساتلي دي، چې دا حافظه لاړه شي هغه شخصيت هم درومي چې له دغې حافظې سره ټينگ تعلق لري.

په دغه صورت کې بيا څوک خپل ځان نشي پيژندلی او په دې نه پوهېږي چې زه څوک يم؟ يعنې د ده او ديوه مړي ترمنځ به څه فرق نه وي، مگر څېره او تنه به يې په کوڅو او بازارو کې حرکت کوي. دا زيان چې د مغزو له بدولون څخه سړي ته رسيږي د مرگ او مړينې له زيات کم نه دي، دغه جسد چې وروسته تردې دلته او هلته گرځي هغه پخوانی سړی نه دی بل څوک دی. هر تندر چې په ده پريوزي په هغه پخواني شخص پورې څه تعلق نلري، بلکې په يوه بل نا اشنا سړي پورې ربط پيدا کوي.

(مترلېنگ)

خه غواري؟

که پاک خدای له تاسو نه پوښتنه وکړي چې خه غواري؟
تاسو په ځواب کې خه وواياست؟
ايا داسې ژوند به وغواري چې تل تر تله او هېڅ زړښت او هېڅ
راز بدبختي هېڅ تغير په کې نه وي.
دغسې ژوند خو عیناً د هغه غټ کاني حال ته ورته دی چې په
مليونو کاله په يوه ځای پروت وي او هېڅ تغير او تحول پکې نه
راځي.
زه يقين لرم چې که تاسې د جاويداني عمر په حقيقت پوه شئ.
هېڅکله به بې له خدايه ونه غواري.
جاويداني سعادت هم د جاويداني عمر په شان دی يا په بل
عبارت جاويداني بدبختي ده.
(مترلينگ)

پوه او ناپوه

دا چې پوه او ناپوه یو د بل په ژبه نه پوهېږي سبب یې دا دی چې پوه په هغه شي بدلېږي چې دی پرې پوه شوی دی. دی هغه څه ناپوه ته نشي ویلي چې د ده به زړه کې ځای لري. که تاسې یوه ورځ د جهان په اسرارو پوه شئ پخپله به هماغه اسرار شي او ماته به دخپل زړه خبرې نشي کولی! لیونی ما ته وایي ته هم لیونی شوی یې لکه ځینې فیلسوفان چې په اخر د عمر کې لیونیان کېږي او چتیاات وایي. بنایي چې زه لیونتوب قبول کړم، ځکه چې تر اوسه پورې لا د لیونتوب او هونسیاری ترمېنځ عقلاً یې تفاوت نه دی موجود، مگر تاسو چې هونسیاران یاست فکر وکړئ چې څه وایئ؟ (مترلینګ)

مرگ

که مرگ په دنیا کې نه وای هېچا به د ژوندانه بارتو غاړه نه وای ایښي همدغه د مرگ ویره ده چې مونږ ژوند کوو او د دغه ډار په وجه تر زړېښته پورې د ژوندانه پیتی په اوږو ورو. (مترلینګ)

روح

که له مانه پوښتنه وکړئ چې روح څه شی دی؟
زه تاسو ته څه ځواب نشم ویلی، مگر له تاسو نه به پوښتنه وکړم
چې جسم څه شی دی؟ هر کله که مونږ جسم یا (ماده) وپېژنو د
روح په پېژندلو به هم بریالی شو، مگر اوس چې یوهم نه پیژنو
باید په دې باندې ځان خوشحاله کړو، چې روح د جسم حرکت دی
او جسم د روح (شکل او صورت) دی.
(مترلینگ)

افلاطون

که د یونان افلاطون څه د پاسه دوه زره کاله پس مونږ ته راشي
مونږ به کومه موضوع ده ته وړاندې کړو، چې د ده توجه واپروي او
دی څه قدرته حیران کړي.

په اخلاقي، اجتماعي او سیاسي لحاظ که مونږ مریټوب لغوه
کړیدی خو څو ډوله بل راز غلامی پیدا شوې ده، چې هغه ځای یې
ډک کړیدی. مونږ کوم نوی شی نه لرو چې هغه ته یې وړاندې کړو.
زمونږ سیاسي، اجتماعي او اخلاقي دروغ د هغه دپاره کوم نوی
مضمون نه دی او اوسني سلوک هغه ته څه نويټوب لري.

په فزیک، شیمی، ژوند پیژندنه طبابت او جراحی کې چې څه
کشفیات شوي دي په اول کې به په تعجب کې واچوي، مگر د دې
لامله چې هغه ډېر موشگاف او ځیر کېدونکي دي ډېر ژر به پوه
شي، چې زمونږ کشفیاتو د روح دپاره کومه نوې غذا نه ده
پیدا کړې او د اسرارو له مخې پرده نه ده پورته شوې.

څه شی چې د هغه پوره توجه ځانته راگرځولی شي هغه یې سیمه
موجونه دي، چې په یوه شیبه کې هرځای ته غږ سوي. ممکنه ده
چې دغه شی د ده ارتباط له هغو اسرارو سره پیدا کړي چې په
مبهم ډول یې پخپلو کتابونو کې ورته اشاره کړې ده.

په هر حال کوم د توجه وړ شی چې په دوه زره کالو کې مونږ کشف
کړی دی همدغه دی، چې د علت په ادراک یې لانه یو موفق شوي
او دانه ده معلومه، چې دوه زرکاله وروسته به د توجه وړ څه شی
کشف کړو.

(مترلینګ)

زمونږ پوهه

مونږ د فولادو په يوه تړلي خونه کې ژوند کوو، چې دوه وړوکي سوري لري او بس، له يوه سوري نه لږ غوندي رڼا راځي او له بل نه لږ غوندي او از رانتوزي، مونږ له همدغو دوو سوريو څخه د جهان اوضاع معلومو او همدغه وجه ده، چې بې له رڼا او بې له غږه په نور څه نه پوهيږو.
(مترلينگ)

بدې خبرې

بدې او ناوړه خبرې چې زيان او ضرر لري ډېرې ژر خپريږي، بڼې او حسابي خبرې چې فايده پکې وي ژر نه خپريږي. هو! بدې او ناکاره خبرې لکه تلونکي او خپريدونکي ناروغي له يوه نه بل ته او له بل نه بل ته ځي. بڼې خبرې لکه صحت او روغتيا له يوه نه بل ته نه درومي.
(مترلينگ)

انساني سلوك

انسان بايد هغه مينه چې له نورو سره يې کوي له ډېر لوړ ځايه
واخلي او په ډېر لوړ همت له نورو سره وچليږي.
ترڅو چې ممکنه ده چې خلکو ته دې د عشق په نظر وگوري، نه
بنايي چې د خپل ترحم او شفقت سيوري په چا باندې وغورځوي.
ترڅو چې د عدالت له مخې چاته څه ورکولی شي نه بنايي، چې
د احسان له مخې چاته څه وبخښي.
ترڅو چې د چا احترام کولی شي نه بنايي چې د احسان له مخې
چاته څه وبخښي.
ترڅو چې د چا احترام کولی شي نه بنايي چې د هغه د لجوبي او
دلداري وکړي.
(مترلينگ)

انساني کمال

هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې د ژونديو
شيانو په برخه رسېدلي دي قبلي عواطف دي، چې په انسان کې
ليده شي. که څوک غواړي چې له حيواناتو نه لرې وي بايد دغه
عواطف چې رحم، مروت، کرم، شجاعت او نوعه پرستي ده په
ځان کې وروزي. (ډاروين)

د فکر روزنه

څه شی دی چې په بشر کې ژور فکرونه روزي؟
علم او پوهه نه ده، کار نه دی، د عواطفو او احساساتو هېجان
هم نه دی، یوازې رنځ او مشقت دی، چې د انسان په فکر کې
ژوروالی پیدا کوي او بنایي، چې د همدې لامله په دنیا کې
غمونه او رنځونه ډېر شوي دي..

(هینر)

بنکلیتوب

کله چې بنکلیتوب د دعوي دپاره را ولاړ شي د هر ناطق ژبه
کلي کېږي.
(شکسپیر)

بنايست

بنايست هغه مېلمه دی چې په هر کور کې قدر او عزت لري.
(گوېته)

سیاست مدار

که یو سیاستمدار جنایت و کړي بنایي، چې عفو ه شي، مگر که د
خبط مرتکب شي، نو د عفوې وړ نه دی.
(بیسمارک)

غولول

ټول تر یوه وخته غولېږي، ځینې د همپشه دپاره هم غولولی
شي، مگر ټول د همپشه دپاره نه غولېږي.
(ابراهام لینکلن)

فکر په شعر کې

فکر باید په شعر کې داسې پټ وي لکه غذایی خاصیت، چې په
میوه کې پټ دی. میوه هم غذا ده، مگر لذیذه چې د خوړلو په
وخت کې له لذته ویلې شي، خو بدن ترینه غذایی ماده اخلي او
دغه محسوس غذا په لذت کې پټه ده.
(پل والري)

بدبختي او شعر

د بدې ورځې خاوندان د مصیبت او ناکامۍ په وخت کې شعر ته
مخه کوي او څه چې دوی له رنځ او غم نه زده کړي وي په اشعارو
کې یې نورو ته وړاندې کوي.
(شیلې)

عشق او سعادت

هغه څوک ډېر نیکبخت دی، چې خدای ورته داسې زړه ورکړی
دی، چې د عشق او سوزو گداز لایق دی.
چا چې د عالم اوضاع او د انسان زړه د عشق په دوه مخیزه
هنداره کې نه دی لیدلی هغه هېڅ حقیقت نه دی لیدلی او په هېڅ
نه دی پوه شوی.
(هوگو)

پوهه او عشق

پوهه د عقل په غېږ کې پرورش نه مومي، بلکې د عشق په لمن
کې وده کوي، د پوهې نیالگي باید د عشق په گلدان کې وکرل
شي او د احساساتو په اوبو ایباري شي.
(مترلینګ)

بنسونه

د علم او پوهې هر بنسونه چې پرانیستل کېږي، د زندان
دروازه تړل کېږي.
(هوگو)

د فکر پانگه

د فکر او پوهې ټوله پانگه باید روحي او اخلاقي عظمت ته
تسلیمه شي.
(مترلینګ)

معرفت

معرفت هغه شی دی، چې وروسته د هرڅه له لوستلو او د هرڅه
له هېرولو نه په دماغ کې پاته کېږي.
(ادوارد هریو)

عالم او علما

علم له خطا څخه خلاص دی، مگر علماتل په خطا کې وي.
(اناتول فرانس)

ځان بنودل

یا ځان هغسې وښیې، چې یې یا هغه شان او سه چې ځان ښیې.
(بایزید بسطامي)

د بڼه کار علت

که زمونږ د بڼو کارونو علت او سبب څرگند شي ډېرکسان
پخپلو بڼو کارونو څر او خجل شي.
(ريواردل)

تاج او قلم

ترڅو چې د ادب قلم زما په لاس کې دی هېڅکله به ونه وایم،
چې ولې مې شاهي تاج په سر باندې نشته.
(ولتر)

مطبوعات او تاريخ

مطبوعات د اوسني تاريخ اساس او بنياد دی. مونږ بايد خپل
تاريخ مشوش نکړو، څوک چې مطبوعاتو ازادي محدودوي د
وطن او ملت تاريخ ته زيان رسوي.
(پوانکاره)

حکومت او روزنامه

که له مانه پوښتنه وکړي، چې په وطن کې بې روزنامې حکومت
وي که بې حکومت روزنامه؟ زه به هرگوره دوهمه خبره غوره کړم.
(جفرسن)

د ځان سعادت

که یوازې خپل سعادت وغواړو څه گرانه خبره نه ده، مگر مونږ
غواړو چې له نورو نه زیات مسعود شو او دا کار ډېر مشکل دی،
ځکه چې نور هغومره مسعود نه دي، لکه چې مونږ یې تصور کوو.
(مونتيسکو)

ځان مسعود گڼل

یوازې دا کافي نه ده، چې د سعادت خاوندان شو، بلکې په دې
پوهیدل په کار دي چې مونږ د سعادت خاوندان یو.
(مترلینګ)

اجبار او اختیار

څومره چې د وجود مرتبه او درجه لوړېږي هغومره اجبار کمېږي
او اختیار زیاتېږي. همدغه سبب دی چې د کاني مجبوریت له
بوتې او نیالگي نه زیات دی او حیوانات له نباتاتو نه هم زیات
اختیار لري، انسان بیا له حیوان څخه هم پورته دی او ډېر اختیار
لري.
(بوترو)

عقل او زړه

عقل د زړه په خوبه کار کوي او زړه ته گوري، هغه څه چې زړه
يې نه غواړي عقل پکې لاره نشي پيدا کولای، يعنې زړه په سر
باندي حکومت کوي او سر په زړه حاکميت نه لري.
(شوپنهاور)

کينه او مينه

کينه او مينه د نفسي احوالو او کيفياتو له اختلافه پيدا کېږي
او په عقل پورې څه اړه نه لري.
(شوپنهاور)

احتمالي مصيبت

هر څه پخواله وخته په نظر کې نيول او لري کتل ښه کار دی،
مگر د سبا ورځې په احتمالي مصيبت نن غمجن کېدل ښه کار نه
دی.
له دېنه چې په هوا کې ځانته زندان جوړوو ولې يو ښه قصر نه
جوړوو.

لیاقت لرل

که بتان مات کړې کوم سترکار دې نه دی کړی.
حقیقي شهامت دا دی چې پخپل ځان کې د بت پرستی خوی
ورک کړې.
(نېچه)

لوی خلك

لوی خلك له سیندونو نه خپل هدف ته بې لارې درومي او د دوی
شهامت همدغه دی، چې له گرانو پر پېچه لارو څخه نه ډارېږي.
(نېچه))

اجتماع

په اجتماع کې داخل شه! ځکه چې په جمعیت کې سړی صیقل
کېږي او ټینګېږي یوازیتوب سړی ملایم کوي او فاسدوي یې.
(نېچه)

د جنگ اساس

د غلیم غولول د جنگ اساس دی، ځکه زما هغه پټه زغره چې ما
اغوستې ده د گیدر پوټکی دی.
(نېچه)

نجیبه غریزه

هغه غریزه چې له ټولو غرایزونو نه نجیبه ده نجابت یې په ډېر
احتیاط زیاتره، یعنی په هر کیلو محبت چې له نورو سره یې لري یو
گرام نفرت له ځان سره زیات کړه.
(نېچه)

شهرت او شرافت

که په افتخار او شهرت پسې گرځي، نو زما پند مه هیروه! هغه
دا چې له شرافت نه لاس واخله!
(نېچه)

هدیه قبول

زه د هغه چا له خوشبختی نه خبر نه یم، چې د خلکو له لاسه
هدیه قبولي، ځکه چې له ما سره دا عقیده موجوده ده، چې له
هدیې قبولولو نه غلا بڼه ده.
(نېچه)

هېرول

هرڅه هېرکړه، هرڅه هېرکړه هېرول ډېر لوی هنر دی!
هغه دروند بار، چې تاسره دی له ځانه وغورځوه.
که غواړې چې والوزې، که ارزو لري چې له لوړو او هسکو
څو کو سره اشنا شي درانه او سنگین شيان سیند ته وغورځوه،
دغه دی سیند، هله ژر شه خپل ځان سیند ته وغورځوه د هېرولو
هنر ډېر لوی هنر دی.
(نیچه)

ځان غوښتنه

خودخواهي او ځان غوښتنه په مطلق ډول له ژوند سره موافقت
نه کوي.
یوازې ځان غوښتل په حقیقت کې ځان محدود کول او له ځانه
څه کمول دي.
که جود او فیض نه وي ژوند نشته.
په حقیقت کې بشپړه او کامله خودخواهي په پوره غیرخواهي
کې پټه ده او اخلاق هېڅکله انفرادي کېدلی نشي.

مکرات

په دغو گڼو کې چې علم او پوهه ډېره زیاته بڼه یې څه ویني؟
سترگې وغړوي او بڼه وگوري چې غیر له مکراتو نه نور څه
ویني؟

ایا دا ټولې خبرې چې په یو قسم موضوعاتو کې اوري بې د
سبک او انشاء له تنوع او بې د شواهدو او مثالونو له رنگینۍ یا د
چاپ له ښکلیو به نور څه لري؟

د دې خبرو حقیقي تاثیر، عمق او ارزښت همدغه دی چې په راز
راز پیرایو کې بیابیا ویل کېږي او له یوه دمخه په بل مخ اوري،
نو په دغه ظاهري ثروت کې فقر او لوږه پته ده او په دغه روژه کې
د مړښت احساس کېږي.

(بیکن)

نېکي

په سترگو کې د لیدلو قوه یوازې نه ده کافي.
که زموږ سترگې بینا هم وي او په اشیاو کې رنگونه هم موجود
وي بیا هم رڼا ته محتاج یو او په تورتم کې څه نشو لیدلی.
همدغه رڼا ده چې د لیدلو قوه له اشیاوو سره مربوطوي او د دې
باعث گرځي چې موږ څه وویڼو.
لمر پخپله د لیدو قوه نه ده، د لیدو وسیله ده، د همدغې
وسیلې له برکته موږ د بینایي احساس کوو.

ته په دې پوه شه، چې لمر د نېکۍ ثمره ده او له نېکۍ سره شباهت لري. هماغه نسبت چې په لیدلې جهان کې یې د بېنایي قوت له لیدولو شیانو سره لري د ادراک په جهان کې یې د فهم قوه هم له هغو شیانو سره لري چې د پوهیدلو وړ دي.

څنگه چې په تیاره کې څه نه لیدل کېږي او سترگې رڼا ته اوږي د دې روح هم هغه څه نه ویني، چې د حقیقت رڼا پرې نه وي پریوتې. څه شی چې د معرفت وړ شیان په حقیقت پورې مربوطوي او روح ته د پوهېدو استعداد ورکوي د نېکۍ تصور دی چې د علم او حقیقت علت بلل کېږي او انسان حق لري چې په لیدلې دنیا کې رڼا او د لیدلو قوه له لمر سره مشابه وگڼي، مگر که لمر یې گڼي نو لویه اشتباه کوي. همدارنگه د ادراک په عالم کې انسان حق لري چې علم او حقیقت د نېکۍ نظیر وگڼي، مگر که عین نېکي یې گڼي داهم اشتباه ده، ځکه چې د نېکۍ مقام له دینه ډېر پورته دی. لمر لیدل شو شیانو ته یوازې دلیل کېدو قابلیت نه بخښي، بلکې په پیدایښت او نشوونما کې یې هم تاثیر لري او غذا ورکوي.

همدغه شان د پوهېدلو وړ شیان له نېکۍ نه یوازې همدغه استفاده نه کوي، چې د پوهېدلو وړ وگرځي، بلکې په ماهیت او پیدایښت کې یې هم دخل لري.

(افلاطون)

د طبیعت قوانین

د طبیعت قوانین واجب او ضروري نه دي. د جهان اصل او اساس تغیر او حرکت دی، هرکله چې دغه تغیر مکرر شي، نو عادت وگرځي او د قانون نوم پیدا کړي.

د یوه خوړ او به په اول کې یوه معینه مجرا نلري او د خپل جریان په وسیله ځانته لاره او مجرا پیدا کوي وروسته بیا دغه مجرا د اوبو سیر او حرکت قاعده او قانون بلل کېږي، ډېر امکان لري چې دغه مجرا بدله شي او یوه بله مجرا ورته پیدا شي په همدغه لحاظ د طبیعت چارې د یوه معین او ضروري قانون تابع نشو گنلې.

(بونرو)

انساني تکليف

ښه نيت او ښه اراده د خیر او ښکې مېدا ده.
ښه اراده او ښه نيت دا دی چې انسان خپل تکليف وپېژني او
پيروي يې وکړي.
کليف بايد خاص دپاره په ځای کړ شي، يعنې د گټې او زيان
لحاظ په کې نه وي.
تکليف هغه عمل دی، چې د يوې کلي قاعدې متابعت دپاره وي
او محض د قانون په احترام اجرا شي.
هغه څوک چې يو کار د قانون دپاره کوي او هغه چې کار يې له
قانون سره موافق وي يوراز نه دي.
د دوهم سړي عمل ته مشروع ويلی، شو مگر خیر او اخلاقي
عمل ورته نشو ويلی.
د دې دپاره چې د يوه سړي کار اخلاقي ارزښت پيدا کړي يوازې
دا کافي نه ده، چې عمل يې له تکليف سره موافق وي، بلکې دا
لازمه ده چې تکليف دپاره وي.
د ځان ساتنه له تکليف سره موافق کار دی، مگر د دې لامله چې
طبيعت ورته ميلان لري اخلاقي عمل ورته نشو ويلی.
هغه څوک چې د پر زړه سواندی او د رقت په وجه له چا سره
احسان کوي ښه کوي، مگر اخلاقي عمل نه اجرا کوي که همدغه
سړی له خلقو نه جفا وويني زړه به يې سخت شي او احسان په لاس
واخلي، مگر که څوک له خلکو نه جفاگانې ويني او د تکليف په
ځای کولو دپاره احسان کوي هغه يو اخلاقي عمل اجرا کوي.
(کانت)

ژوند

ژوند زما په نظر کې غوښتل دي او هره غوښتنه له يوه احتياج يا محروميت څخه پيدا کېږي، يعنې له غم او درد څخه. که د يوه سړي هره ارزو په اسانه او سمدلاسه حاصله شي کسالت ورته پيدا کېږي، چې له رنځ او غم نه لوی مصيبت دی. د انسان ژوند همېشه د غم او کسالت ترمينځ واقع دی. سړی چې هر څومره غم څخه لرې شي هغومره کسالت ته نژدې شي په هره اندازه چې مونږ له کسالت څخه ځان وساتو په هماغه اندازه له غم سره قرابت پيدا کوو. دا دوه افتونه يو د بل ضد دي، که انسان له يوه څخه خلاص شي د بل په منگولو کې لويږي. څنگه چې غم او رنځ له احتياج او محروميت څخه پيدا کېږي کسالت له راحت او رفاهيت څخه پيدا کېږي. هر چپرته خواران او غريبان له احتياج او محروميت سره په جگړه اخته دي او بډايان له کسالت سره په مجادله کې دي. همدغه کسالت دی، چې د عېش او راحت خاوندان يې په ښکار او قمار په افیونو او نورو نېشو مشغول کړي او مجبور کړي دي يا يې د دوی مخه تزييناتو او تجمل ته گرځولې ده. د انسان استعداد او قوت دا غواړي، چې احتياج او محروميت لرې کړي او د ژوند په جگړه کې په کار ولوېږي، نو کله چې احتياج او محروميت له مينځه لاړ شي او په دغه مبارزه کې

معطلې راشي دغه عاطل قوت پخپله يو موند پيټی شي او انسان
مجبور کاندې، چې بې هوډه يې صرف کړي او له کسالت څخه
ځان وژغوري.

(کرلوس) د بډايانو بدبختي داسې بيانوي: (يو د دې دپاره چې
له کسالت نه وتښتي خپله بنایسته ماني پرېږدي او په تفریح
پسې يوه خوا او بله خوا منډې وهي. بل په ډېره بېرته له خپلې بڼې
او اولادونو څخه چېرته لري درومي، مگر مقصد ته نه رسېږي او
بیرته له هماغه دښمن، يعنې کسالت سره بيا کورته راځي او چاره
ترینه ورکه وي.
(شوپنهاور)

هېرول

هغه څوک چې څه نشي هېرولی بڼه سړی نه دی. څوک چې همپشه
د بل د ملامتې خاطر له ځان سره ساتي د بڼه زړه خاوند نه دی.

حکمت او سعادت

ارسطو وايي: حکيم او عاقل هغه څوک دی چې خپل غمونه او دردونه لږ کړي، نه دا چې په ډېرو لذتونو پسې هڅه وکړي. زه هم د حکمت ډېره ټينگه او قوي پايه همدغه گڼم، چې سړی له غمونو او دردونو څخه وتبستي، نه دا چې په لذت پسې منډه واخلي.

يعنې سعادت به هغه گريز (تبښته) کې دی، نه په دغه شتاب (هڅه) کې. هغه کسان ډېر غوليدلي دي، چې ارزوگانو ته رسېدل سعادت گڼي، ځکه چې له ارزوگانو سره وداع کول او بې نيازی ته رسېدل سعادت دی.

هرڅومره چې د خواهشاتو تله سپکه وي انسان هماغومره سعادت ته نژدې وي. که حقيقت ته وگورو يو روغ او جوړ فقير له يوه رنځور غاړې بډايی څخه ډېر نیکبخته دی.

سقراط وايي: ډېر کسان دي چې نه جواهر لري نه سره سپين، نه يې ډېر ښه لباس په غاړه کې شته نه به لوړو ماڼيو او ښو قصرونو کې استوگنه لري، مگر سره له دې له بډايانو نه خوشحاله ژوند کوي.

شکسپيروايي: ځينې کسان لکه توتيان داسې دي چې د خدا نندارې يې نشي خندولی.

دا زمونږ خپل خوی او طبيعت دی، چې زمونږ د ژوند او سعادت اساس گڼل کېږي.

مونږ بايد د سعادت تومنډه په ځان کې ولټوو او په دې پوه شو، چې د هر چا نېکبختي پخپله په ده پورې مربوطه ده. په ځان باندې اتکا او نورو ته نه متوسل کيده له ډېرو قيدونو او احتياجاتو څخه ځان خلاصول او خپله ازادي زياتول سعادت دی.

هغه څوک چې په باطن کې غني دي له خارجي جهان څخه يوه منفي هديه غواړي او بس چې هغه فراغت دی. د هغه مهمه ارزو داده چې له خلقو نه لرې او په څنگ وي چې په دغه وسيله له ځانه استفاده وکړي شي.

لوی خلك له هرڅه نه فراغت خوښوي او خپلې ازادۍ ته ډېره توجه لري، يعنې همدغه شی سعادت گڼي.

ارسطو وايي: سعادت په فراغت او ازادۍ کې دی.

سقراط هم ازادي او فراغت ستر نعمت گڼلې دی.

خومره چې د يوه سړي فكري او عقلي پانگه زياتېږي هغومره يې تعلق له دنيا نه او د دنيا له خلکو څخه کمېږي.

هغه بيا خپل سعادت د دنيا په نعمتونو کې نه لټوي، بلکې لکه معنوي لذتونو څخه خوند اخلي او حقيقي سعادت ته رسېږي.

(شوپنهور)

انشاء

د هر ليکونکي انشاء د هغه د فکر ايینه ده. که غواړې، چې د يوه ليکونکي حقيقي ارزښت ځانته معلوم کړئ، دېته مه گورئ چې ده څه موضوع کې فکر کړی دی يا د ده د فکر محصول څه شی دی.

د يوه مولف او ليکونکي د مقام پېژندلو دپاره همدغه کافي ده چې مونږ پوه شو چې ده څه راز فکر کړی دی او د فکر کولو طرز يې څنگه دی؟

د هر ليکونکي انشاء لکه خميره داسې ده، چې مختلف شکلونه او صورتونه قبلوي، مگر دا صورتونه که هر څومره مختلف وي بيا هم خميره يوه ده.

(شوپنهور)

مطالعه او تفکر

څنگه چې ډېره زياته مطالعه فکر وسعت او ودې ته نه پرېږدي ډېر ليکل او ډېر لوستل هم د حقايقو د معرفت مخه نيسي. د دنيا ډېره لويه کتابخانه چې بې نظمه او بې ترتيبه وي هغه ارزښت نه لري، چې يوه کوچنۍ منظمه کتابخانه يې لري.

همدغه راز ډېره زياته پوهه چې په ذهن او دماغ کې نښه هضم شوې نه وي له هغو لږو معلوماتو نه لږ قيمت لري چې په جزئياتو کې يې ډېر غور او دقت نه وي شوی.

په حقايقو باندې سپړی هغه وخت پوهېدلی شي چې د عليت په قانون پوه شي او په جزئياتو کې مطالعه ولري. څنگه چې انسان مطالعې ته ضرورت لري تفکر ته يې هم لري، مطالعه او تفکر د انسان په ذهن کې دوه متضاد تاثيرونه لري، چې که يو زيات شي هغه بل کمېږي.

مطالعه د سپړي ذهن دهغو افکارو او عقايدو له تاثير لاندې روالي، چې ممکنه ده د انسان له ذاتي احتياجاتو سره مخالفت ولري.

ازاد تفکر، يعنې د هغه طبعي او حرکت تعقيب چې محيط او ضروري مسايل يې د انسان په ذهن کې پيدا کوي د مطالعې په شان څه خاص شی په ذهن کې موجود نه وي، بلکې د فکر کولو تومنه ذهن ته سپاري همدغه سبب دی چې ډېره زياته مطالعه د شخصي فکر د پرورش مخه نيسي او سپړی څه قدر سطحي او ناپوهي کوي.

علماء او پوهان هماغه کسان دي چې ډېر کتابونه يې لوستي دي، مگر نوابغ او د فکر خاوندان، چې د انساني مدنيت لارښودونکي دي او د بشريت قافله د ترقي خواته بيابې هغه کسان دي چې د جهان په کتاب کې يې غور کړی دی او د نورو په خبرو کې يې خپل فکر نه دی بايللی.

(شوپنهور)

خوي او خصلت

د انسان خوي هېڅکله تغيير نه کوي، هر سړی په زلمیتوب او زړښت کې هماغه دی چې په کوچنیتوب کې و. د ده ډېر لوی هنر دا دی چې کله کله فریبنده (غولونکي) صورت اختیاروي او د افسون نقاب پخپل مخ غوروي. که غواړئ چې دغه حقیقت د تجربې له مخې ځانته معلوم کړئ، نو د هغه اشنا او ملگري په حرکاتو او رفتار کې ښه دقت وکړئ، چې ډېر کلونو ترینه بیل شوي یاست، وروسته له دغه غور او دقت څخه به دا ومنئ، چې د ده خوی او خصلت هېڅ تغیر نه دی کړی او هماغه شی دی چې دمخه و. ځینې کسان په ظاهره انکار کوي او دا خبره نه مني، مگر په باطن کې پوره باور لري چې د انسان خوي او خصلت تغیر نه قبلوي. همدغه سبب دی چې څوک له چانه څه تگي برکي وويني په هغه باندې بیا اعتماد نه کوي. که څوک د چا په نظریو ځل ښه ورغی د هغه په باب هم خپله نظریه نه بدلوي د انسان خوی او خصلت فطري شی دی او همدغه یې د لوړوالي معیار دی. که څوک د فطرت په لحاظ لوی نه وي، نو واړه اشخاص په مصنوعي وسایلو لویېږي. (شوپنهاور)

دوستانه مناسبت

سړی د ځوانۍ په وخت کې دا فکر کوي چې د انسانانو مناسبات په یوه ښه اساس او په حقیقي اصولو ولاړ دی، مگر کله چې د ژوندانه یو څه مراحل طی کړي، نو بیا پوه شي چې بشري مناسبات بې له شخصي گټې په بل شي نه دي ولاړ. هرڅوک چې ډېر مال لري او د لوړ مقام خاوند دی هغه په خلکو کې محبوب او محترم دی، هغه بل چې د ښه نبت او ښو احساساتو خاوند دی، مگر په دوستۍ کې یې څه گټه نشته څوک ورسره مینه نه لري.

(شوپنهور)

بدي او ضرر

څومره چې لوړ او عالي مبادي په یوه بد سړي کې فاسد شويدي، په ځناورو کې هغومره نه دي فاسد، بدي په هغه شي کې لږه ده چې د ابتکار مبادا په کې نشته، ذکاوت چې د ابتکار مبادا ده بدي زیاتوي او ضرر یې ډېروي. د یوه ظالم انسان ضرر زر ځله د یوه مضر حیوان له ضرر نه زیات دی، لکه چې د یوه جماد ضرر له حیوان نه لږ دی او ظالم له ظالم نه ډېرید دی.

(ارسطو)

لويه اشتباه

خوك چې دا فكر كوي چې پوهه او فضيلت د سړي قيمت او مقام په جامعه كې لوړوي ډېره لويه اشتباه كوي، ځكه چې دغه شى بالعكس كينه او دنمني پيدا كوي نه مينه او محبت. د علم او فضل اظهار بل شى نه دى د نورو د نادانى تاييد دى، څنگه چې ثروت او مقام د سړي قيمت په جامعه كې لوړوي علم او عقل د نورو د كينې او نفرت موجب گرځي. پوهان او هونبنياران دخلكو مينه او محبت نشي جلبولى، بلکې بدبيني او تمسخر ځانته جلبوي.

(شوپنهور)

افتخار

هغه افتخار چې لكه د څپرې، ونه په ډېر وخت كې وده كوي او غټېږي دوام او پايښت يې هم ډېر وي. هغه بل افتخار چې لكه د پسرلي بوتې ژر پيدا كېږي او ژر لويېږي له يوه فصل نه زيات دوام نه لري او ډېر ژر له مينځه ځي. د هنر خاوند چې له ابدیت نه هر څومره زياته استفاده وكړي، يعنې په ټول انسانيت پورې تعلق ولري هماغومره له خپل عصر

څخه پردی وي، دا ځکه چې د هغه اثر د هغه په عصر پورې اختصاص نه لري، بلکې د بشر د تاريخ يو جز وي، د همدې لامله معاصرین ورته بڼه نه گوري، بلکې بالعکس په هغو کتابونو پسې هڅه کوي چې ورځني مسایل په کې وي.

(شوپنهور)

غضب او شهوت

هغه بې اعتدالي چې په غضب کې وي له هغې بې اعتدالی نه بڼه ده، چې په شهوت کې وي، يعنې د غضبي قوې افراط د شهواني قوې له افراط څخه بڼه دی.

قهر او غضب د عقل غږ پوره نشي اوریدلی او داسې مثال لري، لکه چې يو نوکر د خپل بادر امر لږغوندي او وري او د تعمیل دپاره منډه واخلي، يعنې امر ته تر اخره غوږ کښيږدي او په کار پسې وځغلي، مگر شهوت د عقل يا حسن په يوه اشاره دخوند او لذت په لوري هڅه کوي او امر ته هېڅ نه گوري.

د غضب خاوند مکار نه دی او غضب هم مکرجن نه دی.

مگر له شهوت سره تړلی دی او د شهوت کار دی.

همدغه سبب دی، چې د غضب په ډېروالي کې دومره رسوايي نشته لکه چې د شهوت په ډېروالي کې شته.

دوستي

دوستي يوازې يو ضروري امر نه دی، بلکې يوه ډېره شريفه او ابرومنده عاطفه هم ده، ځينې وايي چې دوستي يو ډول مشابهت دی او هماغه اشخاص يو د بل دوستان وي چې يوله بله مشابهت لري، د همدې لامله باز له باز سره او کوتره له کوترې سره الوزي. ځينې نور په دې عقیده دي چې که دوه تنه يو کار او يوه پېشه لري، نو هغه هېڅکله نشي دوستان کېدلی.

څوک چې د فطرت په قوانينو استناد کوي، لکه (اورپيدس) هغه وايي: د وچې ځمکې باران خوښ دی او باراني ورېځې دا غواړي چې په ځمکه باران واوري.

هراکلس په دې فکر دی، چې ضدیت د نژدې کېدو موجب دی او ډېر ښه موافقتونه له مخالفونو څخه پيدا دي. دا خبرې به پرېږدو او دا به ووايو چې د دوستۍ موضوع څه شی دی؟ خیر که لذت منفعت؟

هغه کسان حقيقي دوستان نه دي، چې د منفعت دپاره دوستي کوي او په گټه مين دي. د دوی دوستي به تر هماغه وخته وي، چې يو له بله گټه کوي او د گټې اميد موجود وي.

د چا دوستي چې په لذت بنا ده او په خوند پسې گرځي هغه هم له حقيقي دوستۍ نه خبر نه دی، د هغه دوستي هم بې بنياده ده، ځکه چې لذت هم لکه منفعت بې ثباته دی او ژر ژر بدلېږي. په دې دواړو دوستيو کې دوست بالذات مقصود نه دی، بلکې لذت يا منفعت اصلي مقصد دی.

پوره او حقيقي دوستي هغه ده چې د بنسټو خلکو تر مېنځ پيدا کېږي او په ښه والي بنا ده.

هغه خلک چې د خیر خاوندان دي او د بل خیر غواړي مينه يې بويه بل ذاتي او حقيقي ده.

دا دوستي په خیر او فضيلت بنا ده او پایه يې ډېره ټينگه ده. دوست هغه دی چې د دوست خیر غواړي او خیر ور رسوي.

په دوستۍ کې دا شرط دی، چې يو له بله له عواطفو ډک احساسات ولري او دا احساسات او عواطف دواړو خواوو ته معلوم وي.

په دوستۍ کې امیزش او الفت ناسته ولاړه ضروري ده. دوستۍ د مساوات په اساس ټينگېږي، چې هر يو د بل حق ادا کړي او هر يو د بل محب وي.

ډېر خلک دا غواړي چې د نورو محبوب شي او پخپله د هېچا محب نه وي په همدغه وجه خپل متملقين په ځان راغونډوي، مگر دوستان نشي پيدا کولی.

متملق هماغه دي چې خپل ځان ټيټ گڼي يا لږ تر لږه خپل دوست ته د اښيي، چې زه په تا دومره نه يم گران لکه چې ته پر ماگران يې، ځکه دغسې کسانو ته دوستان نشو ويلى.

دوستي هغه مينه ده چې له دوست څخه بيرته انعکاس کوي او له يوې خوا نه نه وي، همدغه سبب دی چې د انسان مينه له سرو او سپينو سره يا له ښو جامو او ښو خوراكونو سره دوستۍ نه ده، ځکه چې له يو خوا ده او بيرته انعکاس نه کوي.

په دوستۍ کې مقابله بالمثل په کار ده او بې مساواته دوستي دوستي نه ده.

مينه له يوې خوا پيدا کېدای شي، مگر دوستي له يوه طرفه هېڅکله نه وي. دوستي که د لذت يا منفعت په اثر وي کېدای شي، چې بد خلق له بدو خلکو سره يا ښه اشخاص له بدو کسانو سره دوستان شي، مگر که خیر او فضيلت د دوستۍ اساس وي، نو د ښو او بدو تر مېنځ دوستۍ نه پيدا کېږي.

حقيقي دوستي هماغه ده، چې د نېکانو او ښو خلکو په پاڼو زړونو کې ځای لري او په خیر او فضيلت بنا ده.

(ارسطو)

بنکلا

بنکلا يوه منطقي قضيه ده چې صغري يې سترگې دي او کبر يې زړه دی، نتیجه يې عشق دی.

(سقراط)

وحشي او مدني انسان

عمومي نظريه دا ده چې وحشي انسان په هېڅ ډول اخلاقي اصولو پابندي نه لري، بلکې هر وخت د خپلو غرايزو تابع وي او هر کله د خپل ميل او خواهش رضا غواړي. انسان پېژندونکي پوهان دا نظريه نه مني او وايي:

وحشي هغه دی چې د ادابو او رسومو ډېر پابند وي او په ناسته ولاړه تگ او راتگ، بلکې په اقدام او هغه خبره کې د خاصو اصولو او مقرراتو پېروي کوي، يعنې وحشي انسان هغه مریي دی چې پخپل رفتار او کردار کې د يوې طایفې د عاداتو دلاس اله وي او متمدن انسان دغه راز نه دی.

(جان ديوي)

کابل مجله

ستا شان

که زه بڼه وکړم ته راسره بڼه کوي که بد وکړم د بدو سزا راکوي.
که ستا مينه زما په زړه کې پيدا شي په محبت راته گوري.
که زه بې مینې شم ستا مهرباني کمېږي.
ستا د رحمت بارانونه په ما باندې هغه وخت ورېږي، چې زما په
زړه کې رحم وي.
زه چې هرڅه وکړم ته هماغسې را سره کوي.
که څوک په عذاب کړم په عذابوې مې. که ستا په امر او ستا په
نامه چاته څه ورکړم په عوض کې ډېرڅه راکوي.
زما نېک بختي زما په عمل اړه لري او جنت يا دوزخ ته تگ زما
د بڼه عمل او بد عمل نتيجه ده.
زمونږ عقل او فکر همدغه دی، مونږ چې تا ته پخپله آيينه کې
وگورو ستا په باب دغه راز فکر کوو، که مونږ ځانته ونه گورو
ستا لوی شانته وگورو ته زمونږ له خيال او فکر نه ډېر لوی يې او
ستا لويې مونږ پوره نه شو ليدی.
ستا ذات او ستا شان زمونږ له عقل او فکر نه ډېر اوچت دی.
مونږ چې د ځان غوندې خلکو دپاره کالي نيسو او هغه د سر په
سترگو نه وينو يا لنډ وي يا اوږده. ستا کارونه زمونږ په خيال او
فکر کې نه راځي او بس همدومره پوهېږو، چې ته مونږ غوندې نه

يې، مونږ ډېر واره او کوچني يو او ته ډېر لوی يې، چې په وهم او قیاس کې نه ځایېږي.

دا زمونږ کار دی، چې د ښو په مقابل کې ښه وکړو او د بدو په مقابل کې بد، که مونږ څوک وو هو حاکمان مونږ وهي، که مونږ د ځمکې په لمن کې غنم وشیندو او اوبه ورکړو ډېر غنم راکوي او زمونږ اب و دانه ځمکه بې عرضه نه پرېږدي.

که د یوه نیالګي پالنه او روزنه وکړو ډېره خوږه میوه او یخ سیوری راکوي که سوداګر ته پیسې ولېږو څه چې وغواړو راکوي يې، که له یوه ماشوم سره مینه وکړو له مونږ سره مینه کوي ستا شان له مخلوق نه اوچت دی. ستا اراده زمونږ د ارادې تابع نه ده.

ستا کره زمونږ له کره نه پیدا کېږي.

ستامحبت زمونږ له محبت نه وروسته نه دی.^(۱)

^(۱) - کابل مجله ۱۳۳۶ کال، ګڼه، د پښتې دویم مخ.

له مدرسې نه ایستل

استاد وویل: ځان وړوکی وگڼه او د لویوالي خیال له سره لرې کړه!

شاگرد حیران غوندې شو او په ډېر احترام یې وویل: که سړی ځان صغیر وگڼي او روژه وخوري، څوک به یې نه ملامتوي؟ ایا د حقیقت په مخ پرده اچول څه بد کار نه دی؟

استاد: ته زما په مقصد پوه نه شوي، زه وایم لویي ښه نه ده: ځانته په حقارت کتل ښه کار دی، سړی باید خپل ځان له هر چانه ټیټ او ښکته وگڼي، که غواړي چې په رښتیا لوی سړی شي په مانا کې ځان وړوکی وگڼه او په لوی نظر ځانته مه گوره!

شاگرد: دا څنگه کېدای شي چې سړی یو ځل پوه شي چې لوی يم او بیا پخپل نظر کې ځان کوچنی ماشوم کړي که دا کار ممکن وي او په رښتیا یوه لوی سړی ته ځان وړوکی او حقیر ښکاره شي، نو بیا هېڅ کله نه شي لویېدای.

هغه چې ځانته په درانه نظر نه گوري، په سپکو کارونو نه شرمېږي او لوی لوی کارونه نه شي کولی. سړی باید ځان لوی وگڼي او لوی مسولیت قبول کړي. شاگرد ته استاد یوڅه وویل او عصر و زمانې بل سبق ورکاوه، استاد په تنگ شو او خپل شاگرد یې د شیطان په نامه له مدرسې نه وایست.^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۳۳۴ کال ۶ گڼه، پښتې. (۲) مخ

انسان څه غواړي؟

کوم انسان او څنگه انسان؟ د پوښتنې سرې باید معلوم شي، چې څوک دی او څه دی او څه شی ته زیات احتیاج لري. که مونږ دا پوښتنه له کوم رانده نه وکړو خبره دمخه فیصله ده، چې پوند له خدایه څه غواړي؟ دوه سترگې، همدرانگه یو وږی په اوبو پسې هڅه کوي رنځور وایي:

روغ صورت پاچایي ده او د صحت خاوندان نور نور څه غواړي. دا پوښتنه ډېرې ډېرې او اړخونه لري، تاسې هېڅکله داگمان مه کوئ، چې لیکونکی د کوم مریض تپوس کوي یا له کوم وږي تږي سره کړېږي.

دا سوال له دغسې ضروري او بدیعي خوايجو نه هغه خوا ځای لري. د عشق په لېونیو پورې هم څه ارتباط نه لري، ځکه چې د هغوی لیلې مغلومه ده او پوهېږو، چې د گلزار بلبلی سره گلونه او پتنگان بلې ډیوې غواړي.

دا پوښتنه له هغو کسانو څخه ده چې په تن پټ او په نس ماږه دي، د عقل او بصیرت دعوي کوي او په انساني مطالبو کې لږه ډېره مطالعه لري یا په ملایي تعبیر له ماکولاتو نه معقولاتو ته رسېدل دي، مگر دلته هم بنایي چې ټول یو راز جواب رانه کړي یو به وایي زه د ملت او وطن سعادت غواړم بل به خبره دبشریت خواهی. ته ورسوي او له عصري ریا کاری نه به کار واخلي، دغه راز غټې دعوي هر څوک په رښتیا و نشي کولی او په دنیا کې ډېر

لږ خلک دي، چې دغه راز عالي شعور به لري، نو د دې دپاره چې د دغسې لويو دعو مخه ونيول شي، يو ټکی په خپله پوښتنه کې زياتوو او وايو:

ته د خپل ځان دپاره څه غواړې؟ ډېرې پيسې؟ که نوم او شهرت؟ عزت او اعتبار ته ډېر احتياج لري، که له دې حده تېر شوې يې او غواړې چې د عالم له شور و شره ځان ليرې کړي او د علم او معرفت په دنيا کې د حقيقت رڼا ولټوي، هغه خوند چې دنيا دار يې په جاه و جلال، زينت او ارايش، خوږو او خوندور شيانو کې پيدا کړي؟

رښتيا ووايه! چې ته څوک يې او څه غواړې؟ دا وروستۍ دعوه هر څوک نه شي کولی او هر سړی دغسې نه شي کېدای له ډېرو ډوډۍ غړيو او وچو ماديونو څخه اورو "تواضع کم کن و در مبلغ افزای" ځينې نور لا وايي (مرانان ده، کفش بر سر بزن) همدغه راز اشخاص دي، چې په دنيا کې عموميت او کثريت لري يا په بل عبارت وطنونه ترې ډک دي په هر ځای او هره طبقه کې چې گورو په همدغه شي پسې هڅه کېږي او د ټولو کوښښونو غايه همدغه شی دی. چې مال او دنيا يې بولي، که تاسې د هر چا زړه ته غوږ ورنژدې کړئ په ډېرو سينو کې همدغه څه ترينه غواړي، هر زيارت لره چې ځي مراد يې همدغه شی وي او په بتخانه او حرم کې همدغه ورکه لټوي. څوک يې د دلبرو د صدقې دپاره غواړي او څوک يې اصلي معشوقه بولي. ډېر لږ کسان دي چې د مال او دنيا په سيوري کې نوم او شهرت عزت او اعتبار هم لټوي او د چا

گوښو ته سرو نه نیسي، یعنی د نورو تواضع او پیسې دواړه غواړي او په یوه کمبوت هم نه راضي کېږي دا راز خلک خپل ځان له تش مادیت نه پورته گڼي او په یوازي پیسو نه خوشالېږي، مگر له پیسو هم زړه نه شي صبرولی او په تش نوم نه غوړېږي دوی وایي.

هغه نه يم چې په مال به افتخار کړم یا د تش نامه دپاره به هر کار کړم

دوی مال او دولت د راحت او اسایش، عیش و عشرت دپاره غواړي او د افتخار دپاره یې نورو څیزونو ته زړه کېږي. دا هغه خلک دي چې په دنیا کې دوه برخې غواړي، یعنی له شلو زامنو سره دنجلۍ مېرمن هوس هم لري، دوی په ظاهره وایي (ادمی فربه شود از راه گوش)، مگر د نوش فکر هم تل ورسره وي او ثنا و صفت سره مال او دولت گډ او مخلوط غواړي، همدغه راز خلک په دنیا کې اکثرأ کامیاب وي او د مهارت خاوندان بلل کېږي، د دوی شاوخوا ډېر خلک راټولېږي او له هر چا سره سر خوځوي، د دوی په مجلس کې خواره او تروه شيان، کتاب او کباب، د آخرت فکرونه او دنیايي نعمتونه هرڅه وي او هر ډول خلک ورته راځي، د داسې کسانو مستخدمین زښت ډېر وي، مگر هغوی په ځان نه پوهېږي او نه وي خبر چې مونږ څومره خدمت کوو او له څه راز تسخیر لاندې راغلي یو همدغه طبقه ده چې د جهان گډې وډې ښه او بد د دوی لاس کې دي او څه چې

غواړي هغه کوي، همدوی د نورو خلکو وليان او وصيان وي او د دنيا ظاهري متصرفين ورته ويلی شو.

له دې کسانو نه چې تېر شو او سترگې وغړو، چې له دې دوه صنفونه هغه خوا هم څوک شته چې درېيم صنف وباله شي که يه؟ نو ډېر لږ او بيخي لږ کسان وينو چې هغه له دې سطحې نه ډېر پورته دي، مگر له عمومي نظره لويديلي او هر څوک يې نه وينی، دا راز خلک هماغه کسان دي چې يوه علمي فکر کې ډوب تللي او نور هر څه يې هېر کړي دي، په ظاهره په دې نړۍ کې او سپرې، مگر شپې ورځې يې په بل عالم کې تېرېږي، په هغو شيانو چې مونږ خوشحالهېږو يا خپه کېږو دوی نه خبرېږي او څه چې نور خلک يې ارزو لري دوی يې نه غواړي دغه راز فلسفيان يا شاعرانه مزاج، چې په هر چا کې پيدا شي هغه بيا له دې عالمه د شوق و ذوق په لحاظ بېلېږي هغه د دې عالم په بدبختيو او غمونو ژاړي، مگر د خپلو او بنکو اجرا له دوی نه نه غواړي، د هغه ټول کونښن د پوهېدلو دپاره وي او پوهه پخپله يو داسې حقيقت گڼي چې نور ټول خواهشات او لذتونه مغلوبوي، څوک چې دغه ذوق او دا تصور رښتيا پيدا کړي هغه بيا په دنيا کې بل هېڅ شی د لوړوالي او ټيټوالي معيار نه گڼي، دغه بډايي يا دنيوي عزتونه او عبارات چې نورو ته د تعظيم سرونه ټيټوي د ده په نظر کې هېڅ قدر او قيمت نه لري او نه په دغسې شيانو کې له چاسره رقابت او حسادت پيدا کوي، دا راز کسان هېڅکله خپله پوهه او معرفت چې د لوی خدای يوه لويه عطيه ده او له قراني

هداياتو نه رڼا اخلي د دنيا په قليله متاع او لږو پېسو نه خرڅوي،
ځكه چې له دغسې زيانمن تجارت څخه خداى هم انسان منع كړى
دى. علم او پوهه د انسان هغه شرف دى چې خرڅول يې لوى عيب
دى. هغه كسان چې دې تجارت ته زړه ښه كوي او خپله بينايي
خرڅوي رانده دي او د بينايۍ په قدر نه پوهېږي. يو پتنگ
هېڅكله يوه بله ډيوه د دنيا په مال نه پلوري، ځكه چې په ده توره
شپه راځي او په تورتم كې ژوند نه شي كولى او هېڅ وخت هغه
كيف د دنيا په سروگلو كې نه شي پيدا كولى.

اوس ډېر كسان په دې عقیده دي، چې د انسان اصلي او حقيقي
فايده مال دى او ځينې نور ورسره جاه و جلال هم ملگري كوي،
دوى وايي: نور ټول شيان د همدغې غايې پټ او ښكاره وسايل
دي، چې د همدغه مقصد دپاره انسان استخدا موي.

څوك چې دا وايي ښايي چې هغه به خپلې آينې ته گوري او د
عامو وگړو په روش او خوي او مزاج باندې په استناد كوي.

نوراشئ چې د انسان په فطرت او طبيعت كې مطالعه پيل كړو
او وگورو، چې انسان څوك دى او څه غواړي؟ دا خو څرگنده ده
چې د مال حب او د تملك مينه د ده په غرايزو كې داخله ده، په
خپل ژوند او حيات كې دغه شي ته احتياج او ضرورت لري.

دى هېڅكله داسې نه شي كولى چې په تشو نندارو يا تصوراتو
شپې ورځې تېرې كړي او له نغري نه يې هېڅ دود پورته نه شي،
مگر له دې حقيقته هم انكار نه شو كولى چې د ده په غم او
خوشحالي، سعادت او شقاوت كې نور شيونه قوي تاثير لري او

یوازې مال دی نه شي قانع کولی، د نورو ملتو حال احوال یوې خواته پرېږدئ یوازې د پښتنو ژوند تحلیل کړئ، چې دوی د دنیا مال ته په څه نظر گوري او څه راز تعبیرات ورځنې کوي. زه دلته یوازې د خوشال خټک یا حمید او نورو پښتنو شاعرانو په بیتونو استناد نه کوم، چې هغوی پښتانه رابښیم چې په دنیا پسې شپه او ورځ سرگردانه دي په هلو ځلو او ډېرو خواړو یو یې لاس ته راوړي، مگر د ننگ و غیرت په ځای کې دخپل عمر ټوله خواړي بربادوي او هېڅ ورته نه پاته کېږي، نو لږ څه ښار او بازار ته واوړئ او د ملت په طبیعت کې ننوږت یوازې د دوی د دنیا سرگرداني په نظر کې مه نیسي، بلکې د سربندلو او مال قربانولو په وخت کې یې وگورئ، چې دوی څه غواړي او څه کوي؟ یوه وړه طعنه یا یو شاباس او افرین په دوی څومره اثر لري او څه راز ایشار او قربانۍ ته یې حاضر وي.

نو د اکثریت او عمومیت په لحاظ هم ویلي شو، چې خلکو په مال او دنیا ایمان نه دی راوړی او اصلي غایه نه ده، ډېر خلک شته چې له خواړو ژړنده، ستایي او له کبره مزه اخلي، مال او دنیا د لاس خپري او د هندو ږیره بولي، د پښتون او پښتونولۍ په مفهوم کې نور شیونه داخل گڼي او هغه بډایان چې یوازې پیسې لري په نورو نومو یادوي، د انسان شرف او اهمیت په نورو حقایقو پېژني او یو شتمن سړی مجبورېږي، چې د مال په قربانۍ خپل ځان هغې اصلي غایې ته ورسوي، دغسې چې یو مسلمان په خپل مخکې یوه قبله او کعبه لري، چې د مال په زاد و راحله ځان

رسوي او هغه د خپل سیر او سفر غایه گڼي. هر ملت پخپله ذهني او معنوي دنیا کې هم یوه لورې غایه لري، چې د مال توبنه ورته ضرور ایسي او د مال پیدا کولو علت یې غایه گڼل کېږي، په ډېرو ممالکو او ملتو کې گورو چې ډېرکسان خپل لورې منصبونه او لورې مراتب پرېږدي، مگر خپله یوه نظریه او مفکوره چې بنایي هېڅ مادي منافع به پکې نه وي نه پرېږدي.

وروسته تر دغسې ډېرو فکرونو، چې په انساني نړۍ کې یې کوو او مختلف طبقات په نظر کې نیسو، یعنې له زید و عمر نه تیرېږو او بشري مفهوم ته گورو حیرانېږو، چې انسان څه غواړي او څه غایه لري؟ که په یوه ملت کې دغه غایه درک شي او د یوې عمیقې مطالعې په اثر کې دغه نفسي او روحي راز او شرنه تعین شي، نو د هغه ملت په نهضت او وینسولو کې ښه کار ورځنې اخیستل کېږي او همدغه راز نبض پیژندل د یوه ملت د پوهانو او رهبرانو اصلي وظیفه ده، چې په اجتماعي حیات کې خورا ډېر دخل او تاثیر لري، څوک چې د یوه ملت شایق کېږي هغه باید په دې پوه شي، چې دغه ملت څه غواړي؟ او له همدغه پوهې استفاده وکړي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۱ کڼه ۱۰، ۷ مخونه.

کارونه

ځینې کلمات شته، چې که سپری ورځنې به نورو کلماتو تعبیر کوي او حقیقت یې لټوي معنی یې گرانېږي او داسې مثال لري لکه چې سپری دلاس غوټه په خوله خلاصوي یا له ریا نه تیارې ته ځي، دا ځکه چې د بشر پوهه او معرفت یې د الفاظو د زده کړې څه بل شی نه دی، نو که انسان الفاظو او کلماتو ته قانع نه شي یو اسانه او عام فهمه مفهوم هم مشکلېږي او د هغو کلماتو تعبیر، چې لوی او واړه، پوه او ناپوه یې په ورځ کې له سلو څلور زیات وایي هم څه اسانه کار نه دی.

کار هم له همدغسې کلماتو څخه یوه کلمه ده چې که تعبیر یې په فعل او عمل سره وکړو په لوی لاس یې معنی پټوو او د بني اسرائیلو غوا ورځنې جوړېږي.

که ووايو کار د غرو او لاس و پینسو حرکت دی، نو یو گوځنډ و هلي سپري خو شپه او ورځ په حرکت کې وي، مگر څوک یې کاریگر نه بولي، ډېر خلک دي چې خوشحال گرځېدل کار نه گڼي او خبرې هم د کار جانب مقابل گڼي، مگر ځینې کسان یوه ځای ته د چا خبرې وړي او وایي هلته کار لرم. یو سپری ځای په ځای ولاړ وي او د یوه شي حفاظت او مراقبت کوي، مگر دغه درېدل او کتل که څه هم هېڅ حرکت به پکې رانه شي کار باله شي.

که ووايو د انسان هغه عمل او حرکت دی چې د يوې فايديې دپاره وي دلته له کارنه د فايديې پېژندل گرانېږي او ډېر بې فايديې کارونه چې خلک کار بولي کار له تعريفه وزي.

که کار ته په لغوي او صرفي عينکو وگورو، نو ځينې صرفي او گرامري افعال د کار د فعل په معنی شته چې د انسان قصد او اراده په کې هېڅ دخل نه لري، لکه لوبدل، رنځورېدل، مړه کېدل چې څوک يې په کار کې نه حسابوي، بلکې ځينې افعال لا بيخي په انسان پورې هېڅ ربط او تعلق نه لري، لکه د کانيو ماتېدل، د پانيو رڼېدل، د بوټو لويېدل او داسې نور.

که ځينې فکري او دماغي کارونه په نظر کې ونيسو، نو بيا مجبورېږو، چې تصور ته هم کار ووايو او په يو خيالي وجود ورته قابل شو، چې د حادثې او واقعي له دايرې نه هم کار خارج وبولو. دا لغوي بحث او تحقيق به په همدغه ځای پرېږدو او کارته به د اجتماعي مفاد او مصلحت په سترگه وگورو چې کار څه شی دی؟ دا چې خلک وايي فلانکې د کار سپری دی يا د ملت، جامعي او مملکت دپاره ښه کار کوي څه معنی؟

په دې لحاظ نو کار يو بل راز مفهوم پيدا کوي او ډېر افعال لکه خوب و خندا څښل او خوړل د کار له مفهوم وزي او يوازې همدغه افعال پاتي کېږي، چې په اجتماعي نظام کې پوره دخل او اغېزه لري. که يو سپری يوې کوي يو بل هم قلم را اخلي اخبار ته مقاله ليکي هغه بل ناست وي د اجتماعي چارو د بهبود دپاره فکر کوي هر يو کار کوي او دکار سپري بلل کېږي.

هو! دا ټول کارونه دي، مگر د ټولو اهميت يو راز نه دی ځينې کارونه به وي، چې خولې په کې نه تويېږي، غړي به پکې ډېر نه

ستړې کېږي، مگر قدر او قیمت به یې ډېر وي، دغسې دنیا کې سره او سپین جوار او غنم خر مېرې او نعلونه تفاوت لري، د انسانانو کارونه هم جگ او ټیټ قیمتونه لري او ټولې چارې یو له بله برابري نه دي.

هغه کارونه چې پوهه او فکر په کې خرڅېږي له پنډونو چلولو او کابو ماتولو نه زیات اهمیت لري، کوم کار چې هرڅوک یې کولی شي او هغه کار چې ډېره موده تعلیم غواړي هېڅکله نه برابريږي. د کارونو د قیمت دپاره دوه اصلي معیاره موجود دي، یو ضرورت او احتیاج بل دکار کوونکو ندرت او لږوالی.

ضرورت او احتیاج په یوه ملک کې فرق کوي کوم خلک چې له علم او معنی سره ښه نه وي اشنا شوي او عرفاني ذوق نه وي پیدا کړی هغوی علم و معرفت ته خپل ضرورت او احتیاج پوره نه حس کوي او عرفاني رجال په کې ډېر قدر نه شي پیدا کولی، هغه جوامع چې د وضعیت په قیمت نه وي پوه شوي هلته د نفیسو صنایعو خاوندان له نورو نه څه زیات امتیاز نه لري.

په یوه محیط کې چې هر څوک په مادیاتو افتخار کوي هلته د فضیلت خاوندان حقېږي، ځکه چې احتیاج ورته نه لیدل کېږي که څه هم انسان په هر وخت کې ورته احتیاج لري، نو که د ضرورت او احتیاج په ځای د ضرورت او احتیاج احساس او لیدل معیار کړو بهتره به وه، ځکه چې بې احساسه احتیاج هېڅ تاثیر نه لري. په ځینو ځایو کې چې خلک دیوه مکتب معلم ته خپل ضرورت او احتیاج نه ویني او په دې نه پوهېږي چې علم او پوهې ته شدید ضرورت موجود دی هغوی تعلیم او ښوونه کوم قیمتي او مهم کار نه گڼي او په اصلي کارونو کې یې نه حسابوي.

سړی چې دیوه مملکت علمي، ادبي، اداري او عملي کارونه په نظر کې ونیسي او د هر کار په قیمت او اهمیت کې غور وکړي هغه پوهېږي، چې په محیط کې کوم ډول کارونه اصلي ګڼل کېږي او کوم فرعي دي. اداره مهمه ده که علم؟ ادب ډېر قدر لري که معرفت؟ نو په دغو چارو کې چې هر کار مهم او اهمیت یې هم زیات وي. له همدې لامله هغه څوک چې په غرونو کې د رمو اداره کوي له هغه چانه زیات اهمیت لري چې په کور کې مېږي او رمې ساتي. په کوم محیط کې چې خلک د کامل تهذيب او صحیح تربیت خاوندان وي هلته د یوې قوي ارادې خاوند ته دومره احتیاج نه وي، لکه په غیر مدني اقوامو کې چې وي، همدغه سبب دی چې په علمي دوايرو کې اداره خپل قیمت کموي او علمي اقتدار زیات اهمیت پیدا کوي.

همدغه شان په کومو هېوادونو کې چې ادب په علم او احساس تعقل غالب وي هلته ادب له علم نه زیات اهمیت لري او ادبي رجال له علماو نه برکښېني، یعنې لکه چې په یوه مکتب او مدرسه کې دیوه عالم او معلم وینا قیمت لري په یوه باغ کې د بلبلو نارې قدر لري او د محل و محیط کارونه لوړېږي او ټیټېږي. څومره چې په یوه سیند او دریا کې موجوده او طوفانونه زیات وي هغومره د کښتۍ او کښتیبان اهمیت زیات وي، مگر په وچه ځمکه کې ورته هغه قدر نه پاته کېږي؟^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۳ کال

وده او تکامل

بابه جاننه! هغه وخت چې زه نه وم ته وې، مگر د چا پلار او بابا نه وې.

هو، ته هماغه وخت بابا او دادا شوې چې مونږ راغلو او ستا شاو خوا راټول شوو، خلک وايي چې بې اولاده هم څوک پلار کېدای نه شي او نه څوک بې لمسيانو بابا کېدی شي. رښتیا چې په اجتماعي دنیا کې یوازې توب هېڅ مانانه لري او مشرهم کشر ته زښت ډېر محتاج دی. هغه وخت چې تا کور او کډه زامن او لمسيان نه درلودل ته دغه څوک نه وې، چې نن یې، ته په هغه وخت کې یو زړی وې، مگر نن سمسور باغ شوې او خوندورې خوږې میوې لري.

ته اوس د بلبلو کور او ستا په گلزار کې د ژوندانه شور او غوغا پیدا شوه، مگر پخوا لکه یو مړ جسد په خاورو کې پروت خورا کوچنی وي.

څنگه چې پخواله مانه پلار او بابا نه وې دغسې د کوچنیتوب په وخت کې ځلمی او د نطفه توب په وخت کې ژوندی نه بلل کېږي.

که دغه څانګه او شاخونه له تانه لرې شي بیا هم تاته څوک ونه، نه وايي او ستا په حیات کې هېڅ برگ و بار نه پاته کېږي ته بیا د پسرلي له فضانه څه برخه لري او نه د هوا مرغان دغسې سر پرېکړو ونو ته رابښکته کېږي، په رښتیا چې ستا ژوند په مونږ

باندې دى او بې له مونږ نه ژوند نه شې کولى، لکه چې مونږ بې له تانه خپله تازگي او حیات نه شوساتلى، که کله زه ستا د مهربانۍ شکر په کوم او ځان بېل گڼم دا به زما لويه ناپوهي وي، ځکه چې زه له تانه هېڅ بېلتون نه لرم او په هېڅ راز نه شم بېلېدلى.

د دې شينکې باغ ټولې ونې له همدغې ځمکې پيدا شوي له په همدغه خاورو کې وده کړې ده، مگر د دې ځمکې بنايست او قدر هم په همدغو ونو پورې تړلى دى، که دغه نيالگى دلته نه وای روزل شوي، دې وچو او سپېرو خاورو به دا قيمت نه درلود، نو د دې ځمکې څه احسان په دې ونو نه شته، بلکې دا ځمکه له سوري لاندې ژوند کوي.

که کومه غټه ونه خپلو څانگو او بناخونو ته وده (نشو ونما) قوت ورکوي نه په خپله غټوالى او لويوالى کې کونښن کوي، هسې نه چې له کوم بل شي سره احسان کوي دغه راز مرسته، خو زړه هم له نورو غړو سره کوي، مگر څه احسان نه باروي، دې نه بايد فياضي ونه وايو، بلکې غټېدل او لويېدل يې تکامل بولي. د باغ خاوند په دې بڼه پوهېږي چې دغه ونه د ښورې په ځاى سړي ته خوږې ميوې ورکوي، ځکه ورته انبارونه راچلوي او تربيه يې کوي.^(۱)

(۱) - کابل مجله. ۱۳۲۳ کال، ۱۲ ګڼه ۱-۱۶ مخونه.

ماشومان

مونږ ناست وو. ماشومان زمونږ له څنگه نژدې په لوبو مشغول وو.

کله به یو له بله په هسې خبره ونښتل، چېغې به جگې شوې، ژړا انگولا به وه، کله به د خدا شورا او زور دومره او چت شو، چې په عذاب به یې کړو.

یوه به چې د بل د لوبو شیان گډوډ کړه هغه به په قهر شو کنځلې به یې کولې او هرڅه به یې ویل.

زمونږ پام نه و یو راپاڅېده د بل مخ یې شو کارې کړ د هغه پر مخ ویني روانې شوې او له مستی نه جنگ جوړ شو.

مونږ ویل خبر دې واړه دي نه پوهېږي.

هو! ماشومان واړه دي، مگر دومره واړه نه لکه مونږ چې د لوی خدای په حضور کې کوچنیان یو، د ماشومانو پوهه له مونږ نه لږه ده، مگر زمونږ پوهه د هغه په نسبت ډېره لږه ده زمونږ لوبې هم د ورو غوندې دي زمونږ خدا او ژړا هماغسې ده، ماشومان پوهېږي چې دوی واړه دي، مگر مونږ په خپل کوچنیتوب هم نه پوهېږو په رښتیا چې مونږ له ماشومانو نه واړه یو او زمونږ خدای ډېر لوی دی.

مونږ باید خوشحاله او سو، ځکه چې خوشحالي د ماشومانو مال دی.^(۱)

^(۱) - کابل مجله ۱۳۲۶ کال، ۶ ګڼه، د پښتې دویم مخ.

ريا کاران

د کاغذ په گڼل بېلې نه ټولېږي
بې مېوې دی باغ وېن د ریا کار

ريا کار يوازې هغه نه دی چې په ډېرو نفلونو ځان ستړی کړي او بې له دې نه چې خلکو ته ځان وښيي په کې يې د عبادت سره هېڅ مينه نه وي، هغه څوک چې له خپل کار او وظيفې سره اصلي علاقه نه لري او يوازې د خپل امر يا ځينو نورو کسانو د غولولو دپاره خپل ځان د کار شين ټاکو ښيي داهم ریا کاري ده، خو دومره خبره ده چې هغه له خدای سره او دی له خلکو سره په خپل گمان چل او تگي کوي، ډېر کسان شته، چې په مجلسونو کې له ډېر کار نه شکايتونه کوي او ځان داسې ښيي چې ټول کارونه همدی کوي او دنيا د ده په ښکر ولاړه ده، دغه راز خلک هم اکثراً ریا کار وي او په حقيقت کې هېڅ نه کوي. ځينې نور دا راز اشخاص هم شته هر ځای په يو مخصوص وضعيت چې يو عالم درد او تاثير ورسره ملگري وي اجتماعي بحثونه شروع کړي او دا څرگندوي، چې يوازې همدې د وطن خواهی او وظيفه شناسی او پاکنفسی غوره

نمونه ده او بس. هر څوک گمان کوي چې که دغسې صحيح اشخاص او باحرارته ځلميان زيات شي ټول کارونه به ښه شي او هر څه به ترسره شي، مگر خداى خو خبر دى چې د ده په زړه کې بې دځان له مينې نور هېڅ نه وي او غير له شخصي اغراضو او مطالبو نور څه نه پېژني دا هم ریاکاران دي او د دې اصل ریا کاري همدغه شی دی.

په هر وخت کې یو ملت او مملکت ځینې شيان ښه گڼي او په ښه سترگه ورته گوري.

هغه وخت کې فضایل گڼل کېږي نور هر څوک چې فضیلتونه لري یا ورسره علاقه لري جامعه هغو اشخاصو ته په ښه نظر گوري او روزي یې دا راز فضایل او ښېگڼې چې جامعه یې له اشخاصو څخه غواړي اړومرو لږ څه مشکل کار هم وي او هر څوک یې نه شي کولی، نو له یو خوا دغه اشخاص او له بل خوا دغه دیوې اجتماعي ترغیب او د ریا کارۍ او منافقت فکر پیدا کړی او ځینې کسان مجبور شي چې ځان په هماغه رنگ جمعیت او ټولنې ته وښيي چې هغوی یې خوښوي او په شعر ورته گوري.

دا کار تر یوې اندازې پورې اسان هم ایسي او چلند هم لري، ځکه چې انسان سره له ډېر عمیق او دقیق فکر ظاهر بین هم دی یو ډول سادگي هم په کې شته په جمعیت کې د دقیق او عمیق فکر خاوندان هم ډېر لږ وي، نو اکثریت د هغو کسانو وي چې هر چا او هر شي ته له ورا او له لرې وگوري.

د دې ټولو خبرو په اثر کې نتیجه دا شي چې اشخاص او هغه کسان چې د عقیدې له مخې اجتماعي فضایل پېژني ډېر لږ او نادر وي، مگر ریا کاران زښت ډېر پیدا شي او مظاهره کوونکي مخلصینو ځای ونیسي دغه راز کسان چې میدان ته راوځي (ځایونه) ونیسي هلته کارونه په حقیقي ډول نه اجرا کېږي او هر څه یو نمایشي صورت لري، په دغسې ځایونو کې جدیت او فعالیت هم دا معنی نه لري چې سپری ډېر کار وکړي یا یو کار په بنه ډول اجرا کړي، بلکې هغه څوک جدي او فعال ایسي چې په مظاهراتو او ریا کاری کې مېړنی وي. دا راز کسان چې لکه او پښتې په توره شپه کې الوزي او خلک د اور د شجرې گمان پرې کوي یوازې همدومره رڼا لري، چې خپل ځان خلکو ته وښيي او بس، یعنی هېڅکله داسې نه کېږي چې کومه تیاره خونه رڼا کړي یا څوک ورځنې خپله ډیوه ولگوي.

دا حال ترهغه پورې په یو مملکت کې دوام کوي چې دهغوی توره شپه سبا شي او اجتماعي شعور خپلې سترگې ښې پوره وغړوي، یعنی خلک لکه هلکان په تشو خبرو ونه غولېږي او هر چاته یا هر شي ته په اني او سرسري نظر ونه گوري.

دغه د ریاکاری دوره چې په کوم وطن راشي او حقایق لښه نه وي پېژندل شوي سپری غل او کارواني نه پېژني او له لاسو پښو، دماغ او نورو اعضاو څخه ژبه ډېر کار کوي. سپری چې په ځینو ادارو یا لارو او کوڅو کې گرځي او په ریا کارانو پسې سترگې غړوي ډېرې عجیبې نمونې ویني او داسې ایسي، چې دا مرض د

مني له ريزش نه هم عام دی. ډېر خلک دي چې په خپلو کورو کې له خپلو ملگرو او اشنایانو دوستانو او خپلوانو سره د دروغو کیسې کوي او په دغو کیسو کې خپل ځان هغوی ته داسې ښکاره کوي چې د هېواد لوی لوی خلک ده ته په درنه سترگه گوري او دی په هغوی کې مخصوص مقام لري، دغه راز کسان که دغسې خبرې ونکړي او ځان په بل ډول چاته ښکارنه کاندې څوک یې بیا سلام هم نه علیک کوي او هېڅ قدر ورته نه پاتې کېږي، ډېر زامن شته چې په لارو او کوڅو کې له خپلو ملگرو او همزولو سره دغه ډول اوسي، مگر د پلار په مخ کې بیخي بل څوک وي او بل شان خوي لري، ځکه چې د ځینو کسانو حضور کې ځان ډېر مطیع او مخلص ښکاره کوي، مگر پسې شا به ورپسې سل خبرې کوي، نو که ووايو چې د انسان فطرت ځان بل راز ښيي څه ډېره مبالغه به نه وي، ځکه چې انسان په اصل خلقت کې داسې پیدا شوی چې هم ځینې ټیټ خواهشات او حیواني شهوات لري هم یو شعور خدای ورکړی، چې ښه او بد پرې پېژني او د خپلو نقایصو احساس کوي، نو دی مجبور دي چې خپل مصایب پټ کړي او ځان بل شان وښيي علاوه په دې دا اجتماعي مخلوق له یوې ټولنې سره ژوندون او معامله لري، نو باید خپل ځان ټولنې ته ښه معرفي کړي او په دغسې ځان ښودنه ورځنې ښه استفاده وکړي. د دغسې ملا د خطابو په اثر کې سپری ویلی شي، چې انسان له ریا نه بیخي ځان خلاص کاندې. ډېر ځلې داسې پېښې چې په یوه مجلس کې یو شی بدگنل کېږي او هغه ښه وي. سپری دا نشي کولی چې هغوی

پوه کړي او عقیده یې وگرځوي دی خپله عقیده بل راز بنسکاره کړي او مخالفت وکړي ډېر ضرر ویني په دغسې واقعو کې خپل مخالفت پټول او چپوالي سره خپل ځان موافق بنودل دي، مگر دا بده نه ده خپل فضایل او ممیزات بنودل او بنسکاره کول هم په یو بڼه صورت وي جایز څه، بلکې بڼه مغیر کار دی. که یو معلم یا عالم د تعلیم او تدریس په ذریعه خپل علمي اقتدار او لیاقت خلکو ته نښي، دغه راز اظهار او بنودنه که څه هم د لغوي معنی په لحاظ ریا بلل کېږي، مگر ریا نه ده، همدارنگه هغه ملت خواهان او وطن غوښتونکي چې عملاً دغه عالي عشق او مینه خدمت او ایثار او فدایت په ریا کې خلکو ته نښي دغه راز حقیقي او واقعي مظاهرات ډېر بڼه او د تقدیر وړ دي. کومه ریا چې حقیقت بلل کېږي او زیان لري هغه عبارت دی له هغو مظاهراتو او ځان بنودنې څخه چې د خلکو غولونې او سترگې تړل په کې مقتدر وي، لکه چې ځینې ډېر خلک یې په خپلو صحنو کې کوي او دیو ه جمعیت په سترگو کې خاورې اچوي.

په ډېرو مجالسو کې گورو چې هماغه کسان خیانت او خیانت کارانو ته ډېر بد وایي چې په خپله په کې هر چانه ډېره برخه لري همدغه راز بڼې او رشوت هم هماغه اشخاص ډېر بد بولي، چې په خپله یې خوري له منافقت نه هم هماغه څوک ډېر سر ټکوي چې په دغه مرض په خپله اخته وي، یعنې اکثراً داسې پېښېږي چې هر څوک هماغه عیب ډېر گڼي چې دی یې په پخله لري او هماغه صفت ستایي او دعوا یې کوي چې دی یې نه لري.

دلته زه هم په ځان ویرېږم، چې د ریا په موضوع کې لیکل ریا کاري نه شي او همدغه شی باعث شوی نه وي، له دغسې قومي او لساني ریا کارۍ نه چې واورو د عمل په ساحه کې هم په څو ډوله ریا او ډېر ریا کاران لیدلی شو، چې څوک په یو راز او څوک په بل راز خپل ځان جدي او کارگیر ښکاره کوي، مگر د کار هېڅ پته نه معلومېږي. تاسې به ځینې ناراحتۍ مزدوران لیدلي وي، چې د نگران سترگو ته گوري او په هماغه شېبه کار کوي، چې څوک ورته گوري، دغسې چې په دغه طایفه کې د چا لیدنه او کتل تاثیر لري په نورو طبقو کې هم له ډېرو خلکو سره د کار کولو فکر دومره نشته لکه د کار ښودنې ورسره دي، لکه چې په ځینو مواردو کې ځینې مامورین او کاتبان ټوله ورځ په کیسو او خبرو تیروي، مگر په هم هغه وخت کې چې یو امر په دواړو وگړزي، نو خپل سر په کار باندې دومره تیت کړي، چې که هغه څو دقیقې د ده د میز په منځ کې ودرېږي هم دې یې نه ویني او نه ورته گوري. د دغسې ریا کارۍ اصلي علت دا دی چې دغه راز امران او کار غوښتونکي خپل لاس لاندې مامور ته گوري، چې په کار بوخت دي او که نه، نو که چېرې د میز په سر یو کاتب چې شخصي خط یا د رخصتۍ رقعې لیکي هغه هم په کار کې حسابېږي او د ده جدیت ښيي، مگر که سړی کار گوري چې شوی او که نه؟ او د چا کار چې د کولو په وخت کې چانه وې لیدلی پټ پاتې نشي څوک دغسې ریا کارۍ ته نه مجبورېږي او نه دغسې چمونه کوي، نو د دې مرض اساسي چاره دا ده چې یوازې حرکتونه ونه گورو،

بلکې نتیجې، د کار کم وکیف ته وگورو، ځکه چې څوک هر څه ویني او هرڅه خونسوي خلک هماغه ورښيي او په څه چې نظر جلبېږي هماغه شی میدان ته راوړي.

مونږ ښايي د غسې ډېر امراض ولرو، چې باید اساسي علاج یې وشي او علتونو ته یې متوجه شو، ډېر نقایص به وي چې مونږ یې په نورو کې گورو او هغه په حقیقت کې مونږ ته عایدوي. که مونږ او تاسې ظاهرین نشو څوک ریا کاري نشي کولی او نه یې کوي، نو ریا په حقیقت کې زما د ظاهر بینۍ عکس دی چې په بل کې یې گورم او بد ورته وایم. که څوک غواړي چې یو سپری په بل رنگ ونه ویني رنگه عینکې دې له سترگو لرې کړي او هرڅه دې په خپلو سترگو وگوري.^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۳۲۳ کال ۱۰ مېه ۱۰، مخونه.

د شپنو کېږدی

د غره په لمن کې په جگه غونډۍ، توره کېږدی، ولاړه ده یو لور ته یې په نښترو او څېړیو پټه هسک غرنسکاري او بل لور ته یې شین بڼې د سپرې ترسترگو کېږي. د غونډۍ په خوا کې یو لوی څوړ دی او سپینې اوبه، چې د غره له یوه جگ ځایه راتوبېږي کېږي وږې پکې بهېږي او له ځان سره څه وايي.

د کېږدی څښتن یو کنډک وزې لري، چې یو زوی یې وزې او بل ورغمي هر ورځ د څر دپاره بیایي، مازیگر مهال چې وزې راشي او د ورغمو سترگو پرې ونښلي یو بل ته داسې نارې وهي، چې د میندو او بچو مینه ترې له ورايه څرگندېږي.

کله کله، چې ځول او ورپڅې وي د کېږدی څښتن څه نور پیڅولونه له کېږدی سره ونښلوي او خپلې وزې ترې لاندې پندې کړي.

دا کېږدی چې د دې سپرې او د وزو دپاره یو ښه سبب دی د همدې وزو له وزغمو جوړه شوي ده.

هو! دا کېږدی د همدغو وزو له وزغمو څخه جوړه شوي ده، خو وزغمي د وزو په شا باندې نورې هم شته چې د کېږدی کار ورځنې نه اخیستل کېږي او نه د ږلۍ د گاتو مخه نیوای شي.

کوم وخت چې دې سپرې د وریو له شاد او زغني پرې کولې زه په دې نه پوهیدم، چې دا به یوه ورځ د همدغو وزو په ښه راشي مابه ویل چې دا سپرې د دې وزو په پیسو او وزغمو دواړو باندې خپله

ښه کوي او په وزو باندې هېڅ زړه سوې نه لري، خو داسې نه ده
دی خپلې وزې ډېرې ښې روزې، ده هېڅکله د خپلو وزو غوښو
ته زړه نه کېږي، یوازې پی ورځنی اخلی او خپل ښه پری کوي،
پی هم ټولې نه ترې اخلی د وزو په غولانځو کې دومره څه
پرېږدي، چې بچي یې ورباندې ښه ماږه شي. دا پی هم دی وریا نه
خوري، دی ترڅو وزې ښې مړې نه کړي دپیو اسره نه کوي، نو
سړی ویلای شي چې پی هم دی د وزو په غولانځو کې اچوي چې
د ورغمو ښه هم ورسره کېږي. دی پخپلو وزو دومره زهیر دی چې
یا یې پخپلو زامنو پیايي یا ورته داسې سړی نیسي، چې هغه لکه
لېوه د ورو وینو ته تږی نه وي او ډېر زړه سوانده وي چې ټوله شپه
په وینښه تپروي او لېوان د وزو دارلو ته نه پرېږدي. دی ډېر پام
کوي چې وزې یې داسې بوتې ونه خوري، چې هغه ورته ښه نه وي
او نه یې په داسې لاره بیایي چې گړنگونه او پانې نه وي او د
لویدلو ډار پکې وي.

وگورئ! د وزو خاوند له خپلو وزو ځنې څنگه ښه گټه کوله او
څومره ښه یې ورسره کول، د یوه قام پیاوړي او پوه مشران هم له
خپل قام سره همداسې کوي، نو دغسې زړه سوانده مشرته به ولې
سړی خپل ځان نه سپاري، بې له دغه راز مشرانو خو د یو قام
ژوندون هم ډېرگران دی په تېره بیا په دې وخت کې چې وینښو او
پیاوړو مشرانو ته ډېر اړولي لیدل کېږي. (۱)

د قضاوت شعور

ځينې کسان دي چې په خپله پرې نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کې ملامت بولي، دوی هرڅه کولی شي مگر په ځان باندې د ملامتۍ حکم نشي کولی او خپله گناه ورته د نورو له سوابه بڼه بسکاري، دوی په خپل ځان او په خپلو کړو کې هېڅ قصور نه ويني او داسې معلومېږي، لکه چې د دوی سترگې د ځان د ليدو د پاره نه وي د دوی تر ډيوې لاندې همېشه تياره موجوده وي او هغه څه چې بايد په ځان کې وگوري په جهان کې يې ويني، دوی چې په خپل گريوان کې سربنکته کړي او ځانته متوجه شي يوه وره ملامتي نه شي ليدلای، مگر چې بل ته متوجه شي ډېر واړه شيان په نظر کې غټ ورځي او په لړمانه کې هډوکي پيدا کوي، د دغسې اشخاصو انساني شعور ډېر کمزوری دی او د وجدان سترگې يې رنډې وي، دا راز خلک د انصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېر شوي او بل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابروي، دغسې انسانان چې د خپل عيب او قصور له ليدلو عاجز دي او دغه توان نه لري چې د خپل سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي، د خپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عيب ورته هنر معلومېږي.

د هغه قضاوت شعور چې په حيوان کې نشته او په انسان کې شته سړی مجبوروي، چې خپل ښه او بد و سنجوي او هغه وخت چې د ده معامله له نورو سره پيدا شي ځان ته ترڅوڼه وهي او ډېره ښه منصفي وکړي، هغه وخت چې انسان د ځان او د بل حق کې حکمیت کوي او ځانته د قضاوت په حق قایلېږي. باید خود خواهي او خود غرضي پرېږدي، د ځان مینه له زړه نه وباسي، د خپل او پردي فرق ونه کړي، د حق په ستوني پښې کېږدي او له حق څخه تېر نشي، عدالت او حقانیت له انسان نه همدغه تقاضا لري او د قضاوت شعور دا غواړي چې انسان به له ځانه سترگې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دا نه وایم چې څوک په هېڅکله کوم بد یا ناوړه کار نه کوي، هېڅکله به د چا په حق کې گرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شیطان په لار درومي، ځکه چې زه په دنیا کې د یوه معصوم انسان انتظار نه لرم او د انسانانو په هېواد کې پرېښتې نه غواړم. زما ارزو یوازې همدغه ده چې انسان یو اصلاحي احساس او د تفاوت صحیح شعور ولري، چې خپل نفس محاکمه کړي شي او په خپله گناه اعتراف وکړي. کله چې انسان له ځانه سره یوازې کېږي او په خپل گرایون کې سربښکته کوي باید خپل عیبونه خپل نقصانونه ولیدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښیماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشا حالېږي.

انسانان هم هغه انسانان ډېر ښه گڼي چې په حق اعتراف کوي او خپله پرې مني، هغه څوک چې گناه کوي او ځان گناهکار نه بولي

ورته په قهر او نفرت گوري او د خدای د رحم او مهربانۍ مستحق نه گڼل کېږي. د انسان او شیطان فرق همدغه دی چې یو په خپل قصور او پخپله گناه اقرار کوي او مغفرت غواړي هغه بل د خپلې سرکشیۍ او نافرمانۍ دپاره دلایل پیدا کوي او ځان گرم نه بولي. د عصیان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له گناه نه لوی جرم بلل کېږي، په خپله گناه نه قایدل او خپله پرې نه منل دي. (۱)

بختوره

دا بنځه څلوېښت کلنه ده، مگر په خواره جامه کې اوسي او خوراک يې هم خوار دی، ځکه له خپل عمر نه زياته پخه معلومېږي.

دا غريبه په خوارۍ او مزدورۍ شپې ورځې تېروي او خپل بچي په هلوځلو، د يوه او بل په مزدورۍ ساتي، مگر په همدغه حال کې يې خپل يو زوی په مکتب کې اچولی او د اولاد تعليم ته يې هم توجه شته.

زه د دې بنځې له حاله ډېر خبر نه يم که څه هم دواړه د يوه کلي يو او يو وخت مو کورونه ډېر نږدې وو، ځکه چې زه ډېره موده پخوا دغه کلي نه ښار ته راغلم او د کلي ژوند مې پرېښود سربيره پردې په مونږ کې دا خوی هم شته، چې که څوک لږ غوندي معتبر شي هغه بيا د مخکې خلک نه ويني او د خوارو غريب په حال پوند او کون شي.

مگر بيا هم په ږندو کې د يوې سترگې خاوند پاچا دی او دغه راز پاچايي زما په برخه رسېدلې ده، زه تر ډېره حده زيار کارم، چې د کونډو رنډو او خوارو غريب له زړه نه خبر شم، د همدې له امله د دغې بنځې حال راته لږ غوندي معلوم دی او دومره خبر يم چې د دې يو مېړه مړ شو، نو هماغه کلي کې د هغه تربيره پرې نکاح وتړله، چې له دېنه ډېر مشر و او خپل عمر يې خوړلی و.

دغه بوډا شازلمی او ه کاله پس په حق ورسېده او دا بختوره
بنځه بیا کونډه شوه، یوه ځوانه یا نیمزالي بنځه، چې د زاره بوډا
له قید خلاصه شي ستاسو خوښه چې بختوره یې گڼی او که نه؟ زه
خو ورته بختوره وایم (که څه هم اصلي نوم یې بل دی).

هو! بختوره دوهم ځل بیا کونډه شوله او دغه نیک بخته یا
بدبخته کونډه یوه ورځ سرماتې او لاس ماتې محلي حکومت ته
راغله او دخپل مظلومیت عرض و داد یې کاوه، دا کیسه ډېره
اوږده ده زه یې له نورو برخو تېرېم، مگر یوه خبره نشم هېرولی،
هغه دا چې هغې وویل: زه کونډه یم، ځکه مې خلک سرماتوي.

د بختورې شپږکلن زوی هلته ولاړ او مورته یې وویل: ولې
(لالی) دې میره نه دی؟ قاضي صیب خود ماشوم خبره وانه وریده،
ځکه چې د ماشومانو شاهدي نه ده قبوله او په همدغه وجه مشران
د کشرانو خبرې نه اوري، مگر په ما کې دومره لرې نه و، چې
ماشوم غږ مې غوړته ورسیري. ما د ماشوم خبره بې څه ونه گڼله،
ځکه د حقیقت په لټون کې شوم او دا راته معلومه شوه، چې د
بختورې دوهم مېړه چې مړ شو، نو د هغه تېرونو بختورې ته
ووایل:

د پښتنو کونډه، مېړونه ده.

ته باید له دې ځایه بل ځای ته په خواری او غریبې پسې لاړه نه
شي، نه چې ته له بل قامه کوم مېړه وکړې او مونږ ته سپکه را
واړوي.

بختوري وويل: زه هېڅ كله بل مېړه نه كوم هر چېرته چې يم
كونډه به يم زما زړه له مېړه نه داسې تور دى، چې بل مېړه ته به
هېڅكله زړه ښه نه كړم.

تاسې ما ازاده پرېږدئ، چې خپلو بچو ته نفقه او جامه پيدا كړم.
تربرونو دا خبره ونه منله او پخپله خبره ټينگ وو، اخره كې
بختوري د هغوى په كورنۍ كې د لسو ورځو په هلک (لالې) غږ
وكړ، چې لالی زما مېړه دى زه به د ده په نامه ناسته يم.
تربرونه په دې قانع شوه او پوه شول، چې دا اوس بل مېړه نشي
كولای، ځكه يې ازاده پرېښوده.

وگورئ! يوه څلوېښت كلنه ښځه هم د لس ورځې هلک ميرمن
كېداى شي چې د لسو ورځو هلک قبول كړي او په دغه ډول د
خپل تېر عمر تلافی وکړي. اوس بختوره پوره ازادې لري او په
خوارۍ مزدورۍ پسې، له خپل مېړه او بې د هغه له اجازې لري
ځايو ته مسافرت كولاى شي د عصري ژوند يوه كامله نمونه ده.
په همدغه وجه زه دغې ښځې ته بختوره واييم او په همدغه نامه
يې معرفي كوم.^(۱)

^(۱) کابل مجله، وری، ۱۳۴۰ ل کال، لومړۍ کڼه، ۱۹ - ۲۰ مخونه.

خان ساتل

يوه ورځې سحر ووې په خندان کې
دا قانون مدام جاري دی په دنيا کې
چې ضعيف د زورور خواکې ورکېږي
لکه ورکه چې سپورمې شوه د لمر خوا کې

هو! سپورمې چې هروخت دا خپل نيمگړی استقلال له لاسه ورکړی او د لمر په خواکې ځای ونيسي، خو خپل موجوديت بايلي او د لمر په پلوشو کې ورکه شي، لکه ضعيفان چې د قوي او زورور په خواکې ورکېږي او محوه کيږي يا لکه هغه قوم چې د بل قوم لاس لاندې وي او د هغوی د علم و عرفان په رڼا کې د دوی ذات او جمال ترې نيسي (علم و عرفان که څه هم د بشریت مشترک مال دی، مگر يو قوم يې د خپلې ژبې په واسطه خپلولی شي).
خير دا بل بحث دی مونږ بيرته خپلې موضوع ته راگرزو او د قوت په ټکي رڼا اچوو.

دا خو طبيعي قانون دی چې د حیات ماشين يې د ضعيفانو له خوږو په بل شي نه چليږي او ترڅو يو مړنشي بل نه مړيږي.
وگوره! مرغومی او تنکی وری... په شنه گياه چاغ او تيار شي او بيا د يوه قوي جنس د پاره غوره او خوندوره مړی جوړه شي.
بزگر هم چې پخپل کښت کې للون کوي ضعيف بوټي باسي او قوي پرېږدي، لکه چې ضعيفان په دنيا کې هېڅ حق د بقا نلري.

زور او قوت تل لیوانو ته په رمو کې برخه او د دریاب کبانو ته په چنجیو باندي د رزق حواله ورکوي؟

هو! دا د طبیعت کرشمه ده چې له یوې خوا دارونکي لیوان او له بلې خوا د مظلومیت نمایندگان لکه پسونه او نور بې وسلې حیوانات پیدا کړي، ترڅو چې د ځمکې مخ په وینو سور او رنگین شي، نو ویلی شو چې د ځمکې مخ د خونړیزې صحنه او د زور از میلو میدان دی.

نه یوازې ځمکه، د اسمان لمنې هم کله کله لکه کربلا په وینو رنگینېږي او فضا هم د جگړو او کارزار د پاره مستعده گزري، زور او قوت تل خپل څښتن ته دضعیفانو وینې لکه اب حیات بنکاره کوي او مجبوروي یې چې یا د چا او بنکې تویې کړي او یا یې ویني و بهوي، ځکه چې وقوت باغ او بڼې یې له وینو په بل شي وده نکوي او باید د قصاب غولې او د لېوه پنچې دواړه په وینو سره وي دا ځکه چې له غوښو نورشیان لکه: غنم، وربجې، خوږې میوې، شودې او داسې نور د انسان متلون ذوق او هوس نشي قانع کولی او نه د لېوانو غذا کیدای شي، نو انسان به ترینه دمدنیت په مرسته مړی جوړوي او پس له ډېرو تحولاتو او څو رازه تغیراتو به یې خوري او لېوه به یې د خپلو پنچو په فطري زور ترخولې کوي.

نو انسان ته خدای د غوښو خوراک روا کړی دی او لېوه هم چا ندی منع کړی که نه دا څېرونکې پنچې به یې نه درلودلې.

نو دا خرگنده خبره ده او هر خوک يې منلی شي، چې زور او قوت ژوندون وقایه او د حیات د بن دپاره یو بڼه پسرلی دی او د اهیڅ ممکنه نه ده چې د هر چا حیات یې د بل له استهلاک ځنې محفوظ وساتل شي، ځکه چې نباتات هم یو قسم د حیات او به نشوي نمایی قوت لري، چې استهلاک یې د انسان او حیوان د بقا دپاره ضرور دي، نو لازمه ده چې بعضې د بعضو دپاره قربان شي.

په حیواناتو کې خو طبعاً همدغه قانون دی چې ضعیفان قربانېږي او قوي باقي پاتې کېږي. انسانان که څه هم لدې قانونه بیخي نشي خلاصیدلی، مگر لکه سپي په خپلو مینځو کې یو په بل بنسکاره خولې نه لگوي او غوښې یې نه خوري اگر که اکثره حیوانات هم د خپلې نوعې د غوښو نه پرهېز دي او دا کار یوازې په انسانانو پورې خاص ندی، مگر صحیح انسانان برسیره پدې چې د خپلو هم نوعانو غوښې نه خوري او ابرو یې نه تویوي، یو له بله سره مرسته او ملگرتیا هم کوي چې دا خوي د حیات د ساتلو دپاره ډېر ضرور دي او همدغسې قوم باید باقي پاتې شي.

خیر د انسان د فضیلت دلایل خو زښت ډېر دی، مگر څه شی چې دده د بقا د ضرورت دلیل کېدای شي هغه دا دی، چې ټول موجودات د ځمکې حاصل او کښت بلل کېږي، نو هر خوک چې د ځمکې د ابادۍ وړ او د کره ارض معمار او ابادوونکي باله شي هغه حق لري، چې بعضې موجودات خپل بقا دپاره قربان کړي او دا خو نه یوازې انسان دی چې له وچو میرو نه شنه باغونه او لوی

لوی بنارونه جوړوي او د ځمکې منځ په هر راز بوتو او کوکیو
بنايسته کوي.

هو! دا یوازې د انسان لاس دی چې د دنیا بازار ته یې رنگ و
روغن ورکړی او د تمدن په نقش ونگار یې بنايسته کړی دی.
بلبل او بورا یې په گلو خوشحاله کړی او پتنگ ته یې لکه شمع
با حرارته معشوقه پیدا کړېده، زراعت او فلاحت خود ده په توجه
دومره ترقي کوي، چې د مرغانو خولې یې په باغو کې په هر راز
میوو خوږې کړې او حیوانات یې په شنه او تنکۍ گیاه ماږه کړي
دي.

طوطیان د شنو ونو په سرو کې د ده شکریه ادا کوي. عندلیب او
قمری د ده د سعې او کوشش ثنا او صفت کوي چرګان د ده د
دسترخوان پوتې خوري، مېرېیان او نور حشرات هم د ده غلې له
امباره بېنوا نه ځي. انسان دی چې د زراعت او فلا په هنداره کې د
کال څلور فصلونه د فلمونو په صورت بڼي او دنیا لکه یوه سینما
د ساعت تېرۍ ځای ښکاره کوي که نه په سپیره ځمکه او وچ ډگر
بهار او خزان هېڅ فرق نه لري او نه زمانه بې شپو او ورځو نور
رنگونه پیدا کولی شي، نو زمان او مکان د ده مرهون دی او
مدنیت و عرفان د ده د فکري قوت او استعداد مظاهره بلل کېږي.
ښه! نو دغسې یوه شریفه نوعه چې وجود ته یې دنیا ډېر احتیاج
او ضرورت لري او پخپل زیار او کونښن مړه او سپیره ځمکه
وینسوي او دومره څه پکې پیدا کوي، چې د حیواناتو ښه هم

ورسره کېږي ايا هغه ته عقل او شريعت د ځمکې په پيداوار کې دومره حق نه ورکوي، چې خپل حيات پرې محافظه کړي. ايا هغه پسه چې انسان د هغه حيات اداره کړې دی دابه ورته بڼه وي، چې په غوښو او وينو يې يو ليوه مورشي او د نورو پسونو څېړولو او دارلو ته لاقوت پيدا کړي او که دا چې د انسان په وجود کې تحليل شي او د يوه شريف مخلوق جز وگرزي؟ نو د انسان اصلاحي او تعميري قوت ده ته په حيواناتو کې د تصرف حق ورکوي او د ده د بادارۍ جغ د نورو په غاړه ږدي که دانه وي انسان او ليوه څه فرق نه لري دواړه د پسه ورمېر ماتوي او غوښې يې خوري، ليوه يې لا اومه خوري او دی يې په اور هم کړوي.^(۱)

^(۱) کابل مجله. ۱۳۱۸ کال، ۱۱ ښه ۸. ۱۰، مخونه

کتوری

هغه څوک چې هېڅ نه لري هم څوک مېلمه کوي؟ هو! یوه ورځ زه یوه داسې سړي کره مېلمه وم چې پوله او پټې یې هېڅ نه درلود په لو او لور یې خپلې شپې تېرولې او د کاله ټول خڅوري یې دومره نه و، چې د یوه بډای او شته من سړي د غاړې کالي پوره کړي. پدې کاله کې یې له سپورمۍ بله ډیوه نه وه او د هر چا سروېرې خپل لاس و.

دې سړي په دغه ورځ برسیره پدې چې خپل زوی (کتوري) ته یوه سدرۍ او یوه سره خولۍ اخستې کورته یې هم څه غوښه راوړې وه کتوري چې وروسته له ډېرو وختونوې خولۍ موندلې او نوې سدرۍ یې اغوستې ده له هلکانو سره لوبې کوي او داسې منډې وهي لکه چې نور هلکان پلی او دی سپور وي، کله چې کاله ته راشي او د غوښو کټو په نغري باندې وويني په منډه بیرته ځي او نور هلکان خبروي، نه زیری پرې کوي، نورو هلکانو که څه هم پدغه ورځ لا څه چې ډېرې ورځې یې غوښه په سترگو نه ده لیدلې، خو پښتانه دي او ورته ښه نه ښکاري چې د دوی له کاله د بل په کور کې ښه څه پاڅه شوي وي. هو! هېڅکله دوی دانشي زغملی چې بل څوک له دوی نه پورته او لوړ وي، نو هر یوه چا لږمون او چالري او کلمې ښودلې یوه یوه به لا ویل چې مونږ غلمینه ډوډۍ

او چرگ پوخ کړی دی، دا خبرې دوی په داسې خوند کولې لکه چې لگیاوي خوري یې، نه خداېرو په خوړلو کې یې لا دومره خوند نشته، کتوری یوازې له هلکانو سره دا خوړې خبرې نه کوي موری یې هم د بنځو په ډله کې ناسته ده او وایي: وئ! لاره شم چې د غوښو کتو مې ونه سوزي، غوښه خو نه سوزي، ځکه چې کتو تر خولې له اوبو ډکه ده هغه تر سبا هم نه وچېږي، خو دا غواړي چې نورې بنځې خبرې کړي.

د کتوري پلار هم چې خپل گلالی زوی په ښو کالیو کې ویني من من غوښه اخلي او په کالیو کې نه ځایږي، خو له بلې خوا چې د خپلې بنځې زاړه ټیکرې او شکیدلي کمیس ته گوري سوراو تور ټول په زړه کې گرزې، خو داسې څوک نشته چې د ده زړه پرې ورشي او څه پور تری وغواړي، سره له دې تر اوسه پورې ما دغسې خوښې په ډېرو لویو او شتمنو کورونو کې ونه لېدله، ځکه چې د شتمنو او بډایانو زړونه هغه څه غواړي چې هېڅکله یې لاس نه ور سېږي د دوی خوښې دومره وړیا نه ده، چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي، د دوی سترکې په ټوله نړۍ هم نه مېږي. د لویو کورو لوی لاشه چې وړو ته یې هم ډېر خوندور څېزونه بې خونده او ورینمینی ټوټې، لکه بیستی. داسې ښکاري، د دوی نړۍ وریجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي د نورو د تناره له تک سور سکرک او شیدو سبو یا شرومبو ځنې په خوند کې بېرته پاتې کېږي نه پوهېږي چې دا

ولې؟ سپين پگړۍ خو وايي چې د دوی په نگولي کې پرېستې
خوند ږدي پرېستې دي چې دوی سره خو دومره ښه کوي.
نه ښه دی که ښه څېزونه د نورو په مخکې ايښي وي خوند د
دوی په برخه رسېدلی دی، ښه چې خوند د دوی په برخه رسېدلی
او خوښي هم د دوی په کور کې ډېره ده، نو دوی نور څه غواړي.
دوی خو دومره ډېر ناروغه کېږي هم نه، چې لکه بډايان په لور و
وريجو او لږ کلکو غوښو نس خوږی شي، دوی خو بې ترو څيزونو
ښايسته ډېره ډوډۍ خوړلی شي او که نور څه ونه مومي د غره
شنې مومانيې، نانگه، پرگي او نور هم خوړلی شي، ځکه چې دوی
لا د پستو او خوندورو څيزونو خوند نه دی ليدلی، دوی په لږ څه
ډېر خوښيږي او د چا ښه هېڅکله نه هېږوي، نور ښه خو لاڅه کوي
دوی د يوه سړي په تشه خبره دومره خوښيږي ته به وايي چې ټوله
نړۍ د همدوی شوه، دوی له هغو لويو سړيو چې دوی سره کله کله
په خلاصه تېنده خبرې کوي ککړۍ هم نه سپموي، وش (وی) د دوی
ککړۍ څومره وړيا دي ښايي، چې دوی په لږ څه دومره خوښيږي
او بډايان په ډېر څه هم نه خوښيږي، نو ولې څوک له دوی سره ښه
نه کوي.^(۱)

^(۱) - ۳۱۸ کال ۹، کڼه ۳۰، ۳۱ مخونه

د شاعر مقام

ای د سوي زرگي خاونده! ته د دنيا هغه قلندر يې: چې د دوهی-
په غاړه د سطانې خوبونه وینې او د اسمان په ستورو حکمونه او
نازونه کوي ته، هغه څوک يې چې زړه دې د ښکلو او نازولو پښو
لاندې دی، مگر د ماغ دې په اسمانو کې لوبې کوي.
هو! ستا زړه او دماغ یو له بله ډرلېږي دي او ته هر وخت په دوه
نړیو کې ژوند کوي، ته لکه یو بې پروا پادشاه له ډېرو شتو سره
دې نیمگړي بازار ته راغلي، مگر ستا شته دلته هېڅ قیمت نه لري
او پدې بازار کې نه چلېږي، دلته څوک د نستر نوزر په دوه
پیسونه اخلي او نه هغه سرې او ښکې، چې شاعر یې د یاقوتو و
مهماني بولي څه بها لري.
ته رښتیا وايې:

که مې څوک په فقیرۍ شمېري فقیر یم
که مې څوک په امیرۍ شمېري امیر یم
د کاملي عقیدې لسه برکته
د دوهی په غاړه ناست شاه جهان یم
گدای میکده کیست وقت مستي بین
که ناز بر فلک و حکم بر ستاره کنم

د ماغ برفلک ودل بزیر پای بتان
زه سبا چه میطلبی دل کجا دماغ کجاست
نقد شاعر در خور بازار نیست
نان به سیم نسترن نتوان خرید

ستا پېغامونه بیا راغله او ستا د سرو او بنکو مهماني راورسيده
ته وایې خومره به بنه و که زما سریندې د ندا فانو د دانديس کار
کولی شوای یا د بلبلو د نغمو قدر کیدلی.

دا سندره تاپه ډېر خوند وویله او ستا د رباب خواږه غږ ته د هوا
مرغان هم رابنکته شو، مگر هغه اوبسان چې پرې خپل بار وړي د
دې نغمو په خوند نه پوهېږي او بې له وینو نه نور څه نه پېژني.
تاله ما نه پوښتنه کړې، چې د شاعر مقام چېرته دی؟ زه نه پوهېږم
چې ته پدې پوښتنه کې د څه راز جواب ارزو لري؟ که غواړې چې
خپل مقام د خلکو په نظر او هغه ځای کې وپېژني، چې ته په کې
ژوند کوي او خلک په کې په ځایونو او مقامونو جگړې کوي، نو
راشه!! چې درويې بنیم:

په هغه شپه چې مونږ او تاسې وویل چې سبا به ته... بجو... ځای
ته ځو.

سبا زه او ته راغلو خو هغه دوه نور... لا نه وو راغلي، موټروان
ته مو ډېر وویل چې دمخه ځای راکړي، خو هغه ته د...
مدیر صاحب او د... سرکاتب ویلي و، چې سبا مونږ... ځای ته ځو د
موټر په مخکې به بل څوک نه کښینوي.

هغوی هم څه شېبه وروسته راغلل او معلومه شوه چې زمونږ ملگري وو، دوی مونږ ته ډېر وویل چې راځئ تاسې دمخه کښینئ، مگر مونږ ته موټروان په کوز سر کې ځایونه تعیین کړي وو.

مونږ هغه وخت پدې نه پوهیدو، چې بر ځایونه خدای د ډېرو خلکو دپاره پیدا کړي دي او نه زمونږ په نظر کې دې خبرې څه معنی درلوده، چې یو ملگری به له بله نه په پټه د ځای په نیولو کې کوښښونه کوي یا به موټروانان په پټه گوري.

څه ساعت وروسته د موټر خلک پوره شوه او موټر و خوځیده - د لارې گردونه په خیر تېر شوه، مونږ هم یوه کلي ته ورسیدو چې هلته باید شپه تېره کړو، هلته هم زمونږ د ناستې کوټه له موټر نه کمه نه وه او بر سر و کوز سر یې هماغه مثال درلود.

دا شپه هم په خیر تېره شوه او سبا د سیل و تفریح اصلي ځای ته ورسیدو، د هغه ځای مشر او د واک خاوند خپل کور ته وبللو، چې د دغه ځای طبیعي بنايست او ښکلو مناظرو مونږ غوندې څو تنه نور هم رابللي وو او په همدې کور کې میلمانه وو.

دا دوه ډولې که څه هم بیل بیل راز خلک وو، خو بیا یې هم له لیرې څه نه څه اشنایي لرله او په نومونو یې یو له بله پېژندل.

که چېرې په دنیا کې دروغ ویل رواج نه وي او ظاهري خبرې اعتبار ولري، نو ویلی شم چې نصب العین او ایده ال یې هم یو او مشترک و، چې د وطن لور تیا او د ملک سعادت یې بولي. پدې کور کې هم زمونږ د موټرواندي ناست ملگري د هغه رسمي

ارتباط په اثر کې چې له کوربه سره یې درلود بنایسته نمانځل کېده او هغو نورو هم د خپل اعتبار او معتبرۍ په اندازه ځایونه نیولي و، چا چې لوړو مقاماتو ته زیاته لاره درلوده او ډېر صاحبان یې پېژندل هغه له ټولو نه وړاندې ناست و او غټو غټو بالښتونو ته یې اړخ لگولی و په خبرو کې یې هم غټ خلک زیات یادول او هر ساعت به یې د هغوی د صحبتو خبرې اترې کولې، تابه ویلې چې ټول عمر یې له همدوی سره تېر شوی دی او هېڅ کله یې له کوم خوارو غریب سره د خدای په جات هم کومه خبره نه ده کړې.

زما شاعره وروره! په دغه شپه ماته هغه شپه راپه یاد شوه چې زه او ته مابنډام له بېرې نه ښکته شوو او د بېرې له نورو ملگرو سره یو ځای د خان هجرې ته ولاړو، مونږ د خپلې بېرې ملگري نه و پېژندلي، چې څوک دي او څه کار لري؟ مگر د خان په حجره کې مو وپېژندل چې د سور ځنډي لونگۍ خاوند د... ځای خان او د خان په حجره کې یې ډېر قدر او عزت کېده هغه بل هم، چې د علاقه دار میرزا و ډېره نمانځنه یې کیدله او له نورو ملایانونه یې ډېر فرق درلود.

هغه بل مور سوداگر، چې بیر پوستین یې اغوستی و او هر ساعت به یې د پوزې نسوار کول هر چا به ورته څنگ وخت واهه او په ښو ښو نومونو به یې یاد او ه.

ستا به هم په یاد وي، چې زه او ته څنگه ایسیدو؟ او په کوم
ځای کې ناست وو؟ له ما او تانه چې پوښتنه وشوه مونږ څه وویل
چې څوک یو او څه کار لرو؟؟

زه تاته د لوی خدای په بې نیازی سوگند خورم، چې ما ستا په
معرفۍ کې ستا د تحقیر اراده نه درلوده او دا راته نه وه معلومه،
چې شاعر به په دې حجره کې د سازنده معنی لري او موسیقي ته
به په سپک نظر کتل کېږي، ځکه چې پدې تحقیر کې زه هم در سره
شریک وم.

سحر چې زه او ته له کلي راووتو او خپل ځانونه مو د خلکو په
نظر کې ولیدل ډېر خپه وو.

تاته په همدغه شپه دا سودا پیدا شوه چې له خپل ذهني او
خیالي اسمانه رانکته شې او همدغو خلکو غوندې شې، مگر د
دې دنیا دا عادت دی، چې که سړی د ځان لور تیا دپاره کونښن
کوي پچه ورته پیچومی کېږي او که له گړنگه ځان غورځوي په
ډېر زیار یې هم نه مومي ته به هرڅه شې، مگر د هغه میرزا ځای به
ونه نیسي.

تا ما ته وویل په کوم هېواد کې چې انسان په دبانديني وضعیت
پېژندل کېږي او د غټو خلکو پېژندنه او اشنایي پکې اکسیر وي
هله باید سړی په معنوي فضایلو او پټو ښېگڼو پسې ونه گرزوي
او نه خپل عمر د نفس په تزکیه او تربیه کې تیر کړي.

دا مطلب تا په ډېرو جذابو پیرایو کې ونغښت او ودې ویل هغه
څوک چې نه یو وږي مړولی شي او نه یو برېښ پتولی شي، نه یې

وهل او ټکول له لاسه پوره وي او نه د چا د لښتې په مخکې
سپرکیدی شي د هغه به څه قدر او څه قیمت وي؟؟
تالکۀ یو هوښیار زړه سواندې ماته د دې دنیا د استوګنې لارې
ښودلې او ویلي دي:

څه کېږي که څوک یوه داسې سړي ته غاړه ټیټه کړي، چې په
سلو ځایو او حجرو کې ورته سروڼه ټیټېږي او هر څوک ورته په
ښه سترګه ګوري.

پدې تجارت کې، خو هېڅ تاوان نشته او په هر حساب یې ګټه تر
زیانه ډېره ده، ما هم دا خبره له تاسره ومنله او په تاپسې روان شوم
چې ناڅاپه د شعر جذبه راغله او شاعرانه تخیلاتو له تانه بیل
کړم، زه نه يم خبر چې کوم ځای ته ولاړم او چېرته ورسېدم؟
خو دومره پوهېږم چې هلته د دې ټیټو خلکو دود او دستور هېڅ
نه و او نه دا فکرونه او خیالات پکې چلیدل.

هلته هېڅ انسان د بل په کمال نه شو تېریدلی او نه د یوه سړي
غټوالی په بل کې حلول کولی شو. د هر چا قدر او قیمت د نفسي
او ذاتي موجودیت په لحاظ و او هېڅوک د چا په ښو ګڼلو او بد
کتلو نه بل راز کیده.

زما په زړه کې د دغسې شهرتونو او اعتباراتو احساس او شعور
مړ شو او لکه یو ګڼهکار بنده خدایي محکمې ته وړاندې شوم،
چې هلته بې له خدایه د بل چابندګي ډېره بده ایسیدله او د نورو
ثنا ویل لویه ګناه وه، ځکه زما په اراده ډېر لغتونه وویل شوه او

و پوهېدم چې سړی تل د خان په حجره کې نه اوسېږي او نه په هر
کور کې د دغسې مېلمنو قدرت زیات وي.
ماته بې له الفاظو دا وویل شوه چې دځمکې او اسمانو خاوند بې
د انسان له نفسي حقیقت او اعمالو نه بل شي ته نه گوري او د حق
په حضور کې دغه باطل رنگونه او اعتبارات نه پاته کېږي.^(۱)

^(۱)-کابل مجله ۱۳۲۳ کال، ۱، ګڼه، ۸-۱۱ مخونه

څنگه ژوند کوو؟؟

هغه ورځ په کور کې ناست وم، چې دروازه وټکيدله او ورپسې متصل د زنجير شرنګهار پورته شو، په بیره له کوره راووتم او له خپل يوه دوست سره مخامخ شوم وروسته تر يوه مختصر روغبړ څخه معلومه شوه، چې ده د زوی واده دی او زه بايد خپل اشنا دکاندار ته ورسره ولاړشم، چې ټوکري ورباندې گران خرڅ نکړي او په سودا کې يې ونه غولوي.

د دوستانو خبره سړی په ډاگه نشي غور ځولی، نو بې له کومې بانې او پلمې ورسره وخوځيدم په دکان کې مولا سودا نه وه تمامه کړې، چې کتوری راپيدا شو او ډېر وارخطا معلومیده له هغه نه مو چې پوښتنه وکړه پخپل کورو کلي کې يې له چاسره خپرې لگولې وې، چې ده له لاسه عريضې ته تللی و او پخپل سړيې خاورې باد کړې وې.

له کتوري سره تگ لا ډېر ضرور، چې له وهلو ټکولو نه خلاص شي او څوک ورسره گوتې ماتې نکړي، که زه ورسره نه يم خدايزده چې څه به ورسره وشي او څومره به زيانمن شي، زه بايد په غم او خوشحالی کې له خپلو دوستانو سره مرسته وکړم او ورسره وځغلم، هغه څوک چې پنځه تنه يې پېژني او اشنايان پيدا کړي د هر چامخ ور اوړي او هر څوک ورځنې يو ځای او بل ځای ته تگ غواړي.

څنگه چې مود ده کار خلاص کړ او بیرته را وگرزیدو په لاره کې راته زلمی ولاړو، چې باید ډاکټر ورته وگورم چې کور ته ورسره و لاړشي او د زوی علاج یې په ښه شان وکړي.

دا کار هم بې زما د لحاظ خرڅولو نه نه کیده او واسطې ته پکې ډېر ضرورت لیدل کېده له ناکامه بیا بیرته وگرزیدو او د ډاکټر کوټې ته ورغلو هغه خپل تگ که څه هم ډېر گران خرڅاوه، خو زموږ خبره یې ځمکې ته ونه غورځوله او راسره روان شو په دغه وخت کې نه پوهېږم څه پیښ شوي و، چې گاهې و انان په سلو روپو هم نه راضي کیدل، خو ښه و چې کلي ته ننوتو گورو چې د میراجان په کور خړې او ښتې وې.

د کلي کور خلکو ته مو وویل، چې خدای دې انصاف درکړي، ولې په یوه سړي باندې په ناحقه گوتې لگوي او بد ورته وایئ، اخر مسلمانې ده او د قیامت ورځ مو په مخکې ده، خپل خدای ته به سبا څه جواب ورکوي، یو مسلمان په ناحقه ځورول څومره بد کار دی.

هغوی وویل مونږ څه وکړو؟

گلاجان د یوه او بل په کاله ننوت، چې تاسې به ضرور بد پرې وایئ او گوتې به پرې لگوي. هغه بله ورځ چې علاقه دار غوښتې وو هغه هم وویل زه یې پېژنم، چې بد سړی دی او تاسې یې پرده کوئ که چا په تحقیق کې چشم پوشي وکړه زه به ورسره گورم. نو مونږ څه وکړو گلاجان هلته هم خپله خبره پخه کړې وه او مونږ ته یې هم ځینې خبرې وکړې، چې که تاسې پرې بد ونه وایئ سبا

ورخ تاسې ته بدېږي او جرم درباندي راځي. په دغه وخت کې زه لږ څه د حیات او ژوندانه کیف او ډول ته ملتفت شوم چې مونږ څنگه ژوند کوو؟ او په ژوندون کې څه شی ته ډېر محتاج یو؟ که کله یوه ډاکټر ته ورځو او علاج ته مو ضرورت پېښ شي، نو هم به اشنایان ور وولو او که په یوه دکان کې سودا کوو یا یوه ځای ته په ګاډۍ کې ځو هلته هم اشنایۍ او پېژندګلوی ته ضرورت لیدل کېږي.

په تحقیقاتي او جزایي امورو کې هم اشنایي دومره اغیزه لري چې ښه بد کړي او بد ښه کاندې، ځکه چې دوستي او اشنایي په ټولو حقایقو غلبه لري او د طلا په نرخ خرڅېږي. همدغه سبب دی چې مونږ په اشنایۍ او پېژندګلوی، پسې لکه بڼه لورې ژورې لټوو او سرونه پرې ماتو، د یوه سړي کمال او لیاقت شخصیت او لویوالی په همدغه معیار سنجوو، چې څومره او څنگه خلک یې پېژني او د اشنایۍ په برکت څه کارونه کولی شي.

غونډې د هر چا خونښې دي، مګر د پیشکې ورپسې زېږې دی، اشنایي په هر ملک کې ښه ده، مګر په دې ځای کې د کیمیا بوتی دی کوم کارونه چې دلته په اشنایۍ کېږي. هېچرې نه کېږي او په هېڅ شي نه کېږي د همدې له امله وايي:

يارمې هندو زه مسلمان یم د يار دپاره درمسال جاروکومه
يار د يار دپاره خوري د غويي غونډې

هر کله چې د یاری او اشنایۍ دپاره هندو د مسلمان او مسلمان د هندو چمونه کوي او ناحق د حقو ځای نیسي، ته ووايه چې

سړی به دبدو خلکو په اشنایي کې له څومره گناهونو سره اشنا کېږي او د هغوی د خواهشاتو دپاره به څه څه کارونه کوي. ځینې کسان وي چې له خپلو دوستانو او اشنایانو کله داسې کارونه هم غواړي، چې نه په عقل برابرېږي، نه له شریعت او قانون سره موافقت لري، په ځینو وختو کې باید یو اشنا له بل اشناسره په ناحقو دعوا او جگړو کې داسې ملگری شي، چې هم به ورسره منډې رامنډې وهي او هم به په سلو دروازو او سلو کوڅو ورسره گرزې، ځکه چې دغسې وسایلو او وسایطو ته هرڅوک محتاج دي او هر سړی مجبورېږي، چې خپل اکثر کارونه په دغسې وسیلو اجرا کړي.

ټول کارونه او ټول شیان لکه د نان وای ډوډۍ داسې نه دي، چې په یوه معین نرخ او معین مقدار د هر چالاس ته ورشي او کومې واسطې ته پکې ضرورت نه وي یا لکه د جمعې لمونځ هر څوک یې بې د ملا امام له اشنایي وکړی شي، ځکه چې زمونږ اکثر اجتماعي کارونه چې په یوه او بل اړه لري د اشخاصو په کیفی وضعیت او اني حالتونو موقوف وي، که کله د یوه سړي طبیعت بڼه او پام یې په نیکو وي غرونه د سړي په مخکې او اروي، مگر که په چپ اړخ را پاڅیدلی وي، نو بیا یې هېڅوک لارې ته نشي راوستلی او سړي ته پچه پېچومی کوي، د همدې له امله افراد هم پخپلو کارو کې په ځان اعتماد نشي کولی او نه د محض معقولیت او حقیقت په ډاډ کوم کار ته وړاندې کېدی شي، هره ورځ د یوې ورځې دپاره د یوه او بل معقول او نامعقول مراعاتونه

کوي او د دې دپاره چې بل څوک د ده بیخایه لحاظونه وکړي، دی هم د هر چا لحاظ کوي او په همدغه مراعات او لحاظ کې خپل پېشرفت او خپل تجارت هم گوري، همدغه شی ده ته دور اندیشې او عاقبت سنجي معلومېږي، نو ځکه د ضرورت په وخت کې هر راز بې قانونه او بې لارې کارونه کوي، مگر لحاظ او مراعات په هېڅ حال کې نه پرېږدي، که کله کوم سپری په یوه نښه نیت او پاک فکر له دغسې مراعاتونو او لحاظونو سره مبارزه او جگړه شروع کړي خلک ورپسې سل خبرې کوي او په سلو نومو یې ستایي، هر څوک یې ملامتوي او د هر چا په نظر کې بد ایسي، هېڅوک ورته په نښه سترگه نه گوري او د ټولو د سترگو اغزې شي.

که څوک غواړي چې هر عیب یې پټ وي او ډېر دوستان ولري باید د دوست او آشنا مراعات ولري او هرڅه چې هغه ووايي دی یې ومني که دیوه دوست خواهش په قانون برابر وي او که نه، گناه وي او که خیانت گران وي او که اسان سپری باید پکې نه ونه وایي او د یار دپاره درمسالونه جارو کړي.

مونږ له خدایه هېڅ کله په دعا کې دا نه غواړو، چې یا له اسمانه پخه ډوډی راته را ولېږي یا د الوتلو وزرونه راکړه چې مونږ وروخیږو، مگر دیوه دوست او آشنا څخه په ځینې کارونو کې دغسې مرسته او معاونت هم غواړو او د غرو قدر بارونه ورباندې ږدو.

زمونږ په مدني کار او اجتماعي حیات کې دا خبره ډېره ضرور ايسې، چې د دغسې اشنایې لمن ټنډه کړو او خلکو ته دا وښیو، چې رسمي او اجتماعي امور د یوه قانوني او وظیفوي شعور په اثر په یوه مثبت ډول او مقرر صورت اجرا کېږي، چې هېڅوک او هېڅ شي پکې متاثر نشي او هېڅ راز اشنایې یا مخالفت او موافقت پکې تغیر نشي پېښولی.

که مونږ پدې موفق شو، چې د قضاوت او حکمت په وخت کې پخپل ورور باندي رحم او په دښمن قهر ونکړو باید په دې پوه شو چې اشنایې په شخصي او اخلاقي امورو کې تاثیر لري او له خپلو حدودو نه هغه خوا حقوقي مسایلو ته تجاوز نشي کولی بیا به هېڅکله دغسې چمونه نه کو او نه به په واسطو او وسیلو پسې گرځو، نو څه به کوو؟ د احتیاج په وخت کې به ورته قرض یا بخشش پیسې لېږو، مگر د هغه دپاره به د دروغو شاهدان کېږو نه او نه به له حق او حقیقت سره جنگ او جگړه کوو، له خپل ملگري سره به په لور، یوو او غاښورو کې مرسته کوو، مگر پردی پولې به ورته نه وهو.

زمونږ ارواحو له لوی خدای سره عهد کړی، چې په نیکی او تقوی کې به له نورو سره مرسته کوو، مگر په ظلم وگناه کې به د چا نه ملگري کېږو^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه، ۶ - ۹ مخونه

کورنی

په باغ کې بعضې ونې او بوټې زارپه او ورک شي او بعضې نوي پيدا شي، کله پرې رلی و شي میوه یې خرابه کړي او کله پرې سختې سیلی راو الوزي لوی لوی بناخونه پکې مات کړي، کله یې پانې زیږې، کله بیخي نه وي، ډېر خزانونه پرې راځي او تېرېږي، مگر باغ لاهماغه شان ځای پر ځای وي، ونې بدلې شي، میوې بعضې ورکې او بعضې نوي پيدا شي، خو د باغ نوم نه ورکېږي، نو څوک چې په دغه راز پوهېدلې وي، هغه لکه باغوان د باغ خدمت کوي او په یوه بوټي یا یوې ونې پورې زړه نه تړي. کورنی هم همدغه شان بهار او خزان زړېست او ځواني لري هر راز طوفانونه او مصیبتونه پرې راځي، مگر نوم یې باقی وي، خلک یې بیخي بدل شي، خو اصلیت یې نه بدلېږي.

وگورئ! د پښتنو په کورنی کې اوس هغه پخواني پښتانه یو هم نشته سره لدې پښتانه یادېږي، دا ځکه چې دا پښتانه هم د هماغو ونو نیلې دي، چې اوس ونې شوې دي، د دې ونو میوه که څه هم پخوانی خوند نه لري او نه پکې هغه غټوالی شته، مگر نوعیت یې نه دی بدل شوی.

دا د باغ خاصیت دی چې د ونو له نیلو نور نیالگي پيدا کېږي او له هغه څخه نور، خو په میوو کې یې هغه مزه نه پاتې کېږي.

هو! د باغ د میوو خوند ساتل ډېر مهارت غواړي که یو باغ د چا د ودانۍ د سیوري لاندې شي هم میوه یې بیخونده کېږي، نو لکه څنگه چې یوه کورنۍ د علم و عرفان رڼا ته احتیاج لري همدا رنگه باغ هم د لمر او سپوږمۍ رڼا ته ضرورت لري.

که په باغ کې بعضې ونې دومره جگې شي چې له نورو ونو نه د لمر او سپوږمۍ تاثیر ایسار کړي، د ټیټو ونو په میوو کې مزه نه پاتې کېږي او لکه هغه کورنۍ چې د بل چا سیوري لاندې شي او یا پخپل منع کې یو په بل دومره لوړ شي چې طبیعي فیوضات یو له بله منع کړي هر ورو پکې هغه پخوانی خوند نه پاتې کېږي، نو څرگنده ده چې نباتي او انساني حیات ډېر نږدې او ټینګ مناسبت سره لري. څنگه چې غټې غټې ونې د ضعیفو چینجیو له لاسه خرابېږي همدغه شان د کورنیو او ملتو حال هم دی.

بعضې داسې چینجی شته چې په سترگو نه لیدل کېږي او د لویو کورنیو سټه له بیخه باسي، دا چینجی هغه کیسې او اوهام دي چې خلک د سعې او عمل له میدان نه راګرزوي او د مایوست خواته یې بیایي، داسې کیسې خپله نه پیدا کېږي، زورور قومونه یې په راز راز وسایلو په ضعیفو قومونو کې نشروي او د هغوی مخه د ارتقا او کامیابۍ له لوري راګرزوي.

کوم قوم چې د وهم پرستی په مرض گرفتار شي او بې اساسه خیالات پکې ځای ونیسي هغه که څه هم په ظاهر روغ رمټ معلومېږي، مګر لکه چینجنه ونه پکې هېڅ نه وي پاتې، داسې قوم د جدو جهد په اثر هېڅ نه وي قایل. په هر کار کې شګوم نیسي

او هر څه د تصادف نتیجه بولي، په بعضې ورځو کې ورته سفر لوی خطر ښکاري او د چرگ بې وخته اذان یا د سپي انگولل، د مصیبت پیغام او د بدې پېښې قاصد گڼي. دوی تل خپل حاجتونه د قبرو له مړو او جنډو څخه غواړي، زیار او کوشش ته هېڅکله مراجعت نه کوي، نو د غسې یو قوم چې جدو جهد ورته حرص او عدم قناعت معرفي شوی وي، سعیه ورته شنډه ونه او بېهوده شی ښکاري، ضرور باید لکه خس و خاشاک ځانونه د زمانې شدید طوفان او تند باد ته وسپاري، چې هر لور ته یې ویسي او ځمکې له مخ یې ورک کړي دا راز افکار، چې د قوم د ورکوالي سببونه دي او یو قوم د بدبختۍ په میدان کې لاس ترزنې کښینوي اول د هغه قوم په ادبیاتو کې او وروسته د خلکو په ذهنیت کې ځای نیسي، هو! په شعر کې دا تاثیر شته، چې یو فکر هم د خلکو په نظر کې ښه او ښایسته ښکاره کړي، شعر دا اقتدار لري چې بودائیت، مسیحیت د تصوف په نامه په اسلام کې داخل کړي.

خدای پاک وایي چې انسان هر څه د خپلې سعی په اثر کې مومي، مگر شعر وایي:

(سعی خود نتوان برد پی بگو هر مقصود

خیال باشد کنی کار بی حواله براید)

شردی چې خلک انزوا او گوشه نشینی ته رابولي او وایي:

(به برز خلق وز عنقا قباس کار بگیر

که صیت گوشه نشینان ز قاف تا قافست)

«جدا ورکه گذرگاه عافیت تنگست»

هر څوک چې دا لاندیني بیتونه واورې:

(غم دنیائی چند خوری باده بخور
حیف باشد دل دانا که مشوش باشد)
(ازین رباط دو درچون ضرور است رحیل
رواق طاق معشیت چه سر بلند وچه پست
(به هست و نیست مرنجان ضمیر و خوش مباش
که نیستی است انجام هر کمال که هست)

هغه که دنیا سره هر څومره علاقه او دلچسپي لري باید بې علاقي شي او په بد نظر ورته وگوري، ښه ده رحمان بابا خو په دې موضوع کې د نورو په لارنه دی تللی او دنیا یې پدې شان معرفي کړې ده:

(ښه ده ښه ده دا دنیا چې توبه ده دعقبی)
خوشحال خان هم بالعکس د نورو شعراو په څېر د سعی او عمل طرفداري کړیده او خلکو ته یې داسې درس ورکړی:
(که غوټې پسې وهې په لاس به درشي
چا ویل چې په دریاب کې گوهرنشته)
نه یوازې خوشال، حمید هم د تنبلی په اړه پدې ډول پرېکړه کوي او وایي:

(دهمه بلاووسرتن اسايي ده خرخواه شي لت غويي پرقصابانو)
نو د ننيو ادبيانو او ليکوالو کار دی چې خلکو ته يوه داسې ادبي
دنیا پيدا کړي، چې اساس يې عزم و همت، جدوجهد، سعيه او
عمل وي او هغه کسان چې له ډېرې مودې د هماغې د سيوري په
انتظار شل او شوت ناست دي راپاخوي، د زيار او کوشش لمن
په لاس کې ورکړي، دغه او هام ترېنه هېر کړي، هو! دا او هام د
ادبياتو له لارې راغلي او په همدغه لار بايد بېرته ووزي.
د دې بيت اثر:

(مصلحت ديد من آنست که ياران همه کار

بگذارند و خم طره ياری گيرند)

بايد پدې راز بيتونو کې:

(وختو اسمان ته په وزر د ازادۍ بشر

ته لابند په زلفويي دا خيال خوشي عبث دی)

(خادم)

له دماغونو وزي او ورک شي، دغه شان نوې نغمې که دخلکو
غورږو ته ورسېږي ژر به انشاالله دمقصد لارمونده کړي او ور روان
به شي، ادبيان او ليکونکي کولی شي چې هماغه د شمعي
سوزېدل او د فرهاد او شيريني نوم دخلکو غورږونوته پدې شان
ورسوي:

لکه شمع که خان وسيزې په اور ته

نوبه هله کړې رنما مينه او کور ته

که فرهاد غوندي دې غرونه سوري نکره
د شبرين وطن په عشق کې يې نام تور ته
اوس بايد د دې ډول بيتونو په غرض:
(په کلکو نه چهره څاڅکي دخولو چې ترنظر شي
د شبنم په رنگ کې وينم دکلابو طوفان کله)
خلکو ته داسې وويل شي:
(په خولو يې د تندي که ايبارې کړي
د وطن د گلو باغ به کړې سمسور ته)

اوسني ليکونکي بايد د دې وخت ضروريات په نظر کې ونيسي
او د خلکو رهبري وکړي، لکه څنگه چې يو د زماني نبض شناس
شاعر وايي:

(هره ورځ د زماني احوال بدلېږي
هره شپه نوي خوبونه نوي تعبير)

همدغه شان بايد د شعرا نغمې هم بدلې او په شعري او ادبي دنيا
کې نوي افکار ځای ونيسي داسې نوي هم نه چې له محيط سره
هېڅ نه تطبیقېږي، ځکه دا خو له بارانه پاڅېدل او ناوې ته
کښينا ستل دي او شاعر بايد خپل کام ته د امن ځای وښيي او
پخپلو دردونو يې خبر کړي، د شاعر دا وظيفه ده چې دکام په غم
وژاري او هغوی هم وژروي هسې نه چې خزان ورته پسرلی ښکاره
کړي يا په غم کې ورته سريندي ووهي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۱۸ ل کال، ۱۲ ښه، ۵۲ - ۵۴ مخونه

فکرونه هم تغیر مومي

غت او واره شيان څه چې په دنيا کې دي بعضې ډېر ژر او بعضې څه موده وروسته تغیر مومي. انسان هم سره له ډېرو صفاتو د همدغه تعبیر په لار کې واقع دی، عقل، ذوق او هر څه يې تغیر کوي او په نورو شيانو کې هم تغیر پېښوي، که سړی دتاریخ پاڼو او موزیم خانو ته مراجعت وکړي او دانسان مختلف حالات او اثار تر نظر لاندې ونیسي پدې به پوه شي، چې انسان هېڅکله په یوه حال نشي قانع کېدلی او همپشه پخپل حال کې تحول او تلون غواړي، د انسان همدغه تحول غوښتونکی طبیعت چې په هېڅ حال نه قانع کېږي، کله د خپل کاله په نقشه کې تغیر پېښوي او کله پخپل لباس کې تحول پیدا کوي. د دنيا د ابادۍ او د انسان د ټولو پیشرفتونو لوی سبب، نو انسان طبعاً د تجدد خواته مایل دی او همی شه زاره شيان په نوو بدلوي او یو ډول تر اخره پورې نه پالي، که سړی یوازې د انسان لباس په نظر کې ونیسي او په مختلفو اقسامو يې غور وکړي پوه به شي چې خیاطانو دتن په جامو کې څومره تحولات او تغیرات کړي دي او لا کوي يې.

د خیاط لیاقت پوهه او ښه والی همدغه دی چې هر وخت د خلکو خواهش ته وگوري او هغسې جامه جوړه کړي، یعنې د

محیط په خوبه کار وکړي، هسې نه چې خلک یو څه غواړي او دی نور څه کوي.

د انسان فکر هم لکه د خیاط ماشین داسې دی، چې باید هر وخت داسې کار وکړي، چې خلک یې غواړي او خوبسوي یې، د انسان قابلیت هم دېته وایي، چې خپل فکر د خلکو او محیط له تقاضا سره تطبیق کړی شي، همدغه شي ته ذکاوت او هونباري هم ویل کېږي او د یوه سړي د قابلیت پوره سند کېدلی شي.

هر څوک چې له خپل فکره داسې کارنشي اخیستلی، چې د خلکو له احتیاجاتو او د محیط له مقتضې سره سم وي هغه هېڅکله په دنیا کې د خوشحالی ژوندون او بڼه زیست نشي کولی او نه په اجتماعي حیات کې څه برخه لري، څومره انسانان چې په یوه مملکت کې اوسېږي او یو ملت ورته ویل کېږي، دوی ټول د یوه لوی ماشین په ډول دي چې واړه واړه څرخونه او مختلفې پرزې لري، چې باید ټول د یو مقصد دپاره حرکت او کار وکړي او خپله وظیفه اجرا کړي، پدې څرخو کې که هر څرخ له عمومي ارادې سره سم کارنشي کولی، نو هغه بېکاره او خراب گڼل کېږي، بلکې نور هم له کاره باسي.

نو دا هم معلومه شوه چې بڼه والی او هونبیاړي په حقیقت کې همدغه شی دی، چې سړی خپل افکار له محیط سره تطبیق کړي شي او له عمومي ارادې سره سم د مشترک مفاد دپاره کار وکړي، هر څوک چې خپل افکار له محیط سره نشي تطبیقولی هغه، لکه یو بې خبره دهقان داسې دی، چې د زراعت وخت او موسم ورته

نه دی معلوم او بی وخته پخپل پټی کي څه کړي، چې هغه هېڅکله نه شنه کېږي او تخم هم ضایع کېږي.

د دې سړي کار که څه هم په اصل او په خپل وخت کې ډېر نښه کار دی، مگر دی ورځنې هېڅ نتیجه نشي اخیستلی او خلکو ته خپل لېونتوب نښي.

څوک، چې یوازې د خپل فکر په محیط کې ګرځي او عمومي نظر نه لري، یعنی خپل افکار یې له محیط سره نه وي تطبیق کړي د هغه فکر په هر ځای او د هر چاپه نظر کې صحیح نه وي.

یو وخت یو ظریف سړی چې په سره رود کې او سپده بازار ته روان و، چا ورته وویل چې ماته یوه ټوټه راوړه چې ابي رنگ یې وي او ساده وي هغه، چې له بازاره راغی، نو سره شپړچایي ټوټه یې ورته راوړه او ورپې کړه د ټوټې خاوند ورته وویل، چې ما خو ابي ټوټه غوښتي وه او تا سره بخنه ټوټه راوړه، ظریف ورته په خندا شو چې د سره رود او به خو همدغه شان رنگ لري.

څوک چې عمومي نظر نه لري او یوازې د خپل فکر په غولي کې خاپوړې کوي، یعنی خپل افکار یې له عام محیط سره نه وي تطبیق کړي، چې د خپل کاله د اوبو رنگ ابي رنگ ګڼي او نور ځایونه په نظر کې نه نيسي، نو هر څوک که غواړي چې حقیقت ته ورسېږي او افکار یې په هر ځای کې صحیح وګڼل شي هغه باید خپلو افکارو ته وسعت ورکړي، دې خبرې ته باید ادیبان او لیکونکي زیات ملتفت شي او ډېره توجه ورته وکړي، ځکه چې دوی له خپل محیط سره زیات فکري ارتباط لري او تل خپل

نظریات خلکو ته وړاندې کوي، نوکه د دوی افکار له محیط سره موافق نه وي او څوک ورته خپل احتیاج نه حس کوي هېڅوک یې نه قبلوي او شنډ پاتې کېږي، نو دوی هم باید لکه نور کسبگر د خلکو د ذوق او ډول رعایت وکړي، یعنی ښه شیان په ښه لباس کې خلکو ته وړاندې کړي او محیطي احتیاجات په نظر کې ونیسي، څه چې لیکي باید پخواله لیکلو څخه سترګې ښې وغړوي او په خلاصو سترګو څه ولیکي، نو د ده افکار هرو مرو عمومي رواج پیدا کوي او خلک یې ښه قبلوي.

شاعرانه خیال

چپه چپي او قراره قرارې وه، سپورمې د ځمکې په منځ رڼا
غورزولې وه، هېڅ طرف زورې او زورې نه و.
يو ژور لښتې په شنه گياه پټ او پېچلې له اوبو نه ډک او غلې
روان و.

هر چا چې دا وضعيت لیده گمان يې کاوه، چې دا اوبه به يې
شعوره نه دي، په عزم او اراده کوم طرف ته ځي، ماهم دا خبره
حس کړه او ورپسې روان شوم، څه ساعت وروسته گورم چې به
شنه باغ کې قدم وهم پدې باغ کې هر راز بوتې ولاړ دي دا اوبه چې
ډېره موده پخوا هم دې باغ ته راغلې وې د دې باغ په شنو پانېو،
خوږو ميوو بڼايسته گلانو کې يې حلول کړی، دا شين بڼه تازه
چمن يې د انسانانو، مرغانو، حيواناتو دپاره ساز کړی و، دا اوبه
لکه دتاک په رگو کې ننوتې وې، ډېر خلک يې په خپل خوند
مست کړي او د ډېرو نشه يې د بنکو په پانوياته کړې وه، په يوه
بوتې کې ځان لکه عسل خوږ کړي او په بل کې يې د سرکې
تريوالی پيدا کړی و، په گني کې يوراز او په مرچ کې يې بل راز
مزه ايښې وه دا اوبه برسیره پردې چې د دې ميوو او گلانو د
وجود سبب گرزېدلې وې په تعمير او ودانۍ کې يې هم برخه
اخيستې، د دې باغ ديوال او گردچاپير سرايونه يې سرته رسولي
وو. دې اوبو يوازې د ځمکې په منځ تردد نه وکړی.

لکه چې د همدردۍ حرارت یې په زړه کې پیدا شوی، دا اقیانوس له دریا به جگې شوي او په وچو جزیرو باندې یې د رحمت څاڅکي شیندي او لکه د گل له پاڼو هوا ته هسکې شوې دي، کله یې په لویو دریابو کې د انسانانو بېرې او درانه جازونه په سرگړولي او د څاروي وظیفه یې اجرا کړې ده، دا اوبه که څه هم د ونو جگوجگو څوکو ته رسېدلې دي، خو خلک د ځمکې په سرگړېدلې شی، څه شی نه ډوبوي، دغه اوبه چې کله یخ کې ځای نیسي او د تورې اب په ځای او کله د گل په پاڼو (بنايسته جامه) کې ننوزي د حسن او جمال مظاهره کوي او ځینې وخت د صدف په صاف زړه کې ځان تربیه کوي او د جوهرې په دکان کې د تجارت بازار تودوي، ودې شي چې شاعرانه خیال هم دغسې یو شی دی.^(۱)

^(۱) - کابل مجله، ۱۳۱۸ کال، ۶ کڼه، ۵۸ مخ.

تياره او رڼا

نه پوهېږم خوب دی که بيداري، خيال دی که حقيقت، دنيا په تياره او ترېمۍ کې واقع ده، له شرقه ترغربه تور ټيکري غوړيدلي هر خومره چې يوه خوا بله خوا گورم هېڅ نه گورم.

هر لور ته تورتم او تپه تياره ده. زه گمان کوم په داسې کره کې يم، چې د انسان هوس په کې هېڅ نه دي کرلي او نه د تمدن لاس په کې څه نقش او نگار کړی او دا يوه طبيعي او ساده منطقه ده، چې د فکر او کار اثر پکې نشته. ټول مخلوق ويده او دنيا په هماغه پخواني حال پاتې ده، هېڅ تغير پکې نه دی پېښ شوی، ځکه چې زه څه نه وينم. زما په نظر کې دنيا په خوب ويده او خپه خپه بنکاري.

زه گمان کړم چې دنيا د خوب زانگو ده او خلک پکې غلي پراته او يو په بل اړه او غرض نه لري، زه تصور کړم چې دنيا يو سپيره ډاگ او وچه بيديا ده هېڅ پکې نشته د هر چالاس تش او خالي دی، خبر نه يم چې څه شته، خو زه د جهل په تياره کې پتې سترگې پروت يم څه نه وينم او دا هغه دنيا ده چې دبشریت معموره گرزېدلې او بله شوې، زه په همدې تياره او بې خبرۍ کې، چې يو ناخپه سپينه رڼا پيدا شوه او د دنيا بازار راته بنکاره شه.

نه پوهېږم دا رڼا له څه شي پيدا شوه، د حقيقت معشوقې مخ بنکاره که او که علم لمر پخوا وختونه د صبح صادق قاصد راولېږه او که دبشر د حکمت برق او بريښنا وه خیر هرڅه چې و خو

نوی دنیا یې له هر شي ډکه پکه راوښوده، چې هرڅوک یې محتاج او هرڅوک له مانه یې نیاز و، هر چا څه درلوده او هر شي نوی رنگ پیدا کړی و، میخانیکي اسبابو په کایناتو کې عیجیب او غریب تحول څرگند کړی او د هنر کیمیا و سپنې ته پښې او وزرونه ورکړي، په دنیا کې بله دنیا جوړه شوې د دماغ د زړه خونه نوې شوې، نوی فکر، نوی خیال پیدا شوی، زه علاوه پدې چې په مادیاتو کې برخه نه لرم یو سر او دوه غوړه یم په معنوي هستۍ کې هم لکه الف هېڅ نه لرم زه داسې ښکارم چې له کومې بلې کړې ځمکې ته نوی راغلي یم.

هو! زه د بېخبرۍ او بېکاری له دنیا د علم او عمل دنیا ته نوی راغلی یم.

زه له خوبه نوی راپاڅېدلی یم. پس له دې به لکه د وړو کي هلک د یوه شي او بل شي نوم زده کوم او هر شي ته به د تعجب په سترگه گورم.

بله دنيا

نيمه شپه ده هېڅوک له ځايه حرکت نکړي، مگر زه لکه سر سام
بې ارادې روان يم په مخ کې مې غرونه او سيندونه راځي، خو زما
مانع کيدای نشي په لوړو او ژورو لکه نسيم يا برينسنا څرخنده
تېرېرم هېڅ شی مې په مخ کې حایل کېږي نه.

يوه شيبه وروسته نه يم خبر، چې ما د څومره مودې لار په څو
دقيقو کې قطع کړې، خو له دغې دنيا چې زه ورسره آشنا وم وتلې
او يوې نوې دنيا ته د تعجب په سترگو گورم زما او د دې خلکو
ترمنځ دومره بعد او فاصله ده لکه چې د اولې ورځې انسان يې د
دې وخت له انسان سره لري. دلته هر څو نوي او هغې دنيا سره چې
زه ترې راغلی يم هېڅ مشابهت نه لري. حسن او جمال ټول همدلته
جمع شوي، عيش او عشرت د همدې خلکو په برخه رسېدلي دي،
د دې ځای وگړي چې لکه د يوه چمن گلان يو شان تر او تازه
بنکاري. ماته هغه تفاوت او ټيټ و پاس چې ما د انسانانو په ډله
کې ليدلی رايادوي او هغه کسان چې د فقر او ضعف نمايندگان
وو، راته وې دلته که هر څومره ميځانې او د ساعت تېرې وسيلې
ډېرې دي، مگر خلک يې دومره نه دي بيخوده کړي چې له اينده
حيات نه غافل او په دې شعر قانع شي، گويا دې ځای ته لا د
قناعت لغت نه دی رسېدلی او حرص بد نه دی معرفي شوی، هر
طرف ته کار خانې او فابريکې جاري دي، نوي نوي کشفیات او
اختراعات کېږي، خو افسوس چې زه د دې ځای د شيانو نوم نه

پېژنم او تعبیر ترې نشم کولی، مگر دومره پوهېږم چې د ټولې دنیا د تسخیر د پاره کفایت کړي. د دې ځای په کتاب کې ډېر شيان چې ما ته بد معرفي شوي و ښه ښودل شوي او د اخلاقو په غټو عنوانو کې لوی تغیر او تبدیل پیدا شوی دی، دلته په عوض د تواضع او امیدواری، د عزة النفس درس ورکول کېږي او د صداقت په ځای سیاست ستایل کېږي، زه پدې ښایسته وینا کې ښکته او پورته گرزم د بشریت د امراضو دوا، لکه همدردی او نور... لټوم خو بې له زهر دارو غازو او جهانسوزه اور بل څه نه وینم او وروسته له ډېرو پوښتنو راته ویل کېږي، چې ته د شرق موزیم خانو ته مراجعیت وکړه گوندې د شلو قرنو پخوا ارمغان دهغه ځای په زړو او شکیدلو پاڼو کې پیدا کېږي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۱۸ ل کال، ۵ گڼه، ۳۶ مخ.

د بشریت قافله او منزل مقصود

نن چې د بشریت قافله او د انسانیت کاروان، د مدنیت او عرفان په بازار کې قدم وهي او د حکمت په رڼا د مهجولاتو په تور تم کې اوبه د حیات لټوي، له اوسپنې د هوا مرغان او له فولادو نه د درياب کبان جوړوي، له لوبونه برينسنا (برق) او له هوا نه وينا اخلي، نن چې له شرقه ترغربه د انسان ژغ هر غوږ ته بې کاغذ او لفافي او بې ټکسه د پوستې رسي.

نن چې هر سړی د دنيا په حال احوال او د لرې لرې خلکو په کاروبار خبر دی، د يوه او بل په حق کې پيشگويي کوي، نن چې د بشر له سترگو پردې لرې شوي، لرې او نږدې وړې وړې ذرې وينې او له ډېره عقله وپښته چوي دا ټول د نن او پرون ورځې د زيار او زحمت نتيجه ده او د يوه قرن محصول نه دی، دا معنوي سرمايه د بشر د اولې ورځې پانگه ده، چې ورو ورو زياته شوه او په مرورد زمان له يوې دانې درمندونه او له يوه زني باغونه جوړ شوي، د بنيادم فکر لکه طفل ډېره موده د حیات په غولي خاپوړې کوي او د حرکت او عمل په ميدان او د تجربو په گدی ډېر کار ته پاڅېدلي او سر په څپړۍ لگېدلي، پس له ډېرو پرزېدلو يې يو يا دوه قدمه د ترقۍ لور ته اخيستي. دا طفل په بيابان د دنيا کې چې هېڅ لور لار او رڼا نه وه او هر طرف مارکنډيو او اغزيو ډک و لوڅې پښې يوه خوا او بله خوا لکه سودايي او تندې يې تېرې کړې، په کنډو او کپرو په خطر کې وليدلې، لکه يو سف (ع)

عمریې په څاه او زندان کې تېر شوی، د زمانې له مصایبو نه یې د سر په کاسه کې اوبه څښلې.

کله د تصادف په ګام او کله د تدبیر په قدم وړاندې تللی.

ډېرې ککرې پدې ارمان کې خاورې شوي چې یوه غوره د پښې تجزیه کې یا له یوې هسې تیل وباسي او له بلې پلته تاوده کې، خپله تیاره کوټه پدې رڼا او خپله توره خونه پدې روښانه کې.

لنډه دا لکه څنګه چې بنیاد م دا اوسني صورت او قد و قامت پس له ډېرو تحولاتو موندلی، اول ځل له غذایی موادو مائیت ته راغلی (مني شوی) او پس له هغه د مینې پرچې (علته) ګرزېدلي او بیا یې د غوښې شکل پیدا کړې او په تدریج سره هډوکي جوړ او په غوښه کې پټ شوه، وروسته تردې یې زړه، سترګې، غوږونه او بې حسابو اجزا د بدن او پزې یې د وجود، چې ځانته یو علم (تشریح) پکې تدوین شوي دي په کار خانه د قدرت کې جوړ شوي او یو مکمل وجود، چې خدای په اشرف المخلوقات سره ستایلی د خدای په قدرت دنیا ته راغلی، همدارنګه یې فکر هم د تحول پایه ختلي او دې اوسني مقام ته رسېدلی دی، بنیاد م ډېره موده په صحرا تنهایی او نادانی کې په ډار او ترس ګرزېدلی او لکه ښاپېرک په سمخو او غرو کې پټ شوی، هر ساعت له مختلفو اوازو د حیواناتو او غرهارد تالندې وپربدلی او له ډاره یې یوه او بل شي ته سجدې کړي، پس له ډېره وخته د ملګرتیا او تعاون په فایده پوه او د غلو له ډاره د کلي او کور شو، له همدې وخته د قومیت، نوعیت، قرابت، نیلی په ځمکه کې چلېدلی، د محبت،

شفقت، جمعیت سلسلې اوږدې شوې او د بنیاد مو قافلې او کاروانونه د ترقۍ له لارې مخ پر وړاندې د منزل مقصود طرف ته تللي او هرې طایفې ځانته یوه پناگاه لټولې او ځان یې څه شی او ډېر ترسیه کړې.

چا د غربیت په خونه کې اړولې او چا د قومیت په مرغانچه کې ځان ځای کړی. مسلمانان په فراخ باغ د دین او دیانت کې پراته او د یوه باغوان لاس لاندې تربیه کېږي، پدې باغ کې هر قسم بوټي او هر راز گلان او ونې چې هر یو بېله مزه، بېله میوه، علیحده رنگ او گونې فایده لري موجود دی، ترانگورو پورې د هر ځای میوه پیدا کېږي او د هر چا خوله پرې خوږېږي.

دا باغ خصوصي نه دی. د هر چا زړه چې ورته وشي په یوه کلمه کله ورته خلاصیږي او ور ورته بیرته کېږي.^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۳۱۷ کال، گڼه ۴۵ - ۴۶ مخونه.

د محبت لېوال

راشه چې زه خپل زړگي ته مراجعت وکړم، چې په دغه حساسه نړۍ کې د مینې او محبت څه یادگارونه پاتې دي او که نه! دغه زړگی چې د محبت په هر راز لومو کې نښتی او د عشق په پنځرو کې یې ډېر ریاضتونه ایستلي دي گوندې د عشق او مینې تېر حالونه لکه د سینما فلمونه یو یو راته ښکاره کړي او دا راته ووایي، چې عشق او محبت په انسان باندې څه کوي، ترڅو چې د دنیا په مخ د حسن او جمال مظاهر لیدل کېږي او د انسان په سترگو کې د لیدلو او کتلو احساس وي هر ورو به د انسان په زړه کې یو ډول مینه او د یو شي محبت وي، مگر محبتونه دي چې ډېر ژر د انسان له زړه محوه کېږي او هېڅ اثر یې نه پاتې کېږي. هو! انسان کله کله خپل زړه له لمر او سپوږمۍ او د اسمان په ستورو هم بایلي، مگر کوم وخت چې هغه ورته لویدونکي او پریوتونکي ښکاره شي، نو ډېر ژر ورځنې بېزاره شي او په یوه داسې ذات پسې گرځي، چې هغه هېڅکله نه محوه کېږي او تل ترتله وي.

دا راز محبت د انسان جسم او روح دواړه داسې رڼا کوي، چې بیا لمر او سپوږمۍ هم ورته له شرمه کتلې نشي، مگر دا محبت په هر زړه کې نه پیدا کېږي او نه د هر چا لاس ورسېږي، دا پاک

محبت دی او په داسې زړه کې ځای نیسي چې هلته بل هېڅ محبت
لاره نه لري.

هرکله چې محبتونه راز راز او ډول ډول دي او په هېڅ وخت کې
د انسان زړه، چې د محبت نړۍ ورته ووايو له مینې تش او خالي
نه وي، نوزه به اوس خپل زړگي ته رجوع وکړم او هغه ټول
محبتونه به یو یو راپه زړه کړم، چې په دغه نړۍ کې پیدا شوي او
بیا ورک شوي دي.

ښه مې په یاد دي کله چې زه په کوڅو کې له وړو سره گرزېدم او
کور کې به مې څه کول زما په زړه کې بې له محبته بل هېڅ شی نه
و، زه په همدغه وخت کې محبت د خپل مور له غېږې او د کاله له
خلکو بېل کړی او له پردیو هلکانو سره یې ملگری کړی وم.

زه به هغه وخت د خپلې مور له څنگه پاڅېدم او په منډه به
دباندي تلم، که هغې به ماته هر څومره نارې وهلې مابه سترگې نه
ور اړولې، ځکه چې خپلو ملگرو ته به ورتلم او هغوی به مې
لتیول.

زه به د هغوی خوږې مرکې ته داسې په شوق ورتلم لکه یو مین
چې په نیمه شپه کې د خپلې معشوقې حضور ته په څه طمع ځي او
بل هیچا ته یې پام نه وي، مگر کوم امیدونه چې یو مین خپلې
معشوقې د وصال په وخت کې لري زما په زړه کې به هغه شان یوه
ارزو هم نه وه او نه به مې د دغسې شیانو تصور کولی شو، زما
محبت په دغه وخت کې په هېڅ راز مادي او معنوي اغراضو بنا نه
و. په دغه حین کې ما هر راز مرسته او ښیگنه د محبت دپاره

کوله، مگر د هېڅ شي دپاره به مې له چاسره محبت نه کاوه، زما محبت په دغه وخت کې يو پاک او مجرد محبت و، چې په هېڅ ډول اغراضو نه وککړ شوی، مگر څه موده وروسته چې ما د خپلو همدغو ملگرو په بنکلو مخونو او معنادارو سترگو کې بعضې کيفيتونه وليدی شوه، نو زه له يو بل شان محبت سره اشنا شوم او زما په زړه کې د هغوی په نسبت يو بل راز مينه پيدا شوه پدغه وخت کې زما زړگی لکه يوه وړه کبستی. د محبت په درياب کې ولويده، چې د مينې او عشق موجونو او چپو ورباندې لوبې کولې.

له دې محبت سره زبنت ډېر اضطراب او ناقراري ملگرې وه، چې همپشه به زه له مشکلاتو سره مخامخ کېدم، مگر دغه ټول مشکلات مينې او محبت زما په نظر کې دومره اسانه کړي وو چې ما به ورځنې خوند اخستلو.

پدې وخت کې زما په زړگی کې مينې او محبت داسې تنده پيدا کړې وه، چې د دغه درياب ټولې اوبه يې وچې کړې او په وچ ډگر پاتې شو.

څنگه چې دغه اضطراب او ناقراري ورکه شوه او زما زړگی لکه مړی يا ويده لږ څه له سرگردانی خلاص شو، نه پوهېږم چې بيا له کومې خوا د محبت نسيم را والوت او زما په زړه کې يې لکه د پسرلي هوا بيا د مينې احساس ژوندی کړ، پدې وخت کې زه د خپل مفاد دپاره هر طرف لېوال او سرگردان گرزېدم چې يوه شيبه به هم قرار نه کيناستم، زما زړگی په دې حال کې هم د محبت له پنجو خلاص نه و، مگر دومره شوي و، چې زما په نظر کې يې له هر شي

ځينې مفاد بنايسته كړي و، چې ما خپل زړه كلک وړ پورې تړلی و او هر طرف ته به په همدغه نېت گرزېدم.

زما زړگي پدې وخت كې هم هېڅكله نه دی قانع شوی او لكه د ملنگانو كچكول هرڅومره چې به پخپلو خواهشاتو ډكېده سمدلاسه به بېرته تشبده او نور څه به يې غوښته. پدې محبت ما هر راز ذلت او تحقير قبلولو او د خپل مفاد دپاره به تل د نوموړو او غټو خلكو په وړه كې ولاړوم، چې دوی به راته له هر چا ځينې ښه ښكاره كېدل او له همدوی سره به مې مينه لرله.

مگر دا مينه اساسي او اصلي نه وه، ترڅو چې ما خپل (مفاد) د دوی په كور كې لیده، له دوی سره به مې مينه درلوده او د دوی احترام به مې كاوه او كله به مې چې دغه طمع د دوی له وړه پرې شوه، نو بيا به مې پېژندل هم نه.

كوم وخت چې دا حرص يا دا محبت زما په زړه كې سوړ شو او زه ورځنې خلاص شوم د دې دنيا هرڅه راته فاني او تېریدونكي ښكاره شوه، نو خپله مينه مې ورځنې وشكوله، د دنيا هرڅه مې نورو ته پرېښودل او ماله يو بل عالم سره لاره پيدا كړه، هغه پخوانی محبت مې له زړه ومينځل شو او يو بل ډول محبت پكې ځای ونيولو.

پدې محبت كې هېڅ قسم اضطراب نه شته، بلکې زياته ډاډينه او قراري پكې لیدله كېږي، دا محبت هېڅكله نه محوه كېږي، ځكه چې له فاني او محوه كیدونكو شيانو سره تعلق او رابطه نه لري. اوس كه زه په دې عالم كې هم له چا سره محبت او مينه لرم هغه به له داسې شيانو دپاره وي، چې هېڅكله نه وركېږي.

هو! زه خو اوس لکه بلبل او بورا داسې نه یم، چې په ظاهري
بنکلیتوب وغولېږم او د دې جهان په هغو گلانو پورې زړه وترم چې
دېر ژر فنا کېږي او د مني باد يې هرې خواته وړي، زه د داسې څه
دپاره له چا سره د لږې مودې دپاره مینه نه پیدا کوم، زه اوس په دنیا
کې له داسې خلکو سره مینه او محبت لرم، چې هغوی یوه داسې پټه
او معنوي پانگه لري، چې په هېڅ شان نه ضایع کېږي او د زماني
سیلاب يې نه شي وړلی، دا پانگه د انسان هغه معنوي او اخلاقي
موجودیت دی، چې په هېڅ وخت کې خپل حسن او قیمت نه بایلي،
مگر هر څوک يې نه لري او نه د هر چا په برخه کېږي.

دا انسان هغه ثروت دی، چې په دنیا کې ورباندې نښه نوم او عام
محبوبیت گټي او په اخرت کې ورباندې د خدای رضا لاس ته
راولي، نو که څوک غواړي چې په دنیا کې د زړونو مملکت لاندې
کړي او دغه راز جهانگيري يې په نصیب شي، هغه باید په همدغه
شي د خلکو زړونه خپل کړي او خپل مینه پکې ځای کاندې.

په دنیا کې بل هېڅ نشته چې د انسان په زړه کې لکه نښه اخلاق
بادوامه او عمیق تاثیر وکړي شي، همدغه شی دی چې انسان ته د
نورو د تسخیر دپاره ورکړشوی او دی ورباندې له نورو امتیاز پیدا
کوي.^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۲۱۹۰ کال ۱۱ ځنډه ۳،۴ مخونه.

پوهه او معرفت

کله چې د تورو شپو په تورتم کې راته سل راز شیشکې او پیریان ښکاریدل او زه به ورځنې په خوب کې هم وپریږدم، نن هغه شیان یو نه وینم - نه پوهېږم چې څه وخت زما نظر بل راز و او که دغو پټو مخلوقاتو راسره اشنایي درلوده، ما پخپلو سترگو د ښاپیریانو رانجه پورې کړي وو، که مې د کوم پیر او فقیر خولې په سر کې وه، هرڅه چې و او هرگمان چې ته کوي، خو زه چې کله ماخستن یوازې له کوره ووتم کاني، بوتي به راته د پیریانو لښکر جوړ شو او هر شي به زما په نظر کې بل راز جوله کوله.

یوه شپه چې یوازې له کاله ووتم او له کلي بهر شوم ناخاپه راته یوه توره بلا رښکاره شوه او زما په زړه کې یې عجیب او غریب حرکت پیدا کړ، هرې خواته چې مې سترگې اړولې د خوف او ویرې نا اشنا ښځه مې په مخکې ولاړه وه، د پلرو او نیکونو هدیره راته د بلاگانو مېنه او د پیریانو کور ښکاره کیده. له هرې شناختي راته سل پیریه جوړ شو او زه یې په سل رازه موهومو عذابونو سره وپرولم، د وطن کاني او بوتي راته روې او شیشکې شوې، چې زما زړه یې له گوگله ایسته او هر ډول ویروونکي خیالات او تصورات یې راته پیدا کول، هېڅ نه پوهېدم چې له ماسره به څه کېږي او څه به راته پېښېږي، مگر څومره چې توره بلا راته نژدې کېده هغومره زه د مرگ او فنا لور ته وړاندې کېدم او یقین مې درلود، چې په هېڅ راز وړ څخه نشم خلاصیدلی،

ځکه چې دا هماغه بلا وه چې د کلي ټول هلکان ورځنې وېرېدل او هره شیبه به یې د لوبو په میدانو کې د دوهمې په غاړه یا د تناره په سرکيسې او خبرې کیدلې.

همدغه شپه زما د ژوندون وروستی ساعت او اخره برخه وه، چې باید له خپلو ټولو ارزوگانو سره واع وکړم او ځان د مرگ بېرحمه پنجو ته وسپارم.

ډېر افسوسونه مې وکړه، چې پدې وخت کې ولې له خپل کوره را ووتلم او د دغې بدبختۍ استقبال مې کاوه، مگر په افسوس او حسرت نو څه کېږي، څه شی چې سړي ته تقدیر پېښوي هغه پېښېږي او دا وروستی عقل له هېچا سره رومي نه وي، ډېر ځله سړي په ځينو ارادو پسې له کوره بهر شي، مگر نه پوهېږي چې په لاره کې ورته څه پېښېږي او څه کېږي. که چېرې انسان دغه راز پېښې پخوا له پېښېدو لیدلې وي هېڅکله به یې د خپلو ټولو ارادو تعقیب نه کاوه او لکه یو شل به ځای په ځای ناست و، هېڅکله به له کنډو کېږي او گړنگو څخه نه لویده، ځکه چې تل د سکون په یوه داسې کړنگ کې پروت و، چې راپورته کېدی به نشو.

د دغې شپې او دغه حال تصویر زه داسې اوس ښه نشم کولی او نه یې تاسې هغسې احساس کولی شئ، زما افکار په دغه وخت کې ټول د خوف یوې تورې نقطې ته متوجه و او بې له خوفه مې نور هېڅ نه لیدل، هېڅوک نه و چې زه یې له دغې بلا خلاص کړی وای، یا ورته دا امید شوی وای، پخپل وطن کې له خپل کور او

کلي څخه خو قدمه هغه خوا زه بې وزلی، بې اسرې او بېکسه وم، هېچاته مې څه هيله نه درلوده، له خپلو او خپلوانو، ملگرو او اشنایانو، مور او پلار څخه امید قطع شو او په تمامه معنی راته ځان یوازې او بې مرستې بنکاره شو.

نه پوهېږم، چې کله به په تاسې باندې دغسې حال راغلی وي، چې اوس د دې کلماتو په معنی پوه شې او زما په تېر شوي حال لږ څه رحم وکړئ که یه؟ که تاسې له دغسې زمان او مکان سره اشنا نه یاست او دغه راز مو نه دی لیدلی، زما خبرې به خداپرېو، چې څه وبولئ، د افادې قوه هم دلته ډېره ضعیفه ده، د هغه حال د تصویر او تقریر دپاره لا تر اوسه کلمات نه دي وضع شوي او که وضع شوي هم وي زه یې د استعمال په چل نه پوهېږم، د دغسې فجیح حال تصویر راته ډېر گران بنکاري، زه هېڅکله دپته نه یم حاضر، چې د خیال په عالم کې بېرته هغه حال ته رجوع وکړم او بیا تاسې ته د دې کیسې جزیات او واړه ټکي پوره بیان کړم، که چېرې دنیا تکرار هم قبول کړي او زه بېرته کوچنی شم، هماغه شپه بیا راشي او زه په هماغه تورو شپو تورو پردو کې دا حال بیا وونیم یقین دی، چې په هغه حال کې هېڅوک نشم پوهولی. که دا هم وشي او دا ټول غیر ممکن شيان امکان پیدا کړي بیا هم یقین نه لري چې د اوریدونکو زړه به زما په حال و سوزي او څه چې په ما تېر شوي وي دوی به یې په اورېدلو هغسې متاثر شي. د لیدو او اوریدو دومره فرق دی لکه د رانده او بینا، نو بیا ویلی شم، چې د هر بدبخت حال ستاسې په نزد له یوې کیسې او افسانې نه

زیات اهمیت نه لري، همیشه او په هرځای کې د بدې ورځې د خاوندانو حال د نورو دپاره قال شي، په هرځای کې ځمکه هماغه سوزي چې اور پرې بلېږي، په هر هېواد کې پردي غم نیم اختر وي، هېڅکله داسې نه دي شوي، چې د سترگو کار له غوږو واخیستل شي یا د یوې سترگې په ږوندوالي د بلې سترگې بینایي لږه شي دا ټول هغه ممتنعات دي، چې فرض یې هم ممتنع دی، نو زه هېڅکله له تاسې دانه غواړم چې تاسې دې زما د حال داسې احساس وکړئ لکه چې ما کړی دی، زه همدومره غواړم چې زما په حق کې یې یو مشکل حال قبول کړئ او د وېرې سخت عذاب وگنئ، زه په دغه وخت کې نور له خپله حاله خبر نه شوم او ونه پوهېدم، چې ځمکه مې له پښو نه کومې خواته ولاړه او زما د وینو په جریان کې څه تغیر راغی، خو هرڅه رانه هیر شوه او نور مې د خوف احساس هم ونکړای شو، تاسې فرض کړئ چې زه هم لکه یو بې حس او بې شعوره کانی په دغه بیدیا کې پرېوتم، چې عقل او شعور، احساس او خیال هر څه رانه ولاړل او بېخي یوازې پاتې شوم، دا حال که څه هم یو موقتي مرگ و، چې څوک به یې نه خوښوي او جمادي حالت به یې بولي، خو زه یې له دغسې مهیب او وېرونکي ژوندون خلاص کړم او د ټولو غمونو په منځ کې حایل شو.

څه شېبه ورورسته چې دا حال هم لکه د انسان نور ښه او بد حالونه له سترگو پناه شو او ما خپلې سترگې وغړولې بې له دېنه، چې خپل ورور مې تر څنگ ناست و او زما تلي او لاسونه یې

مبئل بل هېڅوک او هېڅ شی نه و، کومې تورې بلا چې زه یې یوه شېبه مخکې وپرولم او ژوندون یې راته یو لوی غم او سخت عذاب ګرزولی و، هغه مې سکني ورور او د خپل کاله سپری و. وګورئ!! کله کله سپري ته خپل خواخوږي او خپلوان بلا کېږي او په بله بڼه یې ویني، یعنی لکه یوسف خپل ورور لېوه شي او په بلاګانو یې خوري.

دغه راز تیاره او تورتم چې په هرځای کې وي هلته سپري ته دغسې حالونه پېښیږي چې له خپلو ورونو څخه هم وپېږي او هغه څوک چې د ده مټ او بازو وي د خپل بدګمان په اثر کې ورته لکه بلا داسې ایسي، د دغسې تیاري نسبت که څه هم په ظاهره تورو شپو ته کېږي، مګر په حقیقت کې له ناپوهۍ او نه پېژندلو څخه پیدا کېږي، په کوم ځای کې چې د جهل او نادانۍ تورې پردې د خلکو په سترګو غوریدلې وي هلته سپري ته هر څوک نا اشنا ایسي او د خپل کوروکلي خلک ورته د راز راز بلاګانو په ډول معلومېږي، هر چا نه یې په زړه کې وېره کېږي او په شپانه باندې د لېوه ګمان کوي، بې له وېرې بل شي نه پېژني او بې له بدګمانۍ او د خوف له تخیل څخه نورڅه نلري، همدغه سبب دی چې ناپوهو وګړو ته (چې په کوم ځای کې وي) یو حاکم داسې بنسکاري لکه په توره شپه کې، چې سپري ته خپل ورور له لیرې ځان وښيي او دی یې نه پېژني، یعنی هغه څوک چې باید دوی یې د خپلو حقوقو او خپل ځان حامي وګڼي په زړه کې ورسره مینه او علاقه پیدا کړي، لیرې لېرې ورځني ګرزي او له ډاره ورته نږدې کېدی نشي، ځکه

چې هغه ورته خپل ځان نه وي معرفي کړی او نه د پېژندلو په اثر کې ورته بل شان ښکاري.

بې علمه خلکو ته معارف هم داسې په نظر ورځي لکه چې يو عالم جهل او ناپوهی ته گوري، مگر هغه کسان چې له علم او معرفت سره اشنا شي او معارف وپېژني، لکه تېري ورپسې و چې شونډې گرځي او هرې خواته ورپسې هڅه کوي، په رښتيا چې اشنایي او پېژندنه د خلکو ميل او محبت ډېر ښه جلبوي او هغه لوی خلک چې پدې راز پوه شوي دي ډېره ښه استفاده ورځني کولی شي.

تاسې به ډېر شيان او ډېر خلک ليدلي وي چې په اول کې ورځني وېرېدلئ او ښه درته نه ښکاره کېدل، مگر وروسته چې ورسره اشنا شوي ياست او پېژندلي مودي اوس به درته محبوب او ښه ښکاره کېږي، يو وخت و چې انسان په دنيا کې له هر څه وپريده، دا سمان له ستورو او لمرو سپوږمۍ څخه يې هم ډار درلود، د تالندې له اوزه او له برېښنا څخه به په ځمخو او غارو کې پتېده، مگر اوس ورته يو شاعرانه منظر ايسي او شعرونه پرې وايي، ځکه چې پوهې او معرفت علم او پېژندگلوي ډار او وېرې طلسمونه مات کړه او انسان ته يې ډېر زيات جرات ورکړ، د همدې لامله اوس څوک له اور او اوبو څخه نه وېرېږي او نه ستورو او ارباب الانواعو ته هغسې سجدې کوي.

هو! پوهه او معرفت علم او پېژندنه يو قوت دی، چې په دريابونو کې يې نهنگان او په غرو کې يې پړانگان او لېوان ورک

کړه، د اوهامو او خرافاتو د تورو کېږد یو مراندې یې پرېکړې، د دېوانو او بنا پېریانو کیسې یې ورکې کړې، د شیشکو او روو ډار یې د خلکو له زړه نه وایست او د مرگ وېره یې هم په زړونو کې کمه کړه، د مصر د فرعونیانو او اریاب الانواعو کیسه ختمه شوه او د جوگیانو خونې هم جوړې شوې، د اور هغه لمبې مړې شوې چې خلکو به یې بندگي کوله او د کوډگرو بیرغونه هم ړنگ او نسکور شوه.

کوم ملت چې غواړي خپل هېواد کې هر راز مکرو بونه ورک کړي او دغه ټولې بلاگانې ووژني، زړونه له دغه راز تصوراتو څخه او خیالات له موهمو اندېښنو څخه وژغوري جرات او شجاعت وروزي او انسان کې یو روحي او معنوي قوت وپالي د بدو گمانونو او ویرونکو تخیلاتو بڼه علاج وکړي او انسان ته هرڅه په رڼا کې څنگه چې وي هغسې وښيي هغه هرگوره د علم او پوهې د رڼا په خپولو کې کوښښ کوي او دغه راز تیارې پخپل وطن کې ورکوي.

زما د وېرې کیسه که څه هم زما د کوچنیتوب د شپو او ورځو د لویې افسانې یا ډرامې یوه وړه برخه او کوچنۍ صحنه ده، مگر د اجتماعي حیات مرموز اسرار او رازونه پکې پراته دي، چې د حال په ژبه یو لوی تعلیم او مهم درد بلل کېږي.

که سړی د دنیا واقعاتو او خپلو مختلفو حالاتو ته په بې اعتنایۍ نه گوري او له هغو رویاو څخه چې په وینښه یې ویني نتایج اخلي، یقین دی چې ډېر ښه بڼه عملي اساسونه لاس ته

ورځي، چې سپری يې په ډېرو نظري مطالعاتو کې نشي پيدا کولی، همدغه قيمتي اساسونه دي چې د نن ورځې تازه او مهم علوم پرې بنا شوي دي او سپري ته په ژوندانه کې نوې نوې لارې بښي، نو هېڅکله دغسې واقعاتو ته په عادي نظر مه گورئ او بې نتيجه اخیستلو يې مه پرېږدئ، د ژوندانه راز پخپل ژوندون کې ولټوئ او د علم د تجربو مخ هم د حیات په هنداره کې وگورئ!!!

تاسې به ډېر ځله د يوې علمي مسلې په ډول اورېدلي وي، چې انسان د مجهول شي د بنمن دی او په کوم شي چې نه پوهېږي يا يې نه پېژني هغه ورته ښه نه ښکاره کېږي، ما هم له ډيرو خلکو يوه فلسفې کلیه (المرعدولما جهل) اورېدلې ده، مگر هغسې پرې نه يم پوهېدلی، چې د ژوندانه معلم او ښوونکي راته دا مبهمه معنی وښودله او زما په زړه کې يې لکه د کاني نقش ثبت او رسم کړه. څه شی چې يو عالم يا فيلسوف پرې پوهېږي، هغه مالکه يو صوفي په سترگو وليد او څه شی، چې يو عالم بلل کېږي زما دپاره حضوري علم وگرزېده، هغه څه چې ځينې خلک يې وايي او پرې پوهېږي، نه زما دپاره يوه نه هېریدونکي خاطره شوه، چې هېڅکله يې نه هيروم او که رښتيا ووايم هېڅکله يې نه شم هېرولی.

زما په ژوندانه کې دغسې ډېر اسرار او رموز شته، چې زه يې بې کلماتو او الفاظو په ځينو شيانو پوه کړی يم ماته يې په توره

شپه او داسې ځای کې، چې سترگه په سترگه نه بنکاریده ډېر څه را بنودلي دي او زه يې ملاکړی يم.

هغه څه چې خلک يې د کتاب په پاڼو کې ويني ما د زړه په سپپاره کې ولوستل، که څوک غواړي چې دغه بې صوته تعليم حاصل کړي او لکه طوطي له نورو نه تشې خبرې زده نکړي پخپل گربوان کې دې سربنکته کړي او د خپلو خاطراتو په دفتر کې دې د ژوندانه په اسرارو ځان پوه کړي، يعنې له نحوي ضمير څخه دې نفسي ضمير ته مخ راوگرزوي او هر څه دې له ځانه وغواړي د همدغه ضمير حالات دې ځانته معلوم کړي او له همدغې کړکۍ څخه دې پوهې او معرفت ته لاره پيدا کړي.^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۳۲۳ کال، ۱ کښه ۵-۸ مخونه

د زړه پوښتنې

په هغه تور تم کې چې غل او کارواني نه پېژندل کېږي د حیات اوبه څه قیمت لري؟ هغه پوهه چې د شیطان له کوره وي، هغه اودس چې د مظلوم په وینو یا د یتیم په اوبنکو کېږي، هغه کتاب چې د ناحقو دعوو دپاره پکې لارې لټول کېږي، هغه ملگری چې سپری له ځان سره په کېږو لارو بیایي....

څه یې وبولو؟

کوم پروند، چې د امسا په ځای تورو مارانو ته لاس اچوي، کوم کون چې خبره نه اوري او ورته ځاندي، هغه سپوږمۍ چې غلو ته لاره ښيي او په مینو پسې مشالونه گرزوي...

څه په کار؟

هغه لوی سپری چې د وړو مرغانو په دام کې ښکېلي یا د غټو په جال کې بندېږي او د خوشامدگرو د تشې وینا له اغیزې ځان نشي خلاصولی څوک دی؟

کوم زړه چې د احساس په اور کېږي او دا سوي په پټه خوله زغمي، کوم فکر چې پخپل مخکې فولادي دیوالونو ویني، هغه تېري چې په اوبو کې وژونکي زهر گوري... د هغو په حال رحم نه دی په کار؟

هغه کسان چې سترگې لري او ژبه نه لري، په غوږو اوري او په زړه کې نه پوهېږي، هغه څوک چې د خپل کور ماران او لپمان نشي وژلی، هغه کورونه چې د زورور سیلاب په لاره کې دي ایا د رحم او شفقت حق نه لري؟؟^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۳۲۳ کال، ۶ ځنډه ۲۳ مخ.

د ژوندانه روح

ته خپل زړه کې ښې سترگې وغړوه او خپل اشنایان په غړولو سترگو وگوره! چې تا دوی په کوم صفت غوره کړي دي؟؟

ټول د علم او فضل خاوندان دي؟ مال او دولت یې ډېر دی؟ د هېواد له مشرانو او غټانو څخه شمېرل کېږي؟ له نورو نه پکې پوهه او هوښیاري زیاته ده؟ که بل داسې صفت پکې شته چې په نورو کې نشته او یوازې همدوی یې لري؟

هر یو د دنیا له لوړو او عالي مکتبونو راوتلي دي؟ هر یو د لوړې څوکۍ او ستر مقام خاوند دی؟

له عیبونو او نقایصو نه خلاص دي؟ او هېڅ نیمگړتیا نه لري؟؟

نه نه هېڅکله داسې نه ده او په هېڅ ډول زه دا نشم منلی.

ته هم پوهېږي او ماته معلومه ده، چې ستا په اشنایانو او دوستانو کې هم هغه عیبونه پیدا کېږي، چې په نورو کې شته – ستا اشنایان هم له نورو انسانانو نه څه فوق العاده امتیاز نه لري او نه له اسمانه رابښکته شوي دي، مگر مینه او محبت یې ورته ښکلی او ښاغلی ښیي. ستا په ملگرو او دوستانو کې بې علمه او

بيسواده خلک هم شته، مگر نور بېسوادان ستا حضور ته لاره نه لري.

ځينو پوهانو ته د اشنایي او قدر په سترگو گوري مگر، ځينې نور په نامه پېژني او بس. ټول بډايان هم تا ته يو راز نه بڼکاره کېږي، له يوه سره مينه لري او له بل نه نفرت کوي. د لوړ رتبو او منصبو خاوندان هم تا ته يو راز نه ايسي. په هره طبقه کې اشنا او نا آشنا درته ډېر فرق لري. دلته خوار او بډای کمالدار او بې کماله هېڅ معنی نه لري او نه ستا اشنایي له دې شيانو پيدا شوې ده، مينه تل له مينې پيدا کېږي او اشنایي له دې شيانو هغه خوا يو بل شی غواړي، چې کله يې سپری په بې نامه او بې نشانه خلکو کې پيدا کوي او کله د علم وکمال مال او دولت په خاوندانو کې وليدل شي.

کله يو عادي او معمولي سپری د چا په نظر کې گران او بناغلی شي او کله بڼو بڼو خلکو ته سپری د نفرت په نظرگوري.

هر کله چې تا ته سره له هغو احتياجاتو چې ته يې لري په يوازې علم تش جاه و جلال څوک نشي گرانيدلی او په تنها مال او کمال ستا اشنایي د چا په نصيب کېږي، نو په هغه بې نیاز ملکوتي مقام کې به دا شيان څه قيمت ولري، چې هلته دې شيانو ته هېڅ احتياج نشته او بې له اخلاص او مينې بل شی ځان نشي بڼکاره کولی، څنگه چې ته هېڅ نا آشنا له آشنا سره نه برابروي او هېڅ شی بې له مينې او محبته نه خوښوي، گمان مه کوي چې ستا جمال او کمان به بې له مينې او محبته څه ځای ونيسي يا به چاته گران شي.

که د لوی خدای په حضور کې هغه مقام غواړي چې د خدای د دوستانو په نصیب کېږي، که د شاهانو او مشرانو په دربار کې قرب او منزلت لټوي، که له یوه خوار او غریب نه د رښتیا ملګرتیا ارزو لري پخپل زړه کې مینه او محبت پیدا کړه.

هر سړی په هر وخت کې د مینې او محبت وړی دی او لوی خدای هم د مومنانو شدید محبت ستایي. هغه راز ژوندون چې هر څوک یې ارمان کوي او نه یې شي پیدا کولی.

هغه شی چې خلک یې سعادت او خوشحالي بولي، هغه خوند، چې سړی یې په سرو او سپینو یا خوندورو خوراکو کې نشي موندلی، په یوه شي کې پیدا کېږي چې د ځمکې، خلک ورته محبت وایي او په اسمانو کې د ژوندانه روح بلل کېږي.^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۳۲۳ کال، ۶ ګڼه ۲۳ - ۲۴ مخونه.

د مشرانو عشق

څوک چې لوی شي او د مشرتوب لوړې درجې ته ورسېږي هغه بیا په دغسې ډیوو، چې په یوه یوه کور کې بلېږي ځان نه سیزی او نه لکه کشران او واړه افراد په کوم سپین مخ یا مالو سترگو زړه بایلي.

هو! دغه زړه دومره وړیا نه وي، چې په دغسې عادي شيان مبتلا او په فاني گلونو پسې لېوال شي، هغه هېڅکله د دنیا په سرو او سپینو داسې نه مین کېږي، چې لکه یو په مال مین سوداگر شپه اورځ په دغه غم کې ورک شي او بل هېڅ شي ته یې پام نه وي، مال لاشه چې د خپل ځان، خپلې کورنۍ، خپلو لونیو، زامنو په مینه او دوستۍ کې هم دومره ځان ورکوي، چې نور هېڅ نه پېژني او هرڅه هېر کړي، بلکې دغه ټول محبتونه چې واړه خلک یې لري په یوه محبت باندې قربانوي، چې هغه د ټولني او ملک عشق بلل کېږي او پدې لاره کې هر راز زیار او زحمت قبلوي او هېڅ راز موانع ته اهمیت نه ورکوي، د همدغه عشق په اثر کې د ملتو مشران پخپل ملت باندې د هر راز اطاعت حق ثابتوي او دا ورباندې لازمي، چې تر پېړیو پېړیو خپل ځان د دوی مرهون او مديون وگڼي، ځکه چې دغسې مشر د یوه ملت د پلار او بابا مثال لري، چې د ټولني هر فرد دغه راز معنوي پلار ولې پیژني او احساس یې کوي، یعنې لکه چې یو طفل پخپل طفلانه حالت او داسې وخت کې، چې له معانیو او مفهوماتو سره ښه نه وي آشنا

خپل پلار پېژني او خپل ځان غېږکې وغورځوي، ټولنه هم که د لور تعليم خاونده وي او که نه وي، د تهذيب او تمدن لورې درجې ته رسېدلي وي او که نه، د خپلو خواخوږو او زړه سوانده مشرانو د مينې او پېرزوينې احساس کوي او خپل ځان سره له ټول مادي او معنوي موجوديته د دوی د عاطفې او شفقت په غېږکې اچوي او خپل مقدرات ورسپاري، ځکه چې عشق او محبت ارومرو د معشوق او محبوب په زړه اغېزه کوي او د مينې په حقوقو يې پوهوي. دلته بايد تاسې عشق او مينه د حسن او جمال له عشق څخه بېل کړئ او هغه منظره له سترگو لرې کړئ، چې د گل او بلبل يا د مجنون او ليلې په مينه کې يې گورئ.

زمونږ مقصد دلته هغه رازمينه ده چې د پلار او زوی د خوږو ملگرو، د مرشد او مرید، د استاذ او شاگرد، د مشر او کشر په زړونو کې وي، چې بې له غمخوړی او خیر خواهی څخه نور مظاهر نه لري په دې عشق کې ناز و نیاز، هجرو وصال بې پروايي او تغافل نه ځاييږي او نه پکې رقيب او ريبار شته، دا مينه له هغې مينې څخه فيض او رڼا اخلي، چې يو رښتيا نې بنده يې له خپل خدای سره لري او د يوه حقيقي صوفي په زړه کې ځای لري. له دې مينې سره رحم و عاطفه، متانت او ثبات، همدردی او شفقت ملگري وي او له هر راز تهمتونو څخه يې لمن پاکه وي، دلته لېونتوب او لېونيان د صحرا گرزېده له خپلو او پردیو بېلېده هېڅ نه وي او نه پکې د معشوقو له لاسه شکايت يا له رقيبانو سره حسد ليدل کېږي.

له دې مینې سره انسان د مور په غېږ کې او د پلار په څنگ کې
اشنا کېږي، مگر د ښکلو مینه له گل او بلبل څخه اخیستل کېږي،
چې بهار او خزان پکې لوی دخل لري او فریادونه، اغزي د غوتې-
دلتنګۍ هر هرڅه پکې شته او د شکایت هنګامه ورځنې پیدا
کېږي. پدې مینه کې د روح اشنایي او توافق په کار دی، مگر په
مینه کې د سترګو قبول او کتنه تاثیر لري.

هلته پتنګان په بلو ډیوو ځانونه سيزي، مگر دلته مینان یو د بل
په سر سیوري کېږي، د غمجنو زړونو دپاره پټۍ جوړوي او د
تورو شپو خاوندانو ته ډیوي بلوي.

هو! سړی تر یوه وخته بې له رنگونو او ښکلو څېرو څخه نور څه
نشي لیدلی او د همدغې مینې جاذبه یې ځانته راکاږي، ځینې
کسان لا بې له مادیاتو او مال دولت څخه بل شی نه پېژني او
همدغه شی خپله فایده بولي، بعضې په ځینو نومونو پسې لېوال
وي او د شهرت په ښکونو پسې گردګرزي، چې دا ټولې مرحلې طی
شي او سترګې ښې پخې شي، یعنی د دغه بشري کوچنیتوب
دوره تمامه شي او انسان معنوي بلوغ ته ورسېږي یا په بل عبارت
د لویوالي او مشرتوب حق پیدا کړي، هغه ته بیا خپل کور وکلی،
خپل ټبر او خپل هېواد تش الفاظ نه معلومېږي، بلکې دغه کلی
او پایدار مفهوم یې په نظر کې یو بل راز جلوه کوي، چې د خپلو
غرو په څوکو، د صحرا په لمنو، د وطن په کانیو او بوټو کې یوه
یوه داسې تجلي ویني، چې هر څوک یې نشي لیدلی او هر چاته
ځان نه ښيي، یعنی څنګه چې یو ښاپېرک ځلانده لمر نشي

ليدلی، يو کوچنی د زلميتوب احساس نشي کولی، يو کارغه لکه يو بلبل دگل بنايست نه ويني، د دې ټيټو ډيوو پتنگان د ستورو ډيوو ته نه رسېږي، بې درد زړونه د دردمنو له حاله نه خبرېږي، يو مورنی ږوند د رنگونو امتياز نشي کولی، همدغه شان دغه ليلې هم د عادي خلکو له نظره پته وي او هر څوک يې مخ نه ويني.

همدغه سبب دی، چې د وطن مينه، د ملت عشق د ځينو کسانو دپاره يوه خوشې خبره معلومېږي او دا باور نشي کولی، چې څوک دې د وطن په عشق او د ملت په مينه کې عشقانه بڼه پيدا کړي او رښتيا نې مین دې ورته وويل شي، دا د ډېر تعجب خبره ده چې يو سړی د يوې ښکلې پېغلې په عشق او مينه کې فرهاد يا مجنون کيدی شي، چې د خپل سرو مال، وقار او اعتبار، خپلو او پردو څه او څه... هېڅ پروانه کوي او په دغه لاره کې هرڅه قربانوي او يو کامل انسان د ملت دوستۍ په اغيزه دې حد ته نشي رسېدلی، چې د يوې جامعې په مينه کې د يوه مین او عاشق حيثيت پيدا کړي!!!

په کوم هېواد کې چې دغه راز پتنگان نه ليدل کېږي او دا حقيقت ورته دومره نا آشنا وي، چې منلی يې هم نشي، يقين دی چې هلته وگړي د عشق او مينې په ابتدايي منازلو کې پاتې دي او انساني شعور يو طفلانه او ابتدايي وضعيت لري، د دغسې ټبر په حال ډېر افسوسونه په کار دي، چې لوی سړی يې لکه کوچنيان بې له خپل شخصي او فردي کوره يا له خپلو وروڼو او

خويندو نور څوک نه پېژني او له خپلې کوچې ماسوا دکلي نورې
کوڅې ورته پردۍ بنکارېږي.

پدې عصر کې د يوه ملت حقيقي او معنوي پانگه، چې د هر راز
پيشرفت او پرمختگ حامل بلل کېږي.

همدغه د وطن عشق او د ملت مينه ده، چې د ملتونو د
اجتماعي شعور، دماغي انکشاف، لوړ تعليم او عالي تربیې
صحيح معيار باله شي، د دې مينې وړانگې او پلوشې لومړې
ځل د هېواد د مشرانو او لويانو په زړونو رڼا غور ځوي او بيا يې
نور خلک عملاً له دوی څخه زده کوي او عموميت پيدا کوي،
مونږ بايد دا مينه پيدا کړو او دغه عالي عشق له خپلو مشرانو
څخه زده کړو، دا عشق هم پټ نه پاتې کېږي او مېنک خپل ځان
پخپله نښي، نو ځکه يې څوک په تشو دعو نشي گټلی، بلکې
عملي مظاهري غواړي، يعنې دا عشق په يوازې آه و فریاد او
مصنوعي وضعيتونو نه ثابتېږي، بلکې له خپل راحت، له خپلو
شخصي اغراضو او د ضرورت په وخت کې له سر او ماله تېریدل
او سل رازه ايثار او قرباني غواړي، راشئ! چې د دې عالي مينې
رښتيا نۍ مظاهري وکړو او خپلو مشرانو ته دا څرگنده کړو، چې
مونږ ستاسې له پاکو زړونو څخه د دغې رڼا اقتباس کړيدی او د
وطن او مليت په صحيح مفهوم او حقيقي عشق پوهېدلي يو.

راشئ! چې د خودخواهۍ او ټيټو مينو مراندې او تناوونه پرې
کړو او د لمر و سپوږمۍ په خوا کې خپلې خيمې ودروو. راشئ!
چې اوس له دې کوچنيو ځالو والوزو او لوړ پروازونه وکړو، ترڅو
پورې به لکه کوچنيان شخصي کور په محدود غولي کې
خارپوڅي کوو؟

راشئ! يو ملي او وطني شعور پيدا كړو او د وطن غرو، رغو،
كانو، بوټو ته د پښتو ملت لوی او واړه، خوار او بډای، پوه او
ناپوه ته د عشق او مينې په نظر وگورو، لكه چې يو پلار خپل
زوی، يو ورور او يو خواخوږی مشر خپلو كشرانو ته گوري، كه دا
شعور او دا احساس ژوندی شي بيا به تاسې ته خپل هېواد بل راز
بنكاري او ارومرو به يو له بله څارېږئ، خوارو غريب، روند او شل
د زړو او شلېدو جامو خاوندان به درته محبوب او د مينې وړ
معلومېږي، هېچا ته به څوك په نفرت نه گوري، يو بډای به د
خوارانو دلداري كوي، يو عالم به ناپوهانو ته ښه لاره ښيي، يو
طبيب به د مريضانو په علاج پسې لكه يو مين لېوال گرد گزري او
يو پياوړی غښتلی زلمی به د يوه ضعيف او ناتوان پيټی په اوږو
اخلي.

راشئ! چې همدغسې وکړو او د دغې مينې خوند وگورو، كوم
خوند چې د يوه حساس زړگي خاوند او يو زړه سواندی سپری د
يوه يتيم د اوښكو له پاكولو څخه اخلي، يا هغه خوشحالي چې يو
د عواطفو او شفقت خاوند يې د بې وزلو او مظلومانو په مرسته
او ملگرتيا كې مومي، هېڅكله يې پتنگان په ځان سيزلو، بلبلان
دگلو په عشق كې نه مومي.

كوم كيف او لذت، چې سپری يې په رحم او عاطفه، د زړه او
ضمير په پيروي كې حاصلوي، هغه څوك په نندارو او تماشو كې
نشي پيدا كولی او نه يې د هواو هوس خاوندان احساس كولی
شي.^(۱)

(۱) - كابل مجله، ۱۳۲۳ ل كال، ۳ كڼه، ۵ - ۷ مخونه.

ستر قوت

خوک وایي مال دی او خوک یې په صنعت او تخنیک کې لټوي،
ځینې وایي چې علم دی او ځینې یې په ډېرو افرادو غواړي، مگر
کله کله چې سپری له دې ټانکونو هغه خوار ددې ډېرو لښکرو ترشا
له هوایي طیارو نه پورته نظر کوي، یو داراز قوت ویني چې پدې
ټولو قوتو زورور او غښتلی دی، له دې قوت سره نه اور او اوبه
مقاومت کولی شي او نه په توره او علم ورسره مقابله کېږي. دا
قوت هغه عقیده ده چې انسان هر راز ایشار او قربانی ته تیاروي
او له یوه ملت نه بل شی جوړوي، که دا قوت له یوه ملت سره نه
وي او نور هرڅه وي، ته یقین وکړه چې هېڅ یې نه په کارېږي او
هرڅه یې پردي دي.

بې عقیدې انسان هېڅ نه دي کړي او هېڅ نشي کولی نه به یې
وروسته تردې وکړي، خوک چې له خپل ژوندون او سر و مال نه
سوا یو داسې شی نه پېژني، چې دا ټول ورځنې څار کړي هغه ته د
لویو کارو هیله هېڅ وخت نه کېږي.

عقیده په انسان کې یو فعال عقل، نه ویریدونکی عشق،
فرهادي عزم او یو سیلابي حرکت پیدا کوي، چې هېڅوک او هېڅ
شی یې مخه نشي نیولی.

د نړۍ په غولي کې چې څه حق او ناحق جنګونه شويدي او کوم
کام یا ملت پکې خپل ستر قوت او فوق العاده مقاومت بنودلی،

هغه ارومرو په يوه عقیده بنا دی، چې من حیث عقیده ورته ستر قوت ویلی شو. عقیده په اصل کې د انسان او حیوان حد فاصل دی، چې د خپل شعوري ماهیت او متین موجودیت په لحاظ د ډېرې ستاینې حق لري، مگر وروسته چې یو خارجي موجود او جزیي مفهوم پیدا کوي، نو په دوو نوعو بدلېږي، چې حق او باطل عقاید ورته وایي او په دواړو صورتونو کې ورته قوت ویلی شو. همدغه عقیده ده چې د چا دپاره ایمان او د چا دپاره مسلک شي، څوک یې خپل نصب العین بولي او د ځینو دپاره عشق او مایه وگرزي.

دا چې نن ځینې قومونه د ملیت او وطنیت په نامه سرونه ورکوي بې له دېنه، چې یوه عقیده ورته ووايو بله معنی ورته نشو پیدا کولی، همدارنگه کومو ملتونو، چې د حق او حقیقت بېرغ او چت کړي او د دین دپاره یې جنگونه کړي هغوی هم هر څه د عقیدې په زور کړي دي.

همدغه سبب دی چې تراوسه پورې د دنیا ژوندیو او قوی ملتونو هېڅکله عقیده نه ده بایللې او هېڅ وخت نه دی بې عقیدې شوی او نه د عقیدو مرکزونه زرگونو کلو په دنیا کې وړان شوي دي، همدغه یوه کعبه شریفه ده چې پکې خلکو بتانو ته سجدې کړي دي او هم ورځنې د اسلامي عقیدې خاوندان طوافان کوي، همدغه اروپایي ملتونه دي، چې یو وخت یې د صلیب دپاره سرونه ورکول او نن د وطن او ملیت دپاره خپلې وینې تویوي، نو ویلی شو چې دوی عقیده ورکه کړې نه ده، بلکې بدله کړې یې ده، ځکه چې عقیده بدلېږي، مگر ورکېږي نه، که تاسې د دنیا پاخه

او زاره ملتونه وگورئ، هلته په هر وخت کې د یوې عقیدې رڼا
څلېږي او هېڅکله پکې دا ډیوه نده مړه شوي.
پدې حاضر عصر کې هم هر ځای او په هر ملت کې یوه عقیده
موجوده ده، چې خلک ورځنې قربانېږي، که تاسې کوم داسې
ملت چېرته گورئ، چې هلته د عقیدې پابندي او د عقیدې دپاره
هر راز ایشار او قرباني نه وینئ یقین وکړئ، چې هغه ملت هېڅ
وجود نه لري او لکه د اوبو څک په یوه آن کې ورکېدونکي دي،
بې عقیده گي هر وخت د خامۍ او طفلي دلیل دی، په هر ځای کې
چې د ملیت اساس نه وي ټینګ شوی او یا بیخي تشکیل شوی نه
وي هلته عقیده هم څه موجودیت نه لري. که سړی د روح
خوشحالي او د زړه اطمینان لټوي، نو نه یې په مال او دولت کې
موندلی شي، نه یې د علم او فلسفې په رڼا کې ویني، نه په لوړو
مانیو کې پیدا کېږي، نه یې سړی په زیبوزینت، جاه و جلال او
نورو افتحاراتو کې لیدلی شي، مگر د عقیدې خاوندان یې د
خپلې عقیدې په لاره کې په هر قدم کې مومي او هر ساعت یې
استقبال کوي.

څوک په یوه شي عقیده لري او کوم اصل ته د عقیدې په سترگو
گوري هغه شی له نورو ټولو شیانو لوړ او پورته گڼي او هېڅ
ورسره نه برابروي، همدغه سبب دی چې ځینې کسان د عقیدې
دپاره خپل ځان اور او اوبو ته غورځوي او په ټولو خطراتو غلبه
مومي، ځینې کسان به ځینې عقاید د آخرت دپاره مفید گڼي،
مگر زه خو یې په دنیا کې هم لوی دولت او ستر قوت بولم، بلکې
د انساني شعور یو قوي سند یې بولم، کوم کسان چې نه په دیني
اساسونو ایمان لري او نه په اخلاقي او وروحاني نوامیسو

گروهيډلي دي، نه يې په نظر کې ملي شعير څه قيمت لري او نه په ژوند او حيات کې کومه معينه لاره او ټاکلی نصب العين لري تاسې يې هېڅ مه بولئ او په هېڅ يې حساب کړئ، ځکه چې انسان په اصل کې هغه چا ته نه وايي چې ظاهري بڼه لري او د انسانانو جامې يې اغوستې دي، دغسې کسان چې له خوراک او څکاک نه هغه خوا نور څه نه پېژني او له خوند ولذت غير بله قبله او کعبه نه لري هغه بايد د هوا د مرغانو په شمېر کې راوړلو او داسې يې وگڼو، چې دوی په دنيا کې يې له دېنه چې يو څه دانې او څه مېوې وخورې او گڼو بوټو کې وگرزي نور هېڅ کار نه لري او د هېڅ کار نه دی، بې عقيدې کسان هېڅ وخت او په هېڅ کار کې ثبات او استقامت نشي پيدا کولی او نه يو اساس موجوديت لري، بلکې لکه د لارو او کوڅو څڅکې داسې دي چې هوايي بادونه يې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي.

څوک چې عقیده لري او پخپله عقیده ټينگ وي هغه ارو مرو د عزت او ارادې خاوند وي او د نمرود له کارو دپاره يې تربيه کولی شي، همدا عقیده ده چې په انسان کې خوف و رجاه اخلاص او ايثار، مقاومت او ټينگار پيدا کوي، چې نه بيا سرې د خپل اعتقاد په لاره کې له مشکلاتو ويره لري او نه د سرو مال څه پروا کوي، دا د عقيدې کار دی، چې د سر دښمن وروڼه کوي او دوه وروڼه سره غليمان کوي، ځکه چې دا قرابت او اشتراک په نورو ټولو کې نسبتاً غالب دی او دوستۍ او دښمنۍ باندې هم حاکميت لري، کوم ملت چې هلته ټول افراد په يوه عقیده روزل شوي وي او په يوه عقیده ورغونديږي هغه د سکه ورونو مثال

لري او هريو د بل داسې ملگري وي، چې مرگ او ژوند يې سره تړلي وي.

همدغه پيدا کوي او کونښن کوي چې هغه عقیده په ټولو افرادو کې ټينگه کړي، ځکه دوی باور لري چې بې له عقیدې نه يو ملت نشي ملت کېدی او يو معنوي قوي اتصال پکې نه پيدا کېږي، د همدې له امله ټينگار هم د هغوی د عقیدې په ټينگوالي کې اټکلوي او په همدغه اعتبار ورته گوري.

پدې وخت کې ځينې کسان چې د اقتصاد ډېر طرفدران دي او له حد تېر اهميت ورکوي هغوی گمان، بلکې يقين لري چې د يوه ملت د اتصال دپاره د منافعو اشتراک خورا زيات ضروري دي او پدې وخت کې بې له اقتصادي منفعت څخه بل شی د انسان شايق او وړاندې بيوونکي نشي کېدی، ځکه چې دوی دا عصر مادي عصر بولي او گمان کوي، چې نن ورځ انسان هېڅکله د عقدي دپاره قرباني نشي ورکولی او نه په خيالي طلسمونو پورې زړه تړي، مگر دېته نه گوري، چې انسان د دنيا په زرگونو کالو عمر کې د عقیدې له تاثيره ځان نه دی خلاص کړی او که اوس دا اراد هم ولري، نو له دغسې اوږدې او طولاني سلطې نه ځان خلاصول هم ډېر وخت غواړي او په اسانه نه کېږي، که فرضاً دا خبره و منو، چې انسان په رښتيا بې له مادي منفعت څخه نور څه نه پېژني او هرڅه د مادي منفعت دپاره کوي، نو بيا دا گمان نشي کېدی چې يو ملت دې د خپلې ازادۍ او خپلواکۍ دپاره د سر او مال قربانۍ ته حاضر شي او يوه سلطه ونه مني، چې هغه يوازې د دوی معنوي موجوديت ته صدمه رسوي او بس.

په کوم وخت کې چې یو ملت د سر او مال قربانی ته تیارېږي او د خپل استقلال په مدافعت کې هر راز تاوانونه گالي همدغه د دې خبرې پوره دلیل دی، چې انسان لا بېخي مادي شوی نه دی او یوه معنوي عقیده ورسره موجوده ده، چې دغسې قربانی ته یې حاضر وي، ځکه چې د مادي منفعت دپاره څوک ځان نه وژني او نه خپل سرونه بندي، د سربازی دپاره یا ټینګ ایمان په کار دی یا یوه داسې عقیده، چې د عشق په مرتبه کې وي او معنوي عالي عشق وبلل شي.

د عقیدې پیدا کول او ټینګول خوشې په خوشې نه کېږي، بلکې یو قوي او مقتدر روزونکي غواړي، چې عملاً د عقیدې په نشر او تحکیم کې برخه واخلي او پخپله د خپلې عقیدې عاشق وبلل شي.

که چېرې یو سړی غواړي، چې په تش تبلیغ یوه عقیده په خلکو کې پیدا او ټینګه کړي، لکه د یو ملیت او وطنیت عشق یا د کوم مسلک پیروي او پالنه، دا کار هېڅکله نه کېږي او نه کومه صحیح نتیجه ورځنې اخیستل کېږي، ځکه چې پداسې ځایونو کې له غوږونو نه سترګې زیات دخل لري او خلک له دې لارې ډېر متاثر کېږي همدغه سبب دی چې هېڅوک اورېدل او لیدل یوراز نه گڼي او د دیده وشنیده ترمنځ فرق کوي.

که چېرې یو سړی دیو مظلوم یو مفریح او بد حال په سترگو وويني، د هغه په حال یې زیات زړه سوزي او ډېر متاثر کېږي، مگر کله یې که چا نه واورې، که څه هم هغه سړی پخپله وینا کې یو سحري او ادبي تاثیر هم پیدا کړی بیا هم هغومره زړه سوی او تاثیر نشي پیدا کولی، د همدې لامله اوس ځینې پاخه او مقتدر

ليكونکي خپل مهم مطالب د ډرامې او تمثيل په صورت په صحنو او تيانونو کې نښي، چې په ليدونکو باندې مجسم اثر وکړي او حاضرین د سترگو او غوږو دواړو حواسو په احساس متاثرشي نو هغه فايدا او لېډر چې يوه عقیده او يو فکر عملاً خلکو ته نښي او په ژبه هم په موثر ډول تبليغ وکړي شي، چې د ده احساسات او جذبات پکې راڅرگندوي، هغه ارومرو په نورو اثر کوي او يو قسم هييجاني امواج د خلکو په احساساتو او روحياتو کې پيدا کوي، که دا دوه شيه په يوه تبليغ او تلقين کې نه وي هغه د عادي خبرو مثال لري او هېڅ پرې نه مرتبېږي، لکه چې د ورځې په زرگونو خلک يو بل ته وايي (ښه کوئ بد مه کوئ) مگر هغوی بد کوي او ښه نه کوي.

په هر ملت کې د فکري او روحي اجتماع او اشتراک دپاره د لويې عقيدې او مفکورې نشر او تبليغ خورا ضرور او حتمي ايسي، مگر د دې کار دپاره دغسې مبلغين، چې په ژبه او په عمل پر نورو باندې اثر وکړي شي لا ډېر ضرور ايسي او د يوه ملت لومړنی احتياج گڼل کېږي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۳ ل کال، ۶، ۸ مخونه.

له کار سره علاقه

زمونږ په رسمي دوايرو کې بنایي چې دا ټکی (له کار سره علاقه) ډېر واورئ او همدغه شی د یوه مامور په پېشرفت او سوانحو کې ډېر اهمیت لري، که واره دواير له نظره لېرې کړو او د مملکت کارونه په مجموعي ډول په نظر کې ونیسو او وگورو، چې دغه کارونه څنگه او په څه راز کېږي؟ ښه دی او که خراب؟ بیا هم دا ټکی (له کار سره علاقه) تر سترگو سترگو کېږي او د سړي په زړه کې دا فکر اچوي، چې ترڅو مامورین او هغه کسان چې رسمي او اجتماعي وظایف لري له کار سره علاقه پیدا نکړي کارونه نه ښه کېږي او هېڅ نه کېږي. دا خبره ما په وارو وارو ستا او دبل له خولې اورېدلې او هر څوک چې لږ او ډېر د اجتماعي درد اظهار کوي همدغه ځای د خاښت ځای گڼي او گروي یې، که رښتیا ووايم تشخیص بد تشخیص نه دی خلکو مرض را له پېژندلی دی، مگر په علاج کې نه دي گړیدلي ما په یوه نیم اجتماعي کتاب کې هم لیدلي یا د ځینو په تعبیر په کتابو کې یې هم راوړي دي چې له کار سره علاقه خورا ضروري ده او همدغه علاقه د دې باعث کېږي، چې د سړي ټول فکر د کار خواته تمرکز پیدا کړي او همدغه د فکر تمرکز د کارونو د اصلاح، د اشخاصو د دقت او داسې نورو فضایلو سبب گړزي، هرڅومره چې له یوه کار سره علاقه زیاتېږي هغومره سړی هڅه کوي، چې هغه کار پخپله موقع کې په صحیح ډول اجرا شي او هېڅ راز نقص پکې پاتې نشي، که د دې خبرې دلیل هم غواړئ څه

گرانہ خبره نه ده، که په علمي فورمولونو ستاسې قناعت لږ څه گران وي په ولسي خبرو هم ستاسې قانع کول امکان لري.

کله که تاسې د خپل کور په ابادولو او عمران کې پخپلو مزدورانو پسې څار کړې وي درته به معلومه شوې وي، چې يو مزدور له کار سره څومره چل ول کوي او خپله ورځ څنگه تېروي، دا خو مشهوره خبره ده چې ناراسته لوگری خپل لور په لوټه تېره کوي او دا بې له دېنه چې دوی له کار سره علاقه نه لري بل سبب نه لري. ډېر خلک دي چې سپرې ورځنې پوښتنه وکړي چې څه حال دی؟ وايي شکر دی شپې تېرېږي، نو ته ووايه څوک چې محض د شپو او ورځو تېرېدل غنيمت گڼي او شکر ونه باسي هغه به کار ته په څه نظر گوري او د هغه به له يوه کار سره څه علاقه وي؟ زما په گمان ډېر کسان دي چې ښه ښه ساعتونه د همدې دپاره اخلي، چې مازديگر په دايره کې کومه دقيقه زياته تېره نه کړي، ډېر لږ کسان به وي، چې د سهار د حاضرۍ فکر به هم لري، مگر يوازې حاضرې څه کړو څوک چې يوازې حاضرۍ سره علاقه لري هغه د دغه اجتماعي مرض علاج نشي کولای، مونږ له کار سره علاقه غواړو نه له تشې حاضرۍ سره.

دلته دا مقصد نه دی، چې زه نو حاضرۍ ته په درنه سترگه گورم، بلکې دا وایم چې بايد په حاضرۍ ټينگوالی د کار دپاره وغواړو او له کار سره علاقه څنگه پيدا کېږي؟ که يو رياست او يا وزارت وغواړي چې مامورين يې له کار سره علاقه پيدا کړي څه به کوي؟ په يوه مملکت کې څه عوامل بايد پيدا شي چې خلک له کار سره صحيح علاقه پيدا کړي او وظيفه د وظيفې په لحاظ وپېژني؟

د دې غټو تپوسونو جواب، چې ډېر فکر او سنجش غواړي. اصلاً يوه داسې موضوع ده چې بايد د افتراح په ډول د ډېرو پوهانو فکر ته وسپارل شي او ډېر څه پکې وليکل شي، ځکه چې د کوم سړي که يوې خواته پام شي بله خوا يې له نظره ليرې پاتې کېږي په دغسې پوښتنو کې هر چاته يو شی ډېر مهم معلومېږي او ټول زور په هماغه خوا اچوي، علاوه پدې د هر کار علل او اسباب هم په يو شان ښکاره نه وي، ځينې علتونه ډېر پټ او ډېر موثروي، نو اکثره اشخاص ښکاره څرگندو شيانو ته گوته نيسي او د پټو پلټنې نه کوي، نوزه که دلته څه وایم هغه به همدغسې شی وي او د دې پوښتنې پوره جواب به نه وي.

د اجتماعي وظيفو او مملکتني امورو د علاقه مندی دپاره ډېر شيان ضرور دي، چې ځينې يې ډېر عمر او ډېر وخت غواړي، چې بايد يو ملت وروسته تر ډېرو مراحلو، چې تشکيل يې نسج او پوخوالی ومومي او د تعليم و تربیې په اثر کې يو اجتماعي شعور پيدا کړي چې مملکت ورته خپل کور ښکاره شي او د مزدورانو چم ونکړي، دې حد ته رسېدل د ډېرې مودې کار دی او يوه طولاني عرفاني نقشه غواړي، زه په دغسې عللو کې اساسي بحث نشم کولی او تش همدومره وایم په کوم ځای کې چې صحيح کار نه پتېږي او همدغه شی د پېشرفت سريع عامل وي، هلته له کار سره اړومرو علاقه پيدا کېږي، يعنې دغسې چې يوه مامور ته حاضري و معاشات استحقاق معلومېږي که کار او له کار سره رښتيا نې. علاقه څه اجر ولري اړومرو خلک له کار سره علاقه پيدا کوي. دلته بايد

زما مقصد توضیح شي او ووايم چې د کار مبصرين کولای شي په لاس لاندې مامورينو کې د کار علاقه پيدا کړي، مگر دا هله چې کار ليدونکي ظاهرين نه وي او څوک يې په هغه دغه نشي غولولی، يعنې محض حرکت او منډې رامنډې د دوی په مخ کې نه حجاب کېږي او د هر چا په کار کې ډېر واړه ذرات هم ليدی شي او پوهېږي، چې دا کار علاوه په کميت څومره صحت او کيفي حسن لري او په دې هم پوه وي، چې د دغه سړي په نظر کې چې دومره ډېر کار کوي څه غايه موجوده ده؟

څومره چې د ده د کار هنګامه ده هغومره کار يې ګرځي که يه؟
څوک چې د ده کارونه راته ستا يې هغوی تش کار او ظاهري حرکاتو ته ګوري که په کيفياتو کې هم تعمق کوي؟

ځينې وختونه سړی د خلکو له خولې چې عمومي نغاړه يې بايد وبولو او ري چې فلانکې... هېڅ په کار ستړی کېږي نه او له فولادونه هم سخت او کلک دی، هغه بله ورځ چې سخته سيلی و، وه څوک له يوه کلي بل کلي ته نشو تلای، مگر ده له خپل ماموريتنه څو کوره ليرې فلانکې ځای ته، چې نه پوهېږم هلته څه پېښ شوي و، ځان ورساوه او په هماغه ورځ بېرته هم راغی، اکثراً دغسې اوازې لويو لويو ځايوته هم ورسېږي او دغسې ځينې نور عوامل هم پيدا شي، چې سړی جدي او فعال معرفي کړي، مگر چې سړی ورپسې څار وکړي هغه په هغه ورځ همدغه مقصد، يعنې هنګامې اچولو دپاره دا کار کړی وي او نور کسان، چې پدې سړي پوه شي هغه هم له دغسې تظاهر او عصري ریا کاری ځنې کار اخلي او خوشې په خوشې هرې خواته

اسونه خُغلوي، نو دېته سړی له کار سره علاقه یارښتییانی فعالیت نشي ویلی او نه په دغسې جدیتونو او حرکاتو کارونه ښه کېږي. دلته بیا مجبورېږو چې ووايو په هرځای کې چې د کارونو په لیدو کې ډېر دقت کېږي او صحیح کار قدر او قیمت لري هلته خلک له کار سره علاقه پیدا کوي او ښه کار کوي، ځکه چې انسان یو ترقي خواه موجود دی او له خپل پېشرفت او ارتقا سره ټینګه علاقه لري، که د ده په مخکې نورې لارې بندې شي چې په دروغو او ریا، تملق او چاپلوسی، غلا و فریب او نورو غیر مشروعو وسایلو پېشرفت ونکړی شي او پدې هم پوه شي، چې دلته کاریګر او بیکاره پټ نه پاتې کېږي، سړی د چا په سترگو کې خاورې نشي اچولی د وړاندې تګ دپاره یې بې له همدغې یوې صحیح لارې بله لارنشته. په شخصي اعتباراتو او اشنایي گانو سړی نشي چلېدلی څوک له چانه سترگې نه پټوي او نه په چل ول کار کېږي.

ارومرو صحیح کار ته ملاتړې او له کار سره علاقه پیدا کوي، مګر که سړی وګوري، چې په ځینو نورو وسایلو سړی ډېر ګرانېږي او د پېشرفت په لاره کې صحیح کار اوله درجه عامل نه دی، څوک چې یوازې کار کولی شي او د پېشرفت دپاره نور وسایل نه لري د هغه غاښ هم څوک نه ګوري هلته، نو په افرادو کې یا نور فعالیتونه پیدا کېږي، چې هغه زرنګي، چالاګي څه وڅه غواړي یا خو داسې شی، چې په شپو ورځو تېرولو شکرونه باسي او هېڅ نه کوي، بلکې اکثریت او عمومیت دې خواته میل کوي او په عوض کې یاس او

بدبینی. ځای نیسي، د صحیح پېشرفتونو مثالونه او نمونې له خلکو ورکې شي او غلطې نمونې تر نظر لاندې وي.

د دې ټولو خبرو مقصد دا دی، چې انسان په اجتماعي حیات کې د مقایسې او نسبت په اصولو ډېر کلک دي بڼه او بد حق او ناحق د کامیابۍ او ناکامۍ په رڼا کې ویني او د نتایجو له مخې حکمونه کوي، څوک چې ورته په حیات کې لږ څه کامیاب معلومېږي د هغه پیروي او تعقیب کوي او لکه چې وایي: (ختکې له ختکې نه رنگ اخلي) اشخاص هم یوله بله متاثر کېږي او تقلید کوي، نو که چېرې هغه کسان چې له کار سره علاقه لري وپېژندل شي او بڼه وگڼل شي، د پېشرفت دپاره نور غیر معقول مسایل خنثی شي او یوازې صحیح کار کول له کار سره علاقه لرل یو قوي موثر عامل وبلل شي. څوک چې خپله وظیفه په بڼه شان اجرا کوي دپته محتاج نشي، چې خپل کار وستایي ځان یوه او بل ځای ته ورسوي او د دلربایۍ دپاره له سلو نیرنگو کار واخلي. ارومرو له کار سره صحیح او رښتیاڼۍ علاقه پیدا کېږي او څوک خپل لور په لویه نه تېره کوي، نه هغه فعالیت او لیاقت چې باید په کار او وظیفه کې صرف شي بلې خواته صرفېږي او نه غلط مجري پیدا کوي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۴ ل کال، ۴۰۴ ګڼه، ۴-۶ مخونه

د پوهې غرور

هغه څوک چې پخپله پوهه مغرور دی او هر څه د پوهې په رڼا کې غواړي زښت ډېر غولیدلی او د ژوندانه په ضروریاتو، د کامیابۍ په اسرارو، د خوشبختۍ او خوشحالی په وسایلو کې یې هېڅ فکر نه دی کړی. د انسان له پوهې او هوښیاری هغه خوا نور شیان هم شته چې د ده په کامیابۍ او شخصیت کې ډېر دخل او تاثیر لري، مگر خلک دغه تاثیرات د ده د پوهې او هوښیاری محصول او گمان کوي، چې ټول کارونه په عقلي او علمي لیاقت باندې کېږي.

همدغه سبب دی چې ځینې کسان یوازې د علم په زور هر څه غواړي او بل هېڅ شي ته توجه نه کوي. دلته د علم او عقل له فضیلت او اهمیت نه څه انکار نه کوم او پدې پوهېږم، چې دغه انکار جهل او ناپوهي ده، مگر د دې دپاره چې ځینې کسان نورو شیانو ته هم ملتفت شي او د علم و عقل له غروره نجات ومومي وایم، چې د انسان په خوشبختۍ او خوشحالی، لوړتیا او کامیابۍ کې ځینې نور شیان دخل لري، چې باید څوک ورځنې سترگې پټې نکړي او په بې اعتنابۍ ورته ونه گوري.

ډېر ځله دوه تنه له یوه مکتبه را اوزي او په یوه دایره کې کار کوي، مگر هغه څوک چې په مکتب کې اول نمبر وي دلته بېرته پاتې کېږي او هغه بل وړاندې ځي او حق هم لري، چې وړاندې ولاړ شي، ډېر طالبان له یوه ملا نه د ملایۍ پگړۍ وتړي،

مگر یو په جامعه او محیط کې ښه ومنل شي او هغه بل چې په حاشیو او نکتو ښه پوهېده هغومره اعتبار نکړي پیدا، ډېر اشخاص شته چې پخپله پوهه او لیاقت ځانته دوستان پیدا کوي، خلکو ته سمه او صحیح لاره ښيي او پخپله هم په ښه لاره درومي، مگر ځینې نور پر لور کارونه کوي او هرڅوک ورته په بد نظرگوري.

په دې کې هېڅ شک نشته، چې پوهه او علمي لیاقت د انسان جمال او کمال دی او د هر چا په نظر کې ښکلې ایسي، مگر هر چا ته به پخپل ژوند او حیات کې معلومه شوې وي، چې په هر ښکلې څوک زړه نه بایلي او په یوازې ښکلیتوب دلبري او دلربایي نه کېږي.

د انسان په پېشرفت او کامیابی کې ډېر واړه شیان، چې هېڅ په نظر کې نه راځي ډېر تاثیرات لري چې هغه باید له پوهې او لیاقت سره یو ځای شي. کوم سړی چې علم او پوهه لري، مگر ښه اخلاق او صحیح کرکټرنه لري په حقیقت کې هېڅ نه لري، هغه څوک چې دا هم لري، مگر د یوه خوږ صحبت او بیان قوت نه لري هغه هم نیمگړی دی او ځینې اشخاص ترینه وړاندې کېږي، څوک چې دا ټول صفتونه او مزایا پیدا کړي، مگر د نظافت او معاشرت د اصولو پابند نه وي بیا هم د چا نه خوښېږي او په حیات کې ځینې ناکامی ویني، که دا نقیصه هم رفع شي او دا ټولې نیمگړتیاوې پوره کړي سره له دې هم که سړی زحمت کشي او فعالیت نه لري دی بېرته پاتې کېږي او نور خلک دمخه ځي.

غېر له دغو شيانو ځينې نورې خبرې هم شته چې په يوه او بل محيط کې فرق کوي او د هر ځای د خصوصيت تابع وي، په هر ځای او هر محيط کې يو څه معنوي صفات او مزيا شته چې په سرپيتوب او انسانيت ورځنې تعبير کېږي، دا صفتونه بايد مونږ په يوازې پوهه او هوښيارۍ، جاه و جلال، ثروت او تمول، بلکې د انسان په اخلاقي او نفسي کيفياتو کې يې وگورو.

زه دامنم چې سرپيتوب، پوهه او هوښيارې غواړي، مگر يو شی نه دی او په ځينو مواردو کې سره بېلېږي، ځينې کسان به وي چې علم او پوهه به نه لري او سرپيتوب به لري، کله به يو سړي پوه او هوښيار وي، مگر د سرپيتوب دعوه به نشي کولی.

څنگه چې پوهه په بېلو بېلو مواردو کې فرق لري يو سړی د کتابو په تورو بڼه پوهېږي، بل د خلکو په اوضاعو بڼه پوره وي، ځينې په منطقي اصطلاحاتو او فلسفې مباحثو کې ډېر معلومات لري، ځينې نور په اولسي خبرو او کارونو بڼه پوهېږي، دغسې د سرپيتوب مفهوم هم په هر ملک او هر محيط کې بېلېږي او د اشخاصو جمعيتونو په نزد ډېر ثابت او معين صورت نه لري، مگر دومره پوهېږو چې تهذيب او ترتيب د سرپيتوب په مفهوم کې مهمه برخه لري او همدغه شی د يوه انسان د پاره ترهرڅه دمخه ضروري دي.

د سړي معنی 'دانه ده چې ارومرو به زيات علم او معلومات لري يابه په کوم فن او صفت کې ډېر ماهر وي، دا رازصفات چې په علمي لياقت يا پوهه ورځنې تعبير کېږي د يوه سړي انساني

حيثيت او سرپيتوب ته قدر کوي او ښه مرسته ورسره کوي، مگر يوازې همدغه شی سرې نشي مسعود کولی او نه تش علمي قابليت سرپيتوب بلل کېږي، که لږ څه نور هم تعمق وکړو يوازې سرپيتوب هم د يوه انسان د خوشبختۍ او خوشحالی دپاره کافي نه دي.

دلته زما مطلب له خوشبختۍ څخه همدومره شی دی، چې يو انسان په اجتماعي حيات کې خلکو ته موفق او مسعود ښکاره شي او دی هم خپل ځان ناکام ونه گڼي او مايوس نه وي، د دې مطلب د حصول دپاره البته د يوه سرې پوهه او سرپيتوب ضرور دی چې په خپله پوهه او لياقت ځينې کارونه وکړي شي او د سرپيتوب او انسانيت په جامعه کې خپلې شپې ورځې ښې تېرې کړي، چې څوک ورته په بد نظر ونه گوري، مگر يوازې دا چې سرې کار وکړي شي او د سرپيتوب او انسانيت په جامعه کې خپلې شپې ورځې ښې تېرې کړي، چې څوک ورته په بد نظر ونه گوري، کفايت نه کوي، سرې بايد د يوه او بل د توجه جلبولو او د ځان د محبوبيت دپاره ځينې نور شيان هم ولري، يعنې د امپزش قوه، نشاط او بشاشت، د ملگرتيا تمايل، د محبت جاذبه، ښه څېره، صميميت بڼه، د محبت دپاره ايتار، صداقت او کرامت نفس، وقار او متانت جدیت او فعاليت او داسې نور صفتونه هم په کار دي.

دغه راز ټول شيان، چې جمع شي د يوه سرې شخصيت ورځنې تشکل مومي او دغه مقبول او محبوب شخصيت د انسان په

مخکې د ژوند ټولې کندی کپړې او اروي او په صحیح پېشرفت کې ورسره مرسته کوي. د دې ټول بحث نتیجه دا ده، چې باید سپری د یوه صفت په لرلو لکه علم او عقل یا ښه سپړتوب او فعالیت مغرور نشي او د تش لیاقت تر غرور لاندې رانشي.

ډېر کسان شته، چې په اجتماعي وظایفو کې داخل شوي دي او پخپل پېشرفت نه دي قانع، ځینې کسان په تصور کې راولی، چې هغوی ورته له ځانه ټیټ معلومېږي او په دغه حکمیت یا مقایسه کې یوازې یو شی په نظر کې نیسي، مگر دېته نه گوري چې په یوه گل هېڅکله نه پسرلی کېږي.

سپری باید په حیات کې دقیق او عمیق شي او وپوهېږي، چې انسان ډېرو شیانو ته وړې پرزې په سپرو حرکت کې ورسره مرسته کوي، یو انسان هم په یوه یا دوو شیانو کې که څه هم ډېر مهم او قیمتي وي، خپل پېشرفت ته ادامه نشي ورکولې، دغه راز لیاقتونه چې نور معاونه صفات نه لري، بې له یاس او بدبینۍ بله نتیجه نه لري. دغه راز کسان خپلې نیمگړتیا ته نه گوري او بې دقت په محیط او جامعه پره اچوي او د یوه ناقص او بې تعمقه حکمت په اثر په حیات کې د اجتماع او اجتماعي جریاناتو په نسبت بدبین او مایوس شي.

که څوک غواړي چې اجتماع ته نژدې شي او له اجتماع نه استفاده وکړي، د علم او لیاقت غرور دې له ځانه لیرې کړي، خپله هوښیاري او د بل ناپوهي دې په منځ کې حایل نه گڼي، سپړتوب او انسانیت دې نه هېروي، بلکې رادې شي او له اجتماع سره دې

خپل غم شريک کړي او خپله خوشحالي دې هم د نورو له خوشحالي سره يوځای کاندې، خپل زړه او فکر دې له دوی نه بيلوي، يوځای دې ورسره خاندې او يوځای دې ژاړي، د دوی په خوبه دې کار کوي، چې د ده په خوبه هم کار وشي خپل ځان، خپلې جامې خپل، فکر خپل ژوند، خپل ذوق، خپل شعور او هرڅه دې د محيط او جامعې په څېر رنگ کړي او دغه صيغه دې په ځان کې پيدا کاندې، ځکه چې خوشحالتيا او کاميابي همدلته ده او هېڅوک يې بل چېرته نشي پيدا کولی، هر څوک چې له اجتماع نه ليرې شو او خپل زړه او فکر يې له دوی نه بېل کړ هغه په اور کې لوېږي او شپه ورځ سوزي!

د(من شذ في النار) همدغه معنی ده او د دنيا دوزخ همدغه دی.^(۱)

^(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۴ هـ، ګڼه ۷ مخونه.

عقل، قانون، غرايز

انسان که څه هم د عقل او تمیز خاوند دی او په همدغه شي خپل ځان له نورو حیواناتو بېلوي، مگر په خپلو کړو کې د عقل په نغوته دومره نه ځي، لکه چې غریزه یې یوې خوا او بلې خوا ته بیایي، کوم کارونه چې یو انسان په شپه او ورځ، میاشت او کال یا پخپل عمر کې کوي اکثراً یې د غریزې په قوماندې اجرا کړي وي او ډېر لږ خورا بیخي لږ کارونه داسې وي، چې د عقل او سنجش په اثر کې شوي وي- دا چې مونږ کله یو شی ښه گڼو راته بد ایسي، کله گرزو او کله کینو، کله خاندو کله ژاړو، له ځینو شیانو وررېږو او په ځینو خوشالېږو، اکثره د غریزې کار دی او د عقل مشوره وکړي، عقل هم د اوبو څښل مصلحت گڼي او اجازه ورکوي، مگر دی د گټې او فایدې تر سنجولو او صحت ساتلو له فکره پخوا د غریزې په امر کنډول په سر را اړوي او اوبه څښي، نو مطلب دا نه دی، چې ټولې غریزې او افعال له عقل او مصلحت نه مخالف دي یا هر څه چې انسان د غریزې په تقاضا کوي هغه عقلاً ممنوع او غیر مفید وي، بلکې مقصد دا دی چې انسان پخپلو کړو کې د غریزې تابع دی او عقل د غریزې غوندې سابق نه دی، د انسان په ژوند کې ډېر لږ کارونه پېښېږي، چې هغه د خیر و شر سنجولو او فکر کولو په اثر اجرا کېږي.

ډېر کارونه دي چې انسان یې د مینې یا غضب د پاره کوي او عقل سپی ورځنې منع کوي، مگر د غریزې په مقابل کې یې څوک

په خوله پياز هم نه خوري، ځکه چې غريزه د انسان په اعصابو او عصبي جهاز کې نسبت عقل ته ښخ ځای او قوي حاکمیت لري او دغه حاکمیت په اطفالو او هغو کسانو کې چې طفولیت ته نږدې وي، يعني معنی 'کوچنی بلل کېږي او عقلي قوه پکې ښه نه وي قوي شوي، زیات لیدل کېږي، که مونږ په کلي، کور، وطن او هېواد، بلکې په نړۍ او دنیا کې سترگې وگرزوو او ځان د لویو او وړو اشخاصو له حال احوال او ژوندانه څخه خبر کړو راته به څرگنده شي، چې په دنیا کې لږ خلک تېر شوي یا فعلاً شته چې په ځینو مسایلو کې په غريزه بریالي شوي او د عقل په مشوره یې له غریزې نه مخالف کار کړیدی، په ډېرو لویو شخصیتونو کې سپری دغه نادر صفت موندلی شي او پوهېږي چې د عشق او غضب خواهشاتو او احساساتو له سکندر سدونو څخه اوبستل او د عقل په نغوته تلل څه اسان کار نه دی، چې هر څوک یې وکړي شي او هر یو پرې وستایل شي.

ترڅو پورې چې بشري نوع د عمومیت او اکثریت په لحاظ یوه معنوي رشد او عقلي بلوغ ته ونه رسیږي او علم لکه رزق او روزي هر چا ته لږ او ډېر ونه رسیږي هېڅ امکان نلري، چې عقل د غرایزو ځای ونیسي او په دنیا کې یو حقيقي عدالت قایم شي، مگر د دې خبرې دا معنی نه ده چې مونږ به له ځانه نا امیده کېږو او هېڅ کونښن به نه کوو چې ځان له هغې خوا نه دې خوا ته لږ څه نږدې کړو، ځکه چې په دنیا او د دنیا په تاریخ کې مونږ څو قرنه پخوا داسې نمونې او مثالونه پیدا کولی شو، چې د عدالت د

قيام او د حقيقت خوشحالتيا دپاره يې د عقل په مشوره داسې کارونه کړي، چې له غرايزو نه بيخي ليرې معلومېږي، ډېر د واک او حکم خاوندان تېر شوي دي، چې د حکمت او قضاوت په وخت کې يې د زوی او د ځان مينه هم هېره کړې ده او خپل ځان و پردی ورته يو شان ايسېدلی دی، داسې هم پېښ شوي دي چې عشق هم په دغه لاره کې مغلوب شوی او انسان له دغسې شخړو څخه بريالی راوتلی دی، نو دا کار د انسان دپاره څه غير ممکن او محال نه دی او کېدی شي، چې انسان په اجتماعي او رسمي امورو کې د عقل او شريعت قانون او ټاکلو اصولو په لاره ولاړ شي او خپلې مينې او محبت، نفرت او عداوت ته څه اعتنا ونکړي، د همدې لامله انسان د شريعت لخوا د يو څه قوانينو په منلو مکلف شوی او په ځينو بدو کارو باندي، چې دی يې بې د عقل او مصلحت له مشورې د خپلو احساساتو او خواهشاتو يا غرايزو په اثر کې وکړي جزا مومي، د هر ملک او هر هېواد په اساسي قانون کې هم څه اصول او ضوابط شته چې انسان به د هغو نه مقابل کې په غرايزو پښې رډي او خپل طبيعي او شخصي ميل ته به نه گوري، يعنې څنگه، چې يو سپری خپل مريض زوی ته، چې ډېر ورته گران هم وي يوه داسې غذا نشي ورکولی، چې هغه ورته ضرر کوي، که څه هم هغه يې ډېره تقاضا کوي او په ژړلو يې غواړي، دغه راز يو خزانه دار هم خپلو خپلوانو ته بې رسمي برات او حوالې څه نشي ورکولی او نه يې يو حاکم او قاضي يو امر او واکدار د خپل ورور او خپل دوست هغه راز مراعات کولی

شي، چې اصول او قانون يې روا نه بولي. ډېر څه د انسان زړه غواړي، مگر کولی يې نشي او نه يې کوي، ځکه چې سړی پرې ملامتېږي او خلک ورته بد وايي، مونږ خپلو غرايزو او خپلو خوبنيو ته په شخصي امورو کې تابع يو او غاړه ورځنې نشو غړولی، مگر د اجتماعي مسئوليت په ځای کې بيا ورسره په مجادله مکلف يو.

د مثال په ډول وایم که يو معلم په يوه مکتب کې څو تنه خپل او پردی شاگردان لري، چې په زړه کې د ځينو شاگردانو لوړتيا غواړي او لورينه يې په هغوی باندې زیاته وي. دی دا کولی شي، چې بې له رسمي اوقاتو هغوی ته ته تعلیم ورکړي او له نورو نه زیات څه ور وښيي، مگر دانشي کولی چې د تعلیم په وخت او د مکتب په کوټه کې خپله ټوله توجه همدوی ته وقف کړي یا د لمبرو ورکولو په وخت کې خپلوان او اشنایان پالي، ځکه چې پدې وخت او په دغسې ځایونو کې محبت او عاطفه گناه ده او د عدالت ملا ماتوي د دغه راز مراعاتونو او غرايزو له جغ لاندې په دغه ډول تگ په اجتماعي لحاظ یوه لویه تباهي ده، چې زیان او ضرر يې زښت ډېر دی او د خلکو مخه هم یوې صحیح او سمې لارې څخه بلې خواته را اړوي، هر څوک کونښ کوي چې په کږو لارو خپل مطلب ته ورسېږي او د دې په ځای، چې حقیقت وپالي اشخاص پالي او د وسایلو درگاه ته لاس غزوي هیچاته د اعتماد بنفس او سعی عمل قوه نه پاتې کېږي او نه پداسې ځای کې سړی د جریاناتو په لړ کې څه انتظام او معقولیت لیدی شي. دلته ښایي

څوک دا گمان وکړي چې په هر ځای او هر هېواد کې ارومرو یوڅه قوانین او اصول وي، چې څوک د غرایزو اطاعت یادمینې او غضب پیروی ته نه پرېږدي او هر سړی مجبور وي چې دوست او دښمن چې حق کې لکه یو قانوني کتاب یو ډول حکم وکړي او هر چاته په یوه سترگه وگوري. دلته نو ضرور ایسي، چې سړی په قانون خبرې وکړي چې قانون څنگه شی دی او څه کولی شي؟ په اجمالي ډول خو همدومره ویلی شم چې قانون په یوه ملک کې داسې مثال لري لکه برق چې ټول بناړ او ټول کورونه رڼا کوي، مگر که چېرې وشلېده نو ډېر کورونه هم سپزي او مسول یې هم نه پېژندل کېږي، یعنې په عین رڼا کې تورتم لري او له گټې سره یې زیان هم ترلی دی.

د دې دپاره چې خبره ښه روښانه او سپېڅلې شي جزئیاتو ته به راشو او مثالونه به وښیو.

دوه تنه شاهدان که دیوه سړي په بدوالي شاهدي ورکړي هغه شرعاً او قانوناً بد گڼل کېږي. که دکلي، کور خلک په یوه سړي بد ووايي یادیوه ځای حاکم او علاقه دار د چاپه حق کې د بدوالي نظریه ورکړي هغه ته ارومرو سزا ورکول کېږي. پدې قانون باندي هېڅوک څه اعتراض نشي کولی، ځکه چې که قانون د انسانانو قول او وینا ته څه اعتبار ورنکړي او سند یې ونه بولي د دنیا معاملې او کارونه ټول بې اجرا پاتې کېږي او د ژوندانه چارې معطلیږي، نو ضرورت او احتیاج عقل او نقل د همدې خبرې تائید او تاکید کوي چې باید د یوه انسان او مسلمان خبره اعتبار

ولري او دهمده په وينا حقيقت وپېژني، نو که چېرې هغه شاهد او هغه خلک چې يوه سړي ته بد وايي پخپله بد وي او د عناد له مخې د هغه په حق کې څه وايي ياد حکم د خاوند د دغسې پتو ظلمونو مخه ونيول شي او هېڅ واک په هيچاڅه ظلم ونکړي شي، نو د دغسې ملاحظاتو په اثر کې ويلی شو چې قانون د يوی غذا مثال لري، چې يو فاسد وجود کې فاسد مواد ورځنې جوړېږي او بد تاثير کوي، مگر که نه وي نو سړی ژوندون هم نشي کولي دهمدې لامله ځينې کسان ځينې خلکو ته خپل کارونه په داسې وخت کې وړاندې کوي، چې د هغه طبيعت بڼه وي او پام يې په نیکو وي همدغه راز خلک اکثراً موفق هم وي او موقع شناس ورته ويل کېږي، ځکه چې په ډېرو خلکو کې د طبيعت بڼه والی او بدوالی دومره تاثير لري چې بڼه يې له پامه بدېږي او بد ورته بڼه ښکاره کېږي، که څوک به څه مجبور وو، چې دکار لپاره به يې د چا وچولي نه کتل بيا به يې دوستان او اشنايان پرې جرگه کول. که چېرې څوک د خپلو تاثر او احساساتو تر اثر لاندې راتلای او هرچا د حق او حقيقت په تقاضا او دقانون دصحيح استعمال په خوښه کار کولای څه به خلکو ديوه او بل ناوړه مراعاتونه کول، ولې به خلکو ويلې، چې مړي لري مړيا خوره، د څه لپاره به يوه او بل ويلې چې زه بې وسيلې يم، زه واسطه نلرم هرڅه په واسطه کېږي، دا ټولې خبرې خو بې څه نه دي او خوشې په خوشې خلک دا نارې نه وهي. کوم کار چې ځينې کسان يې په يوه ساعت غوره مالی ياپه لحاظ او خاطر کوي هغه د کوه قاف ديوان هم نشي

کولی، نو ترڅو پورې، چې خلک په لحاظونو پسې گزري او په خوشامدو خوشحالیږي، ترکوم وخته چې خوشحالتیا په انسان حاکمیت لري او مراعات په حق او حقیقت غالب وي قانون او عدالت به مهم داشنا او ناشنا شعور لري او کارونه به ډیر ځله داشخاصو په کیفی او نفسی اغیزو، دوخت او موقع په تقاضا، دیوه او بل په سفارش اجرا کېږي. دا حال البته دیوه ملت داجتماعی حیات رنځورتیا او او بدوالی نسي، مگر دې رنځورتیا علاج هم ډېرگران دی او یوه اساسی مجادل له غواړي، ډېرشیان په کاردی چې دیوه ملت په اجتماعی حیات کې تغیر او تحول پېښ کړي یا په بل عبارت بد عادتونه ورک کړي او دخلکو مخه له کړو لارو راوگرزوي.

دیوه ملت لوړه او عالی رتبه په غرایزو باندي د مامورینو حاکمیت، د اداري چارو پوره لټون، د کار کوونکو اشخاصو مجبوریتونه رفع کول، دښو او بدو نه ورکیدل او نه پتیدل، دچاپه ظواهرو نه غولیدل، بد او ضرري خلکو ته مخه نه ورکول، داټول ددغسې اجتماعی اصلاحاتو دپاره ضرور او په عین حال کې ډېرگران کارهم ایسي. دلته باید د ډیرو خبرو دنتیجې په ډول ووايو چې انسان طبعاً د خیرخواته مایل او خیرخوښوونکی پیدا شوی دی، مگر په طبیعت کې یې دلورټیا ارزو او ځینې نفسی خواهشات هم شته چې که دی په ښه لاره نشي ور رسیدلی او موانع یې په مخکې وي، نو بیا به په پټیو او کړو لارو هم ځان ور رسوي او دځینو مجبوریتونو په اثرکې بد او ناوړه کارونه هم

کوي، نو د دې دپاره چې له انسان څخه بد او ناوړه سلوک ونه لیدل شي لازمه ایسي چې د ده لپاره یوښه سرک او سمه لاره جوړه شي چې خپلو مطالبو او مقالېو او مقاصدو ته پرې ورسېږي او لارې کږو لو ته خپل مجبوریت حس نکړي، دا لاره باید ډېره او ږده هم وي چې دی یې د اوږدوالي په سب بله له اغزو ډکه لاره او پېچومی غوره کړي. دغه لار دې باید را ونسودل شي چې په تاپسي بیناسترگې هم څار کوي او ستاښه وید په هېڅ شان نه پتېږي او نه څوک درباندي غولېږي، نور خلک هم باید له هغه لنډو لارو منع شي، ځکه چې انساني رمه هم لکه مېږې او پسونه داسې ایسي، چې که یو له لارې کور شي نور هم ورپسې ځي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۹ ګڼه، ۵-۸ مخونه

اجتماعي نظام

کارونه او وظایف دوه ډوله دي، یوه قسم ته انفرادي او بل ته اجتماعي ویل کېږي. دا چې یوسړی د یوه فرد لپاره خدمت کوي د شخصي او انفرادي کارونه په حساب کې راځي، مگر هغه څوک چې دخپل مملکت او ملت لپاره کار کوي دا اجتماعي وظایفو په نامه یادېږي.

هرکار او هره وظیفه په دغو دوو لحاظونو د قدر و قیمت په لحاظ فرق کوي او رنگ یې بدلېږي که یو عالم د یوه فرد تعلیم لپاره استخدام شي هغه بیل حیث لري او که په یوه مکتب یا مدرسه کې څو تنو ته تعلیم ورکوي هغه په بل نظر لیدل کېږي که څه هم دواړه یوه وظیفه اجرا کوي، چې نوم یې تعلیم او ښودنه ده هغه سړی کور ساتنه کوي او دیوه شخص نوکروي بیل نوم لري، مگر څوک چې د مملکت په عسکري نظام او د هېواد ساتونکو په جمعیت کې داخلېږي بل نوم او بل نشان پیدا کوي انفرادي کارونه له یوې صحیح موازنې لاندې نه راځي او نه یو معین قیمت پیدا کوي، مگر اجتماعي وظایف ځانته یو معیار او میزان لري، هغه کاتبان چې د مفردو اشخاصو لپاره کار کوي په معاشونو کې یې ښایي چې ډېر فرقونه ولیدل شي، مگر د دواړو کاتبان او سرکاتبان ماموران او مدیران ټاکلي معاشونه لري او څوک پکې تغیر نشي کولی همدغه شی دی چې معاش له مزدوری او اجورې نه معنا او کیفاً بیلوي او یو اغرازي حیثیت او اعتبار ورکوي،

مگر دغه اعتباري رنگ دومره قوي او پوخ دی، چې د دغو کارونو نوعیت او حقیقت بیلوي او د هر چا په نظر کې یې بل بل راز بڼی، هغه څوک چې معاش اخلي او هغه څوک چې مزدوري او اجوره اخلي ډېر فرق لري او بیل بیل اشخاص گڼل کېږي.

دغه معنوي قیمت چې په معاش کې شته لږ معاش کې شته لږ معاش ته په ډېره اجوره ترجیح ورکوي او یو مامور قانع کوي چې په ډېره مزدوري پسې ولاړنشي او دخپل خدمت نوعیت بدل نکړي، یعنی له رسمي دوايرو او اجتماعي وظایفو څخه شخصي خدمتونو او نوکریو ته زړه بڼه نکړي او ماموریت په مزدوري بدل نه کاندې، څنگه چې یو فرد نورو افرادو ته ضرورت او احتیاج لري او د اجورې یا څه نفع او فایده په مقابل کې خپل کارونه په یوه او بل اجرا کوي دغه شان اجتماع هم ډېر کارونه او ضرورتونه لري چې له افرادو نه یې غواړي او په مقابل کې معاشونه و منافع ورکوي، مگر دومره فرق شته چې یو فرد له خپل شخصي ثروت څخه هر څومره چې وغواړي چاته یې ورکولی شي.

پخپلو تصرفاتو کې دکوم قانون او معین نظام تابع نه وي، مگر اجتماع ځانته یو نظام او قانون لري او پخپلو کارو او اجراتو کې بې انتظامي نه خوښوي، ځکه یې دلته افراد داسې حقوق پیدا کوي چې اجتماعي نظام په عدالت او منظمو اجراتو مکلف کوي دهمدې لامله په رسمي دوايرو کې یو معیار موجود دی او بې د وظایفو قیمت نه درتبو معاش څه فرق نلري یو کاتب ۲. (مثلاً) په هر وزارت او هر ولایت کې یو اندازه معاش لري او دیته

نه مجبورېږي چې د معاش د پاره دخپلې تبديلي کونښن وکړي د دې موازنې ساتل ځکه ضرور دي چې يو خوا اجتماعي عدالت نه ساتل کېږي او بل د وظيفو تقسيم هم خرابېږي او هر څوک هغه ځای ته هڅه کوي چې د ده کار هلته زيات قيمت لري، دلته مقصد دانه دی چې ټول کارونه دې يو قيمت ولري، بلکې مطلب دادی چې يو کار دې په يوه او بله دايره کې فرق نه لري يو محاسب يا يو د تحرير کاتب بايد په هره دايره کې يو راز استحقاق ولري هسې نه چې يو معلم او يو کاتب دې سره برابر وي، ځکه چې دلته د کار او وظيفې جنس بدلېږي او هر يو دخپل اهميت او تکاليف په لحاظ بېل قيمت پيدا کوي غيرله دغې موازنې چې بايد په معاشونو کې وساتل شي لکه چې ساتل شوې ده يو بل شی هم ډېر ضرور دی او دخپل ضرورت په اندازه گران هم دی ځينې کارونه په ځينو دوايرو کې شته چې هلته دځينو غير مشرعو استفادو مجال هم شته، نو که د دغه راز استفادو مخه ونه نيول شي، د يوه اخبار کاتب (مثلاً) کونښن کوي چې د يوې علاقه دارۍ کاتب شي دلته که څه هم په معاش کې فرق نشته، مگر په معيشت کې فرق شته هغه ورځ زما يو دوست دخپل صحبت په ضمن کې وويل څو کاله مې تعليم وکړ پس له هغه چې کلي او کورته راغلم واده مې وکړ او مجبور شوم ځانته معاش پيدا کړم، زه او زما يو خويند چې دباچه او سانډو په نامه يادېږي دواړه راغلو او په دوايرو کې ماموران شوو، زه دتعليم خاوندوم يو کتاب راته ميسر شو او هغه سواد نه درلود په يوه دايره کې تحويلدار مقرر شو، مگر

تحویلداری یې داسې وه چې مصرف یې زیات درلود او د ناوړې
گټې مجال پکې وڅو کاله وروسته زه یوې رتبې ته ورسیدم او نوم
مې وگاته، مگر هغه ډېرې پیسې او پولې پټې پیدا کړه هغه بله
ورځ چې زما زوی هغه کره ورغلی و، چې بېرته راغی راته ویلي
یې ترور کړه مې یوه داسې بڼه راډیو وه او داسې بڼه سازیې کاوه،
په کورکې یې ډېرې بڼې بڼې قالینې هم اوارې وې او بڼه بڼه
چپرکتونه یې لرل د ترور زوی مې راته ویلي چې تاسې ولې راډیو
نه اخلئ؟

دلته زما دوست راته وویل چې زه له خپل نصیب او قسمته کوم
شکایت نلرم او دانه وایم چې دتحویلدار صاحب بېسواده له مانه
بڼه شوه، ځکه چې که ماته هماغه تحویلداري سره له هغه مفاده
راکړه شي زه به یې دځان لپاره عار او تنزیل وگنم.
مگر دانه وایم چې دغه راز مظاهریه ځینو اشخاصو تاثیرکوي
او ځینې کسان له معنویت نه مادیت او له صداقت نه خیانت ته را
کارې، په اجتماعي نظام کې باید دغسې غیر شعوري بې عدالتي
هم رانشي او داسې ونشي چې یو د تعلیم خاوند او یو بېسواده په
معشیت کې دومره فرق ولري چې اطفال هم پرې پوه شي یو
اجتماعي نظام که یو نویسنده او دعلم خاوند ته له یوه بېسواده
تحویلدارنه زیات معاش ورکوي او پدې باب کې دحق سنجش او
دکارقیمت ته قایلېږي غرض به پکې همدغه وي چې دهغه
معشیت له دې بل نه بڼه شي او امتیاز یې راشي نو که نتیجه
بالعکس شي او دغه راز اجتماعي نواقص په ځینو دوايرو کې

رفع شي او څوک يې جلو گيري ونکړي د معاشونو عدالت هېڅ نشي کولی او اجتماعي نظام د چا شکايت نشي رفع کولی. د اجتماعي نظام مهمه وظيفه داده چې په يوه ملک کې عدالت قايم کړي او هر چا ته د خپل کار د قيمت او اهميت په قرار برخه ورکړي؟ او د سنجش او موازنې په اثر کې هر څوک د خپل استحقاق په اندازه وروزي که يوه سړي ته يو فرد له خپل مال هره څومره شي ورکړي يا يو تن له خپل پتي او تجارت څخه هر څومره گټه وکړي بل سړی څه گلله نه کوي او نه د اعتراض حق ځانته ورکوي، مگر که اجتماعي نظام بې له کوم حق او استحقاقه يو ته زياته برخه ورکوي ډېر نور خوا بدي کېږي او له خپلو وظيفو سره يې علاقه کمېږي. دلته بنايي څوک ووايي چې تحويلدار ته اجتماعي نظام دغه راز لوړ معشيت نه دی ورکړی او دا دغسې مثال لري لکه چې يو غل په غلا او يو بډې خور په بډو ډېر مال پيدا کړي او له يوه بل مامور نه بډای شي، دا خبره رښتيا ده چې اجتماعي نظام هغه ته دومره مال نه دی ورکړی، بلکې هغه له اجتماعي نظام نه غلا کړې ده مگر که يو قاسم او ويشونکی (چې بايد يوشی په څو تنو داسې وويشي چې هر چاته خپل حق ورکړي او هېڅ بې عدالتي پکې رانشي) په تقسيم کې وغولېږي او ځيني کسان ترينه له خپل حق نه زيات څه پټ کړي هر څوک ورځنې شکايت کوي او عدالت هم ناراضه کېږي د دغسې غلاگانو مخه نه نيول علاوه پدې چې په ځينو مامورينو کې د شکايت فکراو شعور پيدا کوي او ځيني کسان په بدولارو بيا يې دا اجتماعي نظام

تصور او بې پروايي هم نښې ددغسې اصلاحاتو لپاره يو اساسي فکريه کار دی چې بايد په حسابي او شعوري سيستم کې اساسي اصلاحات وشي او محاسبين لکه د حساب ماشينونه داسې نه وي چې حساب او شمېر صحيح ونښي، مگر نظر او بصيرت هېڅ ونلري نښايي چې په ځينو دوايرو کې د پرداسې تحويداران پيدا کړو چې په څو کالو کې يې له خپل معاشه يو په لسه زياته گټه کړي او پخپل حسابي تخصص درلودای نښايي چې اوس مې په حساب کې د پرا اصولي نواقص بنودلي وای او دا ثابته شوې وای چې په حسابي امورو کې ځينې ناقص شته چې بايد رفع شي.

د مثال په ډول وایم يوه رسمي دايره چې د ځينو شيانو اخيستلو ته ضرورت لري، نو له تحويدار سره يو دوه تنه دهئيت په ډول مقرر کړي چې هغه شيان په بازار کې واخلي او رايې وړي دغه هئيت که هغو شيانو ته په هرڅومره زيات قيمت قايل شي او د دکاندارانو کلانترېي تصديق وکړي حسابي دواير پکې څه نه وایي او دا کار اصولي گڼي، مگر د هغې دايرې يو سپرې هماغه شيان که په بازار کې په نيم قيمت واخلي دا کار د مسئوليت موجب گرزې او د خيانت اتهام پکې پيدا کېږي نو دغه راز تحويدار چې د يوه شي قيمت د دوه درې تنو په خوشحالولو او خوله خوږولو يو په لسه زيات بنودلی شي، نشي کولی؟ چې ناوړه استفادې وکړي او ځان بې مسوليته موږ کاندې، کولی يې شي کړي يې دي او وبه يې کړي.

په دغسې مواردو کې که زموږ اجتماعي نظام مکمل وي، په بازار هرڅه معين او ټاکلی نرخ ولري بې له دېنه چې هئيتونه وټاکل شي او تصدیقونه واخيستل شي، تحويلدار هېڅ نشي خوړلی او هرڅه پخپل اصلي قيمت اخيستل کېږي.

دلته ديوه حکايت په ضمن کې ديوه مامور او يو تحويلدار خبره منع ته راغله او د بحث د مرکزيت حيث يې پيدا کړې، مگر اصلي او اساسي مطلب دادی چې په اجتماعي وظيفو کې بايد يوه موازنه او شعور موجود وي او دهر چا وظيفه او کار د يوه صحيح معيار له مخې قدر وقيمت ولري هغه څوک چې اجتماع ته علمي او معنوي خدمتونه کوي له هغو کسانو چې د الاتواو ادواتو وظيفه اجرا کوي او منډې رامنډې وهي هم دمعاش او معشيت په لحاظ، هم د اهميت او اعتبار له حيثه لوړوالی او تفوق ولري او مادي و معنوي تقدیر يې وشي چې هېڅکله د عرفاني وظيفې خاوند خپل ځان له اداري رجالونه کم ونه گڼي او خپل اهميت د اجتماعي نظام په نظر کې لږ محسوس نه کاندې.

هغه کار چې اشخاص يې کولی شي له هغو کارونونه چې ډېره موده تعليم او تحصيل غواړي بې اهميته معلوم نشي او په لحاظ قدر وقيمت ولري. که داسې نه وي نو علمي او عرفاني خوا کمزورې کېږي او هرڅوک اداري چارو ته ميل کوي. يو اجتماعي نظام بايد خپل مامورين پدې هم پوه کړي چې هرڅوک هرکارنشي کولی نو که يود علم او معرفت خاوند ځانته اداري کار پيدا کړي هغه پيشرفت چې هلته کوي بنايي چې دلته هغومره

موفق بنکاره نشي او په عادي اشخاصو کې وگڼل شي، دا پوهول د ژبې او وينا کارنه دی بايد په اجتماعي وظيفو کې هرڅوک چې کوم امتياز او فوق العاده مهارت په کومه خوا کې لري هغه وپېژندل شي او قيمت پيدا کړي، يعنې داسې ونشي چې هرڅوک پزه توره کړي او ځان اهنگر وبولي، دغه راز شعور او بصيرت چې په اجتماعي نظام کې وي هرڅوک دېته مجبور وي چې دخپل استعداد او لياقت له مخې يو کارانتخاب کړي نه دکاراو وظيفې دقيمت په لحاظ، ځينې کارونه چې خرابيږي او دې صلاحيته اشخاصو لاس ته ورځي سبب يې همدا وي چې اشخاص خپل ځان او خپل استعداد ته نه گوري او هرڅوک هماغه کارته وړاندې کېږي چې زياته گټه يا ډېر قدر لري، نو وړ او ناوړه اشخاص هماغه وظيفه اشغال کړي او کار ليدونکي هم دومره ډېر بنو او بدو ته نه ملتفت کېږي او په يوه نظر ورته گوري دا وضعيت طبعاً د اجتماعي وظيفو موازنه خرابه وړي او ټول خلک يوه لورته زور کوي چې بيا سړی ځينو کارونو ته په اعلانو هم څوک نشي پيدا کولی، مگر په يوه بل کار هرڅوک سرونه ماتوي او وسايل ورته گوري.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۹، ګڼه، ۳-۶ مخونه.

د خان مينه

سپوږمۍ کله کله په هاله کې ايسارېږي، مگر انسان هر وخت د
حب ذات نفس په داېره کې راگيردې او هېڅکله له دې دايرې نشي
وتلی.

دا دايره په ځينو باندې دومره تنگه وي چې بې له ده نه بل
هېڅوک او هېڅ شي ورسره نه ځايېږي، مگر په ځينو کسانو
باندې دومره پراخه وي چې عالمونه پکې ځايېدلی شي، څنگه
چې وگړي ځينې په وړو او ځينې په لويو کورونو کې او سپرې،
څوک د خپلې استوگنې ځای يو کلی گڼي او څوک يو ښار يا يو
مملکت خپل کور او ټاټوبي بولي، دغسې دخلکو دمينې او
محبت دايرې هم لويې او وړې دي، مگر دا دايره که هرڅومره لويه
وي بيا هم اصلاً د سړي له خپله ځانه چاپېره ده او نور پکې طفيلي
وي.

که تاسې په ظاهره يو سړی وينئ چې له يوه او بل سره ډېره مينه
کوي يا خپل ځان د کوم ميلمه او دوست و اشنا په خدمت کې
ستړی کوي دا مينه هم په اصل کې له ځان سره ده او د ځان مينه
ورته ويلی شو، ځکه چې نفع يې ده ته راجع ده او گټه يې بېرته د
ده کاله ته راځي.

که ووايو چې هر انسان په ځان مين دى او له ځان سره مينه لري يا د انسان په هر محبت کې چې له هر چا او هر شي سره وي د ځان مينه پټه پرته ده دروغ يې مه بولئ، ځکه چې له خپل ځان سره مينه او محبت د انسان په غرايزو کې حسابېږي او هېڅوک ترينه نه دى خلاص، ځينو شاعرانو که پخپلو اشعارو کې خپلو معشوقو ته ويلې دي چې په ائينه کې مه گورئ چې په ځان مين او زموږ رقيبانشئ، غوليدلي دي ځکه چې دا عشق او دا مينه له حسن وجماله يا له محسانو او فضايلو بې نيازي لري او هېڅ مادې يا معنوي صفات نه غواړي.

که څوک بنکلی وي او که نه وي، بڼه وي او که بد، جوړ وي او که ناجوړ، عالم وي او که جاهل، خواروي او که بډای له ځان سره مينه او په ځان پيرزوينه لري، مگر دا مينه د هر چا د فکر او ذوق په لحاظ بېل بېل رنگونه او مختلف مظاهر لري.

يو به وي چې ځانته به بڼه ډوډۍ پيدا کول له ځان سره مينه گڼي او د ځان مينه به ورځنې خيتواو دخيتې خدمتگار جوړ کړي، بل به گمان کوي چې په بڼو جامو کې ځان پټول له ځان سره مينه او په ځان پيرزوينه ده.

څوک به عزت او اعتبار گټل له ځان سره مينه بولي او ځينې به په ډېرو پيسو او جايدادونو کې دغه مينه لټوي.

چاته به د اښه بنکاري چې ځانته عيش و عشرت برابر کړي او ځينې به فضايل پيدا کول که څه هم ډېر مشقتونه پکې وي حب نفس گڼي او رياضت يا د نفس تذليل به ورته په ځان لورينه

معلومېږي، نو ویلی شو چې دا محبت د انسان د فکر او ذهن په اعتبار خپل شکل او صورت بدلوي او د انسان شخصیت ورځینې تشکیلهېږي په هره اندازه، چې افکار لوړ او عالی وي هرڅومره چې انسان له لوړو معانیو سره اشنا شوی وي هغومره یې حب نفس او د انسان مینه هم یو ښه صورت او ښه مظهر پیدا کوي، مگر که فکر او نظر ټیټ وي او څوک ځانته په ټیټ نظر گوري نو د ځان مینه یې مخ په ځوړي بیایي او په کنډو کې یې غورځوي.

غرض دادی چې په دې باب کې د ځان معرفت ډېر تاثیر لري که څوک د ځان په پېژندنه کې یوه لوړ او عالی معیارته نه وي رسېدلې او بې له خپل جسمانیت نور خپل نفسي خواهشات پوره کړي، مگر که چا عقلاني او روحاني شعور پیدا کړی وي او ځان له جسمانیته ماورا یو بل شي بولي هغه بیا په نوو روحی او معنوي لډایزو پسې گزري او بل راز ارزوگانې ورته پیدا کېږي.

ځینو کسانو ویلي (فکر هر کس بقدر همت اوست) مگر کیدای شي چې حقیقت بل راز وي او د هر چا همت دهغه د فکر او شعور احساس ادراک په اندازه وي، نو په هر صورت چې فکر د همت په اندازه وي او که همت د فکر په اندازه وي، خو د فکر او همت ترمنځ یوه داسې رابطه شته چې باید یوله بله سره برابر وي او د ځان مینه هم د همدې دواړو معنوي عواملو په اعتبار یو عالی یا ادني مظهر پیدا کړي او کله کله د ځان مینه په یو داسې رنگ کې ولیدل شي چې سړی ورته حب غیر یا د بل مینه وایي. څه موده دمخه دکابل مجلې یوه فاضل لیکونکي بناغلي خادم د خیر د

عزیزې تر عنوان لاندې دخپل یوه دوست حکایت رانقل کړی و ، چې هغه لس کاله له یوه فاضل سره چې په محیط کې علمي او فلسفي شهرت لري پدې خبره بحث کړی و چې د ارادې محرک څه شی دی؟

دغه فاضل وايي په ټولو کارو کې دانسان دارادې محرک د ده د(حب ذات)غریزه ده او هغه هرڅوک چې وي وايي انسان باید دومره خود غرضه نه وي او له حیوانه د (حب نفس)په غریزه کې فرق ولري، یعنې باید په انسان کې د خیر غریزه موجوده وي چې د خیر لپاره ایشار وکړي او کله کله له خپلو شخصي اغراضو او منافعتېر شي. په دې بحث کې بناغلي خادم د دواړو جانبو دلایل راوړي او په اخر کې یې د خیر د غریزې د اثبات لپاره دخپل دوست له خولې دوه دلایله راوړي او وايي چې یوه ورځ په بازار کې تیریدم او یوه داسې سړي چې نسی معتبره جامې یې اغوستې وې له یوه داسې چاسره جنگ درلوده چې زاړه او شکیدلي کالي یې په تن کې و زه د غریب سړي په خواشوم، یعنې د هغونښو جامو خاوند مې ملامت کړ او غریب سړی مې ترېنه خلاص کړ حاضرینو له ماڅخه تشکر وکړ او ماخپله لپاره ونیوله.

(۲)بله داچې یو دښې دریشی خاوند په باسیکل سپور او له یوه دهاتي سړي سره یې تصادم راغی او دابېچاره یې په ځمکه راوغورځاوه او علاوه پدې له بایسکله راکوز شو او دغه سړی یې نورهم واهه زه چې دلته حاضر وم وروړاندې شوم ویل مې:

اغا! ته ملامته يې او که داسې؟ ته لاله ده نه معافي نه غواړې او وهې يې که ته داسې نه پرېږدې، نو زه ورڅخه جداً مدافعه کوم.

وروسته تردې دوه حکايتونو بيا وايي چې دا باطني عامل او دغه ذهني محرک چې زه يې په دغو ځايو کې د دوه مقتدرو سړو په مخکې ودرولم څه شی و؟ وروسته تردې پوښتنې د جواب په ډول وايي يو قسم د ترحم او د حق د مرستې احساس په ماغلبه کړې وه او د ځان د خطر او ضرر احتمال سره يې د مظلوم په مدافعه کې ودرولم او په دغو حادثو کې مې هېڅ اغراض او منافع خپل ونه ليدل. د مقالې په اخر کې ښاغلی خادم ليکي: دا و زما د ملگري تقريرزه پخپله هم په همدغه عقیده يم چې دغسې يو اساس په انسان کې شته چې ددغې غريزې په اثر کې انسان دخير، حقانيت او وظيفې لپاره ايثار کوي. زه له ښاغلي خادم سره دا خبره پوره منم چې انسان ډېر د خير کارونه هم کړيدي، مگر د ده له دوست سره يو څو خبرې لرم:

اول خو دغه دوه مثالې چې ده دخپلې مدعا د اثبات لپاره راوړيدي خورا ضعيف دي او دجانب مقابل د دلايلو په مقابل کې څه موجوديت نه لري، دی وايي د ترحم او د حق د مرستې احساس په ما غلبه کړې وه او د ځان د خطر او ضرر له احتمال سره يې د مظلوم په مدافعه کې ودرولم.

دلته د ځان خطر نشته او په دغسې بازاری جنگونو او گفتگوی کې کومه خبره د خدای له پاره کول یا څه خدای جاتي مداخله د ضرر احتمال نه لري.

البته محتاطو کسانو ته به دا غټه خبره بښکاري او زیات زړورتوب به یې گڼي، مگر ځینې نور یې بنایي چې قابل ذکر هم ونه بولي.

بله دا چې وایې په دغو حادثو کې مې هېڅ اغراض او منافع خپل ونه لیدل، مگر لومړۍ حادثې په اخر کې ویي چې حاضرینو له ما څخه تشکر وکړ، نو دغه د حاضرینو تشکر یا غرض او نفع نشي کیدای پدې کې هېڅ شک نشته چې دانسان په ژوند کې دغه راز منافع د پرمختګ لري او آن د همدغسې منافعو لپاره د پرمختګ پر کارونه کوي، مگر زما د دوست دوست که دانفع په نظر کې نه وي نیولې او د ترحم یا د حق د مرستې لپاره یې دا کار کړی وي، نو دغسې کسانو سره خو اړومرو دا خرت فکرونه وي او د خدای لپاره دغسې خطر ونه او ضرور نه ته وړاندې کېږي، نو بیا هم نشي ویلی چې پدې کې د ځان د پاره څه منافع نه و، مورځو دمخه وویل چې د ځان مینه د هرچا د فکر او نظریه لحاظ مختلف مظاهر پیدا کوي.

یو مسلمان چې په خدای او قیامت عقیده لري هغه اخروي گټه له دنیایې گټې نه بڼه گڼي او خپل نفس ذلیلول، روژې نیول، ځان شهیدول د ځان لپاره نفع بولي او د ځان مینه همدغسې کارونو ته وړاندې کوي، نو دغه د خیر غریزه او د خیر ذات غریزه څه تضاد

نلري لکه چې ده خیال کړیدی اولس کاله یې له یوه فاضل او عالم سره پدې بحثونه کړي دي.

یوسړی به وي چې د خیر او نیکی په مینه کې به د ځان خیرگنې او حب ذات به یې د خیر کارونو ته وړاندې کوي، نو دلته د حب ذات غریزه او د خیر غریزه اتفاق لري او یوله بله منافي نه دي، په دغسې مواردو کې خیرخواهي او خود خواهي څه فرق نلري او دواړه یو شی بلل کېږي دغسې کسان چې د حق او حقیقت په طرفدارۍ راپاڅېږي او له حقیقي خطرونو څخه هم نه ویرېږي ارومرو یوه معنوي نفع د دوی په نظر او شعور یا ماتحت الشعور کې وي، که چېرې په دنیا کې یو ښه شهرت یا شخصیت گټل د ده په نظر کې نه وي او نه غواړي چې د خوارانو او غریبانو یا عامې طبقې په نزد ځان مقبول او محبوب کړي او ښه نوم پیدا کړي ضرور به ورسره خدایي فکرونه او د آخرت سودا ملگرې وي او یوبل راز گټه به چې د ده په نظر کې به ډېراهمیت لري که څه هم نور یې احساس نشي کولی ده ته ځان ښکاره کوي، نو څوک دانشي ویلی چې ده ته په دغه کار کې د ځان منافع او قایدې وي، مگر د نفع او فایده به کله مادي وي او کله معنوي، مورباید د ځان مینه او حب ذات یوازې دا ونه گڼو چې سړی به ارومرو د جسماني خواهشاتو او دنیوي عیش وراحت لپاره کار کوي، ځکه چې ځینې انسانان د فکر و عقیدې، مسلک او مذهب تربیې او تعلیم په اثر کې د ځینو معنوي او روحي گټو لپاره خپل سراو مال قربانوي او همدغه قرباني له ځان سره مینه او په ځان پیرزوینه گڼي. په اسلام کې ډېر

دغسې اشخاص شته چې په (ویو ترون علی انفسهم) باندې ساتل شوي دي، مگر د دې معنی داده چې دغه ظاهري ځان او مادي وجود دیوې عاليې او لوړې مفکورې دپاره قربان کړي او دخپل روحاني وجود گټه او فایده یې په نظر کې نیولې ده، نو که سړی په انساني اعمالو او افکارو کې ښه دقت وکړي په هر کار کې یو ډول فایده په نظر کې وي او دیوه عاقل سړي هېڅ ارادي حرکت بې دځان د فایده نه نه وي. کوم کارونه چې موږ یې دخیردغریزې په اثر کې بولو او خیر یې گڼو هغه اړومرو د انسان لپاره کومه معنوي گټه لري او د انسان د ذهنیت په اعتبار یو ډول احتیاج باله شي.

د انسان لپاره خودخواهي او دځان مینه چې حب ذات یا حب نفس ورته وايي عیب نه دی، بلکې صفت دی مگر دا هله چې انسان خپل ځان معناً او مادتاً وپېژني او دځان مینه یې د لوړتیا او فضایلو خواته بوزي، یعنی داسې ونکړي چې نفس او نفسي شهوات وپالي او عقل و ورح چې د انسان اصلي او معنوي ذات ورته ویلی شولې نظره وغورځوي او هېڅ مینه ورسره ونلري.

که یو سړی خود خواه وي او دغه خودخواهي په ده باندې باعث شي چې ځانته علم و فضیلت، نېک شهرت او اخلاقي اعتبار له نورو نه زیات پیدا کړي او خپل معنوي او حقیقي تفوق په نورو باندې وغواړي دا خودخواهي یا ځان سره دغه راز مینه یولوی صفت دی، مگر که خودخواهي خپله مجرا بدله کړي او په بده لار کې صرف شي، نو بیا ترېنه لوی عیب په عیبونو کې نشته.

دبناغلي خادم دوست وييلي چې انسان ولې دومره خود غرضه اوسي او ولې دی حیوان او انسان د (حب نفس) په غريزه کې فرق نلري؟ پدې خبرو کې که د ده مقصد داوي چې انسان دې خود غرضي بيخي پرېږدي، خو دا هېڅو ممکنه نه ده او داسې نشي کيدای چې انسان له اغراضو نه بيخي لاس واخلي، مگر دا کيدای شي چې خپل اغراض بڼه کړي او دبدو اغراضو په ځای بڼه اغراض ځانته پيدا کاندې همدارنگه د حب نفس په غريزه کې له حیوانه داسې فرق پيدا کولی شي چې دی حب نفس دخیر او فضايلو په لټون او حصول کې وگڼي او حیوان د حب نفس په اثر کې دخپل حیات دساتنې لپاره ديوه او بل په پټي کې ځان مور کړي، مگر داسې نه کېږي چې حب نفس بيخي پرېږدي او خوشې په خوشې خپل ضررته ملا وتړي.

څوک که دانسان لپاره دخیر په غريزه قابلهږي او د دې غريزې په اثريې له نورو حیواناتو بیلوي ضرور باید د دې غريزې منشا او ریشه عقل و ادراک و بولي او یو عاقل هر کار کې دځان یوه مادي معنوي، دنیوي یا اخروي گټه په نظر کې نیسي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۵ کال، ۱ کڼه، ۶-۹ مخونه.

افغان جریده

د خان ناظر

خان د ډېر ځمکو او جايداد خاوند و، ځکه يې مزدوران دهقانان او اجاره داران هم ډېرو او ډير نوکران يې درلودل چې چا ورته اسونه ساتل چا به ټوپک گرزول او چا به دتازيانو او بازو بانبو ساتنه په غاړه درلوده.

خان به په ولس کې سترگې غړولې او داسې سپرې به يې دناظرې او بالابینې لپاره پيدا کاوه چې کال په کال په اجاره دارانو باندې اجارې زياتې کړي او د دهقانانو په خواري خواری ځمکې ابادې کړي.

ناظر به دخان د خوشحالی لپاره له اجاره دارانو، دهقانانو او مزدورانوسره ډېر بد سلوک کاوه او خلک به يې له لاسه ډېر په عذاب وو.

د ناظر اصلي منظور د خان خدمت و چې بايد ډېر خلک د يوه تن دگټې او خوشحالی لپاره په کار واچوي او دغه استثماري وظيفه په ښه شان سرته ورسوي.

ډېر ښه ناظر به هماغه و چې خواران نور هم خوار کړي او دخان خاني نوره سم چاغه کاندې، دکورو کلي خلک له خان، نه خپه نه و او له ناظر نه به يې ډير سرتکاوه، هرچاويل خان پخپله ډېر ښه سپرې دی خود ناظر دې بچي مړه شي.

يوه ناظرچې به څه موده ناظري وکړه او خلک به يې پوزې ته راوستل خان به هغه لري کاوه او بل به يې راپيدا کاوه. هغه به له پخواني ناظر نه دخان لپاره ډيري تودې منډې وهلي، ځکه چې (نوکر نو اهو بدو ميگيرد) ډېره پخه خبره ده. هغه به پخواني ناظر ته نه کتل چې خلک ورته په څومره کرکه گوري او څوک يې اوس سلام هم ناخلي، نه پوهېږم دخان طالع بيداري وي او که د خلکو بخت ويده و چې هرنوی ناظر به په خان پرستی کې له بل نه وړاندې توپ واوه او د استثماری نقشو په جوړولو کې به يې خپل ايمان زيات خواراوه مگر خان يو ناظر هم له دوه کالونه زيات نه ساته او خپل خيريې په همدې کې ليدلی و. په رښتيا چې دريم ناظر به له دوهم نه هم تيره وړوله او دخان گټه به يې اسمان ته ورسوله. دی به هم څه موده وروسته د نوروله سرنوشت سره مخامخ شو او د ډېرو خلکو دښمني به يې په څو ورځو خپل اولاد ته پريښوده.

داسلسله همدغسې جاري وه او د ناظر په بدلون به څه قدر دخلکو تسکين کيده او زاړه خاطرات به په نوو اميدونو بدلیدل. د اولس نخبه اشخاص به دناظرۍ په طمع دخان په شاو خوا څرخيدل او په لطافت الحيل به يې دهغه توجه ځانته جلبوله. په دې مسابقه کې علاوه په چاکرانه اهليت او لياقت دخان اعتماد ډېر زيات اهميت درلود او دغه دبخت باز دهر چاپه سر نه کښيناسته.

د ناظرۍ عمر که لنډ و د ستاژ دوره یې ډېره اوږده او په ډېر خدمت دغه عزت او حرمت گټل کیده.

کجیر خان چې هونبیار او ځیرک سړی و وروسته له ډېر انتظار څخه د ناظر په منظور پوه شو او د غلو دانو کلي گانې ور وسپارل شوې.

دا ناظر له نورو نه په عقل او فکر پوخ و، ځکه یې د ناظرۍ طرز بدل کړ او خلکو ته یې ځان بې واکه او بې اختیاره وښود.

ده به چې هر څه هر چا سره کول هغه به یې په دې پوهاوه چې دی د خان فکر او اراده تمثیلوی او د یوه تواچي حیثیت لري.

دی پخپله هېڅ نشي کولی، هر څه چې کوي خان یې کوي، خلک باید هر څه له خانه وگڼي او ناظر معذور او مجبور وبولي.

دغه وخت هر څوک په دغه راز پوه شو چې خبره په کوم ځای کې ده، امر او نهې د چا کار دی.

وروسته تردې بیا چا ونه ویلې چې خان پخپله ډېر ښه سړی دی خو د ناظر دې بچي مړه شي.

خلک پدې وپوهیدل چې د ناظر بچي هېڅ گناه نلري، بلکې پخپله ناظر هم اصلي گنهکار نه بلل کېږي، هونبیار ناظر که نور څه ونکړه او دخلکو په حال کې یې کوم ښه بدلون رانه وست دخلکو سترگې یې څه قدر خلاصې کړې او اصلي ناظر یې هر چاته په گوته کړې.

دیته وایي: غیر مستقیم خدمت.^(۱)

(۱) - افغان جریده، د ۱۳۵۱ کال د وري د ۲۱ نېټې کڼه.

کمیت پېژنده

نور خلک د کیفیت په تشخیص کې هم ډېر ماهر وي او زه د کیفیت په تمیز کې هم غولېږم یا حیرانېږم، د دې لپاره چې تاسې خپل حیرت ته حیران غوندې کړم ځینې مثالونه به درته وړاندې کړم. زما مثالونه ډېر ساده دي، مگر زه تر هغو ساده یم او د ډیرې سادګۍ په وجه راته عام فهمه شيان هم مشکل شي.

مثلاً یو سړی په شپه کې شل رکاته نفل په نیم ساعت کې کوي او یو بل یې په یوه ساعت کې کوي او یو بل په یوه ساعت کې دوه رکاته نفل کوي، یعنې یو په یوه رکات کې سورت بقر لولي او هغه بل پکې د فیل سورت.

زه نه پوهېږم چې د رکاتونو په حساب شل رکاته ډېر عبادت وګڼم که دوخت په اعتبار یو ساعت عبادت له نیم ساعت نه زیات و بولم.

یو سړی د کوم شرعي عذر به وجه د جوزا په میاشت کې چې د روژې له میاشتې سره مصادفه وي روژې خوري او بیا د قوس په میاشت کې قضایې روژې نیسي دلته ورځ د یو ځل طلوع او غروب په اعتبار د کمیت په تله برابرې دي او که د ساعتونو او دقایقو په حساب سنجول کېږي.

په ژورنالېستۍ کې هم د کمیت مسئله پېچیده ګي پیدا کوي.

يو ليکوال يوې جريدې ته يوه اوږده مقاله چې دوه مخه نيسي يوبل دوه وړې مقالې چې نيمه صفحه نيسي.

په دې مورد کې هم دکميت په لحاظ داسوال پيدا کېږي چې دکوم يوه برخه په جريده کې زياته ده ايا دکميت معيار دمقالو الفاظ او کلمات دي که دمقالو عنوانونه.

په رسمي او ادارې چارو کې هم دکميت مسئله مشتبه کېږي. په يوه وزارت کې يومامور خارج ته سفر کوي او څلور مياشتې تيروي يوبل مامور درې ځله خارج ته ځي او هرځل يوه هفته هلته تيروي.

د يوه سفر څرخ به زر ډالر کېږي او دبل له سوونو څخه تجاوز نه کوي دلته هم چېرانيږم، چې دکميت معيار دسفرونوکرات او مرات دی که ورځې او مياشتې يا دډالرو حساب د شوری د تقنيني دورې حساب هم رانه ورکېږي.

دا دوره په قانون کې څلور کاله ده په هرکال کې اوه مياشتې دکارموده ده په هره مياشت کې که له عمومي تعطيل سره تصادف ونکړي دولس ورځې دعمومي جلسولپاره تخصيص شويدي چې په دغه حساب ديوې دورې عمومي مجلسونه له (درې سوو څخه) تجاوز نه کوي، نو که چېرې ولسي جرگه په يوه دوره کې څلور سوه عمومي جلسې دايرې کړي او په يوه بله دوره کې درې سوه جلسې هم پوره نکړي يادمشرانو جرگه په يوه دوره کې خپل يو دوه مياشتې اجلاس اصلاً داير نکړي، نو دا دوه دورې به دکميت په لحاظ مساوي گڼوکه څنگه؟ يعنې دکار د ورځو په حساب به

یوه دوره له بلې نه کمه گڼو او که معاش اخیستلو ته به وگورو او
دواړه به مساوي وبولو؟
که یو سړی لکه لیمو کوچنی او بل لکه چکو تره غټ وي ایا دوی
دواړه د کمیت په لحاظ یو دی که څه دیوه کرتی دبل لپاره
واسکت هم نشي کېدای.
که نه د جسامت په لحاظ دیوه او بن قرباني له او ه پسونو سره
مساوي گڼلی شو او د کمیت معیار سر شماری نه ده.
که څه هم (عقل بسراست نه به سال).^(۱)

^(۱) - افغان جریده، ۱۳۵۰ کال د لیندۍ ۲۲ نېټه، ۱۶ گڼه، ۴۰ مخ.

اداري سياست

يوه ملگري راته خپله كيسه داسې شروع كړه:
د انتظار په كوته كې زما غوندي ډېر خلك دملاقات په اميد
ناست وو او دروازي ته به يې ترېولاندي كتل.
له نورو نه خبرنه يم چې په څه چورت كې وو، خو ما پخپل زړه كې
خبرې جوړولې او ځان سره به مې كرل او ربېل چې څه به وایم او څه
به اورم؟

كله به مې زړه د زمري كړ او په دې فكر كې به شوم چې راشه له
اخلاقي شجاعت نه كار واخله خپل قانوني حق په صراحت و غواړه،
ځان د شخصيت او كركتر خاوند و بنښه او داهليت و لياقت په بنودلو
جلالتماب تر معنوي نفوذ او تاثير لاندې راوله! گوندي په درانه
نظراته وگوري او مناسب كار در كړي.

بيا به مې ويل هسې نه چې دا راز خبرې په جناب عالي بدې و لگېږي
او د سركار كچرې و تورېږي يا كله شخ ورته بنكاره شم او په چپيانو
كې مې وشمېري نوبسه به داوي چې ادا ب او نزاكتونه په نظر كې
ونيسم او داخلاص او عقيدې په څرگندولو دهغه شخص اعتماد او
حسن نظر ځانته جلب كړم.

د دې غلامانه فكر تراغېزې لاندې مې دتملق او چاپلوسۍ الفاظ
او كلمات لټول او د ماهرانه جملوپه جوړولو بوخت وم چې
پېشخدمت راغی او زه يې د جلالتماب لوړ حضورته دعوت كړم.

په قد نما ائینه کې مې ځانته ونه کتل چې نکتایې او نوره وضع مې
څنگه ده او په اول نظر کې به څنگه ورشم؟ په دغسې جنجالي حال
کې په دروازه سرکوزی ورننوتم او په ټیټ سر مې د ارادت لاس ور
وړاندې کړ بڼاغلی جلالتماب د مهربانۍ له خوا لږ غوندې له ځایه
جگ شوی شانته و او خبرې یې له ماسره کریمانه وې.
د کوټې لوکس فرنیچر او نفیس سامان د جلالتماب له عظوفت سره
زه ترعجیب تاثیرلاندې راوستم او حیران وم چې د تشکر حق څنگه ادا
کړم؟

عادي او معمولي الفاظو نشو کولی چې زما احساسات څنگه چې
غواړم هغسې څرگند کړي، ځکه مې د حال او وضع په مرسته خپل
عجز او انکسار تمثیل کړ او حرکاتو سکاناتو مې وښودله چې زه
څومره تر تاثیرلاندې راغلی یم.

هغه څه چې بڼاغلي جلالتماب زما د حال او وضع په هنداره کې
ولیدل نو رحیمانه عواطف یې راوینس غوندې شول او په طولاني
صحبت کې یې ډېر څه راته وویل چې ځینې ټکي یې دادي:

د وطن مینې او احساس زه مجبور کړم چې دا درنه وظیفه په
دغسې مشکلو حالاتو او شرایطو کې ومنم او د خدمت په مقابل کې
سپکې سپورې واوړم، په جرايدو او مظاهراتو کې راباندې توروڼه
ولگول شي او بشري کرامت مې تر پښو لاندې شي.

د افسوس ځای دی چې دلته وچ او لامده یوشان سوزي او خلک
پدې نه پوهېږي چې زه په مجلس کې څه وایم او څه رازپیشنهادونه
وړاندې کوم څه وکړم زه بېخي یوازي یم او نور ټول مې یوې خواته

رغري زه تاغوندي منور اشخاص بنه گنيم او قلبي علاقه ورسره لرم، اهليت او لياقت ته په احترام گورم مگر ته پخپله هوښيار سپري يې او په نيمه پوهېږي.

زه تاته ډاډ درکوم چې ستا په کار کې به خپل نهايي کونښن ونه سپه وم، زه ستا په سر جنگ ته هم ولاړيم، ته شل ورځې پس خبر واخله، مگر يو ځل... صاحب او... صاحب هم وگوره.

د ده له حضوره چې مرخص شوم دنورو صاحبانو دليدو په فکر کې شوم او لوړ جناب ته ورغلم، دا ځل زه دلويانو له حضور سره لږ غوندي بلد شوی وم او په دوهم نقش کې مې مهارت نور هم زيات شوی و. لويان خدای په لويه ورځ پيدا کړي او يو جنس غوندي خلک دي، ځکه يې کره وره خبرې او طرز تفکر ډېر مشابه وي.

دغه اعلي جناب هم زه پخپلو خبرو له ځانه ډېر خوشحاله کړم او خپل نظريې زما په باب ډېرښه وښود، خو دا يې وفرمايل چې زه بس ستاد کار په باب... صاحب ته وایم ته هغه ته ورشه او ورسره په تماس کې شه (۱) خدای به هرڅه اسانه کړي. ده کنایتاً زه په دې پوه کړم چې عقل فعال بل دی او (خورد کلانکار) هم بل څوک دی.

دغه وخت ماته هغه وخت راپه يادشو، چې يوه زيارت ته څوتنه ورغلو او منجور راته وويل: تاسو بايد اول هغه وړوکي زيارت ته ورشي، چې دلوی زيارت شاته و، ځکه چې لوی صاحب همدغسې ويلي و چې د حاجت خاوندان بايد اول هغه ته ورشي او خپل حاجت دهغه په وسيله له لوی زيارت څخه وغواړي.

دا امر مې هم په ځای کړ او واړه کلانکار ته ورغلم.

په رښتیا چې هغه په سیاسي هنر او مهارت کې په نورو متا اړاوه
او زه یې ډېره موده د خوف ورجاء دیاس او امید ترمنځ په اعراف کې
وساتلم.

په دغه موده کې یې زه د فوټبال د توپ په شان یوه بل ته غورځولم
او زه هم له ډېرې خوشحالی په هوا گرزیدم، ترڅو چې دوی سترې
شول او زه هم له سرگردانی خلاص شوم، مگر په دې پوه نشوم چې
کار څوک کوي او دعا چیرته قبلېږي.

زما طالع چا ترې دي او د توبې ورکوم دی؟ دا هم راته معلومه
نشوه چې بڼا غلي جلالتماب زما په سرله چاسره جنگونه وکړل او په
دغه جنگ کې څه تلفات پېښ شول.

پاک خدای دې زما دغه گناه راعفوه کړي چې زما په سبب دهغې
سنگرمات شو او جلالتمابان یوله بله خوا بدي شول.

دغه صاحبان چې زه یې په زیارت څوڅو ځله مشرف شوم او هر یوه
راته خپل نظر ډېر ښه ښوده د نورو لپاره هر یو ټک وپتری وه.

هرچا به ویل فلانکی دهغه صاحب په پېرزوینه او توجه د ولایت یا
ریاست خاوند شو او هغه بل معینی او معونی ته ورسېده.

دا یوازې زه وم چې د ټولو په توجه مدیریا مامور هم نشوم.
د ملگري خبرې چې دغه حدته ورسېدې، نو یوه هونښیار سړي ورته

ووویل:

زیارتونه اکثراً همدغسې وي چې یوه ته مواد ورکوي او بل ته نه.

زیارت ته باید سړی یو شی یوسي چې څه ترېښه راوړي.

چې تش څې تش به راځي.

زيارتونه نذر غواړي.

څوک چې د زيارت نغري نه تودوي نغري به يې همدغسې سوړ وي.

يو بل سړی چې له ادارې سياست سره اشنا و هغه خبره له بلې خوا راگزکړه او ويې ويل:

زه تاسو ته څه وایم، مگر تاسې به يې هيچاته نه وایاست او زما خبرې به ټينگې په غوږ کې نيسئ، هغه موږ له قسمه تېرکړو او بيا يې وويل:

د اداري سياست تقاضا همدغه ده او له نامطلوبو اشخاصو سره همدغسې کوي.

يعنې وزير په معين لاس پاکوي او معين په وزير.

دغسې ساده ځوانانو ته هر يو خپل ځان مهربان او خير خواه معرفي کوي او بل ورته شيخ مير، يعنې مناع الخير بڼي.

همدغه سياست دی چې مقام دخپل بام واورې په بل اچوي او قسم قسم خلک اعلى او عالي العال مقام ته بدبينه کوي.

دا خبره هم ديوه سياستمدار خبره ده بنسايي چې داهم د ادارې سياست په تقاضا منع ته راغلي وي او څه چل پکې وي چې ليکونکي او اخبار چلوونکي به هم پرې نه پوهېږي، ځکه يې خپروي.^(۱)

(۱) - افغان جريده، ۱۳۵۱ کال، دغويي ۱۸ نېټه، ۳۵ ګڼه، ۱-۳ مخونه.

اشتباہ

کله د اشتباہ له مخې داسې هم شوي دي چې د جنگ په محاذ کې یوه جبهه په بلې باندې غالبه شوې وي، مگر دغه د فتحې او غلبې خبر چې د غالبې جبهې مشرته ورکړل شوی هغه بل راز پوه شويدي او گمان یې کړي چې غلبه د جانب مقابل په برخه ده ځکه سم د لاسه تښتېدلی او گتلی میدان یې بایلی دی.

د راز تاریخې اشتباہ گانې به بل وخت ته پرېږدو او سیاسي اشتباهات به هم نه خپرو.

اوس به هغه اشتباہ گانې په گوته کړو چې لویانو ته جزیې او بې اهمیته ښکاري او تاریخونه یې هم غالباً نه ثبتوي.

وايي چې یوسړی له ځان سره لگیاو او ویل یې:

په زړه کې رحم او عاطفه نلري، له ډېرې استغنا چاته نه گوري، د چاپه ژړا او فریاد یې زړه نه سوزي.

دومره ظلم او ستم، دومره کبر او غرور، دومره تغافل او بې پروايي له هیچا سره نه ښايي.

زه په څومره امید و رغلم، مگر زما عرض یې وانورېده او زما هیلې یې تر پښو لاندې کړې.

خدای دې هغه ماغوندي کړي چې زما د زړه حال ورمعلوم شي. عاشق دخپلې معشوقې له لاسه دغه راز شکایتونه کول، مگر مخبر اشتباہ وکړه او دغه خبرې یې په سرکار والا پورې مربوطې وگڼلې، ځکه یې دهغه په باب ډېر بد رپوټ حکومت ته وړاندې

کړ او په دغسې اشتباه د عشق محجور د سياسي محبوس په حيث
په زندان کې ولويد او ډېر کړاوونه يې وگالل.

تعجب مه کوئ! دغسې اشتباهاتو ډېر خلک د توپ خولې ته
تړلي او ډېر کورونه يې وران کړيدي.

وايي چې په تېرو زمانو کې يو جنت مکان، مغفور او مرحوم
امير د مني په ورځو کې په کوم باغ کې ناست وو، د باغ تر شا يو
لاروی تېرېده او دا بيت يې په لور او از له ځان سره وايه:

ای زاغ درين باغ تماشا چه ميکنی

گل رفت وسبزه رفت تو تنها چه ميکنی

دا غږ چې د مبارک غوږ ته ورسیده دا اشتباه پیدا شوه چې لاروی
امير صاحب په غوږ وهي او د شعر په ژبه ناوړه نسبت کوي، ځکه
يې هغه د دغه منحوس بيت په ويلو په بيت الاحزان کې بندي کړ.

داهم وايي چې زړه زمانه کې يو سړي خوب وليده چې سړي
جامې يې اغوستې دي او په اس سپور دی. د خپل خوب په معنی
نه پوهېده ځکه يې خپلو ملگرو ته وايه.

يوه ملگري يې د خوب تعبير په دې ډول وکړ چې ته به پادشاه
شي، ځکه چې اس دا قبال نښه ده او سړي جامې سرخ رويي ده.

دا ناوړه خوب او دغه بد تعبير کوم خبر امير صاحب ته ورساوه
هغه يو قضايي هئيت د دغه لوی جرم او ستر خيانت لپاره وټاکه
چې په نتيجه کې خوب ليدونکی ته دا اعدام جزا تعين شوه.

که چېرې هغه وخت د خوب په تعبیر او تفسیر کې معبر اشتباه نه وای کړی او دغه غلط تعبیر منځته نه وای راغلی خوب لیدونکی به ولې وژل کېده.

که معبر ویلی وای چې سرې جامې د شهادت علامه ده او په اس سپریدل د سرکار سپاهي کېدل دي نه به دا خبره کوم ځای ته رسېدلې وه او نه به ورته قضایې مجلس ټاکل شوی و.

څنگه چې معبر د خوب په تعبیر کې اشتباه وکړه قضایې هئیت هم پخپل قضاوت کې له اشتباه سره مخامخ شو. مقصد دانه دی چې دا اعدام جزا درنه او سنگینه ده.

د دغسې لوی جرم په مقابل کې بنایې چې دا جزا ډېره خفیفه وي. د قاضیانو اشتباه دا وه چې په خوب کې سرې جامې اغوستل او په اس سپرېدل جرم نه دی حتی په وینسه هم هغه کار جرم نه گڼل کېږي.

اصلي جرم هغه غلط او ناوړه تعبیر و چې سرې جامې اغوستل او په اس سپرېدل یې پادشاهي وگڼله او سپرې یې د توپ خولې ته و تارې. قاضیانو د دې پرځای چې معبر ته سزا ورکړي د خوب خاوند یې په جزا محکوم کړ او د مجرم په تشخیص کې یې اشتباه وکړه. اشتباه که هر څنگه وي او په هر ځای کې وي د عفو وړ ده. خدای دې سپرې یې له اشتباه گناه څخه ساتي.

هغه څوک چې اشتباه نه کوي او گناه کوي لویه خطا کوي.^(۱)

(۱) - افغان جریده، ۱۳۵۱ کال، د تلې د ۱۰ نېټې ګڼه ۱ مخ.

خان او بډای

نه پوهېږم چې اصلي نوم یې څه و، مگر خلکو عمرا ناصر باله.
زموږ په علاقه کې ده غوندې بل بډای نه و.
هرچابه ویل چې دقارون سر یې گرولی دی.
ده به خپلې پیسې په گروویو او سودونو بندولې او بیابانه یې
د فصل په وخت کې دگتې بې حسابو غلې راټولولې.
خلک ورته محتاج و، مگر هرچارو ته په درانه نظر نه کتل.
هغه وخت سود خواره خلکو بد گنل او هر چاته سپک
بنکار بدل.
دا متل به زبنت ډېر اوږدېدل کېده چې هندو پیسې گتې او پښتون
کیسې گتې.
د دنیا مال ته به خلکو دهندو ږیره ویلې.
عمرا ناصرکه فقیر نه و، نو حقیر خو هرگوره و.
دی بډای و مگر خان نه و او بې پیسو یې نور څه نه درلودل.
جاه و جلال، وقار او اعتبار و، د اولس مشرتوب د اولس له خان
بناغلي کریم خان سره و عمراهم دخان تر حمایت لاندې ژوند کاوه
او دخان تابع و.
دا ځکه چې خان د ستر خان درلود، حجرې او مهمانخانې یې
لرلې، نوکران او مزدوران یې په مخکې گرزېدل چې تنخا او ډوډی
به یې ورکوله.

خان به خيراتونه كول، بخششونه او انعامونه به يې ورکول او له
خوارو غريب سره به يې مرسته هم کوله.
د عمران شونډې به هم د خان په کاسه غوړېدې او پخپل کورکې
به يې خوله نه خوړېده.
نه يې په نس خوړله نه يې په تن لگوله.
هغه خپل حساب زياتاوه او مره يې پوره کوله.
ده خپل نوم ښه کاوه او شان و شوکت يې ساته. لنډه دا چې هغه
حريص او دى کریم و.
خاني د خلکو په نظر کې معززه او محترمه وه.
بډايي لکه ډمه که هرڅومره ښايسته وه هغومره بدنامه هم وه.
يوهندو هم بډاي کډاي او سپت کډاي شو، مگر خان کېدى
نشو.
مشري او واکمني له خانۍ سره تړلې وه.
له بډاي سره له پيسو پرته نورڅه نه وو، که ونوهغه وپره وه.
دا حال په مرور د زمان ورور ورو بدل شو.
خان د خانۍ خوى او عادت هېرکړ.
دى هم په پيسو مين شو او حرص پرې غلبه وکړه، اوس خان هغه
خان نه دى چې پرون و.
اوس د خان سترگې پيسو ته وړې دي او همدغسې قبلې ته يې
سريه سجده ايښى دى.
دى اوس زرنه خاورې کوي، بلکې د زرو دپاره خپل ځان او نوم
خاورې کوي.

د رحمان باب دا بيت ده ته بېهوده او بې معنی ښکاري چې
وايي:

داهنردی چې خاورې څوک سره زرکا
چې زر خاورې کړي رحمانه هنر دادی

د پروني خان زوی نن تاجر او قاچاڅېر دی.
هغه سودونه چې عمرا خوړل اوس يې دی خوري او لوی سیت
ورنه جوړ شويدي.

دی اوس سره اوسپين لعل و جواهر ډېر لري، مگر هغه پخوانی
جوهر، وقار او جلال نلري.

خاني چې حامله شوه بډايي ترېنه وزيرېده.
بډايي به هر څه لري، مگر په خلکو کې محبوبيت نلري.
خواران او غريبان که له ناکامه د بډايانو نوکري او مزدوري کوي
له بډايانو سره ډېره سخته دښمني هم کوي.
داسې دښمني چې پخلا کېده پکې نشته.
خان که بډای او منفور شو خیر دی.
خدای دی حاکم او حکومت له دغه حاله ساتي.
حاکمانو ته نه ښايي چې بډايان شي او خپله شخصي سرمايه
زياته کړي.

د ولس مشران او زمامداران که دخلکو خدمتگاران کېدای
نشي، نو اقلأ بايد خانان شي نه هغه سیتان او بډايان چې کرکړې
دلته وهي او هگی. لري مو له مخه په کوم بل ځای کې اچوي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۵۱ کال، تله، ۷ ځمبه.

اولس جریده

څنگه حاکم؟ رښتیا وایم

زه دلته نه وم بل چپرته وم، هلته خلک بل راز وو، کارونه بل رازو، کورونه بل رازو، هلته ما هغه څه ولیدل چې تاسې به نه وي لیدلي هغه څه مې واورېدل چې تاسې به نه وي اورېدلي هلته چا پسونه نه حالول، مگر د انسانانو ونډې به یې کله کله کوله زما څوومه ورځ وه چې یو ښکلی زلمی په رڼا ورځ دخو تنو په مخ کې چا وواژه مگر دا دظلم واقعہ دومره عادي او معمولي تېره شوه چې لوی حاکم خو پرې خبرهم نه شو، وړوکي حاکم خبرشو خو ورته رانه غی، دتحقیق دپاره یې دوه تنه راولېږل، په ولس کې هم څو تنه پیدا شول، چې قاتل یې وښوده او حقه شاهدي یې پته نه کړه.

مگر د کلي خان او ملک د قاتل له پلاره (پنځلس) زره روپۍ واخیستې او له وایمه، وایم چې په حاکم په قاضي په چا او چا یې وویشلې، څه دوی وخورې او څه نورو، دوه زره پکې د مړي پلار واخیستې او په محکمه کې یې مجاني ابرا وکړه، ځکه چې نور ټول په بله خوا وو او دده له لاسه یوازې څه نه کیدل، مقتول له خپل پلاره د نورو زیات سکني و، ځکه هغوی خونبهازیاته واخیستله په قاتل باندې یو کال قید و خوت، مگر پلار یې په یوه او بل پسې گرزېده چې دا بېگناه بندې خلاص کړي، دا واقعہ خو مو واورېده اوس بله واورئ زمونږ په کلي کې داسې خبرې ډېرې

دي هغه بله ورځ له ملا صاحب سره ناست وم يو سپرى راغى چې
دخدای په لحاظ په حاکم يو خط را کړه چې نور مو ونه رېږه وي،
زما زوى سيندورې پخپل اجل مردى، مگر حاکم وايي چې چا
وژلى او تاسې قاتل پتوي، ځکه مو په وهلو قايله وم، دغه دى
اوس يې زه او زما کډه غوښتي يو، دا خبره ماته عجيبه غوندې
ښکاره شوه او د حاکم صاحب په عقل و تمیز خندا راغله وروسته
چا وويل چې په رښتيا دده زوى چا وژلى او په سيند کې يې
غورزولي دى، مگر پلار يې پوهېږي چې څه مې له لاسه نه کېږي،
نو ولې ځانته دښمني زياتوم داراز خبرې ډېرې دي زه ټولې نه کوم
او له مړو نه تېرېږم ژوندوته راځم.

يوه ورځ يو زلمى راسره ملگرى شو ماله ده نه پوښتنه وکړه چې
څه کار کوي ده دخپلې پرېشاني کيسه داسې شروع کړه:
مونږه دېرش څلوېښت جريبه پتې درلود نورو ټول رانه ظالمانو
واخيست اوس دوه جريبه را پاتې دى په دې کې هم موږ څوک په
قراره نه پرېږدي پلانکى صاحب وايي ستاسو په تره مې شپږزره
روپۍ دي او درې نيم زره يې سود کېږي، ځکه مې ورور دا درې
مياشتې وشوې چې بندي دى. ما وويل کوم شرعي سند په منځ کې
شته ويل يې نه، خو وايي چې عرفي سند لرمه، زمونږ تره که څه هم
مردى او حقيقت راته نه دى معلوم، مگر که هماغه شپږزره واخلي
او له سودنه تېرشي ور به يې کړم ماتعجب کاوه چې څنگه حقوقي
دعوه کې يو سپرى بې له شرعي سنده درې مياشتې بندي کېږي هغه
زما تعجب رفع نکړ، بلکې نور يې هم زيات کړ او ويې ويل کله

چې کوم مشر سړی راځي او مجلس گوري حاکم زما ورور له پهره
دارسره چېرته لېرې لېرې او بیا یې بېگاته بیرته په زندان کې
اچوي، زموږ په بندي خانو کې که دغسې دغلابندیان شته چې بې
له رسمیته په مجلس کې پراته دي ځینې داسې رسمي بندیان هم
شته چې د ورځې په زندان کې وي او د شپې کورته ځي دا افراط
او تفریط چې یو نوم یې نه اخلم او حقیقت ته د کیسې رنگ
ورکوم.

هم دغومره ده زموږ مطبوعاتې ازادې او له دېنه پورته خپله
دیموکراسي اجازه نه کوي.^(۱)

(۱) - ولس جریده، ۱۳۳۰ کال د سرطان ۱۸ نېټه، ۴ کڼه، ۱-۲ مخونه.

دامطلب داستاد الفت په مستعار نامه (محتاط) نشرشوی دی.

فکر او کار

په موږ کې ډېر لږ خلک شته چې هم فکر کوي هم کار کوي او اکثره داسې دي چې کار کوي فکر نه کوي چې فکر کوي کار نه کوي. دهمدې له امله زموږ اکثره کارونه خراب دي او يوه سمه صحيح نتيجه نشو اخيستلای.

زموږ دا عادت دی چې يو کار په داسې پيمانه شروع کوو چې زموږ له توان او استعداد سره تناسب نلري، وسايل او اسباب يې نه وي موجود، لاره او طريقه يې نه وي معلومه، موانع و مشکلات مونه وي سنجولي او ډېر ورسته پوه سو چې زموږ پدې فکر کې غلطی وه، د قرغې بند، دلته بند سرک ته د بخارا نهر او دا راز نور کارونه د دې خبرې شواهد دي.

موږ ډېر ځله له خپل معارف څخه شکايت کوو او وايو چې د ۱۲ صنف په اطلايو کې داسې کسان شته چې املا يې غلطه ده او بې سواده پاتې دي، مگر په جواب کې اورو چې موږ دومره ډېر صحيح او لايق معلمين نلرو چې ټولو مکتبونو ته ورسېږي او تعليمات صحيح شي.

دومره پيسې هم په بودجه کې نشته چې ټولو شاگردانو ته کتابونه او تعليمي وسايل مهيا شي. که موږ دا و منو چې دغه عذرونه صحيح دي او صحيح معلمين نشته نو بايد وزرات معارف له ابتدا څخه هماغومره مکتبونه تاسيس کړي وای چې لايق او صحيح معلمين او کتابونه پيدا کيدل او پالنه يې ممکنه

وه، مگر دا مکتبونه باید په یوه بنار او په یوه ولایت کې نه وای، بلکې په ټول افغانستان کې وای وروسته چې هرڅومره وسایل او اسباب زیاتبدلای هغومره به یې مکتبونه هم زیاتول او تناسب مراعات به یې کاوه که چېرې دوی اوس هم شل مکتبه په صحیح صورت اداره کولای شي او سل مکتبونه تاسیسوي زماخو گمان دی چې ډېره لویه سهوه کوي، ځکه چې له هغسې شلو مکتبونو نه سل تنه پوهان راوتلی شي، مگر له دغسې سلو مکتبونو نه شل تنه هم لایق کسان نه راوړي زموږ دغسې کارونه داسې مثال لري لکه چې سپری یوه ژرنده اوبه لري او دوه ژرندي ورته ږدي، نو په نتیجه کې یادواړه ودرېږي یا خوداسې گرزي چې دیوې ژرندي کارنشي ورکولی، مگر ژرنده گړی دوه کوټې دوی ژرندي، پلونه او ناوې یو په دوه تهیه کېږي او له گټې یې تاوان ډېروي فایده یې داده چې خلک وایي چې فلانکی خان دوه ژرندي او ژرنده گړي لري زموږ تشکیلات همدا منشا لري دیوه سپري کار ته څلور تنه نیسو، دیوه مدیریت وړکار نه ریاست تشکیلوو.^(۱)

(۱) - اولس جریده ۱۳۲۰ کل، داسد ۸ نیټه، ۷ گڼه، ۱ او ۶ مخ.

وطن

یو ماشوم په خپل کور کې خاپوڅې کوي او لکه د مرغۍ بچۍ په خپله ځاله کې اوسي د هغه وطن ډېر وړوکی او ډېر محبوب دی. د هغه د کورغولۍ چې هرڅومره وي وطن یې هم هغومره دی چې نه پکې غر شته نه سیند، نه ښار او نه ډېر خلک وروسته چې هغه ماشوم لویېږي او غټېږي وطن یې هم په هماغه اندازه وسعت پیدا کوي او علاقه یې زیاتېږي.

د ده علاقه اول له خپل کلي، بیاله ښار او ورپسې له سمت او ولایت سره پیدا کېږي او چې دغه ابتدايي مراحل طی کړي، نو بیا دخپلې پوهې او اجتماعي تربیې په اندازه د وطن مفهوم او معنی سره اشناسي، یعنی څومره چې پوهه زیاته شي او انسان عقلي رشد او بلوغ ته ورسېږي هغومره یې فکرانکشاف کوي او علاقه یې له وطن سره زیاتېږي بالعکس څومره چې یو سړی له علم او له پوهې څخه لرې پاتی شي او لکه کشمیر اکا په ټول عمر کې له لغمان او سره رود ته نه وي تللی د هغه وطن یوازې لغمان دی او اسمان یې هم هماغه دی چې په لغمان کې لیده شي.

دغه شان سپین رېږی هم له ماشوم نه کم نه دی او په ډېر تنگ او محدود وطن کې او سیرې کشمیر اکا خو دیرش کاله پخوا مړ شوي دی، مگر ما څلور کاله پخوا په مشرقي کې یو حاکم ولید چې پخپله هم د همدغه ولایت سړی و.

ده ویل پخپل وطن کې حکومت ښه نه دی او سړی ښه اجرات نه شي کولی.

زه پدې خبره خپه نشوم چې حکمران صاحب ولي يوازې مشرقي خپل وطن گني او د افغانستان نور ولايات ورته پردی وطن معلوميري يا ولي دغه سړی له دومره لږې پوهې سره دغومره لويې رتبې ته رسيدلی دی؟ بلکې زه ډېر خوښ شوم چې حکمران صاحب يوازې خپله علاقه وطن نه گني، بلکې ټول ولايت ورته خپل وطن بنسکاره کيږي او له کشمير اکا نه د ده وطن لوی او پراخه دی په دېرش کالو کې دغومره عرفاني ترقي زمونږ لپاره بس ده او په ډېرې خوشحالي ارزي.

ځينې کسان به وايي چې ديوه حکمران او يوه دهقان مقايسه صحيح نه ده دهقانان به اوس هم يوازې سره رود يا لغمان ته وطن وايي او بس، مگر زه دا خبره نه کوم او پدې ښه پوهېږم چې رتبې د پوهې او عقل په حساب نه دي ويشل شوي ډېر خلک شته چې رتبې لري يا يې رتبې مېرې دي، مگر پاک خدای ډېر عقل او زياته پوهه ورکړې ده او يو بل چې د رتبې له برکته په تېز رفتار موټر کې گرځي له عقله پياده دی، نو کيدای شي چې نن يو دهقان د وطن په معنی پوه شوی وي او يو حاکم لانه وي پوه شوی او اوس هم په پردي وطن او اجنبي ملک کې حاکمي غواړي، موږ بايد په ظواهر و نه غولېږو او په رتبو يا جامو تېر نه وزو ډېر خلک شته چې دماموريت نوې خولۍ يې په سر کړې ده، مگر په سر کې يې څه نشته. د ډېرو اشخاصو پگړۍ او خولۍ زړې دي مگر په سر کې يې نوي او تازه فکرونه شته.

له موضوع نه لږ غوندې هغه خوا ولاړم، مگر ژر ملتفت شوم او بیرته خپل مطلب ته راگرزم.

د وطن په معنی باندې پوهېدل علم او پوهه غواړي او له وطن سره عشق او علاقه پیدا کول اجتماعي رشد او بلوغ ته ضرورت لري.

وطن یوه کور ته ویل کېږي په یوه کلي باندې د وطن نوم ایښودل مناسب نه دي، یوه ښار یا ولایت ته وطن ویل د خدا وړ معلومېږي په یوه وطن کې ډېر کلي، ډېر ښارونه، ډېر ولایتونه موجود دي او راز راز هوا پکې وي.

ځینې ځایونه ډېر تاوده، ځینې ډېر سارې، ځینې معتدل وي وطن وړوکی کور یا کلی نه دی، بلکې ډېر لوی او ستر کور دی او لوی خلک یې لوی گڼي د ماشومانو او ناپوهانو په نظر کې البته وړو کې راځي او یوازې همدوی پکې ځایېږي.

یو کابلی، ننگر هاری، جنوبي وال، کندهاری، فراه وال، هراتی، میمنه وال، مزازی، بدخشی، بغلانی په یوه کور، په یوه کلي په یوه ښار او یوه ولایت کې نه دي، مگر په یوه وطن کې دي او دیوه وطن دي.

د دغه وطن نوم افغانستان دی چې په ټولو یو شان حق او ټول پکې یو شان حق لري، د وطن په سیوري کې ټول ځایېږي او د وطن په اوبو ډټولو تنده ماتېږي وطن د ټولو دی، په ټولو حق لري او ټول پکې حق لري.^(۱)

(۱) - اولس جریده، ۱۳۳۰ کال، د سنبلې ۲۶-۲۷ نېټې گڼه، ۱-۲ مخونه.

ملت

زه غواړم د ملت په معنی باندې هغه څوک پوه کړم چې په کتابي خبرو باندې نه پوهېږي او پوهول یې گران کار دی د یوه وطن ټولو خلکو ته چې د یوه پادشاه رعیت وي ملت ویل، یعنې څومره خپلونه او قامونه چې افغانستان کې دي دا ټول یو ملت دی او په یوه نامه یادېږي چې هغه نوم افغان یعنې پښتون دی.

تر دې نامه لاندې لکه چې خوگیانې، شینواري، مهمند، سلیمانخیل، تره کي، اندر، ځاځي، احمدزي، بارکزي، غلجي او دراني ټول راځي دغه شان ازبک، ترکمن، هزاره، نورستاني، تاجک او نوريه دغه نامه کې شریک دي او ټولوته افغان ویل کېږي. د افغانستان ټول خلک په هره ژبه چې خبرې کوي او هر رنگه کالي چې اغوندي څادرونه لري او که چينې څپلې په پښوکوي که پښې ياموزې کندهاری، وي که کابلې، ننگرهارې، وي که هراتې، دمزار وي که دمیمنې دجنوبي وي که دشمالې دا ټول یو دي او یو ملت ورته ویل کېږي چې نوم یې افغان دی.

دا نور نومونه چې د افغانستان بیلابیل قومونه او خپلونه یې لري لکه بارکزي، اڅکزي، منگل، ځدران، دېگان، ایماق او نور داسې مثال لري لکه دیوه سړي لاس، پښه، خوله، پوزه، سترگه، غوږ، زړه او نور غږي چې ډېر نومونه لري، مگر د سړي نوم یو دی چې احمدیا محمود ورته وايي، نو څنگه چې یو

وجود په دغو ډېرو نومونو باندې نه دوه کېږي او یوسړی سره له دې ددوه لاسونه، دوه پښې، دوه سترګې، دوه غوږونه لري یو تن بلل کېږي یو ملت هم که څومره قامونه پکې وي لکه یو وجود او یو تن باله شي او اصلي نوم یې یو دی.

هماغه شان چې یو وطن څو قسمه هوا لري او یو ځای یې بل ځای غوندې نه وي یو ملت هم څو قسمه خلک لري چې څوک یوراز او څوک بل راز معلومېږي، هغه څوک چې د ملت په معنی پوهېږي هغه ته دا معلومه ده چې له دغو خپلونو او قامونو نه پورته یو بل نوم شته چې ټول قامونه پکې شریک دي او ډېره لویه لمن لري.

څنگه چې له سیندو څخه ویالې او له ویالونو لښتي بېلېږي څنگه چې په یوه ونه کې شاخونه او په یوه شاخ کې څانګې وي دغسې په یوه ملت کې قامونه په یوه قام کې کندی او تپې شته د سیندونو، ویالو او لښتیو مثال لري، نو کندی یاتپې به بېلې وي، مګر قام به یو له بله بیل وي، خو ملت به بېل نه وي.

وګورئ د پښتنو څومره ډېر قامونه د غلجی یادګراني په نامه یادېږي، مګر غلجی او دراني دواړه بیا پښتون او افغان په نامه بلل کېږي د افغانستان ټول اوسېدونکي باید په دې خبره باندې پوره وپوهېږي چې دیوه ملت خلک ټول یوشان ورونه دي او پښتون و فارسي وان، سني او شعیه غلجی او دراني، هراتي، ننگر هاري، کندهاري، مزارې په دغو بېلو بېلو نومونو له بله نه بېلېږي.

مورد په خپل وطن کې ډېرې کورنۍ وینو چې څه یوه ژبه کوي او څه بله یو ورور چې په کابل کې اوسېدلی دی هغه فارسي وايي او بل ورور چې په ننگرهار کې اوسي هغه پښتو وايي، مگر دواړه ورونه دي او هریو هغه بل خپل ورور گڼي په یوه کور کې داسې ورورنه او خویندې هم شته چې پلار یې پښتو او مور یې فارسي وايي یا یې مور په پښتو او پلار په فارسي خبرې کوي. داسې کورونه هم شه چې یو مسلمان خاوند او یوه نامسلمان مېرمن پکې ژوند کوي او دواړه دیوه اولاد مور پلار بلل کېږي، نو هرکله چې یو مسلمان او یو نامسلمان چې په ژبه په دین په وطن او نسل کې بېل دي په یوه کاله کې خور ژوند کولای شي، نو په یوه لوی وطن کې به ولې سني او شعيه، پښتون او بل دیوه ملت په شان نشي اوسېدلی.^(۱)

(۱) - اولس جریده، ۱۳۳۰ کال، دمیزان ۱۳ - ۱۴ کڼه ۱ - ۲ مخونه.

حقيقي غل

په رڼا ورځ يې د ډېرو خلکو په مخکې ډېرڅه له مورډ نه پټ کړه،
ستا خوښه چې غل ورته وايي که نه!
زه خويي غل بولم.
هو! غل دی مگر د پوليسانو په نظر کې نه.
د دې غله لاس قاضي او مفتي نه پرېکوي.
هېڅوک داغل نه نيسي او نه يې بندي کوي.
د دې غله په زېره خلی نشته.
ده ډېرڅه له مورډ نه پټ کړي دي او ډېرزيان يې را اړولی دی ده
له مورډ نه سره و سپين نه دي پټ کړي.
دی ډېرلوی غل دی.
د ده غلا ډېره لويه او ستره غلا ده.

دی مال نه پتوي.
د ده غلاته په عادي نظرمه گورئ!
دی زموږ پیسې نه پتوي.
ده ته د مال او د پیسو غل نه شو یلای.
دی موږ نه خپل ځان او خپل بد بد کارونه پتوي.
دی خپل حقیقت او ماهیت پتوي.
ځان او حقیقت پتول ډېره لویه او ستره غلاده دا غلاد یوه ملت
او مملکت کور وړانوي او ملکونه بربادوي.
په سترگو ننوزي.
له سترگو سره د بنمني لري.
هو! داغل له سترگو نه رانجه نه پتوي، سترگې پتې دي له مونږ
نه ډېر حقیقت پتوي او د حقیقت غل دی، ده ته باید حقیقي غل
ووايو. (۱)

^۱ - پښتو نثرونه ۱۳۵۰ کال، ۷۹ - ۸۰ مخونه.

بندیوانه

ماستابندیان ولیدل، ستازندان هماغه شان له خاینانو
او مجرمانو نه ډک دی.

ستا په زندان کې ډېر رشوت خواره او د خیانت خاوندان و اچول
شول، مگر رشوتونه او خیانتونه ورک نه شول.

په هېواد کې ورځ په ورځ د دوی ډله زیاتېږي.
په دواړو کې د رشوت بازارهماغسې تود دی او اجرات خراب
دي.

اصول او قوانین که هرڅومره سختې سزاګانې تعیین کړي جرایم
نه ورکېږي.

اوس څه بله چاره او بل فکر په کار دی.
د مملکت درد په دغو سزاګانو د وانه شو.

وهل، ټکول، بندیانول او وژل بې تاثیر شول. خلک په دغو
عذابونو او تکلیفونو عادي شول او د زندان وېره له سترګو لاره،

اوس بل علاج وکړه او بله چاره وسنجوه!
زندان او بندیتوب موږ اصلاح نه کړو.

حبس او توقیف موږ له بدو کارونو له خیانتونو، له رشوتونو او
غفلتونو راونه ګرزولو.

راشه! چې زه او ته په دې باب کې غور وکړو او د اصلاحاتو
لپاره يې موثر علاج پيدا کړو.
ما په دې فکر کې ډېرې شپې سبا کړي او د حل لاره مې موندلې
ده که زما منې راشه!
هغه بې گناه بندي چې په هغه توره کوټه کې پروت دی خوشې
کړه او له زندانه يې راوباسه!
که هغه ازاد شي دغه ټول مجرمين او خاينين به که خدای کول بې
بندي توبه په سمه لاره روان کړي او کارونه به ښه شي.
ته نه پرېږدې او په توره شپه کې د کار نقص او عيب موندلی شي.
د هغه ديد او نظر ډېر تېز دی او خيانت ترې نه ډېر په ويره کې
دی دهغه ازدي د علم، د ترقي او د فکر د پالنې دپاره ډېر ضرور
دي.
راشه! دغه بې گناه بندي د خدای لپاره او د مملکت د خير
اوبه يود لپاره ازاد کړه.
که ته هغه نه پرېږدې زه حاضریم چې د هغه په عوض زندان قبول
کړم او زنداني شم.
زه پوهېږم چې ترڅو ليکونکي او شاعران (هغه چې نقادان دي او
متملقين نه دي) زندان قبول نه کړي او د مجرمينو په ځای دوی په
جېلخانو کې ونه لوېږي يو مملکت ښه ورځ نه شي ليدلی، دا د
ليکوالو وظيفه ده چې زندان ته ننوزي او د ده بندي راوباسي.
که په يوه مملکت کې حق او حقيقت مختنق وي او څوک څه نه
شي ويلی. که انتقاد او رښتيا ويل لکه يو مجرم او خاين په زندان

کې وي هلته عدالت او ديمو کراسي هېڅ نه شي راتلی او سعادت لکه وحشي مرغه له هغه ملکه تنبتي.

هغه خاموشه فضا او تاريخک محيط چې د حق ويلو گنگوسي پکې څوک نه اوري او د حقيقت رڼا دورو کې هومره ليدله کېږي د جنايتونو او دخيانتونو لپاره ډېر مساعد معلومېږي او د فاسد عناصر ډېر بڼه پالي.

که زندانونه هرڅومره لوی او پراخ شي مملکت به زندان شي، مگر ودان به نه شي ځکه چې وداني به له حق ويلو او انتقاد کولو هېڅ امکان نه لري، ترڅو چې فکر ازاد نه شي او انتقاد ازادي پيدانکړي د دې خلکو بڼه کيدل او په سمه لاره روانيدل محال معلومېږي.

انتقاد د بشريت ډېر لوی مصلح او صحيح رهنمادی.

کوم عقل، کوم منطق، قانون، کوم دين او مذهب دی په مجرمينو کم قبول کړی او په زندان کې يې اچولی دی؟ که انتقاد کول او حق ويل په دنيا کې نه وي دا دنيا ډېره ژر ورانېږي حق او باطل گډېږي.

د بنو او بدو تميزله منځه ځي. په ملک او وطن باندې داسې تياره راځي چې خاين او صادق نه پېژندل کېږي، ظلم د عدالت ځای نيسي او له انسانانو نه ځناور جوړېږي.
بنديوانه!

هغه وخت، چې محکمه وه او انسان په کې نه و.

هغه وخت چې حیواني ژوند لکه چینجی په تورو ختیو او اوبو کې ډوب و، ونو او بوټو د ژوند وړمې ته انتظار درلود. هغه وخت چې پاک خدای (ج) دانسان د پیدایښت اراده وکړه او داسمان پرښتې یې خبرې کړې هغوی د لوی خدای په حضور کې په ډېر جرئت ووې.

ته هغه څوک پیدا کوي چې په ځمکه کې فساد کوي او وینې توپي د انتقاد تاریخچه له همدغه وخت نه شروع کېږي. پرښتې سره له خپل لږعلمه دخپل مالک او خالق په کړو کې خبرې کوي...

هغه وخت چې انسانان پیدا شول او له انسانانو نه فرعونیان جوړ شول حضرت موسی (ع) له یوې امسا سره د فرعون په مقابل کې ودرېد او د ده په کارونو او لویو دعوو یې انتقاد کاوه. فرعون د خدایې دعوو وکړای شوه، مگر د انتقاد مخه یې ونه شوای نیولی او حق ویل ازاد و. (۱)

^۱ - پښتو نثرونه، ۱۳۳۵ کال، ۹۹-۱۰۲ مخونه.

اصلاح ورخپاڼه

ملي ناموس

نن دهرملت په نظر کې خپل ملي استقلال د يوه ډېر لوی ناموس
حيثيت لري او له دې نه لوی افتخار بل نه شته.
د دغه مقصد لپاره خلک سروونه وركوي، مالونه او اولادونه
قربانوي او بې استقلاله ژوند ډېر لوی ذلت گڼي.
که چېرې ملي احساس او ملي شعور په ډېر قوت موجود نه وای
داستقلال قيمت به ډېر لږ او د دنيا لويې امپراتورۍ به نه
رنگېدې، استعمار به دغسې بد ه قیافه نه درلوده او يو ملت به
دبل ملت ترسيوري لاندې خوشحال و.
دغه ملي جشنونه چې هر مستقل ملت يې دخپل استقلال په یاد
کوي او په ډېر قدر ورته گوري د مليت تجليل او احترام پکې
پروت دی او همدغه معنی لري چې يو ملت دبل ملت حاکمیت په
ځان نه شي منلی.

مور بايد پدي خبره ډېر فکر وکړو چې ملي استقلال د ملي احساس او شعور محصول دی.

هره څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زموږ استقلال هم قوي وي.

د استقلال ساتنه د ملت قوي جذبې ته ډېر شديد ضرورت لري که دغه احساس په يوه ملت کې کمزوري شي هغه د استقلال په قدر او قيمت نشي پوهېدلی او د همدغسې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.

مور بايد خپل امتيازات ملي شعور او ملي احساس ډېر ټينگ وساتو او دخپل استقلال تقويه ورپورې مربوطه گڼو. (۱)

۱ - اصلاح ورځپاڼه، کابل ۱۲۴۰ کال د سنبلې (۵) نېټه ۱۰ گڼه.

نوي رينا

پښتون د ملت نوم دی د قام نوم نه دی

د لیکوالو اول کار د ادبی چې لغات او کلمات په ځای استعمال کړي او د معنی ډېر لحاظ وساتي. څوک چې دغه کار نه شي کولی هغه ته ادیب ویل بې ادبی ده. یوه ورځ د ادیبانو په یوه ټولنه کې چاپوښتنه وکړه چې خوتېدلې اوبه، اېشپدلې اوبه، سرې اوبه، تودې اوبه او ترمې اوبه کومې کومې دي؟ یوه ادیب په دې باب کې دومره خبرې وکړې چې یوه مقاله ترې جوړېږي. دغه شان لغوي تدقیق د ژبې د پوهانو اولیکوالو کار دی، نو خلک له دغو مره دقت او تدقیق نه بې برخې دي. له عوامو نه اورو چې بې اسرافې ښه نه ده، مگر غرض یې دا وي چې اسراف ښه نه دی.

دوی کاتب او سرکاتب په فرق لاندې نه دي پوه شوي او د هرچا چې توره پخه په سر وه میرزا صاحب ورته وایي د امیانو په نظر کې د ځوان او زلمی، د زاره او بوډا د اخند او ملا فرق نشته، دوی ډېر ځله چنچني ته مرغی وایي او مویز مېوه بولي، ډېر خلک شته چې ډوډی ته غله ووايي او جوار یا غنم دانې بولي د عام او خاص د کلمې او جزیي فرق کول د پوهانو او هونښیارانو کار دی. که بل څوک وي خو خیر، مگر که لیکونکي او پوهان د کابل او خورد کابل فرق و نکړي او پښتون لکه ځایي یا احمدزی د قام نوم وگڼي له دېنه لویه غلطی بله نشته، د ادب او پوهې په جهان کې دغه راز سهوه او دغه شان اشتباه لویه گناه ده چې څوک یې نشي

عفو کولی. ماته داسې برېښي چې ځینې لیکوال او پوهان پښتون هم لکه ازبک، ترکمن، هزاره له څو قومونو نه یو قام حسابوي قام د ملت په معني نه، بلکې په هغه خاصه معني چې د تنگ نظرو په نظر کې جلوه کوي، هغه چې د ملتو ټولني ته د مجلس اقوام وايي او قام د ملت په معني استعمالوي نور خلک دي، مور نه یو دلته قام د مفهوم او معنی لحاظ ډېر وړوکی دی چې په متې له قبیلې نه لږ غوندې لوی معلومېږي.

ځنې بېل بېل قومونو گڼي، سره له دې چې دواړه خپلونه دیوه قام یعنی احمدزي خانگي دي او د دوه وروڼو مثال لري که مور د خپلو خلکو معتدل ذهنیت او متوسط نظر په نظر کې ونیسو، نو قام باید له دغسې خپلونو نه پورته وگڼو او ټول احمدزي له جبار خپلو او معروف خپلو سره یو قام وبولو، دغسې قامونه چې مختلف خپلونه پکې ځایېږي پښتنو کې ډېر زیات دي چې زه ټول نشم شمېرلی، مگر دا کولی شم چې هغه ډېر مشهور او لوی قامونه یو څه تاسو ته معرفي کړم لکه: مومند، ساپي، اېرېدي، اورکزي، یوسفزي، خټک، وزیر، مسعود، شینواري، خوگیاني، بارکزي، پوپلزي، الکوزي، نورزي، علي زي، کاکړ، اڅکزي، ماموند، سالارزي، وردگ، سلیمان خېل، وتمانخېل ځاڅي، منگل، څدران، بنگښ، دور، اندر خروټي، ناصر تره کي، تورې احمدزي، توخي، هوتک ځینې نور واره قامونه چې زما په تخمین په افغانستان او پښتونستان کې له سلو نه زیات نومونه لري هغه اوس پرېږدم او یوازې د دغو ذکر شوو قامونو په باب وایم چې

دغه هر قام د تعداد او نفوسو په لحاظ په زرگونو او لکونو کورونه لري او په ډېرو خانگو او بناخونو وېشل کېږي او ډېرې پېښې ترېنه بېلې شوې دي. اړېدې چې ما دلته يو قام وگانه هغوي ځانونه ډېر قامونه گڼي چې (زخه خېل، قمبر خېل، کوكي، اکا خېل، ملک دين خېل) يې بولي شينواري پرڅو وړو قامونو وېشل شوي دي لکه منديزي، سه پای، سنسگو خېل، علي شېرخېل، احمد خېل، حسن خېل، لياس خېل، رحيمد خېل، او داسې نور...

همدغه شان مومند او نور قامونه درواخله چې هريو ډېرې خانگې او ډېر بناخونه لري او هر هر ځای پراته دي دغه ټول لوی او واړه قامونه چې په افغانستان او پښتونستان کې له هرات، ميمني او بدخشان نه نيولي ترکشمېر، سند او بلوچستان پورې په غرونو ډاگونو، بسارونو، درو او ناوونو کې مېشت دي او پنځلس شپاړس ميلونه نفوس ترې جوړېږي ټول د پښتون په نامه يادېږي او دا نوم دومره لوی او دروند نوم دی چې پرتويې له امونه تر ابا سينده پر ډېره لويه او پراخه ځمکه پروت دی. سره له دغه عظمت او لويوالي که څوک پښتون ديوملت نوم نه گڼي او قوم يې بولي نو غره ته به غونډی وايي او وطن ته به کلی، سره له دې خبرې چې پښتون قام د ابا سيند او اموله سيمې څخه دباندې هم تپي، تپي پروت دی.

پښتانه بايد په دې پوه شي چې پښتون له قام او قبيلې نه ډېر لوی او ډېر ستر دی دا نوم دومره وړوکی او کوچنی نه دی،

لکه چې ځينو گومان کړی دی او په ډېر محدود نظریې ورته کتلي دي.

د پښتنو په نظر کې غلجی او دوراني هم هغه نومونه دي چې هر یوه ډېر لوی لوی قامونه په غېږ کې نیولي دي او لمن یې د قام له لمنې نه ډېره پراخه ده نو پښتون خوپه هېڅ شان دومره نشي وړوکی کېدای چې زموږ د ملک په اصطلاح څوک ورته قام ووايي او د ځينو وړو قامونو په قطار کې یې راوړي هغه څوک چې قام او ملت په یوه معنی اخلي هغه پښتون یو قام گڼلی شي، مگر په هغه بل حساب دا خبره هېڅکله دمنلو نه ده چې ډېر لوی سړی د کوچني په وړني او زړو کي کې تاو کړای شي او د ماشوم په ځانگو کې یې څملوي، پښتون هغه څوک دی چې په یوه مملکت کې هم نه دی ځای شوی او دوه مملکتونه: افغانستان او پښتونستان پرې ډک دی، نو که د غومره مختلف او متعدد قامونه ملت ونه گڼو او پښتون د ملت نوم ونه بولو ډېرې لویې هستۍ ته په کم نظرگورو او لویه گناه کوو.

افغان او پښتون هغه دوه لفظونه دي چې د معنی سر او بر- د پخوا، هغه خوا یې لکه دیوې تلې دوه پلې یو برابر دي او هېڅ زیات و کم پکې نشته.

هماغه شان چې افغان د قام نوم نه دی د ملت نوم دی د پښتون اطلاق هم پر یوه ملت باندې کېږي او دا دوه لغتونه یو د بل ترجمه ده.

پښتانه بايد له خپل، اوزي، له قام، او قبيلې نه پورته يوه لويه هستي، يعني پښتون وپېژني او لکه د مرغۍ بچي په هگۍ يا ځاله کې ايسار پاته نشي. ځان ته په کم نظرونه گوري او ځان ورو کې ونه گڼي مور دامنو چې بارکزي يا احمدزي همدارنگه سلیمانخېل یا تره کي لکه هزاره، ازبک، ترکمن، ایماق، نورستاني او نور د دې وطن لوی لوی قامونه دي او هریو دافغان ملت په تشکیل کې ستره برخه لري، مگر پښتون ددغه ملت له دغسې اجزاو او اعضاؤ څخه نه دی، بلکې د دغه ملت یو بل نوم دی چې له افغان سره مترادف گڼل کېږي.

د محمد اسماعيل يون لنډه پېژندنه

محمد اسماعيل يون د
حاجي محمد خان
زوی پر ۱۳۴۲ل
کال، د لغمان ولايت د
الينگار ولسوالۍ
دنيازيوپه يوې
روبنسفکري کورنۍ
کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې يې

د الينگار ولسوالۍ د سلينگار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لېسې څخه په دويم نومره بريالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانگې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانگې څخه اول نومره بريالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانگې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانگه کې د ماسټرۍ دوره پيل شوه، يون په ډېر ښه او بريالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا ترننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د (پوهندوی) علمي پورې ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د «کابل پوهنتون»، «هیلي»، او «شمشاد» مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې «معارف» مجلې کتونکي غړی هم و. همدارنگه د یو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرگې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرگې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرگې غړی، بیا د جرگې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرگې د لومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد د ښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرگې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرگې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرگې د دارالانشاد غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوی وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان

د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنگسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملگرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره گوښه شو. ملگرو ملتونو (UNAMA) استاد يون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملگرو په زيات ټينگار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنگي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سر بيره لټر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد يون پر ۱۳۸۵ ال کال د افغانستان او پاکستان د امن گډې جرگې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توگه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلواک ليکوال په توگه په تېرو شلو کلونو کې گڼ شمېر فرهنگي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په گڼو چاپي، راډيويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د څرگند بيان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او گټورو نظرياتو ته هم غلط رنگ او تعبير ورکوي، دا ډول

اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو تپلو غړي او مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي گټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينگه مخالفت کوي. زه ددې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې يې مثبت او منفي غبرگونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرگونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع گټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرگونونه اکثره د ولس دمشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنگو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنگي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنگي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول گورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر يونيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، او ډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ايښودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنگي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد يون پر خپلو فرهنگي کارونو سربېره د گڼو فرهنگي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توگه هم خپل فرهنگي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنگي ټولنو

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې (او د پښتني فرهنگ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توگه د بېلابېلو ليکوالو په لسگونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلگونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستي ده، خپله يې هم په لسگونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يوزيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړي ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثر

الف- پنځونې

کتاب نوم	څرنگوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې

• هيلې	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• نيمگړي ارمانونه	د حيران شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د نازوانا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د استاد الفت ثري کليات	د استاد الفت ثرونه	درېيم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق تنگيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
دويم ۱۳۸۷ د پوهنوال روستار تره کي اثر
- د افغانستان فرهنگي ميراثونو ته يوه کتنه
دويم ۱۳۸۷ د نينسي دوپړې اثر
- په افغانستان کې د جگړې جنايتکارانو محاکمه
دويم ۱۳۸۷ د پوهنوال روستار تره کی اثر

د- يونليکني

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- د پنتاگون ترخندو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

ه- څېړنې او شننې

- د محمد گل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنگ يو ځلانده ستوری دويم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنگ ته اوبښتې زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لويه جرگه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنگي فقر لومړی ۱۳۸۷

*The
Collection of
The Articles of Ostad Olfat*

*Collected by:
M. Ismael Yoon*

ISBN 978-9936-500-05-1

9 789936 500051 >

د خپرونو لړۍ: (٦)

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**